

POLITICAL YEARBOOK OF BELGIUM

2002 *bidoc 04* (X)

POLITIEK JAARBOEK
POLITIEK JAARBOEK

ANNEE POLITIQUE
ANNEE POLITIQUE

RES PUBLICA

Arteveldehogeschool
Mediatheek
Savaanstraat 78 - 9000 Gent
Tel. (09)265 97 85
Fax (09)233 89 65

Tijdschrift voor Politologie
Revue de Science Politique
Belgian Journal of Political Science

POLITIEK JAARBOEK 2002 ANNÉE POLITIQUE POLITICAL YEARBOOK OF BELGIUM

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2002 <i>Mark DEWEERDT</i>	219-323
Belgian Politics in 2002 <i>Sam DEPAUW and Mark DEWEERDT</i>	325-348
Van euro naar uitbreiding : de Europese Unie in 2002 <i>Bart KERREMANS en Edith DRIESKENS</i>	349-378
Les élections législatives du 18 mai 2003 : analyse des résultats <i>William FRAEYS</i>	379-399
Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003 <i>Bram WAUTERS</i>	401-428
Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 2002 <i>Mark DEWEERDT</i>	429-467
De samenstelling van de federale, gemeenschaps- en gewestregeringen sinds juli 1999 <i>Jo NOPPE</i>	469-479
De Europese eenmaking in de Vlaamse publieke opinie : onbekendheid, onverschilligheid, gelatenheid of machteloosheid ? <i>Wilfried DEWACHTER</i>	481-505
Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 2001 en 2002 <i>Jo NOPPE</i>	507-572

HET BELGISCHE POLITIEK GEBEUREN IN 2002

I.	De 'doorstart' van de regering-Verhofstadt en de Prioriteitennota	219
II.	De Nepal-crisis en het ontslag van minister Aelvoet	223
III.	Het begrotings- en fiscaal beleid	230
	A. De resultaten van het begrotingsjaar 2001 en de controle van de begroting van 2002	230
	B. De begroting van 2003 en de Federale Beleidsverklaring	231
	C. Personenbelasting, vennootschapsbelasting en ecofiscaliteit	237
IV.	Het binnenlands beleid	241
	A. Institutionele wetgeving en politieke vernieuwing	241
	B. Staatshervorming	250
	C. De hervorming van de administratie	255
	D. Communautaire problemen	257
V.	Het asiel- en vreemdelingenbeleid	266
	A. Het migrantenstemrecht en de snel-Belgwet	266
	B. De opvang van asielzoekers en de afhandeling van de regularisatieaanvragen	270
	C. De AEL en het debat over het integratiebeleid	272
VI.	Het justitiebeleid en de politiehervorming	274
	A. De uitvoering van het Federaal Veiligheids- en Detentieplan	274
	B. Varia	277
	C. De politiehervorming	280
VII.	Het werkgelegenheids- en het sociaal beleid	282
	A. Werkgelegenheid	282
	B. Sociaal Overleg	286
	C. De sociale zekerheid	288
VIII.	Het mobiliteitsbeleid	294
	A. De spoorwegen	294
	B. De afwikkeling van het Sabena-faillissement	299
	C. De nachtvluchten op Zaventem	300
	D. Verkeersveiligheid	302
IX.	Het buitenlands en het defensiebeleid	303
	A. Buitenlandse politiek	303
	B. Landsverdediging	308
X.	Overige gebeurtenissen en ontwikkelingen	309
XI.	De evolutie in de politieke partijen	315

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2002

Mark DEWEERDT

Licentiaat in de Politieke Wetenschappen
Politiek redacteur bij De Financieel-Economische Tijd

In zijn laatste volle regeringsjaar en een aanzwellend pre-electoraal klimaat, maakte het paars-groene kabinet-Verhofstadt moeilijke momenten mee. Tussen enerzijds Ecolo en, in mindere mate, Agalev en anderzijds de overige coalitiepartijen – de liberalen meer dan de socialisten –, kwam het tot wrijvingen, onder meer over de 'Prioriteitennota' die een nieuw elan aan de regering had moeten geven, het toestaan van tabaksreclame op de renbaan van Francorchamps – een zaak die ook communautaire trekjes had – en de levering van FN-wapens aan Nepal. Die laatste kwestie veroorzaakte in de zomer een kortstondige politieke crisis en leidde tot het ontslag van Agalev-minister Aelvoet. Over de invoering van migrantenstemrecht stond de VLD dan weer lijnrecht tegenover haar vijf coalitiepartners, en enkel een 'volte face' van de MR kon een kortsluiting voorkomen.

De vertraging van de economische groei verplichtte de regering een strakke begrotingskoers te varen en maakte het onmogelijk nieuwe beleidsinitiatieven te nemen. Het kabinet hervormde de vennootschapsbelasting, zoals in het regeerakkoord was aangekondigd, en wist het ecotaks-ecobonusstelsel eindelijk wettelijk te regelen. Het slechte economische klimaat was er ook de oorzaak van dat de sociale partners maar een beperkt centraal akkoord 2003-2004 konden sluiten, en dan nog op de valreep. De regering gaf verder uitvoering aan het Lambertmontakkoord over de vijfde staatshervorming en werd het eens over een hervorming van het kiesstelsel en het tweekamerstelsel. Bij de modernisering van het gerecht werd nauwelijks vooruitgang geboekt. De aanstelling van een nieuwe topman bij de Spoorwegen had een hoog vaudeville-gehalte. Het verzet in Vlaanderen tegen de concentratie van de nachtoluchten van op Zaventem over het Vilvoordse kondigde bij de jaarwisseling een ernstig conflict aan.

Het partijpolitieke leven werd gekenmerkt door de toenadering tussen de SP.A en Spirit, de aansluiting van een deel van Spirit bij de 'verruimde' VLD, de omvorming van de PRL-FDF-MCC-federatie in de beweging MR (Mouvement Réformateur), de naamsverandering van de PSC (in Centre démocrate humaniste) en de convergentiebeweging tussen de PS en Ecolo.

I. De 'doorstart' van de regering-Verhofstadt en de Prioriteitennota

De regering-Verhofstadt was in de laatste maanden van 2001 op zoek naar een tweede adem. De omslag in de economische conjunctuur, nog versterkt door de gevolgen van de terreuraanslagen van 11 september in de Verenigde Staten, woog op de rijksfinanciën en noopte de regering een voorzichtige budgettaire koers te varen. Op de begroting voor 2002 was er nauwelijks ruimte voor nieuwe beleidsinitiatieven; een verdere verlaging van de bedrijfslasten was noodgedwongen afgeblazen. Het faillissement van Sabena (7 november), de luchtvaartmaatschappij

waarvan de Belgische Staat meerderheidsaandeelhouder was, wierp een smet op het paars-groene blazoen. De regeringspartijen ruzieden over de invoering van het migrantenstemrecht en een spijtoptantenregeling, de gemeenten morden over de hoge kostprijs van de politiehervorming. Eerste minister Guy Verhofstadt (VLD), die in de tweede jaarhelft grotendeels in beslag was genomen door het Belgische voorzitterschap van de Europese Unie, leek zijn greep op de binnenlandse politiek te verliezen.

Tegen die achtergrond werd er eind 2001 in de Wetstraat en in de pers gespeculeerd over zowel vervroegde verkiezingen als een kabinetsherschikking. Aan de top van de regering werd de mogelijkheid het parlement te ontbinden nooit ernstig in overweging genomen, al was het maar omdat Verhofstadt en zijn paars-groene coalitiepartners de rit wilden uitdoen om aan te tonen dat België ook zonder de christen-democraten kan worden bestuurd. Een kabinetsherschikking werd daarentegen wel overwogen. De kritiek van Noël Slangen, de communicatieadviseur van Verhofstadt, op minister van Justitie Marc Verwilghen («Hij kan veel, maar hij is geen politicus» – *Het Laatste Nieuws*, 24 november 2001) en zijn verklaring dat er ook ministers van tweede en derde klasse zijn (*De zevende dag*, 25 november 2001), werden als een aanwijzing daarvan beschouwd. De VLD was, naar verluidde, bereid twee van haar ministers te vervangen: Verwilghen (Justitie) en Rik Daems (Middenstand en Overheidsbedrijven). Ook de ministers van Binnenlandse Zaken, Antoine Duquesne (PRL/MR), en van Landsverdediging, André Flahaut (PS), werden genoemd als kandidaten voor een 'transfer'. In het (vooraf opgenomen) VTM-programma *Polspoel en Desmet* dat op 2 januari 2002 werd uitgezonden, sloot premier Verhofstadt een regeringsherschikking niet uit. Na het kerst- en nieuwjaarsreces werd het plan echter opgeborgen. Geen van de coalitiepartners van de VLD bleek bereid te zijn één of meer van zijn ministers te vervangen en de VLD wenste de 'reshuffle' niet tot de eigen kring te beperken. Als alternatief voor de 'doorstart' van de regering en als signaal van haar vaste wil tot het einde door te gaan, kwam Verhofstadt met de idee de beleidsprioriteiten voor het laatste anderhalf jaar van de kabinetsperiode op te nemen in een 'nota', die met een georchestreerd optreden in de media aan de bevolking zou worden gepresenteerd. De Prioriteitennota zou in zijn ogen, gezien de groeivertraging, sterk sociaal-economisch georiënteerd moeten zijn.

Op 15 januari legde Verhofstadt in het kernkabinet een ontwerp van Prioriteitennota voor. Ze viel bij zijn coalitiepartners niet in goede aarde. Socialisten en groenen vonden dat de tekst te veel «liberale» fiscale en economische maatregelen en te weinig sociale en ecologische maatregelen bevatte. De premier beloofde een bijgestuurde nota op 18 januari aan de ministerraad voor te leggen.

Op een nieuwe vergadering van het kernkabinet, op 16 januari, en een vergadering van de kabinetschefs, in de avond van 17 januari, werd geen overeenstemming gevonden over de inhoud van de Prioriteitennota. De socialisten verzetten zich vooral tegen het voorstel '300-eurojobs' (kleine deeltijdse banen, bedoeld om de activiteitsgraad op te vijzelen) fiscaal te stimuleren. De groenen bleven geruime tijd van de vergadering van de kabinetschefs afwezig om druk uit te oefenen op de

VLD-partner in de Vlaamse regering, die lastig deed over het voorstel de belasting op de inverkeersstelling (BIV) voor schone wagens retroactief te verlagen¹. Vrijdag 18 januari werd een bewogen politieke dag. In het ochtendprogramma van de RTBF-radio haalde Philippe Defeyt, een van de drie federaal secretarissen van Ecolo, fel uit naar premier Verhofstadt. Volgens Defeyt was Verhofstadt «*trop flamand et trop VLD*» en niet genoeg «*le premier ministre de tous les Belges*». Omstreeks 9.30 uur kwam het kernkabinet bijeen. Aan het begin van de vergadering eiste Verhofstadt van vice-premier Isabelle Durant (Ecolo) dat haar partij onverwijld haar excuses zou aanbieden. De vice-premiers Louis Michel (PRL/MR) en Johan Vande Lanotte (SP.A) spaarden hun kritiek op de groenen niet. De bijeenkomst ontaarde in een openlijke ruzie en werd na een uur opgeschort. Volgens eensluidende indiscreties had Verhofstadt ermee gedreigd aan de koning het ontslag van de regering aan te bieden. Tijdens de onderbreking vonden minister van Financiën Didier Reynders (PRL/MR) en de gewestregeringen een akkoord over de BIV-verlaging voor schone wagens², waardoor de politieke spanning enigermate temperde.

Op de middag had Verhofstadt een telefoongesprek met Defeyt. De groenen hoopten dat het incident daarmee van de baan zou zijn, maar de premier nam geen vrede met de uitleg van de Ecolo-voorman. Om 13 uur kwam de regeringstop opnieuw samen voor de lunch. Om de tafel werd informeel overlegd, maar een zich nog altijd verongelijkt voelende eerste minister weigerde de vergadering formeel te hervatten vooraleer Ecolo schriftelijke excuses had aangeboden. Jos Geysels, de politiek secretaris van Agalev, begon daarop te bemiddelen tussen Verhofstadt en de Ecolo-top. Omstreeks 16 uur verspreidden de drie federaal secretarissen van Ecolo en Geysels een communiqué waarin ze hun vertrouwen bevestigden «in het vermogen van de premier om de regering te leiden». Omstreeks 17 uur begon de vergadering van de ministerraad. Een half uur later deelde Verhofstadt mee dat hij kennis had genomen van het communiqué waarin Agalev en Ecolo hun vertrouwen in hem bevestigden. Daarmee was het incident-Defeyt van de baan.

Enkele uren later keurde de ministerraad de Prioriteitennota goed. Volgens de premier bewees de nota dat de federale regering als een coherente ploeg wilde doorgaan tot juni 2003 en er geen vervroegde verkiezingen zouden komen. Vragen van journalisten over spanningen in de coalitie wuifde hij weg. «Het belangrijkste is het resultaat. Al de rest zijn anekdotes», zei hij op een persconferentie.

¹ De federale regering had op 19 juli 2001 beslist de BIV voor schone benzine- en dieselwagens te verlagen, maar had daar zelf geen wettelijk initiatief voor genomen omdat de bevoegdheid voor de BIV per 1 januari 2002 zou worden overgedragen aan de gewesten.

² Volgens het akkoord, dat op 25 januari in het Overlegcomité formeel werd goedgekeurd, werd de BIV voor voertuigen die voldoen aan de strenge Euro 4-uitstootnormen verlaagd met 620 euro (dieselwagens) en 496 euro (benzinewagens) in 2002 en 323 resp. 248 euro in 2003. De verlaging vervalt per 1 januari 2004 omdat vanaf dan alle nieuwe wagens aan de Euro 4-norm moeten voldoen. Voor LPG-voertuigen is er een blijvende vermindering van 298 euro. Voor voertuigen die ouder zijn dan vijf jaar en een fiscaal vermogen hebben van meer dan 8 PK werd de BIV per 1 mei 2002 lichtjes verhoogd.

De Prioriteitennota droeg een sterke sociaal-economische stempel en bevatte 21 min of meer concrete maatregelen of acties, waarvan het grootste deel was overgenomen uit het regeerakkoord en waarvan de belangrijkste als volgt kunnen worden samengevat :

- dubbele begrotingscontrole om de begroting in evenwicht af te sluiten en de schuld in 2003 tot minder dan 100 % van het BBP te doen dalen;
- afronding van de (op 26 juni 2001 geïnstalleerde) rondetafelconferentie over de toekomst van de sociale zekerheid;
- meerjarenplan voor de verbetering van het sociaal statuut van de zelfstandige, invoering van het statuut van meewerkende echtgenoot en van een sociaal statuut van de kunstenaar;
- verhoging, indien de economie het toestaat, van de laagste sociale uitkeringen;
- verdere responsabilisering van de actoren in de gezondheidszorg, uitbreiding van de maximumfactuur, versterking van het ouderenzorgbeleid;
- aanvullende lastenvermindering voor bedrijven van 250 miljoen euro vanaf 1 april 2002, in de eerste plaats voor de sociale bijdragen voor jongeren onder de 25 jaar en 50-plussers, reductie van de 24 banenplannen tot één banenplan;
- verhoging van de tewerkstellingsgraad bij oudere werknemers, onder meer door het ontmoedigen van brugpensioenen;
- verdere verlaging van de RSZ-bijdragen voor laaggeschoolden;
- verhoging van de werkgelegenheidsgraad bij de vrouwen;
- onderzoek van de mogelijkheid door een specifiek belastingkrediet bijkomende nieuwe banen te creëren in sectoren als familiehulp, huisactiviteiten, warenhuizen en benzinestations, snelle invoering van de dienstencheques;
- hervorming van de vennootschapsbelasting;
- oprichting van een Hoge Raad voor de Innovatie en van een fonds om minderbedeelden toegang te geven tot pc's en het internet;
- intensivering van de administratieve vereenvoudiging, in eerste instantie voor het starten van een bedrijf;
- vermijden van sociale conflicten door de eventuele inschakeling van de arbeidsrechtbank;
- fiscale stimuli voor ethische beleggingen;
- verdere uitwerking van de ecologische fiscaliteit (groene BTW, onderzoek of er op het Belgische niveau een CO₂-taks kan worden ingevoerd);
- bestrijding van de fiscale fraude.

Andere belangrijke beleidsdoelstellingen werden in de inleiding van de Prioriteitennota vermeld : «[...] de verdere implementatie van de politiehervorming, de uitvoering van de hervormingen in justitie, de goedkeuring van de wetten tot versterking van de gelijkheid van man en vrouw, de versnelde implementatie van de reglementaire aanpassingen in uitvoering van het verkeersveiligheidsplan [...], de modernisering van de economische regulering, de hervorming van de wet op de openbare bedrijven, het stimuleren van de politieke vernieuwing, de indiening van de wetsontwerpen inzake de patiëntenrechten en de foutloze medische

aansprakelijkheid en de indiening van het wetsontwerp inzake de afbouw van de kernenergie».

De Kamer debatteerde op 22 januari over de Prioriteitennota. PS-fractie leider Claude Eerdekens feliciteerde vice-premier Laurette Onkelinx, zijn partijgenote, omdat zij naar zijn zeggen op 18 januari een alternatief voor de ontwerpnota van premier Verhofstadt had ingediend en daarmee de sereniteit in de regering had hersteld. SP.A-fractie leider Dirk Van der Maelen zei dat de strijd tegen de fiscale fraude en de verkeersveiligheid in de Prioriteitennota onderbelicht waren. Jef Tavernier (Agalev) zei dat premier Verhofstadt «een waakzaam, maar geen blind vertrouwen» kreeg van de groenen. Ondanks deze en andere kritische bemerkingen, bevestigden de meerderheidsfracties op 24 januari unaniem het vertrouwen in de regering. Premier Verhofstadt had om een vertrouwensstemming verzocht. In perscommentaren werd erop gewezen dat de 'doorstart' van de regering-Verhofstadt door het incident-Defeyt goeddeels de mist was ingegaan³. In de media kreeg de Prioriteitennota bovendien minder aandacht dan de commotie over het bezoek dat een VTM-journalist in het gezelschap van VLD-senator Jean-Marie Dedecker had gebracht aan Marc Dutroux in diens cel in de gevangenis van Aarlen⁴.

II. De Nepal-crisis en het ontslag van minister Aelvoet

De regering werd aan het einde van de zomer geconfronteerd met een ernstige politieke crisis. Op 21 augustus deelde FN Herstal, de militaire afdeling van wapenproducent Groupe Herstal, mee dat het bedrijf een order had gekregen voor de levering van 5.500 machinegeweren van het Minimi-type. Het contract, dat 15,4 miljoen euro waard was, kwam op een ogenblik dat het Waalse Gewest, als enige eigenaar, op zoek was naar een overnemer voor Groupe Herstal. Het bedrijf wilde de identiteit van de koper niet medelen en verwees naar een vertrouwelijkheidsclausule in het contract.

Tegen die geheimhouding rees in Vlaanderen protest. Europees parlamentslid Bart Staes, die kort voordien van Spirit naar Agalev was overgestapt, vond het ongehoord dat FN noch Buitenlandse Zaken wilde medelen aan welk land de wapens zouden worden geleverd. Ook CD&V, Spirit, de N-VA en vredesorganisaties eisten dat minister van Buitenlandse Zaken Michel zou medelen met welk land het wapencontract was gesloten.

Op 22 augustus meldde de VRT-televisie in zijn avondjournaal dat Nepal de wapens had besteld. Buitenlandse Zaken bevestigde het bericht en betreurde dat de vertrouwelijkheid geschonden werd.

³ «De 'doorstart' van paars-groen was niet echt de breuk met de crisissfeer van voor Kerstmis. En laat die breuk nu net de bedoeling zijn geweest», schreef *De Morgen* (19 januari). In *De Standaard* (26 januari) gaf vice-premier Vande Lanotte toe: «Voor enkele ministers moest een doorstart de regering opnieuw de nodige schwing bezorgen. Daarop hebben we ons met z'n allen een beetje blind gestaard. Een ambitieuze prioriteitennota is geen garantie voor zo'n doorstart. Die slaagt alleen als de regering in enkele dossiers daadwerkelijk beslissingen neemt».

⁴ Zie hoofdstuk X: Overige gebeurtenissen en ontwikkelingen.

De woordvoerder zei dat het kernkabinet op 11 juli had ingestemd met de wapenlevering aan Nepal⁵. Volgens Luc Coene, de secretaris van de ministerraad, ging het niet om een formele beslissing, maar «veeleer een mededeling. Michel heeft de anderen gemeld dat er een aanvraag was binnengekomen en dat hij een vergunning zou verlenen. Dat is eigenlijk zonder veel discussie gepasseerd» (*De Morgen*, 23 augustus).

De vraag rees of de toekenning van een uitvoervergunning in overeenstemming was met de Wapenuitvoerwet van 5 augustus 1991. Volgens de wet kan de regering geen vergunning geven voor de uitvoer van wapens indien de export «zou bijdragen tot een klaarblijkelijke schending van de rechten van de mens». Evenmin kunnen wapens worden geleverd aan landen die in een burgeroorlog verwickeld zijn of die het hoofd moeten bieden aan «zware interne spanningen die van aard zijn om te leiden tot een gewapend conflict».

Vredesorganisaties zeiden de wapenlevering als een flagrante schending van de Wapenuitvoerwet te beschouwen, omdat de mensenrechten in Nepal op grote schaal geschonden werden. CD&V en de N-VA eisten de intrekking van de uitvoervergunning; de N-VA kondigde stappen aan bij de Raad van State. SP.A-Kamerfractie leider Van der Maelen zei dat de toekenning van een uitvoervergunning niet strookte met de Wapenuitvoerwet en eiste uitleg van minister Michel in de Kamer, maar van de SP.A-leiding kwam geen reactie.

Agalev, een partij met een pacifistische traditie, zat verveeld met de affaire. Enkele groene parlementsleden zeiden «steeds meer vragen» te hebben bij de exportlicentie en waren van oordeel dat het parlement de toestand in Nepal diende te toetsen aan de criteria in de Belgische wet en de (niet-afdwingbare) Europese Gedragscode over de wapenexport uit 1998.

Minister Michel zei dat de «terroristische acties van 5.000 maoïstische guerrillero's» in Nepal niet als een burgeroorlog konden worden beschouwd. Op de website van Buitenlandse Zaken was op 23 augustus in een reisadvies nochtans te lezen dat in Nepal een burgeroorlog aan de gang was⁶. Michel verwees ook naar een Nepalese bestelling van 65.000 soortgelijke machinegeweren in Duitsland, maar een VRT-correspondent achterhaalde dat de Duitse overheid de vergunning daarvoor geweigerd had. Politiek secretaris Geysels van Agalev beschouwde dat bericht als een «nieuw politiek feit», op basis waarvan de regering de uitvoervergunning zou kunnen opschorten. Hij zei dat het parlement de regeringsbeslissing diende te beoordelen en dat de regering met de conclusies van het parlement rekening diende te houden.

De mededeling dat het kernkabinet op 11 juli had ingestemd met de toekenning van een uitvoervergunning bracht de SP.A- en, vooral, de Agalev-ministers in

⁵ Het kernkabinet had ook ingestemd met de levering van wapens aan India en Pakistan. Ingevolge de feitelijke regionalisering van de wapenuitvoer in 1992, had minister Michel de dossiers niet aan het kernkabinet hoeven voor te leggen en kon hij autonoom beslissen over de toekenning van exportlicenties voor in Wallonië geproduceerde wapens. Voor de uitvoervergunning van in Vlaanderen geproduceerde wapens was Annemie Neyts (VLD), minister toegevoegd aan de minister van Buitenlandse Zaken, bevoegd.

⁶ Na berichten in de media daarover, werd de tekst nog dezelfde dag aangepast.

verlegenheid. Minister van Sociale Zaken Frank Vandenbroucke (SP.A), die op 11 juli vice-premier Vande Lanotte had vervangen op de vergadering van het kernkabinet, verdedigde evenwel meteen het besluit en zei dat er niet kon op worden teruggekomen. Kritiek op de regeringsbeslissing was er nadien van SP.A-zijde niet meer te horen. Minister van Volksgezondheid Magda Aelvoet (Agalev) zei dat ze niet de hele tijd aanwezig was geweest op de vergadering van het kernkabinet⁷, maar volgens vice-premier Laurette Onkelinx (PS) had Aelvoet wel degelijk vragen gesteld over de wapenleveringen aan Nepal, India en Pakistan. Van vrijdagavond 23 tot zondag 25 augustus hield Agalev zijn 'zomerweekend' in Nieuwpoort. De voorbereiding van het nieuwe politieke jaar werd beheerst door de Nepal-kwestie. Aelvoet werd er geconfronteerd met kritiek van de partijbasis over het gebrek aan weerwerk tijdens de vergadering van het kernkabinet. Ze bleef erbij dat ze niet aanwezig was op het ogenblik dat de wapenleveringen aan de orde waren, maar zei haar verantwoordelijkheid niet te willen ontlopen⁸.

Tijdens het weekeinde laakte de Union wallonne des Entreprises (UWE), de Waalse werkgeversorganisatie, in een mededeling «het offensief tegen FN geleid door bepaalde Vlaamse politieke kringen», die «zich niet laten horen wanneer er vanuit Vlaanderen materiaal voor militair gebruik wordt uitgevoerd». De Waalse minister van Landbouw, José Happart (PS), noemde het «onuitstaanbaar dat we voortdurend worden aangevallen in onze belangen door degenen die ons telkens weer verwijten dat we economisch minderwaardig zijn».

Minister Michel verdedigde in *Le Soir* (26 augustus) de toekenning van een uitvoerlicentie. Nepal had volgens hem een weliswaar jong en fragiel, maar niettemin democratisch regime. Hij zei dat het «ethisch» is een democratisch regime in staat te stellen zich te verzetten tegen «terroristische aanslagen van een guerrilla».

Op 26 augustus nam de druk op Aelvoet toe. Tijdens de vergadering van het partijbestuur van Agalev, dat elke maandag in de late middag bijeenkomt, gaf ze te kennen ontslag te willen nemen. Pogingen van de partijleiding haar van dat voornemen af te brengen, bleven zonder resultaat. Nadat Aelvoet premier Verhofstadt haar ontslag had aangeboden, verspreidde Agalev omstreeks 23 uur volgende persmededeling : «Magda Aelvoet neemt ontslag omwille van haar fundamentele twijfel in verband met de wapenleveringen aan Nepal. Vermits de beslissing hiertoe tot stand gekomen is in het kernkabinet, was het niet mogelijk zich er als regeringslid van te distantiëren. Maar Magda Aelvoet kon deze beslissing niet in overeenstemming brengen met haar overtuiging, ook al omwille van de bijkomende informatie die de laatste dagen in verband met de leveringen

⁷ «Ik was op dat kernkabinet en ik kan me inderdaad herinneren dat daar een aantal wapenleveringen aan bod is gekomen, maar dat er een dossier over Nepal bij zat weet ik écht niet. Ik ben constant naar buiten geroepen. Het kan zijn dat ik iets gemist heb» (*De Morgen*, 23 augustus).

⁸ «Ik was aanwezig en ben dus medeverantwoordelijk voor de beslissing. Alleen werd ik op die vergadering ontzettend vaak onderbroken door allerhande telefoontjes. Bij de discussie over Nepal was ik er eventjes niet. Maar dat is eigenlijk niet ter zake. Ik ben medeverantwoordelijk» (*De Standaard*, 26 augustus).

aan het licht kwam. Magda Aelvoet blijft de volle steun van het partijbestuur en van de politiek secretaris behouden».

's Anderendaags zei Aelvoet op een persconferentie dat ze gevangen was geweest in een dilemma. «Enerzijds kon ik mij niet distantiëren van de beslissing [over de wapenlevering], aangezien ik er medeverantwoordelijk voor was. Aan de andere kant voelde ik er mij steeds minder goed bij. Daarom heb ik beslist uit dit dilemma te treden en ontslag te nemen uit de regering. Dit ontslag is een persoonlijke beslissing. Ik neem mijn volle verantwoordelijkheid en ik wil mijn partij niet in dit ontslag betrekken, want de groenen zijn en blijven nodig in deze regering», stond in een mededeling die Aelvoet voorlas. Vragen weigerde zij te beantwoorden. Premier Verhofstadt betreurde het ontslag. Hij zei dat de regering haar werk wilde afmaken en dat Jos Geysels hem in een telefoongesprek had meegedeeld dat zulks ook de intentie van Agalev was.

De Politieke Raad van Agalev wees op 28 augustus, op advies van het partijbestuur, Kamerlid Jef Tavernier tot opvolger van Aelvoet aan. Tavernier legde nog dezelfde dag op het Paleis de eed af als minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu.

Op 29 augustus onderbrak de Kamer het zomerreces om in plenaire vergadering interpellaties van de oppositie te horen over de Nepal-kwestie en het ontslag van Aelvoet. De oppositie nam de toekenning van een uitvoervergunning op de korrel en verweet de regering de Wapenuitvoerwet te schenden. De liberalen en de PS verdedigden de wapenlevering aan Nepal. Dirk Van der Maelen (SP.A) stelde de regeringsbeslissing niet ter discussie, maar drong erop aan de Europese Gedragscode in de Belgische wetgeving op te nemen. De groenen spraken hun twijfel uit over de overeenstemming van de wapenlevering met de Wapenuitvoerwet. Volgens Peter Vanhoutte (Agalev) zou de wapenlevering gekoppeld moeten worden aan onder meer de daadwerkelijke opheffing van de noodtoestand in Nepal, het herstel van de persvrijheid en de hervatting van de dialoog met de rebellen. Muriel Gerkens (Ecolo) zei dat de machinegeweren pas na de voor 13 november aangekondigde parlementsverkiezingen in Nepal zouden mogen worden geleverd. Volgens persberichten had de Nepalese regering erop aangedrongen de wapens vóór de verkiezingen te ontvangen.

Premier Verhofstadt zei dat «de hele regering» bij haar besluit van 11 juli bleef, dat ze, binnen haar appreciatiebevoegdheid, conform de Wapenuitvoerwet had genomen. Volgens Verhofstadt was er geen burgeroorlog in Nepal⁹, ging het met de naleving van de mensenrechten de goede kant op en bleek uit de parlementaire voorbereiding van de Wapenuitvoerwet dat het verbod wapens uit te voeren naar landen waar zware interne spanningen tot een gewapend conflict kunnen leiden, niet slaat op de levering van wapens aan een geregeld leger in een democratisch land.

Verhofstadt deed enkele tegemoetkomingen aan de groenen. Hij zei dat de regering een bijzonder gezant naar Katmandoe zou sturen om toe te zien op de

⁹ De noodtoestand die op 27 november 2001 was afgekondigd voor eerst zes en nadien nog eens drie maanden, was op 28 augustus afgelopen.

naleving van de mensenrechten, dat ze bereid was in overleg met het parlement de Wapenuitvoerwet aan te passen en er de Europese Gedragscode in op te nemen, en dat ze eveneens bereid was het parlement achter gesloten deuren preciezer te informeren over de Belgische wapenhandel. De premier zei nog dat de minister van Buitenlandse Zaken, conform artikel 7 van de Wapenuitvoerwet, de uitvoervergunning wegens «bijzondere omstandigheden», zoals een ernstige ontsporing van de situatie in Nepal, kon schorsen of intrekken.

Aan het einde van het debat vroeg de premier het vertrouwen van de Kamer. Doordat een vertrouwensmotie voorrang heeft op een motie van aanbeveling, voorkwam hij daarmee dat de meerderheidsfracties zich zouden moeten uitspreken over de eigenlijke wapenleveringen, wat de groenen goed uitkwam.

Na de Kamerzitting beraadslaagde de Agalev-Ecolo-fractie over het antwoord van de eerste minister. Geysels zei dat de premier een «eerste aanzet» had gegeven, maar dat Agalev verduidelijkingen wenste te krijgen over het tijdstip en de omstandigheden van de wapenlevering aan Nepal en de draagwijdte van de wijziging van de Wapenuitvoerwet. Hij herhaalde dat de levering pas na de verkiezingen van 13 november kon plaatsvinden.

Nadien kwam het partijbestuur van Agalev bijeen. Na een lange vergadering zei Geysels dat hij telefonisch contact had gehad met premier Verhofstadt, die had toegezegd de Wapenuitvoerwet op korte termijn te wijzigen en ermee akkoord was gegaan de FN-machinegeweren pas na 13 november te leveren. In een mededeling aan het persbureau Belga bevestigde de premier dat hij met Geysels had gesproken. Hij had bevestigd dat niet teruggekomen werd op de beslissing wapens te leveren aan Nepal en dat de levering zou gebeuren volgens het productieschema van FN, «met name vanaf december». De mededeling relativeerde het «uitstel» dat Agalev naar eigen zeggen had verkregen. FN Herstal zei op 30 augustus dat de eerste machinegeweren pas tegen het einde van het jaar verscheept zouden worden. Minister Tavernier zei dat premier Verhofstadt al tijdens de vergadering van het kernkabinet in de ochtend van 29 augustus gezegd had dat de levering pas in december kon beginnen en tot 2005 zou lopen.

De Kamer kwam op 31 augustus bijeen om over de vertrouwensmotie te stemmen. Alle meerderheidsleden keurden de motie goed, de oppositie stemde tegen.

Op 28 september meldde *De Standaard* dat uit het verslag van de vergadering van 5 augustus bleek dat de beslissing van de raad van beheer van Delcredere, de dienst die exportrisico's van Belgische bedrijven verzekert, de wapenlevering aan Nepal te verzekeren niet rechtsgeldig was genomen. Van de twintig stemgerechtigde leden waren er maar zeven aanwezig. Het quorum om rechtsgeldig te beraadslagen is elf. Minister Reynders zei daarover op 11 oktober, in antwoord op interpellaties in de Kamer, dat met de goedkeuring, op 23 september, door de voltallige raad van bestuur van de notulen van de vergadering van 5 augustus de verzekeringspolis rechtsgeldig was toegekend.

Op 3 oktober besliste de Nepalese regering de voor 13 november geplande verkiezingen uit te stellen. Daags nadien zette koning Gyanendra de regering van premier Sher Bahadur Deuba af. In België eiste de oppositie dat de wapenuitvoer-

vergunning zou worden opgeschort, maar de meerderheidspartijen, inclusief de groenen, zeiden de terugkeer van de Belgische observatiemissie af te wachten vooraleer daarover een beslissing te nemen. De missie, die uit vijf diplomaten bestond, was op 4 oktober naar Nepal afgereisd.

Parlementsleden van de meerderheid enerzijds en premier Verhofstadt en minister Michel anderzijds werden het op 9 oktober eens over de hoofdlijnen van de aanpassing van de Wapenuitvoerwet. De Europese Gedragscode over wapenhandel zou in de wet worden opgenomen, het uitvoerverbod zou worden uitgebreid tot landen die meer geld uitgeven aan wapens dan aan sociale voorzieningen en tot landen die kindsoldaten inzetten. De wet zou ook van toepassing worden op materiaal dat gebruikt wordt door ordediensten (waterkanonnen, gummiknuppels, handboeien, ...) en op 'dual use'-goederen, hightech-producten die zowel voor civiele als voor militaire doeleinden kunnen worden gebruikt. Indien het om een betwiste levering gaat, zou vooraf een monitoringteam worden uitgestuurd om de toestand in het land te onderzoeken. Ter versterking van de parlementaire controle zou de regering om de vier maanden verslag uitbrengen aan de Kamer en zou het jaarverslag meer details, maar geen namen van bedrijven, bevatten. Een permanent monitoringteam zou de toegekende vergunningen opvolgen.

In de Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken las minister Michel op 15 oktober het rapport voor van het Belgische observatieteam dat daags voordien uit Nepal was teruggekeerd. Hij concludeerde uit het rapport dat er geen redenen waren om de uitvoervergunning in te trekken. Volgens Michel was er door het uitstel van de verkiezingen en de vervanging van de regering-Deuba door een interim-kabinet meer vooruitzicht op een democratisch regime. Volgens de groenen bleef er tot het begin van de levering van de FN-geweren nog tijd om de belangrijke problemen met het democratiseringsproces en de schending van de mensenrechten waarvan het rapport melding maakte, op te lossen.

Nog op 15 oktober stelden vertegenwoordigers van de zes meerderheidsfracties het wetsvoorstel voor dat zij zouden indienen ter wijziging van de Wapenuitvoerwet. Vredesorganisaties zeiden dat de gewijzigde wet op sommige punten soepeler zou zijn dan die van 1991.

Staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking Eddy Boutmans (Agalev) zei op 17 oktober in de Kamer, in antwoord op een vraag van Frieda Brepoels (N-VA), dat de beslissing van de raad van beheer van Delcredere van 5 augustus, over de toekenning van een exportverzekering voor de wapenuitvoer naar Nepal, niet rechtsgeldig was genomen. Vanuit de regering werd niet op de verklaring gereageerd. De voorzitter van de raad van beheer zei dat de beslissing van 5 augustus op 23 september door op één na alle leden was bevestigd.

Agalev hield op 19 oktober een ledencongres waarop de krachtlijnen van het verkiezingsprogramma zouden worden uitgezet. Om het blijvende ongenoegen aan de basis op te vangen, besliste het partijbestuur ruimte te maken voor een debat over de Nepal-kwestie. Het congres keurde, met maar acht tegenstemmen en enkele onthoudingen, een motie goed waarin de mededeling van minister Michel van 15 oktober, dat de wapenleveringen aan Nepal gewoon konden doorgaan, «geheel misplaatst» werd genoemd. «Wij bevestigen dat als de omstandigheden in Nepal blijven zoals ze nu zijn, de voorwaarden voor een levering niet

vervuld zijn», stond in de motie. Het congres zei tevreden te zijn met het wetsvoorstel over de «verstrenging» van de Wapenuitvoerwet en besliste de regering niet te verlaten. «Agalev blijft haar positie in de regering gebruiken om het wapenleveringsbeleid op te volgen en de voorwaarden voor levering in de toekomst te verstrengen», besloot de motie. Geysels zei dat Agalev minister Michel zou blijven achtervolgen met vragen en rapporten over 'Nepal'.

Enkele uren na het congres zei de Vlaamse minister van Welzijn, Mieke Vogels (Agalev), in het VRT-programma *Terzake*, dat de groenen zich niet uit de regering zouden laten «pesten» door minister Michel. Zij antwoordde bevestigend op de vraag of de groenen Michel wilden «pesten». VLD-voorzitter Karel De Gucht noemde Agalev (in *De zevende dag*, 20 oktober) «kleine kinderen». «Dit is geen opendebatcultuur meer», zei De Gucht, voor wie de groenen «uit de bocht» waren gegaan.

De oppositie interpelleerde op 23 oktober premier Verhofstadt over «de meningsverschillen» in de coalitie. De premier zei dat er een verschil bestond tussen wat partijen zeiden en wat in de regering werd besproken. Hij zei dat in de regering de voorbije weken niet over Nepal was gesproken en dat de zaak voor hem afgehandeld was. Door aan het einde van de interpellaties mee de gewone motie te ondertekenen, maakten de groenen duidelijk dat ook voor hen de wapenverkoop aan Nepal een afgedane zaak was.

Op 15 november vertrok de vijfkoppige observatiemissie opnieuw naar Nepal om de politieke en humanitaire toestand te evalueren. Zij keerde op 22 november terug in België. De diplomaten stelden tijdens hun tweede missie «weinig fundamentele veranderingen» in de naleving van de mensenrechten vast, maar wel een toename van de terroristische activiteiten van de maoïstische guerrilla. Het rapport wees op «belangrijke tekorten inzake bewapening, logistiek, inlichtingen en personeel» bij het leger en zei dat «zonder versterking» van het leger het geweld nog zou toenemen.

Op 20 november verwierp de Raad van State het verzoek van N-VA-Kamerlid Brepoels en Pax Christi Vlaanderen de licentie voor de uitvoer van FN-geweren naar Nepal te schorsen.

Nadat de twee grootste Franstalige regeringspartijen, de PS en de MR, onder druk van de Waalse vakbonden en het Waalse bedrijfsleven, te verstaan hadden gegeven zich niet te kunnen vinden in de aanpassing van de Wapenuitvoerwet, kwamen de meerderheidspartijen op 10 december, tijdens overleg waarop ook de regering aanwezig was, overeen hun wetsvoorstel te versoepelen. Aan het voorstel werd toegevoegd dat bij de toekenning van een uitvoervergunning rekening kan worden gehouden met het effect op de economische, sociale, commerciële en industriële belangen van België. De regering zou maar om de zes in plaats om de vier maanden aan de commissie ad hoc in de Kamer moeten rapporteren over de toegekende en geweigerde wapenleveringen, en er daarbij over waken dat geen informatie wordt meegedeeld die de betrokken ondernemingen schade kan berokkenen. De procedure voor wapenleveringen aan «niet-gevoelige landen» werd versoepeld en vereenvoudigd. Het wetsvoorstel zou begin 2003 door de Kamer en de Senaat worden goedgekeurd.

Half december vertrok een vliegtuig met een eerste lading Minimi-machinegeweren naar Nepal. Op 21 december meldde een Nepalese particuliere radio dat het toestel van een Oost-Europese maatschappij aan de grond stond in Kazachstan omdat Indië geweigerd had zijn luchtruim open te stellen voor de vlucht. Er was sprake van 2.800 machinegeweren, maar FN Herstal noemde dat aantal veel te hoog, zonder te preciseren om hoeveel geweren het ging. De transportmaatschappij zou te laat om toestemming voor het overvliegen van Indië hebben gevraagd. De wapenlevering kwam uiteindelijk op 8 januari 2003 in Nepal aan.

III. Het begrotings- en fiscaal beleid

A. De resultaten van het begrotingsjaar 2001 en de controle van de begroting van 2002

De overheid in haar geheel sloot het begrotingsjaar 2001 af met een overschot van 967,5 miljoen euro, of 0,4 % van het bruto binnenlands product (BBP). Het resultaat was beter dan de doelstelling (0,2 % van het BBP) die bij de opmaak van de rijksbegroting voor 2001 was bepaald. De federale overheid had een tekort van 2,363 miljard euro, de lokale besturen van 274,6 miljoen euro. De gemeenschappen en gewesten boekten, uitsluitend dankzij de Vlaamse Gemeenschap, een overschot van 1,928 miljard euro. De sociale zekerheid had een overschot van 1,677 miljard euro.

Om de begrotingsdoelstelling te halen, had de regering de reserves van het Zilverfonds (620 miljoen euro, afkomstig van onder meer de verkoop van drie van de vier UMTS-licenties) bij de rijksmiddelen geteld. Aanvankelijk was ook de opbrengst (205 miljoen euro) van de haastige verkoop (30 december 2001) van de luchthaventerreinen in Zaventem aan Biac, de exploitant van de luchthaven, bij de inkomsten gevoegd. Op 17 januari meldde *De Financieel-Economische Tijd* dat minister van Begroting Vande Lanotte beslist had het geld toch in de rekeningen over 2002 op te nemen, nadat gebleken was dat de uitgaven in 2001 bijna 100 miljoen euro lager waren uitgevallen en de Nationale Bank bijna 200 miljoen euro meer had doorgestort aan de Schatkist dan begin januari was aangenomen.

De overheidsschuld was eind 2001 gestegen tot 257,2 miljard euro, of 108,5 % van het BBP. Eind 2000 vertegenwoordigde de overheidsschuld (251,1 miljard euro) nog 109,6 % van het BBP. De geringe relatieve daling was een gevolg van de lage groei van de economie (1 %) en de overname door de overheid van de schuld van Credibe, het voormalige Centraal Bureau voor Hypothecair Krediet.

Het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) schroefde in zijn economische vooruitzichten (22 februari) zijn groeiverwachting voor 2002 terug van 1,3 naar 0,9 %. Minister Vande Lanotte zei dat de conjunctuurvertraging de federale overheid 500 miljoen euro zou kosten¹⁰. De daling van de inkomsten die het gevolg

¹⁰ Volgens gegevens van het INR kende België in 2001 een recessie. Het BBP was in het tweede, derde en vierde kwartaal gedaald. Van een recessie wordt gesproken als er gedurende ten minste twee opeenvolgende kwartalen een negatieve economische groei is. De daling in het derde kwartaal was heel miniem (0,03 %). Over heel 2001 groeide de economie met 0,8 %. Cijfers over het BBP zijn pas na drie jaar definitief. Het was van de tweede helft van 1998 geleden dat België nog een recessie had gekend.

was van andere factoren en op 625 miljoen euro werd geraamd, zou kunnen worden gecompenseerd door een vermindering van de afdrachten aan de Europese Unie en aan de deelstaten.

Bij de begrotingscontrole tijdens het 'Palmzondagconclaf', dat op zondag 24 maart omstreeks 11 uur begon en tot maandagochtend 5 uur duurde en waarop ook een akkoord werd gesloten over de hervorming van de vennootschapsbelasting en de ecotaks en -bonus (zie verder), besliste de regering 238 miljoen euro te besparen door de werkingsmiddelen van alle departementen met 1,5 % te verminderen, met uitzondering van Justitie dat niets en Ontwikkelingssamenwerking dat 0,75 % moest inleveren. De regering aanvaardde het 'ankerprincipe' van minister Vande Lanotte : van de begrotingskredieten voor 'gewone' uitgaven zou maandelijks maar 1/15de vrijgegeven en de rest als buffer gereserveerd worden. Pas nadat uit de maandelijks controle zou blijken dat de begroting op koers zat, zou het 'anker worden gelicht'. Door de verkoop van overheidsactiva en een betere inning van de belastingen zou het resterende 'gat' van 262 miljoen euro worden gedicht.

Zoals in 2001 hield de regering vóór het zomerreces een tweede begrotingscontrole. Minister Vande Lanotte deelde op 19 juli mee dat de begroting op koers zat en dat er geen aanvullende maatregelen genomen dienden te worden. Tegenvallers zoals de stijging van de werkloosheid en de meerkosten van de politiehervorming, zouden worden gecompenseerd door een daling van de rentelasten en van de dotatie aan de Europese Unie.

In het verslagjaar kwam er geen schot in de verkoop van het overheidsbelang in Belgacom, waarvoor het parlement met de wet van 10 augustus 2001 de weg had vrijgemaakt.

Bij koninklijk besluit van 9 augustus 2002 werd 429 miljoen euro van de winst van de Nationale Bank over 2001 in het Zilverfonds gestopt. Bij besluit van 20 december 2002 werd, conform een beslissing die tijdens het 'begrotingsconclaf' van begin oktober genomen was (zie verder), het extra dividend dat Belgacom over 2002 (237,3 miljoen euro) aan de Staat verschuldigd was, toegewezen aan het Zilverfonds. Het Zilverfonds was in 2001 opgericht om reserves aan te leggen om in de periode 2010-2030 de extra-uitgaven van de wettelijke pensioenstelsels ten gevolge van de vergrijzing te kunnen betalen.

B. De begroting van 2003 en de Federale Beleidsverklaring

Op een persontbijt (12 juli) naar aanleiding van de derde verjaardag van de vorming van zijn regering, zei premier Verhofstadt dat 2003 met een groei van 3 % of meer «een zeer goed jaar» kon worden. De beleidsruimte zou gebruikt kunnen worden om het arbeidersstatuut dichter bij het voordeliger bediendestatuut te brengen, het zelfstandigenstatuut te verbeteren en extra in mobiliteit te investeren. In zijn jaarverslag (18 juli) zei de Hoge Raad van Financiën (HRF) dat de overheid in 2003, gezien de conjunctuurvertraging, een financieringsoverschot van maar 0,3 % diende te realiseren, 0,2 procentpunten minder dan de doelstelling van het Stabiliteitsprogramma 2001-2005.

In de economische begroting (6 september) rekende het Planbureau met een groei van het BBP in 2003 van 2,6 %. Daags nadien zei premier Verhofstadt dat de regering een «voorzichtiger cijfer» zou hanteren dat «enkele procentpunten lager ligt» dan dat van het Planbureau. Volgens minister Vande Lanotte (*Knack*, 11 september) zou er 1 miljard euro bespaard moeten worden om in 2003 de overheidsinkomsten en -uitgaven in evenwicht te houden.

In de beslissing (24 september) van de Europese Commissie om voor de toepassing van het Stabiliteitspact het structurele, van conjunctuurinvloeden gezuiverde, in plaats van het feitelijke overheidstekort in aanmerking te nemen¹¹, zag premier Verhofstadt (26 september) geen aanleiding om de doelstelling een financierings-evenwicht na te streven, los te laten. Ecolo-voorman Defeyt had in *La Libre Belgique* van 25 september een proefballonnetje in die zin opgelaten. Tegenover de sociale partners, die hij op 1 oktober ontving, bevestigde de premier dat België het Stabiliteitspact niet soepeler zou toepassen. Hij deelde hun mee dat er niet veel ruimte zou zijn voor nieuwe initiatieven en wees een gedeeltelijk uitstel van de verlaging van de personenbelasting, waar de vakbonden en de groenen voor pleitten, van de hand.

Op 2 oktober begon in het kernkabinet het politieke begrotingsoverleg, dat in de voorgaande dagen technisch was voorbereid.

De Financieel-Economische Tijd meldde op 4 oktober dat de regering 325 miljoen euro had 'gevonden' bij de deelstaten, ingevolge een neerwaartse herziening van de BBP-groei. Naderhand bleek dat het INR op 30 september niet het BBP, maar het BNI (bruto nationaal inkomen) voor de jaren 1999, 2000 en 2001 had verlaagd, van resp. 2,51 naar 2,47 %, 2,82 naar 2,22 % en 1 naar 0,5 %¹². Aangezien de Financieringswet de dotatie die de gemeenschappen en de gewesten jaarlijks van de federale overheid krijgen, koppelt aan de groei van het BNI, impliceerde de aanpassing van de groeicijfers dat de deelstaten voor die jaren een te hoge dotatie hadden ontvangen. Ze dienden het verschil niet terug te betalen, maar ingevolge het 'mechanisme' van de Financieringswet zou de dotatie voor 2003 wel 332 miljoen euro lager liggen dan waarop zij hadden gerekend.

De Waalse en de Brusselse gewestregering en de Franse gemeenschapsregering protesteerden fel tegen de dotatievermindering. De Vlaamse regering eiste opheldering over de verlaging van de BNI-groei, maar aanvaardde dat de Financieringswet werd toegepast. De kwestie zou later ter sprake komen in het Overlegcomité (zie verder).

Op 4 oktober besliste de regering de norm voor de reële groei van de departementale uitgaven te verlagen van 1,5 naar 0,9 %, behalve voor de prioritaire programma's. Op zaterdag 5 en zondag 6 oktober zetten de topministers het 'begrotingscon-

¹¹ Met de versoepeling van het Stabiliteitspact schoot de Europese Commissie Duitsland, Frankrijk en Italië te hulp. De drie landen zouden er niet in slagen hun tekort onder de 3 % van het BBP te houden, zoals het Stabiliteitspact oplegt. De versoepeling bestond erin de doelstelling een financieel evenwicht te bereiken te verschuiven van 2004 naar 2006.

¹² Het BNI is het totale inkomen van een volkshuishouding gedurende een jaar. Het houdt, in tegenstelling tot het BNP, rekening met de inkomsten uit buitenlandse beleggingen en met wijzigingen in de ruilvoet.

claaft voort. Na een vergadering van ruim 21 uur ronden zij op maandag 7 oktober omstreeks 13 uur de werkzaamheden af¹³.

De regering raamde, bij een verwachte BBP-groei van 2,1 % en een inflatie van 1,4 %, de rijksmiddelen op 44,95 miljard euro (tegenover 43,95 miljard euro op de initiële en 45,31 miljard euro op de aangepaste begroting van 2002) en de rijksuitgaven op 44,59 miljard euro (tegenover 44,28 miljard euro op de initiële en 44,16 miljard euro op de aangepaste begroting van 2002). Inclusief het tekort op de schatkistverrichtingen kwam het financieringstekort van de federale overheid op 0,99 miljard euro uit (tegenover 1,38 miljard euro op de initiële en 1,22 miljard euro op de aangepaste begroting van 2002). De rekeningen van de gezamenlijke overheid (federale overheid, sociale zekerheid, deelstaten en lokale besturen) zouden in evenwicht zijn. De overheidsschuld zou in 2003 dalen tot 102,3 % van het BBP.

Om ondanks de moeilijke budgettaire toestand toch nog 500 miljoen euro vrij te kunnen maken voor nieuwe beleidsinitiatieven, nam de regering voor 1,5 miljard euro besparings- en inkomstenverhogende maatregelen, waarvan twee derde van structurele aard waren. De belangrijkste maatregelen waren :

- de verhoging van de bedrijfsvoorheffing, om rekening te houden met de stijging van het gemiddelde tarief van de (gemeentelijke) aanvullende personenbelasting (verwachte opbrengst : 260 miljoen euro, eenmalig);
- latere uitbetaling van de dotatie aan De Post (100 miljoen euro, eenmalig);
- terugbetaling door de textielgroep Beaulieu van een onrechtmatig toegekende subsidie (39,35 miljoen euro, eenmalig)¹⁴;
- terugstorting door de NIRAS van 50 miljoen euro die de instelling had gekregen voor de sanering van twee reactoren van het SCK in Mol, in afwachting van een nieuwe financieringsregeling (50 miljoen euro, eenmalig);
- verkoop van het Quatre-Brasgebouw van Buitenlandse Zaken (19 miljoen euro, eenmalig);
- beperking van de groei van de begroting van Landsverdediging tot de inflatie-aanpassing (75 miljoen euro);
- vermindering van de dotatie aan de Regie der Gebouwen (47 miljoen euro) en aan de Kamer en de Senaat (8 miljoen euro), en van de kredieten voor open asielen (25 miljoen euro);
- verhoging van de accijnzen op tabaksproducten en meeropbrengst van de BTW door de stijging van de tabaksprijs (192 miljoen euro);

¹³ Vice-premier Michel werd tijdens de nachtelijke onderhandelingen onwel en naar het ziekenhuis gebracht, waar hij tot 8 oktober bleef. Tijdens de Navo-top in Reykjavik (14 mei) was Michel al eens flauw gevallen. Er was toen sprake van uitdroging als gevolg van een darmontsteking en van oververmoeidheid.

¹⁴ Het betrof overheidssteun die in 1983 was toegekend toen Beaulieu het Fabelta-kunstvezelbedrijf in Zwijnaarde overnam. De Europese Commissie had de steun verworpen. Beaulieu had zich tegen de terugbetaling verzet, maar was door het gerecht in het ongelijk gesteld, het laatst door het Hof van Cassatie (22 februari 2002). De Vlaamse regering maakte eveneens aanspraak op de 40 miljoen euro. De zaak kwam op 29 november ter sprake in het Overlegcomité (zie verder).

- verhoging van de bijdrage die vennootschappen moeten betalen bij de verplichte indiening van hun balans bij de Balanscentrale (30 miljoen euro);
- besparing op de managementprogramma's in het kader van de Copernicuservorming van de administratie (19 miljoen euro);
- betere inning van de belastingen (120 miljoen euro).

Voorts schoof de regering 270 miljoen van de 310 miljoen euro die gereserveerd waren voor nieuwe beleidsinitiatieven in 2002 naar 2003 door. Opmerkelijk was de beslissing de papieren uitgave van het *Belgisch Staatsblad* stop te zetten. Het officiële publicatieblad van de overheid zou vanaf 1 januari 2003 enkel nog elektronisch geraadpleegd kunnen worden. De maatregel zou jaarlijks 2 miljoen euro opbrengen.

De belangrijkste nieuwe beleidsinitiatieven lagen in het domein van de sociale zekerheid en de werkgelegenheid : een verdere vermindering van de sociale bijdrage voor laagverdieners, de verhoging van de pensioenen, sommige kinderbijlagen, het leefloon en enkele andere uitkeringen. De kredieten voor justitie en politie stegen met 5 % om de toegezegde loonsverhogingen te honoreren. Ontwikkelingssamenwerking kreeg 9 % meer en de bij wet vast te leggen garantie dat tegen 2010 0,7 % van het BBP aan ontwikkelingshulp zou worden besteed.

De NMBS kreeg 36,4 miljoen euro extra om het binnenlandse treinaanbod te verbeteren, alsook de verzekering dat de overheid de schulden van de maatschappij zou overnemen zodra de staatsschuld minder dan 95 à 100 % van het BBP zou bedragen. Die garantie zou worden opgenomen in de programmawet. De NMBS zou, zoals de SP.A had geëist, treinkaarthouders vanaf 1 januari 2003 10 % korting geven.

De Post kreeg de kapitaalsverhoging van 300 miljoen euro die de regering-Dehaene II al had toegezegd en waarvoor het geld geparkeerd was bij de Federale Participatiemaatschappij (FPM). Het geld zou worden gebruikt voor de vernieuwing van de sorteercentra en de informatisering van de postkantoren.

Belgacom, dat in de loop van het jaar zijn belang in de Nederlandse mobilfoonoperator Ben, dat het samen met TeleDanmark had opgericht, helemaal had verkocht aan Deutsche Telekom, werd wegens die uitzonderlijke opbrengst verplicht een extra dividend van 1 miljard euro uit te keren. De helft ervan ging naar het Belgacom-pensioenfonds, de andere helft naar de aandeelhouders. Het dividend van de Belgische Staat, die de helft plus één van de aandelen in bezit had, werd toegewezen aan het Zilverfonds. De regering besliste om ook in 2003 het Belgacom-dividend aan het Zilverfonds toe te wijzen, samen met de winst (200 tot 250 miljoen euro) die de Nationale Bank zou maken doordat bij de invoering van de euro (1 januari 2002) niet alle oude bankbriefjes in Belgische frank werden ingeleverd.

De regering besliste een Kyotofonds op te richten dat zou worden gestijfd met een heffing (25 miljoen euro in 2003) op de elektriciteitsdistributie. Het geld zou worden gebruikt om het Kyoto-protocol over de vermindering van broeikasgassen uit te voeren. De gemeenten kregen de toezegging dat zij van netbeheerder Elia een vergoeding zouden krijgen voor het gebruik van hun grondgebied. Elia was in het

kader van de liberalisering van de elektriciteitsmarkt opgericht om het hoogspanningsnet te beheren en is voor 70 % in handen van Electrabel en voor 30 % van de gemeenten. Door de liberalisering zouden de gemeenten hun inkomsten uit dividenden van de energie-intercommunales (300 miljoen euro) verliezen; ze hadden daarom op een compensatie aangedrongen.

In de Federale Beleidsverklaring die hij op 8 oktober in de Kamer en de Senaat voorlas, sloeg premier Verhofstadt een optimistische toon aan. Hij zei dat volgens de VN België het vierde welvarendste land ter wereld was. «Het is niet omdat de aandelenbeurs in drijfzand wegzinkt, dat de economie verdrinkt. Het is niet omdat een ramkraak slaagt, dat heel het politie- en justitieapparaat faalt. En het is niet omdat sommigen vanuit hun oude communautaire loopgraven elkaar blijven jennen, dat het land op springen staat. Ik gun ieder zijn persoonlijk recht op verzuring. Maar ik gun de verzuurden België niet», zei de premier.

Verhofstadt schetste niettemin een vrij somber beeld van de internationale economische toestand en zei dat het vooruitzicht van een oorlog in Irak het herstel van de economie verlamde. De premier liet er geen twijfel over bestaan dat Irak over massavernietigingswapens beschikte. Hij pleitte voor een diplomatieke oplossing, maar sloot niet uit dat die kon «eindigen in militaire inzet».

Nadat hij de krachtlijnen van de ontwerpbegroting van 2003 had toegelicht, somde Verhofstadt de beleidsinitiatieven op die de paars-groene coalitie in haar laatste werkjaar wenste te realiseren. Hij vermeldde meer dan twintig wetsontwerpen die het parlement nog diende te behandelen, van de hervorming van de vennootschapsbelasting over de verkeersveiligheid tot het homohuwelijk. De premier zei dat de regering de legislatuurperiode wenste vol te maken en dat het geen zin had te speculeren over vervroegde verkiezingen. «Laten we investeren in positief denken, in voluntarisme. En in het geloof dat ieder van ons iets kan doen aan een beter België», zei hij tot besluit.

Op 29 november paste de ministerraad het Stabiliteitsprogramma 2003-2005 aan. De doelstelling in 2004 en 2005 een financieringsoverschot te realiseren van 0,6 resp. 0,7 % van het BBP werd verlaagd tot 0,3 resp. 0,5 %. De aanpassing was volgens de regering noodzakelijk wegens de onverwacht sterke terugval van de economische groei. Ook de richtcijfers voor de schuldvermindering werden bijgesteld, tot 102,3 % (in plaats van 97,7 %) van het BBP in 2003, 97,9 % (93,0) in 2004 en 93,6 % (88,6) in 2005. De cijfers voor 2004 en 2005 houden geen rekening met de toezegging van de regering een deel van de NMBS-schuld over te nemen.

Nog op 29 november besprak het Overlegcomité enkele geschilpunten met financiële implicaties voor de federale overheid en de gewesten en gemeenschappen, inzonderheid voor Vlaanderen. Het ging in de eerste plaats om de al vermelde vermindering met 332 miljoen euro van de dotatie die de gemeenschappen en gewesten in 2003 van de federale overheid zouden krijgen. Er werd afgesproken dat een werkgroep de bijstelling van het BNI-cijfer voor 1999, 2000 en 2001 nog eens zou verifiëren en dat de deelstaten voortaan volwaardig in het INR zouden worden betrokken.

Volgens de Vlaamse minister-president, Patrick Dewael, had de federale regering ermee ingestemd dat de Vlaamse regering de 40 miljoen euro staatssteun die Beaulieu had teruggestort, in haar begroting voor 2003 mocht opnemen. De Waalse minister-president, Jean-Claude Van Cauwenberghe, sprak dat tegen en zei dat de kwestie, samen met andere dossiers, naar een werkgroep was verwezen. Ook volgens de federale regering was de zaak niet definitief geregeld¹⁵. In het Aquafin-geschil haalde de Vlaamse regering gedeeltelijk haar slag thuis. De federale BTW-administratie had de NV Aquafin, die voor rekening van de Vlaamse overheid het afvalwater zuivert, in november 2001 meegedeeld dat ze op haar zuiveringsactiviteiten 21 in plaats van 6 % BTW diende aan te rekenen. De hogere BTW zou de Vlaamse overheid 50 miljoen euro per jaar kosten. De federale regering toonde zich bereid door een wetswijziging het BTW-tarief voor infrastructuurwerken voor afvalwaterzuivering op 6 % te brengen, mits de Europese Commissie daarmee akkoord zou gaan. Voor de 190 miljoen euro achterstallige BTW die de federale administratie navorderde voor de periode 1993-1999 werd beslist de uitkomst van de lopende rechtszaak van Aquafin tegen de belastingadministratie af te wachten.

De Kamer keurde op 19 december de ontwerp-begroting voor 2003 goed. De bijhorende twee ontwerpen van programmawet¹⁶ had ze al op 13 december goedgekeurd. De Senaat keurde de ontwerpen van programmawet op 23 december goed.

De Programmawet (I) van 24 december 2002 (B.S. 31 december 2002) telde 511 artikelen, de Programmawet (II) van 24 december 2002 (*Ibid.*) telde er 50. Premier Verhofstadt had op 23 oktober, na de goedkeuring door de ministerraad van het wetsontwerp (dat toen nog maar een 300-tal artikelen telde), van een «zuurstofwet» gesproken, omdat de programmawet was «uitgegroeid tot een ambitieuze wet met tientallen maatregelen ter versterking van het sociaal-economisch weefsel van ons land». De oppositie, die van een «stikstofwet» sprak, verweet de regering misbruik te maken van de programmawet om diverse maatregelen in spoedtempo door het parlement te sluisen. De Programmawet (I) regelde onder meer het sociaal en fiscaal statuut van de meewerkende echtgenoot, het sociaal statuut van de kunstenaars en de voogdij van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen. Ze bevatte ook bepalingen over de Nationale Delcrederedienst en Finexpo die verband hielden met de uitvoering van het Lambermontakkoord over de staatshervorming.

De Raad van State, die om een spoedadvies was verzocht, merkte in dat advies op dat het wetsontwerp uit «tal van op zich staande onderdelen» bestond, «die niet alle ingegeven lijken te zijn door overwegingen die te maken hebben met het opstellen van de begroting voor 2003». Sommige onderdelen zouden pas op

¹⁵ In februari 2003 kwam aan het licht dat de notulen van de vergadering van het Overlegcomité van 29 november op de vier daaropvolgende vergaderingen niet werden goedgekeurd wegens onenigheid over de formulering van de Beaulieu-beslissing. Uiteindelijk werd de kwestie naar later doorgeschoven.

¹⁶ Het ene ontwerp bevatte de bepalingen die enkel door de Kamer moesten worden goedgekeurd, het andere de zgn. bicamerale bepalingen die ook de instemming van de Senaat behoeftten. De Senaat maakte van zijn evocatierecht gebruik om ook het eerste ontwerp te behandelen.

1 januari 2004 van kracht worden, andere zouden in een afzonderlijk wetsontwerp kunnen worden overgenomen, zei de Raad van State. Vóór de eindstemming in de Senaat betreurde voorzitter Armand De Decker (MR) «dat de programmawet dit jaar zo overladen is». Hij vond dat de regering «deze keer te ver is gegaan» en zei dat een «betreurenswaardige ontsporing» te vinden.

C. Personenbelasting, vennootschapsbelasting en ecofiscaliteit

PERSONENBELASTING

In verband met de uitvoering van de wet van 10 augustus 2001 over de hervorming van de personenbelasting besliste de regering tijdens het 'Palmzondagconclaaf' (24-25 maart) de indexering van de belastingschalen voor 2002 niet vanaf 1 januari maar pas vanaf 1 oktober in de bedrijfsvoorheffing te verrekenen. In november 2001 had minister van Financiën Reynders gezegd dat de indexering pas op 1 april zou ingaan. Door het uitstel creëerde de regering voor ca. 300 miljoen euro beleidsruimte in de begroting voor 2002. Voorts besliste ze de maximale afstand waarvoor de fiscale aftrek van 0,15 cent per kilometer voor woon-werkverkeer met een ander vervoermiddel dan de auto geldt, te verdubbelen van 50 tot 100 kilometer per dag.

Op 16 oktober vulde de regering het 'groene' deel van de hervorming van de personenbelasting nader in. Milieuvriendelijke en energiebesparende investeringen in woningen (nieuwbouw en verbouwing) kunnen vanaf 1 januari 2003 ten dele van het belastbaar inkomen worden afgetrokken. Het gaat om onder meer de vervanging van oude stookketels, de plaatsing van zonne-energiesystemen en dubbele beglazing, en de isolatie van daken. De belastingvermindering is beperkt tot 590 euro per woning.

Op 19 december overhandigde de HRF aan minister Reynders een advies over de hervorming van de fiscale aftrekkeregeling. De regering had de Hoge Raad daar in juli 2000 om gevraagd. De vereenvoudiging van het aftrekstelsel was volgens het regeerakkoord van 7 juli 1999 een belangrijk onderdeel van een «algemene hervorming van de personenbelasting». In zijn advies, dat op de budgettaire neutraliteit van de hervorming was gebaseerd, vroeg de HRF een duidelijk onderscheid in te voeren tussen beroepskosten en fiscale stimuli. Voor de vereenvoudiging van de fiscale stimuli stelde de Raad drie korven voor : een korf met fiscale aftrekposten in verband met onroerende goederen en langetermijnsparen; een korf met aftrekposten voor sociale uitgaven en diensten aan personen, zoals de kosten voor kinderopvang en PWA- en dienstencheques; een korf met fiscale aftrekposten verbonden aan het leefmilieu, zoals uitgaven voor energiebesparingen en stimulerende maatregelen voor het openbaar vervoer. Voor de eerste korf stelde de HRF een (te indexeren) maximumbedrag van 2.000 euro voor en een belastingvermindering tegen een vaste aanslagvoet van 35 %. Voor de tweede korf dacht de HRF aan een maximumbedrag van 1.810 euro met belangrijke toeslagen per kind, en een vaste aanslagvoet van 40 %. Voor de derde korf sprak het advies over een bovengrens van 1.500 euro en een aanslagvoet van eveneens 40 %. De HRF waarschuwde ervoor dat er bij elke hervorming die budgettair neutraal moet

zijn, winnaars en verliezers zijn. De jongere generaties en de middelste inkomenscategorie leken het meeste voordeel uit het HRF-voorstel te halen. Minister Reynders zei dat hij het advies aan de regering zou voorleggen, maar dat die vóór de verkiezingen van 2003 geen wetgevend initiatief meer zou nemen om het aftrekstelsel te wijzigen.

VENNOOTSCHAPSBELASTING

In de Federale Beleidsverklaring van 9 oktober 2001 had eerste minister Verhofstadt de krachtlijnen getrokken van de hervorming van de vennootschapsbelasting, die in het regeerakkoord in het vooruitzicht was gesteld. Door een verlaging van de aanslagvoeten zou de opbrengst van de vennootschapsbelasting met 1,17 miljard euro afnemen. Ter wille van de budgettaire neutraliteit zouden voor eenzelfde bedrag compenserende maatregelen worden genomen.

De voorstellen die minister Reynders daarvoor uitwerkte, gaven aanleiding tot wrijvingen in de ondernemerswereld. Met name in de beperking (tot 9 %) van de fiscale aftrekbaarheid van de brandstofkosten van bedrijfswagens zag Unizo (Unie van Zelfstandige Ondernemers), volgens een persbericht van 8 maart, een fiscale discriminatie van de kleine ondernemingen tegenover de grote. Het Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO) noemde de reactie van Unizo «onaanvaardbaar». De socialistische en de groene regeringspartijen hadden twijfels over de budgettaire neutraliteit van Reynders' voorstellen. Het Vlaams Parlement en de Vlaamse regering maakten zich zorgen over de schrapping van de fiscale aftrekbaarheid van de gewestelijke milieubelasting, meer bepaald voor de textielsector en de wasserijen die als grote waterverbruikers in 2001 voor 7,595 miljoen euro afvalwaterheffing hadden betaald.

Tijdens het 'Palmzondagconclaaf' (24-25 maart) keurde de regering het pakket maatregelen voor de hervorming van de vennootschapsbelasting goed. Zoals aangekondigd, werd het basistarief verlaagd van 39 naar 33 % (exclusief de crisisbelasting; inclusief de crisisbelasting daalde het basistarief van 40,17 naar 33,99 %). Voor de KMO's die minder dan 322.500 euro winst boeken, werd het verlaagde tarief teruggebracht van 28 % (28,84 % inclusief crisisbelasting) naar 24,25 % (24,98 %) op de winst tot 25.000 euro, van 36 % (37,08 %) naar 31 % (31,93 %) op de schijf van 25.000 tot 90.000 euro en van 41 % (42,23 %) naar 34,5 % (35,54 %) op de schijf van 90.000 tot 322.500 euro. Voor diezelfde KMO's werd een fiscale vrijstelling ingevoerd van de gereserveerde winst (maximum 37.500 euro) die herbelegd wordt in vaste activa.

Om de minderinkomsten van de tariefverlaging en de vrijstellingsregeling (1,195 miljard euro) te compenseren, wijzigde de regering de afschrijvingsregels (478 miljoen euro) en de toepassingsregels voor definitief belaste inkomsten (DBI; 322 miljoen euro), en voerde zij een roerende voorheffing (10 %) in op liquidatieboni, de inkoop van eigen aandelen en scheidingsaandelen (124 miljoen euro). Voorts werden de aftrekmogelijkheid van gewestbelastingen (97 miljoen euro) en de compensatie van bedrijfsverliezen met de winst uit abnormale of goedgunstige voordelen (62 miljoen euro) geschrapt. Andere maatregelen, zoals de bestrijding van het misbruik van rechtspersoonlijkheid en een betere inning van de BTW,

zouden naar verwachting 112 miljoen euro opbrengen. Voor de KMO's met minder dan 322.500 euro winst per jaar gold er maar één compensatiemaatregel, met name de roerende voorheffing van 10 % op liquidatieboni, de inkoop van eigen aandelen en scheidingsaandelen.

Volgens het advies van de Inspectie van Financiën (17 april) zou de hervorming van de vennootschapsbelasting niet budgettair neutraal zijn, maar de Schatkist jaarlijks minimum 445 miljoen euro kosten. Ecolo, Agalev en de PS eisten op grond van het advies een aanpassing van het wetsontwerp. De ministerraad keurde op 19 april het voorontwerp van wet goed, met het oog op het advies van de Raad van State. De regering besliste alvast de liquidatieboni en de inkoop van eigen aandelen retroactief te belasten vanaf 25 maart 2002, de dag waarop de principebeslissing genomen was. Eerder was gezegd dat het hele hervormingspakket op 1 januari 2003 zou ingaan. Een werkgroep van experts kreeg de opdracht de budgettaire gevolgen van de hervorming nog eens door te rekenen.

Op 6 juli keurde de regering het wetsontwerp over de hervorming van de vennootschapsbelasting in tweede lezing en na aanpassing aan het advies van de Raad van State goed. Om te vermijden dat banken en verzekeraars een deel van hun activiteiten in beursvennootschappen zouden onderbrengen om aan het strengere DBI-regime te ontsnappen, werd dat laatste uitgebreid tot de beursvennootschappen. Aan het pakket compensatiemaatregelen werd voor het overige niets gewijzigd, maar het Rekenhof kreeg de opdracht de budgettaire neutraliteit van de hervorming van de vennootschapsbelasting te controleren. Zo nodig zouden op basis van zijn rapport supplementaire compensaties worden gezocht. In het Vlaams Parlement verwierp de meerderheid op 20 november een motie waarmee de oppositie een belangenconflict wilde inroepen tegen de schrapping van de fiscale aftrekbaarheid van gewestbelastingen. De kwestie kwam op 29 november ter sprake in het Overlegcomité. De Vlaamse regering, die de verlaging van de vennootschapsbelasting niet in het gedrang wilde brengen, liet er zich naar eigen zeggen van overtuigen dat het niet wenselijk is regulerende heffingen zoals de afvalwaterheffing, als fiscaal aftrekbare bedrijfskosten te beschouwen. Ze kondigde aan de afvalwaterheffing voor de textiel- en de textielverzorgingssector tijdelijk te verlagen, om de gevolgen van de schrapping van de fiscale aftrekbaarheid te milderen.

De Kamer keurde het wetsontwerp over de hervorming van de vennootschapsbelasting op 10 december goed, de Senaat op 23 december. De wet van 24 december 2002 tot wijziging van de vennootschapsregeling inzake inkomstenbelastingen [...] werd gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad* van 31 december 2002 (tweede editie). Premier Verhofstadt kondigde een internationale mediacampagne en een tournee langs de financiële hoofdplaatsen aan om de belastingverlaging bekend te maken aan het internationale bedrijfsleven.

ECOFISCALITEIT

De ministerraad had op 19 juli 2001 een wetsontwerp goedgekeurd over de invoering van 'ecoboni', in de vorm van een accijs- en/of BTW-verlaging, op drank in milieuvriendelijke verpakking en van een 'ecotaks' op drank in wegwerp-

verpakking, waarvan het tarief verschillend was naar gelang van de drank. De regeling, die uitvoering gaf aan het regeerakkoord en aan een principebeslissing van de ministerraad van 22 december 2000, kwam in de plaats van de ecotaks die in 1993 was ingevoerd¹⁷ en zou ingaan op 1 maart 2002. Eind 2001 wachtte minister van Financiën Reynders nog altijd op de opmerkingen van de Europese Commissie om het wetsontwerp bij het parlement in te dienen.

De Europese Commissie stuurde op 16 januari 2002 een lijst met vragen tot verduidelijking naar de regering. Ze vroeg zich onder meer af of de tariefverschillen van de heffing naar gelang van de inhoud van de drankverpakking verenigbaar waren met het Europees recht.

Naar aanleiding van die opmerking stuurde de regering tijdens het 'Palmzondag-conclaaf' (24-25 maart) haar voorontwerp van wet grondig bij. De gedifferentieerde heffing werd vervangen door een algemene ecotaks van 11,6 cent per liter op drank in wegwerpverpakking. Drank in retourflessen en in deels gerecycleerde verpakking werd niet alleen vrijgesteld van de heffing, maar zou ook een vermindering van accijns en BTW genieten. De hele operatie zou, afgezien van het effect van wijzigingen in het koopgedrag, budgettair neutraal zijn.

De regering diende het wetsontwerp op 8 juli bij het parlement in. De Kamer keurde het op 11 december goed, de Senaat op 23 december. Dat gebeurde telkens samen met het wetsontwerp over de hervorming van de vennootschapsbelasting. De groenen, die in 1993 de invoering van de ecotaks hadden verkregen in ruil voor steun aan de Sint-Michielsstaatshervorming en geregeld hun onvrede over de gebrekkige uitvoering van de ecotakswet hadden geuit, hadden op die koppeling aangedrongen.

De wet van 30 december 2002 houdende diverse fiscale bepalingen op het stuk van milieutaksen en ecobonussen verscheen op 17 april 2003 in het *Belgisch Staatsblad* en zou op 1 juli 2003 ingaan¹⁸. De wet verlaagde voor alle dranken, zowel alcoholische als niet-alcoholische, die aan een accijns onderworpen zijn, het tarief van de accijns en de bijzondere accijns. Het BTW-tarief op drank werd verminderd van 21

¹⁷ De wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur, waarin de ecotaksregeling was opgenomen, bepaalde dat een milieutaks van 15 frank werd geheven op elke drankverpakking waarop geen statiegeld werd betaald. Tot het jaar 2000 werd als overgangsmaatregel vrijstelling verleend voor recycleerbare wegwerpverpakking, waardoor er in de praktijk op drank geen ecotaks moest worden betaald. Met een eenvoudig bericht in het *Belgisch Staatsblad* van 30 december 2000 had minister Reynders die overgangperiode met één jaar verlengd. De verlenging werd geregulariseerd met de wet van 26 juni 2002 tot wijziging van de gewone wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur (B.S. 5 juli 2002), die, met terugwerking tot 1 januari 2001, de overgangperiode voor onbepaalde tijd verlengde.

¹⁸ Minister Reynders had aanvankelijk gezegd dat de wet op 10 januari 2003 bekendgemaakt en op 20 januari 2003 van kracht zou worden, met uitzondering van de bepalingen over het kenteken op de verpakking waarover nog overleg met de Europese Commissie liep. Op 10 januari 2003 besliste de regering de inwerkingtreding van de wet uit te stellen tot 20 maart omdat er nog een orgaan moest worden opgericht om de samenstelling van de verpakking te controleren en te homologeren en omdat de drank- en de verpakkingindustrie meer voorbereidingstijd hadden gevraagd. Nadat de Europese Commissie opmerkingen had geformuleerd op de regeling voor het kenteken op de verpakking, werd met een amendement op het ontwerp van programmawet, dat in maart in de Kamer besproken werd, de datum van de inwerkingtreding vastgesteld op 1 juli 2003.

naar 6 %. Drankverpakkingen voor eenmalig gebruik werden onderworpen aan een verpakkingsheffing van 11,6262 cent per liter. Vrijstelling van de verpakkingsheffing werd verleend voor melk en melkproducten, alsook voor verpakkingen die bestaan uit een bij koninklijk besluit vast te stellen minimumpercentage gerecycleerde grondstof. De wet bevatte ook een nieuwe regeling voor de milieutaks op wegwerpfototoestellen, batterijen en industriële verpakking. Op 4 december had de regering in een koninklijk besluit het aandeel van gerecycleerde grondstoffen waaruit drankverpakking moet bestaan om vrijstelling te genieten, vastgesteld op 50 %; gekleurd glas moet voor 70 % uit gerecycleerde grondstof bestaan.

IV. Het binnenlands beleid

A. *Institutionele wetgeving en politieke vernieuwing*

GRONDWET

Bij akte van 21 februari 2002 (B.S. 26 februari 2002, tweede editie) werd artikel 10 van de grondwet, over het gelijkheidsbeginsel, aangevuld met de bepaling dat de gelijkheid van vrouwen en mannen is gewaarborgd, en werd in de grondwet een artikel 11bis opgenomen dat bepaalt, dat de wet, het decreet en de ordonnantie voor vrouwen en mannen de gelijke uitoefening van hun rechten en vrijheden waarborgen, en hun gelijke toegang tot de door verkiezing verkregen mandaten en de openbare mandaten bevorderen. Nog volgens het nieuwe artikel 11bis tellen de ministerraad en de gemeenschaps- en gewestregeringen «personen van verschillend geslacht», en organiseren de wet, het decreet en de ordonnantie «de aanwezigheid van personen van verschillend geslacht binnen de bestendige deputaties van de provincieraden, de colleges van burgemeester en schepenen, de raden voor maatschappelijk welzijn, de vaste bureaus van de openbare centra voor maatschappelijk welzijn en in de uitvoerende organen van elk ander interprovinciaal, intercommunaal of binnengemeentelijk territoriaal orgaan», tenzij het rechtstreeks verkozen mandaten betreft.

Bij akte van 17 december 2002 (B.S. 31 januari 2003, derde editie) werd, overeenkomstig het Octopusakkoord (24 mei 1998), door een wijziging van artikel 157 van de grondwet, het permanente karakter van de militaire rechtbanken geschrapt. Volgens de nieuwe formulering zijn er militaire gerechten «wanneer de staat van oorlog bepaald in artikel 167, § 1, tweede lid, is vastgesteld» en worden «de organisatie van de militaire gerechten, hun bevoegdheid, de rechten en verplichtingen van de leden van deze gerechten, alsmede de duur van hun ambt» bij wet geregeld. Een overgangsbepaling stelde de inwerkingtreding van de gewijzigde bepaling vast «op de datum van opheffing van de wet van 15 juni 1899 houdende titel I en II van het Wetboek van strafrechtspleging voor het leger». Tot dan zouden ook in vredetijd militaire rechtbanken bestaan¹⁹.

¹⁹ De wet van 15 juni 1899 werd opgeheven door de wet van 10 april 2003 tot regeling van de afschaffing van de militaire rechtscollages in vredetijd alsmede het behoud ervan in oorlogstijd (B.S. 7 mei 2003). De datum waarop de wet van 10 april 2003 in werking trad, werd bij koninklijk besluit van 10 april 2003 (B.S. 7 mei 2003) vastgesteld op 1 januari 2004.

Daarnaast werd in artikel 157 de grondwettelijke basis gelegd voor de invoering, eveneens in uitvoering van het Octopusakkoord, van strafuitvoeringsrechtbanken. Volgens het aangevulde artikel 157 zijn er «strafuitvoeringsrechtbanken in de plaatsen die de wet aanwijst» en regelt de wet «hun organisatie, hun bevoegdheid, alsmede de wijze van benoeming en de duur van het ambt van hun leden». Strafwitvoeringsrechtbanken zouden beslissen over alle modaliteiten en aspecten van de strafuitvoering, met inbegrip van de voorwaardelijke invrijheidstelling. Wat de voorwaardelijke invrijheidstelling betreft, zouden ze de taak overnemen van de commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling die, overeenkomstig de aanbevelingen van de Dutroux-commissie, waren opgericht door de wet van 18 maart 1998.

RAAD VAN STATE

De wet van 17 februari 2002 tot beteugeling van het kennelijk onrechtmatig beroep bij de afdeling Administratie van de Raad van State (B.S. 16 maart 2002) geeft de Raad van State de mogelijkheid een geldboete van 125 tot 2.500 euro op te leggen aan verzoekers die, naar het oordeel van de Raad, ten onrechte beroep aantekenen tegen een administratieve beslissing. De maatregel zou de grote achterstand bij de afdeling Administratie moeten verminderen.

Op 27 september keurde de ministerraad een wetsontwerp goed over de hervorming van de afdeling Wetgeving van de Raad van State. Het verlengde de termijn voor dringend advies van drie tot vijf dagen en beperkte het advies tot de bevoegdheid, de rechtsgrond en de vormvereisten. Ook voor een gewoon advies (binnen de 30 dagen) kan het onderzoek tot die drie elementen beperkt worden. Bij de voorbereiding van het wetsontwerp was er sprake van de adviesopdracht van de Raad van State af te bouwen, maar na kritiek van onder meer de oppositie en de Raad van State zelf werd daarvan afgezien. Het wetsontwerp werd begin 2003 door het parlement goedgekeurd. De wet van 2 april 2003 tot wijziging van sommige aspecten van de wetgeving met betrekking tot de inrichting en de werkwijze van de afdeling Wetgeving van de Raad van State werd op 14 mei 2003 in het *Belgisch Staatsblad* bekendgemaakt.

HERVORMING KIESSTELSEL EN TWEKAMERSTELSEL

Het regeerakkoord van 7 juli 1999 stelde, om de burgerdemocratie te versterken, een «modernisering en aanpassing» van het kiesstelsel in het vooruitzicht. Twee van de aangekondigde maatregelen, de halvering van het gewicht van de lijststem en de afschaffing van het opvolgerstelsel, werden geregeld met de wetten van 26 juni 2000 (voor de gemeente- en provincieraden en het Europees Parlement) en 27 december 2000 (voor de Kamer, de Senaat en de Raad van de Duitstalige Gemeenschap), en de bijzondere wet en de wet van 22 januari 2002 (voor het Vlaams Parlement, het Waals Parlement en de Brusselse Hoofdstedelijke Raad).

Hoewel andere aspecten van de hervorming van het kiesstelsel, zoals de grootte van de kieskringen, verwezen waren naar de parlementaire Commissie voor Politieke Vernieuwing, die op 17 januari 2000 was geïnstalleerd, had premier Verhofstadt op 19 mei 2000 zelf een akkoord aangekondigd over een pakket maatregelen voor politieke vernieuwing: man-vrouwpariteit op de kandidatenlijsten, grotere kieskringen, de mogelijke invoering van een kiesdrempel en de rechtstreekse verkiezing van de burgemeester.

Op 25 april 2001 had Verhofstadt in de Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken bevestigd dat de regering een wetsontwerp voorbereidde over de invoering van provinciale kieskringen in West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen en Antwerpen²⁰. De premier had ook gewag gemaakt van de kandidaatstelling van één of meer 'boegbeelden' in twee of meer kieskringen. In de Federale Beleidsverklaring van 9 oktober 2001 had Verhofstadt herhaald dat er provinciale kieskringen zouden worden gevormd en de invoering van een kiesdrempel van 5% in het vooruitzicht gesteld.

Op 10 januari 2002 zei premier Verhofstadt in de Kamer dat de wetsontwerpen over de herindeling van de kieskringen en de invoering van een kiesdrempel vóór Pasen zouden moeten worden goedgekeurd omdat de partijen anders onvoldoende tijd zouden hebben om zich aan de nieuwe regels aan te passen. Op dat ogenblik had de regering echter nog geen van beide wetsontwerpen goedgekeurd en bij het parlement ingediend, wegens meningsverschillen tussen de coalitiepartijen.

De PS was er tegen gekant dat ook Luik en Henegouwen een provinciale kieskring zouden vormen. Naar verluidde verzetten de kleinere PS-federaties zich daartegen en vreesde PS-voorzitter Di Rupo dat door de 'provincialisering' van de kieskringen 'zijn' provincie Henegouwen een Kamerzetel zou verliezen. Alle Franstalige partijen verzetten zich tegen de splitsing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde, waar de Vlaamse partijen op aandringen om de vorming van provinciale kieskringen te kunnen doortrekken tot Vlaams-Brabant. Voorts was er discussie over het niveau waarvoor de kiesdrempel zou gelden (provincie of gewest), het aantal 'landelijke' lijsttrekkers (één, twee of drie) en de herinvoering van het opvolgerstelsel.

Op 13 maart gaf Verhofstadt in de Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken toe dat de hervorming van het kiesstelsel vertraging opliep omdat de regering had gewacht op de «laatste bevolkingscijfers» om na te gaan of de invoering van provinciale kieskringen gevolgen zou hebben voor de tienjaarlijkse zetelaanpassing. Verhofstadt zei dat dit niet het geval was en dat daarmee een hinderpaal was weggenomen. Hij doelde daarmee op de vrees van Di Rupo dat Henegouwen een Kamerzetel zou verliezen²¹. De premier bevestigde dat er nog discussie was over de vraag of er een regionale dan wel een provinciale kiesdrempel zou komen.

²⁰ De provincies Limburg, Namen, Luxemburg vormden al één kieskring. Dat was ook zo voor de provincie Waals-Brabant (arrondissement Nijvel), zij het met behoud van de apparentering met de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde.

²¹ Op basis van de bevolkingscijfers van 1 oktober 2001, die voor de zetelaanpassing gebruikt zouden worden, zou Henegouwen geen Kamerzetel verliezen.

Half april, na het paasreces, kwamen de gesprekken in de meerderheid over de hervorming van het kiesstelsel in de laatste rechte lijn. De PS had er intussen mee ingestemd ook van de provincies Henegouwen en Luik telkens één kieskring te maken. Het idee van de 'regionale' boegbeelden, die in alle provincies van Vlaanderen resp. Wallonië kandidaat zouden kunnen zijn, werd afgevoerd wegens verzet van de PS, die vreesde nadeel te lijden van de populariteit in Wallonië van MR-voorman Louis Michel. In de plaats zou bij de verkiezingen van 2003 de gelijktijdige kandidaatstelling voor een provinciale Kamerlijst en de (regionale) senaatslijst mogelijk zijn, als overgangsregeling tot de herziening van het tweekamerstelsel die Verhofstadt in de Federale Beleidsverklaring van 9 oktober 2001 had aangekondigd.

Op 17 april zei Bert Anciaux, de Vlaamse minister van Cultuur, dat zijn partij, Spirit, de rechtstreekse verkiezing van de burgemeester zou tegenhouden als er zowel een provinciale als een regionale kiesdrempel van 5 % zou worden ingevoerd, zoals Verhofstadt persoonlijk voorstond²².

Volgens persberichten was een regeling voor Vlaams-Brabant en Brussel het grootste overblijvende obstakel vóór in de avond van 25 april de top van de regering en de voorzitters van de meerderheidspartijen bijeenkwamen om, naar het woord van premier Verhofstadt, een akkoord over de hervorming van het kiesstelsel te «formaliseren». Het duurde evenwel nog vijftien uur vooraleer de onderhandelaars op 26 april omstreeks 9 uur volledige overeenstemming vonden. Nadat er een akkoord was om in de kieskringen Leuven en Brussel-Halle-Vilvoorde gemeenschappelijke Nederlandstalige lijsten in te dienen, trachtte Louis Michel een gelijkaardige regeling af te dwingen voor 'zijn' kieskring Waals-Brabant en Brussel-Halle-Vilvoorde. Dat voorstel botste op verzet van PS-vice-premier Onkelinx, die in 2001 van Luik naar Brussel was verhuisd en daar geen concurrentie van Michel duldde. De MR-leider gaf pas na uren bikkelharde onderhandelingen de strijd op.

Het akkoord van 26 april over «Politieke vernieuwing» beoogde de invloed van de burger op de politieke besluitvorming te versterken en de politieke instellingen «definitief» aan te passen «aan de federale staatsordening».

Volgens het akkoord zouden vóór de ontbinding van het federale parlement, met het oog op de verkiezingen van 15 juni 2003²³, de grondwetsartikelen voor herziening vatbaar worden verklaard die nodig zouden zijn om de afgesproken hervormingen te realiseren. Ook artikel 195, over de procedure van de grondwetsherziening, zou in de herzieningslijst worden opgenomen. De gewest- en gemeenschapsraden zouden officieel de naam 'parlement' krijgen.

²² Voor de regeling van de aanwijzing van de burgemeester zijn sinds 1 januari 2002 de gewesten bevoegd. Voor het debat hierover in Vlaanderen, zie in dit Jaarboek: M. DEWEERDT, *Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 2002*, pp. 436-437.

²³ Volgens het Kieswetboek zouden de verkiezingen op 20 juli 2003 vallen. Om 'vakantieverkiezingen' te vermijden, zou het nodig zijn het parlement voortijdig te ontbinden. Premier Verhofstadt noemde op 26 april voor het eerst 15 juni als verkiezingsdatum. In januari 2003 werd beslist de verkiezingen op 18 mei te houden.

Aan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou constitutieve autonomie worden verleend, met dien verstande dat voor de uitoefening ervan een bijzondere meerderheid vereist zou zijn (een tweederde meerderheid in de Raad en een meerderheid in elke taalgroep).

In de volgende legislatuur zou de Senaat worden omgevormd tot een paritaire assemblee die de gewesten en de gemeenschappen vertegenwoordigt en 35 Nederlandstalige en 35 Franstalige leden telt, die door de Vlaamse resp. de Franse Gemeenschap worden aangewezen. Van de 35 leden per taalrol zouden er ten minste 30 afgevaardigd worden door het betrokken gemeenschapsparlement en/of de betrokken gemeenschapsregering en maximum vijf gecoöpteerd worden. Niet meer dan twee derde van de senatoren van elke taalgroep zou tot hetzelfde geslacht mogen behoren. Eén lid van de Franse taalgroep zou door de Raad van de Duitstalige Gemeenschap worden aangewezen. De senatoren van rechtswege zouden verdwijnen.

De Senaat zou bevoegd zijn voor de verklaring tot herziening van de grondwet, de grondwetsherziening, de bijzondere 'communautaire' wetten, de gemengde verdragen en de multilaterale samenwerkingsakkoorden. Voor de goedkeuring van de gemengde verdragen en de multilaterale samenwerkingsakkoorden zou een meerderheid in elke taalgroep vereist zijn en zouden de betrokken parlementen een evocatierecht krijgen in elke stand van de procedure.

De Senaat zou ook «een controlerende rol spelen inzake het respect voor de rechten en belangen van de gefedereerde entiteiten», door middel van een evocatierecht dat ingeroepen zou kunnen worden door een meerderheid in minstens één taalgroep. Met een meerderheid in beide taalgroepen zou de Senaat bij de Kamer amendementen kunnen indienen, maar de Kamer zou in laatste instantie beslissen. De Senaat zou ook ontwerpen en aanbevelingen aanhangig kunnen maken bij de Kamer. De senatoren zouden het recht hebben schriftelijke vragen te stellen.

De Kamer zou worden uitgebreid van 150 naar 200 leden, van wie er 150 verkozen worden «in plaatselijke kieskringen» en 50 «op een nationale lijst per gemeenschap». De verdeling van die 50 zetels over de twee taalgroepen zou gebeuren volgens het aantal zetels dat elke taalgroep bij de vorige verkiezingen in de plaatselijke kieskringen had verworven. Het zou mogelijk zijn zowel op een «nationale» als op een «plaatselijke» lijst kandidaat te zijn. In de schoot van de Kamer zou een «bijzondere reflectiecommissie» worden opgericht om het wetgevende werk in tweede lezing te evalueren.

Met betrekking tot de hervorming van het kiesstelsel voorzag het 26-aprilakkoord in de veralgemening van de provinciale kieskringen en de invoering van een kiesdrempel van 5 % per kieskring, met een aparte regeling voor de voormalige provincie Brabant. De kieskringen Leuven en Brussel-Halle-Vilvoorde zouden behouden blijven, maar de Nederlandstalige kandidaten van beide kieskringen zouden op gemeenschappelijke lijsten staan. In Brussel-Halle-Vilvoorde zouden de zetels in eerste instantie over de twee taalgroepen, m.a.w. het geheel van Nederlandstalige resp. Franstalige lijsten, worden verdeeld. Het aantal Nederlandstalige zetels zou vervolgens bij het aantal zetels van de kieskring Leuven worden gevoegd. De verdeling van de Nederlandstalige zetels over de

Nederlandstalige partijen zou gebeuren op basis van hun stemmen in de kieskringen Leuven en Brussel-Halle-Vilvoorde. De Franstalige zetels zouden worden verdeeld over de Franstalige lijsten van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde. Voor de Nederlandstalige lijsten zou de kiesdrempel gelden in de 'kieskring' Leuven-Brussel-Halle-Vilvoorde, voor de Franstalige lijsten in Brussel-Halle-Vilvoorde.

«Om de kansen van kandidaten uit kleinere kiesdistricten bij de omvorming naar grotere kieskringen te vrijwaren», zou het opvolgerstelsel heringevoerd worden. «Als voorafspiegeling van de definitieve regeling bij de verkiezingen voor de federale Kamer» zou het bij de verkiezingen van 2003 mogelijk zijn te kandideren voor zowel de Senaat als op de Kamerlijst van zijn woonplaats.

In het akkoord van 26 april verbonden de meerderheidspartijen er zich toe «zonder dralen» het wetsontwerp goed te keuren over de uitbreiding van de bevoegdheden van het Arbitragehof²⁴, alsook het wetsontwerp en het ontwerp van bijzondere wet tot uitvoering en aanvulling van de wet resp. de bijzondere wet van 2 mei 1995 betreffende de verplichting om een lijst van mandaten, ambten en beroepen, alsmede een vermogensaangifte in te dienen²⁵. Ten slotte werd overeengekomen de parlementaire controlecommissie voor de verkiezingsuitgaven door leden van het Rekenhof te laten bijstaan.

De Vlaamse oppositiepartijen (CD&V, Vlaams Blok, N-VA en Spirit) reageerden negatief op het akkoord. Ze zeiden dat de hervorming van het kiesstelsel enkel bedoeld was om de kopstukken van de paars-groene partijen grotere electorale wingewesten te bezorgen en ze verweten de Vlaamse regeringspartijen de splitsing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde – een oude eis van de Vlaamse Beweging – voorgoed afgevoerd te hebben. CD&V zei dat de regeling voor Brabant de Vlamingen twee Kamerzetels zou kosten. De meerderheid betwistte dat en zei dat er hooguit één zetel verloren zou gaan, minder dan bij een splitsing van Brussel-Halle-Vilvoorde. De Vlaamse oppositie had ook kritiek op de paritaire samenstelling van de 'federale Senaat'. CD&V zei dat de partij na de verkiezingen niet zou meewerken aan de hervorming van het tweekamerstelsel, waarvoor in het parlement een tweederde meerderheid vereist is. De Franstalige christen-democraten zeiden dat het akkoord definitief de band doorknipte tussen Brussel en de Rand, «het natuurlijk hinterland van Brussel», en het gewicht van de Vlamingen in Brussel zou vergroten doordat ook Leuvenaars voor Vlaamse Brusselaars zouden kunnen stemmen.

De kritiek van het FDF op de regeling voor Brabant veroorzaakte een crisis in het Mouvement Réformateur (MR), waarvan de partij deel uitmaakt. FDF-minister Didier Gosuin dreigde ermee ontslag te nemen uit de Brusselse gewestregering. Louis Michel, de sterke man van het MR, wist de crisis te bedwingen doordat hij van premier Verhofstadt de toezegging verkreeg dat de apparentering tussen

²⁴ De regering had het wetsontwerp op 4 september 2001 ingediend in de Senaat. De Senaat zou het in oktober 2002, de Kamer in januari 2003 goedkeuren.

²⁵ Het wetsontwerp en het ontwerp van bijzondere wet waren op 29 april 1999 goedgekeurd door de Kamer, na de verkiezingen van verval ontheven en overgezonden naar de Senaat. De Senaat amendeerde de ontwerpen in februari 2003, maar in de Kamer werden de geamendeerde ontwerpen vóór de ontbinding van het parlement (10 april 2003) niet meer goedgekeurd.

Waals-Brabant en de Franstalige lijsten in Brussel-Halle-Vilvoorde behouden zou blijven.

De voorzitters van de zes meerderheidsfracties in de Kamer dienden op 14 mei een wetsvoorstel in over de hervorming van het kiesstelsel. Omdat het zowel monocamerale als bicamerale bepalingen bevatte, werd het in de loop van de bespreking op advies van de Raad van State gesplitst. Het ene voorstel regelde de herinvoering van het opvolgersysteem, de gelijktijdige kandidaatstelling voor Kamer en Senaat bij de verkiezingen van 2003, de invoering van een kiesdrempel voor de Kamer en de Senaat, de toevoeging van de voorzitters en raadsheren van het Rekenhof aan de Controlemmissie voor de verkiezingsuitgaven en het gebruik van de cijfers van de in het Rijksregister ingeschreven natuurlijke personen voor de verdeling van de Kamerzetels over de kieskringen. Het andere wetsvoorstel regelde de kandidaatstelling en zetelverdeling in de voormalige provincie Brabant. Op verzoek van Kamervoorzitter Herman De Croo bracht de Raad van State op 24 mei een spoedadvies over het (nog niet gesplitste) wetsvoorstel uit. Volgens de Raad van State was de opdeling van de kiezers van Brussel-Halle-Vilvoorde in een Nederlands- en een Franstalig kiescollege en de daarop gebouwde regeling voor de Kamerverkiezingen in de voormalige provincie Brabant op diverse punten strijdig met de grondwet. De taalverklaring die de kandidaten in Brussel-Halle-Vilvoorde zouden moeten afleggen, beschouwde de Raad van State als een aanvullende verkiesbaarheidsvoorwaarde. Volgens de grondwet kunnen echter geen andere verkiesbaarheidsvoorwaarden worden opgelegd dan deze die in de grondwet staan. Dat, afhankelijk van de keuze van de kiezers voor een Nederlandstalige of een Franstalige kandidaat, een zetel van Brussel-Halle-Vilvoorde naar Leuven zou overgaan, of omgekeerd, was volgens het advies strijdig met de grondwettelijke bepalingen over de verdeling van de zetels over de kieskringen. Voorts vroeg de Raad van State zich af of het verenigbaar was met het gelijkheidsbeginsel dat de kiezers van Brussel-Halle-Vilvoorde die voor het Nederlandse kiescollege opteren, voor een kandidaat uit de kieskring Leuven zouden kunnen stemmen en deze die voor het Franse kiescollege opteren niet, en dat Nederlandstalige kandidaten uit Brussel-Halle-Vilvoorde stemmen zouden kunnen werven in Leuven, maar Franstalige kandidaten niet. De Raad had ook bedenkingen bij het behoud van de apparentering tussen de Franstalige lijsten in Brussel-Halle-Vilvoorde en de lijsten in de kieskring Waals-Brabant.

Volgens het advies was de beperking van de (gelijktijdige) kandidaatstelling voor de Kamer tot de «kieskring van zijn woonplaats» strijdig met de grondwettelijke bepaling dat een Kamerlid zijn woonplaats in België moet hebben. Ten slotte stelde de Raad van State de vraag of de invoering van een kiesdrempel de evenredige vertegenwoordiging niet zou uithollen.

CD&V, het Vlaams Blok en de N-VA kondigden na de bekendmaking van het advies (28 mei) aan naar het Arbitragehof te zullen stappen indien de meerderheid haar wetsvoorstel niet zou aanpassen. De regeringspartijen zeiden dat de meeste opmerkingen van de Raad van State konden worden weerlegd.

Op 20 juni dienden de meerderheidspartijen enkele amendementen in waarmee ze naar hun zeggen gedeeltelijk tegemoetkwamen aan de kritiek van de Raad van State. Op de Nederlandstalige lijsten in Brussel-Halle-Vilvoorde en Leuven en op de Franstalige lijsten in Brussel-Halle-Vilvoorde zouden 29 kandidaten mogen staan, de som van het maximum in Brussel-Halle-Vilvoorde (22) en Leuven (7). De bepalingen over de taalverklaring werden verplaatst van het artikel in het Kieswetboek over onverenigbaarheden naar een artikel over de indiening van kandidaturen. In verband met de dubbele kandidaatstelling voor Kamer en Senaat werd het uitzonderingskarakter duidelijker beklemtoond.

In adviezen van 26 juni en 2 juli over de amendementen handhaafde de Raad van State evenwel zijn bezwaren. In een «juridische nota» van 2 juli aan de Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken trachtte de regering op haar beurt de kritiek van de Raad van State omstandig te weerleggen. De Kamercommissie keurde op 12 juli de twee wetsvoorstellen goed.

Aan het begin van de bespreking in de plenaire vergadering van donderdag 18 juli vroeg VLD-fractievoorzitter Hugo Coveliers het debat uit te stellen tot zaterdag 20 juli omdat het commissieverslag pas op 17 juli was rondgedeeld. De oppositiepartijen protesteerden fel en zagen in het verzoek een zet «van de regeringstop» om te beletten dat ze de Raad van State een supplementair advies zouden vragen en daardoor de stemming tot na het zomerreces zou worden verdaagd. De meerderheid ging er kennelijk van uit dat de oppositie op 20 juli, de eerste dag van het reces, niet de vereiste vijftig Kamerleden zou bijeenkrijgen om advies over amendementen van CD&V en het CDH op de wetsvoorstellen te vragen. De oppositie speculeerde er dan weer op dat het verzet in de meerderheidspartijen tegen de 'provincialisering' van de kieskringen na het reces, wanneer de samenstelling van de kandidatenlijsten op gang zou komen, zou aanzwellen. Na een lange procedureslag steunden 85 Kamerleden het verzoek van Coveliers.

Op 20 juli waren er 51 leden van de oppositie aanwezig, net voldoende om Kamervoorzitter De Croo te verplichten nogmaals de Raad van State te raadplegen. De beraadslaging en stemming over de wetsvoorstellen werd uitgesteld tot 12 en 13 september.

In zijn spoedadvies van 26 juli had de Raad van State geen opmerkingen op de meeste amendementen van de oppositie, die haaks stonden op de bepalingen in de wetsvoorstellen over Brabant en de dubbele kandidaatstelling. CD&V-Kamerfractieleider Yves Leterme leidde daar uit af dat de Raad van State zijn bezwaren tegen de wetsvoorstellen «impliciet» handhaafde.

De Kamer onderbrak op 12 en 13 september het reces voor de bespreking van en de stemming over de twee wetsvoorstellen tot hervorming van het kiesstelsel. Tijdens de stemming (13 september) bleek dat het nieuwe elektronische stelsysteem dat tijdens de vakantie geïnstalleerd was, de stemverrichtingen niet nauwkeurig registreerde. Omdat de oppositie weigerde bij zitten en opstaan te stemmen, werd begonnen met de stemming bij naamafroeping, maar dat verliep dermate omslachtig, dat omstreeks 23 uur, na de stemming over één amendement, beslist werd de stemming op te schorten.

De Kamer kwam op 25 september opnieuw bijeen, nadat de problemen met de software van de stemcomputer waren opgelost. Zonder verdere problemen keurde

de Kamer de hervorming van het kiesstelsel goed. Zoals was afgesproken, 'mochten' drie leden van de meerderheid (Pierre Lano, VLD; Jan Peeters, SP.A; François Dufour, PS) tegenstemmen om hun ongenoegen – en dat van verscheidene fractiegenoten – over de invoering van provinciale kieskringen te vertolken. Karel Pinxten (VLD) onthield zich.

Op 29 september betoogden in Vilvoorde 3.500 (politie) tot 7.000 (organisatoren) Vlamingen op initiatief van de Vlaamse Volksbeweging (VVB), het Taal Aktie Komitee en het Halle-Vilvoordekomitee tegen de kieswethervorming, inzonderheid de niet-splitsing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde, en tegen de plannen voor de invoering van een paritaire Senaat.

In het Vlaams Parlement verwierp de meerderheid op 6 november een motie waarmee de CD&V-fractie een belangenconflict had willen inroepen tegen het wetsontwerp dat de nieuwe regeling voor de voormalige provincie Brabant bevatte en op dat ogenblik in de Senaat in behandeling was.

De Senaat keurde de wetsontwerpen tot wijziging van het kiesstelsel op 7 november goed. Bij de meerderheid waren er één tegenstem (Jacques Timmermans, SP.A) en enkele onthoudingen.

De wetswijzigingen werden op 10 januari 2003 in het *Belgisch Staatsblad* bekendgemaakt en zouden het voorwerp vormen van schorsings- en vernietigingsberoep bij het Arbitragehof. Op 26 februari 2003 zou het Arbitragehof de bepalingen in verband met Brabant schorsen.

In uitvoering van het akkoord van 19 mei 2000 keurde het parlement enkele wetsontwerpen goed om de 'man-vrouwpariteit' op de kandidatenlijsten te regelen.

De wet van 18 juli 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten van de kandidaturen voor de verkiezingen van de federale Wetgevende Kamers en van de Raad van de Duitstalige Gemeenschap (B.S. 28 augustus 2002) bepaalt dat op een kandidatenlijst voor die assemblees het verschil tussen het aantal kandidaten van elk geslacht niet groter mag zijn dan één, en dat de eerste twee kandidaten van een verschillend geslacht moeten zijn. Als overgangsmaatregel gold dat bij de eerste volledige vernieuwing van het federale parlement resp. de Raad van de Duitstalige Gemeenschap de eerste drie kandidaten van elke lijst niet van hetzelfde geslacht mochten zijn.

De bijzondere wet van 18 juli 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten van de kandidaturen voor de verkiezingen van de Waalse Gewestraad, de Vlaamse Raad en de Brusselse Hoofdstedelijke Raad (B.S. 13 september 2002) en de wet van 17 juni 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen van het Europees Parlement (B.S. 28 augustus 2002) bevatten gelijklopende bepalingen voor de verkiezingen van het Vlaams Parlement, het Waals Parlement en de Brusselse Hoofdstedelijke Raad resp. het Europees Parlement.

De wet van 7 maart 2002 tot wijziging van het Kieswetboek om het stemrecht toe te kennen aan de Belgen die in het buitenland verblijven, voor de verkiezing van de federale Wetgevende Kamers en tot instelling van de vrijheid van keuze van de gemachtigde in geval van stemming per volmacht (B.S. 8 mei 2002), versoepelde en vereenvoudigde de uitoefening van het kiesrecht door Belgen die in het buitenland verblijven.

Het kiesrecht voor Belgen die in het buitenland verblijven was ingevoerd door de wet van 18 december 1998. Om hun kiesrecht daadwerkelijk te kunnen uitoefenen, moesten zij zich laten inschrijven in het 'register van de Belgische kiezers die in het buitenland gevestigd zijn', dat in elke Belgische gemeente werd bijgehouden, en in België een gevolmachtigde aanwijzen die in hun naam ging stemmen. Bij de verkiezingen van 13 juni 1999 hadden maar 18 'buitenlandse Belgen' van hun kiesrecht gebruik gemaakt. De geringe bijval werd toegeschreven aan de omslachtige procedure. Vooral de Franstalige liberalen hadden op een versoepeling van de regeling aangedrongen.

De wet van 7 maart 2002 schrapt de inschrijving in het register van de buitenlandse kiezers in een Belgische gemeente. Alle Belgen die ingeschreven zijn in een consulaire bevolkingsregister dat wordt bijgehouden in een ambassade of consulaat en die voldoen aan de andere voorwaarden, hebben kiesrecht en zijn verplicht aan de verkiezingen deel te nemen. 'Buitenlandse Belgen' moeten zich als kiezer laten inschrijven in een Belgische gemeente naar keuze. Zij hebben vijf mogelijkheden om hun stemplicht te vervullen: 1. persoonlijk stemmen in de gemeente waar ze zich laten inschrijven; 2. in die gemeente een gevolmachtigde aanwijzen; 3. persoonlijk stemmen op de ambassade of het consulaat waar ze zijn ingeschreven; 4. in het land waar ze verblijven een gevolmachtigde aanwijzen; 5. per brief stemmen. Hun stemmen worden geteld bij de stemmen van de kieskring waarin de gemeente ligt waar ze zich als kiezer laten inschrijven.

De wet van 7 maart 2002 bepaalt ook dat een kiezer om het even welke andere kiezer als gevolmachtigde kan aanwijzen. Voordien kon men enkel aan de echtgenoot of een bloed- of aanverwant tot de derde graad die zelf kiezer was, een volmacht geven.

Eind 2002 waren in het parlement wetsvoorstellen aanhangig die partijen toestaan op de stembiljetten het logo in plaats van het letterwoord te vermelden. Het maximum aantal letters waaruit een letterwoord of logo mag bestaan, zou worden verhoogd van 6 tot 12. Het letterwoord of logo zou uit in totaal 13 tekens mogen bestaan. Een ander wetsvoorstel dat nog in behandeling was, zou het mogelijk maken bij de parlementsverkiezingen van 2003 een 'ticketingsysteem' te testen, waarmee de kiezer zijn 'elektronische' stem op papier zou kunnen controleren.

B. Staatshervorming

Op 1 januari werden, overeenkomstig het Lambermontakkoord over de vijfde staatshervorming en de bijzondere wet van 13 juli 2001 houdende overdracht van diverse bevoegdheden aan de gewesten en de gemeenschappen, de drie gewesten bevoegd voor het landbouwbeleid (met uitzondering van in hoofdzaak de aspecten

die de volksgezondheid en de diergezondheid betreffen), het uitvoerbeleid en de organisatie van het binnenlands bestuur (met vele uitzonderingen). Ook de bijzondere wet van 13 juli 2001 tot herfinanciering van de gemeenschappen en uitbreiding van de fiscale bevoegdheden van de gewesten werd op 1 januari van kracht²⁶.

De overheveling van supplementaire bevoegdheden ging ook deze keer samen met de overdracht van federale ambtenaren naar de deelstaten. Algemene regels daarover werden opgenomen in een koninklijk besluit van 26 mei 2002 [tot wijziging van het koninklijk besluit van 25 juli 1989 tot vaststelling van de wijze waarop personeelsleden van de federale ministeries overgaan naar de Gemeenschaps- en Gewestregeringen en naar het Verenigd College van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie] (B.S. 31 mei 2002, derde editie), dat ook een lijst bevatte van de te regionaliseren diensten.

Voor de feitelijke regionalisering van het landbouwbeleid waren de federale regering en de gewestregeringen overeengekomen te voorzien in een overgangspe-riode, die liep tot 15 oktober 2002. In die periode overlegden ze over het aantal over te hevelen ambtenaren. Het grootste knelpunt was de toewijzing van de 159 ambtenaren van het 'internationale' directoraat-generaal van Landbouw. De Vlaamse regering was voorstander van een maximale regionalisering; de secretaris-generaal van Landbouw wenste, met de steun van minister van Buitenlandse Zaken Michel, zo veel mogelijk ambtenaren mee te nemen naar Buitenlandse Zaken, dat België bleef vertegenwoordigen bij de Europese Unie. Bij besluiten van 29 september 2002 (B.S. 1 oktober 2002, tweede editie) werden per 1 oktober 2.633 ambtenaren van het federale ministerie van Middenstand en Landbouw overgedragen naar het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (709), het Vlaamse Gewest (708), het Waalse Gewest (605) en de federale overheidsdiensten Volksgezondheid (227), Sociale Zaken (154) en Buitenlandse Zaken (12).

De wet van 2 augustus 2002 tot wijziging van de wet betreffende de afschaffing of herstructurering van instellingen van openbaar nut en andere overheidsdiensten, gecoördineerd op 13 maart 1991 (B.S. 15 augustus 2002) legde de basis voor de overdracht, op een door de regering nader te bepalen datum, aan het Vlaamse resp. het Waalse Gewest van het Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek in Gent, het Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek in Gembloers (Gembloux) en het Centrum voor Landbouweconomie. De overdracht had plaats op 1 januari 2003 (besluiten van 18 februari 2003, B.S. 4 maart 2003).

Met de wet van 7 juli 2002 tot wijziging van de wet van 10 november 1967 houdende oprichting van het Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (B.S. 25 september 2002) werd de samenstelling gewijzigd van de raad van bestuur van het BIRB, de dienst die instaat voor de uitbetaling van de Europese landbouwsubsidies en -vergoedingen. Volgens het Lambermontakkoord zouden de gewesten een «gegarandeerde en significante» vertegenwoordiging krijgen in de raad van

²⁶ Voor de inhoud van beide wetten, zie : M. DEWEERDT, *Kroniek van de vijfde staatshervorming*, *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 363-395.

bestuur van het BIRB. Oorspronkelijk zouden Vlaanderen en Wallonië elk twee vertegenwoordigers krijgen in de raad van bestuur, en Brussel en de federale overheid elk één. De Raad van State merkte evenwel op dat de gewesten geen «significante vertegenwoordiging» kunnen krijgen in een instelling die federaal blijft. De regering paste daarop haar wetsontwerp aan. Volgens de wet van 7 juli 2002 telt de raad van bestuur van het BIRB tien leden, van wie er twee worden aangewezen door de Vlaamse regering, twee door de Waalse regering, één door de regering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en vijf door de federale regering.

In het kader van de regionalisering van het landbouwbeleid was in het Lambertakkoord overeengekomen dat de Nationale Plantentuin van België in Meise naar de Vlaamse Gemeenschap zou worden overgedragen. De overdracht was afhankelijk gemaakt van een samenwerkingsakkoord tussen de Vlaamse Gemeenschap en de Franse Gemeenschap. Eind 2002 was bij het Vlaams Parlement en het Parlement van de Franse Gemeenschap nog geen ontwerpdecreet ingediend ter goedkeuring van het samenwerkingsakkoord dat op 20 maart 2001 was gesloten. De Vlaamse regering en de Franse gemeenschapsregering waren het oneens over de interpretatie van enkele bepalingen in het akkoord. Volgens de Vlaamse regering kon de Franse Gemeenschap maar 12 wetenschappelijke onderzoekers ter beschikking stellen van de Plantentuin; de Franse gemeenschapsregering, die ook het wetenschappelijk hulppersoneel meetelde, maakte aanspraak op 39 Franstalige personeelsleden. Onenigheid was er ook over het eigendomsrecht van de aanwinsten en over de memorie van toelichting bij het ontwerpdecreet²⁷.

Voor de feitelijke regionalisering van het uitvoerbeleid was 1 juli 2002 als streefdatum vooropgesteld voor de ontbinding van de Belgische Dienst voor Buitenlandse Handel (BDBH) en de oprichting van het Agentschap voor Buitenlandse Handel (ABH), dat op verzoek van één of meer gewesten of op initiatief van de federale regering gezamenlijke exportmissies kan organiseren.

Volgens het samenwerkingsakkoord dat op 9 maart 2001 was gesloten, zou het ABH maximum 50 personeelsleden mogen tellen. In de lente 2002 werden de federale regering en de gewestregeringen het erover eens 44 ambtenaren van de BDBH toe te wijzen aan het ABH en 10 aan de federale overheidsdienst Buitenlandse Zaken; 56 ambtenaren zouden worden overgedragen aan het Vlaamse Gewest, 49 aan het Waalse Gewest en 15 aan het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest. Het samenwerkingsakkoord werd op 24 mei 2002 definitief goedgekeurd en in de tweede jaarhelft door de betrokken parlementen bekrachtigd.

Bij de bespreking van het ontwerpdecreet over de goedkeuring van het samenwerkingsakkoord in de commissie voor Buitenlandse Aangelegenheden van het

²⁷ Volgens het samenwerkingsakkoord blijven de wetenschappelijke en genetische verzamelingen, het herbarium en de bibliotheek eigendom van de federale overheid, die ze in bruikleen geeft aan de Vlaamse Gemeenschap. Aanwinsten zouden volgens de Vlaamse regering eigendom worden van de Vlaamse Gemeenschap, volgens de Franse gemeenschapsregering zouden ze eigendom van de federale overheid moeten worden. De Franse gemeenschapsregering wilde een omstandige – en volgens de Vlaamse regering tendentieuze – historische van de Plantentuin in de memorie van toelichting opnemen.

Vlaams Parlement bleek dat de consensusregel voor gezamenlijke missies, die in een ontwerpversie van een bijlage bij het samenwerkingsakkoord had gestaan²⁸, geschrapt was. Volgens de oppositie zouden de federale overheid, Wallonië en Brussel kunnen beslissen een gezamenlijke handelsmissie te organiseren, waarvan Vlaanderen, dat voor 62 % van de gewestelijke dotatie aan het ABH instaat, grotendeels de rekening zou moeten betalen. Niettemin keurden de meerderheidsfracties het ontwerpdecreet goed.

Vanuit het Vlaamse bedrijfsleven rees in de daaropvolgende dagen kritiek op het wegvallen van de consensusregel. Het Vlaams Economisch Verbond schreef alle leden van het Vlaams Parlement aan, met het verzoek het ontwerpdecreet niet goed te keuren. Op 13 november zou het Vlaams Parlement over het ontwerpdecreet stemmen, maar op verzoek van Vlaams minister van Buitenlandse Handel Jaak Gabriëls werd de stemming uitgesteld. Gabriëls zei dat hij nog onderhandelde met de federale regering over de juiste interpretatie van sommige bepalingen in het samenwerkingsakkoord.

De kwestie kwam op 29 november ter sprake in het Overlegcomité. In de notulen van de vergadering werd gepreciseerd dat beslissingen in de raad van bestuur van het ABH over gezamenlijke handelsmissies wel degelijk bij consensus moeten worden genomen. Het Vlaams Parlement stemde daarop, op 11 december, in met het ontwerpdecreet houdende goedkeuring van het samenwerkingsakkoord over het Agentschap voor Buitenlandse Handel.

De wet van 2 augustus 2002 tot wijziging van de wet betreffende de afschaffing of herstructurering van instellingen van openbaar nut en andere overheidsdiensten, gecoördineerd op 13 maart 1991 (B.S. 15 augustus 2002) schafte op een later door de regering te bepalen datum de Belgische Dienst voor Buitenlandse Handel af. Een koninklijk besluit van 12 mei 2003 (B.S. 3 juni 2003) stelde die datum retroactief vast op 1 januari 2003. Eerder waren per 1 januari 2003 de meeste personeelsleden van de BDBH overgedragen naar de gewesten of de federale overheidsdienst Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking; de overige waren per 1 februari 2003 overgedragen naar het ABH (besluiten van 9 maart 2003, B.S. 14 maart 2003).

Door de Programmawet (I) van 24 december 2002 (B.S. 31 december 2002) kregen de gewesten een bijkomende vertegenwoordiger in de raad van bestuur van de Nationale Delcrederedienst.

Een besluit over het opnemen van een vertegenwoordiger van elk gewest in het Comité voor financiële steun aan de export (Finexpo) was eind 2002 nog niet genomen.

Op 8 februari keurde de ministerraad een nota goed over de bijzondere werkgroep die, conform de bijzondere wet van 13 juli 2001, tegen 31 december 2002, in overleg met de sector, een lijst diende voor te stellen «van de aangelegenheden die betrekking hebben op de bevoegdheden van de gemeenschappen en gewesten inzake

²⁸ De ontwerp tekst luidde : «De raad van bestuur van het Agentschap beslist bij consensus over de gezamenlijke zendingen die onder voorzitterschap van de erevoorzitter worden georganiseerd. Een dergelijke zending veronderstelt de betrokkenheid van alle gewesten, evenals van de federale overheid». In de definitieve tekst kwamen de woorden «bij consensus» niet meer voor.

ontwikkelingssamenwerking» die op 1 januari 2004 van het federale beleidsniveau naar de gemeenschappen en de gewesten overgeheveld zouden worden.

De werkgroep werd voorgezeten door een vertegenwoordiger van de vice-premiers Vande Lanotte en Michel, die bevoegd waren voor de staatshervorming, en bestond voorts uit een vertegenwoordiger van staatssecretaris Boutmans (Ontwikkelingssamenwerking), drie vertegenwoordigers van de federale regering, twee vertegenwoordigers van de Vlaamse regering, en telkens een vertegenwoordiger van de andere deelstaatregeringen.

De werkgroep, die kennis nam van de werkzaamheden van de senaatscommissie voor Buitenlandse Betrekkingen terzake en hoorzittingen hield met vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties (NGO's), had op 31 december haar werkzaamheden afgerond. Ze stelde evenwel geen eindverslag op.

De senaatscommissie voor Buitenlandse Betrekkingen had al in de loop van 2001 hoorzittingen gehouden met experts en NGO-vertegenwoordigers, maar daar geen verslag over opgesteld. Uit persberichten bleek dat een meerderheid van de commissieleden tegen een splitsing van de ontwikkelingssamenwerking was en de deelstaten enkel aanvullende bevoegdheden wilde geven. De NGO's wezen eveneens een splitsing van de ontwikkelingssamenwerking van de hand. In een nota die hij op 27 november aan de werkgroep voorlegde, kante ook staatssecretaris Boutmans zich tegen de overheveling van exclusieve bevoegdheden naar de deelstaten. Bilaterale en multilaterale ontwikkelingshulp zou volgens Boutmans een exclusief federale bevoegdheid moeten blijven. Aanvullend op het federale beleid, zouden de gemeenschappen en de gewesten initiatieven kunnen ontwikkelen voor de armoedebestrijding. Boutmans stelde voor dat de federale overheid en de deelstaten daartoe een 'pact' over ontwikkelingssamenwerking zouden sluiten. In februari richtte minister Bert Anciaux, die in de Vlaamse regering bevoegd was voor Ontwikkelingssamenwerking, een eigen werkgroep op met vertegenwoordigers van de vier Vlaamse regeringspartijen en oppositiepartij CD&V, om de gedeeltelijke splitsing van de ontwikkelingssamenwerking voor te bereiden. De werkgroep beëindigde in december haar werkzaamheden. Wegens tegenstellingen tussen 'minimalisten' en 'maximalisten' werd er geen consensus gevonden over een lijst van de bevoegdheidsdomeinen waarop Vlaanderen een eigen ontwikkelingsbeleid zou kunnen voeren.

In het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest gingen eind 2001, begin 2002 drie gemeenten die nog geen Vlaamse schepen of OCMW-raadsvoorzitter hadden, over tot de aanstelling daarvan, teneinde aanspraak te kunnen maken op een deel van de 25 miljoen euro die daarvoor in 2002 een eerste keer ter beschikking kwam. Het ging om Elsene, Sint-Gillis en Watermaal-Bosvoorde.

In Vorst waren er plannen om Jean Vanroy (PRL), die zijn eed in het Frans had afgelegd, tot Nederlandstalige schepen aan te stellen. Vanroy ruilde zijn Franstalige identiteitskaart in voor een Nederlandstalige en verzamelde handtekeningen van Nederlandstaligen onder zijn verklaring van taalaanhorigheid. De Brusselse minister-president, François-Xavier de Donnée, zei dat het plan indruiste tegen het Lambermontakkoord en dat de Brusselse regering de benoeming van Vanroy niet zou aanvaarden.

Vorst, Oudergem en Sint-Lambrechts-Woluwe waren de enige van de 19 Brusselse gemeenten die geen Nederlandstalige schepen of OCMW-raadsvoorzitter aanstelden.

De VLD, de grootste Vlaamse regeringspartij, zei in de loop van het verslagjaar herhaaldelijk dat na de federale verkiezingen van 2003 verdere stappen in de staatshervorming zouden moeten worden gedaan. Minister-president Patrick Dewael zei in zijn boek *Het Vlaams Manifest. Meer ruimte voor regio's*, dat hij schreef naar aanleiding van de 700ste verjaardag van de Guldensporenslag en dat op 26 juni werd voorgesteld, dat Vlaanderen de volledige bevoegdheid zou moeten krijgen voor het mobiliteitsbeleid (wat de regionalisering van de NMBS en de luchthaven van Zaventem inhield), het sociaal-economisch beleid, de gezondheidszorg en de gezinsbijslag. De Franstalige partijen reageerden afwijzend. MR-voorzitter Daniel Ducarme zei dat «de Vlamingen moeten weten dat er in die omstandigheden geen sprake kan zijn van een begin van welke onderhandelingen ook». PS-voorzitter Di Rupo zag in de «volstrekt onaanvaardbare» eisen «het einde van België».

Na het 'Novembercongres' waarop de VLD zich voor een confederale staatsvorm had uitgesproken en haar eisenbundel voor een verdere staatshervorming had bevestigd, reageerden Franstalige politici opnieuw afwijzend. Zo zei MR-voorman Michel: «Ook na de verkiezingen zullen we weigeren over een nieuwe fase in de staatshervorming te praten» (*Gazet van Antwerpen*, 3 december). Di Rupo zei dat de Franstaligen na de verkiezingen geen vragende partij zouden zijn en 'neen' zouden zeggen tegen de regionalisering van de gezondheidszorg, de NMBS, de «internationale luchthaven» en het sociaal overleg (*Le Soir*, 6 december). Op 19 december vergaderden de partijleiders van de PS, de MR, Ecolo en het CDH met de drie hoogleraren met wie ze sinds 1997 geregeld overlegden over de (financiële aspecten van de) staatshervorming, «om een gemeenschappelijke, krachtige en coherente strategie te ontwikkelen tegen iedere separatistische of confederalistische opwelling». De partijleiders zeiden bij die gelegenheid nog eens «non» tegen een verdere staatshervorming.

Dewael had intussen (6 november) een initiatief in het vooruitzicht gesteld om alle Vlaamse partijen achter een minimumprogramma voor de volgende staatshervorming te krijgen. Hij zou dat initiatief begin 2003 nemen.

C. De hervorming van de administratie

In uitvoering van het Copernicusplan van 28 april 2000 voor de hervorming van de rijksadministratie werden in het verslagjaar de laatste vijf van de dertien federale overheidsdiensten (FOD's) opgericht, die in de plaats kwamen van de ministeries: Binnenlandse Zaken (KB van 14 januari 2002); Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (3 februari); Financiën (17 februari); Economie, KMO, Middenstand en Energie (25 februari); Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (8 maart).

Voorts werden de zes federale programmatorische overheidsdiensten (POD's) opgericht: Activabeheer; Duurzame Ontwikkeling; Telecommunicatie; Consumenten-

tenzaken (alle bij KB van 25 februari 2002); Wetenschapsbeleid; Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding en Sociale Economie (bij KB van 12 december 2002).

Hedwige Nuyens, financieel directeur van de KU Leuven, die in de selectieprocedure dezelfde beoordeling had gekregen als Georges Monard en Pierre Verkaeren, vocht op 23 resp. 25 februari de benoeming dd. 21 december 2001 van Monard als voorzitter van het directiecomité van de FOD Personeel en Organisatie en van Verkaeren als voorzitter van het directiecomité van de FOD Budget en Beheerscontrole aan bij de Raad van State. Nuyens zei dat de aanstelling niet op objectieve gronden was gebeurd. Minister van Ambtenarenzaken Luc Van den Bossche reageerde boos en ontkende dat er sprake was van politieke benoemingen. De Raad van State verwierp op 28 juni en 22 oktober het verzoek de benoeming van Verkaeren resp. Monard te schorsen. Over het vernietigingsberoep deed de Raad in het verslagjaar geen uitspraak.

Op 19 april benoemde de regering nog eens vijf FOD-voorzitters. Een van hen was Michel Jadot, die als secretaris-generaal van het ministerie van Arbeid tot voorzitter van de FOD Arbeid en Sociaal Overleg werd benoemd. Op zijn verzoek had de Raad van State op 7 september 2001 het besluit van 2 mei 2001 over de aanwijzing en uitoefening van de managementfuncties in de FOD's geschorst. Tegen het nieuwe, aangepaste besluit van 29 oktober 2001 dat de regering had genomen, had Jadot opnieuw schorsings- en vernietigingsberoep aangetekend. Op 28 mei verwierp de Raad van State het schorsingsverzoek. Jadot deed op 3 juli afstand van alle vernietigingsverzoeken.

Op 31 mei benoemde de regering de laatste vijf FOD-voorzitters. Van de dertien voorzitters kwamen er maar twee uit de particuliere sector; zes hadden een topfunctie in de administratie, de overige vijf waren kabinetschef van een minister van de federale regering.

De Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken amendeerde op 6 maart het wetsontwerp dat de verplichting inhield voor de ca. 400 ambtenaren die tot het tweetalig kader behoorden om een voldoende kennis van de tweede landstaal te hebben. De commissie verving dat door de bepaling dat de ca. 250 ambtenaren die een managementfunctie uitoefenen, een functionele kennis van de tweede taal moeten hebben. Het tweetalige kader zou daardoor worden afgeschaft. Het Parlement van de Franse Gemeenschap had op 19 december 2001 een belangenconflict tegen het wetsontwerp ingeroepen, omdat het vreesde dat onvoldoende Franstalige kandidaten zouden slagen in het nieuwe taalexamen. Eén amendement preciseerde het begrip 'functionele tweetaligheid', een tweede bepaalde dat de regering, en niet Selor, de selectiedienst van de overheid, het programma van het taalexamen en de samenstelling van de examencommissie regelt. De amendementen kwamen tegemoet aan de bezwaren van de Franse Gemeenschap. Op 26 maart stelde het Parlement van de Franse Gemeenschap vast dat zijn belangen niet langer geschaad werden. In het Vlaams Parlement hadden de CD&V-, Vlaams Blok- en VU-ID-fracties op 6 maart getracht op hun beurt een belangenconflict tegen het wetsontwerp in te roepen, maar ze kregen daarvoor niet de vereiste steun van drie vierde van de parlementsleden. De drie fracties vreesden dat de versoepeling van

de taalkennis in de federale administratie een precedent zou vormen voor een gelijkaardige maatregel in het gerecht.

De wet van 12 juni 2002 tot wijziging van de wetten op het gebruik van de talen in bestuurszaken, gecoördineerd op 18 juli 1966 (B.S. 12 oktober 2002) bepaalt dat om een managementfunctie te kunnen uitoefenen, de kandidaat uiterlijk zes maanden na zijn aanstelling het bewijs moet leveren van de functionele kennis van de tweede taal, dit wil zeggen : een actieve en passieve mondelinge kennis en een passieve schriftelijke kennis van die taal, die het mogelijk moet maken de communicatie en de samenwerking tussen de manager en zijn medewerkers te verbeteren.

Op 8 november besliste de ministerraad de Copernicus-hervorming uit te breiden tot de veertien openbare instellingen van de sociale zekerheid. Een besluit van 13 maart 2003 voerde voor de topambtenaren van die instellingen de beoordeling van competenties en vaardigheden in. Voor de toepassing van het mandatenstelsel werd een wetwijziging in het vooruitzicht gesteld.

Op 12 december betoogden in Brussel 6.500 ambtenaren van de FOD Financiën tegen Coperfin, de toepassing van 'Copernicus' op hun dienst. Coperfin voorzag in een nieuwe structuur en een nieuwe loopbaanregeling. De vakbonden zeiden dat de carrièremogelijkheden van de ambtenaren beperkt werden en dat ze weddensupplementen en vormingspremies zouden verliezen.

D. Communautaire problemen²⁹

RAPPORT-NABHOLZ

Op 19 januari had in de Senaat een ontmoeting plaats tussen vertegenwoordigers van de federale regering en de gewest- en gemeenschapsregeringen en een delegatie van de Commissie van Venetië³⁰ over het Kaderverdrag van de Raad van Europa over de bescherming van nationale minderheden. Het overleg paste in de opdracht van Lili Nabholz-Haidegger, een Zwitsers parlements lid, die er, op initiatief van Georges Clerfayt (FDF), door de commissie voor Juridische Aangelegenheden en Mensrechten van de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa mee was belast een onderzoek in te stellen naar de bescherming van de nationale minderheden in België. Nabholz had daartoe in juni en september 2001 een informatiebezoek gebracht aan België. De Belgische regering had het Kaderver-

²⁹ De communautaire wijzigingen over de Vlaamse 'aanmoedigingspremies' worden besproken in hoofdstuk VII : het werkgelegenheids- en sociaal beleid.

³⁰ De Commissie van Venetië, die uit juridische experts bestaat, adviseert de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa. Ze werd opgericht na de val van de Muur van Berlijn om de Oost-Europese landen bij te staan in het opstellen van een grondwet die beantwoordt aan de normen van het Europese constitutionele patrimonium. Sindsdien laat de commissie zich met allerlei staatsrechtelijke vraagstukken in.

drag op 31 juli 2001 ondertekend. Voor de ratificatie ervan is de instemming van het federale parlement en de zes regionale parlementen vereist³¹.

De Interministeriële Conferentie voor het Buitenlands Beleid richtte op 28 februari een werkgroep op die een definitie moest opstellen van het begrip 'nationale minderheid'. De werkgroep bestond uit telkens twee experts aangewezen door de federale regering, de Vlaamse regering, de Franse gemeenschapsregering, de Waalse regering en de Brusselse gewestregering³².

Op 8 maart bracht de Commissie van Venetië op verzoek van de commissie voor Juridische Aangelegenheden en Mensrechten van de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa een advies ('*Opinion*') uit over de toepassing van het Kaderverdrag in België. Volgens de Commissie vormt de Franstalige bevolkingsgroep op staatsniveau geen minderheid in de zin van het Kaderverdrag, omdat ze zich in een positie van medebestuur ('*co-dominance*') bevindt. De Duitstalige inwoners dienen op het staatsniveau wel als een minderheid te worden beschouwd ('*are to be considered ...*'). Op het substatelijke niveau dienen volgens de Commissie, in het licht van de bevoegdheidsverdeling tussen de federale overheid en de gemeenschappen en de gewesten, en van de territoriale opdeling van het land, de Franstaligen in het Nederlandse taalgebied en de Nederlandstaligen en de Duitstaligen in het Franse taalgebied als een minderheid te worden beschouwd.

Op 18 maart keurde de commissie voor Juridische Aangelegenheden en Mensrechten het rapport en een ontwerp-resolutie van Nabholz-Haidegger over de bescherming van de nationale minderheden in België goed. In haar rapport nam Nabholz haast woordelijk de *Opinion* van de Commissie van Venetië over. België kreeg de aanbeveling het Kaderverdrag van de Raad van Europa zonder verder uitstel te ratificeren. De Vlaamse en de Franse Gemeenschap werden opgeroepen een cultureel samenwerkingsakkoord te sluiten. Op voorstel van de Vlaamse delegatie in de Parlementaire Vergadering werd aan de ontwerp-resolutie de aanbeveling toegevoegd het onderwijs van de tweede landstaal opnieuw verplicht te maken³³.

De Franstalige partijen reageerden tevreden op de goedkeuring van het rapport en drongen op de snelle ratificatie van het Kaderverdrag aan. In Vlaanderen waren de reacties negatief. Namens de Vlaamse regering zei minister van Binnenlandse Aangelegenheden Paul Van Grembergen dat het Vlaams Parlement het Kaderverdrag niet zou ratificeren indien de Parlementaire Vergadering de resolutie-Nabholz ongewijzigd zou goedkeuren. Hij zei dat het Vlaams Parlement en de Vlaamse regering van mening waren dat er in Vlaanderen geen minderheden zijn.

³¹ De ondertekening van het Kaderverdrag was een tegemoetkoming aan de PSC, in ruil voor de steun van die partij aan de Lambermont-staats Hervorming. Bij de ondertekening had België laten noteren dat de toepassing van het Kaderverdrag «geen afbreuk doet aan de grondwettelijke bepalingen, garanties of beginselen en evenmin aan de wetgevende normen die op het ogenblik het taalgebruik regelen» en dat «het begrip nationale minderheid zal gedefinieerd worden door de Interministeriële Conferentie voor het Buitenlands Beleid».

³² Na de installatievergadering zou de werkgroep in 2002 nog maar één keer bijeenkomen (25 september).

³³ Anders dan in Vlaanderen, is het in het leerplichtonderwijs in Wallonië niet verplicht de tweede landstaal als tweede taal te onderwijzen en kan daarvoor ook Engels worden gekozen.

In overleg met de Vlaamse regering bereidden de vertegenwoordigers van CD&V, de VLD, de SP.A en Agalev in de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa elf amendementen op de ontwerp-resolutie-Nabholz voor. Aan de vooravond van de bespreking van de ontwerp-resolutie (23 april), bracht de commissie voor Juridische Aangelegenheden en Mensenrechten een negatief advies over de amendementen uit. Op 24 april besliste de Parlementaire Vergadering, op voorstel van de EVP-fractie, het rapport en de ontwerp-resolutie voor verder onderzoek naar de commissie terug te sturen. De EVP zei in de invoering van het begrip 'regionale minderheid' een gevaarlijk precedent te zien en drong aan op een scherpere aflijning van het begrip 'nationale minderheid'. Het initiatief van de EVP was grotendeels het resultaat van intens lobbywerk van oud-minister-president Luc Van den Brande, die voor CD&V lid is van de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa.

De commissie voor Juridische Aangelegenheden en Mensenrechten hoorde op 25 juni drie experts, onder wie de Leuvense hoogleraar Eric Suy. Op 2 september besliste ze het rapport-Nabholz en de ontwerp-resolutie niet aan te passen.

In de senaatscommissie voor Institutionele Aangelegenheden, waar hij over de zaak werd geïnterpelleerd, zei premier Verhofstadt op 12 september dat het rapport-Nabholz een belangrijke bijdrage was voor het binnenlandse debat over de definitie van het begrip 'nationale minderheid', maar «onbruikbaar is voor onze constitutionele en institutionele traditie». Hij zei dat de erkenning van regionale minderheden zou betekenen dat de gemeenschappen bevoegd zouden worden voor de bescherming van minderheden, en dat hij niet geloofde dat dit de wens van de Franstaligen was.

De Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa keurde op 26 september de ontwerp-resolutie-Nabholz goed. Er waren 68 stemmen voor, 23 tegen en 9 onthoudingen; de overige 206 stemgerechtigde leden waren afwezig. De Vergadering aanvaardde een amendement van de Italiaanse socialist Manzella, dat bepaalt dat de ratificatie van het Kaderverdrag over de bescherming van nationale minderheden de constitutionele orde van de [Belgische] staat en de bestaande territoriale grenzen niet wijzigt. Volgens een tweede goedgekeurd amendement heeft iedereen die zich in een ander taalgebied vestigt, er alle voordeel bij de taal van dat gebied te begrijpen en te spreken.

Franstalige politici reageerden bijzonder tevreden op de goedkeuring van de resolutie en drongen andermaal aan op de snelle ratificatie van het Kaderverdrag. Vlaamse politici beklemtoonden dat het amendement-Manzella Franstalige aanspraken op een geografische uitbreiding en/of inhoudelijke verruiming van de faciliteiten tempert. Volgens minister-president Dewael verzuurden de triomfalistische Franstalige reacties de communautaire verhoudingen en waren ze niet van aard snel tot overeenstemming te komen over een definitie van 'nationale minderheid'. Vice-premier en minister van Buitenlandse Zaken Michel liet op 28 september verstaan dat het Kaderverdrag niet meer zou worden geratificeerd vóór de verkiezingen van 2003. Tijdens een actualiteitsdebat in het Vlaams Parlement (2 oktober) bleek dat zowel de Vlaamse regering als het Vlaams Parlement onverkort vasthield aan het standpunt dat de Franstaligen niet als een

regionale minderheid in Vlaanderen kunnen worden erkend, en dat het parlement enkel onder die voorwaarde bereid was het Kaderverdrag goed te keuren.

RONDZENDBRIEF-PEETERS

La Libre Belgique en *Le Soir* meldden op 8 juni dat volgens auditeur Patricia De Somer van de Raad van State de rondzendbrief-Peeters strijdig is met de bestuursstaalwet en vernietigd zou moeten worden. De rondzendbrief van 16 december 1997, die al heel wat commotie had veroorzaakt, draagt de Vlaamse faciliteitengemeenten op zich in het Nederlands tot hun inwoners te richten, die vervolgens «op uitdrukkelijk herhaaldelijk verzoek» een Franse vertaling van officiële documenten kunnen krijgen. Een tweetalige kamer van de Raad van State had op 27 maart 2001 het vernietigingsberoep verworpen dat het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschap tegen de rondzendbrief hadden ingesteld. Een Nederlandstalige kamer behandelde het beroep dat onder meer de faciliteitengemeente Linkebeek tegen de rondzendbrief had ingesteld. In die zaak stelde auditeur De Somer dat niet de Vlaamse regering maar de federale regering bevoegd is voor de toepassing van de bestuurstaalwet en dat de rondzendbrief-Peeters strijdig is met de bestuurstaalwet. Eind 2002 had de Raad van State nog geen uitspraak gedaan. In de *Randkrant* van oktober schreef minister-president Dewael dat de rondzendbrief-Peeters «ongeschikt» was om de integratie van de Franstaligen in de Vlaamse faciliteitengemeenten te bevorderen. In het Vlaams Parlement (15 oktober) verduidelijkte hij dat de rondzendbrief onverkort van kracht bleef, maar dat er aanvullende instrumenten nodig waren om de integratiebevordering te realiseren. Bij de viering van de vijfde verjaardag van de vzw De Rand (26 oktober) pleitte Dewael voor de afschaffing van de faciliteiten, omdat ze de integratie in de weg staan. Hij zei wel dat het niet makkelijk zou zijn de Franstaligen daarvan te overtuigen. Voor de afschaffing van de faciliteiten is in het federale parlement een bijzondere meerderheid vereist.

De rondzendbrief-Peeters lag aan de basis van een conflict tussen de faciliteitengemeente Wezembeek-Oppem en de Vlaamse overheid. In afwezigheid van de gemeenteontvanger had het schepencollege van Wezembeek in september 1999 de aanslagbrieven voor de huisvuilbelasting over 1998 verstuurd volgens de taalaanhorigheid van de belastingplichtige. Omdat dit strijdig is met een wet uit 1996, had de deputatie van Vlaams-Brabant de opbrengst van de belasting (275.000 euro) uit de gemeenterekeningen geschrapt. Het gemeentebestuur werd aangemaand de onwettig geïnde belastingen terug te betalen, maar weigerde dat. In opdracht van de toenmalige Vlaamse minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Johan Sauwens, had gouverneur Lodewijk De Witte van Vlaams-Brabant op 7 februari 2001 de dwangprocedure op gang gebracht en een eerste waarschuwingsbrief naar de ontvanger gestuurd.

Op 18 december 2001 stuurde de gouverneur een tweede waarschuwingsbrief naar de ontvanger, waarin hij deze tot 15 januari 2002 de tijd gaf om tot de terugbetaling over te gaan. Indien dat niet zou gebeuren, dreigde hij ermee een bijzonder commissaris te sturen om, op kosten van de ontvanger, de belastingen terug te storten. Burgemeester François Van Hoobrouck van Wezembeek-Oppem noemde

de dreiging «illegaal». Hij kreeg de steun van zijn collega's van de vijf andere Vlaamse faculteitengemeenten rond Brussel. De ontvanger leidde een kort geding in tegen de gouverneur om de opschorting van het betalingsbevel te verkrijgen tot de Raad van State uitspraak zou hebben gedaan over de rondzendbrief-Peeters. De Vlaamse minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Van Grembergen, stemde er op 21 februari mee in geen commissaris te sturen zolang de ontvanger van het gemeentebestuur geen bevelschrift had gekregen. Op verzoek van Van Grembergen gaf gouverneur De Witte het gemeentebestuur tot 28 februari de tijd om de ontvanger de opdracht te geven de huisvuilbelasting terug te betalen.

In het Vlaams Parlement zei Van Grembergen dat hij op 22 januari de federale minister van Binnenlandse Zaken, Duquesne, had gemeld dat de burgemeester van Wezembeek de wet niet toepaste en dat hij zijn ambtgenoot had verzocht tegen de burgemeester een tuchtprocedure op gang te brengen³⁴. In de Kamer zei Duquesne (21 februari) dat hij geen reden zag in te gaan op het verzoek van Van Grembergen.

Op 1 maart stelde Van Hoobrouck als «compromis» voor om nieuwe, Nederlands-talige aanslagbiljetten voor de huisvuilbelasting over 1998 te versturen, samen met een Franse vertaling voor de Franstalige belastingplichtigen. Minister Anciaux, die namens Van Grembergen antwoordde, noemde het voorstel in het Vlaams Parlement (6 maart) «onaanvaardbaar».

De voorzitters van drie Franstalige partijen (PS, PRL/MR en PSC) en een federaal secretaris van Ecolo zeiden op 5 maart dat de goede verstandhouding tussen de gemeenschappen zou worden verstoord indien Van Grembergen een commissaris naar Wezembeek zou sturen en dat zulks gevolgen zou hebben op federaal vlak. Op 8 maart werden Van Grembergen en Van Hoobrouck het eens over een oplossing die volgens Van Grembergen in overeenstemming met de wet en volgens Van Hoobrouck evenwichtig was. Het gemeentebestuur zou de ontvanger de opdracht geven nieuwe aanslagbiljetten voor de huisvuilbelasting over 1998 te versturen, uitsluitend in het Nederlands. Op het overschrijvingsformulier zou een nultarief staan. Tegelijk zou een apart 'bericht aan de bevolking' worden verstuurd, in het Nederlands en het Frans, met een toelichting en de mededeling dat inwoners die dat wensten een Franstalig aanslagbiljet konden vragen. Van Grembergen zei met de regularisatieregeling de inwoners van Wezembeek niet te hebben willen ergeren door eerst de huisvuilbelasting terug te storten en hun enkele dagen later te verplichten dezelfde belasting opnieuw te betalen.

Begin april rees een meningsverschil over de taal van de enveloppe waarin het 'bericht aan de bevolking' zou worden verstuurd. Van Grembergen zei dat dit het Nederlands moest zijn, maar Van Hoobrouck betwistte dat. Nadat Van Grembergen opnieuw met het sturen van een regeringscommissaris had gedreigd, stemde het gemeentebestuur van Wezembeek er begin juni mee in niet-geadresseerde enveloppen te gebruiken. Omdat die handelwijze niet strijdig was met de taalwet,

³⁴ Ook na de regionalisering van de Gemeentewet per 1 januari 2002 bleef de federale regering tot eind 2006 bevoegd voor het tuchtrecht ten aanzien van burgemeesters die door de koning benoemd waren.

verzette Van Grembergen er zich niet tegen. De Nederlandstalige aanslagformulieren werden op 1 juli verstuurd³⁵.

Op 9 december besliste de gemeenteraad van Wezembeek-Oppem de huisvuilbelasting voor 2003 te schrappen. Voor de belasting over 1999, 2000, 2001 en 2002 was er nog geen oplossing. De aanslagbiljetten voor die jaren waren nog niet verstuurd. De gemeenteraad van Kraainem besliste een tiental dagen later eveneens de huisvuilbelasting voor 2003 te schrappen. Die faciliteitengemeente had de aanslagformulieren voor de jaren 1999, 2000, 2001 en 2002 evenmin al verstuurd. De gemeenteraad verklaarde de belasting over 2001 «oninbaar». De raad had dat eerder al gedaan voor de belasting over 1999 en 2000.

De faciliteitengemeente Sint-Genesius-Rode tekende in mei beroep aan bij de Raad van State tegen het besluit van de deputatie van Vlaams-Brabant de uitgaven voor het drukken van de oproepingsbrieven voor de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 8 oktober 2000 uit de rekening over dat jaar te schrappen. De deputatie nam die beslissing omdat Rode de oproepingsbrieven volgens de taalaanhorigheid van de kiezers had verstuurd, wat volgens haar strijdig was met de rondzendbrief-Peeters. De gemeente Rode zei dat ze zich geschikt had naar een rondzendbrief van de federale minister van Binnenlandse Zaken. Het schepencollege was tegen het deputatiebesluit in beroep gegaan bij de Vlaamse minister van Binnenlandse Aangelegenheden, maar kreeg daar geen gelijk. Ten aanzien van Wemmel en Wezembeek-Oppem had de deputatie van Vlaams-Brabant een gelijkaardig besluit genomen.

ADVIESRAAD

Half januari werd bekend dat de Raad van State op 10 december 2001 twee besluiten van 30 november resp. 6 december 1995 van de Franse Gemeenschapscommissie in Brussel (Cocof) had vernietigd, over de oprichting en samenstelling van een Adviesraad van de Franstaligen uit de Brusselse randgemeenten. Volgens de Raad van State waren de besluiten strijdig met het grondwettelijke territorialiteitsbeginsel.

Bij besluit van 21 februari richtte de Cocof een nieuwe Adviesraad op. In plaats van twintig gemeenteraadsleden uit de randgemeenten zouden, naast tien vertegenwoordigers van de Cocof, twintig vertegenwoordigers van de Franstalige gebruikers van de Cocof-diensten die in de Brusselse randgemeenten wonen, zitting hebben in de raad. Op 26 juli besliste de Vlaamse regering bij de Raad van State vernietigingsberoep in te stellen tegen het besluit. Het Vlaams Parlement keurde op 10 december een resolutie goed, waarin de Vlaamse regering aangemaand werd geen samenwerkingsakkoord met de Franse Gemeenschap te sluiten zolang de Cocof het territorialiteitsbeginsel niet aanvaardt en zich niet wil neerleggen bij de arresten van de Raad van State.

³⁵ Op 18 juni zei minister Van Grembergen in het Vlaams Parlement dat de kwestie-Wezembeek ter sprake was gekomen in de federale regering, nadat hij deze «in een geest van federale loyaliteit», gemeld had dat er een «zwaar conflict» op komst was indien het gemeentebestuur zou weigeren de belasting op een taalwetconforme manier te innen.

TABAKSRECLAME

In de zomer laaide de communautair geladen kwestie van de tabaksreclame en de sponsoring door tabaksproducten, die door de wet van 10 december 1997 verboden werden, opnieuw op. Het Arbitragehof had in 2001 een decreet van het Waals Parlement vernietigd dat, in afwijking van de wet van 10 december 1997, toestond bij evenementen als de autoraces op het circuit van Francorchamps (Spa) ook na 31 juli 2003 tabaksreclame te maken.

In de Senaat dienden Philippe Monfils (MR) en Jean-Marie Happart (PS) een wetsvoorstel in om, in afwachting van een verbod in de hele Europese Unie, tabaksreclame toe te staan voor één driedaagse manifestatie per gewest per jaar. Het voorstel werd in de senaatscommissie voor Sociale Zaken bij staking van stemmen verworpen, maar de Senaat besliste op 4 juli het opnieuw naar de commissie te sturen. Op 13 juli keurde de commissie het geamendeerde wetsvoorstel goed. De amendementen beperkten de uitzondering tot 2003 en 2004, en tot gemechaniseerde sportwedstrijden van wereldniveau op een gesloten circuit. Senatoren van de VLD, de PS en de MR stemden voor; de SP.A, de groenen, het Vlaams Blok en VLD-senator Dedecker stemden tegen; de christen-democraten onthielden zich. De commissie keurde ook een resolutievoorstel van CD&V goed waarin van de tabaksindustrie een heffing werd gevraagd om een fonds te stijven voor de financiering van informatiecampagnes over de gevolgen van het roken. Het politiek bureau van CD&V besliste op 15 juli het wetsvoorstel in de plenaire vergadering niet goed te keuren. Als gevolg daarvan werd het op 17 juli verworpen. CD&V, het Vlaams Blok, Agalev, Ecolo en de enige N-VA-senator stemden tegen; de PS en de MR keurden het voorstel goed; de andere fracties stemden verdeeld. Bij de SP.A was er één ja-stem, de rest van de fractie stemde tegen. Bij de VLD waren er negen voor- en drie tegenstanders. Twee CDH-senatoren stemden voor, één tegen en één onthield zich.

De intercommunale vereniging die het circuit van Francorchamps uitbaat en de horeca-sector en toeristische dienst van de streek reageerden ontgoocheld. Minister-president Van Cauwenberghe hekelde het «Vlaamse egoïsme». Volgens de voorzitter van het Waals Parlement, Robert Collignon, werd het tijd «dat de federale overheid bij elke beslissing prioritair rekening houdt met het regionale belang».

Op 28 oktober besliste een commissie van de Internationale Automobielfederatie (FIA) de Grote Prijs van België voor Formule-1-wagens, die elk jaar in augustus op het circuit van Francorchamps verreden wordt, te schrappen van de kalender van 2003. Een definitieve beslissing zou op 13 december worden genomen. Nog diezelfde dag kwam een Waals offensief op gang om de 'Grand Prix' alsnog te redden.

De senatoren Monfils en Happart stelden een nieuw wetgevend initiatief in het vooruitzicht. Marc Hordies, een van de drie federaal secretarissen van Ecolo, zei dat zijn partij bereid was onder bepaalde voorwaarden tabaksreclame toe te laten tijdens de GP van België op 31 augustus 2003. De tabakssector zou zich moeten engageren tot een wereldwijd verbod op tabaksreclame vanaf 2006 voor alle Formule-1-wedstrijden, en in België zou een fonds voor tabakspreventie moeten

worden opgericht dat met 7,5 miljoen euro gestijfd wordt. De Waalse minister van Economie, Serge Kubla, en de federale minister van Financiën, Reynders, wezen op het economisch belang van de GP en riepen op snel te handelen.

Op 30 oktober deed Ecolo, na een gesprek met de Agalev-top, de opening die Hordies had gemaakt opnieuw dicht. Federaal secretaris Defeyt verwees daarvoor naar de mededeling van de FIA (29 oktober) dat de beslissing de GP van België te schrappen, definitief was en naar de verklaring van minister Reynders, dat in de begroting voor 2003 ruimschoots voorzien was in middelen voor tabakspreventie. Kubla zei op 2 november dat de beslissing van de FIA toch nog niet definitief was, maar enkele dagen later bevestigde de FIA dat er in 2003 in België geen F-1-wedstrijd zou worden verreden.

Op 5 november dienden Monfils en Happart een wetsvoorstel in dat de invoering van het reclameverbod voor tabaksproducten bij internationale evenementen uitstelt van 31 juli 2003 tot 1 oktober 2006. In *Le Soir* stelde PS-voorzitter Di Rupo voor de Ecolo-eis in te willigen om een tabakspreventiefonds op te richten, in ruil voor de toelating van tabaksreclame bij de GP van België tot en met 2005. Ecolo wees het aanbod af. Het Waals Parlement (5 november) en het Parlement van de Franse Gemeenschap (12 november) namen een resolutie aan waarin het belang van de GP van België voor de Waalse economie beklemtoond werd en waarin de assemblees hun respectieve regering verzochten een inspanning te doen om de GP op de wedstrijdkalender van 2003 te behouden en het voortbestaan ervan in Francorchamps te garanderen.

Met een nipte meerderheid keurden de senaatscommissie voor Sociale Zaken (14 november) en de voltallige Senaat (21 november) het wetsvoorstel-Monfils-Happart goed. In de Senaat waren er 36 ja- en 34 neen-stemmen.

Op 2 december keurde de Europese Raad van ministers van Volksgezondheid een richtlijn goed die de EU-lidstaten verplicht tegen uiterlijk eind juli 2005 tabaksreclame en sponsoring door tabaksproducten te verbieden. Ze kwam in de plaats van een richtlijn uit 1998 die door het Europees Hof van Justitie was vernietigd.

Op 5 december behandelde de Kamer het wetsvoorstel-Monfils-Happart. Het debat was bijzonder scherp. Ecolo werd hard aangepakt door de MR en de PS. De Franstalige voorstanders trachtten het debat te rekken, in de hoop dat tegen de stemming in de vroege ochtend voldoende tegenstanders naar huis zouden zijn vertrokken om het voorstel goedgekeurd te krijgen. Toen duidelijk werd dat die strategie niet zou slagen, vroeg MR-fractievoorzitter Daniel Bacquelaine het voorstel terug naar de commissie te sturen. Hij verwees daarvoor naar de nieuwe EU-richtlijn.

Overleg achter de schermen bracht Ecolo niet tot andere inzichten. Op 10 december verwierp de Kamer het wetsvoorstel. Drie meerderheidsfracties (VLD, PS en MR) en het CDH stemden voor (71 stemmen); de groenen, de SP.A en de Vlaamse oppositiepartijen stemden tegen (77 stemmen). Eerder op de dag hadden de meerderheidspartijen, in overleg met de regering, een akkoord gevonden over een versoepeling van de aanpassing van de Wapenuitvoerwet (zie hoofdstuk II : de Nepalcrisis), die door waarnemers werd beschouwd als een tegemoetkoming aan de Franstaligen en een middel om een politieke crisis over 'Francorchamps' te voorkomen.

RADIOFREQUENTIES

Op 22 oktober werd meegedeeld dat de drie gemeenschapsregeringen het, na bemiddeling van de federale regering, eens waren geworden over de verdeling van 845 radiofrequenties in de FM-band. Het akkoord maakte een einde aan een meer dan tien jaar slepend conflict, dat was begonnen nadat het Arbitragehof in arresten van 1990 en 1991 had gezegd dat de gemeenschappen ook bevoegd zijn voor de technische aspecten van de radio-omroep. Eerder werd aangenomen dat ze enkel bevoegd waren voor de culturele aspecten en dat de technische aspecten een bevoegdheid van de federale overheid waren.

Na de uitspraak van het Arbitragehof waren de Vlaamse regering en de Franse gemeenschapsregering ermee begonnen zelf frequenties toe te kennen aan de lokale radiozenders die zij erkenden, maar zonder daarover afspraken te maken met elkaar. Dat had tot gevolg dat Vlaamse en Franstalige zenders, vooral in Brussel en langs de taalgrens, elkaar stoorden. Een en ander gaf aanleiding tot politiek-communautair gekrakeel en juridische procedures voor administratieve en burgerlijke rechtbanken.

In de lente van 2000 was het conflict weer opgelaaid, toen de Vlaamse minister van Media, Dirk Van Mechelen, 67 frequenties wilde reserveren voor twee landelijke commerciële radiozenders. Zijn Franstalige ambtgenoot, Corinne De Permentier, weigerde met de frequentieaanvraag in te stemmen en spande een kort geding aan voor de burgerlijke rechter, waardoor de procedure geschorst werd. Na moeizame onderhandelingen kwamen Van Mechelen en De Permentier in september 2000 overeen alle gerechtelijke procedures stop te zetten en een oplossing te zoeken voor de verdeling van 845 radiofrequenties. De gesprekken daarover bleven duren. Op 22 oktober werd meegedeeld dat voor de laatste acht betwiste frequenties een regeling was gevonden, zodat het nieuwe frequentieplan op 1 september 2003 van kracht zou worden. In de lente 2003 zou evenwel blijken dat de meningsverschillen over de acht frequenties niet opgelost waren.

TAALHOFFELIJKHEIDSAKKOORD

De Brusselse gewestregering besliste op 18 juli het 'taalhoffelijkheidssakkoord' van 1998 nog eens te verlengen. Het akkoord bepaalde dat, in afwijking van de wettelijke regel dat alle ambtenaren van de negentien gemeenten en OCMW's van het gewest bij hun aanwerving tweetalig moeten zijn, contractueel aangeworven ambtenaren twee jaar de tijd kregen om hun kennis van de tweede landstaal te bewijzen. In 2000 was de termijn waarin ze een taalexamen konden afleggen met twee jaar verlengd omdat nog slechts weinig eentalige contractuele ambtenaren een taalbrevet verworven hadden.

Het taalhoffelijkheidssakkoord liep eind augustus af. Contractuele ambtenaren die nog geen taalbrevet hadden, hadden aan de deur moeten worden gezet. Op 18 juli besliste de Brusselse gewestregering hun contract met nog eens twee jaar te verlengen, op voorwaarde dat ze konden aantonen een taalopleiding te hebben gevolgd of op een taalexamen 40 procent te hebben behaald. Ze werden verplicht in die periode een taalexamen af te leggen. Contractuele ambtenaren die na

1 september in dienst zouden worden genomen, werden verplicht een taalopleiding te volgen en een taalexamen af te leggen. Indien ze na twee jaar geen taalbrevet zouden hebben verworven, zou hun contract één keer met twee jaar verlengd kunnen worden, op voorwaarde dat ze konden aantonen een taalopleiding te hebben gevolgd of ten minste 40 procent op het taalexamen te hebben behaald. In april had de Brusselse regering van de federale minister van Ambtenarenzaken, Van den Bossche, verkregen dat het taalexamen versoepeld zou worden. Tegen het akkoord dienden de N-VA en de Vlaamse Volksbeweging (VVB) op 18 juli bij de Raad van State schorsings- en vernietigingsberoep in. Het akkoord zou in 2003 geschorst worden.

V. Het asiel- en vreemdelingenbeleid

A. Het migrantenstemrecht en de snel-Belgwet

In de senaatscommissie voor Binnenlandse Zaken was op 6 november 2001 de bespreking begonnen van het 'groene' wetsvoorstel-Lozie-Nagy dat, in toepassing van grondwetsartikel 8, voorzag in de toekenning van het actief en passief kiesrecht bij de gemeenteraadsverkiezingen aan niet-EU-onderdanen die ten minste vijf jaar in België verblijven. Op de VLD na, waren alle regeringspartijen voorstander van gemeentelijk migrantenstemrecht. Ook de Franstalige christendemocraten steunden het wetsvoorstel.

In een interview met *La Dernière Heure* (15 januari 2002) waarschuwde vice-premier Michel de meerderheidsfracties voor de totstandkoming van een alternatieve meerderheid «over een dergelijk gevoelig onderwerp». Hij zei dat een precedent zou worden geschapen dat de samenhang in de coalitie kon bedreigen en liet verstaan dat voor zijn partij het migrantenstemrecht, dat toch eerst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 zou gelden, in de volgende regeerperiode geregeld kon worden.

Vice-premier Vande Lanotte zei in *De Standaard* (26 januari) dat het standpunt van Michel «eerbaar» was. Omdat de VLD er zich in het regeerakkoord niet toe geëngageerd had het migrantenstemrecht in te voeren, kon de SP.A volgens Vande Lanotte niet met een regeringscrisis dreigen. Ook hij verwees de kwestie naar «het volgende regeerakkoord». Minister van Volksgezondheid Aelvoet zei op 3 februari in het VTM-middagjournaal op haar beurt dat moeilijk met een regeringscrisis kon worden bedreigd.

Hugo Coveliers, de fractieleider van de VLD in de Kamer, dreigde er op 17 februari mee een constructieve motie van wantrouwen in te dienen – en dus een regeringscrisis uit te lokken – indien de senaatscommissie zou stemmen over het wetsvoorstel-Lozie-Nagy. VLD-voorzitter De Gucht zei 's anderendaags dat de «onvoorzichtige uitspraak» van Coveliers niet het partijstandpunt vertolkte.

Tijdens de vergadering van de senaatscommissie van 19 februari deelde het kabinet van Binnenlandse Zaken mee dat 123.542 allochtonen die vijf jaar of meer in België woonden, voor migrantenstemrecht in aanmerking kwamen : 52.297 in Brussel, 44.686 in Vlaanderen en 26.559 in Wallonië. Agalev-senator Meryem Kaçar had eerder gezegd dat voor het migrantenstemrecht 240.000 allochtonen in

aanmerking kwamen. Nog op 19 februari besliste de commissie op 12 maart over het voorstel-Lozie-Nagy te stemmen.

In *Gazet van Antwerpen/Het Belang van Limburg* riep Michel op 20 februari de senaatscommissie op de bespreking van het migrantenstemrecht op te schorten en niet tot de stemming over te gaan. Hij zei dat de PRL in geen geval zou meewerken aan een alternatieve meerderheid en dat hij «indien nodig mijn mensen uitdrukkelijk [zou] vragen om tegen te stemmen». De andere regeringspartijen, op de VLD na, reageerden negatief op de oproep. Agalev en Ecolo zeiden in een gezamenlijke mededeling dat het parlement zijn werk moest kunnen doen. Jos Geysels, de politiek secretaris van Agalev, zei dat de regering in gevaar kwam indien de commissie niet zou kunnen stemmen.

In het VTM-middagjournaal van 24 februari zei eerste minister Verhofstadt dat er onder de meerderheidspartijen eensgezindheid was om met het migrantenstemrecht niet overhaast tewerk te gaan. Volgens de premier kon de discussie beter heropend worden na de parlementsverkiezingen van 2003.

Na de vergadering van de senaatscommissie voor Binnenlandse Zaken van 26 februari, waarop de artikelsgewijze bespreking van het wetsvoorstel was afgerond, zeiden groenen en socialisten dat er op 12 maart gestemd zou worden. Op 28 februari had er overleg plaats tussen premier Verhofstadt en de fractieleiders van de meerderheid in de Kamer en de Senaat, naar aanleiding van enkele incidenten en wrijvingspunten tijdens de voorgaande weken³⁶. De VLD aanvaardde dat de senaatscommissie over het voorstel-Lozie-Nagy zou stemmen; groenen en socialisten zegden toe zich bij de uitslag van de stemming neer te leggen³⁷.

Op een 'open trefdag' van Agalev in Gent (2 maart) riepen politiek secretaris Geysels en Mieke Vogels, de Vlaamse minister van Welzijn, de PRL-senatoren op hun partijstandpunt te volgen en tegen de consignes van Michel in, de invoering van het migrantenstemrecht goed te keuren. In het VRT-programma *De zevende dag* herhaalde Michel een dag later dat zijn senatoren het wetsvoorstel-Lozie-Nagy niet zouden goedkeuren en dat het migrantenstemrecht in het volgende regeerakkoord opgenomen moest worden.

In het Waals Parlement keurde de PRL-fractie op 6 maart mee een voorstel van resolutie goed, waarin de federale overheid verzocht werd «zonder dralen» werk te maken van het migrantenstemrecht. Het stemgedrag van de fractie deed vragen rijzen over de houding die de PRL-senatoren zouden aannemen.

Het Instituut voor Sociaal en Politiek Opinie-onderzoek (ISPO) van de KU Leuven deelde op 8 maart mee dat uit zijn postelectoraal onderzoek (september 1999-maart 2000) bleek dat 43,8 % van de Vlamingen instemde met de invoering van migrantenstemrecht, 36,3 % daar tegen was en 19,9 % onbeslist was. De Gucht had eerder gezegd dat een meerderheid van de Vlamingen tegen migrantenstemrecht

³⁶ Naast het migrantenstemrecht was er o.m. de afwijzing van Agalev-Kamerlid Talhaoui als plaatsvervangend vertegenwoordiger van het parlement in de Europese Conventie, zie hoofdstuk IX: Het buitenlands- en defensiebeleid.

³⁷ De deelnemers aan het overleg verklaarden achteraf dat de plooiën in de coalitie gladgestreken waren en paars-groen zou doorgaan tot juni 2003. Er werden afspraken gemaakt over de beleidszaken die de volgende maanden geregeld zouden worden, o.m. de ecoboni, de sluiting van de kerncentrales en de hervorming van de NMBS.

was en dat de VLD om die reden het 'groene' wetsvoorstel afwees, hoewel hij persoonlijk migrantenstemrecht voorstond. Volgens een onderzoek van de afdeling Planning en Statistiek van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, van midden 2001, dat eveneens op 8 maart werd vrijgegeven, was dan weer 49,3 % van de Vlamingen tegen en 30,3 % voor migrantenstemrecht; 20,6 % was onbeslist.

Op 10 maart namen in Brussel ca. 13.000 mensen deel aan een betoging voor 'gelijke kansen' waartoe een 90-tal organisaties (vakbonden, welzijnsorganisaties, derdewereldorganisaties, jeugdbewegingen, ...) hadden opgeroepen. Een van de eisen was de toekenning van stemrecht aan migranten.

Met de mededeling dat, «hoewel wij voor het migrantenstemrecht zijn», de PRL-FDF-MCC-fractie in de senaatscommissie tegen het wetsvoorstel-Lozie-Nagy zou stemmen, nam fractieleider Philippe Monfils op 11 maart alle twijfel over de houding van de Franstalige liberale senatoren weg. In de media was er tot dan toe rekening mee gehouden dat zij zich zouden onthouden; in dat geval was de uitkomst van de stemming afhankelijk van het stemgedrag van de CD&V-fractie, die nog niet in haar (tactische) kaarten had laten kijken en pas vóór de commissievergadering van 12 maart haar houding zou bepalen.

Zoals kon worden verwacht, verwierp de senaatscommissie voor Binnenlandse Zaken op 12 maart, na een bitse woordenwisseling tussen de Franstalige liberalen enerzijds en de groenen en socialisten anderzijds, het wetsvoorstel-Lozie-Nagy. Er waren negen tegen- (VLD, PRL-FDF-MCC, CD&V, Vlaams Blok) en zes voorstemmen (PS, SP.A, Agalev, Ecolo en PSC). De CD&V-senatoren stemden tegen omdat volgens hen de invoering van migrantenstemrecht zou moeten worden voorafgegaan door een verstrakking van de snel-Belgwet.

Op verzoek van de indieners van het wetsvoorstel besprak de plenaire vergadering van de Senaat op 28 maart het verslag van de commissiewerkzaamheden. De bespreking draaide uit op een urenlang debat over het migrantenstemrecht, waarin alle fracties hun standpunt bevestigden en groenen en socialisten felle kritiek hadden op hun liberale coalitiepartners. VLD-fractieleider Leduc veroorzaakte enige deining met gespierde uitspraken over de studie- en werkbereidheid van allochtonen³⁸. Met 36 stemmen (PRL-FDF-MCC, VLD, CD&V, Vlaams Blok en N-VA) tegen 33 (PS, SP.A, Agalev, Ecolo, PSC en Spirit) keurde de Senaat het commissieverslag en zodoende de verwerving van het wetsvoorstel-Lozie-Nagy goed. Daarmee viel het doek over de maandenlange discussie over het migrantenstemrecht.

Op 16 januari begon in de Kamercommissie voor Justitie, volgens afspraak, de evaluatie van de wet van 1 maart 2000 tot wijziging van een aantal bepalingen betreffende de Belgische nationaliteit, de zgn. snel-Belgwet. De wet had de voorwaarden en de procedure voor de verwerving van de Belgische nationaliteit

³⁸ In het VTM-programma *Recht op antwoord* van 2 april recidiveerde Leduc. VLD-voorzitter De Gucht betreunde haar «ongenuanceerde» verklaringen, die volgens hem een vertekend beeld gaven van het VLD-standpunt.

versoepeld en werd daardoor door sommige partijen, o.m. de VLD en CD&V, als een alternatief voor het migrantenstemrecht beschouwd³⁹.

De regering had op 21 november 2001 een interkabinettenwerkgroep opgericht om, op basis van de aanbevelingen van de professoren Caestecker en Rua, die de toepassing van de snel-Belgwet hadden onderzocht, een wetswijziging voor te bereiden.

Minister van Justitie Verwilghen diende op 16 januari een nota in met zeven voorstellen van de werkgroep, onder meer over opleidingsessies voor de ambtenaren van de burgerlijke stand en de parketten, en over het aanleggen van een federale gegevensbank van alle ingestelde vervolgingen.

De VLD, daarin gesteund door de Vlaamse oppositiepartijen, drong aan op een toetsing van de integratiewil van de vreemdeling en op een verlenging van de adviestermijn voor het parket en de Staatsveiligheid. De groenen en de PS waren geen voorstander van een aanscherping van de wet.

Uiteindelijk keurden de meerderheidsfracties in de commissie (12 maart) en vervolgens in de plenaire vergadering (23 mei) een voorstel van resolutie goed, waarin de Kamer zei «in vertrouwen» de maatregelen af te wachten die de regering zou nemen «om de wet efficiënt uit te voeren».

Tijdens het debat op 23 mei zei Verwilghen dat hij een rondzendbrief voorbereidde om het parket, de Dienst Vreemdelingenzaken en de Staatsveiligheid, door de mogelijkheid een voorlopig negatief advies uit te brengen, meer tijd te geven voor adviesverlening. PS-fractie leider Eerdekens repliceerde dat er van een wetswijziging door middel van een rondzendbrief geen sprake kon zijn. Ook de groene fractie reageerde afwijzend. Op 27 mei zei Verwilghen in de Kamercommissie voor Justitie dat het kernkabinet ermee had ingestemd de adviestermijn met acht weken te verlengen. Hij zei dat hij een ontwerp van rondzendbrief voor advies had bezorgd aan het College van Procureurs-generaal. Uit persberichten van begin oktober bleek dat de rondzendbrief intussen verstuurd was.

Gazet van Antwerpen meldde op 5 oktober dat Chantal Merlin, substituut bij het parket van Antwerpen, in een rapport dat daags voordien bij het parlement was ingediend, schreef dat de parketten vier maanden nodig hebben om complexe naturalisatieaanvragen grondig te onderzoeken. Merlin had bij de parketten op verzoek van minister Verwilghen een onderzoek gedaan over de toepassing van de snel-Belgwet. De parketten drongen er ook op aan opnieuw de kennis van het Nederlands of Frans van de kandidaat-Belgen te onderzoeken. Ze stelden ook voor de nationaliteit weer af te nemen indien die verkregen werd door bedrog of omkoping of door een schijnhuwelijk.

Initiatieven om de snel-Belgwet aan te passen, werden in het verslagjaar evenwel niet genomen.

³⁹ Tussen 1 mei 2000, de datum waarop de snel-Belgwet van kracht werd, en 1 augustus 2002 hebben 186.236 vreemdelingen de Belgische nationaliteit gekregen, bijna dubbel zoveel als in dezelfde periode voordien.

B. De opvang van asielzoekers en de afhandeling van de regularisatieaanvragen

Het aantal asielaanvragen daalde in 2002 verder tot 18.805 (2001 : 24.549; 2000 : 42.691). 1.164 asielzoekers werden als vluchteling erkend, of 20,8 % van de onderzochte aanvragen.

De rechtbank van eerste aanleg van Hasselt gaf op 28 maart de gemeente Houthalen-Helchteren gelijk in het kortgeding dat ze had aangespannen tegen de Belgische Staat en de Regie der Gebouwen, die het voormalige vakantiedomein Hengelhoef hadden ingericht als opvangcentrum voor asielzoekers. De federale overheid had op 23 november 2001, na een eerdere juridische procedure, van de Vlaamse administratie Ruimtelijke Ordening een stedenbouwkundige vergunning gekregen die de functie van het gebouwencomplex wijzigde, maar volgens de rechtbank was die vergunning onwettig omdat ze strijdig was met het gewestplan en het bijzonder plan van aanleg. Hoewel minister van Maatschappelijke Integratie Vande Lanotte aankondigde beroep te zullen aantekenen tegen het vonnis, liet hij de 320 asielzoekers die sinds 3 december 2001 naar Hengelhoef waren gekomen, naar andere opvangcentra overbrengen. Het hof van beroep in Antwerpen bevestigde op 24 juni het vonnis van de rechtbank van Hasselt, maar Vande Lanotte zei cassatieberoep te zullen aantekenen.

Eveneens op 24 juni verwierp het Hof van Cassatie het beroep dat Vande Lanotte had ingesteld tegen het arrest van het hof van beroep van Antwerpen van 28 juni 2001. Dat arrest bevestigde een vonnis van de correctionele rechtbank van Hasselt, dat de overheid verboden had zonder stedenbouwkundige vergunning Hengelhoef als asielcentrum in te richten.

De ministerraad nam op 23 mei enkele maatregelen om de concentratie van asielzoekers in de grote steden tegen te gaan. Twee ervan werden opgenomen in de Programmawet van 2 augustus 2002 (B.S. 29 augustus 2002). Het ging om de inbeslagname van woongelegenheden die door 'huisjesmelkers' tegen exuberante prijzen aan vreemdelingen worden verhuurd en de betaling door de federale overheid van kosten voor dringende medische verzorging van asielzoekers die door een ander OCMW dan dat van de toegewezen gemeente werd verstrekt.

De twee belangrijkste maatregelen werden, na een negatief advies van de Raad van State, niet in de Programmawet opgenomen. Het voornemen een OCMW geen federale steun meer te geven voor een asielzoeker die volgens het spreidingsplan aan de gemeente is toegewezen maar in een andere gemeente verblijft, botste volgens de Raad van State met het gelijkheidsbeginsel omdat het ook OCMW's strafte die zich wel inspanden om de asielzoekers te huisvesten. De andere maatregel bepaalde dat van de steun die een vluchteling kreeg, de huurprijs zou worden afgetrokken indien hij op eigen initiatief naar een andere dan de toegewezen gemeente vertrok. Volgens de Raad van State kon die maatregel tot willekeur bij de toepassing leiden.

Minister Vande Lanotte deelde op 23 juni mee dat hij een alternatieve maatregel klaar had om het 'dumpen' van asielzoekers te bestrijden. In een rondzendbrief van 24 juni bracht hij er de OCMW's van 58 gemeenten schriftelijk van op de

hoogte dat zij hun rijkstoelage van 750 euro per asielzoeker per maand zouden verliezen indien zij niet konden bewijzen alles te hebben gedaan om de hun toegewezen asielzoekers in de gemeente te huisvesten. Het ging om 24 gemeenten die geen en 34 gemeenten die minder dan 5 % van de toegewezen asielzoekers huisvestten. De overige OCMW's kregen een brief waarin stond dat de toelage gehalveerd zou worden indien zij onvoldoende konden motiveren waarom toegewezen asielzoekers niet op hun grondgebied verbleven.

De OCMW's reageerden verbolgen. De OCMW-voorzitter van Brasschaat, Jo Casaer (CD&V), stuurde «als grap» een brief naar 180 inwoners van de gemeente, met de mededeling dat hun woning onteigend zou worden om er asielzoekers in onder te brengen. Zij 'protestactie' lokte in brede politieke kringen verontwaardiging uit. Casaer verstuurde een tweede brief waarin hij zich verontschuldigde voor zijn initiatief. De bestendige deputatie van Antwerpen stelde een tuchtonderzoek in; Casaer werd op 9 januari 2003 voor een maand geschorst als OCMW-voorzitter, met inhouding van wedde.

De OCMW-verenigingen van de drie gewesten noemden op 9 juli de rondzendbrieven onbillijk, onwettig en niet toepasbaar. Ze wezen erop dat asielzoekers vrij hun woonplaats kunnen kiezen en dat ze nauwelijks greep hebben op de uitvoering van het spreidingsplan. Op 15 juli kwamen Vande Lanotte en de OCMW-koepels overeen dat gemeenten die een lokaal opvanginitiatief hadden of opstartten, niet gestraft zouden worden. Een tiental overwegend Waalse OCMW's diende op 23 augustus tegen de rondzendbrief van 24 juni beroep in bij de Raad van State. De auditeur adviseerde in zijn verslag (10 oktober) de rondzendbrief te vernietigen. De regering liet de verplichting van de OCMW's het bewijs van huisvestingsaanbod en de eventuele afwijzing van het aanbod door de asielzoeker opnemen in de Programmawet (I) van 24 december 2002 (B.S. 31 december 2002). De eventuele vernietiging van de rondzendbrief door de Raad van State was doordoor goeddeels zinloos geworden.

Bij koninklijk besluit van 2 augustus 2002 stelde de regering het regime en de werkingsregels van de gesloten asielcentra vast. Het besluit kwam in de plaats van het KB van 4 mei 1999, dat de Raad van State vernietigd had.

Op 1 oktober diende de regering bij de Kamer een wetsontwerp in om, in uitvoering van een Europese richtlijn, in de Vreemdelingenwet van 15 mei 1980 een regeling op te nemen voor de tijdelijke bescherming van grote groepen oorlogsvluchtelingen. De behandeling van het wetsontwerp was vóór de ontbinding van het parlement (10 april 2003) niet afgerond.

De afhandeling van de aanvragen tot legalisatie van hun verblijf die illegaal in België verblijvende vreemdelingen in januari 2000 hadden kunnen indienen, bleef bijzonder traag verlopen. Eind 2002 waren nog 1.136 van de 37.093 dossiers in behandeling⁴⁰. Van de 1.136 dossiers waren er 739 door het gerecht in beslag

⁴⁰ Eerder was sprake van 32.662 dossiers. Uit de NIS-bevolkingsstatistieken bleek dat er in 2001 20.610 illegalen gelegaliseerd waren. Dat verklaarde waarom de bevolking in 2001 met 46.311 steeg (tot 10.309.725), bijna dubbel zoveel als in 2000.

genomen omdat er onregelmatigheden waren vastgesteld. Van de behandelde aanvragen waren er 5.893 geweigerd en 3.974 zonder voorwerp verklaard. Het Hof van Cassatie verwierp op 17 juni het beroep dat minister Vande Lanotte had ingesteld tegen een arrest van het Arbeidshof van Luik, dat 'mensen zonder papieren' die een regularisatieaanvraag hadden ingediend, het recht op OCMW-steun gaf. Het Hof van Cassatie ging daarmee in tegen de wet van 22 december 1999 en een arrest van het Arbitragehof van 1 maart 2001 dat vernietigingsberoep tegen die wet had verworpen.

C. De AEL en het debat over het integratiebeleid

In Borgerhout, een deelgemeente van Antwerpen, braken op 26 november relletjes uit met allochtonen nadat bekend was geworden dat een 27-jarige man van Marokkaanse afkomst door een 66-jarige Belg was vermoord⁴¹. Het stadsbestuur en vertegenwoordigers van de Marokkaanse gemeenschap riepen op tot kalmte. De politie en het gerecht kondigden een multolerantiebeleid aan om nieuwe rellen te voorkomen. Toch was het ook op 27 november onrustig in Borgerhout. De politie pakte ca. 160 relschoppers op, van wie er twintig werden voorgeleid, onder wie elf minderjarigen. Volgens de politie hadden de Arabisch-Europese Liga (AEL) en haar voorzitter, Dyab Abou Jahjah, een belangrijk aandeel in de rellen.

De AEL was begin april voor het eerst op de voorgrond getreden als organisator van een uit de hand gelopen pro-Palestijnse betoging in Antwerpen. De radicale organisatie, die opkomt voor de rechten van de allochtonen en integratie afwijst, had op 28 oktober weer van zich doen spreken door de oprichting aan te kondigen van «patrouilles» om «racistisch gedrag» bij de politie van Antwerpen op te sporen. Abou Jahjah kondigde het initiatief aan nadat het Vlaams Blok op 21 oktober een vertrouwelijke nota had uitgebracht over het 'Geïntegreerd project Marokkanen' waarmee de Antwerpse politie vanaf 15 november straatcriminaliteit zou aanpakken. Alle fracties in de gemeenteraad reageerden negatief op de «straatpatrouilles». Burgemeester Leona Detiège zei te laten onderzoeken of de AEL de wet over de privé-milities overtrad.

Na de rellen in Borgerhout verhevigde de druk op het gerecht, ook vanuit de politieke wereld, om tegen de AEL op te treden. SP.A-voorzitter Patrick Janssens, die ook gemeenteraadslid is in Antwerpen, zei dat alle middelen aangewend moesten worden om de AEL buitenspel te zetten. In de Kamer (28 november) riep Marc Van Peel (CD&V) op zo nodig de wet te wijzigen om Abou Jahjah te kunnen aanhouden en de AEL uit te schakelen. Minister van Binnenlandse Zaken Duquesne maande tot koelbloedigheid aan, maar sloot een wetswijziging niet uit. Premier Verhofstadt zei dat de AEL geen politieke maar criminele bedoelingen had en dat hij er niet aan twijfelde «dat er de volgende uren of dagen een gerechtelijke actie komt».

Enkele uren later werd Abou Jahjah opgepakt en op 29 november aangehouden op verdenking van mededaderschap aan weerspanningheid in bende, kwaadwillige

⁴¹ Hoewel de familie van het slachtoffer en andere allochtonen van een racistische moord spraken, bleek algauw dat de dader psychisch gestoord was.

belemmering van het verkeer en opzettelijke slagen. Hij bleef in de cel tot 3 december. De Raadkamer liet hem vrij op voorwaarde dat hij gedurende drie maanden niet zou deelnemen aan manifestaties op de openbare weg. Abou Jahjah zei dat hij een klacht zou indienen tegen premier Verhofstadt wegens laster en eerroof, omdat deze de AEL een criminele organisatie had genoemd. Verhofstadt, die beschermd was door de ministeriële onverantwoordelijkheid, herhaalde op 4 december dat de AEL «een bedreiging is voor het vreedzaam samenleven van allochtonen en autochtonen».

Naar aanleiding van de rellen gingen opnieuw stemmen op voor een evaluatie en bijsturing van het integratiebeleid. Robert Voorhamme, de voorzitter van de Antwerpse SP.A-afdeling en lid van het Vlaams Parlement, had op 28 september al een voorzet gegeven, toen hij in een interview met *De Standaard* zei dat het «migratiebeleid grotendeels is mislukt». Volgens Voorhamme was er te lang getalmd met antidiscriminerende maatregelen en staat anderdeels de migrantencultuur elke integratie in de weg. De top van de SP.A noemde die verklaring «ongelukkig» en «ongenuanceerd».

In *Le Soir* (15 oktober) zei MR-voorzitter Daniel Ducarme op zijn beurt dat «de integratie een mislukking is». In een gezamenlijke reactie noemden onder anderen PS-voorzitter Di Rupo, CDH-voorzitter Joëlle Milquet, Ecolo-minister Durant en MOC-voorzitter François Martou het indecent dat de MR de vreemdelingen beschuldigde van een gebrek aan integratie. In een interview met *Gazet van Antwerpen* (17 oktober) sprak Johan Leman, de directeur van het Centrum voor Gelijke Kansen en Racismebestrijding (CGKR), tegen dat het integratiebeleid mislukt zou zijn. Hij deelde wel de mening van Voorhamme en Ducarme, dat migranten de algemeen aanvaarde regels van de Belgische samenleving moeten naleven.

Na de rellen in Borgerhout stelde VLD-voorzitter De Gucht voor dat een commissie in zowel de Kamer als het Vlaams Parlement het integratiebeleid zou evalueren. SP.A-voorzitter Janssens zag meer in de oprichting van een onafhankelijke onderzoeks- en evaluatiecommissie, zoals de Federatie Marokkaanse Democratische Organisaties eerder had voorgesteld.

Op een studiedag van Agalev (30 november) pleitte de Vlaamse minister van Welzijn en Gelijke Kansen, Vogels, ervoor een pact te sluiten met de allochtonen, naar het voorbeeld van het 'Pact van Vilvoorde' dat de Vlaamse regering in 2001 met de sociale partners had gesloten. Spiritvoorzitter Els Van Weert suggereerde (1 december) een 'pact voor interculturele samenwerking' te sluiten, zoals Bert Anciaux in zijn kort voordien verschenen boek *De verrijkte samenleving* had voorgesteld. SP.A-voorzitter Janssens steunde, na enige aarzeling, de idee, maar de VLD en de oppositiepartijen CD&V en N-VA wezen ze van de hand.

Op 2 december ontvingen premier Verhofstadt en minister van Arbeid en Gelijke Kansen Onkelinx een delegatie van het Forum van Islamitische Organisaties, dat na de rellen in Borgerhout was opgericht. Verhofstadt stelde een permanente dialoog in het vooruitzicht en zei dat met medewerking van het CGKR voorstellen zouden worden uitgewerkt voor een harmonieuzer samenleven van de diverse gemeenschappen in het land.

Op 9 december zat Onkelinx, in aanwezigheid van prins Filip en prinses Mathilde, een 'rondetafelconferentie voor wederzijds respect' voor met vertegenwoordigers van de diverse filosofische, religieuze en culturele gemeenschappen, de sociale en mensenrechtenorganisaties en het CGKR. Het centrum kreeg de opdracht in de grote steden coördinatiecellen te vormen om het lokale integratiebeleid te versterken en concrete actieplannen voor te stellen.

In de daaropvolgende weken ebde de aandacht voor het integratievraagstuk weer weg.

VI. Het justitiebeleid en de politiehervorming

A. De uitvoering van het Federaal Veiligheids- en Detentieplan

In uitvoering van het Federaal Veiligheids- en Detentieplan (31 mei 2000), dat 92 projecten bevatte om de veiligheid te verhogen en de werking van het gerecht te verbeteren, nam het parlement een reeks beschermingsmaatregelen voor anonieme en bedreigde getuigen.

De wet van 8 april 2002 betreffende de anonimiteit van getuigen (B.S. 31 mei 2002) geeft het gerecht de mogelijkheid de identiteit van getuigen gedeeltelijk of geheel verborgen te houden. Volledige anonimiteit is maar mogelijk bij georganiseerde misdaad, misdrijven waarvoor het af luisteren van telefoongesprekken is toegestaan en schending van het internationaal humanitair recht. Onder druk van de PS en de groenen is in de wet de bepaling opgenomen dat een verdachte niet kan worden veroordeeld op grond van «uitsluitend of in overheersende mate» anonieme getuigenissen.

De wet van 7 juli 2002 houdende een regeling voor de bescherming van bedreigde getuigen en andere bepalingen (B.S. 10 augustus 2002) voerde beschermingsmaatregelen in voor getuigen die over essentiële gegevens in een gerechtelijk onderzoek beschikken en die door hun verklaringen gevaar kunnen lopen. De wet maakt een onderscheid tussen gewone beschermingsmaatregelen (zoals het ter beschikking stellen van een geheim telefoonnummer en fysieke bescherming door politiediensten) en bijzondere beschermingsmaatregelen (zoals het onderbrengen van een getuige op een ander adres of het verlenen van een nieuwe identiteit). Bijzondere beschermingsmiddelen zijn maar mogelijk bij georganiseerde misdaad, misdrijven waarvoor het af luisteren van telefoongesprekken is toegestaan en schending van het internationaal humanitair recht. Een Getuigenbeschermingscommissie, voorgezeten door de federale procureur, is bevoegd voor het toekennen, wijzigen en intrekken van beschermingsmaatregelen en van financiële hulpmaatregelen. Nog in uitvoering van het Federaal Veiligheids- en Detentieplan keurden de Kamer (20 juli) en de Senaat (12 december) een wetsontwerp goed dat een juridische basis legde voor bijzondere opsporingsmethoden waarvan het gerecht en de politie, op grond van twee ministeriële rondzendbrieven, al gebruik maakten, met name observatie, infiltratie en infiltrantenwerking, en technieken als pseudo-koop en vertrouwenskoop. Het wetsontwerp, waartegen de PS zich in 2001 nog hardnekkig had verzet, regelde ook aanverwante methoden zoals het gericht af luisteren, het onderscheppen van post en het inwinnen van gegevens over

bankrekeningen. De wet van 6 januari 2003 betreffende de bijzondere opsporingsmethoden en enige andere onderzoeksmethoden werd bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* van 12 mei 2003.

De invoering van een spijtoptantenregeling, waar PS-voorzitter Di Rupo zich sinds het voorjaar 2001 hardnekkig tegen verzette, bleef stokken. Op aangeven van Di Rupo, die gezegd had dat hij zijn standpunt wilde herbekijken indien de procureurs een wettelijke regeling voor spijtoptanten nodig vonden, won minister Verwilghen het advies van de Raad van Procureurs des Konings in. In hun advies van 14 januari zeiden de procureurs principieel voorstander te zijn van een wettelijke regeling. Het PS-bureau besliste op 21 januari zich niet langer tegen de indiening van het wetsontwerp-Verwilghen te verzetten, maar het ontwerp zelf te blijven afwijzen. Verwilghen diende evenwel zijn wetsontwerp niet in, maar liet het aan Kamerleden van de VLD en de MR over de inhoud ervan over te nemen in een wetsvoorstel dat in de loop van februari bij de Kamer werd ingediend. Het wetsvoorstel werd echter niet besproken en verviel bij de ontbinding van het federale parlement (10 april 2003).

Problemen waren er ook met de hervorming van de jeugdbescherming, een ander onderdeel van het Federaal Veiligheids- en Detentieplan. Overeenkomstig de wet van 4 mei 1999 konden sinds 1 januari jonge delinquenten bij gebrek aan een opvangplaats in een gesloten instelling niet langer opgesloten worden in een gevangenis. Omdat er in de gesloten instellingen van de Vlaamse en de Franse Gemeenschap onvoldoende opvangplaatsen waren, zagen de jeugdrechters zich genoodzaakt jonge boefjes vrij te laten. Een en ander gaf aanleiding tot kritiek in de pers en gekibbel tussen de federale regering en de gemeenschapsregeringen. De Vlaamse minister van Welzijn, Vogels, verweet minister Verwilghen te talmen met de invoering van een jeugdsanctierecht, dat een wettelijke basis zou moeten leggen voor de bestraffing en opsluiting van jonge delinquenten⁴². Verwilghen zei dan weer dat de gemeenschappen niet wilden meewerken aan zijn plan federale gesloten instellingen op te richten, waarin de gemeenschappen zouden instaan voor de begeleiding en opvoeding⁴³.

Premier Verhofstadt trok de zaak tot zich. Op 28 januari besliste de federale regering, na en in overleg met de gemeenschapsregeringen, in een voormalige legerkazerne in Everberg een gesloten centrum in te richten, dat tegen 1 maart plaats zou bieden aan 10 en later 50 jongeren. De federale overheid zou bevoegd zijn voor de «veilige en humane detentie» van de jongeren, de gemeenschappen voor hun «psychosociale en pedagogische omkadering». In het Overlegcomité werd daarover op 26 februari een samenwerkingsakkoord gesloten, dat op 30 april ondertekend werd.

⁴² Volgens de Jeugdbeschermingswet van 8 april 1965 kunnen jongeren geen misdrijven plegen en niet gestraft worden.

⁴³ De Raad van State had in een advies van 9 november 2001 over een wetsvoorstel van Stefaan De Clerck (CD&V) gezegd dat de federale overheid de residuaire bevoegdheid heeft opvanginstellingen voor minderjarige delinquenten op te richten, op voorwaarde dat daarover een samenwerkingsakkoord met de gemeenschappen werd gesloten.

Verhofstadt deed er alles aan om, tegen veel scepticisme in, de streefdatum van 1 maart te halen. De kazerne werd in ijlt tempo verbouwd. Met dezelfde spoed keurden de meerderheidsfracties in de Kamer (28 februari) en de Senaat (1 maart) een wetsvoorstel goed, dat de juridische basis legde voor de opvang van criminele jongeren in de federale instelling. De Senaat kwam daarvoor uitzonderlijk op een vrijdag bijeen. De bekendmaking van de wet van 1 maart 2002 betreffende de voorlopige plaatsing van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, gebeurde in de derde editie van het *Belgisch Staatsblad* van 1 maart 2002, die nog diezelfde dag omstreeks 23 uur op de website van het *Staatsblad* werd gezet en op 4 maart gedrukt werd.

Op 5 maart werd een eerste minderjarige in het centrum van Everberg opgesloten, maar na beroep al na enkele uren overgeplaatst naar een gesloten instelling van de Franse Gemeenschap. De minister van Jeugdzorg van de Franse Gemeenschap, Nicole Maréchal (Ecolo), zei dat het centrum materieel niet klaar was en dat er nog geen opvoeders ter beschikking waren. Ook andere Franstalige politici hadden kritiek op de gebrekkige accommodatie van het centrum. Minister Verwilghen wees de kritiek van de hand.

In juni deed zich een nieuwe rel voor tussen Verwilghen en Maréchal. De gemeenschapsminister verdedigde een opvoeder van de Franse Gemeenschap die de toegang tot het centrum was ontzegd omdat hij de ontsnapping van een jongere niet had verhinderd. In september kwam het opnieuw tot een aanvaring tussen beiden. De Brusselse jeugdrechter had enkele minderjarige boefjes vrijgelaten omdat er geen plaats was in het centrum van Everberg. Dat kwam omdat Maréchal beslist had maar 10 van de 25 plaatsen te gebruiken die sinds 1 juli voor de Franse Gemeenschap ter beschikking waren. VLD-voorzitter De Gucht dreigde met een regeringscrisis (22 september). De Franse gemeenschapsregering besliste daarop alle opvangplaatsen te gebruiken en de opvangcapaciteit in de eigen instellingen op te voeren.

Het Vlaams Parlement keurde op 9 juli het ontwerpdecreet goed 'houdende goedkeuring van het samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, de Duitstalige Gemeenschap, de Franse Gemeenschap en de Vlaamse Gemeenschap betreffende het gesloten centrum voor voorlopige plaatsing van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd'. Met een amendement bepaalden de meerderheidsfracties dat het samenwerkingsakkoord op 1 maart 2005 vervalt indien er tegen 1 september 2004 geen wet is «die antwoorden biedt op delinquent gedrag gepleegd door jongeren». Het parlement vertolkte daarmee het ongenoegen in Vlaanderen over het uitblijven van een jeugdsanctierecht.

De behandeling van het wetsontwerp over de hervorming van de jeugdbescherming dat minister Verwilghen sinds de lente 2001 klaar had, was vastgelopen. De groene regeringspartijen en de PS vonden het ontwerp te repressief. Op 17 mei was in de coalitie wel een principeakkoord gesloten over de modernisering van de Jeugdbeschermingswet van 1965. Bij het parlement zouden drie wetsontwerpen worden ingediend. Een ontwerp 'houdende de mogelijkheid van doorverwijzing van delinquente minderjarigen' zou het makkelijker maken jongeren van 16 jaar en ouder die zwaarwichtige misdrijven hebben gepleegd voor de correctionele rechtbank of zelfs het assisenhof te brengen. In afwachting van hun berechting en

na hun veroordeling zouden ze worden opgesloten in een speciale federale instelling. Hoewel de Jeugdbeschermingswet voorzag in de 'uithandengeving' van jonge delinquenten werd van die mogelijkheid tot correctionele berechting maar weinig gebruik gemaakt, omdat jongeren in een gewone gevangenis belandden. Een tweede wetsontwerp zou het gamma van maatregelen verruimen die de jeugdrechter kan nemen tegen jongeren tussen 12 en 16 jaar. In het akkoord was sprake van herstelbemiddeling, herstelrecht, maatschappelijke dienstverlening en geldboetes. Ten slotte zouden meerderjarigen die minderjarigen verplichten een misdrijf te plegen daar voor worden gestraft.

Bij de ontbinding van het federale parlement (10 april 2003) had de regering geen van de aangekondigde wetsontwerpen bij het parlement ingediend.

B. *Varia*

Drugsbeleid – De ministerraad keurde op 18 januari in eerste en, nadat de Raad van State zijn advies had gegeven, op 3 mei in tweede lezing een wetsontwerp goed om, conform de drugsnota van 18 januari 2001, het gedoogbeleid voor softdrugs een wettelijke basis te geven. Volgens de nota blijft het bezit van drugs, ook cannabis, in de strafwet, maar zou het bezit van een «gebruikershoeveelheid» cannabis dat niet vergezeld gaat van openbare overlast of problematisch gebruik niet worden vervolgd. Na de goedkeuring van de nota was verwarring ontstaan over de toelaatbaarheid van cannabisgebruik door minderjarigen. De regering zag zich genoodzaakt in een krantenadvertentie te beklemtonen dat enkel het cannabisbezit door meerderjarigen gedoogd zou worden. Het wetsontwerp werd op 21 juni in de Kamer ingediend en was daar eind 2002 nog in behandeling.

Federaal parket en verticale integratie – Serge Brammertz, substituut-procureur-generaal bij het hof van beroep van Luik, werd per 21 mei benoemd als federaal procureur. Hij kreeg de leiding van het, in uitvoering van het Octopusakkoord (24 mei 1998), door de wet van 28 juni 2001 opgerichte federaal parket dat, over de grenzen van de 27 gerechtelijke arrondissementen heen, de georganiseerde misdaad moet bestrijden. Van de achttien magistraten van het federaal parket werden er per 21 mei maar elf benoemd. De Hoge Raad voor de Justitie, die de voordracht had gedaan, vond maar moeilijk tweetalige kandidaten. Enkele Brusselse magistraten die in aanmerking kwamen, werden niet voorgedragen om de onderbemanning van het parket in Brussel niet te vergroten. Het duurde tot 20 december vooraleer de overige zeven leden van het federaal parket werden benoemd.

De oprichting van een federaal parket was een onderdeel van de zgn. verticale integratie van het gerecht. Een ander aspect daarvan, de nauwere samenwerking tussen de parketten en de parketten-generaal, kwam ook in 2002 niet aan uitvoering toe. De horizontale integratie van het gerecht, door de samenvoeging van de rechtbank van eerste aanleg, de rechtbank van koophandel en de arbeidsrechtbank, was al in 2001 van de politieke agenda afgevoerd.

Toegevoegde rechters en wijziging taalwetgeving – De Senaat zei in een advies (28 maart) aan het Overlegcomité dat het belangenconflict dat het Vlaams Parlement eind 2001 had ingeroepen tegen het wetsontwerp over de toegevoegde rechters niet gegrond was. Het wetsontwerp van minister Verwilghen voorzag in de verdubbeling van het aantal toegevoegde rechters (tot 50) en parketmagistraten (tot 34) om het tekort aan tweetalige magistraten in het gerechtelijk arrondissement Brussel (waartoe ook Halle-Vilvoorde behoort) te verhelpen. Toegevoegde rechters vallen niet onder de regel dat twee derde van de rechters in Brussel tweetalig moet zijn. Het Vlaams Parlement zag daar een omzeiling van de taalwetgeving in. Volgens de Senaat werd de Vlaamse Gemeenschap niet ernstig benadeeld door het wetsontwerp. Het Overlegcomité besliste het advies van de Senaat te volgen. De Kamer keurde het wetsontwerp goed op 13 juni, de Senaat op 10 juli. De wet van 16 juli 2002 tot wijziging van artikel 86bis van het Gerechtelijk Wetboek en van de wet van 3 april 1953 betreffende de rechtelijke inrichting werd gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad* van 6 augustus 2002.

Tegelijk stemden de Kamer en de Senaat in met een versoepeling van de taalwetgeving. Volgens de wet van 18 juli 2002 tot vervanging van artikel 43^{quinquies} en tot invoeging van artikel 66 in de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken (B.S. 22 augustus 2002) hoeven de magistraten van wie tweetaligheid is vereist nog maar een functionele taalkennis te hebben («aangepast aan de vereisten van de betrokken functie»). Voor de meeste tweetalige magistraten volstaat een actieve en passieve mondelinge, en een passieve schriftelijke kennis van de tweede landstaal. Bepaalde magistraten moeten in een examen hun actieve en passieve mondelinge en schriftelijke kennis van de andere landstaal bewijzen.

Tuchtrecht magistraten – De wet van 7 juli 2002 tot wijziging van deel II, boek II, titel V, van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de tucht [...] (B.S. 14 augustus 2002) moderniseerde het tuchtrecht van de magistraten. De wet kwam in de plaats van de wet van 7 mei 1999 tot wijziging, wat het tuchtrecht voor de leden van de Rechterlijke Orde betreft, van het Gerechtelijk Wetboek, die onuitvoerbaar was gebleken en opgeheven werd. De wet van 7 mei 1999 was tot stand gekomen nadat de commissie-Dutroux had vastgesteld dat het zeer moeilijk was falende magistraten een sanctie te geven.

Verjaringstermijnen – De wet van 16 juli 2002 tot wijziging van verschillende bepalingen teneinde inzonderheid de verjaringstermijnen voor de niet-correctionaliseerbare misdaden te verlengen (B.S. 5 september 2002) bracht de verjaringstermijn van zeer zware misdrijven van 20 op 30 jaar. Met de wetswijziging wilde het parlement voorkomen dat het eerste misdrijf dat werd toegeschreven aan de Bende van Nijvel (30 september 1982) zou verjaren.

Hervorming strafprocesrecht – De eind 1991 opgerichte commissie voor Strafrecht, de zgn. commissie-Franchimont, overhandigde op 17 september aan minister Verwilghen haar voorontwerp van Wetboek van Strafrecht, dat in de plaats moet komen van het Strafrechtwetboek uit 1808. Op basis van de werkzaamheden van de commissie was, na de zaak-Dutroux, in 1998 de strafrechtprocedure in

beperkte mate hervormd, meer bepaald door de rechten van het slachtoffer te verruimen. Het voorontwerp werd gepubliceerd als parlementair document, maar vóór de parlementsontbinding (10 april 2003) niet meer behandeld.

Snelrecht – Het Arbitragehof vernietigde op 28 maart essentiële bepalingen uit de zgn. Snelrechtwet van 28 maart 2000, die het mogelijk maakte kleine criminaliteit, zoals hooliganisme, snel te bestraffen. Volgens het Arbitragehof was het toepassingsgebied van de wet te ruim en te onbepaald, en beknotte zij door de uiterst korte proceduretermijn en de beperking van de maatregelen die de beklagde kon vragen, op onredelijke wijze de rechten van de verdediging. Minister Verwilghen zei dat hij de regeling zou bijsturen, maar een wetsontwerp daarover diende hij vóór de parlementsontbindingen (10 april 2003) niet in.

Staatsveiligheid – Volgens een audit van het bureau Advies Bureau-Conseil (ABC), in opdracht van de parlementaire begeleidingscommissie van het Vast Comité voor Toezicht op de Inlichtingendiensten (Comité-I), waar *La Libre Belgique* op 12 maart melding van maakte, werd de Veiligheid van de Staat gekenmerkt door een gebrek aan leiderschap, management en strategische visie, overbureaucratisering, te weinig interne communicatie en een zwak personeelsbeleid. Als gevolg hiervan bood administrateur-generaal Godelieve Timmermans op 5 juni haar ontslag aan. Bij KB van 29 september 2002 werd Koen Dassen, de kabinetschef van minister van Binnenlandse Zaken Duquesne, tot administrateur-generaal van de Staatsveiligheid benoemd. Hij kreeg van de regering anderhalf jaar de tijd om de dienst te hervormen en weer slagvaardig te maken. Omdat Dassen Nederlandstalig is, moest adjunct-administrateur-generaal Jos Buysse plaats ruimen voor een Franstalige. De Raad van State verwierp op 4 november de vordering tot schorsing die Buysse tegen de benoeming van Dassen had ingediend. Bij KB van 15 januari 2003 werd de benoeming van Buysse tot adjunct-administrateur-generaal opgeheven.

Misdaadcijfers – Tijdens de bespreking van de Federale Beleidsverklaring in de Kamer, op 9 oktober, pakte premier Verhofstadt uit met cijfers van de federale politie, waaruit zou moeten blijken dat er in 2001 8 % minder criminele feiten waren geregistreerd. De oppositie, die door de mededeling verrast was, verweet Verhofstadt de aandacht af te leiden van de begroting. Binnenlandse Zaken had voor de daaropvolgende week een persontmoeting gepland om de cijfers toe te lichten. Op 10 oktober zei CD&V-Kamerlid Tony Van Parys dat de cijfers over 2000, waarmee Verhofstadt de gegevens over 2001 vergeleek, merkkelijk afweken van de cijfers van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS). Volgens Van Parys zou de criminaliteit in 2001 gestegen zijn. Volgens de regering hield het NIS geen rekening met de misdrijven die in 2000 waren begaan maar pas in 2001 geregistreerd werden.

Op 16 oktober gaf minister Duquesne in de Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken toe, dat de cijfers die Verhofstadt had meegedeeld niet definitief waren en mogelijk naar boven zouden moeten worden bijgesteld. Uit gegevens voor 487 van

de 586 Belgische gemeenten bleek volgens Duquesne in elk geval dat de criminaliteit in 2001 met 4,54 % was gedaald.

Het Comité van Toezicht op de Politiediensten (Comité-P), dat met een onderzoek van de misdaadcijfers was belast, kwam begin maart 2003 in een rapport tot de conclusie dat de statistieken van de Algemene Nationale Gegevensbank onvolledig en onbetrouwbaar waren en dat daar vóór 2004 geen verandering in zou komen. Volgens het rapport stuurden sinds augustus 2001 sommige lokale politiediensten geen of onvolledige gegevens naar de Gegevensbank meer door. Bovendien registreerden de lokale politiediensten de misdaadcijfers niet op een uniforme manier.

C. De politiehervorming

Op 1 januari werd, in uitvoering van het Octopusakkoord (24 mei 1998) en de wet van 7 december 1998 over de hervorming van de politiediensten door de vorming van één 'geïntegreerde politiedienst gestructureerd op twee niveaus', de lokale politie officieel operationeel. De federale politie, het tweede niveau van de geïntegreerde politiedienst, was op 1 januari 2001 van start gegaan. De ca. 28.000 agenten van de lokale politie, onder wie 7.539 rijkswachters, zijn verdeeld over 196 politiezones, die één of meer gemeenten bestrijken : 118 in Vlaanderen, 72 in Wallonië en 6 in Brussel.

De kostprijs van de politiehervorming en, vooral, het aandeel van de gemeenten daarin bleven een heet hangijzer. De regering en de vakbonden, die op 6 december 2001 onderhandelingen waren begonnen om de kostprijs van het nieuwe politiestatuut (het zgn. Mammoetbesluit van 30 maart 2001) met 19,83 miljoen euro te verminderen, vonden daarover op 28 januari een akkoord. Overeengekomen werd de nachtprestaties te beperken tot de periode van 22 tot 6 (in plaats van 19 tot 7) uur en de indexaanpassing van verscheidene toelagen en vergoedingen twee opeenvolgende keren over te slaan. Voorts werd de telefoonvergoeding (15 euro per maand) geschrapt; in ruil kregen alle politieagenten een gsm-toestel. De christelijke vakbond CCOD en de liberale vakbond VSOA weigerden het protocolakkoord te ondertekenen uit principiële verzet tegen de tijdelijke bevrozing van de indexerings van toelagen en vergoedingen. Op 5 maart betoogden in Brussel ca. 5.000 leden van beide bonden tegen het protocolakkoord, dat de socialistische overheidsvakbond ACOD en de politiebond NSVP wel hadden ondertekend.

Op 31 januari werd het op 6 december 2001 begonnen overleg voortgezet tussen de federale regering en de drie regionale koepelverenigingen van gemeenten over de parameters voor de berekening van de 'aanvaardbare meerkosten' van de politiehervorming. De regering had toegezegd de kostprijs daarvan, die op 225 miljoen euro werd geraamd, ten laste te nemen. Verder overleg had plaats in vijf werkgroepen en in de 'plenaire' vergadering van 16 april, waarop afgesproken werd de gesprekken op 11 juni af te ronden. In het vooruitzicht daarvan verhoogde de PS, die de belangen van de Waalse gemeenten behartigde, de druk op de regering. PS-voorzitter Di Rupo zei op 3 juni dat minister Duquesne zich niet hield aan de afspraak de meerkosten per politiezone te berekenen. De Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) vreesde dat het PS-offensief de volgens

haar communautaire scheefftrekking bij de verdeling van het federale geld voor de meerkosten nog zou vergroten.

Het kernkabinet formuleerde op 6 juni een voorstel voor de parameters en besliste 25 miljoen euro extra uit te trekken om de 'aanvaardbare meerkosten' van de politiehervorming te financieren. In Wallonië zou een agent van de lokale politie 45.000 in plaats van 35.000 euro extra kosten, in Vlaanderen 60.000 in plaats van 47.000 euro. De regering besliste het aantal overuren dat een agent mag presteren tot 81 per jaar te beperken. De lokale politie zou enkel nog in de eigen zone en de aangrenzende zones voor de ordehandhaving moeten instaan, en financiële en economische misdrijven zouden door de federale politie behandeld worden.

Na een laatste moeizame onderhandelingsronde gingen de gemeenten op 11 juni akkoord met het regeringsvoorstel, nadat premier Verhofstadt enkele aanvullende toezeggingen had gedaan. Zo zouden de gemeenten geld uit het boetefonds van de verkeersdelicten zelf kunnen besteden. De financieringsregels van de politiehervorming zouden in een wet worden opgenomen. De hervormingsoperatie zou op 1 september 2003 geëvalueerd worden. De gemeenten maakten hun akkoord afhankelijk van de naleving van negen voorwaarden.

Op 26 juni vroeg de Union de Villes et Communes de Wallonie (UVCW) minister Duquesne de onderhandelingen over de meerkosten van de politiehervorming te heropenen. Volgens de UVCW lagen de meerkosten aanzienlijk hoger dan 25 miljoen euro. De Waalse gemeenten zouden 45 miljoen euro te weinig hebben om de politiehervorming te financieren. De VVSG zei op 1 juli dat de regering zich niet aan het akkoord van 11 juni hield en dat drie van de negen voorwaarden nog niet vervuld waren. Zo was er nog geen wetsontwerp over de participatie van de gemeenten in het verkeersboetefonds ingediend en stond in een rondzendbrief dat de procureur de financiële economische misdrijven «kan» – en niet moet – doorsturen naar de federale politie. VVSG-voorzitter Jef Gabriëls (CD&V) zei dat er in die omstandigheden geen akkoord meer was. Premier Verhofstadt zei op 4 juli in de Kamer dat Gabriëls van CD&V-voorzitter De Clerck de opdracht had gekregen het akkoord van 11 juni te kelderen en dat de VVSG niet beslist had het akkoord op te zeggen. De VVSG bevestigde dat, maar ontkende dat ze de partijpolitieke kaart had getrokken, zoals Verhofstadt suggereerde.

Bij de tweede begrotingscontrole, half juli, trok de regering de vergoeding voor de 'aanvaardbare meerkosten' uiteindelijk met 28,6 miljoen euro op. Volgens de regering zou de kostprijs voor de politiehervorming in 2003 daarmee oplopen tot 500,024 miljoen euro.

In juli kregen de 196 politiezones van Binnenlandse Zaken een berekening van hun meerkosten. Ze kregen tot 15 september de tijd die te betwisten. 137 politiezones dienden een dossier in. Vanaf 15 oktober ging de regering in 'tegensprekelijk debat' met de betrokken politiezones. Na de evaluatie besliste de regering op 6 december nog eens 39,856 miljoen euro vrij te maken om de 'aanvaardbare meerkosten' van de politiehervorming te financieren.

Op 6 november deelde de regering mee, dat ze in 2003 12,5 miljoen euro en vanaf 2004 25 miljoen euro extra ter beschikking stelde van de zes politiezones van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest voor de beveiliging van de EU-topbijeenkomsten die vanaf medio 2003 in Brussel zouden worden gehouden en voor de toekenning

van een premie (1.960 euro) aan politieagenten die bereid zijn minimum vijf jaar in een Brusselse politiezone te blijven. De zes politiezones kampten met een onderbezetting. Om dat te verhelpen, kregen de Brusselse agenten een overgangsperiode van 5 jaar om een functionele kennis van de tweede taal te verwerven.

In de herfst stelde minister Duquesne in een nota voor, particuliere bewakings- en beveiligingsbedrijven de bevoegdheid te geven bepaalde opdrachten van de politiediensten over te nemen, zodat deze zich op hun kerntaken zouden kunnen concentreren. Nadat de nota in de regering was besproken, keurde de ministerraad op 29 november een wetsontwerp goed, dat particuliere bewakingsbedrijven de toestemming gaf in concessie gegeven parkeermeters te controleren, schade aan het openbaar domein te rapporteren, groepen van personen te begeleiden met het oog op de verkeersveiligheid en toe te zien op het gedrag van personen binnen een bepaalde zone, zoals grote industrieterreinen of op festivals. De Kamer zou het wetsontwerp op 3 april 2003 goedkeuren, maar wegens de ontbinding van het parlement zou het niet meer behandeld worden door de Senaat.

Twee andere maatregelen die het kernkabinet op 19 november op basis van de nota-Duquesne had genomen, bleven bij gebrek aan een wetgevend initiatief eveneens onuitgevoerd. Het ging om de uitbreiding van de bevoegdheid van de hulpagenten tot het geheel van de politiefuncties voor de regeling van het wegverkeer, en de toekenning aan de gemeenten van de bevoegdheid administratieve boetes tot 250 euro te innen voor kleinere misdrijven (vandalisme, sluikstorten, het aanbrengen van graffiti, enz.).

Het hof van beroep in Brussel bevestigde op 1 februari het vonnis van de rechtbank van eerste aanleg van 19 juli 2001 en verbood de Belgische Staat de jas van het uniform voor de agenten van de geïntegreerde politiedienst te laten maken naar het aangepaste ontwerp van Fernando Guzman. Het hof was op zijn beurt van oordeel dat het ontwerp van Guzman, dat door een commissie was geselecteerd maar nadien in samenspraak met de commissie was aangepast, op elf punten op dat van de NV Cortina leek. Dat Brusselse bedrijf had een klacht ingediend wegens plagiaat en van de rechter gelijk gekregen. Ingevolge het vonnis hadden in 2001 agenten zonder de jas van het nieuwe uniform aan het 21-julidefilé deelgenomen. De NV Cortina had na het arrest van het hof van beroep de Belgische Staat gedagvaard en een schadevergoeding geëist. Vlak vóór de nationale feestdag van 21 juli 2002 deelde minister Duquesne mee, dat hij met Cortina een minnelijke schikking had getroffen. Hij weigerde het bedrag van de schadevergoeding bekend te maken. In de pers was sprake van 1,24 miljoen euro.

VII. Het werkgelegenheids- en het sociaal beleid

A. Werkgelegenheid

De werkloosheid, die in september 2001 was beginnen te stijgen, nam in 2002 verder toe. Op 31 december registreerde de RVA 389.121 uitkeringsgerechtigde volledig werklozen, 38.155 of 10,9 % meer dan een jaar voordien. Het aantal niet-

werkende werkzoekenden steeg met 41.171 (of 8,7 %) tot 512.238. In Vlaanderen waren er 195.198 (+15.632) niet-werkende werkzoekenden, in Wallonië 235.304 (+18.615), in Brussel 81.736 (+6.924).

Bij de voorstelling van het jaarverslag-2001 van de Nationale Bank (19 februari) zei gouverneur Quaden dat de werkgelegenheidscreatie in België (gemiddeld 1,2 % per jaar in 1996-2001) onder het EU-gemiddelde bleef (1,5 %) als gevolg van de grote kwalitatieve wanverhouding tussen vraag en aanbod en de ontsparing van de loonkosten. Hij drong aan op maatregelen om de professionele vorming te verbeteren, de geografische mobiliteit aan te moedigen en arbeid aantrekkelijker te maken. Uit het jaarverslag-2002 bleek dat de binnenlandse werkgelegenheid in 2002 met 6.000 was afgenomen; in 2001 waren er nog 46.000 arbeidsplaatsen bijgekomen. De werkgelegenheidsgraad (verhouding tussen het aantal werkenden en de bevolking op arbeidsleeftijd [15-64 jaar]), die in 2000 nog 60,5 % bedroeg, daalde in 2001 tot 59,9 % en, volgens voorlopige cijfers, 59,6 % in 2002⁴⁴.

In een rapport over 'Het Belgische arbeidsmarktbeleid in het kader van de Europese werkgelegenheidsstrategie' (22 maart) zei de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid dat er dringend maatregelen genomen dienden te worden om de zgn. Europese Lissabon-doelstellingen te halen (werkgelegenheidsgraad van 70 % in 2010, van 60 % bij de vrouwen en van 50 % bij de 55- tot 64-jarigen). In het Actieplan voor de Werkgelegenheid dat zij op 30 april in het parlement presenteerde, nam minister van Werkgelegenheid Onkelinx afstand van de EU-doelstelling, die volgens haar onhaalbaar was. Ook de Studiecommissie voor de Vergrijzing⁴⁵ in haar eerste rapport (9 mei) en de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid in zijn jaarverslag-2001 (17 juni) waren pessimistisch over de mogelijkheid de Lissabon-doelstellingen te halen. Volgens de Hoge Raad bedroeg de beschikbare arbeidsreserve in België maar 6,2 % van de bevolking op arbeidsleeftijd, tegenover 10,2 % in de hele Europese Unie.

In haar jaarlijks rapport over de werkgelegenheid in de EU (12 november) loofde de Europese Commissie de maatregelen van de Belgische overheid voor de bestrijding van de langdurige werkloosheid, de combinatie van werk en gezinsleven, het tegengaan van discriminatie op de arbeidsmarkt en de bevordering van het levenslang leren. Forse kritiek was er op de grote verschillen op de arbeidsmarkt in de drie gewesten, waarvoor de overheid te weinig inspanningen deed om ze weg te werken.

⁴⁴ Op 18 november stelde minister Onkelinx de resultaten voor van een nieuwe berekeningsmethode van de werkgelegenheid door het INR. In de nieuwe berekeningswijze worden de jobstudenten en seizoenarbeiders meegeteld, wordt de correctie voor dubbeltellingen verwijderd (en verlaagd) en wordt een striktere definitie van het begrip 'werkloze' gebruikt. De werkgelegenheidsgraad voor 2001 bedroeg volgens de nieuwe berekeningsmethode 62,2 %.

⁴⁵ De commissie was in 2001 samen met het Zilverfonds opgericht om jaarlijks te rapporteren over de gevolgen van de vergrijzing.

BANENPLANNEN

Minister Onkelinx zei op 22 mei in de Kamercommissie voor Sociale Zaken dat de vereenvoudiging van de banenplannen werd uitgesteld van 1 januari 2003 tot 1 januari 2004. Het kernkabinet had op 13 december 2001 ingestemd met haar voorstel de 24 verschillende stelsels van lastenverlaging ter ondersteuning van de werkgelegenheid te vereenvoudigen. Volgens Onkelinx hadden de RSZ, de sociale secretariaten en de werkgevers aangedrongen op uitstel omdat ze al de handen vol hadden met de aanpassing van hun computerprogramma's aan de multifunctionele elektronische RSZ-aangifte die per 1 januari 2003 zou worden ingevoerd.

Na maanden onderhandelen raakten de regering, de vakbonden en de werkgeversorganisaties het op 28 augustus eens over de vervanging van de 24 banenplannen door één basisstelsel van structurele lastenverlaging en twee forfaitaire systemen. Het kernkabinet stemde op 30 augustus met het akkoord in. Het werd opgenomen in de Programmawet (I) van 24 december 2002 (B.S. 31 december 2002).

Vanaf 1 januari 2004 kan een werkgever voor de tewerkstelling van een werknemer een structurele vermindering van de SZ-bijdrage genieten van 1.525 euro per jaar. Voor werknemers die minder dan 1.735 euro per maand verdienen, kan dat bedrag nog verhoogd worden. Voor de aanwerving van een langdurig werkloze en een jonge werknemer en voor de aanwerving van een eerste werknemer komt daar gedurende maximum 3 jaar een vermindering van 4.000 euro per jaar bovenop. Voor de indienstneming van een oudere werknemer (+ 58 jaar) en in geval van collectieve arbeidsduurvermindering bedraagt de extra lastenvermindering 1.600 euro per jaar. In de nieuwe regeling werd geen onderscheid meer gemaakt tussen arbeiders en bedienden. Voor de vermindering van de SZ-bijdragen zou in 2004 een som van 3,35 miljard euro beschikbaar zijn.

DIENSTENCHEQUE – BUURTDIENSTEN

Wegens meningsverschillen tussen de gewesten over de criteria voor de erkenning van dienstverlenende bedrijven kon het nieuwe stelsel van buurtdiensten, buurtbanen en dienstencheques (wet van 20 juli 2001 en samenwerkingsakkoord van 7 december 2001) niet zoals gepland op 1 juli of uiterlijk 1 september in werking treden. Het Vlaams Parlement en de Raad van de Duitstalige Gemeenschap zouden het ontwerpdecreet over het samenwerkingsakkoord pas begin 2003 goedkeuren.

TIJDSKREDIET

Op 16 januari raakte bekend dat de Waalse regering op 20 december 2001 een belangenconflict had ingeroepen tegen het besluit van de Vlaamse regering van 14 december 2001 over de toekenning van een aanmoedigingspremie aan werknemers in Vlaanderen die, in het kader van het federale tijdskredietstelsel, loopbaanonderbreking namen of korter gingen werken. Volgens de Waalse regering schond het besluit, dat uitvoering gaf aan een afspraak tussen de Vlaamse regering en de sociale partners in het Werkgelegenheidsakkoord 2001-2002, de federale loyaliteit

en ging de Vlaamse regering buiten haar bevoegdheid door zich op het federale beleidsdomein van de arbeidsduurregeling en de collectieve arbeidsovereenkomsten te begeven. De Vlaamse minister van Werkgelegenheid, Renaat Landuyt, zei geschokt te zijn door het Waalse initiatief.

Volgens persberichten had de Waalse regering haar beslissing genomen op verzoek van de Waalse vleugel van de socialistische vakbond ABVV. De Vlaamse ABVV-vleugel verdedigde de aanmoedigingspremies en zei dat de vakbond moest leren leven met de federale staatsstructuur.

De Vlaamse minister-president, Dewael, riep op 18 januari de Waalse regering op haar verzet tegen het besluit van 14 december 2001 te staken. Hij zei dat de federale loyaliteit niet kon betekenen dat Vlaanderen werd afgeremd in de uitbouw van een eigen sociaal-economisch beleid.

Op de vergadering van het Overlegcomité van 25 januari handhaafde de Waalse regering haar verzet, waardoor het besluit geschorst bleef. Minister-president Van Cauwenberghe zei geen problemen te hebben met de toekenning van een aanvullende Vlaamse premie, maar de koppeling daarvan aan sectorale CAO's niet te kunnen aanvaarden. Het Overlegcomité verwees de kwestie naar de Interministeriële Conferentie voor Werkgelegenheid.

Op 2 februari meldde *De Standaard* dat ABVV-voorzitter Michel Nollet als oplossing voor het conflict, dat in zijn vakbond vooral tussen de Vlaamse en de Waalse afdeling van de bediendebond BBTK verdeeldheid zaaide, voorstelde dat de aanmoedigingspremie voor wie 4/5de ging werken door de federale overheid zou worden overgenomen. De vier andere premies (bij opleiding, zorg, uitgroebaan en bedrijfsherstructurering) kon de Vlaamse overheid blijven uitkeren.

Op 21 februari kwamen de betrokken vakministers en de minister-presidenten in de Interministeriële Conferentie voor de Werkgelegenheid overeen de aanmoedigingspremies voor 1/5de loopbaanonderbreking en uitgroebanen te 'federaliseren', d.w.z. te veralgemenen voor alle werknemers, ongeacht het gewest waar ze werkzaam zijn. Een en ander impliceerde dat de federale tijdskredietpremies met 50 euro werden verhoogd voor wie 1/5de loopbaanonderbreking nam en voor 50-plussers die 1/5de arbeidsduurvermindering namen of halftijds gingen werken. De maatregel zou de federale overheid 17 miljoen euro per jaar kosten. Afsproken werd voorts dat regionale premies in federale CAO's kunnen worden ingebed. Het Overlegcomité bekrachtigde op 26 februari het akkoord.

Bij KB van 10 juni 2002 werd het tijdskredietstelsel, dat tot dan toe enkel voor de particuliere sector gold, met ingang van 18 juni uitgebreid tot de personeelsleden van de autonome overheidsbedrijven.

MARIBEL

Begin december schortte de Europese Commissie, na overleg op het hoogste niveau, een nieuwe inbreukprocedure op tegen de Belgische regering over de terugvordering van een deel (ca. 120 miljoen euro) van de 280 miljoen euro lastenverlaging die bedrijven in 1993-1997 volgens de Commissie ten onrechte hadden gekregen. België was in juli 2001 door het Europees Hof van Justitie al eens veroordeeld omdat het de zgn. Maribel-steun niet tijdig en onvolledig terugvorder-

de. De Commissie had eind maart een nieuwe inbreukprocedure ingeleid omdat België de terugvordering voor onder meer de transportsector niet correct toepaste. Die procedure werd begin december opgeschort.

B. Sociaal overleg

Vakbonden en werkgevers sloten op 15 februari een akkoord over de inschakeling van het gerecht in arbeidsconflicten. In de Federale Beleidsverklaring van 9 oktober 2001 had premier Verhofstadt een ingrijpende wijziging van het stakingsrecht in het vooruitzicht gesteld. Onder druk van het werkgeversprotest had de regering evenwel een afgezwakt wetsontwerp voor advies naar de Nationale Arbeidsraad gestuurd⁴⁶. Ook de vakbonden bleken bezwaar te hebben tegen de verplichte inschakeling van sociale bemiddelaars en van de arbeidsrechtbank in sociale conflicten. In het 'herenakkoord' van 15 februari verzochten beide partijen de regering haar wetsontwerp in te trekken. De werkgeversorganisaties zouden hun leden oproepen geen gebruik te maken van gerechtelijke procedures bij arbeidsconflicten en verbonden zich ertoe geen beroep te doen op het eenzijdig verzoekschrift. De vakbonden beloofden de vigerende regels te respecteren en wilde stakingen te vermijden.

Nog op 15 februari werden de sociale partners het eens over een eerste maatregel om het statuut van arbeiders en bedienden tegen 2006 gelijk te schakelen : de gedeeltelijke afschaffing tegen eind 2003 van de carensdag, de onbetaalde eerste dag ziekteverlof voor arbeiders, door de toekenning van twee carensdagen per jaar. Het VBO keurde beide afspraken op 1 maart goed. De socialistische vakbond stemde op 5 maart in, maar preciseerde in een persmededeling dat «spontane acties» in bepaalde gevallen onvermijdelijk en «vliegende stakersposten» gebruikelijk zouden blijven. De werkgevers zeiden dat dit anders was afgesproken en dat het akkoord van 15 februari op de helling kwam te staan.

Het ACV gaf op 12 maart de doodsteek aan het 'herenakkoord' door de volledige afschaffing van de carensdag en een aanpassing van het akkoord voor «spontane en solidariteitsacties» te eisen.

Minister Onkelinx trok de zaak tot zich, dreigde ermee zelf initiatieven te nemen en gaf (17 maart) de sociale partners een afkoelingsperiode van tien dagen. Op 28 maart kreeg zij beide partijen weer op één lijn. Het 'herenakkoord' werd niet gewijzigd, maar «verduidelijkt». In verband met het stakingsrecht werd verwezen naar een conventie van de Internationale Arbeidsorganisatie. Voor de afschaffing van de carensdag werd op suggestie van Onkelinx de mogelijkheid geopend de kosten ervan, die op de loonnorm zouden worden aangerekend, via een solidariteitsstelsel te financieren. Alle vakbonden en werkgeversorganisaties aanvaardden het geamendeerde akkoord.

In de aanloop naar de najaarsonderhandelingen over een centraal of interprofessioneel akkoord voor 2003-2004, nodigde premier Verhofstadt op 5 februari tijdens een informeel overleg de sociale partners uit de loonkostenontwikkeling en het

⁴⁶ M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2001, *Res Publica*, 2002, 2-3, p. 200.

effect van de lastenverlaging op de werkgelegenheid te evalueren. Hij vroeg hen na te denken over instrumenten om de overschrijding van de loonnorm tegen te gaan, over de versoepeling van de arbeidsmarkt en over de opleiding en vorming in de bedrijven. Vakbonden en werkgevers reageerden terughoudend en zeiden dat de regering op geen «mini-akkoord» diende te rekenen vóór in de herfst het eigenlijke sociaal overleg zou beginnen.

De Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) gaf op 6 februari de definitieve cijfers vrij over de ontwikkeling van de loonkosten in 1999-2000. Die waren met 7,2 % gestegen, beduidend meer dan de loonnorm (5,9 %) en dan in Frankrijk, Nederland en Duitsland (4,8 %). Het was voor het eerst sinds de wet op het concurrentievermogen van 1996 dat de loonnorm overschreden werd. De overschrijding was volledig toe te schrijven aan de bedrijfstakken onroerend goed en zakelijke dienstverlening (+19 %) en vervoer en communicatie (+11,1 %). In de andere sectoren stegen de loonkosten met niet meer dan 4,5 %.

Bij de voorstelling van het jaarverslag van de Nationale Bank (19 februari) zei gouverneur Quaden dat de loonkosten in België ontspoorde (16,3 % stijging van de nominale loonkosten in vijf jaar, tegenover 12,1 % in de drie grote buurlanden) en dat de sociale partners een en ander zouden moeten corrigeren in het sociaal akkoord 2003-2004. Het ACV en het ABVV distantieerden zich van de verklaring. Ze zeiden dat de loonkostenstijging het gevolg was van krapte op de arbeidsmarkt en van loonsverhogingen die buiten de CAO's werden toegekend.

Het gesprek dat premier Verhofstadt op 5 maart met de sociale partners had, bracht geen nieuwe elementen aan.

Het VBO zei op 16 april (in *De Standaard*) dat de loonkosten in 2001-2002 met meer dan 8 % zouden stijgen; de loonnorm bedroeg 6,4 % (7 % in sterke sectoren). De vakbonden noemden de cijfers voorbarig.

De CRB, die volgens de wet jaarlijks vóór 30 september een technisch rapport over de loonkostenontwikkeling moet publiceren, vroeg op 19 september de regering om uitstel wegens de onzekere economische toestand en het gebrek aan betrouwbare cijfers.

In de Federale Beleidsverklaring die hij op 8 oktober in het parlement aflegde, riep premier Verhofstadt de sociale partners, de sectoren en de bedrijven op hun «verantwoordelijkheid op te nemen» en zei hij dat de regering «het liefst een wettelijk ingrijpen in de loonvorming» wilde vermijden.

De 'Groep van Tien' zette op 6 november het eigenlijke interprofessionele overleg in met de toelichting van de respectieve eisenbundels en een eerste aftastend gesprek. Op 15 november werd bekend dat volgens de CRB de lonen in 2003-2004 met maximum 6,6 % zouden mogen stijgen, maar dat de loonnorm tot 5,1 % zou moeten worden beperkt om rekening te houden met de systematische overschatting van de loonkostenontwikkeling in de buurlanden en om de loonkosten niet sneller te laten stijgen dan de productiviteit. De socialistische en de liberale vakbond reageerden verontwaardigd en zeiden dat het de CRB niet toekwam een 'veiligheidsmarge' in te bouwen. Het ACV was niet te spreken over de demarche van de andere vakverbonden, maar zei wel dat de loonnorm de «laatste geloofwaardigheid» verloren had.

Na de definitieve publicatie van het CRB-rapport (18 november) verzeilde het sociaal overleg in een impasse. Vakbonden en werkgevers gaven zich op 25 november een week de tijd om de slaagkansen te wegen. Op (vrijdag) 29 november sprong het overleg af. De vakbonden hielden vast aan een indicatieve loonnorm van 6 %, maar waren bereid het grootste deel van de loonstijging pas in 2004 te realiseren, zoals de werkgevers vroegen. De werkgevers wilden echter niet verder gaan dan 5,3 %. Ook over de versoepeling van de arbeidsvoorwaarden, de aanscherping van het brugpensioen, de uitbreiding van het tijdskrediet en de gelijkshakeling van het arbeiders- en bediendestatuut waren de meningsverschillen onoverbrugbaar.

Tijdens het weekeinde en ook op maandag 2 december bemiddelde de regering tussen de sociale partners. Een verzoeningsvoorstel dat premier Verhofstadt op 2 december wilde voorleggen en dat voorzag in een voorwaardelijke loonsverhoging van 2 % in 2003 en, afhankelijk van de groei, 3,3 of 4 % in 2004, werd door de werkgevers afgewezen. Achter de schermen zetten premier Verhofstadt en de ministers Onkelinx en Vande Lanotte hun bemiddelingsronde voort. Het was duidelijk dat de regering weinig zin had om, in de aanloop naar de verkiezingen van 2003, een gematigde loonnorm op te leggen.

Onder druk van de regering kwam de Groep van Tien op 11 december vanaf 14 uur opnieuw bijeen voor wat als het 'overleg van de laatste kans' werd beschouwd. Na ruim 16 uur onderhandelen werd zij het in de ochtend van 12 december eens over «een mini-akkoord voor moeilijke tijden». De maximale loonstijging werd vastgesteld op 5,4 %. Aan de sectoren werd gevraagd het grootste deel daarvan uit te stellen tot 2004. De regering stemde ermee in het gedeelte van de maaltijdcheque dat de werkgever kan financieren, op te trekken van 4,5 tot 6 euro en de werkloosheidsvergoeding voor arbeiders in geval van economische werkloosheid te verhogen van 60 tot 65 % van het begrensd loon. De afspraak van het 'herenakkoord' van 15 februari om de carensdag tegen eind 2003 af te schaffen, werd vervangen door een oproep aan de sectoren hierover te onderhandelen. Een gelijkshakeling van het arbeiders- en bediendestatuut zou niet vóór 2005 aan de orde zijn. Ook andere dossiers werden 'bevroren'; voor het brugpensioen en het tijdskredietstelsel werd de bestaande regeling verlengd.

Nadat de drie vakbonden (ACV, ABVV en ACLVB) en de werkgeversorganisaties (VBO, Unizo, UCM en Boerenbond) het hadden goedgekeurd, werd het centraal sociaal akkoord 2003-2004 op 17 januari 2003 ondertekend.

C. De sociale zekerheid

RONDETAFLCONFERENTIE

De rondetafelconferentie die op 26 juni 2001 was geïnstalleerd om een «ambitieuze programma» voor de toekomst van de sociale zekerheid op te stellen, maar al snel in een impasse was verzeild geraakt⁴⁷, stierf een stille dood. Tijdens een ontmoeting met de sociale partners op 5 februari beloofde de regering aan de vakbonden en

⁴⁷ M. DEWEERDT, *a.w.*, pp. 203-204.

de werkgeversorganisaties tegen 5 maart een agenda en een tijdschema voor de rondetafel op te stellen, zodat de werkzaamheden zoals gepland tegen eind september afgesloten zouden kunnen worden. Op 5 maart zei premier Verhofstadt evenwel dat voor de organisatie van de rondetafel het initiatief bij de sociale partners lag en dat de regering tegen september een tussentijds verslag en tegen de lente 2003 een eindrapport verwachtte. Initiatieven om de rondetafelconferentie opnieuw bijeen te krijgen, werden niet genomen.

WERKGROEP-CANTILLON

De werkgroep-Cantillon, die op 17 januari 2001 haar eindrapport over de convergentie van de socialezekerheidsstelsels van werknemers en zelfstandigen aan de regering had overhandigd⁴⁸, bracht op 7 februari een tweede rapport uit over de harmonisatie van de pensioenstelsels. Uit het rapport bleek dat de minimumpensioenen voor zelfstandigen 20 tot 25 % lager liggen dan voor werknemers, maar dat een groot deel van de zelfstandigen weinig betaalt voor een minimumpensioen dat ongeveer gelijk is aan het inkomen waarop ze bijdragen betalen. Een gelijk-schakeling van de pensioenminima met die van de werknemers was voor de werkgroep niet realiseerbaar zonder een verhoging van de bijdragedrempel. Voor de vorming van een pensioen boven het wettelijke minimum stelde de werkgroep de verplichte invoering voor van een individuele te kapitaliseren bijdrage, alsook de aanmoediging van de vrije pensioenvorming in een tweede pijler. Vennootschappen waarin zelfstandigen hun activiteiten onderbrengen, zouden hogere sociale bijdragen moeten betalen.

SOCIAAL STATUUT ZELFSTANDIGE

Op 19 maart installeerden de ministers Daems (Middenstand) en Vandenbroucke (Sociale Zaken) een rondetafelconferentie over het sociaal statuut van de zelfstandigen. Vertegenwoordigers van de middenstands- en landbouworganisaties (Unizo, UCM, NSZ, LVZ, Febezo, AMV en Boerenbond) en van de overheid konden er tegen 1 oktober voorstellen doen om de sociale bescherming van de zelfstandigen te verbeteren. De regering verwachtte het eindrapport tegen 28 februari 2003. Basis van het overleg waren de rapporten van de werkgroep-Cantillon. Na de derde vergadering (25 september) werd het eerste deel van de rondetafel zonder resultaten beëindigd. Van de afspraak dat het overleg na het begrotingsconclaf zou worden voortgezet, kwam niets in huis.

In de Programmawet (I) van 24 december 2002 (B.S. 31 december 2002) stuurden de regering en het parlement het stelsel van de aanvullende pensioenen voor zelfstandigen bij, onder meer door de invoering, naast het 'gewoon pensioenplan' (de nieuwe benaming van de vrije aanvullende pensioenregeling), per 1 januari 2004 van een fiscaal gunstig 'sociaal pensioenplan' voor zelfstandigen. Het 'sociaal pensioenplan' is vergelijkbaar met de regeling voor de vrije beroepen; ten minste 10 % van de bijdragen moet naar 'solidariteitsprestaties' gaan. Voor de twee

⁴⁸ M. DEWEERDT, *a.w.*, pp. 204-205.

aanvullende pensioenstelsels werd de markt, die tot dan toe het monopolie was van de sociale voorzorgskassen, vrijgemaakt.

Op 6 september keurde de regering een wetsontwerp goed over het sociaal en fiscaal statuut van de meewerkende echtgenoten van zelfstandigen, waarvan ze de krachtlijnen op 19 april had vastgesteld. Het statuut werd uiteindelijk niet in een aparte wet geregeld, maar opgenomen in de Programmawet (I) van 24 december 2002 (B.S. 31 december 2002). De invoering van een volwaardig sociaal statuut voor de ca. 120.000 meewerkende echtgenoten van zelfstandigen gebeurt in twee fasen. In de periode 2003-2005 wordt de verzekering tegen arbeidsongeschiktheid en invaliditeit verplicht en kan vrijwillig worden aangesloten voor het volledig sociaal statuut (inclusief pensioen, kinderbijslag en ziektekostenuitkering). Vanaf 1 januari 2006 wordt de verzekering voor het volledige statuut verplicht. Voor de berekening van de bijdrage wordt het gezinsinkomen gesplitst in twee delen (70/30). De meewerkende echtgenoot kreeg ook een eigen fiscaal statuut. Op kruissnelheid zou de regeling de sociale zekerheid 124 miljoen euro kosten; de fiscale minderinkomsten werden op 1,18 miljoen euro geraamd.

SOCIAAL STATUUT KUNSTENAARS

Met de invoering door de Programmawet (I) van 24 december 2002 (B.S. 31 december 2002) van een volwaardig sociaal statuut van de kunstenaars kwam een einde aan meer dan dertig jaar rechtsonzekerheid. De wet van 27 juni 1969 bepaalde dat elke kunstenaar een werknemer is die dezelfde sociale bescherming kan genieten als een arbeider of bediende, maar de hoge sociale lasten weerhielden er de opdrachtgevers doorgaans van met arbeidsovereenkomsten te werken. Door de nieuwe regeling kregen alle kunstenaars vanaf 1 juli 2003 volledige sociale bescherming (ziektelastenverzekering, vakantiegeld, kinderbijslag, werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, pensioen). Zij hebben de keuze tussen het werknemers- en het zelfstandigenstatuut. Een 'Commissie Kunstenaars' bij de RSZ en het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen informeert de kunstenaars over hun rechten en plichten inzake sociale zekerheid en adviseert hen bij de keuze van het werknemers- of zelfstandigenstatuut. Voor de berekening van de sociale bijdrage ten laste van de werkgever geldt er een forfaitaire vrijstelling (35 euro per dag of 4,5 euro per uur). Voor freelance artiesten treden daartoe erkende uitzendkantoren als werkgever op.

ONTHAALoudERS

De Programmawet (II) van 24 december 2002 (B.S. 31 december 2002) voerde een beperkte sociale bescherming in voor de ca. 10.000 erkende onthaalouders, die op 1 april 2003 zou ingaan. De federale regering en de gemeenschapsregeringen hadden daarover al in oktober 2001 een principeakkoord gesloten. De onthaalouders kregen toegang tot de verzekering tegen ziektekosten, arbeidsongeschiktheid, arbeidsongevallen en beroepsziekten, en recht op kinderbijslag, pensioen en werkloosheidsvergoeding (maar niet op vakantiegeld). In Vlaanderen zou de

Vlaamse overheid, naast de werkgeversbijdrage, ook de werknemersbijdrage (5,5 % op een fictief minimummaandloon) betalen.

AANVULLENDE PENSIOENEN

Het wetsontwerp dat de regering op 26 januari 2001 had goedgekeurd om het aanvullend bedrijfs- of bedrijfstakpensioen te democratiseren en dat op 5 juli 2001 in zijn definitieve vorm bij de Kamer was ingediend⁴⁹, werd in het verslagjaar in diverse commissies verder besproken. Op 6 september besliste de regering het fiscale hoofdstuk grondig te amenderen om het aanvullend bedrijfspensioen fiscaal aantrekkelijker te maken. De amendementen werden pas op 13 januari 2003 ingediend; het wetsontwerp zou enkele weken later worden goedgekeurd.

LEEFLOON

De wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie (B.S. 31 juli 2002), die op 1 oktober van kracht werd, geeft iedereen het recht op maatschappelijke integratie. Het kan worden gerealiseerd door de toekenning van een leefloon en/of door tewerkstelling, al dan niet gekoppeld aan een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie. De OCMW's werden ermee belast het recht op maatschappelijke integratie te verzekeren. Het leefloon (4.400 tot 8.800 euro per jaar) kwam in de plaats van het bestaansminimum dat door de wet van 7 augustus 1974 was ingevoerd. Voor jongeren onder de 25 jaar die een beroep doen op het recht op maatschappelijke integratie is de overheid verplicht een tijdelijke betrekking of vorming aan te bieden.

BEGROTING ZIEKTEVERZEKERING 2002

Volgens voorlopige gegevens (per 31 mei 2003) zou de ziektekostenverzekering het boekjaar 2002 afgesloten hebben met een overschot van 245,3 miljoen euro. Het zou de eerste keer zijn sinds 1995 dat het uitgavenbudget (14,412 miljard euro) niet overschreden werd.

Artsen en ziekenfondsen werden het op 21 januari eens over enkele besparingsmaatregelen die het mogelijk maakten de erelonen voor huisartsen en sommige specialisten per 1 februari te indexeren in plaats van 1 juli. Vandenbroucke had op 9 oktober 2001 gezegd bereid te zijn een vroegere indexering toe te staan indien artsen en ziekenfondsen alternatieve besparingsmaatregelen zouden nemen. Hij reageerde positief op het akkoord.

Op 25 april sloten Vandenbroucke en de artsen en ziekenfondsen een akkoord over de besteding van het budget (12,5 miljoen euro) dat beschikbaar was om de intellectuele prestaties van de huisartsen beter te vergoeden. Het akkoord voorzag in de verhoging van de vergoeding voor het bijhouden van het globaal medisch dossier en van de honoraria voor nacht- en weekendraadplegingen en -bezoeken. Artsen en ziekenfondsen hadden op 22 april al beslist huisartsen met wachtdienst

⁴⁹ M. DEWEERDT, *a.w.*, pp. 205-206.

een 'beschikbaarheidshonorarium' van 125 euro per 24 uur toe te kennen. Vandenbroucke stemde met die maatregel in.

Op 1 mei werd het globaal medisch dossier, dat in 1999 was ingevoerd voor 60-plussers, veralgemeend. Patiënten die hun medische gegevens laten bijhouden door een huisarts, betalen 30 % minder remgeld. De huisarts ontvangt daar jaarlijks een honorarium voor.

BEGROTING ZIEKTEVERZEKERING 2003

Experts van het Riziv raamden de uitgaven van de ziektekostenverzekering voor 2003 bij ongewijzigd beleid op 15,37 miljard euro, tegenover 14,41 miljard euro in 2002. Volgens de ziekenfondsen zou er 15,50 miljard euro nodig zijn. De zorgverstrekkers eisten 16,01 miljard euro. De regering legde tijdens het begrotingsoverleg (7 oktober) het Riziv-budget voor 2003 vast op 15,343 miljard euro. De stijging (6,47 %) was daarmee andermaal beduidend hoger dan de wettelijke groeinorm (2,5 %) en de inflatie (1,4 %).

Binnen het Riziv-budget legde de regering voor 108 miljoen euro besparingen op aan de farmaceutische sector, waarvan 14,4 miljoen euro op de winstmarges van de apothekers. Uit protest daartegen bleven de apotheken op 22 oktober en 5 november van 14 tot 15 uur en op 22 november de hele ochtend dicht. Een week later stemde minister Vandenbroucke ermee in de besparingsmaatregelen terug te schroeven indien de winst van de sector onder de 440 miljoen euro zou dalen en de beoogde besparing daardoor automatisch gerealiseerd zou worden.

Artsen en ziekenfondsen werden het op 20 december eens over een tariefakkoord voor 2003-2004. Het voorzag in een verhoging van het honorarium op 1 maart en 1 oktober 2003 voor huisartsen en specialisten die weinig of geen technische prestaties doen. Op 1 oktober 2003 zou het remgeld voor een huisbezoek voor de meeste patiënten met 1 euro stijgen.

Op 14 december betoogden in Brussel ruim 7.000 eerstelijnszorgverstrekkers (huisartsen, kinesisten, thuisverpleegkundigen, logopedisten, apothekers en tandartsen) tegen de administratieve overlast, de onderwaardering van hun beroep en de «systematische onderfinanciering» van de eerstelijnszorg.

FINANCIËLE VERANTWOORDELIJKHEID

Nadat de commissie-Perl er in 2001 niet in geslaagd was een alomvattende regeling uit te werken voor de financiële verantwoordelijkheid van artsen en ziekenhuizen⁵⁰, stelden de ministers Vandenbroucke en Aelvoet op 29 januari een «plan voor verandering in de gezondheidszorg» voor, dat grote delen van de voorstellen van de commissie overnam.

De artsen zouden financieel en individueel 'geresponsabiliseerd' worden op basis van hun voorschrijfgedrag voor geneesmiddelen, technische verstrekkingen, klinische biologie, radiologie en kinesithérapie. Een bonussysteem zou hen

⁵⁰ M. DEWEERDT, *a.w.*, pp. 207-210.

stimuleren om 'rationeel' voor te schrijven. Artsen die systematisch te veel voorschrijven, zouden een verwittiging en, indien nodig, een boete krijgen. Ziekenhuizen die voor bepaalde chirurgische ingrepen meer aanrekenen dan het nationale gemiddelde, zouden worden gestraft. Het gaat om ingrepen als appendicitis, keizersnede, knieprothese of de behandeling van spataders. Patiënten die onterecht een beroep doen op een spoedgevallendienst, zouden daar een vergoeding voor moeten betalen.

Aelvoet en Vandenbroucke kondigden een nieuw financieringssysteem aan voor de klinische biologie, de radiologie en de nierdialyse. De strikte erkenningsnormen voor ziekenhuizen zouden worden herzien en de ziekenfondsen zouden een grotere controlerol krijgen voor het doelmatig gebruik van de financiële middelen in de ziekenhuizen.

De maatregelen betreffende de ziekenhuizen werden opgenomen in de wet van 22 augustus 2002 houdende maatregelen inzake gezondheidszorg (B.S. 10 september 2002). De individuele responsabilisering van de artsen werd geregeld door de Programmawet (I) van 24 december 2002 (B.S. 31 december 2002). Diezelfde wet richtte een Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg op, om de ontwikkelingen in de gezondheidszorg en de medische wetenschap op te volgen teneinde de kwaliteit van de gezondheidszorg te verhogen en de beschikbare middelen transparant en efficiënt te alloceren.

MAXIMUMFACTUUR

De wet van 5 juni 2002 betreffende de maximumfactuur in de verzekering voor geneeskundige verzorging (B.S. 4 juli 2002) legde een wettelijk basis voor de bescherming van gezinnen tegen hoge medische uitgaven, die minister Vandenbroucke per 1 januari 2001 had ingevoerd voor gezinnen met een bescheiden inkomen en die per 1 januari 2002 veralgemeend werd. De 'maximumfactuur' is het bedrag, afhankelijk van de sociale categorie en het inkomen, van het persoonlijk aandeel in de medische kosten tijdens een kalenderjaar. Overschrijding daarvan wordt terugbetaald.

KINESITHERAPIE

Op 21 januari maakte minister Vandenbroucke een hervormingsplan voor de kinesithérapie bekend, dat de uitgaven in de ziekteverzekering met 45 miljoen euro per jaar zou moeten verminderen. Het voorzag in o.m. een strikte beperking van het aantal erkende kinesitherapeuten vanaf 2005, de financiële ondersteuning van kinesisten die uit het beroep stappen en de vermindering van het aantal terugbetaalbare sessies bij gewone aandoeningen van 60 tot 18. Tegen het hervormingsplan betoogden op 21 februari in Brussel ca. 5.000 kinesisten, patiënten en studenten; ook in Antwerpen, Gent en Leuven kwamen studenten op straat. Op 12 maart manifesteerden in Brussel 1.700 Vlaamse kinesitherapiestudenten tegen de beperking van het aantal kinesitherapeuten.

Op 21 maart deelden de ministers Vandenbroucke en Aelvoet mee dat, als overgangsmaatregel, kinesisten die tussen 2005 en 2007 zouden afstuderen en geen Riziv-nummer zouden krijgen, toch hun beroep zouden kunnen uitoefenen.

PATIËNTENRECHTEN

De wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt (B.S. 26 september 2002) geeft iedere zieke het recht op een kwaliteitsvolle dienstverlening en de vrije keuze van de zorgverlener. Volgens de wet heeft elke patiënt recht op informatie over zijn gezondheidstoestand en moet hij geraadpleegd worden over en zijn toestemming geven voor de tussenkomst van een medicus. De wet regelt ook de klachtenbemiddeling tussen patiënt en arts.

ARTSENVERKIEZINGEN

In juni konden de artsen, voor de tweede keer, hun vertegenwoordigers aanwijzen in de diverse organen van de ziekteverzekering. Van de 40.090 stemgerechtigde artsen nam maar 55 % aan de verkiezingen deel, tegenover 70 % in 1998. De Belgische Vereniging van Artsensyndicaten (BVAS) kreeg 87,07 % van de stemmen (1998 : 89,17 %) bij de specialisten en 28,12 % (39,69 %) bij de huisartsen. Het Kartel (Algemeen Syndicaat van Geneesheren van België, Groupement Belge des Omnipracticiens en Syndicaat van Vlaamse Huisartsen) haalde 69,12 % (59,01 %) bij de huisartsen en 9,71 % (9,85 %) bij de specialisten. Er waren drie keer zoveel ongeldige stemmen (ca. 6 %) als in 1998. Het BVAS behield in de commissie artsen-ziekenfondsen 7 zetels, het Kartel 5.

VIII. Het mobiliteitsbeleid

A. De spoorwegen

De behandeling in het Vlaams Parlement van het ontwerpdecreet ter goedkeuring van het samenwerkingsakkoord dat de federale regering en de gewestregeringen op 14 juli 2001 hadden gesloten over het investeringsplan van de NMBS voor 2001-2012 liep verdere vertraging op, nadat tijdens een hoorzitting (8 januari) Geert Goedertier (UG) de bevoegdheid van de Vlaamse overheid om investeringen van de NMBS te pre- en cofinancieren, in twijfel had getrokken.

Op verzoek van de PS hadden de regeringsfracties in de Senaat op 27 november 2001 beslist de eindstemming over het wetsontwerp over de hervorming van de NMBS en het wetsontwerp ter goedkeuring van het samenwerkingsakkoord, die al door de Kamer waren aangenomen, uit te stellen tot het Vlaams Parlement en de Brusselse Hoofdstedelijke Raad op hun beurt het samenwerkingsakkoord zouden hebben bekrachtigd⁵¹.

⁵¹ Het Waals Parlement had dat op 14 november 2001 gedaan. De Brusselse Hoofdstedelijke Raad keurde een ontwerppordonnantie over het samenwerkingsakkoord op 20 december 2001 goed.

De Raad van State had in zijn advies over het wetsontwerp over het samenwerkingsakkoord bevoegdheidsbezwaren aangetekend tegen de regionale financiering van spoorweginvesteringen, maar de meerderheid had die bezwaren terzijde gelegd. In het Vlaams Parlement tilde de meerderheid wel zwaar aan de bevoegdheidskwestie. Niet zonder moeite had de Vlaamse regering in het samenwerkingsakkoord kunnen bedingen dat de Vlaamse overheid NMBS-investeringen, met name de aanleg van een tweede spoortoegang naar de haven van Antwerpen, kon pre- en cofinancieren om op die manier de realisatie ervan te versnellen. De meerderheid wilde tot elke prijs vermijden dat de werken ooit om juridische redenen zouden worden stilgelegd, zoals met het Deurganckdok was gebeurd⁵². Nadat Jan Velaers in een advies aan de Vlaamse regering de stelling van de Raad van State en Goedertier had bevestigd en geen juridisch sluitende oplossing kon worden gevonden, vroegen minister-president Dewael en minister van Mobiliteit Steve Stevaert in een brief dd. 11 februari aan premier Verhofstadt van de federale overheid «de sluitende garantie om de onverminderde uitvoerbaarheid van het samenwerkingsakkoord te verzekeren».

In zijn antwoord (20 februari) schreef Verhofstadt dat de federale overheid van oordeel was «dat er zich voor prefinanciering geen probleem stelt en dat cofinanciering niet mogelijk is voor werken die exclusief federaal zijn maar wel voor werken die zowel gewestelijk als federaal zijn (bv. heel wat mobiliteitsprojecten in de haven), voor zover de juiste proporties aangehouden blijven». De federale overheid zei dat ze, «mochten er zich toch betwistingen voordoen, voor deze elementen alle noodzakelijke juridische stappen zal ondernemen, inclusief de wijziging van wettelijke bepalingen, om het samenwerkingsakkoord onverminderd te kunnen uitvoeren».

De meerderheidsfracties in het Vlaams Parlement vonden de toezeggingen van Verhofstadt, die door de oppositie waardeloos werden genoemd, voldoende om op 13 maart het ontwerpdecreet over het samenwerkingsakkoord goed te keuren. De Senaat keurde op 21 maart de wetsontwerpen over het samenwerkingsakkoord resp. de herstructurering van de NMBS goed. Diezelfde dag hielden de vakbonden een 24-urenstaking bij het goederenvervoer om tegen de hervorming en het volgens hen gebrekkige investeringsplan te protesteren.

De wet van 22 maart 2002 houdende wijziging van de wet van 21 maart 1991 betreffende de hervorming van sommige economische overheidsbedrijven (B.S. van 26 maart 2002, derde editie), die uitsluitend over de NMBS ging, verminderde het aantal leden van de raad van bestuur van de Spoorwegmaatschappij van 18 tot 10 en weerde de directeurs en de vakbondsvertegenwoordigers uit de raad. De NMBS kreeg een strategisch comité waarin zes vakbondsvertegenwoordigers de leden van de raad van bestuur kunnen adviseren. De gewesten kunnen de raad van bestuur adviseren in het eveneens nieuwe oriënteringscomité.

⁵² Zie : M. DEWEERDT, Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 2001, *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 341-342.

Door de nieuwe wet verviel op 25 april het mandaat van de achttien leden van de raad van bestuur. Voor de tien mandaten in de nieuwe raad van bestuur waren er 45 kandidaten, onder wie gedelegeerd bestuurder Etienne Schouppe en zes andere aftredende bestuurders. Voor de functie van gedelegeerd bestuurder waren er aanvankelijk vier kandidaten : Schouppe, Alain Deneef, Ivo Radelet en Jozef De Greef. Het was bekend dat minister Durant van Schouppe af wilde zijn en de kandidatuur van ex-Belgacommanager Deneef steunde. Omdat de andere regeringspartijen, vooral de SP.A, de kandidatenlijst te beperkt vonden, gaf de regering met een oproep in het *Belgisch Staatsblad* van 20 april andere belangstellenden tot 23 april de tijd zich kandidaat te stellen. Nog vier andere kandidaten meldden zich, van wie de naam niet werd bekendgemaakt.

Op 24 april benoemde de regering Christian Heinzmann, de (Vlaamse) directeur-generaal en voorzitter van de Luxemburgse luchtvaartmaatschappij Luxair, tot gedelegeerd bestuurder van de NMBS. Alain Deneef werd benoemd tot voorzitter van de raad van bestuur. Schouppe kwam niet in de nieuwe raad van bestuur, maar zou op 5 augustus aangewezen worden als gedelegeerd bestuurder van het (verlieslatende) NMBS-dochterbedrijf ABX.

Opmerkelijk was dat Heinzmann verklaarde dat hij zelf niet had gereageerd op de oproep, maar op 19 april door een headhunter was aangezocht en op diens verzoek een beknopt curriculum vitae naar minister Durant had gestuurd. Hij had op 22 april een kort gesprek met haar.

Op 26 april zei PS-voorzitter Di Rupo dat Vincent Bourlard, een van de directeurs van de NMBS, tot directeur-generaal zou worden aangesteld. Volgens de wet van 22 maart 2002 komt het de gedelegeerd bestuurder toe de directeur-generaal ter benoeming aan de raad van bestuur voor te dragen. Volgens de wet moet de directeur-generaal alle beslissingen van de gedelegeerd bestuur mee ondertekenen. De benoeming van Heinzmann lokte negatieve reacties bij de oppositie en de vakbonden. CD&V sprak van een politieke benoeming en een afrekening met de christen-democraat Schouppe. Kamerlid Fons Borginon (toen nog Spirit) twijfelde aan de rechtsgeldigheid van het benoemingsbesluit. José Damilot van de socialistische overheidsvakbond sprak van een «vaudeville van slechte smaak».

Op 1 mei liet Heinzmann de regering weten ontslag te nemen als gedelegeerd bestuurder. In zijn ontslagbrief zei hij dat er heel wat druk op hem was uitgeoefend, «in sommige gevallen zware druk, die neigde naar intimidatie, zelfs bedreigingen». «Tijdens mijn contacten met kringen rond de NMBS heb ik vastgesteld, niet alleen dat ik niet welkom was in het bedrijf, maar bovendien dat sommigen de vaste overtuiging hebben om mij het werken en het realiseren van de doelstellingen die de regering mij heeft toevertrouwd, onmogelijk te maken». Hij had het verder over «tegenwerking, ook binnen het management en de vakbondsvertegenwoordigers, tot op het hoogste niveau, zowel in het ene als in het andere geval». In de pers werd het ontslag in verband gebracht met de aanwijzing door de PS van Bourlard tot 'waakhond' van Heinzmann en met zijn beloning, die lager zou zijn dan bij Luxair.

CD&V-voorzitter De Clerck noemde het ontslag een «onvoorstelbare blaam» voor minister Durant en eiste haar ontslag. Ook de andere oppositiepartijen eisten dat Durant ontslag nam. De christelijke vakbond was eveneens van oordeel dat Durant

haar politieke verantwoordelijkheid zou moeten nemen. De socialistische vakbond noemde het laag bij de grond de schuld bij de vakbonden te leggen. Het directiecomité en de hogere kaderleden van de NMBS ontkenden betrokken te zijn bij pogingen tot intimidatie of bij bedreigingen.

In de Kamer (2 mei) riep zowel de oppositie als de meerderheid Heinzmann op meer uitleg te geven over zijn ontslag.

In het *Staatsblad* van 3 mei werd de functie van gedelegeerd bestuurder bij de NMBS vacant verklaard. Kandidaten konden zich tot 17 mei melden.

Op 6 mei zei Heinzmann in de Kamercommissie voor Mobiliteit en Infrastructuur dat hij van meet aan voorbehoud had gemaakt over de benoeming en dat minister Durant hem pas op 24 april, na een nieuw telefoontje, ervan overtuigde de benoeming «eventueel te aanvaarden». Achter gesloten deuren zei Heinzmann dat een eerste versie van zijn ontslagbrief in samenspraak met het kabinet-Durant was aangepast. In die eerste versie sprak hij niet van intimidatie door vakbonds- en directieleden, maar had hij wel kritiek op de benoemingsprocedure en klaagde hij erover dat hij geen inspraak kreeg in de benoeming van zijn medewerkers. Het kabinet-Durant zei dat wat Heinzmann de eerste brief noemde, niet meer was dan een nota waarvan de minister geweigerd had kennis te nemen, en dat er maar één ontslagbrief is geweest. Volgens persberichten hadden premier Verhofstadt en diens rechterhand, Luc Coene, een aandeel in de aanpassing van de eerste 'ontslagbrief', waarvan Heinzmann op 7 mei een kopie aan de Kamer bezorgde. Op 9 mei bevestigde hij schriftelijk aan de Kamer dat er «twee ontslagbrieven zijn geweest»: een die hij zelf had geschreven en aan minister Durant had overhandigd, en een brief die door het kabinet was opgesteld «en mij ter ondertekening werd voorgelegd omdat die beter geschikt was».

Tijdens interpellaties in de Kamer werd Durant op 9 mei door de oppositie fel op de korrel genomen. Zij ontkende dat de regering de wervingsprocedure naar haar hand had gezet, maar gaf toe dat die procedure gebreken vertoonde en zei haar deel van de verantwoordelijkheid in de zaak-Heinzmann te aanvaarden. Op netelige vragen gaf Durant geen antwoord. Aan het einde van haar betoog kreeg ze enkel applaus van de Agalev-Ecolo-fractie. De SP.A, die bij monde van vicepremier Vande Lanotte al had gezegd dat de federale overheid de schuld van de NMBS (4,4 miljard euro) zou moeten overnemen, maakte van de affaire-Heinzmann gebruik om haar eis voor een 'reizigersplan' naar voor te schuiven, met onder meer een halvering van de prijs van een treinrit voor het woonwerkverkeer. Waarnemers waren mening dat Durant de zaak slechts politiek overleefde doordat ook premier Verhofstadt er een belangrijke rol in had gespeeld.

Op de oproep in het *Staatsblad* waren tegen 17 mei 129 kandidaturen voor de functie van gedelegeerd bestuurder binnengekomen. Op 13 juni werd bekend dat de liberale partijen en de SP.A Karel Vinck, de voorzitter van de raad van bestuur van Umicore (ex-Union Minière), tot gedelegeerd bestuurder wilden benoemen. De SP.A steunde de liberalen, op voorwaarde dat ze instemden met de gedeeltelijke overname van de NMBS-schuld en de verlaging van de prijs van een treinrit.

Omdat Vinck niet had gekandideerd, verscheen in het *Staatsblad* van 15 juni een nieuwe, vierde oproep tot kandidaatstelling. Een supplementair probleem was dat Vinck allerlei voorwaarden stelde, meer bepaald het optrekken van de wettelijke

leeftijdsgrens van 65 jaar (die hij in september 2003 zou bereiken), het voorzitterschap van het strategisch comité (dat volgens de wet de directeur-generaal toekwam) en de afschaffing of ten minste de versoepeling van de regel van de dubbele handtekening. De PS en Ecolo weigerden de wet aan te passen, behalve wat de leeftijdsgrens betreft.

Nadat de kwestie van het voorzitterschap van het strategisch comité naar een werkgroep was verwezen en voor de regel van de tweede handtekening overeengekomen werd de toepassingsvoorwaarden beter te omschrijven, besliste de regering op 28 juni Vinck voor een periode van drie jaar tot gedelegeerd bestuurder van de NMBS te benoemen. Het koninklijk besluit daarover en dat over de benoeming van de leden van de raad van bestuur van de NMBS dragen de datum van 4 juli 2002.

Op zijn eerste persconferentie (27 september) zei Vinck dat de toekomst van de NMBS afhankelijk was van een verhoging van de productiviteit en de overname van een deel van de schuld. Tijdens haar begrotingsconclaf gaf de regering de NMBS de garantie dat de federale overheid haar schulden zou overnemen zodra de staatsschuld minder dan 95 à 100 % van het BBP zou bedragen. De garantie werd later opgenomen in de Programmawet (I) van 24 december 2002 (B.S. 31 december 2002). Om tegemoet te komen aan de eis van de SP.A, besliste de regering dat de NMBS de treinkaarthouders vanaf 1 januari 2003 10 % korting diende te geven⁵³.

Na het regeringsberaad van 23 oktober zei premier Verhofstadt dat de regering de wet van 22 maart 2002 zou aanpassen om, op advies van de daartoe opgerichte werkgroep, Vinck het voorzitterschap van het strategisch comité toe te vertrouwen. Ook die maatregel werd, samen met de opschorting van de leeftijdsgrensbepaling voor Vinck, opgenomen in de Programmawet (I) van 24 december 2002.

Uit een interne audit, waar *Le Soir* op 8 november over berichtte, bleek dat de NMBS in 2002 een nettoverlies van 443 miljoen euro zou lijden, tegenover 296 miljoen euro in 2001. De schuldenlast zou tegen eind 2006 oplopen tot minstens 10 miljard euro.

In interviews met *De Standaard* en de VRT-radio (9 november) zei VLD-voorzitter De Gucht dat Etienne Schouppe zou moeten opstappen als gedelegeerd bestuurder van ABX. De verliescijfers toonden volgens De Gucht aan dat Schouppe mislukt was als manager van het logistieke dochterbedrijf van de NMBS. De raad van bestuur van de NMBS besliste op 14 november Schouppe per eind februari 2003 te ontslaan als gedelegeerd bestuur van ABX. Volgens Vinck ging het om een autonome beslissing van de raad waarop hij geen commentaar wilde geven. In persberichten werd geschreven dat na verhoogde liberale druk ook de socialisten hun handen van de voormalige topman van de NMBS hadden afgetrokken. Schouppe zei dat hij al op 13 november van zijn ontslag op de hoogte was

⁵³ Nadat de raad van bestuur van de NMBS een compensatie voor de maatregel had geëist (20 december), zei minister van Begroting Vande Lanotte aan *De Morgen* (23 december) dat de regering daar bij de begrotingscontrole begin 2003 10 tot 12 miljoen euro zou voor vrijmaken.

gebracht. Hij aanvaardde later een verkiesbare plaats op de CD&V-lijst voor de senaatsverkiezingen van 18 mei 2003.

B. De afwikkeling van het Sabena-faillissement

Op 7 november 2001 was de NV Sabena, die eigendom was van de Belgische Staat (50,5 %) en de Zwitserse SAirGroup (49,5 %), failliet verklaard. De drie dochterondernemingen DAT, Sobelair en SN Technics, bleven buiten het faillissement. Op 5 december was de NV SN Air Holding opgericht, die 202,75 miljoen euro zou inbrengen in de nieuwe luchtvaartmaatschappij die rond DAT zou worden opgericht. Het geld was door graaf Maurice Lippens en burggraaf Etienne Davignon bijeengebracht bij particuliere bedrijven en de drie gewesten. De Vlaamse regering had op 10 december evenwel beslist niet te participeren in DAT. Op 19 december had SN Air Holding een bod van 1 euro gedaan op de DAT-aandelen. Het bod was evenwel gekoppeld aan twee voorwaarden: de kwijtschelding van de vordering van SIC op DAT en een gunstiger overeenkomst met de leasingmaatschappijen van de DAT-vliegtuigen. De NV SIC was het coördinatiecentrum van Sabena dat geld leende bij de banken om de filialen van de luchtvaartgroep te financieren.

Op 4 januari besliste de regering het overbruggingskrediet van 125 miljoen euro dat zij aan DAT had verstrekt met een maand te verlengen, tot 7 februari.

Op 15 januari gingen, na lange en moeizame onderhandelingen, alle schuldeisers van SIC ermee akkoord 35 procent van hun vorderingen te laten vallen en de rest om te zetten in DAT-kapitaal, en de leasingprijs voor de DAT-vloot te verlagen. De algemene vergadering van de NV SIC besliste over te gaan tot vrijwillige vereffening. Het parket trok daarop zijn verzoek bij de rechtbank van koophandel SIC failliet te verklaren, in.

Op een algemene vergadering van SN Air Holding, op 22 januari, beslisten de meeste geldschieters 180 miljoen euro in te brengen in de investeringsholding, voor een klein deel in de vorm van kapitaal, grotendeels in de vorm van leningen. Met het geld verwierf SN Air Holding een belang van 78 % in DAT; de rest was in handen van de schuldeisers van SIC, die 50 miljoen euro schulden hadden omgezet in aandelen. Op 7 februari betaalde DAT het overbruggingskrediet van 125 miljoen euro terug aan de federale regering. DAT kreeg diezelfde dag van de Federale Investeringsmaatschappij eenzelfde som in de vorm van een achtergestelde lening. Op 15 februari werd meegedeeld dat de naam van de nieuwe luchtvaartmaatschappij veranderd werd van DAT in SN Brussels Airlines.

Op 28 februari deelde de Britse luchtvaartmaatschappij Virgin Express van Richard Branson mee dat de onderhandelingen met SN Brussels Airlines over een fusie, die op 28 december 2001 waren begonnen, in gezamenlijk overleg werden stopgezet. Volgens een mededeling zou een fusie om financiële en culturele redenen de wederzijdse belangen niet dienen. Ook de inbreng door Branson van 25 miljoen euro in SN Brussels Airlines ging niet door. De commerciële samenwerking tussen Virgin en SN Brussels Airlines werd voortgezet tot eind maart 2003.

De chartermaatschappij Sobelair, een dochter van Sabena, werd op 11 juni verkocht aan Belgian World Airlines (BWA), de luchtvaartholding van zakenman Aldo

Vastapane en luchtvaartondernemer Luc Mellaerts. BWA had Sobelair al eind april willen kopen, maar de piloten verzetten zich daar toen tegen. Vóór de verkoop had het personeel ingestemd met een looninlevering van 5 miljoen euro. Voor de intussen fel afgeslankte onderhoudsvisie Sabena Technics was eind 2003 nog geen koper gevonden.

Op 15 januari werd in de Kamer de bijzondere commissie geïnstalleerd die op 20 december 2001 was opgericht en belast was met «het onderzoek van de omstandigheden die hebben geleid tot het faillissement van Sabena, de bepaling van de eventuele verantwoordelijkheden en de formulering van aanbevelingen voor de toekomst». Het mandaat van de commissie liep tot 30 juni, maar zou worden verlengd eerst tot 31 december, vervolgens tot 31 januari 2003.

De commissie hield vanaf 29 januari hoorzittingen met experts en betrokkenen. Als laatste waren op 8 november premier Verhofstadt en diens kabinetschef, Luc Coene, aan de beurt. Op 3 oktober was er enige deining omdat het kabinet van de premier, volgens commissievoorzitter Raymond Langendries (CDH), meegedeeld had geen documenten over Sabena in zijn bezit te hebben. Daags nadien zei Langendries dat het kabinet had gemeld dat de documenten «teruggevonden» waren.

Volgens het Planbureau, in zijn half maart verschenen driemaandelijks nieuwsbrief Short Term Update, verminderde het faillissement van Sabena het BBP met 0,65 procent of 1,7 miljard euro. Er gingen 17.000 arbeidsplaatsen verloren. De negatieve weerslag op de rijksbegroting werd op 830 miljoen euro geraamd.

C. De nachtvluchten op Zaventem

Op 25 januari raakte bekend dat de Raad van State op 20 december 2001 het schorsingsberoep had verworpen dat onder meer de NV BIAC, de exploitant van de luchthaven van Zaventem, en het koerierbedrijf DHL hadden ingesteld tegen het besluit van 29 september 2000, waarin de Vlaamse minister van Leefmilieu, Vera Dua, de milieuvergunning voor de luchthaven van Zaventem had aangescherpt. Het besluit beperkte het aantal vluchtbewegingen tot gemiddeld 68 per nacht en maximum 25.000 per jaar. Voor een individuele nachtvlucht stelde het als lawaaigrens 90 decibel vast. De regeling, die sinds 1 januari 2002 van kracht was, sloot aan bij het compromis waarmee de federale regering op 11 februari 2000 een conflict had opgelost over het voorstel van minister Durant de nachtvluchten vanaf Zaventem te verbieden⁵⁴.

De federale regering, de Vlaamse regering en de regering van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest maakten op 22 februari een reeks afspraken die het akkoord van 11 februari 2000 nader invulden en op enkele punten aanscherpten. De afspraken werden opgenomen in het zgn. luchthavenakkoord dat op 16 juli werd ondertekend.

⁵⁴ Zie: M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2000, *Res Publica*, 2001, 2-3, pp. 285-288. In uitvoering van het akkoord werd bij KB van 12 maart 2002 een 'Ombudsdienst voor de luchthaven Brussel Nationaal' opgericht.

Het akkoord bepaalde dat nachtvluchten met de meest luidruchtige toestellen, meer bepaald de Boeing 727, vanaf 1 april 2003 verboden werden. De zgn. route-Chabert over Brussel kon niet meer worden gebruikt voor nachtvluchten. Dat betekende dat al die vluchten over Vlaams-Brabant zouden gaan. Ze zouden zoveel mogelijk worden samengebracht op één landings- en startbaan, op voorwaarde dat het aantal gehinderden zou dalen, dat er niet meer hinder zou zijn voor de omwonenden dan in het referentiejaar 2001, er dat er geen nieuwe gehinderden zouden bijkomen. Vlaanderen en Brussel zouden hun geluidsnormen op elkaar afstemmen⁵⁵. De lawaaidrempel van 55 decibel waarbij woningen volgens het akkoord van 11 februari 2000 zouden worden geïsoleerd, werd verlaagd tot 45 decibel. Daardoor zouden 12.700 eigenaars een isolatiepremie kunnen krijgen. In de twee zwaarst belaste zones zou de premie 100 % bedragen, elders 90 en 85 %. Het isolatieprogramma (kostprijs 152 miljoen euro) zou worden gefinancierd met een heffing per vertrekkende passagier of hoeveelheid vracht. Op 25 oktober maakte minister Durant het nieuwe nachtelijke routeplan bekend. Vanaf 31 oktober zou 80 procent van de vluchten en vanaf 26 december zouden alle vluchten tussen 23 en 6 uur vertrekken van op baan 25R en over Machelen, Vilvoorde, Grimbergen en Meise vliegen, waar de route zich in drie splitste (resp. oosten en zuidoosten, zuidwesten, en noorden en westen). Volgens Durant zou het aantal gehinderden dalen van 19.900 tot 10.500 en zou de hinder voor de betrokkenen niet toenemen.

De aankondiging lokte negatieve reacties, niet alleen van inwoners van de noordelijke rand van Brussel, maar ook van de gemeentebesturen van de betrokken gemeenten en van parlementsleden uit Vlaams-Brabant, ook van de meerderheid, en uiteindelijk van alle Vlaamse partijen. Nadat uit metingen van de Vlaamse administratie was gebleken dat de hinder in Vilvoorde, Grimbergen en Meise was toegenomen, begon ook de Vlaamse regering het luchthavenakkoord op de helling te zetten. Minister Dua zei (22 november) dat, als bevestigd zou worden dat aan de voorwaarden niet was voldaan, er geen luchthavenakkoord meer was. Minister Durant zei niet van plan te zijn terug te komen van het routeplan. In de pers werd erop gewezen dat het luchthavenakkoord gunstig was voor de inwoners van Brussel, het kiesgebied van Durant, en de zuidelijke rand van Brussel, met onder meer Tervuren, waar Luc Coene woonde, de rechterhand van premier Verhofstadt. Onder druk van het groeiende protest in Vlaams-Brabant en nadat ook uit metingen van BIAC was gebleken dat de lawaaihinder in Grimbergen en Meise was toegenomen, besliste het Overlegcomité op 29 november de verdere uitvoering van het luchthavenakkoord op te schorten tot 15 maart 2003 en bijgevolg de volledige concentratie van de nachtvluchten boven de noordrand uit te stellen. Experts kregen de opdracht te onderzoeken hoe de geluidshinder boven dat gebied kon worden verminderd.

Op 4 december zei minister Dua in het Vlaams Parlement dat de Vlaamse regering met de federale regering zou overleggen om de definitie van 'gehinderden' in het luchthavenakkoord nauwer te laten aansluiten bij de realiteit, meer bepaald de

⁵⁵ Het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest had in een besluit van 27 mei 1999 zware boetes ingevoerd voor nachtvluchten die de 55 db-norm overschreden.

frequentiepieken. Dua laakte de sluipende verschuiving van de dagvluchten boven Brussel naar de noordrand. Op 11 december eiste het Vlaams Parlement in een motie een spreiding van de nachtvluchten wanneer niet kon worden voldaan aan de voorwaarden van het luchthavenakkoord.

Op 13 december maakte oud-minister en Spirit-boegbeeld Bert Anciaux, als inwoner van Neder-over-Heembeek, bekend dat hij enkele federale ministers en het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest zou dagvaarden wegens «bedrieglijke» uitvoering van het luchthavenakkoord.

De Vlaamse regering besliste op 18 december te wachten met het vaststellen van geluidsnormen voor de luchthavens in Vlaanderen tot er overleg zou zijn geweest met het Brusselse gewest. Ze zei de strenge normen van het Brusselse gewest ter sprake te willen brengen in het Overlegcomité. In de Brusselse regering was er verdeeldheid over de eventuele afzwakking van de regionale geluidsnormen.

De politieke beroering over de nachtvluchten vanaf Zaventem zou in 2003 voortduren.

D. Verkeersveiligheid

Steve Stevaert (SP.A), de Vlaamse minister van Mobiliteit die in 2001 met zijn voorstel de maximumsnelheid op de gewestwegen te verlagen van 90 tot 70 km/u en zijn kritiek op de gebrekkige werking van de onbemande verkeerscamera's het verkeersveiligheidsbeleid hoger op de politieke agenda had geplaatst, dreigde op 6 januari, in het VRT-programma *De zevende dag*, opnieuw met een crisis in de federale regering indien deze de verkeersonveiligheid niet sneller en drastischer zou aanpakken. Aanleiding was de klacht (3 januari) van Johan Malcorps, Agalev-vertegenwoordiger in het Vlaams Parlement, dat twee onbemande camera's op de A12 in 2001 de hele tijd niet hadden gewerkt.

De groenen reageerden gebeten. Jos Geysels, de politiek secretaris van Agalev, zei het vreemd te vinden dat een minister van de Vlaamse regering met een federale regeringscrisis dreigde. Federaal minister van Mobiliteit Durant gaf op 7 januari een overzicht van de maatregelen die ze had genomen om de verkeersveiligheid te verhogen⁵⁶. Volgens Geysels was het 'achtpuntenplan' voor de verkeersveiligheid waarmee vice-premier Vande Lanotte op 10 januari in *Het Laatste Nieuws* uitpakte, niet meer dan een 'doorslag' van de nota-Durant die de ministerraad op 26 oktober 2001 had goedgekeurd. Hij riep de socialisten op de «politieke spelletjes» met de verkeersveiligheid stop te zetten.

Op 8 februari keurde de ministerraad een pakket met 23 maatregelen goed om de verkeersveiligheid te verhogen, dat invulling gaf aan de nota-Durant van 26 oktober 2001. De belangrijkste maatregel was de hervorming van het boetestelsel. De twee categorieën van overtredingen, gewone en zware, werden vervangen door vier categorieën : gewone overtredingen en zware overtredingen van resp.

⁵⁶ Het betrof onder meer het verbod op het gebruik van een gsm achter het stuur, de verhoging met 10 % van het aantal controles op de rij- en rusttijden van beroepschauffeurs, de invoering van de 'zone 30-omgeving van scholen' en de verplichting voor alle bromfietzers van de A-klasse een helm te dragen.

de eerste, tweede en derde graad. Het bedrag van de minimum- en maximumboetes werd met 10 % verhoogd, tot maximum 2.750 euro voor een zware overtreding van de derde graad. De maximum gevangenisstraf voor het veroorzaken van een dodelijk ongeval werd verhoogd van 2 tot 5 jaar. Bij de bestraffing van zware overtredingen van de derde categorie werd de rechter verplicht het verval tot sturen uit te spreken.

Andere maatregelen waren : de verhoging van het aantal controles op de snelwegen met 10 % per jaar; een uitbreiding van de lijst van overtredingen die door een onbemande camera kunnen worden vastgesteld; de snellere behandeling door het parket van bekeuringen wegens snelheidsovertreding, roodlichtrijden en rijden onder invloed; de hervorming van de rijopleiding.

De meeste maatregelen werden opgenomen in het wetsontwerp houdende verschillende bepalingen inzake verkeersveiligheid, dat de regering op 9 juli in de Kamer indiende. Op 3 oktober kantten VLD-parlementsliden zich op een persconferentie tegen de «asociale en onrealistische superboetes» op sommige verkeersovertredingen. De socialisten en de groenen verwierpen de kritiek en weigerden het wetsontwerp aan te passen. Minister Durant zei bij de bespreking van het wetsontwerp te willen onderzoeken of, in de uitvoeringsbesluiten, telefoneren achter het stuur, gevaarlijk parkeren en het niet dragen van de autogordel toch niet als een gewone in plaats van een zware overtreding van de eerste graad konden worden beschouwd. De Kamer keurde het wetsontwerp op 18 december goed, de Senaat op 23 januari 2003. De wet van 7 februari 2003 houdende verschillende bepalingen inzake verkeersveiligheid werd op 25 februari 2003 in het *Belgisch Staatsblad* gepubliceerd⁵⁷.

Op 25 februari had een 'Open Dag van de Staten-Generaal van de Verkeersveiligheid' plaats. De federale regering en de gewestregeringen stelden er de maatregelen voor waarmee ze het aantal verkeersdoden tegen 2010 willen halveren. De ministerraad besliste op 13 september dat nieuwe vrachtwagens vanaf 1 januari 2003 en alle andere vrachtwagens vanaf midden 2003 uitgerust moeten zijn met een dodehoekspegel.

IX. Het buitenlands en het defensiebeleid

A. Buitenlandse politiek

Europese Unie – De aanwijzing van de Belgische deelnemers aan de Conventie die de toekomst van de Europese Unie voorbereide, veroorzaakte een klein politiek incident. Op 30 januari besliste het kernkabinet dat het federale parlement vertegenwoordigd zou worden door VLD-voorzitter De Gucht en PS-voorzitter Di Rupo. Geen beiden was echter lid van de Kamer of de Senaat. In de 'Verklaring van Laken' is nochtans expliciet sprake van «twee leden van het nationale parlement». In de Kamer protesteerde vooral de oppositie tegen de regeringsbeslis-

⁵⁷ De regering keurde op 25 april 2003 vier uitvoeringsbesluiten goed. Een vijfde besluit bepaalde dat het nieuwe verkeersreglement, met o.m. de nieuwe boeteregeling, op 1 november 2003 van kracht zou worden.

sing; in de Senaat was er ook ongenoegen bij de meerderheid. Uiteindelijk beslisten de Kamerfractieleden en de senaatsfractieleden van de meerderheid De Gucht resp. Di Rupo voor te dragen. Bij de stemming (21 februari) kreeg De Gucht maar 55 van de 135 stemmen. Oppositiekandidaat Danny Pieters (N-VA) kreeg er 39; er waren 41 blanco- of ongeldige stemmen (waarvan zes voor Sergio, die in die periode was aangewezen als vertegenwoordiger van Vlaanderen op het Eurosongfestival). Het was de bedoeling dat Agalev-Kamerlid Fauzaya Talhaoui als plaatsvervanger van De Gucht zou worden aangewezen. Bij de stemming namen de liberalen kennelijk weerwraak voor de slechte uitslag voor De Gucht, want niet Talhaoui (49 stemmen) maar Pieters (52 stemmen; er waren 30 onthoudingen) werd als plaatsvervanger verkozen. De groenen reageerden furieus⁵⁸. In de Senaat kreeg Di Rupo 36 van de 59 stemmen; 16 stemmen gingen naar de twee kandidaten van de oppositie en er waren 7 blanco- of ongeldige stemmen.

Congo en Centraal-Afrika – Op uitnodiging van de Belgische regering bereidden vertegenwoordigers van dertien Congolese oppositiepartijen en enkele niet-gouvernementele organisaties die 'la société civile' vertegenwoordigden van 14 tot 17 januari in Brussel de inter-Congolese dialoog voor, die in uitvoering van het vredesakkoord van Lusaka (1999) een einde zou moeten maken aan de (burger)oorlog in Congo. Met het initiatief wilde de regering vermijden dat de niet-gewapende oppositie verdeeld naar het overleg met de Congolese regering en de rebellenbewegingen zou trekken.

Gespreksonderwerpen waren de vorming van een overgangsbewind, de oprichting van een nieuw leger, de voorbereiding van verkiezingen en de opstelling van een grondwet. De UDPS, de belangrijke oppositiepartij van Etienne Tshisekedi, weigerde aan de rondetafelconferentie deel te nemen omdat die het vredesproces van Lusaka zou hinderen. De gesprekken werden afgesloten met de goedkeuring van een consensustekst over het bestuur tijdens een overgangperiode, de organisatie van lokale verkiezingen in de aanloop naar presidentsverkiezingen, de vorming van een nieuw leger en de krachtlijnen van een nieuwe grondwet.

De inter-Congolese dialoog begon op 26 februari in Zuid-Afrika. Tijdens een bezoek aan president Kabila in Kinshasa (29 april) zei minister Michel dat het gewijzigde klimaat in Congo sinds het begin van de vredesbesprekingen de deur opende voor een hervatting van staatshulp aan de voormalige kolonie, maar dat nog niet alle voorwaarden voor een hervatting van de officiële samenwerking waren vervuld. Tijdens een bezoek van Kabila aan Brussel (16 september) zei premier Verhofstadt dat België bereid was de hulp uit te breiden indien het vredesproces tegen het einde van het jaar betekenisvolle vooruitgang zou boeken. De inter-Congolese dialoog leidde in het verslagjaar tot akkoorden over de terugtrekking van Rwanda (30 juli) en Oeganda (9 september) uit Congo en over een staakt-het-vuren en de vorming van een overgangsregering van nationale eenheid (17 december). Na de totstandkoming van dat laatste akkoord in Pretoria zei minister Michel dat de overgang van Congo naar een democratie een prioriteit

⁵⁸ Waarnemers zagen in het incident een indicatie van het wantrouwen in de meerderheid. Het had plaats in de periode van de discussies over het migrantenstemrecht (zie Hoofdstuk V : het asiel- en vreemdelingenbeleid).

zou worden in de samenwerking met België. Hij zei dat de hulp zich zou concentreren op het herstel van het gerecht, het onderwijs en de gezondheidszorg, België overwoog ook militairen van het Congolese leger op te leiden, waarin de rebellen zouden worden geïntegreerd. Het akkoord van Pretoria was eind 2002 evenwel nog niet ondertekend. Bovendien duurde het geweld in het oosten van Congo voort.

Tijdens de bespreking in de Kamer (5 februari) van het rapport dd.16 november 2001 van de bijzondere commissie die de omstandigheden had onderzocht waarin Patrice Lumumba, de eerste regeringsleider van het onafhankelijk geworden Congo begin 1961 was vermoord⁵⁹, bood minister Michel aan de Congolese bevolking en de families van Lumumba en diens eveneens vermoorde medewerkers Maurice Mpolo en Joseph Okito zijn excuses aan. De parlementaire onderzoekscommissie was tot de conclusie gekomen dat leden van de toenmalige regering-Eyskens en «andere Belgische actoren» moreel verantwoordelijk waren voor de omstandigheden die tot de moord hadden geleid. Volgens het rapport had het Hof een parallelle politiek gevoerd door veel sterker dan de regering-Eyskens de kaart van de afgescheiden provincie Katanga te blijven trekken. Michel zei tijdens het debat evenwel dat niets erop wees dat de grondwettelijke bepalingen en gewoonten over de relatie tussen het staatshoofd en de regering niet hadden gewerkt. Hij kondigde de oprichting aan van een Fonds Patrice Lumumba, met een startkapitaal van 3,75 miljoen euro, om de democratische ontwikkelingen in Congo te ondersteunen. Het fonds zou jaarlijks met 500.000 euro worden gestijfd. De familie Lumumba zou een belangrijke rol krijgen in het beheer ervan.

Het mandaat van de bijzondere senaatscommissie die op 15 juni 2001 was opgericht om, naar aanleiding van een voor Belgische bedrijven belastend VN-rapport, 'de legale en illegale exploitatie van en de handel in natuurlijke rijkdommen in de regio van de Grote Meren, in het licht van de huidige conflictsituatie en de betrokkenheid van België daarbij' te onderzoeken, dat tot 15 juni 2002 liep, werd verlengd tot 15 februari 2003.

Een nieuw rapport van de VN (21 oktober) over de plundering van de bodemrijdommen van Congo was belastend voor 29 bedrijven, waarvan een kwart Belgische, en 54 personen. Een van hen was de omstreden Belgische zakenman George Forrest, die volgens het rapport «sterke steun geniet van sommige politieke hoofdkwartieren in België, waar enkele van zijn bedrijven zijn gevestigd». In het rapport werd aangedrongen op een reisverbod voor Forrest en financiële sancties. Het weekblad *Trends* had op 25 april geschreven dat de Nationale Delcrederedienst tegen negatieve adviezen van Financiën en Buitenlandse Handel in en na politieke druk vanuit liberale hoek, zijn waarborg had gegeven voor het Congolese mijnproject STL waarin Forrest voor 25 % participeerde. Volgens *Trends* was een vertrouwelijk rapport van de Belgische diplomatieke post in Lubumbashi over de activiteiten van Forrest in Congo in het bezit gekomen van derden, onder wie

⁵⁹ Zie: M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2001, *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 238-239.

Forrest. Minister Michel, die verveeld zat met het lek, diende een klacht in bij het parket van Brussel. In een interview met *Trends* (13 juni) ontkende hij banden te hebben met Forrest.

De Morgen schreef op 22 juni dat VLD-Kamerlid Pierre Chevalier ondervoorzitter was van de raad van bestuur van het bedrijf George Forrest International (GFI). Volgens *De Financieel-Economische Tijd* (26 juni) was ook de kabinetschef van vice-premier Onkelinx (PS), Jean-Claude Marcourt, lid van de raad van bestuur. Chevalier werd op 6 november gehoord door de bijzondere senaatscommissie. Hij zei dat er geen conflict was tussen zijn bestuursmandaat in GFI en zijn mandaat als voorzitter van de Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken.

Genocidewet – Op 14 februari gelastte het Internationaal Gerechtshof in Den Haag België het arrestatiebevel in te trekken dat de Brusselse onderzoeksrechter Damien Vandermeersch op 11 april 2000 had uitgevaardigd tegen de toenmalige Congolese minister van Buitenlandse Zaken, Abdoulaye Yerodia Ndombasi. Volgens het Internationaal Gerechtshof was het arrestatiebevel onwettelijk omdat het de zgn. functionele immuniteit schond die Yerodia krachtens het internationaal recht op dat ogenblik genoot. Het was uitgevaardigd na een klacht van enkele Congolezen, die zich beriepen op de zogenaamde genocidewet van 16 juni 1993, die Belgische rechtbanken een internationale jurisdictie geeft voor misdaden tegen de menselijkheid en genocide. Het gerecht gaf op 15 februari uitvoering aan het arrest van Den Haag. In een reactie zei minister Michel, die eerder al voor een wetswijziging had gepleit, dat het arrest aantoonde dat het noodzakelijk was de genocidewet aan te passen om de immuniteit van staatshoofden, eerste ministers en ministers van Buitenlandse Zaken te verzekeren.

De toepassing van de wet kreeg een nieuwe klap toen de kamer van inbeschuldigingstelling (KI) van het hof van beroep in Brussel op 16 april de klachten tegen Yerodia onontvankelijk noemde. Volgens de KI heeft de regel in het Wetboek van Strafvordering, dat vervolging voor in het buitenland gepleegde feiten enkel kan «wanneer de verdachte in België wordt gevonden», voorrang op de genocidewet. Om dezelfde reden noemde dezelfde KI op 26 juni de klachten van enkele Palestijnen tegen de Israëlische premier, Ariël Sharon, eveneens onontvankelijk. Het Hof van Cassatie verbrak op 21 november wegens een vormfout het arrest-Yerodia van 16 april.

Op 1 juli werd het advies bekend dat een interministeriële commissie op verzoek van de regering had uitgebracht over de universele jurisdictie van de Belgische rechtbanken. De commissie adviseerde allereerst de internationale regels over onschendbaarheid te volgen. Daardoor zou de genocidewet niet meer toepasbaar zijn op staatshoofden, ministers en diplomaten. Het Belgische gerecht zou altijd voorrang moeten geven aan het (in oprichting zijnde) Internationaal Strafhof. Alleen wanneer dat niet vervolgt of zich onbevoegd verklaart, zou België bevoegd zijn. In dat geval zou enkel het parket vervolging kunnen laten instellen. Vervolging op grond van een klacht van een slachtoffer zou niet meer mogelijk zijn. Ten slotte stelde de commissie voor dat de wet enkel zou gelden voor misdrijven die in België zijn gepleegd, voor misdrijven waarvan, ongeacht waar ze zijn gepleegd, de dader de Belgische nationaliteit heeft of zich in België bevindt, of waarvan het

slachtoffer de Belgische nationaliteit heeft of sinds ten minste één jaar in België verblijft.

De regering werd het in het verslagjaar niet eens over een aanpassing van de wet. In de Senaat waren eind 2002 twee wetsvoorstellen aanhangig om de genocidewet in overeenstemming te brengen met het arrest van Den Haag en het arrest-Yerodia van de KI. Niet zonder politieke problemen zou de wet in 2003 worden gewijzigd.

Irak – Nadat het in de zomer almaar duidelijker was geworden dat de Verenigde Staten een militaire actie tegen het regime van president Saddam Hoesein van Irak voorbereidden, deelde premier Verhofstadt na het kabinetsberaad van 6 september het standpunt van de Belgische regering mee. Hij zei dat alle landen die over massavernietigingswapens beschikken, de ontwapeningsakkoorden strikt moeten naleven en dat er alles aan gedaan moet worden om te vermijden dat dergelijke wapens in handen van terroristen vallen. Ten aanzien van Irak was het volgens de regering «absoluut noodzakelijk binnen het kader van de VN te blijven». Conform de VN-resoluties diende Irak onmiddellijk en onvoorwaardelijk VN-wapeninspecteurs op zijn grondgebied toe te laten, waar ze ongehinderd hun werk moesten kunnen doen. Geen enkel land had volgens de regering het recht om buiten het VN-kader of zonder VN-mandaat een ander land aan te vallen of binnen te vallen. «Een eventueel optreden tegen Irak is dus alleen mogelijk als alle diplomatieke middelen zijn uitgeput en op basis van een VN-resolutie die moet worden goedgekeurd door de Veiligheidsraad», zei Verhofstadt. De Belgische regering zat daarmee op de lijn van Frankrijk en nam een ander standpunt in dan Londen of Den Haag, voor wie een aanval op Irak ook zonder VN-resolutie gewettigd was. Duitsland was tegen elke aanval op Irak, zelfs met een VN-resolutie.

In de Federale Beleidsverklaring (8 oktober) zei premier Verhofstadt dat België wilde «dat de internationale gemeenschap eerst alle vreedzame middelen uitput» en dat daarom de VN-wapeninspecteurs «onvoorwaardelijk en onbelemmerd hun werk [moeten] kunnen doen». Volgens de premier kon ook die weg «eindigen in militaire inzet». Agalev, dat vergeefs getracht had die laatste zin te laten schrappen uit de beleidsverklaring, zei zich er niet gebonden door te voelen.

Op 10 november betoogden in Brussel 1.500 (politie) tot 5.000 mensen (organisatoren) tegen een mogelijke oorlog in Irak. De manifestatie was een initiatief van antiglobalisten en van linkse en allochtone verenigingen. Een week later stapten 6.500 (politie) tot 10.000 manifestanten (organisatoren) op in een betoging tegen een oorlog in Irak van het Anti-oorlogsplatform Irak waarvan 135 organisaties deel uitmaakten, vooral NGO's, vakbonden en vredesorganisaties. Ze riepen België op af te zien van elke deelname aan een oorlog tegen Irak.

Veel aandacht kreeg de verklaring van admiraal Willy Herteleer, de afscheid nemende chef van de krijgsmacht, in het VRT-radioprogramma *De Wandelgangen* (24 december), dat hij «zijn mensen vandaag niet zou kunnen motiveren» voor deelname aan een militaire actie tegen Irak. In een reactie daarop zei minister van Landsverdediging André Flahaut (25 december) dat het sturen van Belgische soldaten naar de Golf «voorlopig» niet aan de orde was. Minister Michel zei verbaasd te zijn over de verklaring van Herteleer.

Navo-secretaris-generaal Robertson zei op 26 december in een interview met de BBC dat de andere Navo-lidstaten de morele plicht hadden de VS bij te staan wanneer die militair zouden optreden tegen Irak. Als reactie daarop zei Michel aan *De Standaard* (27 december) dat er geen actie kon komen zonder een nieuwe resolutie van de Veiligheidsraad. Een militaire actie sloot Michel niet op voorhand uit. Zij die dat wel doen ondergraven de diplomatieke inspanningen, zei hij. De Irak-kwestie zou begin 2003 spanningen veroorzaken in de coalitie.

IJzeren Rijn – Het principeakkoord van 21 september 2001 om goederentreinen tussen Antwerpen en het Duitse Roergebied tijdelijk te laten rijden over het oude tracé van de IJzeren Rijn bleef ook in 2002 niet uitgevoerd. De voor 5 februari geplande ondertekening van een 'memorandum van overeenstemming' werd uitgesteld. Uit een rapport van KPMG (15 februari) bleek dat Nederland de kosten voor de tijdelijke ingebruikneming van de lijn, die door België zouden worden gedragen, fel had overschat. Op verzoek van België werd de ondertekening van een akkoord met Nederland over de doortrekking van de goederenspoorverbinding Rotterdam-Roosendaal naar Antwerpen (lijn 11), die voor 26 maart was gepland, uitgesteld. De Belgische regering koppelde de ondertekening aan de reactivering van de IJzeren Rijn.

B. Landsverdediging

In uitvoering van het 'Strategisch plan voor de modernisering van het Belgisch leger 2000-2015' (12 mei 2000) kreeg de krijgsmacht per 1 januari 2002 een nieuwe structuur. De vier traditionele 'machten': Landmacht, Luchtmacht, Zeemacht en Medische Dienst, die ieder hun eigen staf hadden, werden omgevormd tot 'componenten' onder één generale staf, geleid door een Defensiechef, een adjunct-chef, vijf onderstafchefs en zes directeurs-generaal. De voorheen apart georganiseerde operaties van de vier 'componenten' worden geleid door de onderstafchef Operaties en Training.

Op 6 december werd luitenant-generaal August Van Daele benoemd tot Defensiechef, in opvolging van admiraal Willy Herteleer, die aan het eind van het jaar met pensioen ging.

Op de Navo-uitbreidingstop in Praag (21 november) kondigde premier Verhofstadt een aanpassing van het 'Strategisch plan' en van het 'Plan Investerings voor Defensie en Veiligheid' van 10 november 2000 aan, om na '11 september' het hoofd te kunnen bieden aan het terrorisme en massavernietigingswapens, zonder dat er evenwel meer geld naar de krijgsmacht zou gaan. Verhofstadt maakte onder meer gewag van de versnelde aankoop van transporthelikopters.

De regering had op 12 juli al beslist de bestelling van een transportschip bij de Nederlandse scheepswerf De Schelde te schrappen wegens de hoge kostprijs (225 miljoen euro). In het 'Strategisch plan' was nog sprake van de aankoop van een roro-schip ter waarde van 112,5 miljoen euro, maar een technische studie gaf de voorkeur aan de bouw van een nieuw transportschip dat voldeed aan de behoeften van België en Luxemburg, dat een kwart van de investeringskosten zou dragen.

De kostprijs werd op 190 miljoen euro geraamd. Er dienden zich vijf kandidaat-bouwers aan. Begin mei selecteerde een militaire evaluatiecommissie het project van De Schelde, dat evenwel 225 miljoen euro zou kosten.

Le Soir schreef op 12 september dat «een regeringslid» had bevestigd dat er een tiental kernkoppen opgeslagen waren op de luchtmachtbasis van Kleine-Brogel⁶⁰. Volgens de vredesactiegroep 'Bomspotting' ging het om minister van Buitenlandse Zaken Michel, die desgevraagd bevestigend had geantwoord op een vraag van Ecolo-senator Josy Dubié in de bar van de RTBf, na een uitzending van het tv-programma *Mise au Point* en in aanwezigheid van journalisten. Michel zei dat hij vaak informele gesprekken had met parlementsleden en journalisten.

X. Overige gebeurtenissen en ontwikkelingen

Ministers van Staat – Bij koninklijk besluit van 28 januari 2002 werden tien politici tot minister van Staat benoemd : minister-president Patrick Dewael (VLD), VLD-voorzitter Karel De Gucht, oud-minister Freddy Willockx (SP.A), Jos Geysels (politiek secretaris van Agalev), Europarlementslid Miet Smet (CD&V), PS-voorzitter Elio Di Rupo, oud-senator Roger Lallemand (PS), PRL-voorzitter Daniel Ducarme, senator Jacky Moraël (Ecolo) en PSC-Kamerfractie leider Raymond Langendries.

Koninklijk Huis – Koning Albert II en koningin Paola kondigden op 19 december de verloving aan van prins Laurent (39) met Claire Coombs (28), de dochter van een Britse vader en een Belgisch-Waalse moeder. Diezelfde dag verleende de ministerraad prins Laurent de toestemming voor het huwelijk, die door artikel 85 van de grondwet vereist is om het recht op de kroon niet te verliezen. Laurent was op dat ogenblik achtste in lijn voor de troonopvolging. Het huwelijk zou op 12 april 2003 voltrokken worden.

Kroonprins Filip kreeg op 4 februari een doctoraat honoris causa van de KU Leuven. Met het eredoctoraat wenste de universiteit het belang te onderstrepen van de waarden die Filip volgens haar belichaamt, met name de bevordering van de wereldvrede, de samenwerking van de gemeenschappen in België, de rol van het gezin in de hedendaagse samenleving en nationale en internationale solidariteit. Leden van het academisch personeel verweten de KU Leuven met de toekenning van een eredoctoraat stelling te nemen in de discussie over de monarchie en de politieke rol van het Belgische koningshuis. Ze zeiden dat Filip niet wegens persoonlijke verdienste gelauwerd werd, «maar omdat hij toevallig de erfopvolger is». Een en ander gaf aanleiding tot pleidooien voor de inperking van de politieke rol van de monarchie. Kennelijk in een reactie daarop prees premier Verhofstadt, in zijn toespraak bij de nieuwjaarsontvangst van de gestelde machten op het Paleis (29 januari), de Belgische monarchie als «model voor het functioneren van een constitutionele monarchie».

⁶⁰ Zie ook : M. DEWEERDT, *a.w.*, p. 234.

Op 7 juni overleed op het Kasteel van Argenteuil op 85-jarige leeftijd Lilian Baels, prinses van Retie, de tweede echtgenote van wijlen koning Leopold III en de stiefmoeder van koning Albert II. Lilian Baels was op 11 september 1941 getrouwd met Leopold III, die sinds 1935 weduwnaar was. Lilian werd op 14 juni tijdens een privé-plechtigheid begraven. Overeenkomstig de wens van Leopold III, werd haar stoffelijk overschot bijgezet in de koninklijke crypte in de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Laken. *La Libre Belgique* meldde op 4 september dat conform de wilsbeschikking van Lilian het politieke archief van Leopold III was overgebracht naar de UCL en niet aan de archivaris van het Paleis was afgestaan.

De werkgroep die in de Senaat was opgericht om de kwestie van de dotaties aan de leden van het Koninklijk Huis te onderzoeken, vond geen overeenstemming. De senatoren Jean-Marie Dedecker (VLD), Vincent Van Quickenborne (Spirit, nadien VLD), Michiel Maertens (Agalev) en Josy Dubié (Ecolo) dienden daarop een wetsvoorstel in dat bepaalde dat enkel nog de vermoedelijke troonopvolger, zijn echtgenote of echtgenoot, en de weduwe of weduwnaar van het staatshoofd of de troonopvolger recht hebben op een dotatie. Bij de troonsbestijging van kroonprins Filip zou de dotatie aan prinses Astrid en prins Laurent vervallen. Het voorstel kon rekenen op de steun van de PS en sommige Vlaamse socialisten. De senaatscommissie voor Financiën zou op 29 mei over het voorstel stemmen, maar op verzoek van de regering werd de stemming van de agenda gehaald. In het kernkabinet kwamen de zes regeringspartijen overeen dat Astrid en Laurent levenslang een dotatie krijgen, maar dat van de nieuwe leden van de koninklijke familie enkel de vermoedelijke troonopvolger nog recht zou hebben op een dotatie. Van Quickenborne zag in de interventie van de regering een indicatie van de «onbeperkte macht» van het koningshuis.

Euthanasie – Op 16 mei keurde de Kamer de wetsontwerpen over resp. euthanasie en palliatieve zorg goed, die op 25 oktober 2001 al de instemming van de Senaat hadden gekregen. Voor het euthanasieontwerp waren er 86 stemmen voor, 51 tegen (oppositie en drie Vlaamse en twee Franstalige liberalen) en 10 onthoudingen (van wie drie Franstalige liberalen). Amendementen van de oppositie om niet-terminale patiënten en mensen die uitzichtloos psychisch lijden uit de euthanasie-regeling te halen, werden verworpen. Ook het voorstel een 'palliatieve filter' in te voeren, d.w.z. de verplichting voor de arts voorafgaandelijk een palliatief deskundige te raadplegen, werd verworpen.

De wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie (B.S. 22 juni 2002), die op 23 september van kracht werd, bepaalt dat de arts die bij de toepassing van euthanasie de wettelijke voorschriften naleeft, geen misdrijf pleegt. Een arts kan niet gedwongen worden euthanasie toe te passen. De persoon die overlijdt ten gevolge van euthanasie wordt geacht een natuurlijke dood te zijn gestorven, ook ten aanzien van verzekeringsovereenkomsten.

Euthanasie kan enkel bij meerderjarigen die handelingsbekwaam en bewust zijn op het ogenblik van het verzoek. Het verzoek dient vrijwillig, overwogen en herhaald te zijn en de patiënt moet zich in een medisch uitzichtloze toestand van aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden bevinden. De arts moet de

patiënt inlichten over zijn gezondheidstoestand en zijn levensverwachting, met hem overleg plegen over het verzoek tot euthanasie en de nog resterende therapeutische mogelijkheden, inclusief palliatieve zorg. De arts moet zich bovendien verzekeren van het aanhoudend lijden en een andere arts raadplegen, en desgevallend het verzoek van de patiënt bespreken met het verplegend team en de naasten die de patiënt aanwijst. Indien de patiënt niet terminaal ziek is, moet de arts een tweede arts raadplegen, een psychiater of een specialist in de aandoening in kwestie. Tussen het verzoek en het euthanaserend handelen moet een maand verlopen.

De wet bepaalt dat eenieder een schriftelijke wilsverklaring kan opstellen waarbij hij of zij te kennen geeft dat een arts euthanasie kan toepassen indien hij/zij lijdt aan een ernstige en ongeneeslijke ziekte, zelf niet meer bij bewustzijn is en de toestand onomkeerbaar is. De wilsverklaring moet worden opgesteld ten overstaan van twee volwassen getuigen, van wie minstens één geen materieel belang heeft bij het overlijden van de patiënt. In de verklaring kan ook een vertrouwenspersoon worden aangewezen. De wilsverklaring kan steeds herroepen worden.

De arts moet binnen de vier dagen na het toepassen van euthanasie een registratiedocument overmaken aan de federale controle- en evaluatiecommissie, die moet nagaan of de toepassing van euthanasie volgens de regels is verlopen. Indien twee derde van de commissieleden oordeelt dat de voorwaarden van de wet niet zijn nageleefd, wordt de zaak aan het parket overgemaakt. De controle- en evaluatiecommissie telt 16 leden, van wie de helft artsen, vier juristen en vier vertegenwoordigers van kringen die belast zijn met de problematiek van ongeneeslijk zieke patiënten.

De wet van 14 juni 2002 betreffende de palliatieve zorg (B.S. 26 oktober 2002) geeft elke patiënt het recht op palliatieve zorg bij de begeleiding van het levenseinde en het recht op informatie over zijn gezondheidstoestand en de mogelijkheden van palliatieve zorg. De regering moet het parlement jaarlijks een voortgangsrapport voorleggen over de verbetering van het aanbod van palliatieve zorg.

Antidiscriminatiewet – Het wetsvoorstel dat PS-senator Philippe Mahoux in juli 1999 had ingediend ter bestrijding van discriminatie in en buiten de werkomgeving en dat eind 2001 door de Senaat was goedgekeurd, werd op 17 oktober door de Kamer geamendeerd. De Senaat stemde op 12 december met de geamendeerde tekst in. De wet van 25 februari 2003 ter bestrijding van discriminatie en tot wijziging van de wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (B.S. 25 februari 2003) verbiedt principieel directe of indirecte discriminatie op basis van het geslacht, een zogenaamd ras, de huidskleur, de afkomst, de nationale of etnische afstamming, seksuele geaardheid, de burgerlijke staat, de geboorte, het fortuin, de leeftijd, het geloof of de levensbeschouwing, de huidige of toekomstige gezondheidstoestand, een handicap of een fysieke eigenschap bij de levering van goederen en diensten, de toegang tot de arbeidsmarkt en de administratie, de verspreiding van teksten en de toegang tot en deelname aan publieke economische, sociale, culturele of politieke activiteiten. Pesterijen kunnen als een vorm van discriminatie worden

beschouwd. De wet bepaalt de straffen en geeft het CGKR de bevoegdheid over de toepassing van de wet te waken en in rechte op te treden.

Kruispuntbank Ondernemingen – De Kamer (16 december) en de Senaat (23 december) keurden een wetsontwerp goed dat, met het oog op de vereenvoudiging van de administratieve verplichtingen voor bedrijven, een 'kruispuntbank' oprichtte, naar het voorbeeld van de kruispuntbank voor de sociale zekerheid. In de kruispuntbank worden, door onder meer de integratie van het handelsregister, gegevens over alle ondernemingen bijeengebracht. Elk bedrijf krijgt een uniek identificatienummer, waardoor het niet langer meer dezelfde gegevens moet meedelen aan de verschillende administratieve diensten. Inschrijving gebeurt via een erkend particulier ondernemingsloket. De wet van 16 januari 2003 tot oprichting van een Kruispuntbank van Ondernemingen, tot modernisering van het handelsregister, tot oprichting van erkende ondernemingsloketten en houdende diverse bepalingen werd op 5 februari 2003 in het *Belgisch Staatsblad* gepubliceerd.

Kernenergie – De Kamer keurde op 6 december een wetsontwerp goed over de geleidelijke sluiting van de zeven kerncentrales in België. In uitvoering van het regeerakkoord had de regering op 1 maart, na lange en moeilijke onderhandelingen, beslist dat de kerncentrales na 40 jaar dienst dicht moeten. De sluitingsoperatie zou beginnen in 2015 (Doel I en II en Tihange I) en lopen tot 2025 (Tihange III). Het wetsontwerp, dat in 2003 ook door de Senaat zou worden goedgekeurd, bepaalde wel dat de energiebevoorrading niet in het gedrang mag komen. Critici en de oppositie zeiden dat er geen alternatief was voor de kerncentrales, die 55 % van de elektriciteit opwekken die in België wordt verbruikt. In januari en maart kende staatssecretaris voor Energie Olivier Deleuze een domeinconcessie toe voor de bouw van twee windmolenparken in de Noordzee, het ene op de Wenduinebank voor Oostende, het tweede op de Raanvlakte voor Knokke-Heist.

Joodse tegoeden – In uitvoering van de wet van 20 december 2001 over de schade-loosstelling van leden van de joodse gemeenschap die tijdens de Tweede Wereldoorlog door de bezetter waren beroofd of bezittingen hadden moeten achterlaten, ondertekenden de regering, de Nationale Bank van België en de Beroepsverzekering van de Verzekeringsondernemingen (BVVO) enerzijds en vertegenwoordigers van de joodse gemeenschap anderzijds op 27 juni twee protocolakkoorden over de teruggave aan de joodse gemeenschap van ruim 45 miljoen euro door de Belgische Staat en bijna 11 miljoen euro door de BVVO. Een gelijkaardig protocol met de Belgische Vereniging van Banken over de teruggave van 53 miljoen euro werd op 16 juli ondertekend.

De Post – De directie van De Post en de socialistische en de liberale vakbond ondertekenden op 7 mei een akkoord over het behoud van de vijf postsorteercentra. De christelijke vakbond ondertekende het akkoord niet; het ACV was het er niet mee eens dat in ruil voor het behoud van de vijf sorteercentra de arbeidsduurvermindering tot 36 uur per week en een geplande loonsverhoging met twee jaar werden uitgesteld, tot 2005. Een plan van Frans Rombouts om de activiteiten van

de vijf sorteercentra naar drie nieuw te bouwen centra over te brengen, lag mee aan de basis van zijn ontslag (21 december 2001) als gedelegeerd bestuurder van de Belgian Post Group. Rombouts werd opgevolgd door Johnny Thijs.

FAVV – Het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV) deelde op 25 januari mee dat bij het veevoederbedrijf Hanekop in Roeselare een partij veevoer met pcb's gecontamineerd was en 14.000 mogelijk besmette kippen in de handel waren gekomen. Het FAVV en minister van Volksgezondheid Aelvoet kregen kritiek omdat tussen de staalname in het kader van het Consumprogramma (8 januari) en de mededeling van de resultaten (18 januari) tien dagen waren verlopen, vier meer dan toegestaan, en de sector pas op 25 januari verwittigd werd. Aelvoet erkende op 29 januari in de Kamer dat het FAVV fouten had gemaakt en dat de werking van het Agentschap verbeterd kon worden.

Op 31 januari kwam aan het licht dat 33 stalen die op 2 en 3 januari bij Hanekop genomen waren, nog niet geanalyseerd waren. Aelvoet reageerde furieus en kondigde een intern en een extern onderzoek aan. Op 5 februari bleek dat nog eens 26 andere stalen niet waren onderzocht. Aelvoet besliste daarop inspecteur Etienne Cobbaert en de gedelegeerd bestuurder van het FAVV, Luc Beernaert, te schorsen. Beernaert nam, na een gesprek met Aelvoet, op 6 februari ontslag. De secretaris-generaal van het ministerie van Landbouw, Xavier De Cuyper, nam tijdelijk de leiding waar.

Volgens een rapport van het auditbureau Andersen (11 februari) was de 'mini-pcb-crisis' het gevolg van een gebrek aan heldere richtlijnen, strakke procedures en duidelijke afspraken. Na lezing ervan, trok Aelvoet de schorsing van Cobbaert in. Op 14 februari besliste Aelvoet twee hoge ambtenaren van het ministerie van Landbouw tijdelijk van hun opdracht te ontheffen omdat ze genoemd werden in een gerechtelijk onderzoek naar onregelmatigheden bij de controle van veevoederbedrijven. Een van hen, adviseur-generaal Gilbert Houins, was daags voordien aangehouden en zou tot 7 maart in de cel blijven. Begin juni kreeg hij een belangrijke functie bij het FAVV.

Op 20 juni benoemde de regering Piet Vanthemsche tot gedelegeerd bestuurder van het FAVV. Vanthemsche was adviseur-generaal van het ministerie van Landbouw en kabinetschef van minister van Landbouw Jaak Gabriëls geweest, tot hij eind 1999 ontslag nam uit ongenoegen over de kritiek van de dioxinecommissie in de Kamer op de administratie. Hij leidde sindsdien een particulier adviesbureau voor de landbouwsector. Vanthemsche kreeg de opdracht de integratie van de vier betrokken diensten van Landbouw en Volksgezondheid tegen het einde van het jaar in het FAVV te integreren.

Chevalier – Het Zwitserse gerecht besliste op 29 juli VLD-Kamerlid Pierre Chevalier buiten vervolging te stellen. Het had in juni 1998 een onderzoek geopend naar de medeplichtigheid van Chevalier, als advocaat van een Zwitser, aan oplichting en misbruik van vertrouwen bij de verkoop van een vliegtuig. Toen in oktober 2000 uitlekte dat er een huiszoeking was gehouden in zijn kantoor, had Chevalier ontslag genomen als staatssecretaris voor Buitenlandse Handel.

Slangen – Noël Slangen, de communicatieadviseur van premier Verhofstadt, kwam in opspraak nadat het weekblad *Knack* (9 januari) had uitgebracht dat zijn reclamebedrijf Slangen&Partners zich kandidaat had gesteld voor een opdracht van de op te richten Dienst Externe Communicatie. Slangen, wiens bedrijf pas derde gerangschikt was, maakte blijkbaar gebruik van informatie die hij kreeg op het kabinet-Verhofstadt om contact te nemen met Ecoconsult, dat als eerste gerangschikt was, met het oog op samenwerking. De Kancelarij van de eerste minister had op 27 november 2001 beslist de opdracht in te trekken.

In de Senaat, waar hij op 10 januari over de zaak werd geïnterpelleerd, weerlegde premier Verhofstadt dat er sprake was van belangenvermenging, zoals de oppositie beweerde. Hij zei dat Slangen het recht had zich kandidaat te stellen en dat die maar één keer met de administratie contact had om aan te dringen op een correcte toepassing van de regelgeving. In de Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken herhaalde Verhofstadt (16 januari) dat alles correct was verlopen. Ecoconsult, dat beroep had aangetekend bij de Raad van State, verkreeg op 4 maart 2003 niettemin de vernietiging van de beslissing van 27 november 2001.

Op 5 december verwees de raadkamer van Brussel Noël Slangen, drie communicatiebedrijfsleiders en de gewezen woordvoerder van oud-minister Theo Kelchtermans naar de correctionele rechtbank wegens schrijftvervalsing bij de aanbesteding van overheidsopdrachten. Volgens het gerecht waren er in het begin van de jaren 1990 onregelmatigheden gebeurd bij de toewijzing van informatiecampagnes aan het reclamebedrijf van Slangen voor rekening van Kelchtermans, die toen minister van Leefmilieu in de Vlaamse regering was.

Agusta-Dassaultaffaire – Het Hof van Cassatie seponerde eind maart het onderzoek over de rol van voormalig minister van Justitie en Economische Zaken Melchior Wathelet (PSC) in de Agusta-Dassaultaffaire. Het onderzoek was in mei 1997 geopend nadat een getuige had gezegd dat ook smeergeld zou zijn gegeven aan Wathelet. De betrokkene had dat ontkend.

Op 14 juni werd Carla Galle, de voormalige secretaris-generaal van de SP, door de correctionele rechtbank veroordeeld tot een geldboete en de voorwaardelijke ontzetting uit haar rechten wegens schrijftvervalsing. Tijdens het onderzoek van de Agusta-Dassaultsmeergeldzaak stelde het gerecht onregelmatigheden in de SP-boekhouding vast. Samen met Galle werden twee andere ex-medewerkers van de SP, Etienne Mangé en Guido Triest, veroordeeld. Galle ging tegen het vonnis in beroep.

Affaire-Cools – Oud-minister Alain Van der Biest (PS), die ervan beschuldigd werd de opdrachtgever te zijn van de moord (18 juli 1991) op PS-topman André Cools, pleegde op 17 maart zelfmoord. In een afscheidsbrief herhaalde hij onschuldig te zijn. De acht andere beschuldigen in de moordzaak werden op 22 april door de kamer van inbeschuldigingstelling van Luik naar het assisenhof verwezen. Op 25 september verbrak het Hof van Cassatie drie van de acht verwijzingsarresten wegens schending van de rechten van de verdediging. Daardoor kon het proces-Cools niet meer in 2002 beginnen.

Dutroux-affaire – Op 18 januari lekte uit dat Marc Dutroux op 3 januari in zijn cel in Aarlen een gesprek had met een journalist van de commerciële zender VTM. De journalist, die zich niet had bekendgemaakt bij de gevangenisdirectie, vergezelde VLD-senator Jean-Marie Dedecker en een medewerkster van het Centrum voor Gelijke Kansen en Racismebestrijding, die de toestemming hadden gekregen om Dutroux, op diens verzoek, te bezoeken. Op de vraag van de gevangenisdirectie of hij de chauffeur van Dedecker was, zou de journalist bevestigend hebben geantwoord. De zaak veroorzaakte opschudding in de politieke en mediawereld en lokte algemene afkeuring uit. Tegenover het VLD-partijbestuur (21 januari) verontschuldigde Dedecker zich voor «het binnenloodsen van een journalist». Hij distantieerde zich van de klankopname die in de gevangenis was gemaakt «en die niet bestemd was voor uitzending». Het partijbestuur verzocht de statutaire commissie Dedecker een blaam te geven.

Nadat in de daaropvolgende dagen duidelijk was geworden en Dedecker had toegegeven dat hij een actievere rol had gespeeld dan hij eerst had gezegd, trok het VLD-partijbestuur op 28 januari zijn aanbeveling aan de statutaire commissie in, om aan te geven dat het een blaam een te lichte sanctie vond. Op 30 januari schorste de statutaire commissie Dedecker voor een periode van drie maanden als lid van het partijbestuur en voor alle andere partij-activiteiten, met uitzondering van de senaatsfractie.

Op 15 maart deelde onderzoeksrechter Langlois aan de raadkamer van Neufchâteau mee, dat het onderzoek in de Dutroux-affaire afgerond was. In zijn vordering vroeg procureur des Konings Bourlet de verwijzing van Marc Dutroux, Michèle Martin, Michel Lelièvre en Gerard Pinon naar het assisenhof voor hun aandeel in de ontvoering, gijzeling en verkrachting van zes meisjes en de moord op vier van hen, en van Michel Nihoul voor drugshandel en vier pogingen tot ontvoering. De raadkamer van Neufchâteau zou zich in 2003 over de vordering uitspreken.

De Raad van State vernietigde op 23 oktober de sanctie die op 9 november 1998 tegen opperwachtmeester René Michaux was genomen. Michaux was van de tien rijkswachters die in het rapport van de Kamercommissie-Dutroux verantwoordelijk waren gesteld voor het falen van het onderzoek naar de verdwenen meisjes, de enige die gestraft en in graad 'teruggezet' was.

XI. De evolutie in de politieke partijen

Spirit en de kartelvorming met de SP.A – Kamerlid Fons Borginon, die als waarnemend voorzitter de complete implosie van de Volksunie niet had kunnen voorkomen, deelde op 16 januari mee aan te sluiten bij Spirit. Die partij was op 10 november 2001 opgericht door 'De Toekomstgroep', die de richtingstrijd in de Volksunie had verloren, en de vernieuwingsbeweging ID21⁶¹.

⁶¹ Voor een uitvoerig overzicht van de ontwikkelingen in de Volksunie, zie: M. DEWEERDT, *a.w.*, pp. 241-246; J. NOPPE en B. WAUTERS, Het uiteenvallen van de Volksunie en het ontstaan van de N-VA en Spirit : een chronologisch en morfologisch overzicht (juni 1999-juli 2002), *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 397-471.

De slechte score (2,7 %) in de januari-peiling van *La Libre Belgique* deed in de Spirit-rijen twijfel groeien over de overlevingskansen van de partij. In *Humo* (5 februari) liet senator Vincent Van Quickenborne weten dat hij en enkele andere parlementsleden naar de VLD zouden overstappen indien de partij tegen de zomer geen 5 % zou halen in de peilingen. In de pers werden Patrik Vankrunkelsven (Senaat) en Margriet Hermans (Vlaams Parlement) genoemd als mogelijke overstappers.

Binnen Spirit werd overeengekomen tot eind juni te wachten om een balans op te maken en conclusies te trekken. De afspraak werd doorkruist door de oproep, in *Het Laatste Nieuws* van 14 mei, van 'boegbeeld' Bert Anciaux «om in alliantie met de SP.A en met de steun van het ACW naar de kiezer te stappen». Zijn initiatief veroorzaakte opschudding, verwarring en onvrede in de partij. Voorzitster Annemie Van de Casteele betreurde dat Anciaux zijn oproep zonder overleg had gedaan en waarschuwde dat hij niet alleen over de partijlijn kon beslissen. SP.A-voorzitter Janssens nodigde Spirit uit voor een gesprek, maar zei dat de komst van individuele politici naar de SP.A «minder interessant» was. VLD-voorzitter De Gucht, die al had laten verstaan niet geïnteresseerd te zijn in de toetreding van Spirit als geheel, maar wel in individuele 'Spiritisten', zei te beseffen dat «het nu allemaal zeer snel kan gaan» en hield de deur open voor gesprekken.

Op een bijeenkomst van het partijbestuur en de parlementsleden van Spirit op 16 mei werd beslist de zaak niet te lang te laten aanslepen en al op Pinkstermaandag, 20 mei, opnieuw bijeen te komen. Aan het eind van een lange nachtelijke vergadering besliste een ruime meerderheid van het partijbestuur een onafhankelijke koers te blijven varen. De Algemene Raad bekrachtigde die beslissing op 25 mei met meer dan 90 % van de stemmen.

Intussen hadden op 21 mei drie Spirit-parlementsleden : Vankrunkelsven, Van Quickenborne en Hermans, aangekondigd over te stappen naar de VLD. Borginon volgde op 27 mei hun voorbeeld.

Nadat begin juni uit een opiniepeiling van *La Libre Belgique* andermaal was gebleken dat Spirit met 2,9 % van de kiesintenties niet over de kiesdrempel van 5 % zou komen, schreef *De Morgen* (25 juni) dat Spirit het 'onafhankelijkheidsscenario' had opgeborgen en een losse samenwerkingsformule zocht met een andere partij. Daarvoor kwam in eerste instantie de SP.A, maar ook Agalev in aanmerking. Aan het einde van een bijeenkomst in Genk (28-29 juni) besliste het partijbestuur met een tweederde meerderheid de Algemene Raad een mandaat te vragen om onderhandelingen te voeren over een verkiezingskartel met de Vlaamse socialisten. De Algemene Raad stemde daar op 1 juli mee in, met 82 % stemmen voor, 7 % tegen en 11 % onthoudingen.

Enkele uren voor de bijeenkomst van de Algemene Raad had Anciaux zijn partij opnieuw in ontreddering gebracht door ontslag te nemen als minister in de Vlaamse regering⁶². Anciaux nam zijn beslissing nadat hij vernomen had dat ook zijn 'politieke poulain' Sven Gatz (Brussels en Vlaams Parlement) naar de VLD overstapte.

⁶² Zie in dit Jaarboek : M. DEWEERDT, Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 2002, pp. 429-431.

Meteen na de vergadering van de Algemene Raad kondigde Kamerlid Annemie Van de Casteele haar ontslag aan als Spirit-voorzitster. Ze zei dat ze zich niet met de beslissing van de Algemene Raad kon verzoenen. Kamerlid en ondervoorzitter Els Van Weert nam het voorzitterschap waar. Op 2 juli kondigden twee andere parlamentsleden, Bart Staes (Europees Parlement) en Ferdy Willems (Kamer), aan naar Agalev te vertrekken. André-Emiel Bogaert (Vlaams Parlement) nam ontslag uit Spirit en ging als onafhankelijk parlamentslid zetelen.

SP.A-voorzitter Janssens zei op korte termijn onderhandelingen te willen beginnen met Spirit over kartelvorming en dat Spirit in elke kieskring een «zichtbare plaats» op de kartellijst zou krijgen. In een speciale editie van het partijmaandblad *Doen* lichtte de SP.A in juli haar leden in over de doelstellingen van de samenwerking. *Gazet van Antwerpen* schreef op 27 september dat uit een «geheime peiling» bleek dat een derde van de traditionele socialistische achterban zou weigeren voor het kartel te stemmen. De partijleiding relativeerde het bericht en zei dat uit een breed onderzoek bleek dat de winst van het kartel groter zou zijn dan het verlies.

Op 23 oktober stelden SP.A-voorzitter Janssens en waarnemend Spirit-voorzitter Van Weert een 'platformtekst' voor die «sociaal, democratisch, Vlaams en progressief» was en een reeks gemeenschappelijke doelstellingen bevatte voor «een samenleving waarin iedereen gelijke kansen krijgt, maar waarin iedereen ook de verantwoordelijkheid heeft om die kansen op te nemen».

Op 26 oktober keurde de ledenvergadering van Spirit de platformtekst en de kartelvorming met de SP.A bij de federale verkiezingen van 2003 en de regionale verkiezingen van 2004 goed. Er waren 322 ja-stemmen, 10 neen-stemmen en 17 onthoudingen. Spirit had op dat ogenblik ongeveer 3.500 leden. Els Van Weert werd tot Spirit-voorzitter verkozen; als enige kandidaat kreeg zij 97 % van de stemmen.

Bij de basis van de SP.A was er nogal wat kritiek op en voorbehoud tegenover de samenwerking met Spirit, wegens zowel de Vlaams-nationalistische wortels van de partij als het hoge aantal toegezegde verkiesbare plaatsen op de gemeenschappelijke kieslijsten. Ook op de bijeenkomst van het congres, dat op 23 november de platformtekst en de samenwerking met Spirit besprak, was er felle kritiek te horen. Stevaert, de onbetwiste leider van de partij, haalde al zijn overredingskracht boven om de critici te overtuigen. Uiteindelijk keurde 84 % van de congresgangers de kartelvorming goed.

Het congres keurde ook het vernieuwde partijprogramma goed, als eindpunt van de campagne 'Het Groot Onderhoud' die op 17 april begonnen was met de bedoeling door gesprekken in en buiten de partij het socialistische ideeëngoed op te frissen. In hetzelfde kader stelden de boegbeelden van de partij (Janssens, Stevaert, Vande Lanotte en Vandenbroucke – de zgn. Teletubbies – en *coming lady* Freya Van den Bossche) tijdens een treinreis door Vlaanderen (28-29 september) enkele «dwarse ideeën» voor.

Nog op het congres van 23 november werden de partijstatuten aangepast. Het mandaat van de voorzitter werd van twee op vier jaar gebracht. De partij kreeg een ondervoorzitter die van het andere geslacht moet zijn. De leeftijdsgrens van 65 jaar voor mandatarissen werd geschrapt.

De verruiming van de VLD – De beweging Nieuwe Christen-Democratie (NCD), waarvan oud-CVP-voorzitter Johan Van Hecke op 28 oktober 2001 de oprichting had aangekondigd en waarbij zich andere ontevreden CD&V'ers hadden aangesloten, hield op 2 februari in Aalst haar 'startdag'. Van Hecke bevestigde dat de VLD de bevoorrechte partner was voor de vorming, in oktober, van een «brede volkspartij» en zei dat ook met Spirit zou worden gesproken. Die partij zei de «hofmakerij» beu te zijn en geen zin te hebben op te gaan «in een grote volkspartij, waar niet de ideeën maar wel de mandaten prioritair lijken te zijn».

Op 23 februari had de eerste van vijf 'open' studiedagen plaats, waarmee de VLD en de NCD het inhoudelijke terrein wilden aftasten en het pad effenen voor de vorming van een «brede, open volkspartij». VLD-voorzitter De Gucht noemde de eerste studiedag, over onderwijs, «het begin van de verlofingsperiode». Hij stelde tegen de zomervakantie een «manifest» met «bouwstenen voor een volkspartij» in het vooruitzicht en zei dat het «huwelijk» op een programmacongres in oktober zou plaatshebben.

Op 15 april, twee maanden voor het einde van de studiedagenreeks, gaf het partijbestuur van de VLD De Gucht een mandaat om met de NCD een gemeenschappelijke intentieverklaring op te stellen. Tevens werd beslist een werkgroep op te richten om het congres voor te bereiden dat in november zou worden gehouden en vijf NCD'ers met raadgevende stem in het partijbestuur op te nemen. De versnelling van het toenaderingsproces werd in verband gebracht met toenemende kritiek en groeiend ongeduld in de VLD. In *Het Laatste Nieuws* van 20 april zei De Gucht dat, in het vooruitzicht van de parlementsverkiezingen van 2003, de sfeer in de politiek nerveuzer werd en dat hij zijn project «niet wil laten meesleuren in een electorale slijtageslag». Van Hecke maakte eveneens gewag van toenemende nervositeit.

Al op 27 resp. 29 april keurden het NCD-bestuur en het VLD-partijbestuur (unaniem, op drie onthoudingen na) een 'Engagementsverklaring' goed, waarin zij er zich toe verbonden samen te werken aan een project «dat moet leiden naar een authentieke volkspartij in Vlaanderen», die de oude breuklijnen overstijgt en kiest voor openheid en verandering. De Gucht stelde een aanpassing van de partijstatuten en een herziening van de Beginselverklaring van de VLD in het vooruitzicht. Hij zei dat de NCD'ers na het programmacongres lid zouden worden van de VLD, en dat de «ruime en open partij» onder de naam VLD aan de verkiezingen van 2003 zou deelnemen. Van Hecke, die lid was van het Europees Parlement, trad in september uit de EVP-fractie in het Europees Parlement en sloot aan bij de ELD-fractie.

Op de partijzetel van de VLD kondigden vier parlementsleden van Spirit (Borginon, Hermans, Vankrunkelsven en Van Quickenborne) op 28 mei officieel hun toetreding tot de VLD aan (zie hierboven). De VLD en de vier ex-Spirit-parlementsleden zeiden in een gezamenlijke intentieverklaring een beleid te willen voeren dat stoelt op vernieuwing en vooruitstrevendheid. De tekst, waarin enkele concrete doelstellingen werden opgesomd, werd een 'bouwsteen' genoemd voor de 'Verklaring' die in het najaar op een congres zou worden aangenomen. Drie van

de vier parlementsleden werden met raadgevende stem in het VLD-partijbestuur opgenomen.

De 'verruiming' van de VLD met de NCD en een groep ex-Spirit-leden werd bezegeld op het zgn. Novembercongres (16-17 november) in Brussel, waarop de VLD haar tiende verjaardag vierde⁶³. Bij die gelegenheid werd meegedeeld dat de 'ondertitel' van de VLD: 'Partij van de burger' in het partijlogo vervangen werd door 'Durven vernieuwen'. In tegenstelling tot wat De Gucht had aangekondigd en na interne kritiek, werd de Beginselverklaring uit 1992 niet herzien. Het congres besprak wel een 'Novemberverklaring', die de Beginselverklaring aanvulde en actualiseerde. Het sprak zich daarbij uit tegen het migrantenstemrecht en voor een aanscherping van de snel-Belgwet, alsook voor de afschaffing van de opkomstplicht en de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd tot 16 jaar. Na een rumoerige discussie besliste het congres dat de koning enkel nog een protocollaire functie kan hebben⁶⁴.

Omdat de ontwerpverklaring niet volledig behandeld kon worden, werd het 'Novembercongres' op 7 december voortgezet. Ondanks de oproep van voorzitter De Gucht de ontwerptekst te handhaven, besliste het congres met 128 stemmen voor, 122 tegen en 4 onthoudingen, in het onderdeel over de staatsstructuur, waarin stond dat het zwaartepunt van de staat bij de deelstaten moet liggen die bepalen welke bevoegdheden ze aan het federale niveau laten, uitdrukkelijk «de definitieve keuze voor een confederaal model» in de Novemberverklaring op te nemen. De verklaring in haar geheel werd op één tegenstem en zeven onthoudingen na unaniem goedgekeurd.

Het congres stemde ook in met een wijziging van de statuten. Voortaan kan een bestuursorgaan met een tweederde meerderheid beslissen een beperkt aantal leden (maximum 15 % van het aantal verkozen bestuursleden) te coöpteren. In toepassing daarvan coöpteerde het nationaal partijbestuur op 16 december zes 'verruimers', van wie drie NCD'ers en drie ex-Spiritisten.

Europees parlements lid Ward Beysen, die al langer kritiek had op de «verwatering» van het liberale programma en de verruimingsoperatie, en die VLD-voorzitter De Gucht verweet te veel naar links te zijn opgeschoven, kondigde op 23 maart de oprichting aan van het Liberaal Appel, een «verstandig rechtse» beweging die zich zou richten tot de «honderdduizenden Vlamingen die hun tong uitsteken naar de politiek». De beweging kante zich onder meer tegen de «feitelijke legalisering van drugs» en eiste een herziening van de snel-Belgwet en «meer

⁶³ Daags voor het congres, op 15 november, schreef *De Morgen* dat Johan Van Hecke en enkele medestanders enerzijds en het VLD-top trio De Gucht, Verhofstadt en Dewael anderzijds al in augustus 2001, een maand voor het 'vernieuwingscongres' van de CVP, een «geheim akkoord» hadden gesloten over de oprichting van een volkspartij.

⁶⁴ Kennelijk in een reactie daarop zei premier Verhofstadt in het weekblad *Dag Allemaal* (30 december) dat er geen reden was om ook maar iets aan het koningschap te veranderen. Hij zei dat het Belgische koningshuis onder Albert II mee geëvolueerd is met de moderne tijd en perfect functioneert, dat de koning zijn werk op een onbesproken manier doet en dat de Belgische monarchie model kan staan voor een moderne monarchie.

blauw op straat om de kleine criminaliteit aan te pakken». Ze slaagde er niet in op het Novembercongres van de VLD te wegen, tenzij wat de verstrakking van de snel-Belgwet betreft. Half december kondigde Beysen aan het Liberaal Appel tot een ledenbeweging te zullen uitbouwen.

CD&V – Op 20 en 21 september vernieuwde CD&V op een congres in Antwerpen zijn sociaal-economisch programma, om een antwoord te kunnen bieden op vier uitdagingen : de vergrijzing van de bevolking, de kenniseconomie, de bedreigde mobiliteit en duurzame ontwikkeling. Blikvangers van het programma waren onder meer de volledige kosteloosheid van het leerplichtonderwijs en de invoering van een 'kwali-tijd-kaart' die alle tijdskredietstelsels vervangt. Op de congresbijeenkomst werd meegedeeld dat voorzitter Stefaan De Clerck de enige kandidaat was voor de voorzittersverkiezingen. Kamerlid Pieter De Crem had in *Het Laatste Nieuws* van 20 september gezegd dat De Clerck «het leiderschap onvoldoende ingevuld» had en te zeer begaan was met het burgemeesterschap van Kortrijk. Hij eiste dat De Clerck tot aan de federale verkiezingen van de lente 2003 zou terugtreden als burgemeester. De Clerck zei dat hij niet van plan was dat te doen, maar pas na zijn hervervkiezing tot partijvoorzitter een definitieve beslissing zou nemen. Op het congres kreeg De Crem felle kritiek voor zijn uitlatingen, van onder anderen Kamerfractie leider Yves Leterme.

Op 9 november deelde CD&V mee dat De Clerck tot voorzitter was herkozen. Hij kreeg 19.790 of 91 % van de 21.718 geldig uitgebrachte stemmen. Van de ca. 90.000 CD&V-leden hadden er 21.870 aan de verkiezingen deelgenomen. Een kwart van de stemmen werd via het internet uitgebracht, de overige per brief. De Clerck kondigde aan dat hij zich na nieuwjaar en tot aan de parlementsverkiezingen als burgemeester zou laten vervangen door de eerste schep en van Kortrijk.

N-VA – De Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA), die de in 2001 geïmplodeerde Volksunie voortzette nadat ze, als groep 'Vlaams-Nationaal', het ledenreferendum had gewonnen⁶⁵, hield op 4 en 5 mei in Leuven haar eerste programmacongres over de organisatie van de Vlaamse staat, de versterking van de democratie, Vlaanderen en Europa, en cultuur en media. Andere thema's (onderwijs, mobiliteit, economie, veiligheid, ...) zouden op een later te houden congres worden behandeld. De N-VA bevestigde haar grondkeuze voor een onafhankelijke Vlaamse staat met Brussel als hoofdstad. Op het congres werd Geert Bourgeois, die de partij ad interim leidde, tot partijvoorzitter verkozen. Hij kreeg als enige kandidaat 95,74 % van de 939 uitgebrachte stemmen. Op 20 april had de partijraad Kris Van Dijck tot partijsecretaris en Frieda Brepoels en Eric Defoort tot ondervoorzitter aangewezen. De N-VA sloot eind september haar eerste werkjaar af met 10.469 leden, van wie er volgens de partij 3.000 geen 'VU-verleden' hadden.

Agalev – De groenen volgden nauwgezet de toenadering tussen de SP.A en Spirit. De partij wees een structurele samenwerking met de Vlaamse socialisten af, maar zei wel open te staan voor samenwerking rond concrete beleidspunten. Tot

⁶⁵ Zie : J. NOPPE en B. WAUTERS, *a.w.*, pp. 397-471.

afspraken daarover kwam het evenwel niet. Op 7 december keurden Agalev en Ecolo een verklaring goed die vijftig gemeenschappelijke beleidsstandpunten bevatte. De twee groene partijen beslisten hun gemeenschappelijke Kamer- en senaatsfractie te behouden en desgevallend enkel samen aan de volgende regering deel te nemen.

Om het partijprogramma voor de federale verkiezingen van 2003 voor te bereiden, hield Agalev op 25 mei een 'politiek-inhoudelijk' congres. Op 19 oktober kregen negen parlementsleden van het congres de toestemming om, in afwijking van de rotatieregel die het aantal mandaattermijnen tot twee beperkt, voor een derde keer kandidaat te zijn bij de federale verkiezingen van 2003.

Vlaams Blok – Enkele ex-leden van het Vlaams Blok uit het Brugse, die in 2001 ontslag hadden genomen uit onvrede met de «autoritaire en leugenachtige manier» waarop de partij werd geleid, richtten op 7 maart de partij Vlaanderen Leefbaar op.

PS en Ecolo – PS-voorzitter Di Rupo riep op 1 mei Ecolo op met zijn partij tegen de parlementsverkiezingen van de lente 2003 een links front ('pôle de gauche') te vormen. De federatieraad van Ecolo besliste op 4 mei een 'platformtekst' op te stellen die aan de PS, maar ook aan de PSC en andere progressieve beweging zou worden voorgelegd met het oog op samenwerking rond concrete beleidskwesties. In een interview met *Le Soir* (15 juni) sprak Jacques Bauduin, een van de drie federaal secretarissen van Ecolo, zich uit voor de vorming van een alliantie met de PS. Zijn verklaringen veroorzaakten grote opschudding in de partij. Om daaraan een einde te maken en om te voorkomen dat op de bijeenkomst van de Conseil fédéral, die op 21 juni was bijeengeroepen, een motie van wantrouwen tegen de partijleiding zou worden aangenomen, namen die dag Bauduin en de twee andere federaal secretarissen, Philippe Defeyt en Brigitte Ernst, ontslag. Defeyt werd met een informele 'formatieopdracht' belast en wist op 28 juni twee parlementsleden rond zich te scharen om de leiding van Ecolo in handen te nemen. De Assemblée générale aanvaardde de oplossing en verkoos op 7 juli Defeyt, Evelyne Huytebroeck (Brusselse Hoofdstedelijke Raad) en Marc Hordies (Waals Parlement en gemeenschapssenator) met 96,7 % van de stemmen tot nieuwe federaal secretarissen. De groenen wezen de vorming van een verkiezingskartel met de PS af, maar zeiden wel bereid te zijn rond bepaalde beleidspunten met de Franstalige socialisten samen te werken. Op 28 september ondertekenden de twee partijen een gemeenschappelijk programma van 'convergences à gauche'. Kernthema's ervan waren de gelijke toegang tot de levenskwaliteit, de gegarandeerde financiering van de sociale bescherming, duurzame ontwikkeling, een open, transparante en participatieve democratie, en de publieke sturing van de economische globalisering. Kort voor de ondertekening had de Conseil de fédération van Ecolo de tekst op twee onthoudingen na unaniem goedgekeurd; bij het PS-partijbureau was er volledige unanimitéit. Waarnemers zagen in de 'convergences' de intentie van de twee partijen in 2003 eensgezind aan de onderhandelingen voor de vorming van de federale regering te verschijnen.

De Assemblée générale van Ecolo nam op 10 maart met een nipte meerderheid van 52,3 % de ontwerp-motie van de vier federale en regionale ministers en een meerderheid van de parlementsleden aan, waarin het belang van de regeringsdeelname werd beklemtoond. Een tweede ontwerp-motie, die door een derde van de parlementsleden was ondertekend, was erg kritisch voor de Ecolo-regeringsleden en maakte de voortzetting van de regeringsdeelname afhankelijk van de snelle realisatie van een reeks concrete punten.

Op 24 november keurde de Assemblée générale, met 100 stemmen voor en 27 tegen, een resolutie goed waarin de vraag werd opgeworpen of de erfopvolging van het staatshoofd verenigbaar is met de principes van de democratie en waarin gezegd werd dat op middellange termijn gestreefd moet worden naar een 'ceremoniële monarchie', waarbij de koning enkel nog protocollaire taken zou mogen uitoefenen. Na negatieve reacties van de andere Franstalige partijen zei de Ecolotop op 25 november in een mededeling dat het niet om een prioriteit van de partij ging en dat Ecolo geen voorstellen zou doen om de grondwettelijke bepalingen over de monarchie te wijzigen. Minister Durant zei (*La Libre Belgique*, 17 december) dat de groenen een vergissing hadden begaan en dat ze het standpunt van de Assemblée générale niet volgde.

PS-voorzitter Di Rupo stelde op 13 januari het nieuwe logo van zijn partij voor: een slanke P en een vettere S op een felrode achtergrond. De vuist met de roos, die in 1977 was overgenomen van de Franse socialisten, werd geschrapt.

Op 17 november werd in Flémalle de Mouvement Socialiste opgericht, die enkele dissidente socialistische groepjes verenigde die aan de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2000 hadden deelgenomen en de PS verweten almaar meer naar het centrum op te schuiven. Een van de groepjes was Alternative Socialiste Citoyenne de Flémalle van Marcel Cools, de zoon van de vermoorde PS-voorman. Onder de deelnemers aan het stichtingscongres was er grote verdeeldheid over de eventuele deelname aan de verkiezingen van 2003.

MR – De federatie van PRL, FDF en MCC deed een verdere stap naar integratie door de oprichting, op 24 maart, van de Mouvement Réformateur (MR), waarbij zich de liberale partij uit het Duitse taalgebied (PFF) als vierde component aansloot. De MR kreeg eigen beleidsorganen, onder meer een voorzitter, een congres (met 5.900 leden, waarvan 4.200 voor de PRL, 1.000 voor het FDF, 500 voor de MCC en 200 voor de PFF), en een bureau. Opmerkelijk was de invoering van de functie van 'Chef de file gouvernemental'. Elk van de vier componenten behield zijn autonomie. Op het stichtingscongres werd PRL-voorzitter Daniel Ducarme tot voorzitter van de MR aangesteld. Op een bijeenkomst in Rochefort (31 augustus-1 september) nam het congres een 'Manifeste des réformateurs' aan. Op 15 december werd Louis Michel tot 'Chef de file gouvernemental' aangesteld. Hij kreeg 96,47 % van de 13.523 uitgebrachte stemmen.

PSC/CDH – *Le Soir* schreef op 14 januari dat PSC-voorzitter Joëlle Milquet met haar tien belangrijkste 'luitenanten' de overlevingskansen van de partij had besproken.

Uit het feit dat zij de idee een federatie te vormen met Ecolo hadden verlaten, leidde de krant af dat er de PSC geen andere keuze bleef dan sloop te gaan met de PRL. Informele gesprekken daarover, op initiatief van MCC-voorzitter Gérard Deprez, zouden in november 2001 op bevel van Louis Michel zijn stopgezet. Milquet ontkende van plan te zijn een federatie te vormen met de PRL.

Op 18 mei sloot het PSC-congres de vernieuwingsoperatie af die na de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2000 was begonnen met de wijziging van de partijnaam in Centre démocrate humaniste (in het logo afgekort als cdH). Het CDH profileerde zich als moderne centrumpartij die ook voor niet-gelovigen openstaat. Het democratisch humanisme werd een 'vierde weg' genoemd, naast het liberalisme, socialisme en ecologisme.

Enkele PSC-leden die ontevreden waren met de naamsverandering richtten op 30 november de partij *Chrétiens démocrates francophones* (CDF) op. Er waren ongeveer 800 aanwezigen op het stichtingscongres in Namen.

Belgian Politics from 1978 to 2002
Overzicht van het Belgische politiek gebeuren sinds 1978
L'Année politique belge depuis 1978

<i>Year Année Jaar</i>	<i>Res Publica</i>	<i>Auteurs Nederlandse versie</i>	<i>Authors English text</i>
1978	79/2	M. Deweerdt	
1979	80/3	M. Deweerdt	
1980	81/2-3	M. Deweerdt	
1981	82/2	M. Deweerdt	M. Deweerdt, J. Smits
1982	83/2-3	M. Deweerdt	J. Smits
1983	84/4	M. Deweerdt	J. Smits
1984	85/2-3	M. Deweerdt	J. Smits
1985	86/3	M. Deweerdt	J. Smits
1986	87/3	M. Deweerdt	I. Couttenier
1987	88/2-3	M. Deweerdt	I. Couttenier
1988	89/3	M. Deweerdt	I. Couttenier
1989	90/2-3	M. Deweerdt	I. Couttenier
1990	91/3-4	R. D'Haese en P. Van den Driessche	I. Couttenier
1991	92/3-4	M. Deweerdt en R. Falter	I. Couttenier
1992	93/3-4	M. Deweerdt en R. Falter	I. Couttenier
1993	94/3-4	M. Deweerdt	K. Deschouwer, M. Deweerdt
1994	95/3-4	M. Deweerdt	K. Deschouwer, M. Deweerdt
1995	96/3-4	M. Platel	K. Deschouwer, M. Platel
1996	97/4	M. Deweerdt	I. Couttenier
1997	98/3-4	M. Deweerdt	S. Fiers, M. Deweerdt
1998	99/2-3	M. Deweerdt	S. Fiers, M. Deweerdt
1999	2000/2-3	M. Deweerdt	S. Fiers, M. Deweerdt
2000	2001/2-3	M. Deweerdt	S. Fiers, M. Deweerdt
2001	2002/2-3	M. Deweerdt	S. Depauw, M. Deweerdt
2002	2003/2-3	M. Deweerdt	S. Depauw, M. Deweerdt

Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren			L'Année politique en Wallonie / la Communauté française
<i>Année/Jaar</i>	<i>Auteurs</i>	<i>Res Publica</i>	<i>Auteurs</i>
1982	J. Ceuleers	83/2-3	J. Brassinne
1986	J. Van Doren	87/3	
1987		88/2-3	M. Colligne, M. Quévit
1989		90/2-3	J.-P. Dawance
1993	G. Tastenhoye	94/3-4	C. Bovy
1994	G. Tastenhoye	95/3-4	L. Iker
1995	G. Tastenhoye	96/3-4	P. Verjans
1996	J. Craeghs	97/4	
1997	M. Deweerdt	98/3-4	
1998	M. Deweerdt	99/2-3	
1999	M. Deweerdt	2000/2-3	
2000	M. Deweerdt	2001/2-3	
2001	M. Deweerdt	2002/2-3	Les ministres wallons
2002	M. Deweerdt	2003/2-3	

Belgian Politics in 2002

Sam DEPAUW

Postdoctoral Fellow of the Fund for Scientific Research-Flanders at the Section of Political Sociology of the Katholieke Universiteit Leuven

Mark DEWEERDT

Political Journalist of De Financieel-Economische Tijd

Verhofstadt's cabinet's final year in office has proved to be a difficult one at times. Discord was noticeable between the greens and the other coalition partners. On immigrants' suffrage the Flemish liberals (VLD) and the other partners were poles apart.

The slowing economic growth forced the cabinet to a frugal budgetary policy and impeded new initiatives. Corporate taxes were amended and eco-taxation was finally introduced. The implementation of the Lambermont agreement continued and the electoral system and bicameralism were revised. The party system marked a rapprochement of socialists and Spirit (i.e. the former Volksunie) in Flanders and greens in Wallonia, the transfer of a number of Spirit MPs to the liberal party, and the francophone Christian democrats' change of name.

I. Verhofstadt's second start and the cabinet's Note of Priorities

By the end of 2001 Verhofstadt's cabinet appeared to have run out of steam. The slowing economy in the wake of 9/11 restricted public funds and forced the cabinet to cancel new initiatives. Engrossed in the European presidency Verhofstadt was unable to prevent open discord among the coalition partners over suffrage for immigrants or sentence reduction for 'pentiti'. Rumours of a cabinet reshuffle or even snap elections were particularly persistent. To counter the impression that without Christian democrats a cabinet couldn't serve out the whole term Verhofstadt launched a Note of Priorities for the cabinet's remaining 18 months. Socialists and greens, however, judged it unbalanced. Ecolo Federal Secretary Defeyt called Verhofstadt 'too Flemish – too VLD'. His outburst would delay deliberations within the cabinet for another day as Verhofstadt insisted on a written apology. Only after the Ecolo leadership issued a statement confirming their confidence in the Prime Minister, deliberations resumed.

On January 18th the Note of Priorities was adopted by the cabinet. It encompassed 21 measures, that by and large can be traced back to the policy agreement. Included are a twofold budgetary control to ensure a balanced budget, additional corporate tax cuts amounting to € 250 million, an improved social statute for the self-employed, an extended financial responsibility for participants in the health sector, and additional measures to increase the employment rate among women, the semi- and unskilled, as well as older workers. In Parliament, the coalition

partners expressed divergent concerns but confirmed their confidence in the cabinet. Verhofstadt's *second start* was eclipsed, however, by the preceding discord.

II. Nepal and Aelvoet's resignation

On August 21st FN Herstal acknowledged an order of 5.500 Minimi machine guns, worth € 15.4 million. The company's initial refusal to disclose the prospective buyer was heavily criticised by Flemish opposition parties. That it was subsequently identified to be Nepal did little to stem the outcry. The law prohibits the export of arms to countries where armed conflict or frequent violations of human rights occur. Foreign Minister Michel's characterisation of Nepal as a recent yet fragile democracy facing Maoist terrorism was considered unconvincing, in particular after a similar order was refused by Germany. The issue proved most damaging to the greens in government. Initially, Minister Aelvoet admitted not to have been present (or on the phone) during the cabinet meeting in question. Her position became untenable, however, after she was contradicted by her colleagues. Tavernier assumed her portfolio of consumer affairs, health care, and the environment on August 28th. Criticism persisted, however, within the green parties, in particular after the elections in Nepal were postponed and the cabinet sacked. In Parliament, Prime Minister Verhofstadt insisted that the entire cabinet stood by its decision of July 11th – although he conceded to send a human rights' observer to Kathmandu and to incorporate the European Code of Conduct into law. On November 22nd the diplomatic mission to Nepal concluded that little had changed regarding human rights, yet identified important deficiencies in the Nepalese army in armament and logistics to face the increasing Maoist terrorist activities in the region. The initial agreement to further restrict export to countries whose military spending exceeded expenditure on social services, was subsequently relaxed on request of the francophone parties to meet the region's economic concerns. Export to non-suspect countries was eased and Parliament would be informed every six months only.

III. Fiscal and Budgetary Policy

A. Budgetary Results for 2001 and Control of the 2002-Budget

In 2001 the government (i.e. the federal, community, regional, and local governments as well as the public bodies involved in social security) realised a € 967.5 million surplus. The federal government's € 2.363 million deficit was offset by the surplus generated by the Flemish community and by the social security sector. By the end of 2001 the public debt amounted to € 257.2 billion, i.e. 108.5 % of GDP. This slight reduction from 109.6 % in 2000 is due to the small growth rate. For 2002 the expected growth rate was lowered from 1.3 to 0.9 %. The lost revenues were to be compensated by a reduction of contributions to the European Union and the regions. Other measures decided on the budget conclave included a reduction of the departmental means of operation by 1.5 % in all departments, the

departments of Justice and Development Cooperation excepted. Moreover, departments would monthly receive only 1/15th of the estimated means of operation : the remainder would be reserved until it was clear the budget would not be surpassed. In 2001 a secondary control of the budget was held, yet no additional measures were deemed necessary. Setbacks in unemployment and the reform of the police forces were offset by a decrease of the interest charges and by reducing contributions paid to the European Union.

B. The 2003-Budget and the Declaration of Federal Policy

On October 7th the cabinet rounded off the budgetary deliberations. Public revenues were estimated at € 44.95 billion, expenditure at € 44.59 billion. In spite of the European Commission's decision to disregard short-term economic fluctuations in assessing budget deficits, Verhofstadt reaffirmed the cabinet's commitment to a balanced budget and assumed a cautious growth rate of 2.1 % of GDP. A federal deficit of € 0.99 billion was offset by a surplus on the regional, communal, and local level. The allocation for 2003 to the communities and regions was decreased by € 332 million as a result of adjustments to the national income growth expectancies. The sums that the communities and regions had received in excess between 1999 en 2001 did not have to be returned. The health budget amounted to € 15.343 billion, i.e. an increase by 6.47 %.

Additional revenues amounting to € 1.5 billion were sought to pave the way for new initiatives. Included were an increase of the advance corporate tax payment (€ 260 million), a raise of the excise on tobacco products (€ 192 million), a more effective tax collection (€ 120 million), reduced or postponed contributions to the postal services, to Parliament, and to the state agency responsible for government estate (€ 155 million), and the sale of the Quatre-Bras building (€ 19 million). New initiatives reduced social contributions for lower incomes, raised pensions, some child benefits and other allowances. The justice department was allocated an additional 5 % and Development Cooperation an additional 9 %. The extra dividend that the government received from the sale of Belgacom's participation in Ben was assigned to the Ageing Fund – a donation that was to be repeated in 2003.

In the *declaration of federal policy*, Verhofstadt painted a bleak picture of the economic situation with the threat of war in Iraq. More than twenty measures were mentioned from reforming corporate taxes to road safety and gay marriage. Enabling legislation accompanying the 2003-budget included over 500 articles on the social and fiscal statute of artists, the self-employed's spouses, and guardianship of non-accompanied immigrant minors. The Council of State remarked that not all of them were related to the 2003-budget. Some articles would only take effect in 2004.

C. Personal Income Taxes, Corporate Taxes and Eco-Taxation

Personal income taxes – In the course of the Palm Sunday deliberations (March 24th-25th) the cabinet decided to postpone the elevation of tax brackets (i.e. the amounts that tax rates are applied to) until October 1st. Furthermore, the maximum commuter distance that is tax deductible at 0.15 cent/km was doubled from 50 to 100 kilometre. From January 1st 2003 environment-friendly and energy-saving investments in residences are partly tax deductible, up to a maximum of € 590. On December 19th the High Council for Finance recommended a firm distinction between job-related expenses and fiscal stimuli. The latter encompassed three categories : stimuli regarding real estate and long-term savings, stimuli regarding social expenses and personal services e.g. day care, and stimuli related to the environment. The first category would be taxed at 35 % for a maximum of € 2.000. The second and third category would be taxed at 40 % for a maximum of € 1.810 and € 1.500 respectively. Minister Reynders disaffirmed that a bill to this effect would be introduced prior to the 2003 elections.

Corporate Taxes – In the 2001 declaration of federal policy Verhofstadt had announced lower tax rates. To offset lost revenues compensating measures worth € 1.17 billion were deemed necessary. In the course of the Palm Sunday deliberations the cabinet agreed to lower the tax rate from 39 to 33 % – the crisis tax not included. Tax rates for smaller enterprises earning less than € 322.500 were lowered from 28 to 24.25 % for profits less than € 25.000, from 36 to 31 % for profits up to € 90.000, and from 41 to 34.5 % for profits more than € 90.000. In addition, profits up to € 37.500 that are re-invested in permanent assets were exempted. To balance the cabinet modified both the rules for depreciation (€ 478 million) and the rules of application for taxed revenues (€ 322 million), and introduced an advanced payment of 10 % on profits made on liquidation or on the acquisition of one's own shares (€ 124 million). The socialists and greens questioned the budgetary neutrality of the operation. The Inspectorate of Finances estimated the cost at € 445 million per annum. The Flemish government was more preoccupied with the cancellation of the regional environmental tax's deductibility. In 2001 the textile industry and industrial laundries had paid up to € 7.595 million in sewage charges. After consultation the Flemish government decided to lower its taxes on sewage water temporarily. The bill was adopted in Parliament on December 10th and 23rd.

Eco-Taxation – On July 19th 2001 the cabinet had introduced eco-bonuses in the form of excise and VAT reductions on beverages in environment-friendly packaging, as well as eco-taxes on beverages in disposable packaging. In response to the European Commission's criticism the bill was adjusted in the course of the Palm Sunday deliberations. The variable tax rates included in the original proposal were replaced by a fixed tax of 11.6262 cent per litre. Beverages in returnable or recyclable packaging are exempted and would benefit from lower excise and VAT

rates. The bill was adopted on December 11th and 23rd. The greens had demanded to link the vote to the corporate tax reform in order to prevent a deficient implementation similar to what happened in 1993. Nevertheless, the date the law would take effect was postponed to March 20th 2003.

IV. Home Policy

A. Institutional Regulations and Political 'Renewal'

The Constitution – On February 21st the principle of equality was extended to gender equality and article 11b was made to guarantee equal access to elected and public office. As per the Octopus agreement, concluded in the wake of the Dutroux incident, military tribunals were limited to times of war. Up to then they existed in times of peace as well. In addition, tribunals were established to monitor criminal sentences, including the conditions of probational release. In this capacity they would replace the committees established in 1998.

The Council of State – To solve the considerable arrears the Council of State was granted the possibility to fine wrongful appeals to administrative decisions. In addition, the time limit for urgent advice on legislation was relaxed from three to five days. Recommendations would be limited to the jurisdiction, legal ground, and procedural requirements. The opposition's criticism prevented the Council of State's advisory tasks to be reduced even further.

The electoral law and bicameralism – At the outset of 2002, of the cabinet's pledge to «modernise the electoral system» only the reduction of the impact of a vote at the head of the list and the removal of candidate-successors had been carried out. Other aspects of the issue had been referred to the Committee on Political Renewal. In spite of this, Verhofstadt announced province-wide constituencies in Antwerp, West- and East-Flanders, as well as an electoral threshold of 5 %. The provinces of Limburg, Namur and Luxemburg already constituted a single constituency. The initial resistance from the francophone socialists to a single constituency in Liège and Hainaut dissipated when the ten-yearly population figures did not warrant a change of seats between the provinces. Criticism on the scission of the Brussels-Halle-Vilvoorde constituency persisted, however.

Although the initial schedule envisaged adoption of the electoral law by Easter, only on April 26th an agreement was reached among the coalition partners. The initial plan to enable a small number of candidates to stand in all constituencies in Flanders or Wallonia was repealed – the francophone socialists preferred not to face Louis Michel's competition. Candidates would be able to stand for both the Chamber and the Senate instead, though in the 2003 elections only. The constituency of Brussels-Halle-Vilvoorde was not divided. Flemish parties could present a common list in Louvain and Brussels, while a similar arrangement for francophone parties in Nivelles and Bruxelles was thwarted by socialist Deputy Prime Minister Onkelinx. First, the number of seats for the Flemish and

francophone parties in Brussels-Halle-Vilvoorde are to be determined. Second, these Flemish seats will be added to the seats in Louvain to determine the number of seats for each party. The francophone seats will not be added to the seats in Nivelles, although alliances between local parties in both constituencies will be possible. The Council of State advised against the common lists in Brussels and Louvain although not in Nivelles. Not only would it entail a supplementary condition for eligibility that is unconstitutional, the arrangement was deemed contrary to the constitutional rules on the distribution of seats over the constituencies and the principle of equality as well. As a result of the opposition's delaying tactics the electoral law wasn't adopted until September. Three majority members dissented, i.e. Lano, Peeters and Dufour – Pinxten abstained. On February 26th 2003, however, the Court of Arbitration would annul the settlement for Brussels-Halle-Vilvoorde.

In addition, Parliament adopted the principle of gender equality for electoral lists – the number of candidates of both sexes may not differ by more than one while the two candidates highest on the list must be of a different gender. The procedure to vote for Belgians abroad was simplified considerably: as well as by proxy they would be allowed to vote by mail or in person at the embassy. In 2003 113,214 would vote abroad, compared to 18 in 1999. Other projects were postponed until after the 2003 elections. They included a revision of the procedure to amend the Constitution, the attribution to the Brussels-Capital region of the autonomy to shape its institutions, and the reduction of the Senate to 70 members equally representing the Flemish and francophone parliaments. The Senate would then only intervene in issues related to the constitution, to communal legislation, and treaties pertaining to both the federal and communal/regional authorities. The Chamber would include an additional 50 members – elected in community-wide constituencies. Not unlike in Norway, a special reflection committee within the Chamber would offer a second reading on proposed legislation.

B. The Reform of the State

In compliance with the Lambermont agreement concluded in 2001 the defederalisation of the policies of agriculture, exports, and the organisation of local authorities took effect on January 1st. Consequently a considerable number of civil servants were transferred to the regions. For instance, 2,633 civil servants of the Department of Self-Employed and Agriculture left for the Federal Agency for Food Chain Security, the Walloon and Flemish regions. In addition, the composition of the Belgian Bureau's for Intervention and Restitution board of directors would be altered to guarantee representation of the regions. The Flemish and Walloon government would appoint two members each out of a total of ten. The Brussels' government would appoint one. The bureau is responsible for the disbursement of European agricultural subsidies and compensations.

In a similar vein the Agency for Foreign Trade would replace the Belgian Foreign Trade Office. More than 2/3 of the office's staff would be transferred to the regions. Dissension arose over the removal of the consensus requirement for joint

diplomatic missions. In Flanders, in particular, it was feared the Walloon and Brussels' regions would be able to authorise missions, whereas 62 % of the burden would be borne by the Flemish region. On November 29th the regions agreed to reintroduce the consensus requirement. In a note addressed to a special study group Minister Boutmans opposed a similar defederalisation of development aid policy. The communities and regions would only be entitled to take additional initiatives. Earlier the Senate committee and a number of NGOs had come to a similar conclusion. By December 31st the special study group had completed its activities, although a final report had not yet been compiled.

In a book commemorating the 700th anniversary of the Battle of the Spurs Prime Minister of the Flemish government Dewael favoured the defederalisation of the policies of mobility (including the railway corporation and Zaventem airport), socio-economics, health care, and family income supplements. The francophone parties rejected the possibility of new negotiations after the 2003 elections outright.

C. The Reform of the Civil Service

In accordance with the Copernicus Plan the last 5 federal public services were established, replacing the Home and Foreign Departments, as well as the Departments of Finance, of Employment, Labour and Social Dialogue, and of Economy, Self-Employed and Energy. Chairpersons were appointed : out of a total of thirteen chairs two were recruited from the private sector, six from the civil service and five had been federal principal private secretaries. In addition, six planning public services were established in the fields of active property management, sustainable development, telecommunications, consumer interests, research policy, social integration, poverty prevention and social economy.

The requirement of sufficient knowledge of both official languages was replaced by a requirement of a 'functional' knowledge for 250 bilingual civil servants performing managerial tasks. This functional knowledge refers to the ability to read and speak both languages in order to facilitate communication and cooperation with the manager's co-workers. The francophone community obtained an amendment that juries would be composed by the federal government and not by Selor (i.e. the government agency charged with selection). It feared an insufficient number of francophone applicants would pass the test.

D. Communal Problems

The Nabholz-Haidegger report – On July 31st 2001 Belgium had signed the Council of Europe's framework treaty on the protection of national minorities. At the time the cabinet specified that the treaty would not detract from linguistic legislation. Who constitutes a national minority would be defined by an interministerial conference. On March 8th the Venice Committee, i.e. a number of legal experts counselling the Parliamentary Assembly, advised that the francophone community could not be considered a national minority within Belgium, but that the francophone population within Flanders and the Dutch- and German-speaking populations within

Wallonia are. The Council's committee on legal affairs and human rights recommended Belgium to ratify the treaty forthwith.

The recommendations were ill-received in Flanders. The Flemish government refused ratification as long as the Nabholz report would be adopted by the Parliamentary Assembly. Intensive lobbying obtained the referral of the resolution to the committee. The committee on legal affairs and human rights upheld its decision on September 2nd, however. The Nabholz report was adopted by the Parliamentary Assembly on September 26th. Two amendments were accepted: that ratification would not alter the Belgian constitutional order nor its territorial borders, and that anyone living in a different linguistic region would benefit from being able to speak and understand the local language. The Flemish parties were irritated by the francophone triumphant reactions and claimed that the Manzella amendments would prevent any geographical or substantial extension of the facilities for the francophone population. Michel conceded that ratification would be postponed until after the 2003 elections.

The Peeters circular letter – The circular letter that made a French translation of official documents in the Flemish municipalities with facilities conditional on an 'express and repeated request' continued to cause commotion in 2002. The letter proved the main issue in an ongoing conflict between the municipality of Wezembeek-Oppem and the Flemish region. In 2001 the Flemish government had issued a warning to delete the revenues obtained from a tax on household refuse that was sent out in Dutch and French based on a person's linguistic group membership. Awaiting the Council of State's ruling in a similar case the government agreed not to send a special emissary to Wezembeek-Oppem. Only on March 8th did Minister Van Grembergen and mayor Van Hoobrouck reach an agreement: new notifications would be sent out in Dutch. A letter of clarification would accompany it that mentioned the possibility to obtain a translation in French. A repeat of the conflict over the language on the envelope was narrowly avoided. In December the municipalities of Wezembeek-Oppem and Kraainem decided to cancel similar taxes on household refuse for 2003.

A francophone advisory council in Flanders – In December 2001 the Council of State annulled the decision by the French community council in Brussels to establish an advisory council for the francophone population in the Brussels' suburbs. When 20 councillors would be replaced by representatives of the francophone customers of the French community council living in the (Flemish) suburbs, the Flemish government appealed to the Council of State to annul this new decision as well.

Advertising for tobacco products – On July 13th the Senate adopted in committee a proposal to exempt the Spa Formula One grand prix from the ban on tobacco advertising in 2003 and 2004. The committee also passed a resolution to force the tobacco industry to fund information campaigns on the consequences of smoking. After abstaining in committee the Flemish Christian democrats rejected the bill in the plenary. As a result the bill failed – it was supported by the francophone parties

(the greens and three Christian democrats excepted), one Flemish socialist, and nine liberals. On October 28th the FIA removed the Spa grand prix from the 2003 schedule. Ultimate attempts by the francophone parties to preserve it were to no avail. An opening offered by the francophone green party was undone only a few days later. A bill proposal to postpone the ban on tobacco advertising on international events until 2006 was adopted by the Senate on November 21st by a narrow margin. It was rejected by the Chamber on December 10th, however. The opposition had succeeded in linking the issue to the bill on eco-taxation, i.e. a topic high on the greens' priority list. This did not prevent the greens from rejecting the proposal, however. It was whispered that the relaxation of arms exports regulations adopted on the same day were a compensation for the francophone parties.

Radio frequencies – On October 22nd the community governments reached an agreement on the distribution of 845 radio frequencies. The issue had lingered on since 1990. Following a ruling by the Court of Arbitration the Flemish and French community governments had assigned frequencies independently. In Brussels and all along the linguistic border frequencies interfered leading to numerous lawsuits.

Linguistic courtesy agreement – On July 18th the Brussels' regional government prolonged the linguistic courtesy agreement concluded in 1998. According to it bilingual civil servants in the region have two years to pass a language exam. This time limit was relaxed to another two years in 2000. The agreement came to an end in August entailing the resignation of all civil servants who hadn't passed the exam. Therefore another two years were added to the time limit if the person had attended a language course or obtained 40 % on the exam. The arrangement also applied to staff hired after September 1st.

V. Policy on Asylum and Foreign Residents

A. Immigrants' Suffrage and Fast Track Naturalisation

Since November 6th 2001 the Senate had been debating a proposal to extend suffrage in local elections to 123.542 immigrants who resided in Belgium for at least five years. Of the coalition partners only the Flemish liberals opposed it. Throughout January 2002 Michel repeatedly cautioned that the francophone liberals – while in favour of local suffrage for immigrants – would not support an alternative majority on the issue. Coveliers, the Flemish liberals' parliamentary party leader in the Chamber threatened to table a motion of no-confidence in case it would come to a vote in the Senate. Both the Flemish socialists and greens denied there was a cabinet crisis as the policy agreement was silent on the topic, yet urged Parliament to proceed. On March 12th the Senate rejected the proposal in committee, both liberal parties, the Flemish Christian democrats and the far-right Vlaams Blok opposing the bill. Up to then the position of the francophone liberals had been in doubt as the party had supported immigrants' suffrage in the Walloon Parliament a week before. The Flemish Christian democrats demanded a tightening of

the naturalisation procedures. In plenum the Senate confirmed its rejection. The Flemish liberals' parliamentary party leader in the Senate, Leduc's remarks on immigrants' unwillingness to study or work created a stir.

On January 16th the Chamber commenced the assessment of the fast track naturalisation procedures. From May 1st 2000 to August 1st 2002 186.236 foreign residents had obtained the Belgian nationality, i.e. double the number of the two previous years. The Flemish liberals and the opposition urged for a verification of immigrants' willingness to integrate and for an extension of the time limit that the public prosecutor and the national security service have to offer advice. A ministerial circular letter provided an extension of eight weeks. The francophone socialists and greens did not favour a tightening of the procedures. Research estimated that the public prosecution required four months to investigate complex applications. The public prosecution urged to reintroduce a language exam and the possibility to remove the Belgian nationality in case it was obtained by deceit, bribery, or a marriage of convenience.

B. The Reception of Asylum-seekers and the Settlement of Applications for Regularisation

In 2002 the number of applications for asylum continued to decrease to 18.805. In 2001 there had been 24.549. 1.164 were acknowledged refugees, i.e. 21 % of all applications considered. Throughout 2002 the processing of the applications for regularisation of illegal foreign residents continued to be delayed. By December 1.136 out of a total of 37.093 applications were still being considered. Of these cases 739 were the object of judicial investigations. 5.893 applications had been rejected and 3.974 considered void.

To discourage the concentration of asylum seekers in the major cities Minister Vande Lanotte ordered dwellings rented to foreign residents for prohibitive sums to be confiscated and to cease federal payment of medical treatment of foreign residents by social services not belonging to the assigned municipality. Two additional measures were revoked following the Council of State's negative advice. As a result, federal financial support of local social services wasn't cancelled in case the asylum seeker did not reside in the assigned municipality. Nor was the rent subtracted from the benefits a refugee received in case he or she did not reside in the assigned municipality. In a circular letter local social services were threatened to lose federal subsidies worth € 750 per month per asylum seeker in the case they failed to take all possible measures to accommodate asylum seekers in the municipality. Local social services reacted furiously and one chairman «jokingly» sent out letters to 180 local inhabitants to inform them that their homes would be expropriated to house asylum seekers. Following the Council of State's negative advice, the obligation for local social services to demonstrate a sufficient supply of accommodations and to give evidence of the asylum seeker's subsequent refusal was committed to law, thus rendering the advice void.

C. The Arabic-European League and the Integration Policy Debate

On November 26th disorders erupted among foreign residents in Borgerhout (Antwerp) following the murder of a 27 year old man of Moroccan origin by a 66 year old Belgian. In spite of appeals to composure by the local authorities and representatives of the Moroccan community the disorders continued for a few days and 160 troublemakers were arrested. The Arabic-European League and its leader Dyab Abou Jahjah allegedly played a major part in the disorders. The League had come to the public's attention after organising a pro-Palestinian demonstration in Antwerp that got out of hand and forming citizen patrols to monitor racist behaviour on behalf of the Antwerp police forces. Following the disorders in Borgerhout there was an outcry to curb the AEL's activities 'by any means necessary' according to some politicians. In Parliament, Prime Minister Verhofstadt denounced the AEL's criminal intentions and its threat to the peaceful coexistence of the native and immigrant population. On November 29th Jahjah was arrested and jailed for four days.

The disorders stirred up the debate on integration policy. In interviews both Voorhamme, the chairman of the Antwerp local socialist party, and Ducarme, the francophone liberal party president, considered the integration of immigrants to have failed. Projects to establish an inquiry committee to assess integration policy or to conclude a pact with the immigrant population failed to reach consensus. On December 2nd Verhofstadt held out the prospect of a permanent dialogue in cooperation with the Centre for Equal Opportunities and Opposition to Racism.

VI. Policy on Justice and the Reform of the Police Forces

A. The Implementation of the National Security and Detention Plan (NSP)

In implementation of the 2000 National Security and Detention Plan a witness protection program was introduced. In cases related to organised crime, human rights violations, or felonies that allow tapping telephone lines the identity of witnesses can be concealed in part or entirely. No suspect can be convicted, however, on the basis of anonymous testimonies alone. In these cases essential witnesses that may be endangered by their testimony may receive a new identity and/or a safe address. In other cases only ordinary protection measures may be applied, e.g. an unlisted telephone number or physical protection by police officers. In addition, a legal ground was established for special investigation methods, e.g. stake-outs, infiltration, tapping phone lines, and entrapment. On January 21st the francophone socialists decided to abandon their opposition to a regulation for 'pentiti'. Verwilghen's project was tabled as private member's bill, yet expired when parliament was dissolved in April.

Difficulties abound as a result of the revision of youth protection laws. As the number of rooms in detention centres was insufficient, a number of juvenile delinquents were released. To stem the public outcry and the discord among the federal and community governments Verhofstadt established a detention centre

in the former army barracks of Everberg that could host 10 to 50 youngsters from March 1st on. No trouble or expense was spared to prepare the centre in time. Nevertheless, the first inmate was transferred to another detention centre after a few hours as a result of the French Community Minister Maréchal's objection that the centre was not ready and no educators were present. Meanwhile the reform of the youth protection laws that ought to accompany the centre's establishment was stalemated in Parliament. The francophone socialist and green parties considered it too repressive. It would include a relaxation of the conditions that allowed for a referral of juvenile delinquents of 16 years and older to a Correctional or even an Assize court, an extension of the sentences delinquents of 12 to 16 years could face (restitution arbitration, community service, or fines), and more severe sentences for majors that incite minors to commit criminal offences. None of the measures had been tabled by the time Parliament was dissolved, however.

B. *Miscellanea*

Policy on drugs – On May 3rd the cabinet agreed to establish a legal ground for its policy of tolerance of soft-drugs. Possession of drugs continued to be an offence, but possession of a quantity for personal use that didn't amount to abuse or nuisance would not be prosecuted. A newspaper ad was deemed necessary to clarify that possession by minors wouldn't be tolerated. By the end of 2002 the bill was still being considered in the Chamber.

Supplementary judges and the linguistic laws – The conflict of interests that the Flemish community had invoked against the increase of the number of supplementary judges and magistrates in Brussels to eliminate judicial backlog was rejected by the Senate on March 28th. The Flemish community had considered it to be a violation of linguistic requirements in the region. At the same time Parliament relaxed the language requirements for magistrates to a 'functional knowledge' of both languages.

Crime rates – In the *declaration of federal policy* on October 9th Verhofstadt boasted that crime rates had decreased by 8 % in 2001. The opposition disputed the figure and demonstrated important discrepancies with the crime rates published by the Central Statistical Office. The parliamentary committee charged with monitoring the police forces admitted that data included in the national data bank were incomplete and unreliable.

Other – The law enabling swift conviction for minor offences, e.g. hooliganism, was annulled by the Court of Arbitration on March 28th. The law's range of application was considered to broad and ill-defined. Moreover, the defendant's rights were curtailed in a manner that was deemed unacceptable.

On July 7th a new disciplinary code for magistrates was adopted. The code that was introduced in the wake of the Dutroux crisis had subsequently proven to be impracticable. In addition, the period of limitation for especially serious criminal

offences was extended to 30 years to enable prosecution of the raid committed by the Nivelles gang in 1982. On September 17th the Franchimont committee presented its report on the criminal code that would replace the one dating from 1808. It was not considered in Parliament before its dissolution, however.

C. *The Reform of the Police Forces*

In accordance with the 1998 reforms the local branch of the integrated police force became operational on January 1st. The federal branch had been established on January 1st 2001. At issue, however, was foremost the cost of the reform and the contribution of the municipalities. Nearly 28,000 local police officers serve in 196 districts covering one or more municipalities. The 'acceptable additional costs' of the reform were initially estimated at € 225 million and would be borne by the federal government. An agreement on the parameters to determine the municipalities' contributions was reached on June 11th only after the cabinet added another € 25 million. In addition, revenues from traffic violation fines would benefit the municipalities. Economic and financial offences would be handled by the federal police forces. Yet a few weeks later the union of cities and municipalities of Wallonia demanded another € 45 million. After bilateral negotiations with 137 police districts the cabinet raised the amount available for the municipalities with another € 70 million in two steps. As a result the total cost of the reform amounted to € 500 million in 2003.

On January 28th an agreement concluded the negotiations regarding the statute for police officers. Nightshifts were limited from 22h to 6h and two consecutive times indexation of compensations and bonuses would be passed over. The Christian democratic and liberal unions rejected the agreement and demonstrated on March 5th in Brussels.

Private security firms would be allowed to monitor parking meters, report damages to public property, or escort groups to major events. Thus, police forces could concentrate on their core business. After being adopted by the Chamber, the project couldn't be considered by the Senate before its dissolution, however.

VII. Employment and Social Policy

A. *Employment*

Unemployment rates – In 2002 the unemployment rate continued to increase, reaching 389.121 unemployed entitled to an allowance, i.e. 38.155 or 10.9 % more than in 2001. The number of non-employed persons registered for employment increased by 41.171 (or 8.7 %) to a total of 512.238. In Flanders, there were 195.198 (+15.632), 235.304 (+18.615) in Wallonia and 81.736 (+ 6.924) in Brussels. In 2002 the proportion of the population between the age of 15 and 64 that was employed continued to decrease to 59.6 %. In Parliament, Minister Onkelinx distanced herself from the EU Lisbon-objectives that requires an employment ratio of 70 % by 2010 – 60 % for women and 50 % for 55-64 year olds.

In its annual report the European Commission commended Belgium for its efforts in fighting long-term unemployment and discrimination, in encouraging life-long learning, and in balancing job and family life. The Commission criticised the enduring disparities in the labour markets of the three regions.

Employment plans – On May 22nd minister Onkelinx announced that the simplification of 24 employment plans would be postponed until 2004. Following months of negotiations the cabinet, the unions, and the employers' organisations agreed to replace 24 employment plans by one core system of tax reduction and two fixed deductions. From January 1st an employer may enjoy a reduction of social security contributions of € 1.525 euro per annum upon hiring an employee. In case the person hired is young, had been long-term unemployed, or is the firm's first employee a reduction of € 4.000 per annum is added. An extra reduction of € 1.600 per annum is granted when the person hired is older than 58 and when there is a collective settlement to reduce working hours. In 2004 the reductions would amount to € 3.35 billion in total.

Time credit – In January the Flemish government's decision to grant employees a financial incentive for taking a career pause or reducing their working hours was adjourned as a result of a conflict of interests with the Walloon government. This opposition was prompted by the Walloon wing of the socialist union. Walloon Prime Minister Van Cauwenberghe specified he accepted the possibility of additional regional incentives but objected to linking them to sectoral collective agreements. On February 21st the interministerial Conference on Employment agreed that the federal government would adopt the incentives for a 1/5 career pause, thus making them applicable to the Brussels' and Walloon regions as well. This would entail an increase of the time credit benefits to € 50, i.e. a total of € 17 million per annum. Further, regional incentives could be embedded in collective agreements. On June 18th the time credit system was extended to the autonomous public enterprises.

B. Social Consultation

In the 2001 *declaration of federal policy* Verhofstadt had promised a sweeping alteration of the right to strike. Both employers' and employees' organisations opposed the compulsory involvement of social mediators and labour courts. In a gentlemen's agreement, both demanded the cabinet to withdraw the bill. An additional clarification was deemed necessary when the unions stated that «spontaneous actions» would still be possible. The clarification specified that the right to strike is to be ruled by the convention of the International Labour Organisation.

On February 6th the Central Economic Council stated that labour costs had increased in 1999-2000 by 7.2 %, i.e. a considerable raise compared to the agreed norm of 5.9 %, as well as to raises in France, Germany, and the Netherlands (4.8 %). This increase was mostly limited to the sectors of real estate, services, transport and

communication. After the publication of its final report social consultations broke down on November 29th. The unions insisted on a norm of 6 %, but agreed that most raises would take effect in 2004 only. The employers' organisations didn't want raises to exceed 5.3 %. Disagreement persisted on measures to increase flexibility, to extend the time credit system, to tighten up regulations on early retirement, and to equalise the statutes of blue- and white-collar workers. The cabinet opted to mediate. It was clear it was reluctant to enforce such a norm. On December 12th a minimal agreement was reached : the norm for wages was set at 5.4 %. The proportion that could be paid in meal vouchers was increased by € 1.5 to € 6 and the allowance in case of economic redundancy by 5 % to 65 % of the wages earned. Other issues were 'frozen' indefinitely.

C. Social Security

The 2002 and 2003 health insurance budget – The health insurance sector concluded 2002 with a € 245.3 million surplus. Since 1995 the expenditure had always been exceeded. Doctors and insurance funds agreed on a number of austerity measures to compensate for a raise for GPs and an early indexation for particular specialists in July rather than October. In April an agreement with the cabinet increased fees for keeping medical records – that have been extended to all patients – and for consultations at night and in the weekends as well. Earlier, doctors on duty had already received an availability fee of € 125 per 24 hours.

In 2003 the health insurance expenditure was estimated at € 15.34 billion, i.e. an increase by 6.47 % rather than the legal norm of 2.5 %. Austerity measures worth € 108 million were aimed at the pharmaceutical industry. In case profits in the sector did not exceed € 440 million the measures would be repealed. On November 25th doctors and insurance funds agreed to reserve € 4.75 billion for GPs, i.e. a raise by 6.3 %. The agreement on tariffs also included an increase of fees on March 1st and October 1st 2003 for GPs and specialists that perform few technical services. Most patients' franchise would go up € 1 on October 1st 2003.

Financial co-responsibility – After the Perl Committee's failure Ministers Vandembroucke and Aelvoet introduced a plan to revise health care regulations on January 29th. Doctors and hospitals would be financially co-responsible : doctors prescribing too many drugs or technical tests – particularly in the fields of clinical biology, radiology, and kinesiology – would be warned and possibly fined. A fine would also be imposed on hospitals charging more than the national average for particular surgeries as well. The 'one product, one price' principle would rule the financing of clinical biology, radiology, and haemodialysis. On February 21st 5.000 physical therapists and students demonstrated against the cabinet's plan to fix the number of physical therapists from 2005 on, to support therapists that quit, and to reduce the number of refundable consultations from 60 to 18.

Maximum bill – The maximum bill on health care that was introduced for families of modest means in 2001 and extended to all in 2002 was given a legal ground on June 5th. The maximum bill is the maximum amount a family has to pay on health care during one year. If costs exceed this amount the family will be reimbursed.

Doctors' union elections – In June 55 % out of 40.090 doctors participated in the second doctors' union elections. The Belgian Association of Doctors' Syndicates (BVA) received a majority of 87 % among specialists or a decrease by 2 %, while the Cartel of GPs in both Flanders and Wallonia received 69 % of the vote among GPs (i.e. an increase by 10 %). The distribution of seats remained unaltered, however : 7 to 5.

Other – A round table conference on the social statute of the self-employed came to an end without tangible results. Starting point had been the Cantillon study group's report. It stated that the self-employed enjoyed minimal pensions 20 to 25 % lower than employees. A large part of the self-employed, however, paid little in the way of social contributions and received a pension that equals their salary for tax purposes. Additional pensions would have to depend on the compulsory personal capitalisation of contributions over the years. Instead, Parliament adopted the introduction of a tax-deductible social pension plan for the self-employed on December 24th, in addition to the regular additional pensions plan and similar to the plan for the liberal professions.

Social statutes were also introduced for the self-employed's spouses, for baby sitters, and artists. The former's insurance would only include disablement, the latter's disablement, health care, unemployment, child benefits, and pension. The self-employed's spouses could voluntarily contribute for a more inclusive insurance plan until 2005. After that date contributions would be compulsory.

VIII. Policy on Mobility

A. Railways

Parliamentary endorsement of the cooperation agreement on the railroads' investment plan for 2001-2012 was further delayed. The Council of State had opposed regional co-funding of railroad investments. Majority members in the Flemish Parliament, however, proved not as willing to disregard these objections as the majority in the Chamber. The Senate had postponed deliberation until after adoption by the Flemish Parliament. In response to a letter by Flemish Prime Minister Dewael Verhofstadt specified that pre-funding nor co-funding would result in a conflict of jurisdictions as long as only joint projects are concerned and the correct proportion of participation is observed. Reassured the Flemish Parliament adopted the cooperation agreement on March 13th. The Senate followed suit on March 21st.

On March 22nd the railroads' board of directors was reduced from 18 to 10 members, excluding the union representatives. Six of them would be part of a

strategic committee advising the board of directors. Four candidates stood for the position of CEO, among them the incumbent Schouppe. On April 24th the president of a Luxemburg airline Luxair, Christian Heinzmann was appointed. Schouppe would lead daughter company ABX until he was forced to resign in February 2003. Heinzmann's appointment met with considerable resistance among the opposition parties and the unions. In reaction, Heinzmann resigned on May 1st. In his letter of resignation he referred to the opposition and intimidation he had faced from managers and union representatives – up to the highest levels. Later it was revealed that this letter had been written in consultation with Minister Durant. In an early draft Heinzmann had only criticised the procedure of appointment and the lack of participation in the appointment of co-workers. In Parliament Durant denied to have manipulated the procedure of appointment, though she shouldered her share of the blame. Many felt that she weathered through the crisis only because of Verhofstadt's involvement in the issue.

By May 17th 129 candidates had applied for the position of CEO. The liberals and Flemish socialists favoured Karel Vinck, the chairman of Umicore's board of directors – although he hadn't applied. Vinck demanded chairmanship of the strategic committee, that the maximum age requirement of 65 would be relaxed (he would turn 65 in September 2003), and that the requirement of a second signature on all acts and decisions would be waived. The cabinet agreed to these demands and Vinck was appointed on July 4th. The railroads obtained the cabinet's assurance that the federal government would assume the railroads' debts as soon as the public debt would not exceed 95 to 100 % of GDP. An internal audit estimated the railroads' loss in 2002 at € 443 million – the debt would accumulate to € 10 billion in 2006.

B. The Sabena Bankruptcy

Sabena that had been property of the Belgian government (50.5 %) and Swiss SAirGroup (49.5 %), had gone bankrupt on November 7th 2001. In December SN Air Holding had been established to fund a new airline. It acquired the DAT shares on the conditions that SIC would waive all accounts receivable from DAT and that a more favourable settlement could be reached with the DAT airplanes' leasing companies. After lengthy negotiations SIC creditors agreed to waive 35 % of the claims and to exchange the remainder for DAT shares. In addition, the lease was decreased. On January 22nd SN Air Holding acquired 78 % of the DAT shares for € 180 million. A transitional loan worth € 125 million was reimbursed to the federal government on February 7th and a similar amount was granted by the Federal Investment Bank as a subordinated loan. The name DAT eventually changed into SN Brussels Airlines.

On February 28th the negotiations on a possible merger with Virgin broke down. Both companies would continue to cooperate until March 2003. Sobelair, a Sabena daughter company, was sold off to Belgian World Airlines. For SN Technics a prospective buyer was still sought by the end of 2002. The parliamentary inquiry committee that would investigate the Sabena bankruptcy was installed on January

15th. Its activities would be prolonged twice to January 31st 2003. It held hearings with experts and persons concerned, including Verhofstadt and his principal private secretary Luc Coene.

C. Night Flights over Zaventem

The Council of State rejected DHL and BIAC's (the Zaventem airport proprietor) appeal to suspend Minister Dua's tightening of the airport's environmental regulations. It imposed a maximum noise level of 90 decibel and limited the number of flights to 68 per night and 25.000 per year. An agreement concluded by the federal government and the governments of the Flemish and Brussels regions further specified these regulations. From April 2003 the loudest plane, the Boeing 727, would be banned at night. In addition, the night flights would not use the so-called Chabert itinerary over Brussels, but would be concentrated over Machelen, Vilvoorde, Grimbergen and Meise. This would reduce the number of people affected from 19.900 to 10.500. People living in a region where night flights produce 45 decibel or more would be compensated to improve their homes' insulation. The cost of € 152 million would be borne by a charge per traveller or package leaving Zaventem. Not only the inhabitants' of municipalities north of Brussels, but the local councils' and Flemish-Brabant MPs' reactions were hostile. Consequently the consultation committee suspended the agreement on November 29th. The Flemish government equally postponed the determination of noise levels until the Brussels regional government could be consulted. The issue would continue to stir up communal feelings throughout 2003.

D. Road Safety

In implementation of the Durant note presented in October 2001 23 measures were introduced to increase road safety. Most importantly, four levels of transgression would be established : regular and severe violations of the first, second, and third degree. Minimum and maximum fines were raised by 10 % – culminating in a € 2.750 fine for severe violations of the third degree. To cause a fatal accident would be punishable by 5 years' imprisonment. Other measures included an increase of the number of controls on highways by 10 %, an extension of the violations that are recordable by means of automated cameras, a swifter management of speeding violations, shooting traffic lights, and driving under influence. The bill was adopted by the Chamber on December 18th and the Senate on January 23rd 2003. A number of liberal MPs continued to oppose 'anti-social and unrealistic' fines, however.

From January 1st 2003 all new lorries would have to be equipped with a blind spot rear-view mirror. The regulation would apply to all lorries by mid 2003.

IX. Foreign and Defence Policy

A. Foreign Policy

Congo and Central Africa – Representatives of 13 Congolese opposition parties and a number of NGOs prepared the inter-Congolese dialogues in Brussels from January 14th to 17th in implementation of the 1999 Lusaka peace agreement. The aim was to prevent that the non-armed opposition would be divided in itself. Tshisekedi's UDPS party refused to attend nevertheless. The inter-Congolese dialogues started on February 26th in South Africa and resulted in agreements on the withdrawal of Rwandan and Ugandan forces from the country, a cease fire, and a transitional government. Belgium promised to resume foreign aid in case of a significant breakthrough in the peace process. By the end of 2002 the agreement remained unsigned, however, while violence raged in East Congo.

In Parliament Foreign Minister Michel apologised to the Congolese people and the families of Patrice Lumumba and his co-workers Mpolo and Okito who were murdered in 1961. The parliamentary inquiry committee charged with the investigation had concluded that members of Eyskens' cabinet at that time and 'other Belgians' were morally responsible for the circumstances leading to the death of Congo's first Prime Minister. A fund was established worth € 3.75 million to support democratisation in Congo. It would receive an allowance of € 500.000 per year.

The activities of the Senate special committee that was installed on June 15th 2001 to investigate the UN report on the legal and illegal exploitation of natural resources in the Great Lakes' region were prolonged well into 2003. A new UN report incriminated 29 companies and 54 persons – a quarter of which were Belgian. One of the accused, George Forrest, allegedly enjoyed strong political support.

The genocide law – On February 14th the International Court of Justice in the Hague revoked Yerodia's warrant of arrest. It was ruled to violate Yerodia's functional immunity that he enjoyed as foreign minister according to international law. On April 16th a Brussels' Court of Appeal had similarly ruled the accusations inadmissible as it had similar accusations against Israeli Prime Minister Sharon. An interministerial committee advised to observe the international rules of immunity and the international criminal court's precedence. Legal proceedings could only be instituted by the public prosecution and only on felonies committed in Belgium, by a person of Belgian nationality or living in Belgium, or committed on a person of Belgian nationality or living in Belgium. In 2002 the cabinet couldn't agree to amend the genocide law.

Iraq – In response to the US military build-up preparing action against Saddam Hussein's regime in Iraq Verhofstadt stated that all countries in possession of weapons of mass destruction must observe the disarmament agreements and to accept UN inspectors immediately and unconditionally. Nevertheless military

action was to be ruled out until all diplomatic means had been exhausted and a UN resolution authorising military action had been adopted. On November 10th 1.500 to 5.000 antiglobalists demonstrated against a war in Iraq. One week later 6.500 to 10.000 attended a demonstration organised by the Anti War in Iraq Platform uniting 135 NGOs, unions and peace movements. NATO secretary general Robinson qualified the support of the US military action by NATO allies a 'moral obligation'.

B. Defence Policy

In implementation of the modernisation Strategic Plan 2000-2015 the land forces, navy, air force, and medical forces would be united under one general staff from January 1st 2002. Lieutenant-General Van Daele was appointed Chief of Staff in succession of Admiral Herteleer. The strategic and investment plan would be amended to allow the army to face the threats of terrorism and weapons of mass destruction in the wake of 9/11. No additional funds were reserved, however. The order in the Netherlands of a transport vessel worth € 225 million was cancelled. On September 12th *Le Soir* disclosed that a cabinet member had admitted the presence of 10 nuclear warheads at the airfield of Kleine-Brogel. Allegedly a journalist witnessed Foreign Minister Michel confiding as much to an Ecolo senator.

X. Other Events and Developments

The royal family – On December 19th the engagement of prince Laurent and Claire Coombs was announced. The marriage would be held on April 12th 2003.

Prince Filip received an honorary degree from the University of Leuven to mark his efforts for world peace, cooperation among the communities in Belgium, national and international solidarity, and the importance of the family in modern society. A number of faculty members criticised that the university thus took up position in favour of the monarchy and hadn't meant to honour the crown prince on his personal merits.

The Senate committee investigating the annual donations to the royal family failed to obtain agreement. In response to a private member's bill the cabinet decided that Astrid and Laurent would receive a donation for the duration of their natural lives, but that in the future only crown princes and princesses would be entitled to a donation.

Euthanasia – On May 16th the Chamber adopted the bills on euthanasia and palliative care – approved by the Senate earlier. Three Flemish and two francophone liberals joined the opposition in the vote. Amendments to exclude non-terminal patients or patients suffering incurably from psychological disorders were rejected.

Euthanasia is not a felony when the legal regulations are observed. It is allowed only if the person is of age, of legal capacity, and conscious at the time of the

request. The patient has to suffer from a persistent, unendurable and incurable physical or psychological disorder. The request for euthanasia has to be voluntary, deliberate, and repeated. The doctor must inform the patient of the remaining medical and therapeutic treatments open to him or her and consult with another doctor, the nursing staff, and relatives. The consultation of another doctor or psychiatrist is compulsory if the patient is not terminally ill. A federal monitoring and assessment committee will test each case against the legal regulations and if necessary inform the public prosecution. Euthanasia is considered death by natural causes by insurance companies. No doctor can be compelled to perform the act.

Anti-discriminatory legislation – Mahoux's private member's bill to prevent discrimination was adopted on December 12th after amendment by the Chamber. The bill forbids discrimination on the basis of gender, race, ethnic origin, sexual preference, civil status, wealth, age, belief, handicap, or state of health. The Centre for Equal Opportunities and Opposition to Racism will monitor the bill's implementation.

Nuclear energy – The cabinet's policy agreement stated that nuclear plants would close after 40 years of service as long as the energy supply was guaranteed. On December 6th the gradual closure was adopted in Parliament. The operation would commence in 2015 and take until 2025. Critics stated that no viable alternative was available with nuclear plants supplying 55 % of the nation's electricity.

Federal Agency for Food Chain Security – On January 25th it became known that a batch of provender at Hanekop in Roeselare was contaminated by PCBs and that 14.000 chickens may have ended up on the market. The federal agency for food chain security was criticised for taking 10 days to inform the company concerned and even more to inform the sector. Minister Aelvoet announced an internal investigation when it leaked out that a number of samples taken at Hanekop had not yet been examined. As a result the agency's director Beernaert resigned and an inspector was suspended. The report attributed the failure to vague instructions, unclear engagements, and rigid procedures. Piet Vanthemsche was appointed director on June 20th.

Judicial investigations – On December 5th the Prime Minister's communication advisor Noël Slangen was referred to a correctional court for forgery in a case of public contracts in the early 1990s. Earlier he was discredited because he allegedly intervened when his firm was outbid for a public contract by the office of external communications.

The Court of Cassation dismissed the accusations of bribery against former Justice Minister Wathélet in the Augusta-Dassault scandal. In the same case former SP secretary general Carla Galle was convicted to a fine and temporarily deprived of civil rights.

On March 17th former Minister Alain Van der Biest committed suicide. In his farewell letter he re-emphasised his innocence of the murder of PS president André Cools in 1991. Because of procedural errors the trial wouldn't commence in 2002. On January 3rd a journalist was able to interview Marc Dutroux in his cell in Arlon. He posed as VLD MP Jean-Marie Dedecker's chauffeur who accompanied him. Afterwards Dedecker apologised that it had never been the intention to broadcast the interview. He was suspended as a member of the VLD executive committee for three months as well as from all party activities – the parliamentary party meetings excluded. In October the Council of State annulled the sanction imposed on sergeant major René Michaux – one of ten gendarmes blamed by the Dutroux committee and the only one who was actually degraded.

XI. Developments in the Political Parties

The SP.A-Spirit Cartel – Spirit standard bearer Bert Anciaux surprised his party by favouring an alliance with SP.A in an interview. Earlier it was agreed upon within the party that no conclusions would be drawn until the end of June¹. After a nocturnal meeting the party executive decided to maintain an independent profile on May 20th. Thereupon three MPs announced their transfer to the liberal VLD (Vankrunkelsven, Van Quickenborne, and Hermans) – Borginon would follow one week later. As the polls denied Spirit the 5 % needed to clear the electoral threshold the prospect of an independent party became more untenable. On June 29th the party executive approved a cartel with SP.A. The decision was endorsed by the party council by 82 %. Just a few hours earlier Anciaux had surprised his fellow partisans again by resigning from the Flemish government in response to his protégé's, Sven Gatz, transfer to the VLD. Consequently Els Van Weert succeeded resigning Annemie Van de Casteele as party president and MPs Bart Staes and Ferdy Willems left for Agalev. André-Emiel Bogaert became an independent. SP.A president Janssens did not want to postpone the negotiations for a cartel and promised Spirit a noticeable slot on the list in all districts. The cartel was approved by the Spirit membership on October 26th and by the SP.A membership on November 23rd. The enthusiasm within the SP.A was less genuine, however : one study claimed one in three partisans would not vote for a cartel in part because of Spirit's Flemish roots, in part because of the number of seats that had been promised. The conference also concluded the campaign to keep the party manifesto in thorough repair. The party president would serve a term of four years rather than two. President and vice-president can't be of the same gender and the age limit of 65 years would be disregarded.

¹ For a more detailed overview of the collapse of the Volksunie and the emergence of the N-VA and Spirit, see : J. NOPPE and B. Wauters, *Het uiteenvallen van de Volksunie en de opkomst van de N-VA en Spirit : een chronologisch en morfologisch overzicht (juni 1999-juli 2002)*, *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 397-471.

The enlargement of the VLD – The New Christian-Democracy (NCD) that united a number of dissatisfied Christian democrats sought a rapprochement to the VLD. In February five open workshops were held to lay the foundations for a broad popular party. The process was accelerated in response to growing tensions within the VLD and on April 27th and 29th the NCD and VLD executives adopted a declaration of commitment. The enlargement of the VLD by NCD and four Spirit MPs was effectuated at the November Conference. A declaration to supplement the party manifesto opposed immigrants' suffrage and favoured tightening the fast track naturalisation law, repealing compulsory voting, and lowering the age limit to vote to 16. In defiance of president De Gucht the conference adopted a resolution that favoured a confederal form of government.

Dissatisfied with VLD's slide to the left, MEP Ward Beysen founded Liberal Appeal on March 23rd. Unable to amend VLD policies and to repeal the 'de facto legalisation of drugs' or the fast track naturalisations Beysen announced to expand the movement to a membership party.

CD&V – On September 20th and 21st a CD&V conference renewed its socio-economic policies in order to face the challenges of an increasing ageing population, the knowledge economy, a threatened mobility, and sustainable development. Stefaan De Clerck was re-elected party president. As a single candidate he received 91 % of the postal vote. In response to criticism on his accumulation of offices, De Clerck would be replaced as mayor of Courtrai until the 2003 elections.

N-VA – N-VA's first party conference on May 4th and 5th reaffirmed its position in favour of Flemish independence. Geert Bourgeois who led the party ad interim was elected party president. As a single candidate he received 96 % of the vote. The N-VA claimed to have 10.469 members by September.

PS and Ecolo – On Labour Day PS president Elio Di Rupo pleaded for a left-wing alliance at the 2003 elections. That one Ecolo federal secretary supported him resulted in an important reshuffle in the party executive : Evelyne Huytebroeck and Marc Hordies replaced Brigitte Ernst and Jacques Bauduin as federal secretaries. The new executive – including incumbent Philippe Defeyt – obtained 96.7 % of the vote. A cartel was rejected but on September 28th PS and Ecolo signed a common programme 'left-wing convergences'. It held a plea for equal opportunities in life, guaranteed social protection, sustainable development, transparent and participatory democracy, and public management of processes of economic globalisation.

On March 10th the Ecolo general assembly adopted a resolution to praise participation in government by a razor-thin majority of 52.3 %. Other resolutions were equally critical of Ecolo ministers and made further participation conditional on the swift settlement of a number of issues.

MR – The establishment of the Mouvement Réformateur (MR) on March 24th marked a further step in the integration of PRL, FDF, and MCC. Nevertheless each

component retained its autonomy. Daniel Ducarme was elected MR president; Louis Michel became 'chef de file gouvernementale' i.e. an office created to emphasise his prominence among the francophone liberal ministers.

PSC/CDH – On May 18th the PSC party conference concluded the process of renewal by changing its name to 'Centre démocrate humaniste'. CDH would become a modern centre party open to the non-religious. Doubts persisted, however, on the party's chances of survival. Talks on a possible cooperation with MR were interrupted by Michel in November 2001.

*
* *

The picture on the front page of the Yearbook shows the Belgian and Spanish dignitaries on December 31, 2001, at the Royal Palace in Brussels; attending the European Council Presidency change over ceremony on the eve of the introduction of the euro.

© Picture: European Commission Audiovisual Library

Van euro naar uitbreiding : de Europese Unie in 2002

Bart KERREMANS

*Hoofddocent aan het Instituut voor Internationaal en Europees Beleid van de Katholieke
Universiteit Leuven*

Edith DRIESKENS

*Assistente aan het Instituut voor Internationaal en Europees Beleid van de Katholieke
Universiteit Leuven*

Bij de aanvang van het jaar 2002 kende de Europese Unie gemengde gevoelens. Aan de ene kant waren er de naschokken van de aanslagen van 11 september 2001, de anthraxcrisis en de oorlog in Afghanistan. Aan de andere kant was er de zenuwachtige euforie over de enorme logistieke operatie die de invoering van euro-biljetten en muntstukken in de praktijk betekende. In de twaalf maanden die volgden zou de Europese Unie echter vooral bezig zijn met een aantal zaken die de structuur en het proces van de Europese integratie fundamenteel zullen beïnvloeden. Zo was er de beslissende fase in de toetredingsonderhandelingen en de verschillende aspecten die ermee samenhangen (zoals het tweede Ierse referendum over het Verdrag van Nice). Zo was er tevens de start van de Europese Conventie voor dewelke 2002 een soort inleidend jaar vormde. Zo was er ook de verdere uitbouw van het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid (GBVB) en de verdere realisatie van de interne markt. Zo was er tenslotte de start van de discussies over een nieuwe hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, en dit vooral in het licht van de in november 2001 gestarte WTO Doha Development Round.

I. Uitbreiding

Tijdens de Europese Raad van Kopenhagen (12-13 december 2002) werden de toetredingsonderhandelingen afgesloten met Cyprus¹, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en de Tsjechische Republiek. Op 1 mei 2004 zullen deze tien landen naar alle waarschijnlijkheid toetreden tot de Europese Unie.² De tien 'toetredende staten' (*acceding countries*) zullen bijgevolg kunnen

¹ De Europese Commissie is voorstander van de toetreding van een herenigd Cyprus. Zonder akkoord zal enkel het zuidelijke, Grieks-Cypriotische deel van het eiland in 2004 kunnen toetreden tot de Europese Unie.

² Tijdens de Raad Algemene Zaken van 18 november 2002 werd de toetredingsdatum vastgelegd op 1 mei 2004. De initiële toetredingsdatum van 1 januari 2004 werd verlaat, zodat de toetredende landen in 2004 slechts 2/3 van hun jaarlijkse bijdrage aan de Europese Unie moeten betalen. Zonder deze wijziging zouden enkel Estland, Letland en Litouwen in 2004 financieel voordeel halen uit de

deelnemen aan de verkiezingen van het Europees Parlement in juni 2004. De Europese Raad gaf via deze beslissing gevolg aan de aanbevelingen die de Europese Commissie had gedaan op 9 oktober 2002 via de goedkeuring van de mededeling 'Op weg naar een uitgebreide Unie'.³ Deze mededeling bestaat uit een strategiedocument en een verslag over de geboekte vooruitgang van elk van de dertien kandidaat-lidstaten, alsook uit de periodieke verslagen van elk van deze kandidaat-lidstaten. Volgens de commissiemededeling in kwestie respecteren de tien bovenstaande kandidaat-lidstaten de politieke 'Kopenhagencriteria'.⁴ Op basis van de geboekte vooruitgang was de Commissie van oordeel dat deze landen ook tijdig aan de economische criteria en de *acquiscriteria* zullen voldoen. De Commissie deed dan ook de aanbeveling om de toetredingsonderhandelingen met deze landen af te ronden vóór het einde van 2002. Hierdoor kon het Toetredingsverdrag ondertekend worden tijdens de Europese Raad van Athene op 16 april 2003. Op 24 en 25 oktober 2002 keurde de Europese Raad te Brussel de conclusies en aanbevelingen van de bovenstaande commissiemededeling goed.

In Kopenhagen hechtte de Europese Raad eveneens zijn goedkeuring aan de door de Commissie uitgewerkte draaiboeken voor Bulgarije en Roemenië.⁵ Bulgarije en Roemenië voldeden eind 2002 aan de politieke Kopenhagencriteria, maar slechts gedeeltelijk aan de economische criteria en aan de criteria in verband met het *acquis communautaire*.⁶ Beide landen werden bijgevolg niet opgenomen in de groep van landen die in 2004 zullen toetreden tot de Europese Unie. In de draaiboeken worden de stappen beschreven die beide landen nog moeten zetten met het oog

toetreding tot de Europese Unie. De uitbreiding kan slechts plaatsvinden indien zowel de huidige als de toekomstige lidstaten het Toetredingsverdrag ratificeren. Met uitzondering van Cyprus dienen al de 'toetredende staten' een nationaal referendum te organiseren alvorens zij kunnen overgaan tot de ratificatie van het Toetredingsverdrag. Op 20 september 2003 zal Letland als laatste een dergelijk referendum organiseren.

³ Zie : COM(2002) 700 final, *Towards the Enlarged Union, Strategy Paper and Report of the European Commission on the progress towards accession by each of the candidate countries*, Brussels, October 9, 2002.

⁴ Volgens de Kopenhagencriteria (1993) dienen landen om in aanmerking te komen voor EU-lidmaatschap te voldoen aan een aantal politieke en economische basisvoorwaarden. Bovendien moeten zij zich het *acquis communautaire* van de Europese Unie eigen maken. De term *acquis communautaire* (of 'communautaire verworvenheden') verwijst naar het geheel van EU-wet- en regelgeving.

⁵ Zie : COM(2002) 624 definitief, *Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement. Draaiboeken voor Bulgarije en Roemenië*, Brussel, 13 november 2002.

⁶ Per 31 december 2002 werden er nog toetredingsonderhandelingen gevoerd met Bulgarije over de hoofdstukken Mededinging (H6), Landbouw (H7), Vervoer (H9), Regionaal Beleid (H21), Milieu (H22), Justitie en Binnenlandse Zaken (H24) en Begroting (H29). Tegelijkertijd werden er met Roemenië nog toetredingsonderhandelingen gevoerd over de hoofdstukken Vrij Verkeer van Goederen (H1), Vrij Verkeer van Personen (H2), Vrij Verkeer van Diensten (H3), Vrij Verkeer van Kapitaal (H4), Mededinging (H6), Landbouw (H7), Vervoer (H9), Belastingen (H10), Energie (H14), Regionaal Beleid (H21), Milieu (H22), Justitie en Binnenlandse Zaken (H24), Financiële Controle (H28), Begroting (H29). De onderhandelingen met Bulgarije en Roemenië over het laatste hoofdstuk, nl. Overige (H31) werden nog niet geopend in 2002. Aan het eind van het Deense voorzitterschap waren in totaal respectievelijk 23 en 15 van de 31 onderhandelingshoofdstukken afgesloten.

op hun toetreding tot de Europese Unie in 2007. Deze stappen hebben vooral betrekking op economische hervormingen en de ontwikkeling van de bestuurlijke en gerechtelijke capaciteit die nodig is om het *acquis communautaire* uit te voeren. In de draaiboeken bevestigt de Commissie dat de financiële steun aan Bulgarije en Roemenië vanaf 2004 aanzienlijk verhoogd moet worden. De Commissie spreekt in dit kader over een geleidelijke stijging tot 140 percent in 2006. De Commissie zal deze financiële ondersteuning koppelen aan de vooruitgang bij de uitvoering van de draaiboeken en de verbetering van de capaciteit met betrekking tot het doelmatig beheren en gebruiken van de bestaande Europese fondsen door beide landen. Ook de absorptiecapaciteit van beide landen zal hierbij in beschouwing worden genomen.

In tegenstelling tot voor Bulgarije en Roemenië werd er in Kopenhagen, ondanks druk van de Verenigde Staten, geen indicatieve datum voor toetreding van Turkije vastgelegd. Volgens de bovenstaande Commissiemededeling moet Turkije nog belangrijke extra inspanningen leveren om te voldoen aan de drie categorieën Kopenhagencriteria. Vooral op het vlak van de politieke criteria, en meer in het bijzonder op het vlak van de eerbiediging van de mensenrechten, het respecteren van de rechtstaat en de bescherming van de minderheden, waren er eind 2002 nog belangrijke lacunes zichtbaar. De Europese Raad besliste wel dat indien hij tijdens de zitting van december 2004 op basis van een verslag en een aanbeveling van de Commissie zou besluiten dat Turkije voldoet aan de politieke toetredingscriteria, de toetredingsonderhandelingen met Turkije onverwijld zullen geopend worden. Het toetredingsdossier van Turkije zal met andere woorden eind 2004 herbekeken worden. Ook de pretoetredingssteun aan Turkije zal worden versterkt.

De eigenlijke slotonderhandelingen verliepen tijdens de Europese Raad van Kopenhagen in moeilijke omstandigheden. De kandidaat-lidstaten trachtten immers tot het laatste ogenblik gunstigere financiële voorwaarden van de Europese Unie af te dwingen. De Europese lidstaten stemden uiteindelijk in met een bedrag van 40,8 miljard euro om de uitbreiding te financieren in de periode 2004-2006.⁷ Hiermee bleef men beneden de limiet van 42,6 miljard euro die tijdens de Europese Raad van Berlijn in juni 1999 was vastgelegd (zie verder).

II. Toekomstdebat

A. *Verdrag van Nice*

Op 19 oktober 2002 maakte de Ierse bevolking via een tweede referendum de weg vrij voor de inwerkingtreding van het Verdrag van Nice. In tegenstelling tot juni 2001 (48,45 %) keurde een grote meerderheid (62,89 %) van de opgekomen

⁷ Voor 2004 is er een bedrag van 9,952 miljard euro voor de uitbreiding weggelegd, voor 2005 12,657 miljard euro en voor 2006 14,958 miljard euro.

bevolking de verdragstekst goed.⁸ Het Verdrag van Nice voorziet in de bestuurlijke basisvoorwaarden voor de ophanden zijnde uitbreiding van de Europese Unie. Het Verdrag van Nice regelt immers de machtsverhoudingen tussen de EU-lidstaten voor de periode na 2004, en dit zowel op het vlak van de instellingen (Europees Parlement, Raad van Ministers, Europese Commissie, Hof van Justitie, Gerecht van Eerste Aanleg, Rekenkamer, Europese Centrale Bank, Europese Investeringsbank, Economisch en Sociaal Comité, Comité van de Regio's) als de besluitvormingsprocedures (stemming met gekwalificeerde meerderheid, nauwere samenwerking). Bij het referendum van 7 juni 2001 bleken de verdragsbepalingen inzake de ontwikkeling van het Europees Veiligheids- en Defensiebeleid een belangrijk struikelblok te vormen. Een groot gedeelte van de Ierse bevolking vreesde dat Ierland, door in te stemmen met het Verdrag van Nice, zou kunnen worden gedwongen zijn militaire neutraliteit op te geven en deel te nemen aan militaire crisisbeheersingstaken onder leiding van de Europese Unie. Via een verklaring dat de Ierse neutraliteit niet zou worden aangetast door het Verdrag van Nice namen de Europese staatshoofden en regeringsleiders tijdens de Europese Raad van Sevilla (21-22 juni 2002) dan ook één van de voornaamste bezwaren van de Ierse bevolking weg.⁹ Als gevolg van het Ierse 'ja' en de afronding van de Ierse ratificatieprocedure op 18 december 2002¹⁰ werden de verdragsbepalingen van het Verdrag van Nice van kracht op 1 februari 2003.¹¹

⁸ Het Verdrag van Nice werd ondertekend te Nice op 26 februari 2001 en moest door de vijftien lidstaten van de Europese Unie volgens hun respectievelijke grondwettelijke procedures worden geratificeerd. Ierland is de enige lidstaat waarbij deze procedure buiten een parlementair gedeelte ook een referendum omvat.

⁹ Zie : *Conclusies van het Voorzitterschap*, Sevilla, 21 en 22 juni 2002. Bijlage IV. Verklaring van de Europese Raad (§ 6) : «De Europese Raad erkent dat Ierland, zoals alle lidstaten van de Unie, na de inwerkingtreding van het Verdrag van Nice, het recht behoudt om overeenkomstig zijn grondwet en zijn wetten een soevereine beslissing te nemen over de deelname van militair personeel aan operaties in het kader van het Europees Veiligheids- en Defensiebeleid. In zijn nationale verklaring heeft Ierland zijn standpunt hieromtrent duidelijk uiteengezet.» Het traditionele Ierse standpunt inzake neutraliteit wordt eveneens omschreven in de hierboven vermelde Conclusies van het Voorzitterschap (Bijlage III. Nationale Verklaring van Ierland, § 4-5) : «Overeenkomstig zijn traditioneel beleid van militaire neutraliteit is Ierland niet gebonden door verbintenissen inzake wederzijdse defensie. Ierland neemt evenmin deel aan plannen voor de ontwikkeling van een Europees leger. (...) Het Verdrag betreffende de Europese Unie bepaalt dat ieder besluit van de Unie tot instelling van een gemeenschappelijke defensie met eenparigheid van stemmen van de lidstaten wordt genomen en overeenkomstig hun onderscheiden grondwettelijke bepalingen wordt aangenomen. De regering van Ierland heeft het Ierse volk de vaste toezegging gedaan, die in deze verklaring wordt bekrachtigd, dat in Ierland een referendum zal worden gehouden over de aanneming van een dergelijk besluit en over ieder toekomstig verdrag waardoor Ierland van zijn traditioneel beleid van neutraliteit zou moeten afwijken.»

¹⁰ In 2002 werden eveneens de goedkeuringsprocedures afgerond in Oostenrijk (8 januari 2002), Portugal (18 januari 2002), Zweden (25 januari 2002), Finland (29 januari 2002), Griekenland (3 juni 2002), Italië (9 juli 2002) en België (26 augustus 2002).

¹¹ Artikel 12 van het Verdrag van Nice bepaalt immers dat de verdragsbepalingen in werking treden op de eerste dag van de tweede maand die volgt op de indiening van de akte van bekrachtiging van de laatste indiende staat bij de Italiaanse regering. Vermits Ierland op 18 december 2002 als laatste lidstaat de goedkeuringsprocedure afrondde, trad het Verdrag van Nice in werking op 1 februari

B. Werkzaamheden Conventie

In december 2001 werd via de Verklaring van Laken een centrale rol in het toekomstdebat weggelegd voor een Europese Conventie bestaande uit 105 regeringsvertegenwoordigers en parlementsleden van zowel de lidstaten als de kandidaat-lidstaten, alsook vertegenwoordigers van het Europees Parlement en de Europese Commissie.¹² Deze Conventie startte op 28 februari 2002 haar werkzaamheden in Brussel. Na een initiële 'luisterfase' (*listening phase*), waarin gepeild werd naar de verwachtingen van de verschillende actoren op het Europese toneel, werd tijdens de plenaire vergadering van 11 en 12 juli 2002 overgegaan tot de 'studiefase' (*deliberating phase*). In deze tweede fase werden de verschillende voorstellen in kaart gebracht en vergeleken. In de derde en laatste fase werd hiervan een synthese gemaakt en werden er concrete voorstellen uitgewerkt. Deze 'synthesefase' (*proposing phase*) vatte aan eind januari 2003.

Om een aantal vraagstukken in detail te kunnen bestuderen werden er in 2002 binnen de Conventie volgende werkgroepen ingesteld : I. Subsidiariteitsbeginsel; II. Handvest/EVRM; III. Rechtspersoonlijkheid; IV. Nationale parlementen; V. Complementaire bevoegdheden; VI. Economisch bestuur; VII. Extern optreden; VIII. Defensie; IX. Vereenvoudiging; X. Vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid; XI. Sociaal Europa. Uitgangspunt voor deze besprekingen in kleine groep waren door het presidium opgestelde mandaten. De werkgroepvergaderingen werden maandelijks aangevuld met plenaire zittingen. Met uitzondering van de werkgroep «Sociaal Europa» presenteerden al de werkgroepen in 2002 een adviesnota aan de plenaire vergadering.¹³ De laatstgenoemde werkgroep werd op 6 december 2002 ingericht nadat tijdens de presentatie van het slotverslag van de werkgroep «Economisch bestuur» (7-8 november 2002) was gebleken dat er slechts op een beperkt aantal punten overeenstemming was bereikt. De belangrijkste knelpunten situeerden zich zowel op het vlak van het monetair beleid (e.g. mandaat van de Europese Centrale Bank), het economisch beleid (e.g. rol van de Europese Commissie bij de uitvoering van de globale richtsnoeren van het economisch beleid) als op het vlak van de door de werkgroep besproken institutionele vraagstukken (e.g. de rol en positie van de Eurogroep). Mede onder impuls van het Belgische europarlementslid Anne Van Lancker werd uiteindelijk besloten om binnen de conventie speciale aandacht te besteden aan de sociale dimensie van het Europese integratieproces via de oprichting van de werkgroep 'Sociaal Europa'.

2003. De bij het Verdrag van Nice aangebrachte wijzigingen in de samenstelling van de Europese Commissie alsook de wijzigingen met betrekking tot de stemmenweging in de Raad van Ministers gelden vanaf 2005; de wijzigingen in de samenstelling van het Europees Parlement vanaf de volgende Europese verkiezingen in juni 2004.

¹² Zie : B. KERREMANS en E. DRIESKENS, Tussen schok en overgang : de Europese Unie in 2001, *Res Publica*, 2002, 2-3, p. 301.

¹³ De werkgroep «Sociaal Europa» presenteerde op 30 januari 2003 haar eindverslag.

C. Europese grondwet

Tijdens de plenaire zitting van 28 oktober 2002 presenteerde conventievoorzitter Giscard d'Estaing het voorontwerp van een mogelijk toekomstig Europees 'grondwettelijk verdrag'.¹⁴ Het ontwerp in kwestie werd opgesteld door het presidium van de Conventie en gaf een eerste beeld van de mogelijke structuur van een Europese grondwet. Het uitgangspunt voor de uitwerking van het document was de vereenvoudiging van de verdragen, en dit zowel naar vorm als naar inhoud. De door Giscard d'Estaing voorgestelde 'skeletstructuur' bestond dan ook uit drie delen. Het eerste deel bevatte bepalingen met betrekking tot de definitie, de doelstellingen en de bevoegdheden van de Europese Unie en haar instellingen. Of de Europese constructie ook in de toekomst de naam 'Europese Unie' zou dragen was in oktober 2002 geen uitgemaakte zaak. Het document vermeldde immers 'Europese Gemeenschap', 'Verenigde Staten van Europa' en 'Verenigd Europa' als mogelijke alternatieven. Het tweede deel van het voorstel groepeerde de rechtsgrondslagen voor het intern en extern beleid van de Europese Unie en de uitvoering van dit beleid. In het derde deel werden tenslotte een aantal algemene bepalingen en protocollen opgenomen. De meest opvallende voorstellen waren ongetwijfeld de invoering van een dubbel burgerschap (art. 5), de ont koppeling van het voorzitterschap van de Raad en de Europese Raad en – hierbij aansluitend – de instelling van een permanente voorzitter van de Europese Raad (art. 15bis, art. 17bis), de oprichting van een volkscongres (art. 19), de financiering van de Europese Unie uit eigen middelen (art. 38) alsook de opname van een regeling voor lidstaten die uit de Europese Unie willen stappen (art. 46). Het voorontwerp werd gepresenteerd als een werkdocument, als een leidraad voor verdere besprekingen binnen de Conventie. Deze laatste ronde haar werkzaamheden af in juni 2003 met de presentatie van een definitief ontwerp van een grondwettelijk verdrag. Zoals bepaald door de Verklaring van Laken vormt dit slotdocument het uitgangspunt voor de onderhandelingen op de volgende Intergouvernementele Conferentie (IGC 2004), die de uiteindelijke beslissingen inzake de herziening van de Europese verdragen zal nemen. Eén van de Europese oprichtingsverdragen, nl. het 'Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal' (EGKS), doofde uit op 23 juli 2002. België, Duitsland, Frankrijk, Italië, Luxemburg en Nederland sloten het verdrag in kwestie immers op 18 april 1951 voor de duur van 50 jaar¹⁵.

¹⁴ Zie : CONV 369/02, *Voorontwerp van constitutioneel verdrag*. Het voorontwerp alsook de bijdragen aan de Conventie en de verslagen van werkgroepvergaderingen en plenaire vergaderingen zijn beschikbaar via de website van de Conventie : <http://european-convention.eu.int>

¹⁵ Het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (of 'Verdrag van Parijs') trad in werking op 23 juli 1952.

D. Hervorming EU-voorzitterschap

De hervorming van het voorzitterschap van de Europese Unie vormde één van de belangrijkste aandachtspunten in het toekomstdebat in 2002. Op 6 maart 2002 pleitte de Franse president Jacques Chirac¹⁶ in dit kader opnieuw voor de instelling van een permanent voorzitterschap van de Europese Raad. Een permanent voorzitterschap zou de politieke zichtbaarheid van de Europese Unie vergroten en bijgevolg de internationale geloofwaardigheid van de Unie versterken.¹⁷ In 2002 spraken ook José Maria Aznar,¹⁸ Jack Straw¹⁹ en Tony Blair²⁰ hun voorkeur uit voor de instelling van een dergelijk voorzitterschap. Voor het voorzitterschap van de verschillende raadsconfiguraties zijn er volgens bovenstaande Europese leiders meerdere opties mogelijk, waaronder deze van *team presidencies*. De Duitse regeringsverklaring van 29 oktober 2002 maakte echter duidelijk dat de regering-Schröder eerder voorstander blijft van een sterk communautair Europa, en dit via de versterking van de rol van de Europese Commissie en de verkiezing van de Commissievoorzitter door het Europees Parlement. Ook de Europese Commissie en de kleinere lidstaten toonden zich in 2002 geen voorstander van een permanent voorzitterschap. De intergouvernementele en federalistische denkpiste werden pas in januari 2003 verenigd in het compromisvoorstel dat Jacques Chirac en Gerhard Schröder presenteerden naar aanleiding van de veertigste verjaardag van het Elysée-verdrag (1963). In hun bijdrage aan de Conventie pleitten Chirac en Schröder immers voor een duaal of dubbel voorzitterschap voor de Europese Unie.

E. Hervorming werking Raad

Ook tijdens de Europese Raad van Sevilla (21-22 juni 2002) vormde de versterking van de doeltreffendheid van de Europese instellingen een belangrijk aandachtspunt. De Europese Raad stemde in Sevilla in met een aantal institutionele hervormingen die zonder verdragswijziging konden worden doorgevoerd met betrekking tot de werking van de Raad van Ministers en de Europese Raad. De meest in het oog springende maatregelen waren deze inzake de organisatie van de Raad van Ministers.²¹ In Sevilla werd de Raad Algemene Zaken omgevormd tot de Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen. Er werd vastgelegd dat deze Raad in de toekomst afzonderlijke zittingen zou organiseren voor beide beleidsdimensies.

¹⁶ *Discours de M. Jacques Chirac à Strasbourg, discours prononcé dans le cadre de la campagne électorale pour l'élection présidentielle, Strasbourg, 6 mars 2002.*

¹⁷ In het huidige systeem worden de raadsconfiguraties voor een periode van zes maanden voorgezeten door de lidstaten en dit volgens een vooraf bepaald toerbeurtsysteem (Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap, artikel 203). In 2002 werd het voorzitterschap waargenomen door Spanje (januari – juni) en Denemarken (juli – december).

¹⁸ *Speech by the President of the European Council, José Maria Aznar, at St Anthony's College in the University of Oxford, Oxford, May 20, 2002.*

¹⁹ J. STRAW, A Constitution for Europe, *The Economist*, October 10, 2002.

²⁰ *A clear course for Europe*, Cardiff, November 28, 2002.

²¹ Zie : SN200/1/02 REV 1, *Conclusies van het Voorzitterschap*, Sevilla, 21 en 22 juni 2002, Bijlage II : Maatregelen betreffende de structuur en de werking van de Raad.

De Raad Algemene Zaken werd belast met de voorbereiding en de follow-up van de Europese Raad, met de afhandeling van institutionele en administratieve vraagstukken, alsook met de opvolging van horizontale dossiers; de Raad Externe Betrekkingen met alle dossiers met betrekking tot het externe optreden van de Europese Unie, en dit zowel in het kader van het gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid, de buitenlandse handel als de ontwikkelingssamenwerking en humanitaire hulp. In Sevilla werd ook het aantal raadsconfiguraties gerationaliseerd en teruggebracht tot negen: Algemene Zaken en Externe Betrekkingen; Economische Zaken en Financiële Zaken; Justitie en Binnenlandse Zaken; Werkgelegenheid, Sociaal Beleid, Volksgezondheid en Consumentenzaken; Concurrentievermogen (Interne Markt, Industrie en Onderzoek); Vervoer, Telecommunicatie en Energie; Landbouw en Visserij; Milieu; Onderwijs, Jeugdzaken en Cultuur. Beide aanpassingen waren reeds zichtbaar tijdens het Deense voorzitterschap tijdens het tweede semester van 2002. Om de werking van de Raad van Ministers verder te verbeteren besloten de staatshoofden en regeringsleiders dat de Raad in de toekomst zou werken op basis van strategische meerjarenprogramma's en operationele jaarprogramma's. Tijdens de Raad Algemene Zaken van 10 december 2002 presenteerden Griekenland en Italië – beide landen zouden in 2003 het voorzitterschap bekleden – een dergelijk programma voor 2003.²² In Sevilla werden verder een aantal kleinere maatregelen met betrekking tot het voorzitterschap goedgekeurd, zoals bijvoorbeeld de mogelijkheid dat, wanneer het duidelijk is dat een dossier hoofdzakelijk tijdens het volgende halfjaar zal worden behandeld, de lidstaat die het voorzitterschap tijdens dat halfjaar zal bekleden tijdens het lopende halfjaar de vergaderingen van de comités en de groepen waarin het dossier in kwestie besproken wordt, kan voorzitten, met uitzondering van het COREPER.

III. Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid

A. Europees Veiligheids- en Defensiebeleid

EU-NAVO – Tijdens de Europese Raad van Kopenhagen (12-13 december 2002) werd een belangrijke stap voorwaarts gezet in de ontwikkeling van het Europees Veiligheids- en Defensiebeleid (EVDB). Onder druk van Frankrijk en Duitsland stemde Turkije in Kopenhagen uiteindelijk in met het gebruik van NAVO-middelen en planningscapaciteiten door de Europese Unie.²³ Turkije vreesde aanvankelijk dat Griekenland de toekomstige Europese snelle-interventiemacht zou aanwenden om de territoriale geschillen tussen beide landen te beslechten. De onverwachte Turkse instemming moet dan ook gezien worden in het licht van de

²² Het eerste strategisch meerjarenprogramma zal in december 2003 worden aangenomen.

²³ Tijdens de Ministeriële Vergadering van de Noord-Atlantische Raad op 3 en 4 juli 1996 te Berlijn werd een akkoord bereikt over het gebruik van NAVO-middelen en planningscapaciteiten door de West-Europese Unie (WEU). De crisisbeheersingstaken van de WEU werden eind jaren 1990 geïntegreerd in het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid van de Europese Unie. In het kader van het gebruik van het NAVO-instrumentarium door de Europese Unie spreekt men dan ook over 'Berlijn+' ('Berlijn plus').

belofte van de Europese staatshoofden en regeringsleiders dat er vanaf december 2004 toetredingsonderhandelingen met Turkije geopend kunnen worden indien het land aan de politieke Kopenhagencriteria voldoet.²⁴ Op 16 december 2002 werd het akkoord tussen de NAVO en de Europese Unie geformaliseerd door de ondertekening van een partnerschapsakkoord.²⁵ In de praktijk betekent de Turkse instemming met de samenwerking tussen de NAVO en de Europese Unie dat deze laatste gebruik zal kunnen maken van het NAVO-instrumentarium voor de uitvoering van de 'Petersbergtaken'. De Turkse regering kon wel afdwingen dat crisisbeheersingsoperaties die met NAVO-middelen worden uitgevoerd onder leiding van de Europese Unie enkel toegankelijk zijn voor lidstaten die eveneens NAVO-lidstaten of tenminste NAVO-partners zijn. Hierdoor worden de kandidaat-lidstaten Malta en Cyprus voorlopig uitgesloten van deelname.

De Europese lidstaten hadden er nochtans op aangedrongen dat een akkoord over de kwestie bereikt zou worden vóór juli 2002, niet enkel om de overname van de NAVO-operatie *Amber Fox* in Macedonië in het najaar van 2002 te waarborgen, maar ook omdat Griekenland reeds op 1 juli 2002 het voorzitterschap van de Europese Unie inzake defensiebeleid op zich zou nemen.²⁶ De kans dat de onderhandelingen met Turkije in de tweede helft van 2002 in uiterst moeilijke omstandigheden zouden verlopen was dan ook reëel. Dat er in november 2002 zowel in Griekenland als in Turkije verkiezingen op de agenda stonden zou de zaken er niet gemakkelijker op maken. De weinig toegewijde houding van beide landen zorgde ervoor dat naarmate het jaar vorderde, een doorbraak in 2002 steeds minder waarschijnlijk leek. In de aanloop naar de Europese Raad van Sevilla (21–22 juni 2002) had de Griekse regering nochtans ingestemd met een compromisvoorstel van het Spaanse voorzitterschap. Volgens dit voorstel zouden de Europese lidstaten autonoom kunnen beslissen over de uitvoering van militaire crisisbeheersingstaken. Bovendien zouden het EU-defensiebeleid en het NAVO-defensiebeleid als gelijkwaardig worden beschouwd. Respect voor de soevereiniteit en territoriale integriteit en het geweldloos oplossen van conflicten werden eveneens als basisprincipes vermeld. De veiligheidsгарантиes die de Griekse regering zou krijgen op basis van het Spaanse voorstel raakten volgens de Turkse regering echter aan het Ankara-akkoord van december 2001. Volgens dit akkoord kan de snelle-interventiemacht per definitie niet worden ingezet ter beslechting van een geschil tussen twee NAVO-lidstaten. Slechts tijdens de Europese Raad van Kopenhagen veranderde de Turkse houding.

²⁴ Indicatief is volgende passage uit het door de Commissie opgestelde strategiedocument 'Op weg naar een uitgebreide Unie' van 9 oktober 2002 : «The outstanding issues as regards the modalities for participation by Turkey in the decision making process as regards EU-led operations using NATO assets need to be resolved as a matter of priority.» Zie : COM(2002) 700 final, *Towards the Enlarged Union, Strategy Paper and Report of the European Commission on the progress towards accession by each of the candidate countries*, Brussels, October 9, 2002, p. 31.

²⁵ Zie : EU-NATO declaration on ESDP, Brussels, December 16, 2002.

²⁶ Denemarken neemt niet deel aan de Europese integratie met betrekking tot de derde fase van de Economische en Monetaire Unie, europees burgerschap en defensie.

Financiering – Tijdens de Raad Algemene Zaken van 17 juni 2002 hechtten de ministers van Buitenlandse Zaken van de Europese lidstaten hun goedkeuring aan een algemeen kader voor de financiering van toekomstige militaire operaties in EU-verband. Volgens artikel 28 van het EU-verdrag mogen militaire operaties niet gefinancierd worden door middelen uit de Gemeenschapsbegroting. Een aantal lidstaten, waaronder België, was echter van oordeel dat de gemeenschappelijke kosten voor dergelijke operaties, zoals bijvoorbeeld de kosten voor huisvesting, gemeenschappelijk zouden moeten worden gedragen. De neutrale lidstaten en het Verenigd Koninkrijk verzetten zich hier echter tegen. Tijdens de Raadsbijeenkomst van 17 juni 2002 raakten de lidstaten het eens over het maken van een onderscheid tussen gemeenschappelijke kosten en niet-gemeenschappelijke of individuele kosten. De gemeenschappelijke kosten zijn in essentie niet-militair van aard en zullen door een gemeenschappelijk budget worden gefinancierd. De kosten voor de hoofdkwartieren van de militaire operaties alsook de kosten voor de ondersteuning van de Europese strijdmacht in haar geheel vallen onder deze categorie. Voorbeelden zijn de kosten voor de huisvesting van de staf en de kosten voor de geneeskundige verzorging van de troepen. De niet-gemeenschappelijke kosten zijn voor rekening van de deelnemende lidstaten op basis van het beginsel dat elke lidstaat zijn eigen kosten draagt. Volgens het in Luxemburg bereikte compromis zullen kosten gerelateerd aan het transport en de huisvesting van troepen geval per geval worden bekeken.

Terrorisme – Tijdens de Europese Raad van Sevilla beslisten de Europese staats-hoofden en regeringsleiders dat de toekomstige Europese snelle-interventiemacht ook zou kunnen worden ingezet in de strijd tegen het terrorisme. Deze bijdrage zal zich voorlopig beperken tot het coördineren van de werkzaamheden van de nationale inlichtingendiensten met het oog op het detecteren van het risico op terroristische aanvallen, tot samenwerking tussen de lidstaten teneinde aanvallen met massavernietigingswapens tegen het Europese continent te voorkomen, alsook tot het beschermen van militaire missies die deelnemen aan peacekeepingsopdrachten. Het Spaanse voorzitterschap had aanvankelijk een ruimere opdracht voor de snelle-interventiemacht in het kader van de strijd tegen het terrorisme voorgesteld. Het Verenigd Koninkrijk en enkele noordelijke lidstaten waren echter van oordeel dat de NAVO de belangrijkste defensieorganisatie binnen de Europese Unie moest blijven en stemden tegen.

Macedonië – Tijdens de Europese Raad van Kopenhagen bevestigden de Europese leiders dat de Europese Unie klaar is om zo spoedig mogelijk de NAVO-operatie *Amber Fox/Allied Harmony* in Macedonië af te lossen. Operatie *Amber Fox* werd op 23 september 2001 ingesteld om bij te dragen tot de bescherming van de internationale waarnemers die moeten toezien op de implementatie van het in augustus 2001 gesloten vredesakkoord in Macedonië. De Europese leiders hadden dit voornemen in 2002 reeds kenbaar gemaakt tijdens de Europese Raden van Barcelona, Sevilla en Brussel. De in mei 2002 georganiseerde virtuele crisisbeheersingsoefeningen CME02 (Crisis Management Exercise 2002) en *Red Atlantia* hadden volgens de

Europese lidstaten immers duidelijk gemaakt dat de Europese Unie in staat is dergelijke militaire crisisbeheersingstaken op zich te nemen.

Tijdens de Europese Raad van Sevilla werd echter besloten dat een overname van de NAVO-missie in Macedonië slechts mogelijk zou zijn na een akkoord tussen de NAVO en de Europese Unie inzake het gebruik van NAVO-middelen door de Europese Unie (zie boven). Geconfronteerd met een impasse in de onderhandelingen stelde het Griekse voorzitterschap eind augustus 2002 voor om de NAVO-operatie in Macedonië over te nemen op basis van een regeling ad hoc. Enkel België en Frankrijk toonden zich voorstander van een dergelijke oplossing. Omwille van het uitblijven van een akkoord met Turkije over de Europese toegang tot het NAVO-instrumentarium kon de Europese Unie de leiding van de NAVO-operatie niet overnemen op 1 oktober 2002.²⁷ Het NAVO-mandaat diende in 2002 bijgevolg meermaals verlengd te worden. Op 15 december 2002 werd de *Amber Fox*-missie afgerond en opgevolgd door de NAVO-operatie *Allied Harmony*.

In Kopenhagen nodigden de Europese leiders vervolgens de betrokken EU-organen uit om de praktische modaliteiten voor de overname van de NAVO-operatie in Macedonië te finaliseren. De Europese lidstaten maakten eveneens duidelijk dat de overname van de operatie in Macedonië de eerste stap is naar een sterke militaire aanwezigheid van de Europese Unie in de Balkan. De Europese Raad gaf immers aan dat de Europese Unie eveneens bereid is de rol van de NAVO over te nemen in Bosnië-Herzegovina na het aflopen van de SFOR-operatie. Op 15 januari 2003 werden de recente ontwikkelingen op het vlak van het Europees Veiligheids- en Defensiebeleid op het terrein zichtbaar, en dit via de instelling van de 'European Union Police Mission' (EUPM) in Bosnië-Herzegovina. De Raad Algemene Zaken had in februari 2002 een akkoord bereikt met betrekking tot de financiering van deze eerste operatie in het kader van het Europees Veiligheids- en Defensiebeleid.²⁸ Op 11 maart 2002 versterkte de Europese Unie reeds haar politieke aanwezigheid in Bosnië-Herzegovina via de aanstelling van Paddy Ashdown tot speciale vertegenwoordiger van de Europese Unie.²⁹

B. Perejil

Op 11 juli 2002 bezetten een tiental Marokkaanse troepen Perejil (Leila), een klein en onbewoond rotseiland op 200 meter voor de Marokkaanse kust in de Straat van

²⁷ De Europese Unie moest sowieso wachten op de uitslag van de Macedonische verkiezingen in september 2002 en de goedkeuring van de nieuwe Macedonische regering om de NAVO-operatie onder EU-vlag verder te zetten.

²⁸ Zie : 2002/210/CFSP, *Council Joint Action of 11 March 2002 on the European Union Police Mission*.

²⁹ 2002/211/CFSP, *Council Action of 11 March 2002 on the appointment of the EU Special Representative in Bosnia and Herzegovina*. In 2002 gaven de speciale vertegenwoordigers Alain Le Roy (FYROM) en Klaus Peter Klaiber (Afghanistan) de fakkel door aan respectievelijk Alexis Brouhns en Francesc Vendrell.

Gibraltar.³⁰ Volgens de Marokkaanse versie van de feiten zouden deze troepen een observatiepost op het eiland bouwen als onderdeel van de strijd tegen de illegale migratie vanuit Marokko naar Spanje. Zowel Marokko als Spanje beweren dat het eiland in kwestie deel uitmaakt van hun grondgebied. Volgens de Marokkaanse regering behoorde het eiland tot het Spaanse protectoraat en is het bijgevolg bij de onafhankelijkheid van Marokko in 1956 aan Marokko toebedeeld.³¹ Spanje is van oordeel dat Perejil sinds 1581 deel uitmaakt van de Spaanse enclave Ceuta en bijgevolg Spaans grondgebied is. Eén week na de bezetting, op 17 juli 2002, ontzetten Spaanse elite-troepen het eiland met groot militair machtsvertoon. De crisis rond Perejil zorgde voor de nodige diplomatieke bedrijvigheid binnen de Europese Unie, zowel in de kringen van het Deense voorzitterschap, bij de Europese Commissie als in het Europees Parlement. Het is dan ook des te opvallender dat niet de Europese Unie, maar wel de Verenigde Staten opnieuw de hoofdrol speelden in de afwikkeling van deze minicrisis in de Europese achtertuin.

Via een korte verklaring van het Deense voorzitterschap spraken de Europese lidstaten op 13 juli 2002 hun solidariteit met Spanje uit.³² De lidstaten uitten hun bezorgdheid over de door Marokko gecreëerde situatie en riepen Marokko op om zijn troepen terug te trekken. De Europese Commissie zag aanvankelijk voor zichzelf een actieve bemiddelingsrol weggelegd in het conflict tussen Spanje en Marokko. Om de relaties met Marokko en de Arabische wereld niet op de helling te zetten pleitten een aantal lidstaten echter voor een gematigde rol voor de Commissie. Deze riep bij monde van haar voorzitter Prodi beide landen meerdere malen om op terug te keren naar de situatie van vóór de bezetting en om opnieuw te kiezen voor politieke dialoog.³³ Prodi onderhield tijdens de crisisweek bijgevolg

³⁰ De relatie tussen Spanje en Marokko verloopt bijzonder moeizaam sinds Marokko zijn ambassadeur zonder directe aanleiding terugriep uit Madrid in oktober 2001. De aanhoudende geschillen rond de positie van Westelijke Sahara, de enclaves Ceuta en Melilla, de eilanden Perejil, Peñon Vélez de la Gomera en Peñon de Alhucemas alsook de Chafarinas eilandengroep, de illegale migratie en drugssmokkel vanuit Marokko naar Spanje, de weigering van Marokko om de de visserij-akkoorden met de Europese Unie te hernieuwen in 2001 en de gevolgen hiervan voor Spanje, en de olieprospectie door Spaanse bedrijven nabij de Canarische Eilanden bemoeilijkten de onderlinge relaties in 2002.

³¹ Marokko legitimeert zijn aanspraak op de bovenstaande Spaanse enclaves en eilanden eveneens via de Spaanse eis tot soevereiniteit over de Britse kroonkolonie Gibraltar. Gibraltar werd in 1704 door de Brits-Hollandse vloot veroverd op Spanje. In november 2001 bereikten de Spaanse en Britse regering overeenstemming om een definitieve regeling voor Gibraltar uit te werken vóór de zomer van 2002. Uitgangspunt voor de onderhandelingen in 2002 vormde het principe van gedeelde soevereiniteit tussen Spanje en Groot-Brittannië. Op 7 november 2002 verwierp de overgrote meerderheid van de Gibraltararen (98,97%) in een zelf georganiseerd – en bijgevolg niet bindend – referendum het Spaans-Britse voorstel. Tot op heden blijft de kwestie onopgelost.

³² *Declaration by the Presidency of the European Union on the Island of Perejil*, July 13, 2002.

³³ Zie IP/02/1064, *President Prodi urges Moroccan Prime Minister to reach quickly solution as regards Perejil*; Brussels, July 13, 2002; IP/02/1068, *Statement by Romano Prodi, President of the European Commission, on the situation on the islet of Perejil*, Brussels, July 16, 2002; IP/02/1088, *Statement by Romano Prodi, President of the European Commission, on the situation on the Islet of Perejil*, Brussels, July 17, 2002; IP/02/1090, *Statement by Romano Prodi, President of the European Commission, on the Islet of Perejil*, Brussels, July 17, 2002.

telefonisch contact met beide partijen. Het Spaanse ongenoegen over de aanpak van de Commissie, en vooral over het feit dat de Commissie niet resoluut de Spaanse kaart trok, zorgde ervoor dat naarmate de crisis escaleerde, de Commissie volledig aan de zijlijn kwam te staan.³⁴ Vanuit de overtuiging dat de Marokkaanse actie het associatie-akkoord³⁵ met de Europese Unie schond, besliste het Europees Parlement op zijn beurt dat de commissie Buitenlandse Zaken in spoedberaad zou samenkomen om zich te beraden over de kwestie. Dit gebeurde op 23 juli 2002. Tijdens deze bijeenkomst zouden zowel de Hoge Vertegenwoordiger voor het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid Javier Solana als de Europees Commissaris voor Ontwikkelingssamenwerking Poul Nielson verslag uitbrengen. Eén dag eerder, op 22 juli 2002, werden de buitenlandministers van de Europese lidstaten gebriefd door hun Spaanse collega tijdens de Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen.

Frankrijk blokkeerde echter op 17 juli 2002 binnen het Politiek en Veiligheidscomité³⁶ een initiatief van het Deense voorzitterschap om een sterkere verklaring tegen de Marokkaanse bezetting te formuleren. Frankrijk had zich ook al weinig positief uitgelaten over de verklaring van het Deense voorzitterschap van 13 juli 2002. Frankrijk heeft als voormalige koloniale macht aanzienlijke economische belangen in Marokko. Bovendien onderhouden de staatshoofden van beide landen goede persoonlijke contacten. De Franse regering toonde zich dan ook voorstander van gematigd Europees optreden in deze volgens Frankrijk bilaterale kwestie. Geconfronteerd met deze Europese verdeeldheid, verzocht Spanje om Amerikaanse bemiddeling. Op 18 en 19 juli 2002 bemiddelde de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell telefonisch tussen de Spaanse minister van Buitenlandse Zaken, Ana Palacio, en de koning van Marokko, Mohammed VI en diens minister van Buitenlandse Zaken, Mohammed Benaissa. Uiteindelijk stemden Spanje en Marokko op 20 juli 2002 in met het Amerikaanse voorstel om terug te keren naar de situatie van vóór juli 2002, dus naar de situatie van een onbewoond maar betwist eiland.

C. Internationaal Strafhof – Relaties met de Verenigde Staten

Op 3 augustus 2002 ondertekende de Amerikaanse president George W. Bush de 'American Servicemember's Protection Act', beter bekend als de 'Hague Invasion Act'. Deze wet maakt het immers mogelijk om militair geweld in te zetten om Amerikaanse burgers of burgers van met de Verenigde Staten geallieerde landen

³⁴ J. MONAR, *The CFSP and the Leila/Perejil Island Incident : The Nemesis of Solidarity and Leadership*, *European Foreign Affairs Review*, 2002, 7, pp. 251-255.

³⁵ Het Euro-Mediterraan associatie-akkoord tussen Marokko en de Europese Unie trad in werking op 1 maart 2000. Het akkoord beoogt in hoofdzaak een graduele handelsliberalisatie met het oog op de creatie van een vrijhandelszone tussen de Europese lidstaten en Marokko.

³⁶ Het Politiek en Veiligheidscomité werd via het Verdrag van Nice ingeschreven in de verdragsteksten (Verdrag betreffende de Europese Unie, artikel 25) en is in de praktijk vooral gekend via het Franse acronym COPS (Comité Politique et de Sécurité).

die terecht staan voor of worden vastgehouden door het Internationaal Strafhof in Den Haag te bevrijden.³⁷ Het Internationaal Strafhof startte immers haar werkzaamheden op 1 juli 2002 nadat Bulgarije, Cambodja, de Democratische Republiek Congo, Ierland, Jordanië, Mongolië en Roemenië op 11 april 2002 het 'Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof' ratificeerden.³⁸ Op 17 mei 2002 ratificeerde Griekenland als laatste EU-lidstaat het oprichtingsverdrag. Het Internationaal Strafhof is belast met het onderzoeken en berechten van individuele verantwoordelijken voor genocide, misdaden tegen de menselijkheid, oorlogsmisdaden en daden van agressie. De voormalige Amerikaanse president Clinton ondertekende het Statuut van Rome op 31 december 2000. Op 6 mei 2002 maakte de regering Bush deze ondertekening ongedaan. Uit protest tegen het Internationaal Strafhof stelde de Amerikaanse regering op 30 juni 2002 haar veto binnen de VN-Veiligheidsraad tegen de voortzetting van de internationale politiemacht (*International Police Task Force*, IPTF) in Bosnië-Herzegovina. De Amerikaanse regering startte in de zomer van 2002 bovendien een campagne om met zoveel mogelijk landen bilaterale akkoorden af te sluiten waardoor het niet uitleveren van onderdanen aan het Internationaal Strafhof door de betrokken landen wordt gegarandeerd.³⁹

Het feit dat kandidaat-lidstaat Roemenië in augustus 2002 zonder overleg met de Europese instellingen een dergelijk bilateraal akkoord ondertekende met de Verenigde Staten zette kwaad bloed bij de Europese Commissie.⁴⁰ Commissievoorzitter Prodi veroordeelde de Roemeense actie publiek en suggereerde dat een dergelijk gedrag de toetreding tot de Europese Unie kon bemoeilijken. De Europese Commissaris verantwoordelijk voor de uitbreiding van de Europese Unie, Gunther Verheugen, stelde aansluitend dat de Roemeense actie zou weerspiegeld worden in het vooruitgangsverslag van oktober 2002. Een kleine maand later zou de Commissie terugkomen op deze uitspraak van Verheugen. Als gevolg van de commotie die het akkoord tussen Roemenië en de Verenigde Staten

³⁷ De wet voorziet eveneens in de mogelijkheid om militaire hulp aan landen die het verdrag ter oprichting van het Internationaal Strafhof ratificeerden op te schorten, alsook om de deelname van de Verenigde Staten aan vredesmissies te beperken indien geen immuniteit verzekerd is. Op 12 juli 2002 stemde de VN-Veiligheidsraad unaniem in met Resolutie 1422. Hierdoor wordt de immuniteit van *peacekeepers* afkomstig uit landen die niet deelnemen aan het Internationaal Strafhof gedurende één jaar verzekerd.

³⁸ Op 12 maart 2003 werden de 18 rechters van het Internationaal Strafhof in Den Haag beëdigd. Op 21 april 2003 werd Luis Moreno Ocampo als openbare aanklager aangeduid.

³⁹ Deze mogelijkheid om te werken via dergelijke 'non-surrender agreements' wordt voorzien in artikel 98 (2) van het Statuut van Rome: «The Court may not proceed with a request for surrender which would require the requested State to act inconsistently with its obligations under international agreements pursuant to which the consent of a sending State is required to surrender a person of that State to the Court, unless the Court can first obtain the cooperation of the sending State for the giving of consent for the surrender».

⁴⁰ De Roemeense ondertekening moet gekaderd worden binnen het verlangen van de Roemeense regering om tijdens de NAVO-top in Praag op 21-22 november 2002 groen licht te krijgen voor toetreding tot de NAVO. In de aanloop naar de topontmoeting werd de Amerikaanse druk op de NAVO-kandidaatlidstaten Letland, Estland, Litouwen, Slovakije, Slovenië en Bulgarije eveneens gevoelig opgevoerd.

veroorzaakte binnen de Europese Unie besloot het Roemeense parlement de ratificatie van het akkoord in kwestie uit te stellen in afwachting van een gemeenschappelijk Europees standpunt.

Dit Europees standpunt werd geformuleerd tijdens de Raad Externe Betrekkingen van 30 september 2002. De Raad bereikte overeenstemming over een aantal beperkende voorwaarden voor het sluiten van bovenstaande akkoorden door lidstaten van de Europese Unie. Het sluiten van deze overeenkomsten is voor de Europese Unie bijvoorbeeld enkel en alleen mogelijk voor het verlenen van immuniteit aan Amerikaanse militairen en diplomaten. Vanuit de overtuiging dat de misdaden waarvoor het Internationaal Strafhof bevoegd is niet onbestraft mogen blijven stelde de Raad dat wie niet voor het Internationaal Strafhof wordt vervolgd, voor een nationale rechtbank dient te worden vervolgd. Voorts moet in eventuele bilaterale verdragen tussen Europese lidstaten en de Verenigde Staten expliciet vermeld worden dat Amerikanen op weg naar het Internationaal Strafhof die een tussenstop maken in een lidstaat die een akkoord met de Verenigde Staten heeft gesloten geen immuniteit genieten. Tot op heden ondertekende geen enkele Europese lidstaat een dergelijk akkoord met de Verenigde Staten.

D. Kaliningrad – Relaties met Rusland

Tijdens de top van de Europese Unie en Rusland op 11 november 2002 raakten de Europese Unie en Rusland het eens over een regeling met betrekking tot de reisdocumenten voor Russische burgers die zich na de uitbreiding wensen te verplaatsen tussen de Russische enclave Kaliningrad en de rest van Rusland.⁴¹ Wanneer Polen en Litouwen lid worden van de Europese Unie in 2004, zal Kaliningrad volledig omsloten worden door het grondgebied van de Europese Unie. Een belangrijke basisvoorwaarde voor de toetreding tot de Europese Unie is de naleving van het *Schengen acquis*.⁴² Onder het Schengen-regime vallen de interne grenscontroles weg, maar worden de externe grenscontroles versterkt. Concreet betekent dit dat inwoners van Kaliningrad na de uitbreiding niet meer

⁴¹ *Joint Statement on Transit between the Kaliningrad Region and the Rest of the Russian Federation*, Brussels, November 11, 2002. De topontmoeting tussen Rusland en de Europese Unie zou aanvankelijk plaatsvinden in Kopenhagen. Poetin weigerde af te reizen naar de Deense hoofdstad nadat de Deense regering niet was ingegaan op het Russische verzoek om een congres van Tsjetsjeense ballingen in Kopenhagen te verbieden. Eind oktober 2002 werden bezoekers van het *Teatral'ny Tsentr 'Na Dubrovke'* theater in Moskou gedurende drie dagen door Tsjetsjeense rebellen gegijzeld.

⁴² In het kader van de toetredingsonderhandelingen is het *acquis communautaire* opgedeeld in onderhandelingshoofdstukken. De naleving van het *Schengen acquis* is één van de meest zichtbare onderdelen van het vierentwintigste onderhandelingshoofdstuk, nl. het hoofdstuk met betrekking tot justitie en binnenlandse zaken. In maart 1995 ondertekenden zeven Europese landen nabij Schengen (Luxemburg) een verdrag waardoor de binnengrenzen en grenscontroles tussen deze landen werden opgeheven. Momenteel maken België, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Griekenland, IJsland, Italië, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Portugal, Spanje en Zweden deel uit van de Schengenzone.

over land – dus via Polen of Litouwen – naar de rest van Rusland zouden kunnen reizen zonder geldig EU-visum.

Voor Rusland betekende de invoering van een dergelijke visumregime aanvankelijk de schending van de Russische soevereiniteit. Rusland eiste het grootste gedeelte van 2002 dan ook vrij verkeer van goederen en personen van en naar Kaliningrad. Over een oplossing met corridors voor visumvrij verkeer over het Litouwse grondgebied zou eventueel gepraat kunnen worden. De Europese lidstaten vreesden op hun beurt dat de Russische eis tot visumvrij verkeer tussen Kaliningrad en de rest van Rusland zou resulteren in een versterking van de illegale Russische migratie naar de Europese Unie en de verspreiding van de georganiseerde misdaad binnen de Unie.⁴³ De Europese lidstaten vreesden dat vooral Litouwen de zwakke schakel zou worden in de uitgebreide Schengenzone, een bezorgdheid die gedeeld wordt door de Litouwse regering. Opvallend was dan ook de belofte die de Franse president Jacques Chirac deed op 22 juli 2002 tijdens een bezoek aan Sotsji dat er geen visumplicht zou zijn voor de inwoners van Kaliningrad.

De kwestie Kaliningrad hing in 2002 als een donkere wolk boven de betrekkingen tussen de Europese Unie en Rusland. Zo koppelde de Russische president Vladimir Poetin op 29 mei 2002 tijdens een topontmoeting in Moskou de evolutie van de relaties tussen de Europese Unie en Rusland aan de manier waarop de kwestie Kaliningrad zou worden opgelost, niettegenstaande de belofte van de Europese Unie om Rusland formeel als markteconomie te erkennen. Op 28 september 2002 verwierp Rusland een compromisvoorstel van de Europese Commissie om de visumprocedure te vereenvoudigen via een 'flexibel transitdocument'. Op 11 november 2002 bereikten Rusland en de Europese Unie na maanden van uiterst moeilijk diplomatiek overleg uiteindelijk toch een akkoord over de invoering van een dergelijk 'Facilitated Transit Document'.⁴⁴ De Europese Unie kondigde eveneens een haalbaarheidsstudie aan over de aanleg van een lijn voor non-stop hogesnelheidstreinen tussen Kaliningrad en de rest van Rusland. Hierdoor zou de bovenstaande visumverplichting overbodig worden. Als gevolg van het akkoord tussen Rusland en de Europese Unie dienen alle Russische burgers die via Litouwen van en naar Kaliningrad wensen te reizen vanaf 1 juli 2003 te beschikken over de speciale transitdocumenten. Er bestaat zowel een formule die meerdere reizen toelaat ('Facilitated Transit Document') als een formule voor retourritten per trein ('Facilitated Rail Transit Document'). Pas vanaf 1 januari 2005 zal Litouwen een geldig internationaal paspoort vragen aan Russische burgers die van en naar Kaliningrad wensen te reizen via Litouwen.

⁴³ De Russische enclave staat eveneens bekend als een centrum van milieuvervuiling en aidsverspreiding.

⁴⁴ De maatregelen in kwestie zijn momenteel enkel van toepassing op transit via Litouwen, maar kunnen in de toekomst eventueel worden uitgebreid naar transit via Polen.

IV. Economische en Monetaire Unie

De Economische en Monetaire Unie kreeg in de loop van 2002 bijzonder veel aandacht omwille van een aantal uiteenlopende redenen. Ten eerste was er de invoering van de euro als betaalmiddel met eigen biljetten en munten op 1 januari.⁴⁵ Ten tweede was er de discussie – die in de loop van het jaar scherper werd – over de toepassing van het Stabiliteits- en Groeipact. Tenslotte was er de evolutie van de wisselkoers van de euro en de dollar ten opzichte van elkaar, een beweging die zich ook (en scherper) doorzette in het eerste semester van 2003.

De invoering van de euro-biljetten en muntstukken en de afschaffing volgens uiteenlopende kalenders (maar wel ten laatste tegen eind februari) van de verschillende nationale munten, was een logistieke operatie van nooit geziene omvang. De evaluatie van dit aspect is achteraf bijzonder positief uitgevallen. Veel minder positief was echter de perceptie dat dit proces gepaard was gegaan met ernstige prijsstijgingen, vooral in de horeca en de kleinhandel en de onduidelijkheid die dat met zich meebracht omdat inflatiepercentages deze beeldvorming leken tegen te spreken. Eurostat schatte immers het effect van de invoering op de inflatie op maximaal 0,2 procentpunt voor het eerste semester van 2002. Dat percentage lag echter niet in alle lidstaten even hoog.⁴⁶

Politiek meer geladen was echter de discussie over de mate waarin het Stabiliteits- en Groeipact strikt moest worden toegepast. Deze discussie kwam van de grond als gevolg van de vaststelling dat een aantal euro-landen in de loop van 2001 een tekort op hun netto te financieren saldo hadden laten noteren dat hoger lag dan 3 % van hun BNP. Daar bovenop kwam de sterker wordende verwachting dat deze deficits ook in 2002 zouden opduiken. Daarmee werd de ommekeer in de evolutie van de begrotingstekorten – die in 2001 plaatsvond – verder gezet.⁴⁷ Voor de hele Eurozone liep dat tekort immers verder op van gemiddeld 0,7 % van het BBP in 2000 tot 1,3 % in 2001 en 2,2 % in 2002.⁴⁸ Voor 2003 wordt een gemiddeld tekort van 2,5 % verwacht. Uitschieters waren Duitsland (-3,6 %), Frankrijk (-3,1 %), Portugal (-2,8 %) en Italië (-2,3 %).⁴⁹ Opvallend was echter evenzeer het goede resultaat van een aantal landen die in het verleden op dit vlak bijzonder slecht scoorden. Voorbeelden hiervan zijn Griekenland (-1,3 %), België (-0,1 %) en Spanje (0 %). Ten slotte doken ook een aantal landen terug in het rood nadat ze enkele jaren

⁴⁵ De euro zelf was immers reeds op 1 januari 1999 ingevoerd.

⁴⁶ Zie : COM (2003) 4, p. 11.

⁴⁷ Voor de tekst van het Stabiliteits- en Groeipact, zie : *Publicatieblad EG*, C 236, 2 augustus 1997, pp. 1-2.

⁴⁸ Zie : COM (2002) 209, p. 2 voor de cijfers van 2000 en 2001, en COM (2003) 283, p. 1 voor de cijfers van 2002. Van COM (2003) 283 is voorlopig alleen de Franstalige versie beschikbaar.

⁴⁹ De percentages verwijzen naar de ratio tussen de omvang van het netto te financieren saldo en het BBP van het betrokken land. Bron : COM (2003) 4, p. 15, tabel 1 en COM (2003) 283, p. 2.

overschotten op hun begroting hadden vertoond. Dat was het geval met Nederland (-1,1 %) en Oostenrijk (-0,6 %).⁵⁰

Met deze tekorten kwam overigens niet alleen de 3 %-norm op de helling te staan maar ook de doelstelling om tegen 2004 een evenwicht op de overheidsbegroting te realiseren. De zaak werd er niet eenvoudiger op door de Franse presidentsverkiezingen (en parlementsverkiezingen) en de verkiezingen voor de Duitse Bundestag. In die context waren noch Frankrijk noch Duitsland bereid duidelijke toezeggingen omtrent de reductie van hun begrotingstekort te doen. Meer nog, in Frankrijk speelde daarenboven nog mee dat de uiteindelijke winnaar, Jacques Chirac, bleef vasthouden aan de verkiezingsbelofte om drastische belastingsverlagingen door te voeren, ook al zette dat het halen van de 3 %-norm op de helling. Precies door de eigen begrotingsperikelen kon Duitsland – traditioneel een voorvechter van voorzichtig begrotingsbeleid en in die hoedanigheid ook grondlegger van het Stabiliteitspact zelf – weinig tegen deze Franse «souplesse» inbrengen. Integendeel. De Duitse regering had er nu plots belang bij dat het Pact inderdaad soepel zou worden geïnterpreteerd. Ook voor de Italiaanse regering – al evenzeer in de begrotingsproblemen – gold dit. Het enige land dat met dergelijke problemen te kampen had en dat een ondubbelzinnige bereidheid vertoonde om ze ook te verhelpen was Portugal. De nieuwe Portugese regering voerde dan ook draconische bezuinigingsmaatregelen door om de 3 %-norm te halen.

Vanuit historisch perspectief deed er zich een interessante ontwikkeling voor. Landen die in het verleden ernstige, nagenoeg chronische begrotingstekorten hadden gehad en die Duitsland nu precies met de invoering van het Stabiliteitspact geïnterpreteerd had, stonden nu plotseling aan de kant van degene die de Duitsers tot begrotingsdiscipline moesten oproepen. Landen als België en Spanje zijn de meest pertinente voorbeelden hiervan. Ook ontpopten de kleine en middelgrote lidstaten zich als pleitbezorgers van een strikte toepassing van het Pact vanuit de stelling dat de regels in gelijke mate moeten gelden of het nu om kleine dan wel om grote lidstaten gaat.

De Commissie maakte een aantal bokkensprongen in deze discussie. Terwijl Pedro Solbes, commissaris bevoegd voor economische en monetaire zaken, pas na aanhoudende druk van een aantal lidstaten wilde afstappen van een strikte lezing van het Pact,⁵¹ stelde commissievoorzitter Romano Prodi op 17 oktober in een interview in *Le Monde*: «Le Pacte de stabilité est stupide comme toutes les décisions qui sont rigides.»⁵² Dat deze zin voorafgegaan werd door de stelling dat het overschrijden van de 3 %-norm ook risico's inhield, kreeg echter veel minder aandacht. Prodi's wat krachtig geformuleerde pleidooi voor een aanpassing bleef

⁵⁰ Ook het Verenigd Koninkrijk (-1,3 %) behoort tot deze groep van landen, maar maakt geen deel uit van de eurozone.

⁵¹ *The Financial Times*, July 11, 2002, p. 1.

⁵² *Le Monde*, 17 octobre 2002.

echter nazinderen. Ook vanuit de OESO kwam overigens een reactie waarin gesteld werd dat de regels van het Pact niet werkten en verbeterd moesten worden.⁵³ De Commissie kwam dan ook met een hervormingsvoorstel voor het Pact. Op 27 november keurde het een plan goed waarin meer soepelheid ten aanzien van de 3 % regel voorgesteld werd voor euro-landen die over een structureel gezonde begroting beschikken. Concreet komt het erop neer dat landen met een hoge overheidsschuld (zoals België, Griekenland en Italië) geen flexibiliteit op de regel zouden krijgen terwijl landen zonder een schuldprobleem flexibiliteit zouden krijgen voor extra uitgaven gericht op investeringen die bijkomende tewerkstelling genereren. Door op deze wijze de schuldreducties aan te moedigen zouden de euro-landen zich beter voorbereiden op de budgettaire problemen die zich zullen gaan stellen wanneer de babyboomers op pensioengerechtigde leeftijd gekomen zullen zijn en een zwaardere last op de overheidsfinanciën gelegd zal worden. In de loop van 2002 geraakte de zaak echter niet uitgeklaard. Alleszins bleven Frankrijk en Duitsland – wat hun uitgaven in 2002 betreft – niet onder de 3 %-grens.

Ook de evenwichtsdoelstelling van 2004 kwam in de loop van 2002 ter sprake. Op de Europese Raad van Barcelona vormde het één van de belangrijke thema's. De evenwichtsdoelstelling voor 2004 werd er feitelijk gelost omdat men ondanks de formele herbevestiging van de doelstelling beseftte dat een land als Frankrijk deze doelstelling niet zou halen, zeker niet in het licht van de verkiezingsbeloften die inzake belastingsreducties werden gedaan.⁵⁴ Hoe dan ook, de verder achteruit gaande economische conjunctuur maakte het ook voor andere landen – zoals Duitsland en Italië – problematisch om deze doelstelling te halen.

De bovenvermelde opmerking van Prodi over het Stabiliteits- en Groeipact had een kortstondig dalend effect op de waarde van de euro. Die was echter aan een duidelijk opwaartse beweging bezig. Sinds de invoering ervan op 1 januari 1999 voortdurend in waarde te zijn gedaald, begon de Europese munt in de loop van 2001 in waarde te stijgen ten opzichte van de Amerikaanse dollar. Einde juni 2002 bereikten beide pariteit. Maar daarmee kwam geen einde aan de appreciatiebeweging. Deze zette zich immers onverminderd – en uiteindelijk in versneld tempo – voort zodat in de loop van 2003 ernstige vragen begonnen op te duiken over de gevolgen hiervan voor de concurrentiekracht van Europese bedrijven op niet-Europese afzetmarkten, in eerste instantie deze van de Verenigde Staten.

⁵³ *The Financial Times*, November 22, 2002.

⁵⁴ Zo wordt in de Conclusies van de Europese Raad van Barcelona (deel I) het volgende gesteld : «De lidstaten zullen de begrotingsdoelstelling voor de middellange termijn, om uiterlijk in 2004 hun begroting vrijwel in evenwicht of een overschot te hebben, handhaven of alsnog nakomen.» Zie : Voorzitterschap van de Europese Raad, *Conclusies van het Voorzitterschap*, Barcelona, 15 en 16 maart 2002, Deel I en deel III (Bijdragen aan de beraadslagingen), p. 3.

V. Interne Markt

De realisatie van het Interne Marktprogramma is sinds 1986 een thema dat niet meer weg te denken is in de activiteiten van de Europese Unie. In sommige sectoren blijkt de realisatie van dit programma evenwel geen eenvoudige klus te zijn. Bovendien dringen zich – onder impuls van veranderende omstandigheden – voortdurend wijzigingen en aanpassingen van de interne marktregels op.

A. Energiemarkten – gas en elektriciteit

Het controversiële karakter van sommige aspecten van het programma bleek ook weer in de loop van 2002 en dan met name in de vrijmaking van de energiemarkten. Voor een deel geraakte dit thema vermengd met de campagne rond de Franse presidentsverkiezingen wat de zaken er natuurlijk niet eenvoudiger op maakte. Dat bleek onder meer op de Europese Raad van Barcelona van 15 en 16 maart. De liberalisering van de elektriciteits- en gasmarkten bleek er geen gemakkelijke klus. Ten eerste had de Franse minister van Financiën kort voor deze Europese Raad verzet aangetekend tegen de liberalisering van de energiemarkten. Ten tweede werd Parijs geconfronteerd met omvangrijke manifestaties tegen de liberalisering van openbare diensten (waaronder gas en elektriciteit). Omdat de Franse eerste minister Lionel Jospin, en de Franse president, Jacques Chirac, als belangrijkste kandidaten tegenover elkaar stonden in de eerste ronde van de verkiezingen waren ze genoodzaakt elkaar te volgen in hun verzet tegen een liberalisering. Dat had twee gevolgen voor de Europese besluitvorming op dit vlak. Ten eerste dat Frankrijk wilde dat een uiteindelijke beslissing uitgesteld moest worden, vooral dan voor huishoudelijke gebruikers, en ten tweede dat er vanuit de EU een duidelijke instemming zou komen met de verdediging van de openbardienstverplichtingen, ook in de energiesector.

Het gevolg was dat op de Europese Raad van Barcelona de engagementen inzake de liberalisering van de elektriciteits- en gasmarkten beperkt werden tot de vrijmaking van deze markten voor niet-huishoudelijke consumenten tegen 2004. Voor de huishoudelijke consumptie werd vastgelegd dat in het voorjaar van 2003 een beslissing zou genomen worden «rekening houdend met de definitie van openbardienstverplichtingen, de voorzieningszekerheid en in het bijzonder de bescherming van afgelegen gebieden en van de meest kwetsbare bevolkingsgroepen».⁵⁵ In het najaar van 2002 leidde dit tot een politiek akkoord over een Gemeenschappelijk Standpunt van de Raad waarin werd vastgelegd dat de interne markt voor niet-huishoudelijke gebruikers ten laatste op 1 juli 2004 van start moest gaan en deze voor alle gebruikers op 1 juli 2007. In de loop van 2003 werd dit standpunt het voorwerp van de verdere fases van de medebeslisingsprocedure.

⁵⁵ Zie : Voorzitterschap van de Europese Raad, Conclusies van het Voorzitterschap, Europese Raad van Barcelona, 15 en 16 maart 2002, Deel I, *Bulletin EU*, 2002, 3, punt 1.32.37.

B. Financiële diensten

Het meeste werk inzake de interne markt gebeurde in de sector van de financiële diensten. Dat is ook geen verrassing. Liberalisering in deze sector wordt immers gezien als één van de sleutels tot het bereiken van de doelstelling van het zogenaamde Lissabonproces, met name om van de Europese Unie tegen 2010 de meest competitieve economie te maken. Wat de financiële diensten betreft, werd in de loop van 2002 een belangrijke stap gezet door de invoering van de zogenaamde Lamfalussy-voorstellen nadat deze door het Europese Parlement waren goedgekeurd.⁵⁶ Deze voorstellen maken het mogelijk communautaire regels voor de interne markt inzake financiële diensten vast te leggen via een beperkt aantal kaderrichtlijnen. Een hele reeks van uitvoeringsmaatregelen wordt dan genomen door de Commissie in samenwerking met een comité van experts en het Comité voor het Effectenbedrijf dat bestaat uit vertegenwoordigers van de lidstaten en dat als regelgevend comité de Commissie moet controleren.⁵⁷ Pogingen van de Raad om het toepassingsgebied van deze werkwijze verder uit te breiden stotten evenwel op het verzet van het Europese Parlement.⁵⁸

Het uitgangspunt van de hervormingen in de sector van de financiële diensten werd gevormd door een rapport van de Europese Commissie over de realisatie van de interne markt in de dienstensector in het algemeen.⁵⁹ De teneur van dat verslag

⁵⁶ Dit gebeurde op 5 februari 2002.

⁵⁷ Zie : B. KERREMANS en E. DRIESKENS, Tussen schok en overgang : de Europese Unie in 2001, *Res Publica*, 2002, 2-3, p. 280.

⁵⁸ Deze resoluties weerspiegelen de dubbelzinnige houding van het Parlement ten aanzien van de Lamfalussy-methode. Enerzijds beseft het Parlement – en zeker voorzitter Pat Cox (wat bleek op de Europese Raad van Barcelona, zie : *The Financial Times*, March 18, 2002, p. 2) – het belang van een snelle regelgeving in de zich snel evoluerende markt van de financiële diensten. Anderzijds stoort het Parlement zich aan de gebrekkige democratische controle die de toepassing van deze procedure met zich meebrengt. Dit probleem is overigens niet specifiek voor de Lamfalussy-methode maar strekt zich uit over het hele domein van regels die via de zogenaamde comitologie tot stand komen. Dit vormde dan ook het belangrijkste argument om de uitgebreide toepassing van de Lamfalussy-methode te weigeren. Het Parlement noemde deze uitbreiding voorbarig gezien in de Conventie gediscussieerd wordt over het probleem van de democratische controle in de context van de comitologie. Zie : *Bulletin EU*, 2002, 12, punt 1.3.41; *Handelingen van het Europees Parlement*, vergadering van woensdag 20 november 2002 (interventies van Pedersen – fungerend voorzitter van de Raad, van Bolkestein – Europees Commissaris, en van diverse EP-leden), <http://www3.europarl.eu.int/omk/omnsapir.so/calendar?APP=CRE&LANGUE=NL>; Zie ook : EUROPEES PARLEMENT, *Resolutie van het Europees Parlement over regelgeving inzake financiële diensten, toezicht en stabiliteit*, Resolutie B5-0578/2002, <http://www3.europarl.eu.int/omk/omnsapir.so/calendar?APP=PV2&LANGUE=NL>

⁵⁹ Noteer dat in juni 2002 richtlijn 2002/39/EG door Raad en Parlement werd goedgekeurd. Deze richtlijn voorziet in de geleidelijke verdere liberalisering van de postdiensten. Zie : *Publicatieblad EG*, L 176, 5 juli 2002, pp. 21-25. Interessant aan deze richtlijn is de operationalisering van het principe van de universele dienstverlening en het effect hiervan op de plannen ter voltooiing van de interne markt. Zo stelt artikel 1 dat dit principe betekent dat postmonopolies kunnen blijven bestaan voor de binnenlandse levering van poststukken met een maximum gewicht en binnen bepaalde prijslimieten. Het maximumgewicht bedraagt 100 gram (t.e.m. 31 december 2005) en 50 gram (vanaf

was eigenlijk dat de realisatie op dit vlak veel te wensen overliet.⁶⁰ De oorzaak daarvan werd in eerste instantie gelegd bij de grotere complexiteit van de voltooiing van de interne markt in deze sector – of liever : groep van sectoren – omwille van een meer complexe regelgeving (naast taal- en culturele barrières) dan in de goederensector. Maar daarnaast wordt er gewezen op de panoplie van nationale, regionale en lokale regels en op de rol van het gedrag van overheden bij de uitoefening van hun discretionaire bevoegdheden als een factor in het creëren van bijkomende belemmeringen. Wat de gevolgen van deze feitelijke fragmentatie van de Europese dienstenmarkt betreft, wees de Commissie op de Lissabondoelstelling in het algemeen en op de schade die KMO's van deze fragmentatie ondervinden in het bijzonder. Het rapport kon dan ook niet anders dan als een «wake-up call» voor de lidstaten geïnterpreteerd worden.⁶¹

Op de Europese Raad van Barcelona werd alleszins – wat de financiële diensten betreft – gereageerd door de principiële aanvaarding van acht richtlijnen die weliswaar elk nog de medebeslissingsprocedure moesten doorlopen maar die elk een belangrijk onderdeel vormen van het Actieplan betreffende de financiële markten dat de Commissie in 1999 opgesteld had⁶² : financiële zekerheidsovereenkomsten, verzekeringstussenpersonen, financiële conglomeraten, verkoop op afstand van financiële diensten, prospectussen, bedrijfspensioenfondsen, marktmisbruik en internationale standaarden voor jaarrekeningen.⁶³ Voor de drie eersten werden in de loop van 2002 door de Raad en het Europees Parlement richtlijnen vastgesteld. Voor de andere werden de eerste stappen in de medebeslissingsprocedure doorlopen. Dit hele proces werd doorkruist door de schandalen in de Verenigde Staten met de boekhoudkundige controle op een aantal grote bedrijven – Enron en WorldCom zijn prominente voorbeelden – waardoor zich ook in de Europese Unie de vraag naar «de controle over deze controle» stelde. Daarnaast ging het Amerikaanse Congres over tot de goedkeuring van een nieuwe wet – de

1 januari 2006). Tevens wordt de Commissie opgelegd vóór 31 december 2006 een studie te maken omtrent de gevolgen voor de universele dienstverlening van de vrijmaking van de postdiensten in elk van de lidstaten. Deze studie moet de basis vormen van de besluitvorming omtrent de voltooiing van de interne markt voor alle postdiensten tegen begin 2009. In de loop van 2003 werd het denkwerk i.v.m. de universele dienstverlening overigens verder gezet, wat onder meer resulteerde in het op 21 mei 2003 gepubliceerde Groenboek over Diensten van Algemeen Belang. Zie : COM (2003) 270.

⁶⁰ EUROPESE COMMISSIE, *Verslag van de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement. De toestand van de interne markt voor diensten. Verslag ingediend in het kader van de eerste fase van de internemarktstrategie voor de dienstensector*, COM (2002) 441. *The Financial Times* (July 31, 2002, p. 1) omschreef het belang van deze focus op de dienstensector als volgt : «The Single Market has not been completed in other areas, such as energy and securities, but the failure in services is the most glaring gap in one of the cornerstones of the EU»..

⁶¹ Zoals *The Financial Times* (July 31, 2002, p. 1) opmerkte : «The Brussels authorities believe the findings will act as a wake-up call to governments in the 15 member states, which are accused of not doing enough to help companies to do business across the EU». :

⁶² Zie : COM (1999) 232.

⁶³ Zie : *Bulletin EU*, 2002, 3, punt I.30.35.

Sarbanes-Oxley Act⁶⁴ – die in een strengere boekhoudkundige controle op bedrijven en op de activiteiten van boekhoudkundige bedrijven – *cf.* het schandaal met de bedenkelijke activiteiten van Andersen – voorziet en die meteen ook Europese bedrijven die op Amerikaanse beurzen genoteerd staan (of willen staan) treffen. Dit laatste had onder meer tot gevolg dat de Europese Unie besloot te reageren, gezien het vreesde dat dit een extra last op de schouders van dergelijke Europese bedrijven zou leggen, terwijl de lidstaten reeds zelf in een afdoende controle voorzien. Daarbij werden de pijlen gericht op de Amerikaanse Securities and Exchange Commission (SEC) die moest instaan voor de uitvoering van de betrokken wet en die niet geneigd was veel water bij de wijn te doen gezien het zelf in opspraak was gekomen als gevolg van de eerder vermelde bedrijfsschandalen.

De Europese reactie was dan ook tweërlei. Ten eerste werd er in aanzienlijke mate gelobbyd bij de SEC om een soepele toepassing van de regels ten aanzien van Europese bedrijven te bekomen. Ten tweede werd in de EU zelf naarstig gewerkt aan de creatie van een gemeenschappelijk kader voor strenge controles, in eerste instantie op het bank- en verzekeringswezen. Dat paste overigens in de voorstellen omtrent de voltooiing van de interne markt voor financiële diensten die de Commissie in de loop van 2001 had gedaan. Maar de schandalen die eind 2001, begin 2002 aan het licht kwamen gaven een enorme stimulans aan de Europese instellingen – vooral de Raad en het Parlement – om terstond in de betrokken wetgeving te voorzien. Op 19 juli 2002 werd dan ook Verordening 1606/2002 aangaande de toepassing van internationale standaarden voor jaarrekeningen definitief vastgesteld.⁶⁵

VI. Landbouw, visserij en de WTO Doha Ronde

Net zomin als dat de Interne Markt van de Europese agenda weg te denken is, is dat ook het geval met het landbouwbeleid en in toenemende mate met het beleid ten aanzien van de visserij. In het eerste geval is dat een gevolg van de blijvend hoge kost van dit beleid gekoppeld aan de problemen ermee in de Wereldhandelsorganisatie (WTO). In het tweede geval is het probleem gerelateerd aan de bijzonder dramatisch wordende problematiek van de overbevissing, de afbouw van de Europese vissersvloot en de daarmee gepaard gaande economische en sociale problemen, zeker in bepaalde regio's. Overigens is ook de problematiek van de subsidies in deze sector op de tafel van de WTO terechtgekomen.

⁶⁴ Public Law 107-204, in 15 U.S.C. 7201, <http://news.findlaw.com/hdocs/docs/gwbush/sarbanesoxley072302.pdf>.

⁶⁵ Deze verordening voorziet onder meer in de toepassing van de International Accounting Standard (IAS) in alle lidstaten vanaf 1 januari 2005, althans voor beursgenoteerde ondernemingen (artikel 4). Noteer dat in de Verenigde Staten een andere standaard wordt toegepast, met name de Generally Accepted Accounting Standard (GAAP). Zie : Verordening 1606/2002, *Publicatieblad EG*, L 243, 11 september 2002, pp. 1-4.

Beide dossiers, maar vooral dat van de landbouw, vormen tevens een pijnpunt in het hele uitbreidingsproces van de EU. De meeste kandidaat-lidstaten beschikken immers over een beroepsbevolking waarin het aandeel van de landbouwsector aanzienlijk hoger is dan in de huidige EU.

Kortom, zeker wat landbouw betreft, was het thema bijna gedoemd bovenaan de Europese agenda terecht te komen, zeker in 2002. Naast de lopende landbouwonderhandelingen in de WTO en de beslissende fase van de uitbreidingsonderhandelingen waren er immers ook de afspraken die in maart 1999 op de Europese Raad van Berlijn waren gemaakt. Daar waren immers in het licht van de nieuwe begrotingsregeling voor de periode 2000-2006 twee afspraken gemaakt. Ten eerste was een maximumgrens voor de landbouwgarantieuitgaven vastgesteld.⁶⁶ Ten tweede was een *mid term review* van het landbouwgarantiebeleid afgesproken. Deze was voor 2002 voorzien.⁶⁷ De interpretaties over de betekenis van de *mid term review* liepen al gauw uiteen. Kon de Commissie deze gebruiken om een drastische hervorming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid voor te stellen of diende deze tot 2006 uitgesteld te worden? Landbouwcommissaris Franz Fischler leek al gauw het eerste te veronderstellen maar kwam daardoor lijnrecht tegenover de Franse regering én de Franse president te staan.

Aan de zijde van Fischler leken een aantal motieven mee te spelen. Ten eerste was er de financiële houdbaarheid van het landbouwbeleid, zeker nu de eerste oostelijke uitbreiding van de Europese Unie in 2004 zijn beslag zou krijgen. Ten tweede waren er de lopende onderhandelingen in het kader van de WTO. In uitvoering van artikel 20 van het Landbouwakkoord van de Uruguay Ronde waren deze in maart 2000 van start gegaan. Door het akkoord van 14 november 2001 dat op de ministeriële conferentie van de WTO in Doha tot stand was gekomen, waren deze onderhandelingen onderdeel van een nieuwe ronde van multilaterale onderhandelingen inzake handel geworden, de zogenaamde Doha Development Round.⁶⁸ Daarmee was een belangrijke EU-doelstelling bereikt. Maar meer dan wie

⁶⁶ Dit bedrag werd – tegen de prijzen van 1999 – vastgelegd op 40,5 miljard euro. Het gaat duidelijk om een bedrag waarin noch de 13,125 miljard euro voor plattelandontwikkeling, noch de 875 miljoen euro voor visserijsubsidies zijn opgenomen.

⁶⁷ In de conclusies van de Europese Raad van Berlijn werd dit als volgt geformuleerd: «De Commissie en de Raad wordt verzocht naar bijkomende besparingen te zoeken om ervoor te zorgen dat de totale uitgaven, exclusief plattelandontwikkeling en veterinaire maatregelen, in de periode 2000-2006 niet meer bedragen dan een jaarlijks gemiddelde van 40,5 miljard euro. Daarom verzoekt de Europese Raad de Commissie om in 2002 bij de Raad een verslag in te dienen over de ontwikkeling van de landbouwuitgaven, indien nodig samen met passende voorstellen. De Europese Raad verzoekt de Raad om conform de doelstellingen van de hervorming de nodige besluiten te nemen.» Zie: *Bulletin EU*, 1999, 3, punt I.12.21.

⁶⁸ Deze ronde stond in de loop van 2002 in het teken van de volgende doelstellingen: afspraken inzake de uit- en invoer van generische medicijnen door en voor ontwikkelingslanden, concretisering van de speciale en gedifferentieerde behandeling van de ontwikkelingslanden, vaststelling van de modaliteiten voor de landbouwonderhandelingen en deze inzake de diensten (deadline: 31 maart 2003), vaststelling van de modaliteiten voor de onderhandelingen inzake industriële

dan ook besepte Fischler – en zijn collega Pascal Lamy (die verantwoordelijk is voor externe handel) – dat de EU met significante concessies voor de dag zou moeten komen om deze ronde tot een succes te maken. De pijn van die concessies kon worden verzacht indien de EU zijn landbouwsteun zou verschuiven van steun die een stimulerende effect heeft op de productie naar steun die wat dit betreft neutraal is en die in verband kan worden gebracht met doelstellingen zoals plattelandontwikkeling en niet markt-gerelateerde doelstellingen zoals land-schapsbehoud, voedselkwaliteit, voedselveiligheid en dierenwelzijn (de zogenaamde *non-trade concerns* die uiting moeten geven aan de multifunctionaliteit van de landbouw). Concreet zou dit betekenen dat de EU zijn niveau van steun aan de landbouw grotendeels op peil zou kunnen houden door het te verschuiven van de zogenaamde *amber box* in de WTO naar de *blue box* en de *green box*.⁶⁹ De uitbreiding van de EU gekoppeld aan het in Berlijn vastgelegde maximumbedrag zou echter sowieso nieuwe (wellicht pijnlijke) hervormingen noodzakelijk maken.

Met dit alles in gedachten bracht de Commissie op 10 juli 2002 zijn voorstel aangaande de hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) uit.⁷⁰ De filosofie die daarin gehanteerd werd richtte zich op de twee eerder vermelde verschuivingen : een verschuiving van prijszondersteuning naar rechtstreekse betalingen (de *blue box*) en een verschuiving van prijszondersteuning naar maatregelen ten gunste van *non-trade concerns* (de *green box*).⁷¹ Het eerste werd als

markttoegang (deadlines : 31 maart en 31 mei 2003) en onderhandelingen inzake de hervorming van de geschillenregeling (deadline : 31 mei 2003). Noch in de loop van 2002, noch in de loop van 2003 werden voor elk van deze thema's de deadlines gehaald. Wat de eerste twee thema's betreft, werden telkenmale nieuwe deadlines vastgelegd die telkenmale gemist werden. Dit alles maakt de betekenis van de WTO-ministeriële conferentie van Cancun in september 2003 bijzonder groot. Indien dan voor al deze thema's geen akkoord bereikt wordt, is de Doha Development Round ten dode opgeschreven. In het omgekeerde geval wordt het succes van deze ronde (in de zin van het bereiken van een nieuw multilateraal handelsakkoord) zeer waarschijnlijk omdat een belangrijk politiek signaal zou gegeven worden dat men bereid is de nodige concessies te doen.

⁶⁹ De verschuiving naar de *blue box* wordt gerealiseerd door de verlaging van de interventiepijzen enerzijds en door de compensatie van deze verlaging door de toename van de rechtstreekse betalingen aan de landbouwers anderzijds. Omdat van deze maatregelen wordt verondersteld dat ze productiviteitsneutraal zijn, worden ze gedekt door de *blue box* van het WTO Agreement on Agriculture (AoA). De verschuiving naar de *green box* gebeurt omdat een deel van de betrokken maatregelen niet alleen verondersteld wordt productieneutraal te zijn (onder de *green box* is er, anders dan onder de *blue box*, een volledige loskoppeling van de evolutie van productiehoeveelheid in het heden of het verleden vereist), maar ook gekoppeld is aan maatregelen ten gunste van milieu en regionale ontwikkeling. Het element van de volledige ontkoppeling van de steun en de productiehoeveelheid enerzijds én het voldoen aan een aantal voorwaarden inzake *non-trade concerns* anderzijds, de zogenaamde *cross-compliance*, loopt als een rode draad door het hele Commissievoorstel. Zie o.m. : COM (2002) 394, p. 22.

⁷⁰ EUROPESE COMMISSIE, *Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement. Tussenbalans van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid*, COM (2002) 394.

⁷¹ De algemene filosofie van de voorgestelde hervorming valt samen te vatten onder de volgende zinsnede die uitdrukking geeft aan de continuïteit die de Commissie beweert te willen handhaven. Kortom, de Commissie ziet zijn voorstel niet als een breuk met de in 1999 afgesproken hervormingen, een belangrijk politiek argument in de discussie over de toegestane reikwijdte van de *mid term*

noodzakelijk gezien omdat de landbouwinkomens gesteund moeten worden, zeker als gevolg van de reducties van de prijzen die de EU wenst te garanderen.⁷² Het tweede omwille van de belangrijke rol die aan de landbouwsector wordt toegemeten inzake landschapsbehoud en andere milieu-gerelateerde doelstellingen⁷³ en inzake het behoud van de landelijke levensstijl enerzijds en de regionale ontwikkeling in achtergestelde gebieden anderzijds.⁷⁴ Dit laatste impliceert dat met het voorgestelde nieuwe systeem een daadwerkelijke herverdeling van de landbouwinkomens wordt beoogd.⁷⁵ Dit moet onder meer mogelijk gemaakt worden door de aftopping van het maximale bedrag dat als rechtstreekse betaling aan landbouwbedrijven kan worden uitbetaald – een maatregel die vooral de grootste landbouwbedrijven treft, precies degene die momenteel een disproportioneel aandeel in de ontvangen subsidies hebben.⁷⁶

Het viel te verwachten dat er heel wat verzet tegen dit voorstel zou opduiken. En al evenzeer was te verwachten dat de nieuwe Franse regering – o.l.v. Jean-Pierre Raffarin – de leiding in dit verzet zou nemen. Voor deze regering waren er twee elementen die het verzet legitiem maakten. Ten eerste omdat de voorgestelde hervorming de basiscomponent van het GLB – de prijsondersteuning – verder zou afbreken waarbij de voorziene herverdeling Franse landbouwbedrijven (vooral in de graansector) in grote mate zou treffen. Ten tweede was verzet legitiem omdat de Commissie heel wat meer deed dan alleen maar een «tussenbalans» maken, zoals in Berlijn was afgesproken. De Fransen hielden dan ook voet bij stuk. In eerste instantie vergaarden ze de steun van een zestal andere lidstaten.⁷⁷ In tweede instantie slaagden ze erin de Duitse regering over de streep te trekken in het verzet tegen het Commissieplan. Dit was op zijn minst opvallend omdat Duitsland tot de belangrijkste netto-betalers aan het EU-budget behoort en omdat de uitgaven voor het GLB als de belangrijkste factor in de omvang van die netto-bijdrage wordt gezien. Wat dat betreft kon van Duitsland verwacht worden dat het op dezelfde lijn zou staan als landen zoals Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Zweden.

review : «Een van de doelstellingen van het proces om het GLB te hervormen dat sinds 1992 plaatsvindt, is geweest zich te concentreren op een verschuiving bij de landbouwsteun van het product naar de producent.» Zie : COM (2002) 394, p. 21.

⁷² Zie : COM (2002) 394, p. 7.

⁷³ Zie : COM (2002) 394, p. 9.

⁷⁴ Zie : COM (2002) 394, pp. 10-11.

⁷⁵ Zie : COM (2002) 394, p. 8.

⁷⁶ Het maximale bedrag dat de Commissie voorstelde was 300.000 euro/jaar per landbouwbedrijf. De aftopping zou gerealiseerd worden door over een periode van 7 jaar de desbetreffende betalingen met 20 % te reduceren voor bedrijven die momenteel meer dan 5000 euro/jaar ontvangen (dat is ruim een kwart van de landbouwbedrijven). De overschotten die op deze manier ten opzichte van de huidige situatie bekomen zouden worden, zouden gestort worden in een fonds dat de lidstaat in kwestie voor plattelandontwikkeling (de zogenaamde tweede pijler van het GLB) dient aan te wenden. Zie COM (2002) 394, p. 26. In deze tweede pijler zouden dan extra middelen kunnen worden toegewezen om landbouwers te steunen in hun zogenaamde *cross compliance* (*Ibidem*, p. 28).

⁷⁷ Er waren echter ook verrassingen. Landen als Italië, Griekenland en België deden niet mee. België deed niet mee door verzet vanwege het Vlaamse Gewest. Zie : *The Financial Times*, September 23, 2002, p. 3.

Deze laatste drie – Nederland op kop – stelden immers dat het behoud van de rechtstreekse betalingen – ondanks de voorgestelde plafonnering – de kosten van het GLB als gevolg van de uitbreiding zou doen escaleren.⁷⁸

Frankrijk en Duitsland verrasten de hele Europese Unie door het op een onderling akkoord te gooien vlak voor de bijzondere Europese Raad van Brussel van 24 en 25 oktober 2002 en de andere lidstaten daarmee voor een voldongen feit te plaatsen.⁷⁹ Bovendien koppelde president Chirac de discussie over de hervorming van het GLB aan het in vraag stellen van de compensatieregeling die het Verenigd Koninkrijk sinds 1984 (Europese Raad van Fontainebleau) onder impuls van toenmalig premier Margaret Thatcher ten aanzien van de EG-begroting bekomen heeft. Deze koppeling kon niet anders dan tot een conflict leiden met Tony Blair, wat ook – op een verrassend open manier – gebeurde op de bijzondere Europese Raad. Het Frans-Duitse voldongen feit bestond uit de bevrozing van de landbouw-uitgaven⁸⁰ vanaf 2007 en dan meer bepaald voor de periode 2007-2013. Dit betekent dat een drastische hervorming – onder de vorm van een algehele reductie van het toegekende bedrag – er niet meteen aankomt, maar dat drastische hervormingen wel nodig zullen zijn vanaf 2007, gezien de overgangperiode voor de nieuwe lidstaten die op 1 mei 2004 toetreden langzaam maar zeker afloopt, waardoor de EU een steeds groter deel van de rechtstreekse betalingen aan deze landen zal moeten betalen.⁸¹ De betrokken bevrozing zou evenwel aangepast worden aan de inflatie waardoor het maximumbedrag in reële termen constant zou blijven maar in nominale termen jaarlijks met de inflatie zou toenemen. Het is precies op dit laatste punt dat Frankrijk een extra toegeving moest doen om de Europese Raad zover te krijgen in het Frans-Duitse compromis mee te gaan. De aanpassing aan de inflatie werd immers per jaar beperkt tot maximum 1 % ook al zou de inflatie hoger uitvallen.

VII. Financiering van de uitbreiding

Met het akkoord van Brussel over de financiering van het GLB waren alle problemen echter niet van de baan. Integendeel. Verschillende kandidaat-lidstaten waren bijzonder ongelukkig omdat het akkoord een aanzienlijke beperking stelde op de financiële voordelen die zij zouden verwerven als gevolg van hun toetreding. En in het licht van de te houden referenda in deze landen, hadden zij daarmee een niet onaardig drukkingmiddel op zak. Polen was de kandidaat-lidstaat die bereid was om deze zaak zo hard mogelijk te spelen. Bij de 40,4 miljard

⁷⁸ Vanaf de toetreding werd een betaling van 25 % van de rechtstreekse betalingen voorzien. Tegen 2013 zou dat worden verhoogd tot 100 % (zie verder).

⁷⁹ Het Frans-Duitse akkoord werd pas beklonken nadat het Ierse referendum over het Verdrag van Nice succesvol voor dat verdrag was afgelopen.

⁸⁰ Uitgaven voor plattelandsontwikkeling niet inbegrepen.

⁸¹ Die toename is als volgt over de periode 2004-2013 voorzien : 2004 : 25 %; 2005 : 30 %; 2006 : 35 %; 2007 : 40 %; 2008 : 50 %; 2009 : 60 %; 2010 : 70 %; 2011 : 80 %; 2012 : 90 %; 2013 : 100 %. Zie : *Bulletin EU*, 2002, 10, punt I.7.12.

euro die voor de periode tot 2006 ten gunste van de nieuwe lidstaten waren vastgelegd eiste Polen nu een extra 2 miljard. Het Deense Raadsvoorzitterschap had de handen vol om de Poolse regering ervan te overtuigen om tegen de Europese Raad van Kopenhagen – waar het doek over de eerste oostelijke uitbreidingsronde zou vallen – water bij de wijn te doen. De harde middelen werden daarvoor van stal gehaald zoals het dreigement dat bij gebreke aan toegevingen de Poolse toetreding wel eens tot 2007 zou kunnen worden uitgesteld.⁸² Uiteindelijk werd op de voor Polen symbolisch belangrijke dag van 13 december⁸³ – en dus op de Europese Raad van Kopenhagen zelf – een akkoord bereikt. Dit voorzag in twee afspraken. Ten eerste in een bijkomend bedrag van 433 miljoen euro te besteden aan extra landbouwquota en aan een betere grensbewaking aan de nieuwe buitengrenzen van de EU. Ten tweede werd voorzien in de directe betaling van ruim 1,3 miljard euro aan Polen en de Tsjechische Republiek.⁸⁴ Dit bedrag zou gehaald worden uit het voorziene budget van de Structuurfondsen. Het enige voordeel dat deze landen hiermee zouden verwerven, is dat de uitbetaling van het betrokken bedrag automatisch en direct zou gebeuren en niet afhankelijk zou worden gemaakt van de voorwaarden die bij de financiering vanuit de Structuurfondsen voorzien worden (waardoor de uitbetaling dikwijls jaren aansleept of soms nooit gebeurt). Alles bij elkaar genomen betekende dit dat de tien kandidaat-lidstaten tijdens de slotonderhandelingen in Kopenhagen 408 miljoen euro extra uit de band konden slepen.⁸⁵ Concreet betekent dit dat de volgende drie financiële faciliteiten ter beschikking worden gesteld van de tien landen die op 1 mei 2004 zullen toetreden.⁸⁶

Ten eerste betaalt de Europese Unie een bedrag van 986 miljoen euro voor de compensatie van de begrotingsbijdragen voor de periode 2004-2006 van de volgende landen : de Tsjechische Republiek (389 miljoen euro), Cyprus (300 miljoen), Malta (186 miljoen), en Slovenië (131 miljoen). Deze bedragen zijn bedoeld om te vermijden dat deze landen na toetreding netto minder zouden ontvangen dan wat voordien – dankzij de pretoetredingssteun – het geval was. Ten tweede wordt een bedrag van ruim 2,4 miljard euro voor directe financiële steun voorzien. Daarin zijn begrepen de bedragen die voor Polen en de Tsjechische Republiek ter vervanging van steun vanuit de Structuurfondsen worden betaald

⁸² *The Financial Times*, December 13, 2002, p. 1.

⁸³ Op 13 december 1981 werd de Staat van Beleg in Polen afgekondigd. Het vormde de start van de onderdrukking van de vrije vakbond Solidarnosc waarvan de leider, Lech Walesa, een belangrijke rol zou spelen bij de transitie van 1988-89 naar een democratische rechtstaat.

⁸⁴ 1 miljard aan Polen en 300 miljoen euro aan de Tsjechische Republiek.

⁸⁵ Van deze 408 miljoen euro is 108 miljoen euro toegekend aan Polen, 83 miljoen euro aan de Tsjechische Republiek, 54 miljoen euro aan Malta, 49 miljoen euro aan Slovenië, 23 miljoen euro aan Slowakije, Litouwen en Hongarije, 10 miljoen euro aan Cyprus, 7 miljoen euro aan Litouwen en 6 miljoen euro aan Estland.

⁸⁶ EUROPEAN COMMISSION, *Report on the Results of the Negotiations on the Accession of Cyprus, Malta, Hungary, Poland, the Slovak Republic, Latvia, Estonia, Lithuania, the Czech Republic, and Slovenia to the European Union*, Report prepared by the Commission's Departments, European Commission, DG Enlargement, http://europa.eu.int/comm/enlargement/negotiations/pdf/negotiations_report_to_ep.pdf.

(zie boven). Wat deze laatste betreft vervallen – zoals reeds gesteld – de voorwaarden die normaliter voor de uitkering van financiële middelen uit deze fondsen gelden. Dat is onder meer het geval met de voorwaarde van de co-financiering. Door deze regeling kunnen de betrokken lidstaten – Polen en de Tsjechische Republiek – het geld besteden op de wijze die zij zelf prefereren. De Poolse regering mag deze bijgevolg ook aanwenden om het inkomen van de Poolse landbouwers te ondersteunen, dat ter compensatie van de graduele invoering van de rechtstreekse betalingen aan deze landbouwers vanuit het budget van het GLB (zie boven). De Poolse regering gaf derhalve te kennen het betrokken kapitaal te zullen besteden zodat het aandeel van deze rechtstreekse betalingen dat aan de Poolse landbouwers zou worden betaald opgetrokken zou worden tot 55 percent in 2004, 60 percent in 2005 en 65 percent in 2006.

Ten derde wordt 760 miljoen euro uitgetrokken voor de Transitiefaciliteit die de nieuwe lidstaten verder moet helpen bij de aanpassing van hun administratieve apparaat aan het lidmaatschap.

Ten slotte wordt 858 miljoen euro opzij gezet voor de financiële ondersteuning van de controle aan de nieuwe buitengrenzen van de Europese Unie en dat in het kader van de Schengen Overeenkomst.

Besluit

Een groot deel van de werkzaamheden van de Europese Unie – zo is boven gebleken – stonden in het teken van de nakende uitbreiding. Symbolisch hiervoor was de afsluiting van het jaar met de Europese Raad van Kopenhagen waar formeel over de toetredingsdatum van 1 mei 2004 beslist werd en waar de financiële regeling voor deze toetredingsgolf gefinaliseerd werd. Toch was de uitbreiding niet het enige wat de Europese lidstaten in 2002 bezighield. Op verschillende vlakken werden beleidsprocessen die reeds enige tijd aan de gang zijn, of die de jaren daarvoor op gang werden gezet, verder tot ontwikkeling gebracht. Zo waren er het tweede Ierse referendum over het Verdrag van Nice, de start van de Europese Conventie, de verdere uitbouw van het GBVB, de invoering van de euro-biljetten en muntstukken, de voltooiing van de interne markt (vooral inzake energie en de financiële diensten) en de mid term review» van de hervormingen aan het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Ondanks al deze zaken, zullen toch vooral het begin- en het eindpunt van 2002 in het Europese geheugen blijven hangen : de invoering van de euro-biljetten en muntstukken enerzijds en de beslissingen over de uitbreiding van 2004 op de Europese Raad van Kopenhagen anderzijds. Verschillende andere zaken – zoals de Europese Conventie – zullen immers gedurende de volgende jaren hun beslag krijgen. In die zin valt het jaar 2002 voor de Europese Unie als het jaar te beschouwen waarin het startsein van de eindspurt naar de eerste oostelijke uitbreiding werd gegeven. Door de verschillende consequenties van deze uitbreiding voor de structuur en werking van de Europese Unie zelf, betekende dit dat 2002 tevens het jaar vormde waarin de basis werd gelegd voor wat later een fundamentele transformatie van de Unie zal blijken te zijn.

From euro to enlargement – the European Union in 2002

The European Union stepped into the year 2002 with mixed feelings. On the one hand, the anthraxcrisis and the war in Afghanistan remembered of the terrorist attacks of 11 September 2001. On the other hand, the introduction of the euro notes and coins created a EU-wide feeling of euphoria. In the following twelve months, EU activity was mainly dominated by the impending eastern enlargement. Moreover, in 2002, the institutional foundations were laid of what will turn out to be one of the most fundamental transformations of the European construction in EU history. As most of these activities will be settled in the years to come, as for 2002, especially the starting point – the introduction of the euro coins and notes – and the end point – the decision of the Copenhagen European Council to welcome Cyprus, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Slovenia, the Czech Republic and the Slovak Republic in 2004 into the European family – will remain printed in the European memory.

*
* *

De foto op de kaft van het Jaarboek toont de Belgische en Spaanse hoogwaardigheidsbekleders op 31 december 2001 in het Koninklijk Paleis in Brussel tijdens de ceremonie ter gelegenheid van de overdracht van het voorzitterschap van de Europese Raad en de invoering van de euro.

© Foto: European Commission Audiovisual Library

Les élections législatives du 18 mai 2003

Analyse des résultats

William FRAEYS

Ingénieur Commercial Université Libre de Bruxelles

Nous terminions notre analyse des résultats des élections de 1999 en nous demandant si les nouvelles majorités, excluant pour la première fois depuis 41 ans la famille chrétienne, auraient ou non longue vie et quelle serait la réaction ultérieure de l'électeur. Le Gouvernement «arc-en-ciel» a rempli un plein mandat et les citoyens belges ont récompensé deux des trois composantes de la majorité tout en infligeant un cuisant échec à la troisième. En somme, ils ont considéré que pour gouverner, il vaut mieux être quatre que six. Ce résultat électoral aussi différencié est très exceptionnel et l'ampleur du recul des écologistes apparaît, ainsi que nous le verrons plus avant, comme le second en importance subi par un parti d'un scrutin à l'autre depuis l'instauration du suffrage universel en 1919. De plus l'amplitude des mouvements de voix, que nous mesurons par le taux de mobilité externe¹, rejoint pratiquement celle des élections de 1965, qui restent dans l'histoire politique belge, comme la grande «cassure» dans le comportement électoral de notre pays.

*
* *

Remarques liminaires

1. Pour la première fois, un nombre non négligeable de votes ont été exprimés par des «Expatriés» que nous préférons désigner sous le nom de «Belges de l'étranger». Nous consacrerons un paragraphe spécial à cette catégorie d'électeurs.
2. Notre analyse, en voix, portera exclusivement sur les résultats pour la Chambre des Représentants. Les résultats du Sénat sont en effet fort proches des premiers et ne fourniraient guère d'indications significatives supplémentaires. Que l'on sache en effet que les différences de pourcentages, exprimées au niveau national, ne diffèrent de plus de 0.50 % des votes que pour trois partis. Le MR obtient 0.75 % de plus au Sénat qu'à la Chambre, en raison notamment des voix de préférence recueillies par M. Louis Michel, le SP.A-Spirit dépasse au Sénat

¹ Le taux de mobilité externe est égal à la demi-somme des valeurs absolues des différences de pourcentages obtenus par les diverses listes ou groupes de listes lors de deux scrutins consécutifs. Il ne mesure pas, par contre, les transferts compensés entre deux partis. Sans lui attribuer une valeur exagérée, il donne cependant une idée de la volatilité électorale d'un scrutin à l'autre.

de 0.56 % son résultat à la Chambre, en raison là aussi du score de M. Steve Stevaert, tandis que le score du CD&V est de 0.50 % plus élevé à la Chambre qu'au Sénat.

3. Nous utiliserons les résultats officiels complets publiés par le Ministère de l'Intérieur au lendemain du scrutin, sans attendre la diffusion des résultats officiels qui intervient ultérieurement. Les différences entre les uns et les autres étant traditionnellement faibles et n'entachant pas le sens de l'analyse.
4. Nous avons toujours, dans nos analyses, regroupé sous le vocable «Cantons flamands» ceux des quatre provinces flamandes, de l'arrondissement de Louvain et des six cantons flamands de l'arrondissement de Bruxelles-Hal-Vilvorde. Les résultats des huit autres cantons de cet arrondissement, qui regroupent ceux des 19 communes de «Bruxelles Capitale», sont repris sous la rubrique «Cantons bruxellois». En 2003, une difficulté nouvelle s'est présentée. Les votes exprimés par les Belges résidant à l'étranger et qui ont choisi de voter dans le poste diplomatique dans lequel ils sont inscrits, sont comptabilisés dans un Bureau spécial «Affaires étrangères Bruxelles, Hal, Vilvorde». Ils ne peuvent donc pas être rattachés soit aux cantons flamands, soit aux cantons bruxellois de l'arrondissement. Comme ces votes valables ne sont qu'au nombre de 4.618 comparés aux 4 millions de votes pour l'ensemble des cantons flamands et aux 461.403 votes «bruxellois», ils ne peuvent influencer le sens de l'analyse. Nous ne les avons donc pas pris en compte. Aucune difficulté de la sorte ne s'est présentée pour les «Cantons wallons» où la totalité des voix exprimées dans les cinq provinces du sud du pays ont été recensées.
5. Nous examinerons d'abord les résultats au niveau de l'ensemble du pays, en mettant l'accent sur les «familles» ou «tendances politiques» et ensuite à celui des trois régions.

*

* *

I. Les résultats pour l'ensemble du pays et la Chambre des Représentants

A. Les résultats en voix

Les électeurs inscrits étaient au nombre de 7.570.637 soit 227.173 de plus qu'en 1999. Il faut évidemment tenir compte des 114.677 Belges de l'étranger. Il n'en demeure pas moins que le nombre d'inscrits habitant le Royaume s'accroît d'élection en élection depuis quelque vingt ans. Il faut y voir la conséquence de l'augmentation du nombre des naturalisations.

Le nombre de bulletins déposés est, lui aussi, en hausse et la participation électorale a, pour la première fois depuis 1977, augmenté. Elle passe de 90.65 % à 91.63 %.

Nous avons déjà remarqué, à l'occasion de notre analyse des résultats de 1999, que l'introduction partielle du vote électronique avait eu pour conséquence de faire baisser le pourcentage des bulletins blancs et nuls. Ce phénomène se poursuit. Les bulletins blancs et nuls ne représentent plus que 5.26 % des bulletins déposés, contre 6.58 % en 1999. Ils avaient atteint 8 % en 1971. La proportion de «blancs et nuls» atteint 3.83 % dans les bureaux à vote électronique contre 6.34 % dans ceux à vote «papier». On peut en déduire que le vote «nul» (volontaire ou non) doit être de l'ordre de 2.5 %.

Nous avons souligné en exergue de cet article que la volatilité électorale avait été très élevée en 2003 par rapport à 1999. Le taux de mobilité externe atteint en effet 16.31 % contre 9.64 % il y a 4 ans. Il dépasse tous ceux des élections antérieures et rejoint presque celui de 1965 qui s'établissait à 16.94 % après la double défaite sociale chrétienne et socialiste face au nouveau courant libéral, le PLP, qui passait lui de 12.40 % à 21.61 % et cessait d'être le «petit parti d'appoint». En 2003, c'est évidemment la défaite spectaculaire du courant écologiste passant de 14.36 % à 5.53 % qui explique cette volatilité. L'ampleur des variations est élevée dans les trois régions, mais atteint son maximum en Flandre.

Les chiffres électoraux des divers partis sont rassemblés dans le tableau I.

Les partis d'extrême gauche et les Communistes régressent encore en 2003 et restent totalement marginaux. On ne retrouve donc pas en Belgique un courant de gauche radicale alimenté par des électeurs déçus des politiques jugées trop modérées.

Les grands vainqueurs des élections de 2003 sont sans conteste les Socialistes qui ensemble passent de 19.76 % à 28.05 % progressant donc de plus de 8 %. Le succès est plus net pour le SP.A-Spirit que pour le PS mais il doit évidemment être tenu compte de l'apport de Spirit, une des branches de l'ancienne Volksunie. De plus, il faut se souvenir du fait qu'en 1999 les Socialistes avaient connu leur plus mauvais résultat de toute l'histoire du suffrage universel en Belgique.

L'autre composante de la défunte Volksunie, le parti N-VA² ne recueille que 3.06 % contre 5.56 % à la Volksunie en 1999. En l'absence de transfert de voix des anciens électeurs de la Volksunie vers d'autres listes, on peut donc estimer l'apport de

² Nous avons indiqué le résultat du parti N-VA (Nieuw-Vlaamse Alliantie) immédiatement après celui du SP.A-Spirit et en regard de celui de la Volksunie de 1999 pour faciliter la comparaison de la différence de pourcentages Volksunie et N-VA avec le progrès des socialistes flamands.

Spirit au Cartel avec les Socialistes à quelque 2.5 %. Dans cette hypothèse, le progrès proprement socialiste du Cartel serait donc de 2.81 %.

Les Sociaux chrétiens reculent globalement de quelque 0.65 %. Ce faible mouvement ne doit cependant pas faire illusion, car il s'ajoute à des reculs antérieurs continus et maintient les sociaux chrétiens à leur minimum absolu. Le recul apparaît comme réellement structurel pour une famille politique qui eut, en 1950, la majorité absolue dans les deux chambres. La régression est plus nette pour le CD&V (- 0.83 %) que pour le CDH. De plus, si on additionne les voix de ce dernier et celles du CDF, on arrive même à une très légère avance (+ 0.18 %) par rapport au résultat du PSC de 1999.

Les Libéraux en progressant de 2.86 % sont le deuxième gagnant des élections de 2003. Leur résultat plus modeste doit cependant tenir compte du fait qu'ils étaient déjà à leur maximum absolu et que c'est ce maximum qu'ils dépassent une nouvelle fois. Néanmoins les libéraux qui étaient en voix la première famille politique en 1999 et qui l'étaient restés selon nos estimations³ aux communales de 2000, sont aujourd'hui dépassés par les socialistes.

Les Ecologistes sont les grands et seuls perdants du dernier scrutin. Ils passent de 14.36 % à 5.53 %. Cela signifie qu'ils perdent 529.644 de leurs 892.967 électeurs de 1999, soit plus de 59 %. Il faut remonter à 1939 pour trouver un parti qui, d'une élection à la suivante, perd un tel pourcentage de son électorat. Le parti «Rex» de Léon Degrelle, qui avait connu un éphémère succès en 1936, voyait près de 62 % de ses électeurs l'abandonner trois ans plus tard. En 1965, les Socialistes et les Sociaux chrétiens pourtant traumatisés par leur défaite n'avaient perdu «que» 24 % et 18 % de leurs électeurs. Pour les Ecologistes, le recul est plus net pour Agalev qui se retrouve en outre privé de représentation à la Chambre.

³ W. FRAEYS, Où en sont les partis politiques, au lendemain du 8 octobre 2000 ?, *Res Publica*, 2000, 4, pp. 575-587.

Tableau I
Ensemble du pays

Elections législatives de 1999 et de 2003

Résultats pour la Chambre des Représentants

	2003		1999	
	Nombres absolus	%	Nombres absolus	%
Electeurs inscrits	7.570.637		7.343.464	
Bulletins déposés	6.936.801	91.63	6.657.112	90.65
Blancs et nuls	364.612	5.26	437.931	6.58
Votes valables	6.572.189	94.74	6.219.181	93.42
1. Extrême gauche et communistes	51.618	0.79	60.430	0.97
2. Socialistes		(28.05)		(19.76)
PS	855.992	13.02	631.653	10.16
autres listes	8.116	0.12	-	-
SP.A et Spirit	979.750	14.91	596.939	9.60
3. N-VA	201.399	3.06	-	-
Volksunie	-	-	345.972	5.56
4. Sociaux chrétiens		(19.30)		(19.95)
CDH (PSC)	359.660	5.47	365.318	5.87
CDF	38.346	0.58	-	-
CD&V	870.749	13.25	875.455	14.08
5. Libéraux		(27.28)		(24.42)
MR (PRL - FDF - MCC)	748.952	11.40	630.220	10.13
VLD	1.009.223	15.36	888.765	14.29
autres listes	34.157	0.52	-	-
6. Ecologistes		(5.53)		(14.36)
Ecolo	201.118	3.06	457.283	7.35
Agalev	162.205	2.47	435.684	7.01
7. Extrême droite		(13.83)		(11.73)
Vlaams Blok	767.605	11.68	613.399	9.86
FN	130.012	1.98	90.401	1.45
Autres	10.926	0.17	25.677	0.42
8. Divers	142.361	2.16	201.985	3.25

Les listes d'extrême droite progressent de plus de 2 %, passant de 11.73 % à 13.83 %. Contrairement à 1999, le progrès est cette fois-ci présent dans les deux communautés linguistiques. L'avance du Vlaams Blok est la plus importante (+ 1.82 %), mais celle du FN contraste avec son recul de 1999. Le niveau absolu de l'extrême droite en Belgique se situe dans la moyenne européenne.

Les listes diverses ne recueillent que 2.16 % des votes valables et la plus importante d'entre elles «Vivant» atteint 1.24 %.

*
* *

Après avoir examiné les résultats des principaux partis, nous voudrions rappeler, dans une perspective plus longue, l'évolution des tendances politiques du pays. Nous choisirons les scrutins de référence en fonction des maxima ou minima de certaines familles politiques ou en raison de ruptures nettes intervenues dans l'évolution de certaines listes. Nous regroupons ces chiffres dans les tableaux II et III.

Il ressort du premier de ceux-ci que les trois familles traditionnelles qui avaient représenté jusqu'à plus de 95 % des suffrages en 1950 étaient passées par un minimum de 64.13 % en 1999 mais récupèrent plus de 10 % des suffrages en 2003 et concentrent à elles trois près des trois quarts des votes valables.

Au sein de ces trois familles, l'une régresse de manière constante et structurelle : les sociaux chrétiens en effet qui avaient frôlé la majorité absolue en voix (et l'avaient eue en sièges) en 1950, ne se classent plus qu'à la troisième place avec 19.30 % des voix. Les socialistes entament une remontée à partir de leur plus mauvais résultat (1999) sont à nouveau la première famille politique comme ils l'avaient été en 1987.

La progression des libéraux est plus lente mais plus régulière. Passés de troisième parti d'appoint avant 1965, ils améliorent leur résultat d'élection en élection pour atteindre aujourd'hui la seconde place avec 27.28 % des voix. Ils ont évidemment profité de l'adjonction du FDF depuis 1995 et du MCC depuis 1999.

Si les trois familles traditionnelles frôlent les trois quarts des votes valables, leur progrès en 2003 se fait au détriment de toutes les autres tendances, sauf l'extrême droite.

Les listes communautaires après l'absorption du FDF par le MR et la disparition de la Volksunie ne représentent plus que 3.54 % des votes valables. Le seul N-VA y représente 3.06 %, tandis que les listes RWF-RBF et France se limitent à 0.48 %.

Les écologistes après leur lourde défaite se retrouvent sous leur niveau de 1987. Apparus en 1977, ils ne furent en-dessous de leur niveau actuel que jusqu'en 1981. Le déclin de l'extrême gauche est continu et la marginalisation permanente.

L'extrême droite, au contraire, continue de progresser et atteint aujourd'hui près de 14 %. Ce courant apparaît donc comme l'exutoire de tous les mécontents. Il ne doit pas, comme dans d'autres pays, partager ce rôle avec l'extrême gauche.

Tableau II

Résultat des trois «familles» traditionnelles en % des votes valables
Chambre des Représentants – Ensemble du pays

	Socialistes	Sociaux chrétiens	Libéraux	Total
1950	35.53	47.68	12.00	95.21
1965	28.28	34.48	21.61	84.37
1987	30.54	27.46	20.96	78.96
1995	24.43	24.91	23.41	72.75
1999	19.76	19.95	24.42	64.13
2003	28.05	19.30	27.28	74.63

Tableau III

Pourcentages de voix par groupes de partis en % des votes valables
Chambre des Représentants – Ensemble du pays

	Trois familles traditionnelles	Listes communautaires (1)	Écologistes	Communistes et extrême gauche	Extrême droite (2)	Autres
1965	84.37	9.36	–	5.03	–	1.24
1971	73.74	22.34	–	3.11	–	0.81
1987	78.96	9.41	7.05	2.08	2.11	0.39
1991	70.13	7.42	9.93	0.89	7.86	3.77
1995	72.75	4.79	8.44	0.71	10.51	2.80
1999	64.13	5.87	14.36	0.97	11.73	2.94
2003	74.63	3.54	5.53	0.79	13.83	1.68

(1) Rassemblement Wallon jusqu'en 1987 – FDF jusqu'en 1995 – Volksunie jusqu'en 1999 – En 2003 N-VA – Rassemblement Wallon – FRANCE

(2) Vlaams Blok, FN et autres listes d'extrême droite

Il peut être intéressant de souligner à cet endroit de l'analyse que l'électeur belge, dans sa grande majorité, vote «utile». Les suffrages, calculés circonscription par

circonscription, qui ont concouru à l'élection d'au moins 1 député représentant 88.83 % des votes valables. Il y a donc moins de 12 % des voix qui se sont portées sur des listes sans élu.

On peut en outre faire remarquer que la nouvelle règle du «Quorum des 5 %» a privé le N-VA de 2 sièges et Agalev d'un. Sans cette limitation la proportion des votes «utiles» atteindrait 90.97 %.

B. La composition des Assemblées

Le tableau IV donne la composition de la Chambre et celle du Sénat. A la Chambre des Représentants, deux partis obtiennent 25 sièges, le PS qui en gage 6 et le VLD qui progresse de 2 élus. Viennent ensuite le MR avec 24 sièges, en progrès de 6 et le SP.A-Spirit qui en augmentant sa représentation de 9 sièges en occupe désormais 23. Le CD&V recule d'un élu à 21 sièges tandis que le Vlaams Blok en progrès de 3 atteint ainsi 18 élus, c'est-à-dire 12 % des 150 sièges et plus de 20 % des élus du groupe néerlandophone.

Les grands perdants sont Agalev qui ne voit réélu aucun de ses 9 représentants et Ecolo qui doit se contenter de 4 sièges contre 11 dans la Chambre sortante.

Le CDH pour sa part recule de 2 sièges.

La famille libérale devance ainsi les socialistes d'un siège (49 contre 48) et se retrouve loin devant les chrétiens (29 sièges).

A noter que deux par deux les trois familles politiques traditionnelles ne disposent jamais des 2/3 des sièges mais ont toujours une majorité simple : socialistes et libéraux totalisent 97 sièges sur 150, socialistes et sociaux chrétiens 77, libéraux et chrétiens 78.

Dans le groupe linguistique francophone, le PS et le MR totalisent 49 sièges sur 62, le PS et le CDH 33 tandis que le MR et le CDH en ont 32.

Du côté flamand, le SP.A-Spirit et le VLD ont 48 sièges sur 88, le CD&V et le VLD 46, alors que le SP.A-Spirit et le CD&V n'obtiennent pas la majorité simple avec 44 sièges sur 88.

Notons que le groupe francophone compte 3 sièges de plus que dans la Chambre sortante. Un siège supplémentaire est dû au fait que la province de Luxembourg a vu le nombre des sièges à pourvoir passer de 3 à 4 tandis que la Flandre occidentale voyait sa représentation passer de 17 à 16 sièges. Les deux autres sièges francophones supplémentaires proviennent du choix des électeurs de la circonscription de Bruxelles-Hal-Vilvorde qui a élu 13 francophones contre 11 en 1999 et 9 néerlandophones contre 11.

Au Sénat, seul 40 sièges sont attribués au suffrage direct. Le SP.A-Spirit en gagne 3 et obtient 7 élus, le VLD a également 7 élus, en augmentation de 1 siège. Le PS progresse de 2 sièges et en obtient 6. Le CD&V en totalise également 6 en statu quo, tandis que le Vlaams Blok en gagne 1 et en obtient 5. Agalev perd ses trois sénateurs élus directement. Ecolo en perd 2 et n'en garde qu'un seul. Le CDH perd 1 siège et en conserve 2, tandis que le FN obtient en 2003 un élu direct, qu'il n'avait pas en 1999.

Tableau IV
Composition des Assemblées

	Chambre		Sénat			Total
	Groupe linguistique francophone	Groupe linguistique flamand	Elus directs	Elus communautaires(*)	Cooptés	
PS	25 (+6)		6 (+2)	3 + 1	2	12 (+2)
MR	24 (+6)		5 (-)	4	1	10 (+1)
CDH	8 (-2)		2 (-1)	2	-	4 (-1)
Ecolo	4 (-7)		1 (-2)	1	-	2 (-4)
FN	1 (-)		1 (+1)	-	1	2 (+2)
SP.A-Spirit		23 (+9)	7 (+3)	3	1	11 (+5)
N-VA		1 (+1)	0	-	-	-
Volkunie		0 (-8)	0 (-2)	-	-	- (-3)
VLD		25 (+2)	7 (+1)	3	2	12 (+1)
CD&V		21 (-1)	6 (-)	2	1	9 (-1)
Vlaams Blok		18 (+3)	5 (+1)	2	1	8 (+2)
Agalev		0 (-9)	0 (-3)	-	1 (**)	1 (-4)
Total	62 (+3)	88 (-3)	40	20 + 1	10	71

(*) Il y a 1 sénateur germanophone qui actuellement appartient au PS. Ce siège passera ensuite au MR.

(**) Présenté par SP.A-Spirit.

II. Les résultats par régions pour la Chambre des Représentants

A. Les Cantons flamands

La participation électorale est en hausse d'un peu moins d'un pour cent et atteint 93.12 %. Elle demeure cependant inférieure à ce qu'elle était dans les années septante et quatre-vingts.

Les bulletins blancs et nuls, grâce notamment à un vote électronique plus répandu qu'en Wallonie, tombent à leur minimum historique : 4.36 %.

L'extrême gauche demeure insignifiante et ne recueille que 0.64 % des votes valables. Notons l'échec de «Resist» Cartel du PVDA et de la Ligue arabe européenne qui n'atteint pas 1 % dans la circonscription d'Anvers.

Le Cartel SP.A-Spirit est l'incontestable vainqueur des élections dans la partie nord du pays. Il progresse de 8.48 % pour se hisser à la seconde place des partis flamands avec 23.53 % des voix. Ce succès est dû à plusieurs causes qui apparaissent clairement lorsqu'on examine les résultats circonscription par circonscription. Le progrès de 13.79 % des voix au Limbourg est le reflet de la popularité de son président M. Steve Stevaert. Il s'effectue aux dépens de tous les partis à l'exception du Vlaams Blok. D'autre part, l'avance du Cartel est de l'ordre de 8 à 9 % dans les provinces d'Anvers, de Flandre orientale et du Brabant flamand dans lesquelles la différence de voix entre la Volksunie de 1999 et le N-VA de 2003 est de l'ordre de 4 à 5 %. En Flandre occidentale où le N-VA ne recule que de 1.19 % par rapport à la Volksunie, le progrès du Cartel se limite à 5.78 %. Ces comparaisons nous amènent à penser qu'un peu moins de la moitié du progrès du Cartel provient de l'apport d'anciens électeurs de la Volksunie, le complément d'un progrès réel des socialistes. Quoiqu'il en soit, le niveau actuel est supérieur à tous les résultats des socialistes flamands depuis 1987, mais inférieur à leur niveau de la fin des années soixante et surtout à celui de 1961 (29.56 %).

Nous avons déjà dit un mot du N-VA, autre composante de l'ancienne Volksunie qui obtient en moyenne 4.84 % des suffrages et ne récupère une large part des votes de l'ancien parti qu'en Flandre occidentale, fief de son leader Geert Bourgeois, qui sera son seul élu. Sans la règle du «Quorum à 5 %», le N-VA aurait eu 3 élus.

Le CD&V ne réalise pas le résultat que les derniers sondages lui laissaient espérer puisqu'il recule de 1.22 % pour n'être plus, avec 20.99 % que la troisième force politique de Flandre. Son recul est général sauf dans la circonscription de Louvain (+ 1.02 %) mais le plus élevé en Flandre orientale, là où le progrès du VLD est le plus marqué. L'influence du premier Ministre doit y être pour beaucoup. Il est inutile de rappeler que les sociaux chrétiens sont à leur minimum historique. Venant de 50.96 % en 1961, ils recueillaient encore près de 44 % aux élections de 1977 et 1978 (époque de M. Tindemans), mais tombaient sous les 30 % à partir de 1991.

Les libéraux demeurent avec le VLD le premier parti flamand. La dissidence du «Liberal Appel» n'a guère rencontré de succès (1.21 % à Anvers) et n'a pas empêché le VLD de progresser de 1.68 %. Ce progrès est de 5.03 % en Flandre orientale et de 1.84 % à Anvers. La seule circonscription où le VLD recule par rapport à 1999, est celle du Limbourg où il cède 1.01 % des voix, en raison de l'énorme succès du

SP.A-Spirit. Le VLD est, tout comme son équivalent francophone le MR, à son maximum absolu et pour la quatrième fois aux élections législatives au-dessus de la barre des 20 %.

Tableau V
Cantons flamands
Elections législatives de 1999 et de 2003
Résultats pour la Chambre des Représentants

	2003		1999	
	Nombres absolus	%	Nombres absolus	%
Electeurs inscrits	4.614.670		4.471.695	
Bulletins déposés	4.297.113	93.12	4.125.999	92.27
Blancs et nuls	187.493	4.36	231.527	5.61
Votes valables	4.109.620	95.64	3.894.472	94.39
1. Extrême gauche et communistes	26.434	0.64	25.105	0.64
2. SP.A et Spirit	966.949	23.53	586.606	15.05
3. N-VA	198.983	4.84	-	-
Volksunie	-	-	342.493	8.80
4. CD&V	862.421	20.99	864.785	22.21
5. Libéraux		(24.96)		(22.52)
VLD	994.597	24.20	876.967	22.52
autres listes	31.349	0.76	-	-
6. Agalev	158.343	3.85	428.652	11.01
7. Vlaams Blok	733.884	17.86	595.931	15.31
8. Listes francophones	76.709	1.87	65.161	1.67
9. Divers	59.951	1.46	108.772	2.79

Le recul d'Agalev est profond. Passant de 11.01 % à 3.85 %, ce parti perd plus de 60 % de ses électeurs et se retrouve privé de toute représentation à la Chambre. Il est juste de dire que la nouvelle disposition légale du «Quorum à 5 %» l'a privé d'un siège. Le recul de ce parti écologiste est supérieur à 6 % des votes valables dans toutes les circonscriptions flamandes et atteint son maximum à Anvers avec 8.38 %.

Le progrès du Vlaams Blok était annoncé et il atteint 2.55 % pour l'ensemble des cantons flamands. Avec 17.86 % des voix, le Vlaams Blok se situe au quatrième rang des listes flamandes, mais l'écart avec le CD&V n'est plus que de 3.13 %. Le progrès du parti d'extrême droite est général dans les cinq circonscriptions flamandes. Il est le plus élevé à Anvers (+ 3.22 %) où ce parti dépasse 24 %. Ce qui est symptomatique c'est que les progrès du Vlaams Blok sont les plus nets, là où les reculs d'Agalev sont les plus profonds. L'hypothèse peut être émise qu'en 1999 un certain nombre d'électeurs mécontents avaient marqué leur opposition en votant Agalev et qu'ils se sont retournés en 2003 vers le Vlaams Blok, sans être au fond ni écologistes, ni extrémistes de droite. Une exception doit être soulignée : en Flandre orientale les progrès du Vlaams Blok ne sont «que» de 1.41 %.

Les listes francophones présentes dans les six cantons de l'arrondissement de Bruxelles-Hal-Vilvorde progressent de quelque 11.000 voix. Elles représentent aujourd'hui 1.87 % des suffrages valables de Flandre.

Les listes diverses ne récoltent que 1.46 % des voix, en recul de 1.33 %. Sur les 59.951 voix des listes diverses «Vivant» en totalise 47.896.

Pour terminer, disons que le taux de mobilité externe pour les cantons flamands s'établit à 18.51 % soit le plus élevé de toute l'histoire électorale belge dépassant même celui de 1965 (12.17 %).

B. Les Cantons wallons

La participation électorale est également en hausse dans les cantons wallons. Mais avec 90.33 %, elle est inférieure à celle de la Flandre et supérieure à celle de Bruxelles.

Les bulletins blancs et nuls sont eux aussi en diminution, mais restent très supérieurs à ceux du nord du pays. Le vote électronique est moins répandu en Wallonie que dans les cantons flamands, ce qui explique en partie le phénomène. Il faut cependant souligner que là où le vote électronique était d'application, les «blancs et nuls», qui dans ce cas ne peuvent guère être que des «blancs», sont nettement plus élevés qu'à Bruxelles et que dans les cantons flamands. Ces bulletins blancs dans les cantons «électroniques» wallons s'élèvent en effet à 5.65 %, contre 3.57 % à Bruxelles et 3.52 % dans les cantons flamands. Il y a donc quelque 2 % d'électeurs wallons de plus qui ont volontairement voté blanc, sans doute ne trouvant pas une autre manière crédible de marquer leur insatisfaction.

Les listes d'extrême gauche sont en recul et ne représentent guère plus d'1 %.

Les Socialistes sortent grands vainqueurs du scrutin en gagnant plus de 7 % des voix. Le PS avec 36.39 % est au-delà de ses scores de 1995 et 1999, sans toutefois retrouver son sommet antérieur de 43.94 % réalisé en 1987.

Les progrès du PS se retrouvent dans toutes les circonscriptions, mais le succès est le plus net en Hainaut, sous l'influence de M. Di Rupo et le plus faible en Brabant Wallon où le meilleur score est réalisé par le MR. Les progrès à Liège, Namur et Luxembourg s'échelonnent de 6 à 6.5 % environ.

Tableau VI
Cantons wallons
Elections législatives de 1999 et de 2003
Résultats pour la Chambre des Représentants

	2003		1999	
	Nombres absolus	%	Nombres absolus	%
Electeurs inscrits	2.386.934		2.327.725	
Bulletins déposés	2.156.005	90.33	2.082.244	89.45
Blancs et nuls	159.457	7.40	184.395	8.86
Votes valables	1.996.548	92.60	1.897.849	91.14
1. Extrême gauche et communistes	20.579	1.03	32.152	1.69
2. Socialistes		(36.80)		(29.20)
PS	726.558	36.39	554.100	29.20
Autres listes	8.116	0.41	-	-
3. Sociaux chrétiens		(16.75)		(16.83)
CDH (PSC)	306.531	15.35	319.448	16.83
CDF	27.956	1.40	-	-
4. Libéraux		(28.43)		(24.73)
MR (PRL - FDF - MCC)	566.662	28.38	469.245	24.73
Autres listes	1.052	0.05	-	-
5. Ecolo	148.823	7.45	347.409	18.31
6. Extrême droite		(6.28)		(5.02)
FN	111.026	5.56	77.614	4.09
Autres	8.135	0.41	17.683	0.93
Vlaams Blok	6.198	0.31	-	-
7. Divers	64.912	3.26	80.198	4.22

Les Sociaux chrétiens pris dans leur ensemble conservent quasi leur niveau de 1999, mais la liste CDF qui recueille 1.40 % prend nettement ses électeurs à l'ancien PSC, vis-à-vis duquel le CDH est en recul de 1.48 %.

Le CDH recule dans toutes les circonscriptions mais son recul n'est supérieur au résultat du CDF que dans le seul Hainaut. C'est dans le Luxembourg que la situation d'ensemble CDH et CDF est la meilleure avec un gain de 1.4 %.

Les Libéraux progressent moins que le PS, puisque le MR n'avance «que» de 3.65 %, mais le progrès est accompli à partir d'un niveau absolu qui représentait déjà presque un maximum absolu libéral. Le PLP n'avait en effet réalisé un meilleur score qu'en 1965 et 1968. Ces niveaux d'il y a 35 ans, sont aujourd'hui dépassés.

L'avance du MR est la plus nette dans la province de Liège (6.45 %), dépassant même le gain réalisé en Brabant Wallon (5.15 %), fief de M. Louis Michel. L'avance est la plus réduite (1.36 %) dans le Hainaut, en raison en partie du succès de la liste PS.

Le grand perdant des élections est Ecolo qui recule de 10.86 % en perdant 57 % de ses électeurs. Ce parti se trouve en-dessous de tous ses résultats depuis 1987. Le recul est supérieur à 10 % dans les cinq circonscriptions wallonnes et le plus élevé dans celle de Liège (11.87 %) où l'affaire de Francorchamps aura dû peser dans la balance.

Contrairement aux élections de 1999, l'extrême droite progresse de plus de 1 %. Le FN réalise en effet une avance de 1.47 % et se situe au-dessus de la barre des 5 %. L'ensemble des partis d'extrême droite ne rejoignent cependant pas leur niveau de 1995.

Disons pour terminer que le taux de mobilité externe s'établit à 12.56 %, ce qui dépasse celui de 1999 et se situe à un niveau élevé sans rejoindre le record de 1965 (19.91 %).

C. Les Cantons bruxellois

La participation électorale, bien qu'en hausse de 2.5 %, reste comme toujours la plus basse des 3 régions du pays. Jusqu'en 1991, elle avait été supérieure à ce qu'elle est aujourd'hui dépassant même 90 % à la fin de années septante.

Le vote étant électronique dans les huit cantons, le nombre des blancs et nuls tombe à 3.57 %, le moins élevé de toute l'histoire électorale. Ces bulletins blancs et nuls, mais dans un système de vote «papier», avaient dépassé 7.5 % dans les années septante.

Les partis d'extrême gauche n'atteignent pas le seuil de 1 %.

Les Socialistes sont, ici aussi, les grands gagnants du scrutin. Ensemble ils progressent de 8.44 %, mais la quasi totalité de l'avance (8.10 %) est réalisée par le PS. Celui-ci avec 24.56 % des voix dépasse tous ses résultats antérieurs depuis 1965 et la présentation de deux listes linguistiquement distinctes.

Le N-VA conserve 0.51 % des voix, contre 0.82 % à la Volksunie en 1999. Cela justifie largement le faible apport de Spirit dans les cantons bruxellois, contrairement à ce qui s'est passé en Flandre.

Les Sociaux chrétiens pris dans leur ensemble progressent de 1.34 % des voix, mais cette avance est le seul fait des listes francophones. Le CDH gagne 0.41 % des voix par rapport au PSC et le CDF engrange 1.66 % des votes valables. Le CD&V continue le recul entamé depuis de longues années. Inutile de dire que les Sociaux chrétiens sont très loin de leurs résultats des années soixante et septante où la seule UAB de M. Vanden Boeynants avait réalisé un score de 24.86 %, s'ajoutant aux 2.74 % de la liste chrétienne purement francophone.

Les Libéraux demeurent la première famille des cantons bruxellois où ils recueillent ensemble 34.41 % des voix en progrès de 0.99 %. C'est évidemment le MR qui se taille la part du lion. Il totalise à lui seul 30.95 % des votes, en très léger progrès par rapport à 1999. Malgré ce bon résultat et contrairement aux deux autres régions, les libéraux ne rejoignent pas leur maximum de 1995.

A Bruxelles plus encore que dans les deux autres régions, les Ecologistes sont les grands perdants du scrutin. Ils reculent de 12.84 % des voix, en voyant plus de la moitié de leurs électeurs les quitter. Les Ecologistes n'avaient jamais été aussi bas depuis 1987.

Les partis d'extrême droite progressent de 1.86 % pour frôler la barre des 10 %. Le progrès est à la fois celui du FN (0.93 %) et celui du Vlaams Blok (+ 1.84 %).

Les listes diverses, contrairement aux deux autres régions progressent de 0.67 %. Cela provient du bon résultat de la liste «islamiste» «Parti citoyenneté et prospérité» qui à elle seule recueille 1.68 % des voix.

Une caractéristique des résultats des élections dans les huit cantons bruxellois est l'augmentation du vote «francophone». Mesuré au niveau du Sénat, où 2 collèges linguistiques coexistent, le pourcentage de voix des listes francophones passe de 85.80 % en 1999 à 87.24 % en 2003.

Disons pour terminer que le taux de mobilité externe s'établit à 13.81 % soit un peu plus qu'en 1999 (12.37 %) mais bien en deçà de ceux des élections de 1981 (22.71 %) et de 1985 (18.30 %), élections marquées par l'effondrement du FDF.

Tableau VII
Cantons bruxellois
 Elections législatives de 1999 et de 2003
 Résultats pour la Chambre des Représentants

	2003		1999	
	Nombres absolus	%	Nombres absolus	%
Electeurs inscrits	562.914		544.044	
Bulletins déposés	478.461	85.00	448.869	82.51
Blancs et nuls	17.058	3.57	22.009	4.90
Votes valables	461.403	96.43	426.860	95.10
1. Extrême gauche et communistes	4.537	0.99	4.876	1.14
2. Socialistes		(27.32)		(18.88)
PS	113.328	24.56	70.245	16.46
SP.A et Spirit	12.713	2.76	10.333	2.42
3. N-VA	2.353	0.51	-	-
Volksumie	-	-	3.479	0.82
4. Sociaux chrétiens		(12.94)		(11.60)
CDH (PSC)	43.880	9.51	38.832	9.10
CDF	7.661	1.66	-	-
CD&V	8.174	1.77	10.670	2.50
5. Libéraux		(34.41)		(33.42)
MR (PRL - FDF - MCC)	142.817	30.95	130.879	30.66
VLD	14.332	3.11	11.798	2.76
Autres listes	1.621	0.35	-	-
6. Ecologistes		(10.25)		(23.09)
Ecolo	43.521	9.43	91.515	21.44
Agalev	3.783	0.82	7.032	1.65
7. Extrême droite		(9.95)		(8.09)
FN	16.309	3.53	11.097	2.60
Vlaams Blok	27.353	5.93	17.468	4.09
Autres listes	2.246	0.49	5.997	1.40
8. Divers	16.775	3.63	12.639	2.96

III. La représentativité des diverses listes

Aucun des différents partis ne se présente devant le corps électoral belge tout entier mais toutes les grandes listes se présentent devant les électeurs de l'arrondissement de Bruxelles-Hal-Vilvorde. Comme le nombre de votes valables est très différent dans les cantons flamands et les cantons wallons (plus de 2 millions de votes de plus dans les premiers), le seul moyen de mesurer la représentativité des diverses listes est de calculer le pourcentage obtenu par rapport aux votes valables émis soit dans les cantons flamands et ceux de Bruxelles-Hal-Vilvorde soit dans ces derniers et les cantons wallons. Nous faisons cette comparaison au tableau VIII et indiquons les différences par rapport à 1999.

Tableau VIII
Taux de représentativité
Pourcentages de voix par rapport au total des votes valables
des circonscriptions où la liste se présentait et
différences par rapport aux résultats de 1999

	Circonscriptions wallonnes et circonscription de Bruxelles- Hal-Vilvorde	Circonscriptions flaman- des et circonscription de Bruxelles-Hal-Vilvorde
Votes valables	2.839.915	4.575.641
PS	30.14 (+ 6.53)	
MR	26.37 (+ 2.81)	
VLD		22.06 (+ 1.49)
SP.A – Spirit		21.42 (+ 7.61)
CD&V		19.03 (- 1.23)
Vlaams Blok		16.76 (+ 2.57)
CDH	12.66 (- 0.99)	
Ecolo	7.08 (- 10.01)	
FN	4.58 (+ 1.20)	
N-VA		4.40 (+ 4.40)
Agalev		3.54 (- 6.55)
Volksunie		- (- 8.01)

Il apparaît que le PS a la représentativité la plus élevée de tous les partis de Belgique avec 30.14 % en progrès de 6.53 %. Il est suivi par le MR avec 26.37 %. Un moindre éparpillement des votes francophones que néerlandophones explique le fait que les partis les plus représentatifs, devant leur électorat, sont francophones.

Le troisième parti dans l'ordre de la représentativité est le VLD avec 22.06 % devançant de peu le SP.A-Spirit qui atteint 21.42 %, enregistrant la plus grande avance de toutes les listes. Le CD&V n'est plus que le cinquième, perdant ainsi une place. Vient ensuite le Vlaams Blok qui recueille 16.76 % des suffrages valables du corps électoral face auquel il se présentait.

Le CDH recueille 12.66 % en léger recul, tandis qu'Ecolo ne représente plus que 7.08 % de l'électorat potentiel. Le FN vient ensuite avec 4.58 % précédant même le N-VA (4.40 %) et Agalev (3.54 %).

IV. Le vote des Belges de l'étranger

Pour la première fois dans l'histoire électorale belge, un nombre non négligeable de Belges de l'étranger avaient l'occasion de participer au scrutin législatif. Sur les 215.701 Belges résidant à l'étranger⁴ 114.677 se sont faits inscrire sur les listes électorales. Ceux-ci se répartissent en 62.920 en région flamande, 43.330 en région wallonne et 8.427 dans l'arrondissement de Bruxelles-Hal-Vilvorde. Ces personnes pouvaient voter, soit en personne, soit par procuration, dans une commune du Royaume ou dans le poste diplomatique dans lequel ils étaient inscrits. Ils pouvaient aussi voter par correspondance.

Ceux qui ont voté, soit en personne soit par procuration, dans une commune du Royaume ont été confondus avec les électeurs résidant en Belgique. Ils étaient 21.070 inscrits. Le nombre de bulletins déposés n'est pas connu.

Par les 93.607 autres, il a été déposé 65.209 bulletins, soit une participation réelle de 69.66 %.

Les votes valables des Belges de l'étranger qui ont voté dans le poste diplomatique dans lequel ils étaient inscrits s'élèvent à 12.541. Ce sont les seuls pour lesquels on dispose d'une ventilation par parti, car ils furent dépouillés dans des bureaux spéciaux «Affaires étrangères» (1 par circonscription électorale).

Les résultats ainsi obtenus ne représentant que 12.541 voix sur 114.677 inscrits, soit 10.93 %, il faut interpréter leur répartition par liste avec prudence. Néanmoins, on constate que le MR en recueille 21.51 %, le VLD 12.39 %, soit au total 33.90 %, contre 11.77 % au PS et 4.65 % au SP.A-Spirit. Les listes CDH et CDF en récoltent 9.01 % et le CD&V 7.50 %. A noter que le résultat des écologistes 15.08 % est

⁴ Chiffre donné par le Premier Ministre.

beaucoup meilleur que celui obtenu en Belgique, comme si l'écologie plaisait plus de loin que de près. L'extrême droite par contre ne totalise que 8.32 % contre 13.83 % sur notre territoire.

V. Les prémisses des élections législatives

Le mouvement électoral du 18 mai 2003 était-il prévu ?

A cette question nous apporterions une réponse nuancée. Il était prévu dans ses grandes orientations mais certainement pas dans son ampleur. Dans notre analyse des résultats des élections communales du 8 octobre 2000, nous notions tant en Flandre qu'en Wallonie un net reflux écologiste, corrigeant et au-delà, ce que la poussée de 1999 avait surfait en raison de la crise de la dioxine. Nous notions en contrepartie une récupération de suffrages au profit du PS et du SP ainsi qu'une avance libérale en Flandre et en Wallonie. Tous ces mouvements se sont réalisés en 2003. L'ampleur de l'avance du SP n'était pas attendue à l'époque, mais il n'était pas encore question de la disparition de la Volksunie. Les sociaux chrétiens étaient pointés comme en statu quo en Wallonie, mais en légère avance en Flandre ce qui a été confirmé pour la partie sud du pays, mais pas pour le nord. Le Vlaams Blok apparaissait en progrès.

On peut en conclure que le scrutin communal contenait déjà les prémisses des résultats de 2003, mais sans laisser entrevoir l'ampleur des mouvements de voix.

D'autre part, des sondages d'opinion ont été organisés très régulièrement entre les scrutins de 1999 et de 2003. Ils indiquaient eux aussi le sens du futur scrutin, mais pas son ampleur.

Lors des plus récents sondages, le PS était pointé à 3 % en hausse, le MR quelque peu en-dessous de 2 % d'avance, Ecolo en recul de 4 % et les sociaux chrétiens (2 listes totalisées) en légère avance. Du côté flamand, le recul d'Agalev était estimé à quelque 3 %, l'avance du SP à 6 %, le VLD était estimé en quasi statu quo, tandis que le recul du CD&V n'était pas pressenti. Le résultat du Vlaams Blok était attendu entre 17 et 18 %, ce qui correspond à la réalité.

On peut donc dire que, comme pour les élections communales, les sondages avaient prévu les grandes tendances du scrutin du 18 mai, mais avaient largement sous-estimé l'ampleur des mouvements de voix. Selon les spécialistes, les Instituts de sondage auraient trop «lissés» les résultats bruts des enquêtes. Cette technique du lissage est généralement assez utilisée, mais cette fois elle a trop édulcoré l'opinion de l'électeur.

VI. Synthèse et conclusion

Le scrutin législatif du 18 mai 2003 restera dans l'histoire électorale belge caractérisé par les faits saillants suivants :

1. L'ampleur des mouvements de voix est très élevé. Le taux de mobilité externe est le plus élevé depuis près de 40 ans. Il rejoint presque celui de la grande «cassure» de 1965.
2. Les mouvements de voix sont quasi parallèles dans les trois régions du pays. Ce qui n'est pas une réalité à chaque scrutin.
3. L'effondrement du courant écologiste est le second en importance dans l'histoire électorale belge. Seul Rex avait connu, en 1939, un échec plus retentissant encore.
4. Le gain socialiste est appréciable mais il doit être tempéré par le fait que tant le PS que le SP partaient de leur plus bas niveau historique. De plus le SP profite de son cartel avec Spirit, héritier partiel de la défunte Volksunie.
5. Les libéraux sont à leur maximum absolu, après une avance moindre que celle des socialistes et ne sont plus la première famille politique belge, ce qu'ils étaient en 1999.
6. L'érosion sociale chrétienne continue, principalement du côté flamand. Le CD&V n'est plus que la troisième force en Flandre, suivie à quelque 3 % par le Vlaams Blok.
7. La progression de l'extrême droit continue, tant en Flandre avec un Vlaams Blok à près de 18 %, qu'en Wallonie et à Bruxelles mais dans une moindre mesure. L'ensemble de l'extrême droite représente aujourd'hui quelque 14 % en Belgique.

En conclusion de tout ceci, nous maintenons notre scepticisme à l'égard de ceux qui pensent que l'on va vers une bipolarisation de la vie politique belge. Avec trois familles traditionnelles qui groupent respectivement 28.05 %, 27.28 % et 19.30 % des électeurs, nous croyons au contraire au maintien de ce trio et à la formation de majorités que regrouperont, suivant les époques, deux par deux ces trois familles.

The Belgian Elections of May 18th 2003 – Analysing the results

After four years of a so called «Rainbow» coalition, which had the support of the Socialists (red), the Liberals (blue) and the Greens, the electorate rewarded the first two political families and inflicted a crushing defeat on the Greens. The latter lost nearly 60 % of their electorate, which had occurred only once before to a political party since the introduction of universal suffrage in Belgium in 1919.

The outcome of the elections is fairly similar in the three regions of the country.

In Flanders, the Socialists progress by more than 8 %, reaping the benefits of the alliance formed with «Spirit», one of the successor parties of the former Volksunie. Half of the Socialists' progress can be attributed to this effect. Moreover, the Socialist party started off from an absolute low hit in 1999 and has not regained its top scores of the 1960s.

The advance of the Liberal VLD is more modest, (some 2.5 %), but it followed upon excellent previous results. With some 25 % of the vote, the VLD, which is the first party in Flanders, has reached an absolute high.

Conversely, the Christian Democrats of the CD&V slightly regress, thereby continuing a downward trend. These results take them to their historical low, and make them into Flanders' third party, with some 21.9 % of the vote.

Agalev, the Green party, no longer has any representation in parliament and falls back from 11 to 3.85 %.

The far right, the Vlaams Blok, continues its advance and reaches 17,86 %, an increase of 2,5 %.

In Wallonia too one observes a significant advance of the Socialists. The PS remains the first party in the South of the country with 36.39 % of the vote, progressing by 7 %. It exceeds all its results of the previous twelve years, without however reaching its earlier highs.

The Liberals of the Mouvement Réformateur (MR) gain 3.65 % and are at their historical high with 28.38 % of the vote.

The Christian Democrats, under the denomination CDH (Centre démocrate humaniste) slip back by some 1.5 %, but this decline is almost equivalent to the result of a dissident list of the CDH, which had wanted to maintain «christian» as a reference. This doesn't alter the fact that the Christian Democrats have also reached their all time low.

The Greens, Ecolo, lose some 57 % of their vote and stand at 7.45 %.

In contrast with 1999, one observes a slight advance of the Front National, a far right party, that only obtained 5.56 % of the vote however.

With the exception of an increase in the French and a decline in the Flemish vote, the Brussels districts show the same characteristics as the two other regions of the country; a very significant advance of the Socialists, a slight increase in the Liberal vote, the collapse of the Greens; the status quo of the Christian Democrats and an advance of the far right with almost 2 %.

The 2003 election therefore seems to be a correction on the 1999 one, where the advance of the greens had been amplified by the dioxine food scare. But the width of the swing makes it into one of the elections where the volatility of the vote will have been the highest.

Analysing the Belgian election results since 1961
Analyse van de resultaten van de Belgische parlementsverkiezingen sinds 1961
Analyse des résultats des élections législatives belges depuis 1961

<i>Election year</i> <i>Verkiezingsjaar</i> <i>Année électorale</i>	<i>Authors</i> <i>Auteurs</i>	<i>Res Publica</i>
1961	W. FRAEYS	1961/4
1965	W. FRAEYS	1966/1
1968	W. FRAEYS	1969/1
1971	W. FRAEYS	1972/2
1974	W. FRAEYS	1974/3-4
1977	W. FRAEYS	1977/3
1978	W. FRAEYS	1979/2
1981	W. FRAEYS	1982/1
1985	W. FRAEYS	1986/2
1987	W. FRAEYS	1988/1
1991	W. FRAEYS	1992/2
1995	W. FRAEYS	1999/2-3
1999	W. FRAEYS	1999/2-3
2003	W. FRAEYS	2003/2-3

The use of the preferential vote at the Belgian federal elections since 1977
Het gebruik van de voorkeurstem bij de Belgische parlementsverkiezingen
sinds 1977

Les votes nominatifs aux élections législatives belges depuis 1977

<i>Election year</i> <i>Verkiezingsjaar</i> <i>Année électorale</i>	<i>Authors</i> <i>Auteurs</i>	<i>Res Publica</i>
1977	M. DEWEERDT	1977/3
1978	M. DEWEERDT	1979/2
1981	L. DE WINTER	1982/1
1985	M. VERMINCK	1986/2
1987	E. DAS	1988/1
1991	E. DAS	1992/2
1995	J. SMITS, I. THOMAS	1998/1
1999	J. SMITS, B. WAUTERS	2000/2-3
2003	B. WAUTERS	2003/2-3

Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003

Bram WAUTERS

Assistent aan de Afdeling Politologie van de Katholieke Universiteit Leuven

I. Inleiding : de hervorming van de kieswet

De afgelopen legislatuur werd er uitgebreid gesleuteld aan de kieswetgeving. Al van bij het begin van de paars-groene regering Verhofstadt I werd aangekondigd dat deze regering door wijzigingen aan te brengen in het kiessysteem de kiezer meer inspraak wou geven en de wijze van verkiezen wou verbeteren. In het regeerakkoord valt inderdaad te lezen : «Een democratie moet haar wijze van besluitvorming en inspraakmogelijkheden die ze biedt permanent evalueren en verbeteren. De burger moet daarbij opnieuw centraal worden geplaatst zodat hij terug greep krijgt op het politieke gebeuren.»¹

De hervorming is in de loop van de legislatuur in verschillende stappen, die elkaar aanvulden en corrigeerden, verlopen.² Uiteindelijk kunnen in deze hervorming vijf hoofdaspecten onderscheiden worden : de invoering van provinciale kieskringen; de mogelijkheid om zowel kandidaat te zijn voor Kamer als voor Senaat; de invoering van een provinciale kiesdrempel van 5 %; de halvering van de over te dragen voorraad lijststemmen; de verplichting om evenveel mannen als vrouwen op een kandidatenlijst te plaatsen, met daarbij de bepaling dat de eerste drie kandidaten op de lijst niet van hetzelfde geslacht mogen zijn.

De vroegere kieskringen, die ingevolge het Sint-Michielsakkoord in de meeste gevallen samenvoegingen waren van gerechtelijke arrondissementen, werden vergroot zodanig dat ze nu samenvallen met de provincies. De zeer ingewikkelde procedure die voor Brabant uitgedokterd werd, werd later door het Arbitragehof³

¹ *De brug naar de ééneentwintigste eeuw – Regeerakkoord*, 7 juli 1999, pp. 3-4.

² Zie : Wet van 27 december 2000 tot beperking met de helft van de devolutive kracht van de lijststemmen en tot afschaffing van het onderscheid tussen kandidaat-titularissen en kandidaat-opvolgers voor de verkiezing van de federale Wetgevende Kamers en de Raad van de Duitstalige Gemeenschap, *Belgisch Staatsblad*, 24 januari 2001; Wet van 18 juli 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten van de kandidaturen voor de verkiezingen van de federale Wetgevende Kamers en van de Raad van de Duitstalige Gemeenschap, *Belgisch Staatsblad*, 28 augustus 2002; Wet van 13 december 2002 tot wijziging van het Kieswetboek evenals zijn bijlage en Wet van 13 december 2002 houdende verschillende wijzigingen van de kieswetgeving, *Belgisch Staatsblad*, 10 januari 2003.

³ Arrest nr. 30/2003 van 26 februari 2003.

vernietigd, zodanig dat in de oude provincie Brabant nog steeds de vroegere regeling met apparentering van toepassing is, waarbij in de drie kieskringen, nl. Leuven, Brussel-Halle-Vilvoorde en Waals-Brabant, telkens verschillende kandidatenlijsten worden voorgelegd.

De verwachting op basis van deze wijzigingen aan de kieswet was dat het gebruik van de voorkeurstem zou toenemen. Door de vergroting van de kieskringen en door het mogelijk te maken om gelijktijdig kandidaat te zijn voor zowel Kamer als Senaat, konden de partijen immers in elke kieskring hun kopstukken uitspelen. Voor de Senaat was dit al langer het geval: deze assemblee wordt in één Vlaamse kieskring en één Waalse kieskring verkozen waarbij de kiezers uit Brussel-Halle-Vilvoorde kunnen kiezen tussen Vlaamse en Franstalige partijen. Toen deze kieskringen voor de Senaat bij de parlementsverkiezingen van 1995 voor het eerst werden gebruikt, steeg het percentage uitgebrachte voorkeurstemmen voor de Senaat met meer dan 10 %.⁴

Als kiezers kandidaten goed kennen, wordt de sociale afstand tussen kiezer en kandidaat kleiner, waardoor kiezers vaker een voorkeurstem gaan uitbrengen. Dit kennen van kandidaten kan een persoonlijk kennen zijn, zoals bij gemeenteraadsverkiezingen⁵ waar het percentage voorkeurstemmen erg hoog ligt, of een kennen via de media zijn, zoals bij de Senaatsverkiezingen en mogelijk ook in de vergrote kieskringen voor de Kamer.

Daarbij komt nog dat door de halvering van de devolutieve kracht van de lijststem, het uitbrengen van een voorkeurstem aan belang won. De lijstvolgorde wordt minder belangrijk en een slecht geplaatste kandidaat die veel voorkeurstemmen haalt, kan toch nog verkozen geraken. Uit een eerste terreinverkenning bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2000, toen deze maatregel voor het eerst werd toegepast, blijkt echter dat het effect van deze maatregel op het percentage uitgebrachte voorkeurstemmen zeer gering is.⁶

II. Het gebruik van de voorkeurstem

A. Algemeen

De verwachting dat er meer kiezers per voorkeurstem zouden stemmen, heeft zich in de praktijk doorgezet. Twee derde van de kiezers voor de Kamer stemden op 18 mei 2003 per voorkeur, voor de Senaat lag dit zelfs nog wat hoger met 68 %. Daarmee is andermaal het hoogste percentage uitgebrachte voorkeurstemmen ooit

⁴ Afhankelijk van de gebruikte werkwijze met 13,4 % of met 18,3 %; zie : J. SMITS EN I. THOMAS, Het gebruik van de meervoudige voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 21 mei 1995, *Res Publica*, 1998, 1, pp. 130-132.

⁵ B. WAUTERS, *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp. Een analyse bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 in Vlaanderen*, Leuven, Afdeling Politologie KU Leuven, 2000, 64 p.

⁶ B. WAUTERS, *De halvering van de voorraad lijststemmen. Een eerste evaluatie van het effect van deze maatregel bij de gemeenteraadsverkiezingen van 8 oktober 2000 aan de hand van de resultaten in de provincie Vlaams-Brabant*, Leuven, Afdeling Politologie KU Leuven, 2000, pp. 2-3.

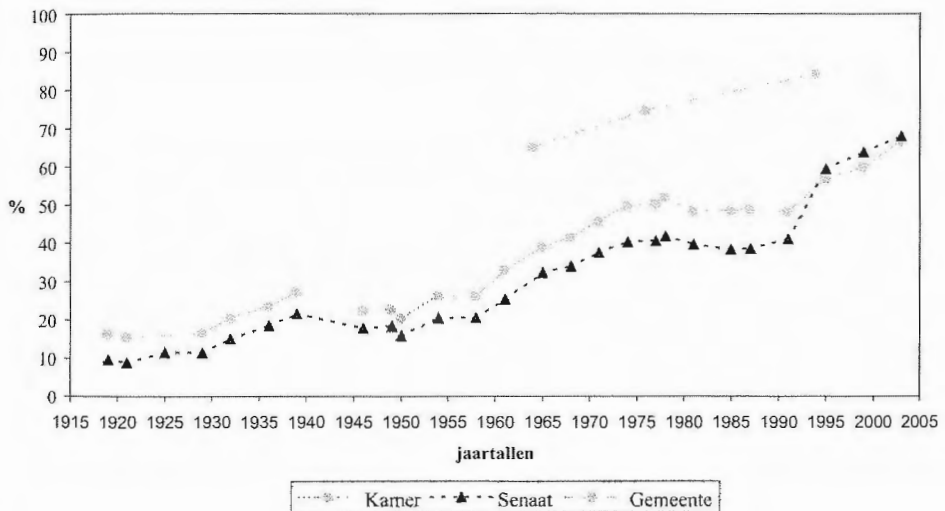
bij parlementsverkiezingen in België bereikt. In totaal brachten 4.372.215 kiezers voor de Kamer een voorkeurstem uit. Voor de Senaat waren dit 4.454.980 kiezers.

TABEL I
Het gebruik van de voorkeurstem voor Kamer en Senaat in 2003

	Geldige stemmen	Voorkeurstem- bijjetten	%	± 99
Kamer	6.572.189	4.372.215	66,5	+ 6,7
Senaat	6.551.511	4.454.980	68,0	+ 4,2

Ten opzichte van 1999 is er een duidelijke toename vast te stellen. Voor de Kamer, die in grotere kieskringen werd verkozen, is de stijging het grootst met 6,7 %, maar ook voor de Senaat, waar niets aan de kieskringen veranderd was ten opzichte van 1999, is er een substantiële toename met 4,2 %. De achterstand in voorkeurstemmen die de Kamer sinds 1995 had opgelopen ten opzichte van de Senaat, wordt voor een stuk goedgemaakt.

FIGUUR I
Evolutie van het stemmenpercentage sinds 1919⁷

⁷ Bronnen : E. DAS, De personale keuze bij de parlementsverkiezingen van 24 november 1991, *Res Publica*, 1992, 2, pp. 158-159; aangevuld met recente gegevens; W. DEWACHTER, Het effect van de samenvoeging van gemeenten op de gemeenteraadsverkiezingen, *Res Publica*, 1982, 3-4, p. 455 en B. WAUTERS, *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp*, Leuven, Afdeling Politologie, 2000, pp. 14-15.

Deze toename zet de stijgende lijn van het percentage voorkeurstemmen verder, zij het dat de toename de laatste verkiezingen wel zeer uitgesproken is. Na een stagnatie in de jaren '80, heeft er in de jaren '90, verkiezing na verkiezing, een zeer sterke stijging van percentage voorkeurstemmen plaatsgevonden. Daar waar voor de Kamer in 1991 nog niet de helft van de kiezers een voorkeurstem uitbracht, is dit in 2003 meer dan 66 %. Het gaat hier over een toename van 18,2 % en dit op een termijn van iets meer dan 10 jaar. Voor de Senaat is de toename met 26,9 % in dezelfde tijdsperiode nog sterker. Het aantal kiezers dat bij gemeenteraadsverkiezingen een voorkeurstem uitbrengt, ligt evenwel nog steeds een stuk hoger dan bij zowel Kamer als Senaat.

B. Soorten voorkeurstembiljetten

Er zijn verschillende soorten voorkeurstembiljetten : degenen waarop enkel voor effectieve kandidaten gestemd is, degenen waarop enkel voor kandidaat-opvolgers is gestemd en degenen waarop zowel voor effectieve kandidaten als voor kandidaat-opvolgers is gestemd.

TABEL II

Absoluut aantal en percentage voorkeurstembiljetten bij de verkiezingen voor Kamer en Senaat van 2003 ingedeeld in categorieën

	Voorkeurstembiljetten met enkel voorkeurstemmen voor effectieve kandidaten	Voorkeurstembiljetten met voorkeurstemmen voor zowel effectieve kandidaten als voor kandidaat-opvolgers	Voorkeurstembiljetten met enkel voorkeurstemmen voor kandidaat-opvolgers
Kamer	3.026.946	996.102	349.167
%	69,2	22,8	8,0
± 1999	+ 0,3	+ 2,8	- 3,1
Senaat	3.220.733	978.044	256.204
%	72,3	22,0	5,8
± 1999	- 7,4	+ 7,0	+ 0,5

De grootste categorie van voorkeurstembiljetten is deze waarvoor enkel op effectieve kandidaten wordt gestemd. Ongeveer 70 % van de kiezers die per voorkeur stemmen doen dit door enkel effectieve kandidaten aan te duiden. Voor de Kamer doen er zich relatief kleine wijzigingen voor ten opzichte van 1999. Opmerkelijk bij de Senaat is de sterke daling van de voorkeurstembiljetten met enkel stemmen voor effectieve kandidaten, hoewel deze categorie voorkeurstemmen nog steeds veruit de grootste blijft en ook groter is dan bij de Kamer. Dit laatste kan verklaard worden door de sterke personificatie van de Senaatsverkiezingen.

gen door de lijsttrekkers. De daling heeft waarschijnlijk te maken met een Dehaene-effect. Inzake de Senaat zijn de cijfers van de CD&V inderdaad opmerkelijk: wat betreft het percentage voorkeurstembiljetten met enkel voorkeurstemmen voor kandidaat-titularissen, scoort de partij met 50,1 % duidelijk onder het globale percentage van 72,3 %. Bij de stembiljetten met voorkeurstemmen voor effectieve kandidaten én kandidaat-opvolgers en bij de stembiljetten met enkel voorkeurstemmen voor opvolgers bevindt de CD&V zich met resp. 36,4 % en 13,6 % duidelijk boven dit gemiddelde. De aanwezigheid van ex-premier Jean-Luc Dehaene op de laatste plaats bij de opvolgers is hier wellicht niet vreemd aan. Ook bij Agalev bevatten 10,3 % van de voorkeurstembiljetten enkel een voorkeurstem voor opvolgers, wat merkkelijk hoger is dan het gemiddelde. Hiervoor is niet direct een verklaring: de Senaatslijst van de opvolgers werd getrokken door uittredend senator Meryem Kacar en verder waren Magda Aelvoet en Frans Lozie de enige nationale mandatarissen die op de opvolgerslijst stonden.

Voorgaande tabel hield enkel rekening met de voorkeurstembiljetten. In de volgende tabel wordt rekening gehouden met alle stembiljetten. In die zin kunnen er uitspraken gedaan worden over alle kiezers. Zo kunnen we vaststellen dat voor de Senaat bijna de helft van de kiezers enkel één of meerdere voorkeurstemmen uitbrengen op effectieve kandidaten.

TABEL III

Absoluut aantal en percentage stembiljetten bij de verkiezingen voor Kamer en Senaat van 2003 ingedeeld in categorieën

	Lijststem- biljetten	Voorkeurstem- biljetten met enkel voorkeurstemmen voor effectieve kan- didaten	Voorkeurstembiljetten met voorkeurstemmen voor zowel effectieve kandidaten als voor kandidaat-opvolgers	Voorkeurstembiljet- ten met enkel voor- keurstemmen voor kandidaat-opvolgers
Kamer	2.199.974	3.026.946	996.102	349.167
%	33,5	46,1	15,2	5,3
± 1999	- 6,7	+ 4,8	+ 3,2	- 1,3
Senaat	2.096.531	3.220.733	978.044	256.204
%	32,0	49,2	14,9	3,9
± 1999	- 4,2	- 1,6	+ 5,3	+ 0,5

De gemaakte onderverdeling is niet geheel onbelangrijk omdat voor het aanwijzen van de verkozenen per partij een aantal stemmen worden overgedragen in

volgorde van de lijst.⁸ Deze voorraad stemmen bestaat voor het aanwijzen van de effectief verkozenen uit de lijststemmen voor de partij en de voorkeurstembiljetten waarop enkel voor opvolgers is gestemd. Voor de aanwijzing van de opvolgers, worden de lijststemmen aangevuld met de voorkeurstembiljetten waarvoor enkel voor effectieven is gestemd.

Op basis van de gegevens uit de tabel kan geconcludeerd worden dat vooral voor de opvolgers de voorraad over te dragen stemmen ook na halvering nog erg groot blijft. Voor de Senaat gaat het gemiddeld om 81,2 %⁹ van de stembiljetten, voor de Kamer om 79,6 %. De halvering kan hier dus maar een gering effect hebben, al moeten we er wel bij zeggen dat omdat kandidaat-opvolgers minder stemmen halen dan effectieve kandidaten de voorraad stemmen meer gebruikt wordt en dus sneller leeg dreigt te raken. Het bemachtigen van een plaats bovenaan de opvolgerlijst bij de lijstvorming lijkt dus, zeker bij regeringspartijen, een zekerdere optie te zijn dan een goede plaats buiten de eerste drie bij de effectieve kandidaten. Voor de effectieve kandidaten is de voorraad over te dragen stemmen veel kleiner, waardoor de halvering daar wel effect kan ressorteren (cfr infra). Voor de Senaat bijvoorbeeld komt maar 35,9 % van de stemmen terecht in die voorraad, die dan nog moet gehalveerd worden.

C. Het gebruik van de voorkeurstem door Vlamingen en Franstaligen

TABEL IV

Het gebruik van de voorkeurstem door de Nederlandstalige en Franstalige kiezer

	Kamer		Senaat	
	2003	± '99	2003	± '99
Nederlandstaligen/Vlaanderen ¹⁰	66,5	+ 7,5	67,7	+ 2,4
Franstaligen/ Wallonië	66,5	+ 4,2	68,5	+ 7,3

⁸ Eén van de hervormingen in de kieswet was de halvering van deze voorraad lijststemmen.

⁹ Er wordt hier gewoon de som gemaakt van de lijststembiljetten (32,0 %) en de voorkeurstembiljetten waarvoor enkel voor effectieve kandidaten is gestemd (49,2 %). Dit is de voorraad over te dragen stemmen bij de opvolgers, die evenwel nog moet gehalveerd worden.

¹⁰ Voor de Senaat werden de Nederlandstalige of Vlaamse kiezers gelijkgesteld met de kiezers uit het Nederlands kiescollege, de Franstalige of Waalse kiezers met de kiezers uit het Frans kiescollege. Voor de Kamer zijn de Vlaamse kiezers de kiezers uit de Vlaamse provinciale kieskringen + de kiezers uit de kieskring Leuven + de kiezers voor Vlaamse partijen (m.i.v. Vivant en BUB) uit Brussel-Halle-Vilvoorde. De Franstalige kiezers zijn de kiezers uit de Waalse provinciale kieskringen + de kiezers uit kieskring Nijvel + de kiezers voor Franstalige partijen (zonder Vivant en BUB) uit Brussel-Halle-Vilvoorde.

Als de gegevens worden uitgesplitst tussen Vlamingen en Franstaligen, dan blijken er wel wat verschillen op te treden. Daar waar bij de Vlamingen vooral de toename in het percentage voorkeurstemmen groot is voor de Kamer met 7,5 %, is dit bij de Franstaligen vooral voor de Senaat het geval met een toename van 7,3 %. Het lijkt erop dat de Franstaligen wat betreft de Senaat een inhaaloperatie hebben doorgevoerd. De prominente aanwezigheid van de meest bekende partijfiguren bovenaan de Senaatslijsten bij de Franstalige partijen, veel meer dan in 1999, speelt hier ongetwijfeld een rol. Daarbij komt nog dat voor de Kamer maar twee kieskringen werden aangepast in het Franstalig landsgedeelte, nl. Luik en Henegouwen. De verandering in kieskringgrootte ten opzichte van 1999 is er dus kleiner dan in Vlaanderen, waardoor ook de toename kleiner is.

D. Het gebruik van de voorkeurstem voor de Kamer per kieskring

TABEL V

Het gebruik van de voorkeurstem per kieskring voor de Kamer in % in 2003, in vergelijking met 1999¹¹

	2003	± '99
West-Vlaanderen	63,4	+ 6,4
Oost-Vlaanderen	64,3	+ 8,9
Antwerpen	67,3	+ 7,8
Limburg	75,5	+ 8,1
Leuven	63,4	+ 2,3
Brussel-Halle-Vilvoorde	70,8	+ 5,4
Nijvel	61,4	+ 5,2
Henegouwen	60,3	+ 8,3
Namen	64,2	+ 1,4
Luik	69,5	+ 6,7
Luxemburg	72,1	+ 2,0
Het Rijk	66,5	+ 6,7

¹¹ De cijfers van de vroegere kieskringen werden voor wat betreft 1999 samengevoegd tot het niveau van de nieuwe kieskringen, zondanig dat een vergelijking met 2003 mogelijk werd.

Het valt onmiddellijk op dat het percentage uitgebrachte voorkeurstemmen voor de Kamer in alle kieskringen is toegenomen. De voor de hand liggende verklaring lijkt hiervoor de vergroting van de kieskringen te zijn.

Om dit effect ten volle in te schatten, is het interessant om te kijken naar de kieskringen die ten opzichte van 1999 niet veranderd zijn. Er was enerzijds het reeds aangehaalde arrest van het Arbitragehof, dat ervoor zorgde dat in de vroegere provincie Brabant de oude regeling van kracht bleef (met kieskringen Brussel-Halle-Vilvoorde, Nijvel en Leuven), er waren anderzijds al in 1999 een aantal kieskringen georganiseerd op provinciaal niveau, nl. Limburg, Namen en Luxemburg.

Het is niet toevallig dat precies in deze kieskringen, op Limburg na dan, de kleinste toename te noteren valt. Vooral de toename in Leuven (+ 2,3 %), Luxemburg (+ 2,0 %) en Namen (+ 1,4 %) is merkelijk kleiner dan de toename in andere kieskringen. Dit lijkt de hypothese te bevestigen dat de vergroting van de kieskringen heeft gezorgd voor een groot deel van de toename. Immers, waar die vergroting niet heeft plaatsgevonden, is, op Limburg na, de toename minder groot.

Limburg vormt een uitzondering op het aangehaalde patroon. Ondanks het feit dat op 18 mei dezelfde kieskring als in 1999 werd gebruikt, is er toch een forse toename, in die mate zelfs dat Limburg nu de kieskring is waar procentueel meest per voorkeurstem wordt gestemd (75,5 %). Er kan hier sprake zijn van Stevaert-effect. Het percentage uitgebrachte voorkeurstemmen van SP.A-Spirit (lijst getrokken door Steve Stevaert) is in Limburg immers gestegen met 13,5 %. Ook voor Agalev (lijst getrokken door Jacinta De Roeck) is er in Limburg een sterke toename van het percentage uitgebrachte voorkeurstemmen (+ 15,0 %), al weegt dit door de slechte verkiezingsuitslag van Agalev minder zwaar door in het geheel.

De grootste toename in voorkeurstemmen wordt genoteerd in Oost-Vlaanderen met + 8,9 %. Dit kan vooral toegeschreven worden aan Agalev (lijst getrokken door de ministers Vera Dua en Jef Tavernier, + 23,78 %) en aan de VLD (lijst getrokken door premier Guy Verhofstadt en Kamervoorzitter Herman Decroo, + 11,74 %).

De grootste toename langs Franstalige kant valt te noteren in de provincie Henegouwen (+ 8,3 %). Zowel MR (lijst getrokken door Hervé Hasquin, minister-president van de Franse Gemeenschap, + 8,59 %) als Ecolo (lijst getrokken door minister van de Franse Gemeenschap Jean-Marc Nollet, + 10,50 %) als PS (lijst getrokken door Elio Di Rupo, + 6,59 %) kennen een grote toename wat hun percentage voorkeurstemmen betreft.

E. Het gebruik van de voorkeurstem per partij

TABEL VI

Het gebruik van de voorkeurstem per politieke partij voor Kamer en Senaat in % in 2003

	Kamer		Senaat	
	%	± '99	%	± '99
CD&V	74,2	+ 4,7	70,3	- 4,2
SP.A-Spirit	71,7	+ 4,6	75,1	+ 8,0
VLD	68,6	+ 5,8	71,0	- 4,4
N-VA ¹²	62,9	+ 4,7	67,0	+ 8,7
Agalev	59,2	+ 15,8	59,4	+ 0,1
VL.Blok	52,2	+ 8,4	53,5	+ 10,5
CDH	75,2	+ 0,3	75,8	+ 1,6
PS	71,4	+ 2,2	70,0	+ 6,1
MR	69,2	+ 6,3	75,0	+ 7,8
Ecolo	50,1	+ 4,2	59,2	+ 10,3
FN	36,6	+ 0,6	35,1	+ 0,4

De christen-democratische partijen, die traditioneel het meeste voorkeurstemmen aantrekken, blijven voor wat de Kamer betreft aan beide zijden van de taalgrens de partij met het hoogste percentage voorkeurstemmen. De partijen die traditioneel vrij laag scoren qua voorkeurstemmen, de groene partijen en het Vlaams Blok met name, trekken voor het eerst allemaal meer kiezers die per voorkeur stemmen aan dan kiezers die een lijststem uitbrengen. Het FN echter blijft met slechts ongeveer 35 % van hun kiezers die een voorkeurstem uitbrengen, achterop bengelen.

Voor het eerst zien we in een tabel een afname van het gebruik van de voorkeurstem, nl. voor de Senaatslijsten bij CD&V en VLD. De verklaring hiervoor moeten we gaan zoeken in 1999, toen beide lijsten zeer sterk verpersoonlijkt werden door de lijsttrekker (uittredend premier Dehaene bij de toenmalige CVP) of het lijsttrekkersduo (Verhofstadt op de eerste en Verwilghen op de tweede plaats bij de VLD), waardoor de kiezer nu minder dan in 1999 per voorkeur heeft gestemd. Dit aantrekken van veel voorkeurstemmers kan minder waar gemaakt worden door De Clerck (CD&V) en Verhofstadt (VLD) alleen. Niettemin blijft het percentage voorkeurstemmen voor beide lijsten nog boven het gemiddelde liggen. Door de aantrekkingskracht van de boegbeelden stijgt het percentage voorkeurstemmen

¹² Het percentage van de N-VA wordt telkens vergeleken met die van VU-ID uit 1999. De VU is uiteengevallen in twee delen: Spirit en N-VA. De N-VA is dus niet de enige erfgenaam van de VU, maar om toch een zekere vergelijkingsbasis te hebben met een partij die toch op zijn minst gedeeltelijk een gelijkaardig profiel had, werd ervoor geopteerd om te vergelijken met de VU.

voor de Senaat aanzienlijk bij de Franstalige partijen, met uitzondering van de CDH, die in 1999 met Maystadt al hun toenmalig boegbeeld uitspeelden. Voor de Kamer is vooral de toename bij Agalev opmerkelijk. Door deze forse toename komt het percentage voorkeurstemmen op hetzelfde niveau als dat van de Senaat. Door de invoering van provinciale kieskringen kon Agalev anders dan in het verleden in iedere kieskring een nationaal bekende kandidaat naar voren schuiven, die bovendien figureerde op een nationale affiche. Daarmee pakte Agalev nog maar voor de tweede keer bij nationale verkiezingen uit met gepersonaliseerde affiches.

F. De mate van personificatie

TABEL VII

De mate van personificatie bij het per voorkeur stemmen in hoofde van de Senaatslijsttrekkers bij de verkiezingen van 2003 en 1999

Partij	Lijsttrekker	Naamstemmen lijsttrekker	Voorkeurstem- biljetten	Graad van Personificatie
CD&V	Stefaan De Clerck	343.816	585.717	58,7
SP.A-Spirit	Steve Stevaert	604.667	761.239	79,4
VLD	Guy Verhofstadt	573.182	715.695	80,1
Vlaams Blok	Frank Van Hecke	197.641	397.010	49,8
Agalev	Mieke Vogels	51.542	95.736	53,8
N-VA	Geert Bourgeois	99.700	134.208	74,3
CDH	Joëlle Milquet	185.717	274.844	67,6
PS	Elio Di Rupo	442.537	588.827	75,2
MR	Louis Michel	446.469	596.954	74,8
Ecolo	Isabelle Durant	76.618	123.601	62,0

Partij	Lijsttrekker in 1999	Graad van Personificatie in 1999
CVP	J.-L. Dehaene	82,6
SP	L. Tobback	71,7
VLD	G. Verhofstadt	52,4
VU-ID	P. Vankrunkelsven	43,9
Agalev	M. Vogels	83,3
Vlaams Blok	W. Verreycken	38,6
PSC	P. Maystadt	80,3
PS	J. Happart	48,0
PRL-PDF	L. Michel	60,6
Ecolo	M. Nagy	29,7

Door de naamstemmen van de lijsttrekker van de Senaat te vergelijken met het totaal aantal voorkeurstembiljetten voor zijn partij en dat in een percentage uit te drukken, wordt een indicatie verkregen van de mate waarin een partij gepersonificeerd wordt door haar lijsttrekker.

De personificatie voor de Senaat is het grootst bij SP.A-Spirit en bij de VLD: zowel Steve Stevaert als Guy Verhofstadt kregen van ongeveer 80 % van hun kiezers die per voorkeur stemden een voorkeurstem. Ook Geert Bourgeois, aan wie 74,3 % van de N-VA-voorkeurstemmenkiezers zijn voorkeur gaf, scoort erg hoog. Hierdoor komt de belichaming van deze partij door haar voorzitter nog eens duidelijk tot uiting. Stefaan De Clerck (CD&V) scoort relatief laag met 58,7 %, wat een gans stuk lager is dan de 82,6 % van Jean-Luc Dehaene in 1999. De aanwezigheid van Dehaene op de kandidatenlijst in 2003 is een mogelijke verklaring voor de geringere personificatie bij Stefaan De Clerck, alsook de kritiek op zijn optreden. Als de personificatie wordt vergeleken met 1999 valt vooral de sterke toename bij Guy Verhofstadt (VLD) en de sterke afname bij Mieke Vogels (Agalev) op. Na Verhofstadt stond in 1999 Marc Verwilghen op de lijst, die door zijn voorzitterschap van de commissie-Dutroux, een monsterscore behaalde. Dit zorgde er toen in combinatie met het geringe gebruik van de meervoudige voorkeurstem voor dat de personificatie van Verhofstadt eerder gering was. Mieke Vogels verliest niet alleen in absolute termen heel wat voorkeurstemmen, ze gaat er ook relatief op achteruit, wat erop wijst dat ze ook onder Agalev-kiezers aanhang verliest. Langs Franstalige kant, met uitzondering van de CDH, is de toename van de personificatie zeer uitgesproken. Het feit dat absolute partijboegbeelden, in tegenstelling tot 1999, wel ten volle uitgespeeld werden voor de Senaat, is hiervoor de voornaamste verklaring.

De algemene graad van personificatie ligt met 70,71 % trouwens een gans stuk hoger dan in 1999, toen dit maar 61,5 % was. Als enkel de Vlaamse partijen worden beschouwd, dan bedroeg in 2003 de personaliseringsgraad 69,55 %, wat een toename is van een kleine 5 %. De toename in personificatie kan dus zeker niet helemaal op het conto van de Franstaligen worden geschreven.

G. Op zoek naar verklaringen

Er valt dus andermaal een sterke stijging van het gebruik van de voorkeurstem te noteren. De voor de hand liggende verklaring is de kieswethervorming, waarvan de verwachting was dat deze zou leiden tot een toename van het aantal voorkeurstembiljetten. Er was de vergroting van de kieskringen tot op het niveau van de provincie, waardoor kleinere partijen nu in elke kieskring een nationaal gekende kandidaat en de grotere partijen hun absolute boegbeelden naar voren konden schuiven. Dit werd nog in de hand gewerkt door de invoering van de mogelijkheid om zowel kandidaat te zijn voor Kamer als voor Senaat. Door de halvering van de overdraagbare lijststemmen nam bovendien het belang van de voorkeurstem nog toe, al heeft dit bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2000 niet geleid tot een significante toename van het aantal voorkeurstemmen.

De toename is evenwel niet enkel te verklaren door de vergroting van de kieskringen. Er is immers ook een toename voor de Senaat en voor de Kamerkieskringen die al in 1999 op provinciaal niveau georganiseerd werden of die in de oude provincie Brabant ook nu nog in de oude kieskringen worden georganiseerd. We moeten dus op zoek gaan naar bijkomende verklaringen.

Er is eerst en vooral het zware stemmenverlies van Agalev en Ecolo, traditioneel partijen wiens kiezers relatief weinig voorkeurstemmen uitbrengen. Door het electorale verlies van deze partijen, wegen de groene lijststemmen minder zwaar door in het geheel, waardoor het globale aantal voorkeurstemmen kan toenemen. Daarnaast zijn er een aantal maatschappelijke evoluties die zich verder hebben doorgezet. Er ten eerste de individualisering, die zorgt voor een minder vaste band met een specifieke politieke partij. Onderzoek bij de verkiezingen van 1999 wees uit dat kiezers bij gelijktijdige verkiezingen hun stem niet automatisch aan dezelfde partij geven. Voor de grote partijen is er een kernelectoraat van 50 à 55 % van de partijkiezers die voor alle verkiezingen op dezelfde dag voor één partij stemmen.¹³ De rest van de partijkiezers past zijn stemgedrag aan naargelang de assemblée die verkozen wordt. Het ligt in de lijn der verwachting dat kandidaat-gerelateerde factoren hierbij een rol spelen. Het is eveneens logisch dat als zoveel kiezers op eenzelfde dag van partij wisselen, de identificatie met één partij gering is, waardoor een lijststem voor een partij minder voor de hand ligt.

Het vertrouwen in politieke partijen in het algemeen staat bovendien op een laag pitje. Uit verschillende onderzoeken eind jaren '90 blijkt dat gemiddeld slechts 9,4 % van de Vlamingen veel of zeer veel vertrouwen heeft in politieke partijen.¹⁴ De politieke partijen bengelen hiermee helemaal achteraan wat betreft vertrouwen in instellingen en scoren nog slechter dan andere instellingen die regelmatig onder vuur liggen, zoals het gerecht, het Parlement, de Kerk en de pers. Eerder dan een lijststem te geven aan partijen, die men maar matig vertrouwd, gaat de kiezer een voorkeurstem geven aan één of meerdere personen waarin men nog vertrouwen heeft.

In plaats van partij-identificatie is er dus een toegenomen personalisering van de politiek gekomen, nog versterkt door de toegenomen mediatisering van de politiek en van de verkiezingen in het bijzonder. De overvloed aan vaak luchtige tv-programma's rond de verkiezingen was zeer uitgesproken tijdens deze verkiezingscampagne.

De toename van de personificatie door de lijsttrekkers voor de Senaat ten opzichte van 1999 met nog eens bijna 10 % vormt een goede illustratie van de nog toegenomen personalisering.

Nochtans waren er ook een aantal factoren die een verdere toename konden tegenwerken. Er zijn enerzijds vrij strenge campagneregels, met o.m. een verbod op 20 m²-affiches in de sperperiode, waarover een aantal kandidaten hun beklag

¹³ B. MADDENS en I. HAJNAL, De al dan niet gesplitste partijkeuze en de beleidsthema's. In : M. SWYNGEDOUW en J. BILLIET, *De kiezer heeft zijn redenen*, Acco, Leuven, 2002, pp. 57-71.

¹⁴ M. ELCHARDUS en W. SMITS, *Anatomie en oorzaken van het wantrouwen*, VUBPress, Brussel, 2002, pp. 16-17.

deden. Er was anderzijds de vrees dat door de vergroting van de kieskringen de kiezer meer vervreemd zou raken van de politici¹⁵, wat potentieel tot een daling van het percentage voorkeurstemmen zou kunnen leiden. De praktijk heeft echter uitgewezen dat deze factoren minder zwaar hebben doorgewogen dan de andere factoren, waardoor het aantal voorkeurstemmen is toegenomen.

III. Het gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet

A. Algemeen

Sinds de parlementsverkiezingen van 1995 heeft de kiezer de mogelijkheid om meerdere voorkeurstemmen uit te brengen, zolang het maar gaat over kandidaten van dezelfde partij. Er moet sindsdien een terminologisch onderscheid gemaakt worden tussen een voorkeurstembiljet, zijnde een stembiljet waarop één of meerdere voorkeurstemmen zijn uitgebracht, en een voorkeurstem of naamstem. De kiezer maakte in het verleden echter maar in zeer beperkte mate gebruik van de mogelijkheid om meerdere voorkeurstemmen uit te brengen.

TABEL VIII

Gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet voor Kamer en Senaat

	Voorkeurstembiljetten	Naamstemmen	Gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet	± 1999
Kamer	4.372.215	9.740.149	2,23	+ 0,60
Senaat	4.454.980	10.572.339	2,37	+ 0,58

De toename is zeer opvallend, zeker als in rekening wordt gebracht dat in 1999 zelfs een zeer lichte afname te noteren viel ten opzichte van 1995, toen de mogelijkheid om een meervoudige voorkeurstem uit te brengen voor het eerst van toepassing was.¹⁶ Het gaat hier dus zeker niet om het doorzetten van een bepaalde trend. De toename is het grootst voor de Kamer met 0,60, zondanig dat kan gesteld worden dat degenen die een voorkeurstem uitbrachten voor de Kamer gemiddeld genomen op 2,23 kandidaten stemden. Voor de Senaat is de toename iets kleiner met 0,58 maar het gemiddelde ligt met 2,37 naamstemmen per biljet wel nog steeds hoger.

¹⁵ Zie o.m. P. TANT, P. LANO en H. DE LOOR, Wie wordt beter van de kieshervorming?, *De Standaard*, 12 september 2002.

¹⁶ J. SMITS en B. WAUTERS, Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 13 juni 1999, *Res Publica*, 2-3, 2000, pp. 284-285.

B. *Het gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet bij Vlamingen en Franstaligen*

TABEL IX

Gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet voor Kamer en Senaat door de Nederlandstalige en Franstalige kiezer

	Kamer		Senaat	
	2003	± '99	2003	± '99
Nederlandstaligen/Vlaanderen	2,38	+ 0,70	2,64	+ 0,85
Franstaligen/ Wallonië	1,97	+ 0,41	1,94	+ 0,27

Er wordt door de Vlaamse kiezer intenser gebruik gemaakt van de mogelijkheid om een meervoudige voorkeurstem te brengen dan door de Franstalige kiezer. Ook in 1999 bracht de Vlaamse kiezer meer voorkeurstemmen per biljet uit, maar het verschil was al bij al eerder gering. Opmerkelijk is nu het relatief grote verschil tussen Vlamingen en Franstaligen. De Franstalige kiezer brengt gemiddeld genomen minder dan 2 voorkeurstemmen per stembiljet uit, terwijl dit bij de Vlaming ruim meer is dan 2 per biljet. Voor de Franstalige kiezer is er ook nagenoeg geen verschil tussen Kamer en Senaat voor wat betreft het uitbrengen van meerdere voorkeurstemmen. Niettemin viel er ook bij de Franstaligen een toename te noteren van het gebruik van de meervoudige voorkeurstem, al was die toename beduidend kleiner dan deze bij de Vlaamse kiezer.

C. *Het gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet voor de Kamer per kieskring*

Er is evenwel enige voorzichtigheid geboden bij het vergelijken van resultaten. Immers, als er meer kandidaten op een lijst staan, wat door de vergroting van de kieskringen het geval was, kunnen kiezers sowieso ook potentieel meer voorkeurstemmen per stembiljet uitbrengen.¹⁷

Een verdere analyse van onderzoek bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 toont echter aan dat deze potentie zich niet steeds in praktijk zet. Er is in tegendeel zelfs een omgekeerd effect: het aantal te begeben zetels per gemeente vertoont een duidelijk significante negatieve samenhang met het aantal uitgebrachte naamstemmen per voorkeurstembiljet.¹⁸ Op basis van deze gegevens, kan gesteld worden over gemeenteraadsverkiezingen: hoe meer zetels er te begeben zijn, en dus hoe meer kandidaten er op een lijst staan, hoe kleiner het aantal uitgebrachte voorkeurstemmen per voorkeurstembiljet. De verklaring hiervoor ligt in het feit dat het aantal zetels per gemeente wordt berekend aan de hand van het aantal inwoners

¹⁷ P. THIJSSSEN en D. VAN ASSCHE, In het oog, in het hart? De Antwerpse districtraadsverkiezingen en de kloof tussen burger en bestuur, *Res Publica*, 4, 2002, p. 542.

¹⁸ Pearson's correlatiecoëfficiënt: -0.3315 ($p < 0.0001$)

per gemeente, wat ervoor zorgt dat er in verstedelijkt gebied meer kandidaten op de lijst staan. Het is nu precies in verstedelijkt gebied dat er merkkelijk minder voorkeurstemmen per biljet worden uitgebracht dan in plattelandsgemeenten¹⁹, vandaar de negatieve samenhang bij gemeenteraadsverkiezingen tussen naamstemmen per biljet en aantal kandidaten.

Het kan niettemin toch nuttig zijn om naast het absolute cijfer, ook oog te hebben voor het procentuele cijfer ten opzichte van het totaal aantal kandidaten op de lijst.²⁰

Voor 1999 werden deze percentages per provincie berekend door een gewogen gemiddelde te maken van de percentages van de afzonderlijke kieskringen per provincie.

TABEL X

Het gemiddeld aantal naamstemmen per kieskring (in absolute en relatieve termen) voor Kamer in 2003

	aantal kandidaten 2003 ²¹	aantal naamstemmen 2003	± '99	% 2003	± '99
West-Vlaanderen	25	2,76	+ 1,00	11,04	- 3,59
Oost-Vlaanderen	31	2,41	+ 0,80	7,74	- 4,63
Antwerpen	37	1,95	+ 0,51	5,27	- 2,72
Limburg	19	2,84	+ 0,70	14,95	+ 2,36
Leuven	13	2,01	+ 0,40	15,46	+ 3,08
Brussel-Halle-Vilvoorde	34	2,17	+ 0,49	9,04	+ 3,04
Nijvel	11	1,78	+ 0,26	16,18	+ 2,36
Henegouwen	30	1,91	+ 0,47	6,33	- 5,29
Namen	12	2,05	+ 0,23	17,08	+ 1,91
Luik	24	1,96	+ 0,51	8,17	- 4,74
Luxemburg	10	2,28	+ 0,41	22,80	+ 2,02
Het Rijk		2,23	+ 0,60		

In elke kieskring viel in absolute termen een toename te noteren van het gebruik van de meervoudige voorkeurstem. De kieskring waar het grootste aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet wordt uitgebracht is Limburg met gemid-

¹⁹ B. WAUTERS, *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp*, Leuven, Afdeling Politologie, 2000, pp. 41-43.

²⁰ P. THIJSSSEN en D. VAN ASSCHE, *a.w.*, pp. 542-544.

²¹ Met inbegrip van kandidaat-opvolgers.

deld 2,84 naamstemmen per voorkeurstembiljet. Nochtans is dit helemaal niet de kieskring met de meeste kandidaten op de lijst. De kieskring met de minste kandidaten, Luxemburg, scoort met 2,28 ook (net) boven het landelijk gemiddelde. Anderzijds scoren de kieskringen met de meeste kandidaten op de lijst niet bijster hoog : in Antwerpen en Brussel-Halle-Vilvoorde worden met resp. 1,95 en 2,17 naamstemmen per voorkeurstembiljet scores genoteerd beneden het landelijk gemiddelde. West-Vlaanderen kent de grootste aangroei : gemiddeld genomen werd daar 1 kandidaat meer aangeduid door de voorkeurstemmenkiezers in vergelijking met 1999.

In procentuele termen wordt in de kieskringen die vergroot werden ten opzichte van 1999 een achteruitgang genoteerd, wat er op wijst dat de toename in het gebruik van de meervoudige voorkeurstem geen gelijke tred kan houden met de toename in het aantal kandidaten.

D. Het gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet per partij

TABEL XI
Het gemiddeld aantal naamstemmen per politieke partij voor Kamer en Senaat in 2003

	Kamer		Senaat	
		± '99		± '99
CD&V	2,73	+ 1,03	3,07	+ 1,31
SP.A-Spirit	2,06	+ 0,40	2,10	+ 0,18
VLD	2,34	+ 0,64	2,67	+ 0,80
N-VA	2,80	+ 1,12	3,16	+ 1,21
Agalev	2,45	+ 0,74	2,84	+ 1,10
Vl.Blok	2,35	+ 0,71	2,82	+ 0,82
CDH	2,11	+ 0,49	2,16	+ 0,57
PS	1,89	+ 0,42	1,81	+ 0,23
MR	1,95	+ 0,36	1,89	+ 0,17
Ecolo	2,10	+ 0,46	2,10	+ 0,31
FN	2,02	+ 0,40	2,16	+ 0,34

De N-VA scoort het hoogst inzake het gebruik van de meervoudige voorkeurstem, en dit zowel voor Kamer als voor Senaat. Opmerkelijk is de relatief lage score van het kartel SP.A-Spirit. De verwachting was dat binnen een kartel veel naamstemmen per voorkeurstembiljet zouden opduiken omdat kiezers door alle kandidaten van een bepaalde partij aan te duiden zo hun voorkeur kunnen uitdrukken voor die partij binnen het kartel. Bij de gemeenteraadsverkiezingen werd deze hypothe-

se bevestigd. Als het geheel van diverse lokale kartels wordt vergeleken met de andere nationale partijen, dan haalt dit geheel het hoogste gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet, met name 3,47. De tweede hoogste score wordt behaald door de toenmalige CVP met 3,15.²²

Concreet was de verwachting voor de parlementsverkiezingen dat SP.A-kiezers zoveel mogelijk SP.A-kandidaten zouden aanduiden en Spirit-kiezers zoveel mogelijk Spirit-kandidaten, waardoor het gemiddeld aantal naamstemmen per stembiljet voor het kartel SP.A-Spirit hoog zou liggen. Dit heeft zich echter niet voorgedaan: het kartel SP.A-Spirit haalt wat betreft de Vlaamse partijen merkwaardig genoeg het kleinste aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet. Een mogelijke verklaring hiervoor kan het relatief gering aantal Spirit-kandidaten op de lijst zijn, alleszins minder dan bij vele kartels op lokaal vlak.

E. Op zoek naar verklaringen

De eerste verklaring voor de sterke toename van het gebruik van de meervoudige voorkeurstem is de vergroting van de kieskringen, waardoor er meer kandidaten op de lijsten stonden. Daardoor kan de kiezer potentieel sowieso al voor meer kandidaten stemmen. Daar waar bijvoorbeeld iemand uit de oude kieskring Aalst-Oudenaarde in 1999 de keuze had tussen 11 kandidaten, is dat nu voor dezelfde kiezer opgelopen tot 31 in de provinciale kieskring Oost-Vlaanderen. In combinatie met maatregelen om meer vrouwen op kandidatenlijsten te krijgen en een stemvrouw campagne, leidt dit er toe dat kiezers die alle vrouwen van een lijst aanduiden, meer voorkeurstemmen per biljet hebben uitgebracht dan in 1999, hoewel ze misschien in se niets anders deden dan in 1999, nl. alle vrouwen aanduiden.

Een ander effect van het organiseren van de Kamerverkiezingen in provinciale kieskringen is het feit dat partijen hun boegbeelden nu overal konden uitspelen. Critici vreesden dat daardoor lokaal gekende kandidaten nog onvoldoende aan de bak zouden komen. Onderzoek naar de spreiding van voorkeurstemmen heeft echter uitgewezen dat bij de verkiezingen van 2003 nog bijna 65 % van de verkozenen lokaal sterk ingeplant was.²³ Dit wijst erop dat lokaal gekende kandidaten niet over het hoofd worden gezien door de kiezer. Een kiezer brengt dan een voorkeurstem uit voor een nationaal bekende kandidaat, die meestal de lijsttrekker is, maar kijkt daarna ook naar de lokaal gekende kandidaten en geeft ook aan hen een voorkeurstem. Hierdoor neemt het aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet toe.

²² B. WAUTERS, *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp*, Leuven, Afdeling Politologie, 2000, pp. 28-29.

²³ B. WAUTERS, *Over lokale garnalen en nationale kopstukken. Een analyse van de geografische spreiding van voorkeurstemmen bij de Kamerverkiezingen van 18 mei 2003*, Paper voorgesteld tijdens het Politicologen-etmaal 2003 in de werkgroep 'De rekrutering van politiek personeel', Dordrecht, 22-23 mei 2003, 23 p. + bijlage.

Er is nochtans meer aan de hand. Immers, het aantal naamstemmen per biljet nam eveneens toe in Kamerkieskringen waaraan niets veranderd is en voor de Senaatsverkiezingen die in dezelfde kieskringen als in 1999 werden georganiseerd. Een mogelijke verklaring kan de verhoogde bekendheid zijn van de mogelijkheid om een meervoudige voorkeurstem uit te brengen. Deze maatregel werd in 1995 ingevoerd, maar kreeg toen slechts relatief weinig aandacht in de pers. Omdat de recente kishervorming zo ingrijpend was, werd er nu wel uitgebreid gefocust op de wijzigingen in de kieswet en werd met hand en tand uitgelegd hoe men geldig kon stemmen. Zo ging ook meer aandacht dan anders naar de mogelijkheid om meerdere voorkeurstemmen per stembiljet uit te brengen, zonder dat dit evenwel een nieuwe maatregel was. De toename in het gebruik van de meervoudige voorkeurstem kan dus ook gedeeltelijk verklaard worden door een grotere bekendheid van de mogelijkheid om dit te doen.

IV. Verkozenen buiten de nuttige lijstvolgorde

TABEL XII

Verkozenen buiten de nuttige lijstvolgorde bij de verkiezingen van 18 mei 2003.²⁴

kieskring	verkozen	partij	plaats	reden	mandaat opgenomen
Antwerpen	M. Vanderpoorten	VLD	lijstduwer	halvering	neen
	A. Tamsamani	SP.A-Spirit	7e	halvering	ja
	K. Van Brempt	SP.A-Spirit	23e	halvering	neen
	M. Verhaegen	VD&V	6e	halvering	ja
	J. Ansoms	CD&V	lijstduwer	vks >	ja
	F. Dewinter	VL BL	lijstduwer	vks =	neen
	N. Caslo	VL BL	8e	halvering	ja
	S. Neel	VL BL	12e	halvering	ja
O-Vlaanderen	K. De Gucht	VLD	lijstduwer	vks >	ja
Limburg	G. Swennen	SP.A-Spirit	lijstduwer	halvering	ja
Senaat	C. Geerts	SP.A-Spirit	8e	vks >	ja
	F. Dewinter	VL BL	lijstduwer	vks =	neen
	E. Schouppe	CD&V	lijstduwer	halvering	ja

²⁴ Volgende afkortingen werden gebruikt bij redenen :

(1) halvering : verkozen dankzij halvering;

(2) vks > : zonder halvering zou het aantal voorkeurstemmen ook groter geweest zijn dan aantal voorkeurstemmen + voorraad lijststemmen van andere kandidaat;

(3) vks = : aantal voorkeurstemmen is groter dan cijfer van verkiesbaarheid;

(4) nut. volg. : zonder halvering zou deze kandidaat gewoon binnen de nuttige volgorde verkozen geweest zijn.

Zowel (2), (3) als (4) zouden ook zonder halvering verkozen geweest zijn.

kieskring	verkozen	partij	plaats	reden	mandaat opgenomen
	K. De Gucht	VLD	lijstduwer	vks >	neen
	J-M Dedecker ²⁵	VLD	6e	nut. volg.	ja
Brus-H-Vilv	F-X de Donnea	MR	lijstduwer	halvering	ja
Henegouwen	C. Bertouille	MR	6e	halvering	neen
	S. Pécriaux	PS	18e	vks >	ja
Luik	Ph. Monflis ²⁵	MR	5e	nut. volg.	ja
	R. Denis	MR	lijstduwer	vks >	ja
	L. Smal	CDH	3e	halvering	ja
	A-M Lizin	PS	14e	vks >	neen
	J. Happart	PS	lijstduwer	halvering	neen
Senaat	M. Wilmots ²⁵	MR	4e	nut. volg.	ja
	A. De Decker	MR	lijstduwer	halvering	ja

In totaal zijn er 18 Kamerleden en 7 Senatoren buiten de nuttige volgorde verkozen. Dit zijn er heel wat meer dan in 1999 toen voor de Kamer niemand buiten de nuttige volgorde verkozen werd en voor de Senaat enkel Jean-Marie Dedecker (VLD) en Theo Kelchtermans (CVP). Van 1919 tot en met 1999 slaagde maar 30 van de 5019 Kamerleden (0,60 %) erin om buiten de nuttige volgorde verkozen te raken.²⁶

In de kieskringen West-Vlaanderen, Leuven, Waals-Brabant, Namen en Luxemburg is er nu nog steeds niemand buiten de nuttige volgorde verkozen en heeft de halvering van de voorraad lijststemmen dus geen zichtbaar effect gehad.

De sterke stijging van het aantal verkozenen buiten de 'nuttige volgorde' heeft vanzelfsprekend in de eerste plaats te maken met de beslissing om het gewicht van de lijststemmen te halveren. Daardoor is de voorraad lijststemmen waaruit kandidaten in volgorde van hun plaats op de lijst kunnen putten, sneller opge-

²⁵ Strikt genomen zijn deze personen niet buiten de nuttige volgorde verkozen. De partij van Marc Wilmots (MR) behaalt voor de Senaat 4 verkozenen. Normaal gezien staat Marc Wilmots (4de op de lijst) dan op een verkiesbare plaats en heeft hij geen nood aan een doorbreken van de nuttige volgorde. Hij wordt evenwel als derde verkozen en springt daarmee over de nummer 3 op de lijst, Antoine Duquesne, die echter de vierde zetel binnenrijft. Hetzelfde geldt voor Jean-Marie Dedecker (VLD) die op de zesde plaats staat terwijl zijn partij zeven zetels behaalt, maar wel de zesde zetel haalt voor Annemie Van De Casteele (op de 5de plaats), die de zevende zetel binnenhaalt. Karel De Gucht heeft al eerder de nuttige volgorde doorbroken. Philippe Monfils (MR) haalt in Luik vanop de 5de plaats de vierde zetel binnen en springt daarmee over Sabine Laruelle (4de plaats) die wel de vijfde zetel binnenhaalt. Al deze verkozenen stonden op een verkiesbare plaats gegeven het aantal zetels dat hun partij behaalde, maar sprongen niettemin over een andere kandidaat. Zonder dit springen zouden ze evenwel ook verkozen geweest zijn. Er kan over gediscussieerd worden of ze al dan niet thuis horen in het rijtje verkozenen buiten de nuttige volgorde.

²⁶ W. DEWACHTER, Enkele beschouwingen over de geldigheid van de Belgische kiesstelsels, *Academiae Analecta*, 1988, 1, pp. 104-107; aangevuld met gegevens voor 1991, 1995 en 1999.

bruikt. Dit is echter geenszins de enige reden en eigenlijk was de halvering voor de Kamer slechts in de 11 van de 18 gevallen doorslaggevend en voor de Senaat maar in 2 van de 7 gevallen. In de andere gevallen zouden de lijstbrekers ook zonder de halvering verkozen zijn.

Een tweede reden voor de stijging is het feit dat er nu veel meer bekende figuren, zoals Karel De Gucht en Philip Dewinter als steunende lijstduwer opkwamen, terwijl vroeger de partijkopstukken meestal bovenaan de lijst stonden. Hierdoor neemt de kans dat een goedscorende kandidaat de lijstvolgorde gaat doorbreken toe.

Het is vooral in de grote kieskringen, daar waar partijen veel zetels halen, dat de nuttige volgorde wordt doorbroken. Ook in 1999 bleek dat voor verkiezingen waar het aantal zetels per partij groot was, zoals de verkiezingen voor de Duitstalige Gemeenschapsraad en voor de Brusselse Hoofdstedelijke Raad, de nuttige volgorde herhaaldelijk doorbroken werd. De invoering van de kiesdrempel heeft het aantal partijen doen afnemen, en heeft tegelijkertijd het aantal zetels per partij vergroot. Daarnaast was er, los van de kiesdrempel, ook de electorale achteruitgang van Agalev en N-VA.

Dat bijvoorbeeld in Antwerpen 8 keer de volgorde van de Kamerlijst doorbroken werd, is vooral een gevolg van het feit dat de andere partijen door het zetelverlies van Agalev en N-VA over een groot aantal verkozenen beschikken. In kieskringen waar een partij slechts één of twee verkozenen heeft, wordt de nuttige volgorde hoogst uitzonderlijk doorbroken; in kieskringen waar een partij veel zetels haalt, gebeurt dit vaker.

Het was de bedoeling van de regering-Verhofstadt om door de halvering van het gewicht van de lijststem de kiezer meer inspraak te geven in wie verkozen wordt. Op het eerste gezicht lijkt dat gelukt, maar bij nader inzien moet het sterk worden gerelativeerd. Diverse politici die de lijstvolgorde doorbraken, hadden immers niet de intentie om hun mandaat op te nemen omdat ze hun lopende mandaten van minister of Vlaams of Europees parlamentslid wilden behouden. Alles samen hebben 8 van de 25 lijstbrekers²⁷ hun mandaat niet opgenomen, wat toch neerkomt op bijna één derde van de verkozenen buiten de nuttige volgorde. Zij werden opgevolgd door verkozen opvolgers, bij wie de nuttige volgorde ook weer speelde. De vaststelling dat de kiezer door de halvering meer inspraak kan hebben, moet derhalve dan ook op zijn minst genuanceerd worden.

V. De (gecorrigeerde) 500-schaal

De eerste dagen na de verkiezingen barst er steevast een discussie los over welke kandidaat nu best heeft gescoord qua voorkeurstemmen en wie er op vooruit is gegaan ten opzichte van de vorige verkiezingen en wie achteruit.

²⁷ Hieraan kan eventueel nog Anissa Tamsamani worden toegevoegd. Zij legde wel de eed af als Kamerlid maar nam vrij snel weer ontslag om staatssecretaris in de federale regering te worden.

W. Dewachter heeft in 1967 een formule ontwikkeld die ervoor zorgt dat voorkeurstemmen kunnen vergeleken worden over de grenzen van partijen en kieskringen heen, de zgn. 500-schaal.²⁸ Daarnaast heeft de formule als voordeel dat ze een combinatie is van zowel relatieve als absolute cijfers. De formule gaat als volgt :

$$\frac{\text{Absoluut aantal naamstemmen kandidaat}}{500} + \frac{\text{Absoluut aantal naamstemmen kandidaat} \times 100}{\text{Stemcijfer van de partij in de kieskring}}$$

Daarnaast kan ook met de 1000-schaal gewerkt worden, waarbij gedeeld wordt door 1000 ipv door 500. Voor de Senaat wordt omwille van de grootte van de kieskringen sinds 1995 met een gecorrigeerde 500-schaal gewerkt waarbij wordt gedeeld door 5x500 in plaats van door 500.²⁹ Mogelijks dringt de vergroting van de kieskringen voor de Kamer ook een herziening van de formule voor de Kamer op, maar hierop kan binnen het bestek van dit artikel niet verder worden ingegaan. In de tabel in bijlage worden voor de Kamer zowel de 500- als de 1000-schaal gebruikt.

Voor de Kamer scoort Guy Verhofstadt (VLD) het best zowel op de 500- als voor de 1000-schaal. Voor de rest wordt de top-10 bevolkt door uittreedende ministers en partijleiders.³⁰ De uitzondering hierop wordt gevormd door twee jonge vrouwen die door hun partij als lijsttrekker werden uitgespeeld en die erg goed scoorden bij de verkiezingen, nl. Freya Van Den Bossche (SP.A-Spirit) en Inge Vervotte (CD&V).

Vier van de tien plaatsen in de top-10 worden trouwens ingenomen door kandidaten van SP.A-Spirit.³¹ De eerste kandidaat van de VLD na premier Verhofstadt, Herman Decroo, daarentegen staat pas op de 13de plaats. Verder staat de eerste kandidaat van de CDH, Joëlle Milquet op de 26ste plaats en de eerste kandidaat van Spirit, Bert Anciaux, pas op de 51ste plaats.

Onderaan de rangorde voor de Kamer staan opmerkelijk veel Vlaams Blok-kandidaten. Ondanks het feit dat ze relatief weinig voorkeurstemmen behaalden, raakten ze toch verkozen.

Voor de Senaat scoort Steve Stevaert het beste volgens de gecorrigeerde 500-schaal. Hij wordt gevolgd door Guy Verhofstadt. Zowel Bert Anciaux (SP.A-Spirit) als Joëlle Milquet (CDH) scoren hier merkelijk beter dan voor de Kamer.

²⁸ W. DEWACHTER, Over het rekenen met de voorkeurstemmen in de wetgevende verkiezingen, *Politica*, 1967, 3, pp. 205-217.

²⁹ J. SMITS en I. THOMAS, Het gebruik van de meervoudige voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 21 mei 1995, *Res Publica*, 1998, 1, pp. 151-154.

³⁰ Patrick Janssens is gewezen partijvoorzitter, maar op het moment van de verkiezingen nog maar enkele maanden voorzitter af. Filip Dewinter is formeel niet de partijleider van het Vlaams Blok, maar wordt toch algemeen aanzien als de belangrijkste spreekbuis van zijn partij.

³¹ Eigenlijk gaat het zelfs over vier kandidaten van de SP.A.

VI. Besluit

De federale verkiezingen van 2003 hebben grote verschuivingen teweeg gebracht wat betreft het gebruik van de voorkeurstem. Deze verschuivingen hebben zich zowel voorgedaan in kieskringen die ten opzichte van 1999 gewijzigd zijn, als deze die dit niet zijn. Ten dele kan de evolutie dus verklaard worden door de hervorming van de kieswet, ten dele hebben andere factoren meegespeeld.

Er was ten eerste andermaal een sterke stijging van het aantal voorkeurstembiljetten te noteren, zodanig dat nog nooit zoveel kiezers een voorkeurstem hebben uitgebracht als deze keer. De kieswethervorming vormt ten dele een verklaring: er was de vergroting van de kieskringen tot op provinciaal niveau, waardoor partijen nu in elke kieskring een nationaal gekende kandidaat naar voren konden schuiven, nog in de hand gewerkt door de invoering van de mogelijkheid om kandidaat te zijn voor zowel Kamer als voor Senaat. Door de halvering van de overdraagbare lijststemmen nam bovendien het belang van de voorkeurstem nog toe.

Daarnaast is er het zware stemmenverlies van de groene partijen, wiens kiezers relatief weinig voorkeurstemmen uitbrengen. Verder hebben een aantal maatschappelijke trends zich verder doorgezet, waardoor de stijgende lijn van het voorkeurstemgebruik werd doorgetrokken. Er ten eerste de individualisering, die zorgt voor een minder vaste band met een specifieke politieke partij, nog versterkt door een verminderd vertrouwen in politieke partijen in het algemeen. In plaats daarvan zijn de verkiezingen, mede onder invloed van de toegenomen mediatisering, meer gepersonaliseerd geworden dan ooit tevoren.

Er is, ten tweede, ook een onverwacht grote toename van het aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet. Deze maatregel was voor het eerst van toepassing bij de verkiezingen van 1995, maar kende zowel in 1995 als in 1999 een eerder beperkt succes.

De eerste verklaring voor de sterke toename van het gebruik van de meervoudige voorkeurstem is de vergroting van de kieskringen, waardoor er meer kandidaten op de lijsten stonden. Daardoor kan de kiezer potentieel sowieso al voor meer kandidaten stemmen. Een ander effect van het organiseren van de Kamerverkiezingen in provinciale kieskringen is het feit dat partijen hun boegbeelden nu overal konden uitspelen. Het lijkt er sterk op dat een kiezer in de grotere kieskringen een voorkeurstem uitbrengt voor een nationaal bekende kandidaat, die meestal de lijsttrekker is, maar dat hij daarnaast ook kijkt naar de lokaal gekende kandidaten op de lijst en ook aan hen een voorkeurstem geeft. Een bijkomende verklaring kan de verhoogde bekendheid zijn van de mogelijkheid om een meervoudige voorkeurstem uit te brengen. Omdat de recente keshervorming zo ingrijpend was, werd er uitgebreid uitgelegd hoe men geldig kon stemmen. Zo ging ook meer aandacht dan anders naar de mogelijkheid om meerdere voorkeurstemmen per stembiljet uit te brengen.

Er is ten derde het groot aantal verkozenen buiten de nuttige volgorde. Daar waar dit in het verleden zelden of nooit gebeurde, zijn er nu voor de Kamer 18 en voor de Senaat 7 verkozenen buiten de nuttige lijstvolgorde. De sterke stijging heeft vanzelfsprekend in de eerste plaats te maken met de beslissing om het gewicht van de lijststemmen te halveren. Daardoor is de voorraad lijststemmen waar kandidaten volgens de volgorde van de lijst uit kunnen putten, sneller opgebruikt. Dit is echter geenszins de enige reden.

Een tweede reden voor de stijging is het feit dat er nu veel meer bekende figuren als lijstduwer opkwamen, terwijl vroeger de partijkopstukken meestal bovenaan de lijst stonden. De toename van het aantal zetels per partij, door de kiesdrempel en de slechte score van Agalev en N-VA is een andere factor die zorgt voor meer verkozenen buiten de lijstvolgorde. Doordat een aantal verkozenen buiten de nuttige volgorde hun mandaat niet hebben opgenomen, moet de grotere greep van de kiezer op wie hem vertegenwoordigt in het parlement toch enigszins genuanceerd worden.

The use of the preferential vote at the Belgian federal elections of 2003

At 18 May 2003, elections for both the Belgian House of Representatives and Senate were held within a new institutional framework: among others the constituencies were enlarged.

The percentage of voters casting a preferential vote increased again, reaching the highest score ever with 66,5 % for the House and 68,0 % for the Senate. Voters can also cast a vote for several candidates figuring on the same party list, which was not done very frequently in the past. The number of preference votes on one ballot increased enormously, with now on average 2,23 for the House and 2,37 for the Senate. More candidates than ever succeeded in becoming elected out of the order of the party list, which was mostly decisive in the past.

The new electoral laws are one reason for these changes, together with some political and social evolutions, such as individualism, anti-party feelings and mediatisation.

Bijlage : de verkozen parlementsleden en hun voorkeurstemmen

Kamer

	Naam	vks	partij	kieskring	500	1000
1	Verhofstadt Guy	166.771	vld	oost-vlaanderen	389,7	222,9
2	Di Rupo Elio	151.964	ps	henegouwen	351,4	199,4
3	Stevaert Steve	130.339	sp.a-spirit	limburg	335,2	204,9
4	Van Den Bossche Freya	105.875	sp.a-spirit	oost-vlaanderen	261,4	155,5
5	Reynders Didier	96.854	mr	luik	245,6	148,8
6	De Clerck Stefaan	98.671	cd&v	west-vlaanderen	243,7	145,0
7	Vervotte Inge	93.030	cd&v	antwerpen	228,3	135,3

	Naam	vks	partij	kieskring	500	1000
8	Vande Lanotte Johan	89.950	sp.a-spirit	west-vlaanderen	225,4	135,5
9	Janssens Patrick	89.011	sp.a-spirit	antwerpen	214,5	125,5
10	Dewinter Filip	77.891	vlaams blok	antwerpen	184,7	106,8
11	Annemans Gerolf	76.829	vlaams blok	antwerpen	182,2	105,3
12	Leterme Yves	70.254	cd&v	west-vlaanderen	173,5	103,2
13	De Croo Herman	72.936	vld	oost-vlaanderen	170,4	97,5
14	Dewael Patrick	58.164	vld	limburg	167,6	109,4
15	Verwilghen Marc	59.220	vld	west-vlaanderen	152,8	93,6
16	Van Parys Tony	58.333	cd&v	oost-vlaanderen	148,2	89,9
17	Somers Bart	57.812	vld	antwerpen	139,4	81,5
18	Daerden Michel	55.565	ps	luik	136,8	81,3
19	Michel Charles	41.186	mr	nijvel	126,7	85,5
20	Vandeurzen Jo	43.088	cd&v	limburg	123,2	80,1
21	Onkelinx Laurette	43.473	ps	b-h-v	120,5	77,1
22	Bourgeois Geert	30.976	n-va	west-vlaanderen	118,0	87,0
23	Vandenbroucke Frank	32.682	sp.a-spirit	b-h-v	111,0	78,3
24	Landuyt Renaat	43.985	sp.a-spirit	west-vlaanderen	110,2	66,2
25	Picqué Charles	38.615	ps	b-h-v	107,1	68,4
26	Milquet Joëlle	27.530	cdh	b-h-v	106,9	79,3
27	Vanhecke Frank	36.150	vlaams blok	west-vlaanderen	104,6	68,5
28	Ducarme Daniel	40.744	mr	b-h-v	103,8	63,1
29	Daems Rik	32.252	vld	leuven	102,2	69,9
30	Flahaut André	25.428	ps	nijvel	98,0	72,6
31	Eerdekens Claude	31.151	ps	namen	95,2	64,1
32	Arena Marie	40.747	ps	henegouwen	94,2	53,5
33	Fournaux Richard	22.768	cdh	namen	89,6	66,8
34	De Crem Pieter	34.941	cd&v	oost-vlaanderen	88,8	53,9
35	Arens Josy	20.369	cdh	luxemburg	87,2	66,8
36	Van Rompuy Herman	25.897	cd&v	b-h-v	86,9	61,0
37	Tant Paul	32.822	cd&v	oost-vlaanderen	83,4	50,6
38	Van Den Eynde Francis	31.370	vlaams blok	oost-vlaanderen	82,1	50,7
39	Demotte Rudy	35.384	ps	henegouwen	81,8	46,4
40	Barzin Anne	24.353	mr	namen	79,3	54,9
41	Neyts-Uyttebroeck Anne- mie	25.919	vld	b-h-v	78,5	52,6
42	Schoofs Bert	24.101	vlaams blok	limburg	77,0	52,9
43	Hasquin Hervé	28.531	mr	henegouwen	75,0	46,4
44	Wathelet Melchior	24.154	cdh	luik	74,7	50,6
45	Kelchtermans Theo	25.906	cd&v	limburg	74,1	48,2
46	Collard Philippe	17.847	mr	luxemburg	72,8	54,9

	Naam	vks	partij	kieskring	500	1000
47	Langendries Raymond	14.017	cdh	nijvel	72,5	58,5
48	De Gucht Karel	30.972	vld	oost-vlaanderen	72,4	41,4
49	Lizin Anne-Marie	29.327	ps	luik	72,2	42,9
50	Goutry Luc	28.381	cd&v	west-vlaanderen	70,1	41,7
51	Anciaux Bert	20.596	sp.a-spirit	b-h-v	70,0	49,4
52	Happart José	28.057	ps	luik	69,1	41,0
53	El Khadraoui Saïd	21.015	sp.a-spirit	leuven	68,9	47,8
54	Devlies Carl	18.844	cd&v	leuven	67,7	48,8
55	Claes Hilde	26.314	sp.a-spirit	limburg	67,7	41,4
56	Deleuze Olivier	17.140	ecolo	b-h-v	67,1	49,9
57	De Man Filip	21.212	vlaams blok	b-h-v	66,9	45,6
58	Moerman Fientje	27.492	vld	oost-vlaanderen	64,2	36,7
59	Maingain Olivier	24.403	mr	b-h-v	62,2	37,8
60	Perpete André	13.967	ps	luxemburg	61,5	47,6
61	D'Hondt Greta	23.909	cd&v	oost-vlaanderen	60,8	36,9
62	Bellot François	18.399	mr	namen	59,9	41,5
63	Delizée Jean-Marc	19.590	ps	namen	59,9	40,3
64	Pieters Trees	23.556	cd&v	west-vlaanderen	58,2	34,6
65	Chastel Olivier	22.133	mr	henegouwen	58,1	36,0
66	Van Der Auwera Liesbeth	19.962	cd&v	limburg	57,1	37,1
67	Viseur Jean-Jacques	17.660	cdh	henegouwen	55,4	37,7
68	Ansoms Jos	21.919	cd&v	antwerpen	53,8	31,9
69	Moriau Patrick	22.952	ps	henegouwen	53,1	30,1
70	Smal Louis	16.881	cdh	luik	52,2	35,3
71	Vanvelthoven Peter	20.269	sp.a-spirit	limburg	52,1	31,9
72	Verherstraeten Servais	20.976	cd&v	antwerpen	51,5	30,5
73	Hermans Margriet	20.723	vld	antwerpen	50,0	29,2
74	Deseyn Roel	19.918	cd&v	west-vlaanderen	49,2	29,3
75	de Donnea François-Xavier	18.985	mr	b-h-v	48,4	29,4
76	Vautmans Hilde	16.448	vld	limburg	47,4	30,9
77	Van Weert Els	19.266	sp.a-spirit	antwerpen	46,4	27,2
78	Beckers-Govaerts Marleen	14.256	vlaams blok	limburg	45,5	31,3
79	Van Campenhout Ludo	18.599	vld	antwerpen	44,8	26,2
80	Lano Pierre	17.294	vld	west-vlaanderen	44,6	27,3
81	Vanderpoorten Marleen	18.402	vld	antwerpen	44,4	26,0
82	Tilmans-Conard Dominique	10.772	mr	luxemburg	43,9	33,2
83	Van Der Maelen Dirk	17.722	sp.a-spirit	oost-vlaanderen	43,7	26,0
84	Claes Dirk	12.152	cd&v	leuven	43,6	31,5
85	Colen Alexandra	18.313	vlaams blok	antwerpen	43,4	25,1

	Naam	vks	partij	kieskring	500	1000
86	Van Grembergen Paul	17.566	sp.a-spirit	oost-vlaanderen	43,4	25,8
87	Simonet Jacques	16.994	mr	b-h-v	43,3	26,3
88	Pinxten Karel	14.885	vld	limburg	42,9	28,0
89	Douifi Dalila	17.009	sp.a-spirit	west-vlaanderen	42,6	25,6
90	De Permentier Corinne	16.176	mr	b-h-v	41,2	25,0
91	Anthuenis Filip	17.599	vld	oost-vlaanderen	41,1	23,5
92	Bacquelaine Daniel	15.835	mr	luik	40,2	24,3
93	Monfils Philippe	15.788	mr	luik	40,0	24,2
94	Lahaye-Battheu Sabien	15.419	vld	west-vlaanderen	39,8	24,4
95	De Coene Philippe	15.750	sp.a-spirit	west-vlaanderen	39,5	23,7
96	Verhaegen Mark	15.942	cd&v	antwerpen	39,1	23,2
97	Goyvaerts Hagen	9.488	vlaams blok	leuven	39,0	29,5
98	Corbisier-Hagon Anne-Marie	12.361	cdh	henegouwen	38,8	26,4
99	Swennen Guy	14.986	sp.a-spirit	limburg	38,5	23,6
100	De Padt Guido	16.261	vld	oost-vlaanderen	38,0	21,7
101	Avontroodt Yolande	15.735	vld	antwerpen	37,9	22,2
102	Peeters Jan	15.500	sp.a-spirit	antwerpen	37,4	21,9
103	Creyf Simonne	10.606	cd&v	b-h-v	35,6	25,0
104	Nollet Jean-Marc	8.564	ecolo	henegouwen	35,6	27,0
105	Déom Valérie	11.379	ps	namen	34,8	23,4
106	Jiroflee Karin	10.531	sp.a-spirit	leuven	34,5	24,0
107	Feret Daniel	8.739	fn	henegouwen	34,2	25,4
108	Goris Stef	10.627	vld	leuven	33,7	23,0
109	Frédéric André	12.780	ps	luik	31,5	18,7
110	Galant Jacqueline	11.849	mr	henegouwen	31,1	19,3
111	van Gool Greet	12.915	sp.a-spirit	antwerpen	31,1	18,2
112	Cortois Willy	10.211	vld	b-h-v	30,9	20,7
113	Bertouille Chantal	11.671	mr	henegouwen	30,7	19,0
114	Lanjri Nahima	12.303	cd&v	antwerpen	30,2	17,9
115	Dierickx Hilde	12.545	vld	oost-vlaanderen	29,3	16,8
116	Chabot Jacques	11.668	ps	luik	28,7	17,1
117	Gerken Muriel	6.865	ecolo	luik	28,6	21,8
118	Lambert Marie-Claire	11.446	ps	luik	28,2	16,7
119	Van Brempt Kathleen	11.577	sp.a-spirit	antwerpen	27,9	16,3
120	D'Haeseleer Guy	10.606	vlaams blok	oost-vlaanderen	27,8	17,1
121	Laruelle Sabine	10.929	mr	luik	27,7	16,8
122	De Bue Valérie	8.993	mr	nijvel	27,7	18,7
123	Denis Robert	10.865	mr	luik	27,6	16,7
124	Tommelein Bart	10.572	vld	west-vlaanderen	27,3	16,7

	Naam	vks	partij	kieskring	500	1000
125	Schalck Daan	11.050	sp.a-spirit	oost-vlaanderen	27,3	16,2
126	Staveaux-Van Steenberge Gerda	10.127	vlaams blok	oost-vlaanderen	26,5	16,4
127	Laeremans Bart	8.313	vlaams blok	b-h-v	26,2	17,9
128	De Meyer Magda	10.570	sp.a-spirit	oost-vlaanderen	26,1	15,5
129	Marghem Marie-Christine	9.926	mr	henegouwen	26,1	16,1
130	Payfa Martine	10.173	mr	b-h-v	25,9	15,8
131	Boukourna Mohammed	8.873	ps	b-h-v	24,6	15,7
132	Nagy Marie	6.169	ecolo	b-h-v	24,1	18,0
133	Burgeon Colette	10.282	ps	henegouwen	23,8	13,5
134	Temsamani Anissa	9.705	sp.a-spirit	antwerpen	23,4	13,7
135	De Block Maggie	7.721	vld	b-h-v	23,4	15,7
136	Bultinck Koen	7.406	vlaams blok	west-vlaanderen	21,4	14,0
137	Henry Jean-Pol	8.667	ps	henegouwen	20,0	11,4
138	Lalieux Karine	7.059	ps	b-h-v	19,6	12,5
139	Pecriaux Sophie	8.368	ps	henegouwen	19,3	11,0
140	Marinower Claude	7.899	vld	antwerpen	19,0	11,1
141	Cahay-André Pierrette	7.418	mr	luik	18,8	11,4
142	Saudoyer Annick	8.128	ps	henegouwen	18,8	10,7
143	Mortelmans Jan	7.705	vlaams blok	antwerpen	18,3	10,6
144	Dieu Camille	7.645	ps	henegouwen	17,7	10,0
145	Neel Staf	7.122	vlaams blok	antwerpen	16,9	9,8
146	Van Den Broeck Jaak	6.363	vlaams blok	oost-vlaanderen	16,6	10,3
147	Tastenhoye Guido	6.650	vlaams blok	antwerpen	15,8	9,1
148	Caslo Nancy	6.270	vlaams blok	antwerpen	14,9	8,6
149	Massin Eric	6.275	ps	henegouwen	14,5	8,2
150	Malmendier Jean-Pierre	4.501	mr	nijvel	13,8	9,3

Senaat

	Naam	vks	partij	kiescollege	2500
1	Stevaert Steve	604.667	sp.a-spirit	nederlands	301,5
2	Verhofstadt Guy	573.182	vld	nederlands	286,1
3	Michel Louis	446.469	mr	frans	234,7
4	Di Rupo Elio	442.537	ps	frans	229,6
5	De Clerck Stefaan	343.816	cd&v	nederlands	178,8
6	Milquet Joëlle	185.717	cdh	frans	125,5
7	Anciaux Bert	212.374	sp.a-spirit	nederlands	105,9
8	Van Hecke Frank	197.641	vlaams blok	nederlands	105,7
9	Dewinter Filip	148.563	vlaams blok	nederlands	79,4

	Naam	vks	partij	kiescollege	2500
10	Durant Isabelle	76.618	ecolo	frans	67,3
11	Schoupe Etienne	116.818	cd&v	nederlands	60,8
12	Wilmots Marc	109.955	mr	frans	57,8
13	Van Dermeersch Anke	106.694	vlaams blok	nederlands	57,1
14	De Gucht Karel	92.104	vld	nederlands	46,0
15	Van Peel Marc	84.336	cd&v	nederlands	43,9
16	Lizin Anne-Marie	84.480	ps	frans	43,8
17	Moureaux Philippe	76.908	ps	frans	39,9
18	De Bethune Sabine	73.230	cd&v	nederlands	38,1
19	Langendries Raymond	51.559	cdh	frans	34,8
20	Thijs Erika	65.105	cd&v	nederlands	33,9
21	Dedecker Jean-Marie	65.105	vld	nederlands	32,5
22	Duquesne Antoine	57.392	mr	frans	30,2
23	Vandenberghe Hugo	53.806	cd&v	nederlands	28,0
24	Rorive Audrey	25.440	fn	frans	27,4
25	Leduc Jeannine	54.472	vld	nederlands	27,2
26	Coveliers Hugo	53.341	vld	nederlands	26,6
27	de T'Serclaes Nathalie	47.976	mr	frans	25,2
28	Pehlivan Fatma	49.207	sp.a-spirit	nederlands	24,5
29	Van De Castele Annemie	48.493	vld	nederlands	24,2
30	Vanlerberghe Myriam	48.071	sp.a-spirit	nederlands	24,0
31	Mahoux Philippe	44.356	ps	frans	23,0
32	Chevalier Pierre	44.950	vld	nederlands	22,4
33	De Decker Armand	42.363	mr	frans	22,3
34	Verreyken Wim	37.063	vlaams blok	nederlands	19,8
35	Nimmegeers Staf	39.695	sp.a-spirit	nederlands	19,8
36	Bousakla Mimount	29.243	sp.a-spirit	nederlands	14,6
37	Laloy Marie José	27.635	ps	frans	14,3
38	Cornil Jean	26.930	ps	frans	14,0
39	Ceder Jurgen	25.434	vlaams blok	nederlands	13,6
40	Geerts Christel	27.149	sp.a-spirit	nederlands	13,5

Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 2002

Mark DEWEERDT

*Licentiaat in de Politieke Wetenschappen
Politiek redacteur bij De Financieel-Economische Tijd*

I. Vlaamse regering

Ontslag Anciaux – Bert Anciaux bood op 1 juli onverwacht zijn ontslag aan als minister van Cultuur, Jeugd, Sport, Brusselse Aangelegenheden en Ontwikkelings-samenwerking.

Op 25 juni, enkele dagen voordat Spirit, de partij van Anciaux, een beslissing zou nemen over haar politieke toekomst en het almaar duidelijker werd dat een meerderheid in de partij voorstander was van samenwerking met de SP.A, zoals Anciaux had voorgesteld¹, zei minister-president Patrick Dewael in *Humo*, dat hij de verdeling van de ministerportefeuilles in de Vlaamse regering wilde herbekijken indien Spirit een alliantie zou sluiten met de SP.A.

VLD-voorzitter Karel De Gucht ging op 27 juni in enkele kranten een stap verder en zei dat ook bij de vorming van een verkiezingskartel tussen de SP.A en Spirit de portefeuilles herverdeeld zouden moeten worden. Volgens De Gucht strookte het niet met "democratische verhoudingen" dat, na de breuk in Volksunie, Spirit de twee ministerambten behield die VU&ID bij de vorming van de Vlaamse regering in 1999 had gekregen. Paul Van Grembergen, de tweede Spirit-minister in de Vlaamse regering, zei in een reactie dat hij noch Anciaux van plan was zijn mandaat op te geven.

Op 29 juni besliste het partijbestuur van Spirit in een kartel met de SP.A naar de federale verkiezingen van 2003 en de regionale en Europese verkiezingen van 2004 te gaan. De beslissing zou op 1 juli aan de Algemene Raad worden voorgelegd. Nadat de beslissing was bekendgemaakt, zei VLD-voorzitter De Gucht dat er in de Vlaamse regering één Spirit-minister te veel was. Ook Jos Geysels, de politiek secretaris van Agalev, zei dat de kartelvorming niet zonder gevolgen kon blijven. Van Grembergen zei in een reactie: "Als er één Spirit-minister moet gaan, dan gaan we allebei en dan ligt de Vlaamse regering er". Voor SP.A-voorzitter Patrick Janssens was het standpunt van De Gucht "onbespreekbaar".

Op 1 juli, iets over 11 uur, deelde Anciaux mee dat hij aan minister-president Dewael zijn ontslag had aangeboden. Hij zei "niet het antipolitieke beeld [te willen] opwekken zich ten alle prijze vast te klampen aan een ministerportefeuille". "Integriteit, menselijkheid en eergevoel gaan boven machtsspelletjes. Het is

¹ Zie in dit Jaarboek: M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2002, p. 315.

ondraaglijk geworden", stond verder in een mededeling. Anciaux zei dat hij met zijn ontslag "het signaal [wil] geven dat eerlijk politiek engagement en het voeren van een goed beleid primeert boven bedenkelijke politieke manoeuvres" en dat hij "hoopt dat de sfeer van de antipolitiek ophoudt". Volgens zijn kabinet was een telefoontje waarin Sven Gatz, zijn jarenlange politieke metgezel, hem meedeelde op zijn beurt naar de VLD over te stappen², de rechtstreekse aanleiding van het ontslag.

Op een persconferentie (2 juli) gaf Anciaux toelichting bij zijn beslissing. Hij hekelde het "klimaat van antipolitiek waarin inhoud en beleid weggedrukt worden door een discussie over politieke postjes", verweet de VLD mensen weg te halen bij Spirit en noemde zijn ontslag het enige middel dat restte om te protesteren tegen "de aanhoudende stroom van verdachtmakingen en onwaarheden" aan zijn adres.

Nog op 2 juli ontving minister-president Dewael vertegenwoordigers van de vier regeringspartijen, met wie hij afzonderlijk de politieke crisis besprak. Omstreeks 21 uur begon op zijn kabinet vierpartijenoverleg over de vervanging van Anciaux. Daarbij moest rekening worden gehouden met de wettelijke verplichting dat ten minste één lid van de Vlaamse regering in het Brusselse gewest moet wonen. Anciaux was de enige minister die aan die vereiste voldeed.

Om 4 uur in de ochtend van 3 juli vonden de onderhandelaars een oplossing voor de crisis. Spirit stemde ermee in een van zijn twee ministerposten in te leveren, op voorwaarde dat de overblijvende portefeuille zou worden verzaamd. Van Grembergen, die al bevoegd was voor Binnenlandse Aangelegenheden en Ambtenarenzaken, kreeg er Cultuur, Jeugd en het beleid ten aanzien van de Vlaamse Rand bij. Zijn bevoegdheid voor Buitenlands Beleid en Europese Aangelegenheden schoof hij dan weer door naar minister van Economie, Huisvesting en Buitenlandse Handel Jaak Gabriëls (VLD). Van Grembergen werd lid van het kernkabinet, in de plaats van Anciaux.

Het vrijgekomen ministerambt ging naar Guy Vanhengel (VLD). Hij nam twee "lichte" bevoegdheden van Anciaux over: Sport en Brusselse Aangelegenheden, en bleef minister van Financiën en Begroting in de Brusselse gewestregering³.

De laatste bevoegdheid van Anciaux, Ontwikkelingssamenwerking, ging naar minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen Mieke Vogels (Agalev).

Enkele uren later deed in het Vlaams Parlement voorzitter Norbert De Batselier mededeling van het ontslag van Anciaux en las Dewael een verklaring voor over diens ontslag en vervanging. Hij zei dat het compromis dat de vier regeringspartijen hadden gesloten, zo goed als mogelijk de gewijzigde verhoudingen in het politieke landschap respecteerde. De oppositie had scherpe kritiek op de gang van zaken.

² Eerder hadden Margriet Hermans, Patrik Vankrunkelsven, Vincent Van Quickenborne en Fons Borginon aangekondigd Spirit te verlaten en bij de VLD aan te sluiten. *Ibidem*, p. 318.

³ De bijzondere Brussel-wet van 12 januari 1989 staat toe het lidmaatschap van de Vlaamse en de Brusselse regering te cumuleren.

Na de middag legde Vanhengel de eed af als lid van de Vlaamse regering, nadat 66 parlementsleden, een volstrekte meerderheid, hun handtekening onder de voordrachtsakte hadden gezet.

Kleurrijk Vlaanderen – Met een advertentiecampaignede 'Nu nadenken over het Vlaanderen van morgen' begon half februari de tweede fase van het project 'Kleurrijk Vlaanderen', waarmee de Vlaamse regering een langetermijnvisie op de ontwikkeling van Vlaanderen wenste uit te tekenen. In een eerste fase hadden vertegenwoordigers van de regering, de administratie en het middenveld in de 'Vlaamse Conferentie' enkele 'visieteksten' opgesteld, op basis waarvan het 'Pact van Vilvoorde' was tot stand gekomen, dat de Vlaamse regering en de sociale partners op 22 november 2001 hadden gesloten en dat door de milieu- en natuurbeweging mee ondertekend werd⁴.

In de tweede fase wenste de Vlaamse regering het doelpubliek te verruimen, de tijdshorizon te verleggen van 2010 naar 2020 en het aantal gespreksthemas uit te breiden. Daartoe nodigde de Vlaamse regering verenigingen, organisaties en individuele burgers uit om tijdens thematische debatcycli, die elk vier tot zes weken zouden duren, mee te denken over het Vlaanderen van 2020. De thema's waren: toekomstdenken, mobiliteit, ondernemen, cultuur en samenleving, klantvriendelijke overheid, milieu, levenslang leren, ruimtelijk ordening, zorg, werken, innovatie, sport, de kwaliteit van de democratie, en Vlaanderen in de wereld. Het debat zou vooral over het internet worden gevoerd; ook via een antwoordcoupon in een informatiebrochure konden standpunten en voorstellen worden geformuleerd. De relevante vernieuwende inzichten zouden worden samengevat op een slotconferentie, waar de bevoegde minister beleidsconclusies zou trekken.

Vóór de zomervakantie werd het debat over drie thema's gevoerd en met een slotconferentie afgerond: mobiliteit (maart-april), ondernemen (april-mei) en cultuur en samenleving (juni). De belangstelling was matig. Na de vakantie verscheen nog maar één informatiebrochure, over 'Diversiteit op de arbeidsmarkt' (december). Met een elektronische nieuwsbrief (vanaf 20 september) werd getracht via het internet een permanent debat over alle thema's tegelijk op gang te brengen. Op 15 oktober nodigde minister-president Dewael de Vlaamse academici per brief uit deel te nemen aan het toekomstdebat.

'Forum 21', de onafhankelijke denktank van tien 'wijzen' die onder het voorzitterschap van Karel Van Miert en Bea Cantillon in het kader van het project 'Kleurrijk Vlaanderen' "denkwerk op langere termijn" zou verrichten, kwam in juni met zijn eerste 'product' naar buiten, het essay *Gullivers probleem* van Luc Huyse, over de toekomst van de politiek.

⁴ M. DEWEERDT, Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 2001, *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 331-332.

II. Parlement

Enquêterecht – Met een decreet van 1 maart 2002 (B.S. 7 mei 2002) wijzigde het Vlaams Parlement de organisatie van zijn recht van onderzoek. De uitoefening van het grondwettelijke enquêterecht was geregeld door een decreet uit 1984, dat in 1989 was gewijzigd en grotendeels gebaseerd was op de wet van 1880. Het federale parlement had die wet in 1996 gewijzigd, nadat tijdens de werkzaamheden van de zogenaamde Bendecommissie, die de bestrijding van het banditisme en terrorisme had onderzocht, lacunes waren vastgesteld.

Het decreet van 1 maart 2002 stemde de procedure voor de uitoefening van het recht van onderzoek door het Vlaams Parlement op die van het federale parlement af. Het regelt onder meer de verhouding tussen het parlementair en het gerechtelijk onderzoek, en de geheimhouding. Het parlementair onderzoek is in principe openbaar, maar een onderzoekscommissie kan beslissen met gesloten deuren te vergaderen. Informatie die tijdens of naar aanleiding van een besloten vergadering wordt verstrekt, is geheim, maar mag in het eindverslag worden verwerkt op voorwaarde dat de identiteit van de getuigen en de door hen genoemde personen geheim blijven. Schending van de geheimhoudingsplicht wordt correctioneel bestraft, behalve voor parlementsleden. Die kunnen een financiële sanctie krijgen en van lidmaatschap van een onderzoekscommissie tijdens dezelfde legislatuur worden uitgesloten.

Overheidscommunicatie – Het Vlaams Parlement keurde op 9 juli drie voorstellen van decreet goed over overheidscommunicatie.

Het decreet van 19 juli 2002 houdende de controle op de communicatie van de Vlaamse overheid (B.S. 14 september 2002, tweede editie) voorziet in de oprichting bij het Vlaams Parlement van een Expertencommissie voor Overheidscommunicatie. De commissie kreeg de opdracht normen op te stellen voor de communicatie-initiatieven van de Vlaamse overheid, die naderhand bij decreet moeten worden goedgekeurd. De overheid kan de commissie advies vragen over een communicatie-initiatief. De commissie beoordeelt klachten over overheidscommunicatie en kan die communicatie op eigen initiatief toetsen aan de normen. Ze telt 15 leden, die door de parlementsfracties worden voorgedragen. Hoewel de commissie binnen drie maanden na de inwerkingtreding van het decreet had moeten worden samengesteld, was dat eind 2002 nog niet gebeurd.

Het decreet van 19 juli 2002 houdende controle op de regeringsmededelingen (B.S. 14 september 2002, tweede editie) richt bij het Vlaams Parlement een Controlecommissie voor Regeringsmededelingen op, die ambtshalve of na een klacht van een lid van het Vlaams Parlement nagaat of een regeringsmededeling niet tot doel had het imago van de regering, één of meer van haar ministers of een politieke partij

te beïnvloeden⁵. De Controlemmissie kan de betrokkene(n) een gemotiveerde blaam opleggen, die de voorzitter van het Vlaams Parlement publiek maakt. De regering of een minister kan voorafgaandelijk het advies van de Controlemmissie vragen. Bij een adviesverzoek, een klacht of een ambtshalve onderzoek vraagt de Controlemmissie een gemotiveerd advies aan de Expertcommissie voor Overheidscommunicatie. De samenstelling van de Controlemmissie zou in het reglement van het Vlaams Parlement worden geregeld. Ook die commissie was eind 2002 nog niet samengesteld.

Het bijzonder decreet van 19 juli 2002 houdende de controle op de mededelingen van de voorzitter van het Vlaams Parlement (B.S. 26 september 2002, tweede editie) bepaalt dat de Controlemmissie voor Regeringsmededelingen bevoegd is een gelijkaardig toezicht uit te oefenen op de mededelingen van de voorzitter van het Vlaams Parlement.

Deontologische Code – Ter aanvulling van zijn ‘Deontologische Code inzake dienstverlening aan de bevolking’ van 22 oktober 1997, keurde de commissie voor Reglement en Samenwerking op 11 juni een handleiding goed, waarin aangegeven wordt welke mogelijkheden een parlementslid heeft om aan sociale dienstverlening te doen.

‘Handvest van Vlaanderen’ – De voorzitter van het Vlaams Parlement, Norbert De Batselier (SP.A), stelde op 16 december een ontwerp van ‘Handvest van Vlaanderen’ voor, om het debat over een eigen Vlaamse ‘grondwet’ op gang te brengen. In een toespraak ter gelegenheid van het Feest van de Vlaamse Gemeenschap (11 juli) had De Batselier de federale overheid opgeroepen in de verklaring tot herziening van de grondwet, die in 2003 zou worden opgesteld, de mogelijkheid in te bouwen de deelstaten grondwetgevende bevoegdheid te geven, zoals dat in de meeste federale staten het geval is. Hij had aangekondigd tegen het einde van het jaar met een ontwerp tekst te komen.

Het ‘Handvest’ legde in 56 artikelen de essentiële rechten van de Vlamingen en de beleidsbeginselen van de Vlaamse overheid vast, en was daarmee ruimer dan een ‘klassieke’ grondwet. De Batselier zei dat hij zijn discussietekst zou bespreken met de fracties in het Vlaams Parlement en er tegelijk een ruime discussie met alle Vlamingen over op gang wilde brengen. Hij zou dat debat begin 2004 willen afronden met de proclamatie van een formele Vlaamse grondwet. Indien het Vlaams Parlement op dat ogenblik nog geen grondwetgevende bevoegdheid zou hebben, zou het Vlaams Parlement het ‘Handvest’ als een plechtige verklaring afkondigen in de vorm van een resolutie.

⁵ Ingevolge de Lambermontstaats hervorming heeft het Vlaams Parlement sinds 1 januari 2002 de bevoegdheid voor de controle op de regeringsmededelingen, die tot dan werd uitgeoefend door een federale parlementaire commissie, waarvan de Vlaamse regering evenwel het gezag betwistte.

Oorlogsverleden – Op 20 maart nam het Vlaams Parlement een resolutie aan “betreffende de aanbevelingen inzake het omgaan met het oorlogsverleden van Vlaanderen”. Het Vlaams Blok en Herman De Loor (SP.A.) stemden tegen, de drie NV-A’ers en Julien Demeulenaere (VLD) onthielden zich. De resolutie was een uitvloeisel van een symposium over oorlogsverleden en verzoening dat in 2001, op initiatief van de groep ‘Voorwaarts’, in het Vlaams Parlement was gehouden⁶. In de resolutie zegt het Vlaams Parlement dat “de tijd gekomen is om een nieuwe stap in de richting van de verzoening tussen alle Belgen te ondernemen”. De resolutie veroordeelt de collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog, erkent de ontsporingen bij de repressie en waarschuwt voor “ultraverrechtsing, extremisme en onverdraagzaamheid van de maatschappij”⁷. Voorzitter De Batselier van het Vlaams Parlement riep de Franstaligen op in hun parlementen een “identieke oefening” te doen en op een rationele manier collaboratie en repressie onder ogen te zien.

III. Bestuurlijke organisatie

Kerntakendebat – Het op 12 december 2001 begonnen overleg tussen de Vlaamse regering, de provincies en de gemeenten over de kerntaken van de overheid en de toewijzing daarvan aan een van de drie beleidsniveaus⁸, vorderde moeizaam. Minister-president Dewael klaagde er op 7 juni, op de persconferentie na het wekelijkse regeringsberaad, over dat er in de ambtelijke werkgroepen te veel over de verschuiving van bevoegdheden werd gesproken en te weinig over de grondvraag welke taken de overheid hoort te verrichten. Hij kondigde aan dat de Vlaamse regering op 19 juli een buitengewone vergadering zou wijden aan het kerntakendebat, om per beleidsdomein na te gaan welke overheidstaken afgestoten of in samenwerking met de privé-sector gedaan zouden kunnen worden. Die intentie bleef dode letter. Ook van het voornemen het kerntakendebat in november af te ronden, kwam niets in huis. Dat zou pas in april 2003 gebeuren.

Hervorming administratie – De hervorming van de Vlaamse administratie liep aanzienlijke vertraging op. Het was de bedoeling de vervanging van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap door dertien ministeries, met een beleidsondersteunend departement en beleidsuitvoerende intern verzelfstandigde agentschappen, op 1 januari 2003 te laten beginnen, maar op 8 november zei minister-president Dewael dat de hervorming pas tegen eind 2003 decretaal geregeld zou worden en pas na de verkiezingen van 13 juni 2004 operationeel zou worden. Op dat ogenblik was nog geen enkel van de drie ontwerpdecreten klaar die de hervorming zouden schragen (kaderdecreet Bestuurlijk Beleid, decreet over het adviesstelsel en Comptabiliteitsdecreet).

⁶ M. DEWEERDT, *a.w.*, pp. 328-329.

⁷ Voor de volledige tekst, zie *Parl. St.* VI. Parl. 997 (2001-2002), nr. 4.

⁸ M. DEWEERDT, *a.w.*, pp. 334-335.

De regering had op 8 maart beslist af te zien van haar plan om, naast de strategische adviesraden per beleidsdomein, één of meer 'metaraden' op te richten, die beleidsdomeinoverschrijdende adviezen zouden geven. Een en ander betekende dat de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV) geen metaraad zou worden, maar de strategische adviesraad voor het beleidsdomein Economie en Werkgelegenheid. De SERV zou wel nog advies kunnen geven over het ontwerp van begrotingsdecreet, maar niet langer over het begrotingsbeleid⁹. Na de vergadering van het Vlaams Economisch en Sociaal Overlegcomité (Vesoc) van 24 april werd meegedeeld dat de SERV zijn sociaal-economische overlegfunctie zou behouden.

Op 19 juli benoemde de Vlaamse regering dertien 'veranderingsmanagers' om de opdeling van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap in dertien ministeries te begeleiden.

Nog op 19 juli legde de Vlaamse regering, met het oog op onderhandelingen met de vakbonden, de krachtlijnen vast van het nieuwe beloningsbeleid voor de ambtenaren van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en enkele Vlaamse openbare instellingen (VOI's). Het loon zou niet langer afhangen van diploma's en anciënniteit. Graden en niveaus zouden worden vervangen door een functieclassificatie volgens de vereiste kennis en kunde, het probleembehandelingsvermogen en de verantwoordelijkheid van de functie. Er zouden 19 salarisklassen zijn; in elke klasse zou een loonvork van 80 tot 120% van het basissalaris gelden. Op basis van ervaring en na evaluatie van de competenties en prestaties zouden ambtenaren in een salarisklasse vooruitgang kunnen boeken.

Het nieuwe beloningssysteem zou in 2003 worden ingevoerd voor het topkader en de 'knelpuntenfuncties', en vanaf 2004 voor de hele ambtenarij. Berichten dat uit simulaties bleek dat de ambtenaren gemiddeld 10% loonsverhoging zouden krijgen, werden nadien genuanceerd.

Kiesstelsel – Tijdens een actualiteitsdebat in het Vlaams Parlement (7 mei) over het akkoord van 26 april onder de federale regeringspartijen over de hervorming van het kiesstelsel¹⁰, zei minister-president Dewael dat de meerderheidspartijen het Vlaams Parlement vanaf 2004 deels in een regionale kieskring, deels in vijf provinciale kieskringen wilden laten verkiezen. Het Vlaams Parlement kan, op grond van zijn institutionele of constitutionele autonomie, het kiesstelsel ten dele wijzigen. Daarvoor is een bijzonder decreet nodig, dat met twee derde van de stemmen moet worden goedgekeurd. De vier regeringsfracties beschikten niet over die meerderheid, maar Dewael zei niet van plan te zijn met de "democratische oppositie" over de hervorming van het kiesstelsel te willen onderhandelen.

⁹ De SERV is decretaal verplicht elk jaar in juli, dus voor de opmaak van de begroting, een advies uit te brengen over het begrotingsbeleid van de Vlaamse regering.

¹⁰ Zie in dit Jaarboek: M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2002, p. 242.

Gemeentedecreet – De Vlaamse regering keurde op 19 juli een voorontwerp van Gemeentedecreet goed, dat beoogde de autonomie van de gemeente te verruimen, het primaat van de politiek te versterken, de interne organisatie te versoepelen en de burger meer inspraak te geven¹¹.

Het voorontwerp voorzag, conform het aanvullend regeerakkoord van 9 juli 2001¹² in de rechtstreekse verkiezing van de burgemeester. Anders dan minister van Binnenlandse Aangelegenheden Van Grembergen had voorgesteld¹³, zouden de burgemeester en de vice-burgemeester niet in één maar in twee ronden worden verkozen. De eerste ronde zou samenvallen met de verkiezing van de gemeenteraadsleden. Indien geen kandidaat de volstrekte meerderheid zou halen, zouden twee weken later de twee best geplaatste teams in een tweede ronde aantreden. De verkozen burgemeester zou twee weken de tijd krijgen om een bestuurscoalitie te vormen. Indien dat niet zou lukken, zou hij aangewezen zijn op ‘cohabitatie’ met een schepencollege van een andere ‘kleur’. De burgemeester zou volgens het voorontwerp niet langer de voorzitter van de gemeenteraad zijn en zijn ambt niet mogen cumuleren met dat van parlaments- of provincieraadslid.

Schepenen zouden als college en niet langer individueel worden verkozen uit en door de gemeenteraad. Het aantal schepenmandaten zou verminderen (in heel Vlaanderen met 441). Voor een schepen zou eenzelfde cumulatiefverbod gelden als voor de burgemeester.

De gemeenteraad zou zelf zijn voorzitter verkiezen. Gemeenteraadsleden zouden het schepencollege kunnen interpellieren en met een constructieve motie van wantrouwen tot ontslag dwingen. Het inzagerecht van de raadsleden werd versterkt. Fracties zouden medewerkers in dienst kunnen nemen om hun werking te ondersteunen. Ten slotte zou de taak van de secretaris, die gemeentedirecteur zou worden genoemd, beter worden omschreven en zou de functie van ontvanger gesplitst worden in die van financieel diensthoofd en van gemeentelijk auditor. Gemeentedirecteur en financieel diensthoofd zouden de kern vormen van het managementteam dat de beleidsvoorbereiding en -uitvoering zou coördineren.

In hun advies over het voorontwerp van Gemeentedecreet kantten de Hoge Raad voor Binnenlands Bestuur en de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) zich tegen de rechtstreekse verkiezing van de burgemeester. De Hoge Raad zag tegenspraak tussen de versterking van de gemeenteraad en de versterking, door de rechtstreekse verkiezing, van de persoonlijke macht van de burgemeester, en voorspelde “mediagevoelige conflicten” tussen gemeenteraad en burgemeester. De Hoge Raad stelde voor de burgemeester door de gemeenteraad te laten verkiezen.

Op 8 november keurde de Vlaamse regering het voorontwerp een tweede keer goed en stuurde het voor advies naar de Raad van State. Met de adviezen van de

¹¹ Ingevolge de Lambermontstaatshervorming zijn de gewesten sinds 1 januari 2002 bevoegd voor de organisatie van het binnenlands bestuur.

¹² M. DEWEERDT, Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 2001, *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 329-331.

¹³ *Ibidem*, p. 359.

Hoge Raad en de VVSG werd geen rekening gehouden. De Vlaamse regering schrapte wel de vermindering van het aantal schepenen. Ze kwam daarmee tegemoet aan de Vlamingen in de zeven faciliteitengemeenten waar de schepenen rechtstreeks verkozen worden (Voeren en de zes randgemeenten: Drogenbos, Kraainem, Linkebeek, Sint-Genesius-Rode, Wemmel en Wezembeek-Oppem). Uit simulaties was gebleken dat in de zes randgemeenten maar één van de vier Vlaamse schepenen zou overblijven.

Provinciedecreet – Aansluitend bij het ontwerp van Gemeentedecreet keurde de Vlaamse regering op 22 november een ontwerp van Provinciedecreet goed. Het beoogde de rol van de provincieraadsleden te versterken, de interne organisatie te versoepelen, een modern personeelsbeheer mogelijk te maken en de inspraak van de burger te verhogen. De provincieraad zou niet meer worden voorgezeten door de gouverneur, maar zelf een voorzitter kunnen verkiezen. Provincieraadsleden zouden een ruim inzagerecht en een interpellatierecht krijgen. De provincieraad zou een constructieve motie van wantrouwen kunnen indienen tegen de bestendige deputatie. Burgers zouden voorafgaand aan de zitting van de provincieraad vragen kunnen stellen aan de bestendige deputatie en zelfs punten op de agenda van de provincieraad kunnen laten zetten.

Gemeentefonds – Het decreet van 5 juli 2002 tot vaststelling van de regels inzake de dotatie en de verdeling van het Vlaams Gemeentefonds (B.S. 31 augustus 2002, tweede editie) hervormde en verhoogde de middelen van het Gemeentefonds. Aan het Gemeentefonds werden, met ingang van 1 januari 2003, de middelen toegevoegd van het Investeringsfonds, alsook het deel van het Sociaal Impulsfonds (SIF) dat over alle gemeenten werd verdeeld. Het Investeringsfonds, dat in 1991 was opgericht om de subsidies voor investeringen te groeperen, en het SIF, dat in 1996 was ingesteld om de kansarmoede te bestrijden, werden opgeheven. De basisdotatie van het Gemeentefonds (begrotingsjaar 2003) kwam daardoor op 1,543 miljard euro. Ze is gekoppeld aan de inflatie en de geraamde groei van het bruto nationaal inkomen van het betrokken begrotingsjaar.

De criteria voor de verdeling van het Gemeentefonds werden herzien, om beter rekening te houden met het belastingvermogen van de gemeente, de centrumfunctie, de bestuurskracht van kleinere gemeenten en de zorg voor de open ruimte en de landelijkheid. Het decreet voorziet in een 'fiscale penalisering', die erin bestaat dat de Vlaamse overheid vanaf 2004 een deel van de dotatie inhoudt van gemeenten met een lage fiscaliteit (aanvullende personenbelasting van minder dan 5% en opcentiemen op de onroerende voorheffing van minder dan 700). Elke gemeente kreeg de waarborg dat ze in 2003 in absolute cijfers niet minder zou ontvangen dan in 2002.

Stedenfonds en Stadsvernieuwingsfonds – Bij decreet van 13 december 2002 tot vaststelling van de regels inzake de werking en de verdeling van het Vlaams Stedenfonds (B.S. 29 januari 2003) werd een Stedenfonds opgericht om steden en

de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) in Brussel te ondersteunen bij het voeren van een duurzaam stedenbeleid, dat erop gericht is de stadsvlucht te stoppen en het democratische draagvlak in de steden te verhogen. Concrete doelstellingen van het stedenbeleid zijn: de verhoging van de leefbaarheid van de steden, het tegengaan van dualisering en de verhoging van de kwaliteit van het bestuur.

Het Stedenfonds kwam, per 1 januari 2003, in de plaats van het Sociaal Impulsfonds (SIF) dat in 1996 was ingesteld om de kansarmoede te bestrijden, inzonderheid in de stedelijke achterstandswijken. Het deel van de SIF-middelen dat over alle gemeenten werden verdeeld, werd naar het Gemeentefonds overgeheveld (zie boven). Het deel dat naar het dertigtal gemeenten met de grootste kansarmoede ging (bijna 100 miljoen euro in 2002), kwam in het Stedenfonds terecht. Van het Stedenfonds gaat 10% naar de VGC. Van de rest gaat 75% naar Antwerpen en Gent, en 25% naar elf centrumsteden (Aalst, Brugge, Genk, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout). Het geld wordt verdeeld op basis van het bevolkingsaantal.

Het decreet van 22 maart 2002 houdende ondersteuning van stadsvernieuwingsprojecten (B.S. 7 mei 2002) richtte het Stadsvernieuwingsfonds op, waarop steden een beroep kunnen doen om, samen met de particuliere sector (die minimum 30% moet en maximum 50% mag inbrengen), innoverende projecten te realiseren die de kwaliteit van de fysieke leefomgeving in bepaalde stadsdelen verbeteren. In het fonds werd 25 miljoen euro ingebracht uit het Fonds voor Eenmalige Uitgaven¹⁴. Aanvankelijk zouden de twee grote steden (Antwerpen en Gent) en de elf hierboven genoemde centrumsteden op het Stadsvernieuwingsfonds een beroep kunnen doen, maar uiteindelijk werd het ook voor 23 provinciale steden opengesteld.

OCMW – Met het decreet van 5 juli 2002 houdende wijziging van de organieke wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn, wat betreft de openbaarheid van de vergaderingen (B.S., 14 augustus 2002) maakte het Vlaams Parlement de vergaderingen van de raad voor maatschappelijk welzijn in principe openbaar. Alleen wanneer een tweederde meerderheid van de raadsleden anders beslist of wanneer het om personen gaat, vergadert de OCMW-raad achter gesloten deuren.

IV. Begrotingsbeleid

BTW-dispuut – De NV Aquafin kreeg op 14 januari een dwangbevel voor de betaling van 190 miljoen euro achterstallige BTW. Aquafin, een NV van publiek recht die instaat voor de afvalwaterzuivering in Vlaanderen, had sinds haar

¹⁴ Oorspronkelijk was het de bedoeling het Stadsvernieuwingsfonds te stijven met een deel van de opbrengst van de verkoop van GIMV-aandelen. De beursgang van de GIMV werd, wegens het slechte beursklimaat, evenwel afgeblazen.

oprichting in 1991 op haar facturen aan de Vlaamse overheid 6 % BTW aangerekend. Het federale ministerie van Financiën had in 2001 laten weten dat het tarief van 21 % van toepassing was. De Vlaamse regering betwistte dat en steunde het beroep dat Aquafin bij de rechtbank had ingesteld.

Het Laatste Nieuws meldde op 24 januari dat de BTW-administratie aan de federale regering had voorgesteld de navordering van de achterstallige BTW kwijt te schelden, omdat bij vier controles nooit opmerkingen waren gemaakt. Zowel de federale minister van Financiën, Reynders, als de regeringscommissaris voor de strijd tegen de grote fiscale fraude, Alain Zenner, zei in een reactie op het bericht dat de BTW-vordering niet kon worden kwijtgescholden, omdat een precedent zou worden geschapen waarop burgers zich zouden kunnen beroepen.

De kwestie kwam op 29 november ter sprake in het Overlegcomité. De federale regering toonde zich bereid door een wetswijziging het BTW-tarief voor infrastructuurwerken voor afvalwaterzuivering op 6 % te brengen, mits de Europese Commissie daarmee akkoord zou gaan. Voor de achterstallige BTW die de federale administratie navorderde, werd beslist de uitkomst van het rechtsgeding van Aquafin tegen de belastingadministratie af te wachten.

Begroting-2002 – Uit een nota van 4 februari van minister van Financiën en Begroting Dirk Van Mechelen, waar *De Financieel-Economische Tijd* op 9 februari melding van maakte, bleek dat bij de controle van de begroting voor 2002, door een overschatting van de inkomsten en een onderschatting van de uitgaven, een 'gat' van 319,2 miljoen euro zou moeten worden gedicht om aan de norm van de Hoge Raad van Financiën (HRF) – een financieringsoverschot van 337,13 miljoen euro – te voldoen. Van Mechelen relativeerde het bericht en herinnerde eraan dat de regering eind 2001, via het Fonds voor Eenmalige Uitgaven (FEU), een 'conjunctuurreserve' van 138 miljoen euro had aangelegd¹⁵.

De Vlaamse regering keurde op 29 maart de aanvullingsbegroting goed. De groeiverwachting werd verlaagd van 2 naar 1%. De kredieten aan de Vlaamse openbare instellingen (VOI's) werden met 135 miljoen euro verminderd door bij hen reserves af te romen. In plaats van de conjunctuurreserve aan te spreken, sneed de regering in alle departementen 1 % van de uitgaven weg, uitgezonderd in Onderwijs, Welzijn en Binnenlandse Aangelegenheden, waar 0,6 % werd geschrapt. Die maatregel bracht 115 miljoen euro op. Een beslissing over de zorgverzekering, waar een tekort van 20 miljoen euro dreigde te ontstaan, werd naar de opmaak van de begroting voor 2003 verschoven, maar zou uiteindelijk later geregeld worden (zie verder).

Na de begrotingsaanpassing was het oorspronkelijke overschot van 85,1 miljoen euro omgeslagen in een tekort van 100 miljoen euro. Dat was het gevolg van het feit dat de gewesten in 2002 maar 11/12de van de 'nieuwe' gewestbelastingen zouden ontvangen, die hun ingevolge het Lambermontakkoord vanaf 1 januari toekwamen. De doorstorting van die belastingen door de federale overheid

¹⁵ M. DEWEERDT, *a.w.*, p. 338.

gebeurt immers de maand na de inning. Daartegenover stond dat de overeenstemmende vermindering van de personenbelastingdotatie, die de minderinkomsten van de federale overheid compenseert, volledig zou worden doorgevoerd. Voor Vlaanderen bedroeg het eenmalige verschil meer dan 100 miljoen euro. Dat bedrag had echter geen gevolgen voor de HRF-norm¹⁶.

De regering besliste tijdens de begrotingscontrole 317,5 miljoen euro uit het FEU vrij te maken voor openbare werken (150 miljoen), de pre- en cofinanciering van NMBS-investeringen (5,6 miljoen), het Interuniversitair Micro-elektronica Centrum (IMEC, 37,5 miljoen euro), milieu-investeringen (37,5 miljoen) en de warme sanering van de varkenssector (25 miljoen), vrije internaten, scholeninfrastructuur en enkele kleinere posten (samen 62,5 miljoen euro).

Op 25 oktober besliste de regering voor 122,7 miljoen euro begrotingskredieten die ze niet zou uitgeven, de bestemming 'provisioneel krediet' te geven, zodat de som eind 2002 automatisch in het FEU terecht zou komen. Daarnaast versaste ze nog eens 25 miljoen euro naar de reserves van het Zorgfonds. Door een herschikking in haar begroting maakte minister van Welzijn Vogels 20 miljoen vrij om het tekort in de zorgverzekering bij te passen. De regering besliste ook de bicommunautaire tweetalige voorzieningen in Brussel tot het zorgverzekeringsstelsel toe te laten.

Volgens minister van Financiën en Begroting Dirk Van Mechelen sloot de Vlaamse overheid haar rekeningen over 2002 met een overschot van 271,2 miljoen euro en was haar schuld in 2002 met 650 miljoen euro verminderd tot 3,897 miljard euro. Conform de Europese ESR-begrotingsnormen, die voor het eerst van toepassing waren op het begrotingsjaar 2002 en die ook de HRF hanteerde, bedroeg het financieringsoverschot volgens Van Mechelen 210,7 miljoen euro, 12,6 miljoen meer dan de doelstelling.

Begroting-2003 – In zijn jaarlijks begrotingsadvies (10 juli) zei de SERV dat de Vlaamse regering voor het eerst de opmaak van de begroting voor het volgende jaar zou moeten beginnen zonder ruimte voor nieuwe initiatieven. Bij ongewijzigd beleid zou er in 2003 zelfs een tekort zijn van 327 miljoen euro. De sociale partners zeiden dat het 'tekort' geen reden mocht zijn om de begrotingsnormering te versoepelen. Alleen wanneer de conjunctuur zou tegenvallen, zou de schuldafbouw wat teruggeschroefd kunnen worden. *De Financieel-Economische Tijd* berichtte op 31 juli over een nota waarin minister Van Mechelen gewag maakte van een tekort van 620 miljoen euro.

Op 12 september legde de Vlaamse regering de uitgangspunten voor de begroting-2003 vast. Ze besliste uit te gaan van een economische groei van 2 %. Het verschil met de vooruitzichten van het Planbureau, dat een groei van 2,4 % verwachtte, zou als conjunctuurbuffer worden gebruikt (30 miljoen euro). Na de vergadering van de regering werd gezegd dat een tekort van 202 miljoen euro weggewerkt zou moeten worden.

¹⁶ De HRF ging ermee akkoord de begrotingsdoelstelling voor 2002 aan te passen. De Vlaamse overheid zou een overschot van nog maar 198,1 miljoen euro moeten realiseren.

Op 15 september werd de Vlaamse regering het politiek eens over de ontwerp-begroting voor 2003. Drie dagen later werden de laatste technische details geregeld. De inkomsten werden geraamd op 17,230 miljard euro, de uitgaven op 17,222 miljard euro. De ontwerp-begroting vertoonde een overschot van 8 miljoen euro. Volgens de norm van de Hoge Raad van Financiën (HRF) moest er, conform het samenwerkingsakkoord van 15 december 2000 tussen de federale regering en de deelstaatregeringen, een financieringsoverschot zijn van 324,7 miljoen euro. De ontwerp-begroting bleef daar 38 miljoen euro boven. De regering had er voor de berekening van het HRF-saldo voor het eerst rekening mee gehouden dat 1 % van de kredieten niet zou worden gebruikt. Dat 'handigheidje' van de 'onderbenutting', dat de federale regering en de andere deelstaatregeringen al langer gebruikten, was goed voor 172,2 miljoen euro.

De regering dichtte het resterende 'gat' van 202 miljoen euro door sommige betalingen meer in de tijd te spreiden, de renovatiepremies in de woningbouw (30 miljoen) af te schaffen, het PC/KD-project (computers in de scholen) niet te verlengen en te snoeien in externe consultancy bij de Vlaamse administratie. De verlaging van de successie- en de registratierechten zou minder kosten dan eerst was gedacht. De bijdrage voor de zorgverzekering voor 2003 werd verhoogd van 10 naar 25 euro, behalve voor de ca. 500.000 WIGW's (weduwen, invaliden, gepensioneerden met een laag pensioen en wezen). Tegelijk werd beslist de uitkeringen voor thuiszorg voor alle zorgbehoevenden gelijk te schakelen op 90 euro per maand, ongeacht of het om professionele of mantelzorg gaat¹⁷. De regering bevestigde de eerder gemaakte afspraak de zorgverzekering per 1 oktober 2002 uit te breiden tot de bewoners van rusthuizen en psychiatrische instellingen, die een vergoeding van 125 euro per maand kunnen krijgen. Voorts besloot de regering, bovenop de jaardotatie uit de algemene middelen, eenmalig 25 miljoen euro uit het FEU naar het Zorgfonds over te hevelen. De oppositiepartijen, de ziekenfondsen en de vakbonden hadden kritiek op de verhoging van de zorgverzekering-premie.

In de begroting werd extra geld vrijgemaakt voor het onderwijs (voor de toegezegde loonsverhoging in juni 2003 en de verhoging van de werkmiddelen en de studietoelagen), onderzoek en ontwikkeling (42 miljoen euro), het wegwerken van de wachtlijsten in de gehandicaptensector (7,5 miljoen euro) en de gemeenten (verhoging van het Gemeentefonds).

Vooruitlopend op de begrotingscontrole in de lente 2003 gaf de regering al een bestemming aan ruim 210 miljoen euro uit het FEU: 100 miljoen voor verkeersveiligheid (wegwerken van zwarte punten), 37,5 miljoen euro voor investeringen in bejaardenzorg (840 extra rusthuisbedden), 25 miljoen euro voor het milieubeleid (bodemsaneringsfonds, riolering), 25 miljoen voor onderzoek en ontwikkeling en 25 miljoen voor sociale huisvesting (voor projecten met privaat-publieke samenwerking)

¹⁷ Tegelijk werd de uitkering van 125 euro geschrapt voor wie tegelijk professionele thuiszorg en mantelzorg krijgt.

In de 'Verklaring van de Vlaamse regering betreffende de algemeen maatschappelijke situatie en de krachtlijnen van de begroting 2003' die hij op 23 september in het Vlaams Parlement aflegde, verzette minister-president Dewael zich tegen een federalisering van de zorgverzekering, die hij de "eerste pijler van de Vlaamse sociale zekerheid" noemde. Op de kritiek over de verhoging van de zorgbijdrage repliceerde hij met de verwijzing naar de afschaffing van het kijk- en luistergeld, die elk Vlaams gezin 225 euro winst per jaar oplevert. "Zijn we in Vlaanderen zo verzuurd geworden dat we moeilijk doen over die verhoging met 15 euro", vroeg hij zich af. Dewael riep op tot loonmatiging en kondigde aan dat in maart 2003 een eerste Open Technologiedag zou worden gehouden, in opvolging van Flanders Technology International¹⁸. Hij zei nog dat er een ontwerpdecreet in voorbereiding was over de toekenning van fiscale voordelen aan beleggers in risicokapitaal.

Begin oktober raakte bekend dat het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) het bruto nationaal inkomen (BNI) voor de jaren 1999, 2000 en 2001 had verlaagd, van resp. 2,51 naar 2,47 %, 2,82 naar 2,22 % en 1 naar 0,5 %¹⁹. Ingevolge de koppeling van de dotatie die de gemeenschappen en de gewesten jaarlijks van de federale overheid ontvangen aan de groei van het BNI, zou de Vlaamse overheid in 2003 ongeveer 210 miljoen euro minder ontvangen dan waarin de ontwerpbeegroting voorzag. De Vlaamse regering drong aan op een verificatie van de INR-cijfers en een betere vertegenwoordiging van de deelstaten in het INR, maar aanvaardde de toepassing van de Financieringswet. In het Vlaams Parlement, waar de kwestie op 23 oktober ter sprake kwam, zei minister Van Mechelen dat hij de ontwerpbeegroting voor 2003 niet zou aanpassen, maar met de minderinkomsten wel rekening zou houden bij de aanpassing van de begroting, in het voorjaar 2003.

Fiscale maatregelen – Het Vlaams Parlement keurde op 16 januari het ontwerpdecreet goed dat, met ingang van 1 januari 2002, de registratierechten in het Vlaamse Gewest verlaagt van 12,5 naar 10 % en, voor bescheiden woningen ('klein beschrijf') van 6 naar 5 %. Voorts stelde het decreet van 1 februari 2002 houdende wijziging van het Wetboek der registratie-, hypotheek en griffierechten (B.S. 28 februari 2002) bij de aankoop van een eerste woning de eerste schijf van 12.500 euro van de aankoopprijs vrij van registratierechten. Het regelde ten slotte de 'meeneembaarheid' van eerder betaalde registratierechten, met een maximum van 12.500 euro per transactie.

¹⁸ *De Standaard* had op 11 april gemeld dat Flanders Technology International een stille dood was gestorven. De negende editie van de technologiebeurs had in de lente 2002 moeten plaatshebben, maar in 2001 was, zonder daar ruchtbaarheid aan te geven, beslist het project stop te zetten. De eerste tweejaarlijkse technologiebeurs had in 1983 plaats, in het kader van de 'Derde industriële revolutie in Vlaanderen' (DIRV) van toenmalig minister-president Gaston Geens. In 1993 werd beslist de beurs om de drie jaar te houden. In 1999 was het aantal exposanten en bezoekers onder de verwachting gebleven.

¹⁹ Zie hiervoor ook in dit Jaarboek: M. DEWEERDT, *Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2002*, p. 232.

Met terugwerking tot 1 januari 2002 schafte het decreet van 29 maart 2002 houdende invoering van het nultarief inzake het kijk- en luistergeld (B.S. 27 april 2002) het kijk- en luistergeld feitelijk af (voor de wettelijke afschaffing is de Vlaamse overheid niet bevoegd). De Vlaamse regering had de maatregel in haar 'Septemberverklaring' van 1 oktober 2001 in het vooruitzicht gesteld.

Het decreet van 20 december 2002 houdende bepalingen tot begeleiding van de begroting 2003 (B.S. 31 december 2002, vierde editie) voorziet in de tijdelijke vermindering, van 1 januari 2003 tot 31 december 2005, van de schenkingsrechten voor bouwgronden. In de rechte lijn en tussen echtgenoten werden de heffingspercentages tot en met de schijf van 100.000 tot 150.000 euro met telkens 2 procentpunten verlaagd. Voor schenkingen tussen andere personen werd het tarief voor de schijf tot 150.000 euro met 10% verminderd. Met de maatregel hoopte de Vlaamse overheid de schenking van bouwgronden door ouders of familieleden aan te moedigen, om het jonge gezinnen makkelijker te maken hun bouwplannen te realiseren.

Hetzelfde programmadecreet voerde vanaf het aanslagjaar 2003 vrijstelling en vermindering van de onroerende voorheffing in voor bepaalde verbouwingen. Bij de omvorming van een klein handelspand tot een woning is er gedurende drie jaar vrijstelling van de onroerende voorheffing. Bij de renovatie van een verwaarloosde of onbewoonbare woning geldt het nieuwe, hogere kadastraal inkomen pas na 5 jaar en blijft de eigenaar gedurende die tijd onroerende voorheffing betalen op het oude, lagere kadastraal inkomen.

Ten slotte voerde het programmadecreet voor de successierechten een gunstregeling in voor zwaar gehandicapten (vrijstelling van successierechten tot, afhankelijk van de leeftijd, 54.000 euro [rechte lijn] of 18.000 euro [andere gevallen]). Het voordelige tarief voor erfenissen in rechte lijn (3%) werd uitgebreid voor legaten tussen pleegouders en pleegkinderen.

V. Economie en werkgelegenheid

Actieplan Ondernemen – Minister van Economie Gabriëls stelde op 23 januari een 'Actieplan Ondernemen' voor om de groei van de bedrijven in Vlaanderen te versterken. Het paste in de doelstelling van het Pact van Vilvoorde om Vlaanderen tegen 2010 uit te bouwen tot een van de meest aantrekkelijke regio's in de EU voor de ontwikkeling van ondernemingsactiviteiten. Het Actieplan, voor de periode 2002-2003, werd in overleg met de ondernemersorganisaties opgesteld. Het bevatte vijf krachtlijnen: versterking van de financiële structuur van de bedrijven; bevordering van het ondernemerschap; vermindering van de administratieve lastendruk; internationaal ondernemen; ruimte om te ondernemen.

Om de financiële structuur van de bedrijven te versterken, stelde Gabriëls voor de afvalwaterheffing voor bedrijven met 30 miljoen euro te verlagen. Wel zou de

lastenverlaging gekoppeld worden aan duurzaamheidsvoorwaarden²⁰. Om beleggingen van particulieren in risicokapitaal fiscaal aan te moedigen, zou 10 miljoen euro worden vrijgemaakt.

Voor de bevordering van het ondernemerschap zou het budget voor adviescheques vertienvoudigd worden tot 5 miljoen euro. Met de cheques zouden bijna duizend kleine bedrijven externe expertise kunnen aantrekken tegen verminderde prijs. Studenten aan hogescholen en universiteiten zouden kunnen deelnemen aan een ondernemingsplanwedstrijd.

De verlaging van de administratieve drempel zou vorm krijgen in de oprichting van een Huis van de Vlaamse Economie als 'uniek fysiek loket' in elke provincie. De vernieuwde website Ondernemen in Vlaanderen zou het 'uniek virtueel loket' van de ondernemingen worden.

In de krachtlijn 'Internationaal ondernemen' werd de fusie van Export Vlaanderen en de Dienst Investeren in Vlaanderen tot 'Flanders Investment and Trade' (FIT) in het vooruitzicht gesteld²¹. De nieuwe instelling zou het enige aanspreekpunt worden voor exportbevordering.

Om meer ruimte te creëren om te ondernemen, zou er een urgentieprogramma komen om 56 bedrijventerreinen bouwrijp te maken. Niet-aangesneden niet-strategische reserves van bedrijventerreinen en niet meer gebruikte verlaten sites zouden op de markt worden gebracht.

Ondersteuningsbeleid – Op 4 oktober begon in de commissie voor Economie en Werkgelegenheid van het Vlaams Parlement de bespreking van het ontwerp van kaderdecreet over het economisch ondersteuningsbeleid, dat de regelgeving voor de expansiesteun vereenvoudigde en moderniseerde, en in overeenstemming bracht met de Europese richtlijnen. Bij de toekenning van overheidssteun aan bedrijven zou met een gesloten in plaats van een open budget worden gewerkt. De toekenning zou gebeuren volgens een 'call-systeem', waarbij bedrijven die op steun een beroep willen doen, met elkaar in competitie treden. Het ontwerpdecreet zou in 2003 door het Vlaams Parlement worden goedgekeurd.

²⁰ In de commissie voor Leefmilieu van het Vlaams Parlement kantten de SP.A en Agalev zich op 21 februari tegen de vermindering van de afvalwaterheffing voor bedrijven. Minister van Leefmilieu Dua zei dat het plan van Gabriëls indruiste tegen de Europese regel 'de vervuiler betaalt' en "zeker niet doorgevoerd kan worden".

²¹ Op 19 april werd bekend dat Marc Van Craen wegging als algemeen directeur van Export Vlaanderen, twee jaar na zijn aanstelling. Officieel verluide dat federaal minister van Buitenlandse Zaken Michel de gedetacheerde diplomaat terugriep, maar in CD&V-kringen werd gesuggereerd dat Van Craen, die als christen-democraat bekend stond, opzij werd geschoven. Begin 2002 had minister Gabriëls al Jean-Pierre Vandelloo, de topman van de Dienst Investeren in Vlaanderen, ontslagen. Vandelloo zou eveneens van CD&V-strekking zijn. Van Craen werd in juli opgevolgd door Christian Vermeulen, die sinds 1999 lid was van het directiecomité van Agfa-Gevaert. Vermeulen was de vierde manager sinds de Vlaamse Dienst voor Buitenlandse Handel in 1996 werd opgevoerd tot Export Vlaanderen.

Werkgelegenheidsakkoord – Nadat de Interministeriële Conferentie voor de Werkgelegenheid op 21 februari beslist had twee van de vijf aanmoedigingspremies uit het Vlaamse Werkgelegenheidsakkoord 2001-2002 te 'federaliseren'²², rees er onder de Vlaamse sociale partners een dispuut over de bestemming van het geld dat daardoor was vrijgekomen. De vakbonden wilden dat het geld gebruikt zou worden om het (niet-gefederaliseerde) zorg- en opleidingskredietstelsel te versterken, het Vlaams Economisch Verbond vond dat een deel van de middelen naar economische maatregelen zou moeten gaan. Afgesproken werd de kwestie bij de evaluatie van het Werkgelegenheidsakkoord, in het najaar, te regelen. Voordien evenwel hadden de Vlaamse regering en het Vlaams Parlement bij de aanpassing van de begroting van 2002 het krediet voor de aanmoedigingspremies met 8,4 miljoen euro verminderd. Het grootste deel van het op die manier vrijgekomen geld ging naar het Herplaatsingsfonds om ex-Sabena-werknemers aan een baan te helpen.

Op 11 oktober, tastten minister-president Dewael en de sociale partners de slaagkansen en contouren van een Werkgelegenheidsakkoord voor 2003-2004 af. Dewael vroeg de maatregelen uit het Werkgelegenheidsakkoord 2001-2002, meer bepaald de opleidingscheques en de aanmoedigingspremies, te evalueren. Vakbonden, werkgevers en ondernemers zeiden met de onderhandelingen te willen wachten tot er duidelijkheid zou zijn over de resultaten van het federale overleg over een sociaal akkoord voor 2003-2004 en over de som die de Vlaamse regering voor een nieuw Werkgelegenheidsakkoord wenste vrij te maken. De Vlaamse regering liet verstaan de voorstellen van de sociale partners af te wachten alvorens een beslissing te nemen over de beschikbare middelen. Als gevolg van een en ander zou het sociale overleg op het Vlaamse beleidsniveau pas na de jaarwisseling op gang komen.

Uit de evaluatie van het Werkgelegenheidsakkoord 2001-2002 in het Vlaams Economisch en Sociaal Overlegcomité (Vesoc), op 21 oktober, bleek intussen dat tot eind september 8.202 werknemers een aanmoedigingspremie hadden aangevraagd, waarvan 98% voor een of andere vorm van zorgkrediet. Voor een opleidingskrediet waren er amper 121 aanvragen. Van de 3 miljoen opleidingscheques waren er eind september nog maar 525.900 uitgegeven.

Vlaamse CAO's – De Raad van State bracht op 28 maart advies uit over het ontwerpdecreet over de algemeenverbindendverklaring van sectorale akkoorden over gewest- en gemeenschapsaangelegenheden, dat de Vlaamse regering op 16 februari 2001 principieel had goedgekeurd. De vakbonden hadden het ontwerpdecreet overbodig genoemd en gezegd dat het bestaande juridische kader volstond om over gewestmateries sociale akkoorden te sluiten.

In zijn advies zei de Raad van State dat er geen bevoegdheidsprobleem rees. Hij stelde integendeel dat enkel de gewesten en de gemeenschappen collectieve arbeidsovereenkomsten (CAO's) die handelen over gewest- resp. gemeenschaps-

²² Zie in dit Jaarboek: M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2002, p. 285.

materies algemeen verbindend kunnen verklaren. Volgens de Raad van State is, ingevolge de staatshervorming, de federale regering "niet langer bevoegd om (bepalingen van) collectieve arbeidsovereenkomsten die betrekking hebben op aangelegenheden die behoren tot de bevoegdheden van de gemeenschappen en de gewesten algemeen verbindend te verklaren". De Raad van State beklemtoonde wel dat de organisatie van het sociaal overleg, dat de totstandkoming van CAO's voorafgaat, een federale bevoegdheid is gebleven.

Het advies lokte uiteenlopende reacties uit. Het ABVV, dat zich het felst tegen 'Vlaamse CAO's' had gekant, zei dat de bekrachtiging van CAO's door de gewesten en gemeenschapsregeringen de "laatste stap" was die aanvaard kon worden en kante zich tegen de creatie van eigen Vlaamse sociale overlegorganen. Het ACV zei de bevoegdheidsverdeling te aanvaarden, maar er geen voorstander van te zijn nieuwe overlegstructuren in het leven te roepen. Het VEV en de Unie van Zelfstandige Ondernemers (Unizo) waren van oordeel dat het advies er de sociale partners zou moeten toe aanzetten een debat te voeren over de (re)organisatie van het sociaal overleg. De meeste sociale partners hadden vragen over de praktische gevolgen van de eventuele goedkeuring van het ontwerpdecreet van de Vlaamse regering.

Nadat de Vlaamse regering het ontwerpdecreet bij het Vlaams Parlement had ingediend, riep federaal minister van Werkgelegenheid Onkelinx de sociale partners en haar regionale ambtgenoten bijeen voor overleg op 18 juni. Omdat de Waalse gewestregering niet geneigd was een gelijkkluidend decreet uit te vaardigen, suggereerde Onkelinx de algemeenverbindendverklaring van CAO's te schrappen. De vergadering eindigde zonder besluit.

Op 4 september meldde *De Standaard* dat er een compromis in de maak was: afhankelijk van de inhoud, zouden CAO's door ofwel de federale regering, ofwel de gewestregeringen, ofwel de federale regering én de gewestregeringen worden bekrachtigd. Die regeling impliceerde dat alle gewesten een 'CAO-decreet' zouden uitvaardigen. In *De Financieel-Economische Tijd* (14 september) zei de Waalse minister van Werkgelegenheid, Marie Arena, dat de Waalse regering dat niet van plan was. Volgens haar was de bekrachtiging van CAO's een federale bevoegdheid en konden de gewestregeringen enkel mee ondertekenen.

Op 20 september sloten de federale regering en de gewestregeringen een samenwerkingsakkoord "over de bindende kracht van collectieve arbeidsovereenkomsten". In het akkoord verbond de federale overheid er zich toe alle CAO's op de website van de federale overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg te publiceren. Wanneer zij dat nodig achten, kunnen de gewesten en de gemeenschappen de bepalingen van de CAO's die op hun bevoegdheid betrekking hebben, algemeen verbindend verklaren.

In een persbericht over het samenwerkingsakkoord zei Onkelinx dat de CAO's "ondeelbaar" zijn en dat de gewestministers enkel een tweede handtekening onder het federale besluit over de algemeenverbindendverklaring kunnen zetten. Tijdens de bespreking van het ontwerpdecreet in het Vlaams Parlement noemde de Vlaamse minister van Werkgelegenheid, Renaat Landuyt, de verklaring van

Onkelinx "een laatste federale stuiptrekking". Hij zei dat de Vlaamse regering van elke CAO zou nagaan of ze bepalingen bevat die betrekking hebben op gemeenschaps- of gewestbevoegdheden, en in voorkomend geval zou beslissen die bepalingen al dan niet algemeen verbindend te verklaren. Landuyt beklemtoonde dat van medeondertekening geen sprake was. Als de Vlaamse regering delen van een CAO algemeen verbindend verklaart, zou dat gebeuren met een apart besluit, dat los van het federale besluit in het *Belgisch Staatsblad* zou worden gepubliceerd. Het Vlaams Parlement keurde het ontwerpdecreet op 20 november goed. Met een amendement was het toepassingsgebied uitgebreid: niet alleen bepalingen in CAO's voor een bedrijfstak kunnen door de Vlaamse regering algemeen verbindend worden verklaard, maar ook bepalingen in CAO's voor verschillende bedrijfstakken. Het decreet van 29 november 2002 houdende de algemeen verbindend verklaring van akkoorden tussen werknemers- en werkgeversorganisaties betreffende gemeenschaps- en gewestaangelegenheden werd op 17 december 2002 in het *Belgisch Staatsblad* gepubliceerd. De Waalse regering tekende er in 2003 vernietigingsberoep tegen aan.

VDAB – Het decreet van 28 juni 2002 betreffende de oprichting van de vennootschappen T-Groep en Werkholding (B.S. 11 juli 2002) maakte de vier commerciële diensten los van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB). Het uitzendkantoor T-Interim, VDAB-Consult (werving en selectie), VDAB-Outplacement en de commerciële beroepsopleiding werden ondergebracht in de naamloze vennootschap T-Groep, waarvan de aandelen volledig in handen zouden komen van Werkholding, die de vorm van een naamloze vennootschap met sociaal oogmerk zou krijgen. Het decreet was een eerste stap in de hervorming van de VDAB die in het regeerakkoord in het vooruitzicht was gesteld. In een tweede fase zouden de niet-commerciële beroepsopleiding en de arbeidsmarktbe-middeling in twee aparte entiteiten worden ondergebracht, die overkoepeld zouden worden door de Werkholding.

VI. Infrastructuur en mobiliteit

Deurganckdok – Op grond van het decreet van 14 december 2001 voor enkele bouwvergunningen waarvoor dwingende redenen van groot algemeen belang gelden, het zogenaamde Nooddecreet²³, verleende de Vlaamse regering op 18 maart elf stedenbouwkundige vergunningen voor de bouw van de kaaimuren van het Deurganckdok (op de Linkerscheldeoever), de baggerwerken en terreinop-hogingen, een leefbaarheidsbuffer rond het dorp Doel, de ontsluitingswegen, de spoorinfrastructuur en drie natuurcompensatiegebieden. Conform het Nooddecreet bekrachtigde het Vlaams Parlement op 27 maart de bouwvergunningen (decreet van 29 maart 2002, B.S. 30 maart 2002, tweede editie). Daardoor was tegen

²³ M. DEWEERDT, Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 2001, *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 341-342.

de toekenning van de vergunningen geen beroep mogelijk bij de Raad van State en konden de werken, die stillagen sinds de schorsing door de Raad van State, op 7 maart 2001, van eerdere vergunningen, hervat worden.

De kortgedingrechter van Dendermonde wees op 27 mei het verzoek af van het actiecomité Doel 2020 om de werken aan het Deurganckdok opnieuw te laten stilleggen. Volgens de rechter was de urgentie niet bewezen en liepen er bovendien bodemprocedures bij de rechtbank van eerste aanleg, de Raad van State en het Arbitragehof.

Op 26 juni verwierp het Arbitragehof het verzoek van enkele tientallen inwoners van Doel om het Nooddecreet te schorsen. Volgens het arrest zou de schorsing van het decreet het algemeen belang en het belang van de haven van Antwerpen meer nadeel berokkenen dan de Doelenaars bij niet-schorsing zouden lijden. Over het verzoek het decreet te vernietigen, zou het Arbitragehof pas in 2003 uitspraak doen.

Op 30 juli schorste de Raad van State de wijziging van het gewestplan Sint-Niklaas-Lokeren van 25 september 2000, op grond waarvan minister van Ruimtelijke Ordening Van Mechelen al op 13 juni 2000 een bouwvergunning voor het Deurganckdok had gegeven. Die vergunning was op 7 maart 2001 door de Raad van State vernietigd. Door de schorsing van de gewestplanwijziging, die Doel de bestemming zeehaven- en industriegebied had gegeven, werd Doel opnieuw woongebied en kon er, in principe, opnieuw gebouwd en verbouwd worden. Ingevolge het Nooddecreet had de schorsing geen gevolgen voor de bouw van het Deurganckdok.

Op 27 november verwierp het Arbitragehof het verzoek van de gemeente Beveren (waarvan Doel een deelgemeente is) en een groot aantal inwoners van Doel om het bekrachtigingsdecreet van 29 maart 2002 te schorsen. Het Arbitragehof verwees in zijn arrest opnieuw naar het algemeen belang en naar het nadeel dat de Antwerpse haven door de schorsing zou lijden.

BAM – Om de verkeersinfrastructuur in en om Antwerpen te realiseren, financieren en beheren, werd bij decreet van 13 december 2002 (*B.S.* 19 februari 2003) de naamloze vennootschap van publiek recht Beheersmaatschappij Antwerpen Mobiel (*BAM*) opgericht.

In overleg met de provincie en de stad Antwerpen had de Vlaamse overheid in 1998 een 'masterplan' opgesteld om de verkeerscongestie op te lossen die de bereikbaarheid van de Antwerpse regio bedreigt. Het plan bevat een reeks projecten die als prioritair werden beschouwd om de mobiliteit in het Antwerpse te verbeteren: de Oosterweelverbinding die, met een tunnel onder de Schelde, de Ring moet dichtmaken; de herinrichting van de Leien; de intunneling van de kruispunten op de Singel; de verlenging van enkele tramlijnen; de verbreding van het Albertkanaal; de renovatie van enkele sluizen in de haven. De kostprijs van het masterplan werd op 1,45 miljard euro geraamd, exclusief BTW. Voor de financiering zou een beroep worden gedaan op tolheffing en publiek-private samenwerking (*PPS*).

Naast de PPS, was het gebrek aan ambtenaren en aan gespecialiseerde kennis bij de Vlaamse administratie, alsook de noodzaak aan coördinatie van de investeringsprojecten waar verschillende overheden en administratieve diensten bij betrokken zijn, aanleiding voor de oprichting van de BAM. Volgens het decreet staat de BAM in voor de financiering, de realisatie, het beheer en de exploitatie van de verkeersinfrastructuur in de Antwerpse regio met het oog op de bevordering van de mobiliteit. Voor de uitvoering van die opdrachten kan de BAM eigen vennootschappen oprichten of participeren in bestaande vennootschappen en andere rechtspersonen. De Vlaamse overheid moet ten minste de helft plus één van de aandelen van de BAM in handen hebben. Andere mogelijke aandeelhouders zijn gemeenten, provincies, intercommunale verenigingen en openbare instellingen.

Regionale luchthavens – De Vlaamse regering besliste op 31 mei de managementcontracten voor de regionale luchthavens van Deurne en Oostende op te zeggen. Op 19 oktober 2001 had de regering het beheer van de luchthavens voor vijf jaar uitbesteed aan Ernst & Young ETM (Deurne) en Biac (Oostende). De beslissing de contracten op te zeggen, was gebaseerd op een rapport van het Rekenhof, dat verscheidene onregelmatigheden had vastgesteld. Zo werden essentiële vormvereisten niet nageleefd en hadden de inschrijvers op bepaalde punten wettelijk verboden voorbehoud gemaakt. De Vlaamse regering zei na de opzegging van de contracten elk van de luchthavens in een dienst met afzonderlijk beheer (DAB) te zullen onderbrengen.

Op 19 juli gaf de Vlaamse regering de Participatiemaatschappij Vlaanderen (PMV) de opdracht met het Antwerpse zakenleven te onderhandelen over een publiek-private samenwerking (PPS) voor het in een tunnel brengen van de Krijgsbaan in Deurne. De intunneling van de Krijgsbaan was volgens een rapport van Ernst & Young ETM, dat in mei aan de Vlaamse regering was bezorgd, nodig om de start- en landingsbaan van de luchthaven van Deurne maximaal te kunnen gebruiken, en zo enerzijds aan nieuwe internationale veiligheidsvoorschriften te voldoen en anderzijds de rendabiliteit van de zakenluchthaven te verzekeren. De Vlaamse regering zei bereid te zijn de tunnel te bouwen, op voorwaarde dat de particuliere sector ten minste de helft van de kostprijs, die op 25 miljoen euro werd geraamd, zou dragen. De PMV moest tegen eind 2002 verslag uitbrengen aan de Vlaamse regering.

In een gesprek met de zakenzender Kanaal Z zei minister-president Dewael op 20 december dat het Havenbedrijf van Antwerpen en enkele particuliere bedrijven toegezegd hadden 12,5 miljoen euro bijeen te brengen voor de cofinanciering van de intunneling van de Krijgsbaan. Aan de inbreng werden wel enkele voorwaarden gekoppeld, onder meer het bouwrijp maken van 25 ha bedrijventerreinen op de luchthaven voor de bouw van kantoren.

Westerscheldeverdieping – Op 4 maart ondertekenden minister van Mobiliteit en Openbare Werken Stevaert en de Nederlandse minister van Verkeer en Waterstaat, Netelenbos, in Vlissingen een 'memorandum' waarin overeengekomen werd

binnen twee jaar naar een akkoord te streven over de verdere verdieping van de Westerschelde. Het Vlaams Parlement had in 2001 een resolutie aangenomen waarin stond dat de vaargeul zou moeten worden verdiept van 11,6 naar 12,8 meter²⁴.

Telenet – Na maandenlang onderhandelen kreeg Telenet Holding, die met de nv's Telenet Operaties en Telenet Vlaanderen via de kabel telefoon- en internetdiensten aanbiedt in Vlaanderen, begin juli van een bankenconsortium een lening van 1,25 miljard euro voor de aankoop (voor 944 miljoen euro) van het kabelnet van de gemengde intercommunales. Het telecombedrijf, dat op initiatief van de Vlaamse regering-Van den Brande II (1995-1999) was opgericht, had de lening nodig omdat de Amerikaanse telecomgroep Callahan Associates International, die in februari 2001 toegezegd had een belang van 54,2 % in Telenet Holding en van 53,5 % in het kabelnet van de gemengde intercommunales te nemen²⁵, daarvoor niet het nodige geld bij elkaar kreeg. Telenet had geen geld voor de geplande overname van het kabelnet. Doordat het enkel telefonie en internettoegang kon aanbieden, was het bedrijf begin 2002 in financiële moeilijkheden gekomen. Om daaraan het hoofd te bieden, verhoogde het zijn tarieven en schraptte het 110 van de 900 banen.

Callahan had in maart uitstel van betaling gevraagd en gekregen voor de overname van het kabelnet. Minister-president Dewael zei op 13 maart dat de Vlaamse overheid niet van plan was Telenet financieel te steunen en ook geen verzoek in die zin had ontvangen. Onder de dreiging van het management met een gerechtelijk akkoord, hadden de aandeelhouders van Telenet Holding op 17 maart ingestemd met een kapitaalverhoging van 172 miljoen euro (70 miljoen van Callahan, 70 miljoen van Electrabel, 15 miljoen van de GIMV, 15 miljoen van de in het Financieel Consortium verenigde kleine aandeelhouders en 2 miljoen van de zuivere intercommunales) en met de omzetting van 500 miljoen euro aan obligaties in aandelen. Het belang van Callahan in Telenet Holding was daardoor verwaterd tot 24 %.

VII. Milieubeleid en ruimtelijke ordening

Kwetsbare gebieden – Hoewel de Vlaamse regering op 21 december 2001 beslist had de afbakening van supplementaire kwetsbare landbouwgebieden, waar de strengste bemestingsnormen gelden, uit te stellen met het oog op overleg met de landbouworganisaties en de milieubeweging²⁶, diende ze de kaart die minister van Leefmilieu Dua had opgemaakt, toch bij de Europese Commissie in. De Boerenbond reageerde daar op 11 januari furieus op. De Vlaamse regering zei dat het om een voorlopige kaart ging, die enkel om procedureredenen was ingediend. De

²⁴ M. DEWEERDT, *a.w.*, p. 342.

²⁵ *Ibidem*, p. 343.

²⁶ *Ibidem*, p. 346.

Europese Commissie had geëist dat tegen uiterlijk 21 december 2001 additionele kwetsbare gebieden werden aangewezen.

Op de voorlopige kaart had Dua het areaal kwetsbare gebieden uitgebreid van 52.995 tot 394.545 ha, iets meer dan de helft van de cultuurgrond die bij de Mestbank was geregistreerd (684.722 ha). De landbouwersorganisaties, die steun vonden bij de VLD, verzetten zich tegen een dergelijk ruime uitbreiding. Ze zeiden dat er onvoldoende plaatsen waren waar het nitraatgehalte werd gemeten om de kwetsbare gebieden precies te kunnen afbakenen. Volgens de milieubeweging zou daarentegen heel Vlaanderen als kwetsbaar gebied moeten worden aangeduid om de doelstelling van de Europese Nitraatrichtlijn (maximum 50 mg nitraat per liter grond- of oppervlaktewater vanaf 1 januari 2003) te halen.

In februari voerden de Boerenbond en het Algemeen Boerensyndicaat (ABS) enkele kleinere acties tegen de afbakening van extra kwetsbare gebieden. Op 14 maart kwamen op diverse plaatsen in Vlaanderen naar schatting 6.000 boeren, meestal met tractoren, op straat. Een voor 20 maart geplande rondetafelconferentie van de Vlaamse regering met de landbouworganisaties en de milieubeweging werd op de valreep uitgesteld, omdat het interne overleg in de regering nog niet voldoende was opgeschoten. Minister Dua had intussen een nieuwe kaart getekend waarop 365.000 ha landbouwgrond als kwetsbaar werd beschouwd. Voor de VLD ging dat nog te ver.

Op 21 maart kwam het tot een aanvaring tussen Dewael en Dua. De minister-president ontving de voorzitter van de Boerenbond en van het ABS, en zei nadien aan de pers naar de Europese Commissie te willen gaan met een beperkte kaart waarop enkel de gebieden stonden waarover geen betwisting bestond. Hij steunde de eis van de landbouworganisaties voor een snelle uitbreiding van het nitraatmeetnet, op grond waarvan de kaart tegen eind 2003 zou kunnen worden aangepast en het areaal kwetsbare gebieden eventueel zou kunnen worden uitgebreid. Intussen zou Vlaanderen met voortgangsrapporten aantonen dat er van de toepassing van de Nitraatrichtlijn werk werd gemaakt. Dua noemde de handelwijze van Dewael "weinig collegiaal". De rel kreeg 's anderendaags een vervolg op de reguliere vergadering van de regering, waar het tot een hevige woordenwisseling kwam. Afgesproken werd tegen Pasen een oplossing voor de kwestie te zoeken, maar dat voornemen kon niet gerealiseerd worden.

Op 4 april had Dewael een onderhoud met de Bond Beter Leefmilieu, de koepel van de milieu- en natuurorganisaties. Dua, die met vakantie was, reageerde opnieuw boos op het initiatief.

Twee weken later, op 29 april, werden Dewael en Dua het er principieel over eens 311.252 ha of 46 % van de cultuurgrond als kwetsbaar gebied af te bakenen en die beslissing bij de Europese Commissie te verdedigen. Afgesproken werd voorts het nitraatmeetnet uit te breiden, zowel voor het grond- als voor het oppervlaktewater, met het oog op de jaarlijkse aanpassing van de kaart. In de niet-kwetsbare gebieden zou een reeks bewarende maatregelen verdere nitraatvervuiling moeten tegengaan. De uitrijperiode, waarin mest op de cultuurgrond mag worden aangebracht, zou met een week worden ingekort (tot 15 in plaats van

21 september). De bemestingsnorm voor grasland werd verlaagd om het gebruik van kunstmest in te perken. Landbouwers zouden worden aangemoedigd na de oogst een groenbemester te zaaien, om het verlies aan nitraten naar water in het najaar te beperken.

De Vlaamse regering bekrachtigde op 15 mei het principeakkoord van 29 april en keurde het besluit daarover, na advies van de Raad van State, op 14 juni goed. Dewael en Dua verdedigden op 12 december, tijdens een onderhoud met Margot Wallström, die in de Europese Commissie bevoegd is voor Leefmilieu, het mestbeleid in het algemeen en het besluit over de afbakening van de kwetsbare gebieden. De 'flankerende maatregelen' zouden in 2003 in een decreet worden opgenomen.

Zomerakkoord – De meningsverschillen tussen groenen en liberalen over de afbakening van de kwetsbare gebieden, waren intussen uitgedijd naar andere aspecten van het milieu- en ruimtelijkeordeningsbeleid.

Agalev maakte er zich druk over dat dossiers van minister Dua, inzonderheid de afbakening van het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN) en het ontwerpdecreet over het integraal waterbeleid, door de liberale ministers werden tegengehouden. De VLD drong aan op de snelle ontwikkeling van bedrijventerreinen en het versneld aansnijden van woonuitbreidingsgebieden, twee onderwerpen die bij de groenen gevoelig lagen.

In een interview met *De Standaard* (25 mei) zei minister van Economie Gabriëls dat er ook landbouw- en groengebied zou moeten worden ingepalmd om tegen 2007 de 7.000 ha supplementaire bedrijventerreinen te realiseren waarin het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) voorzag. Agalev, dat die dag in Gent in congres bijeenwas, reageerde negatief. Minister Dua sprak van een "absurd idee". Politiek secretaris Geysels zei, verwijzend naar het regeerakkoord over de uitbreiding van het areaal natuurgebied met 38.000 ha, dat het idee "onbespreekbaar" was. VLD-voorzitter De Gucht nuanceerde in het VTM-journaal (26 mei) de verklaring van Gabriëls. Hij zei dat er geen natuurgebied zou worden opgeofferd voor bijkomende industrieterreinen. Indien op sommige plaatsen natuurgebied zou worden omgezet in industriegebied, zou dat elders gecompenseerd moeten worden.

Op een debat over 'Ondernemen in 2020' op 29 mei zei minister-president Dewael dat de woonuitbreidingsgebieden versneld op de markt zouden moeten worden gebracht om de stijging van de grondprijs te temperen en de economie aan te zwengelen. Agalev zei dat er geen tekort was aan bouwgrond en dat in een honderdtal gemeenten 100.000 onbebouwde kavels beschikbaar waren.

In *De Standaard* van 5 juni haalde Dua fel uit naar Dewael. Ze verweet hem niet langer zijn rol als coach te spelen. "Ik ben de eerste minister die door de minister-president gestalkt word", zei Dua. En ook: "De oppositie zit in de regering, in de persoon van de minister-president".

Dewael riep meteen het kernkabinet bijeen, omdat hij verwachtte na de middag, tijdens het vragenuurtje in het Vlaams Parlement, vragen te krijgen over de verklaringen van Dua. De vergadering ging echter niet door, omdat aan het begin

van een gepland actualiteitsdebat over de afbakening van de kwetsbare gebieden tijdens de ochtendzitting van het Vlaams Parlement, de CD&V-fractie de aanwezigheid van Dewael vorderde. Ze kreeg daarvoor de steun van voorzitter De Batselier van het Vlaams Parlement. Na een schorsing van de vergadering en overleg onder de meerderheidsfracties legde Dewael namens de regering een korte verklaring af. Hij noemde de uitspraken van Dua "overtrokken" en zei dat ze voorbijgingen aan het inhoudelijke debat. Dewael zei dat hij sinds enkele weken bilaterale gesprekken voerde met de meerderheidsfracties over "enkele moeilijke punten" in het milieubeleid en de ruimtelijke ordening, en dat die oefening "wat zenuwachtigheid" veroorzaakte.

De oppositie nam geen genoegen met de verklaring en eiste dat Dewael de vertrouwenskwestie stelde. Omdat de meerderheid dat afwees, bleven CD&V, het Vlaams Blok en de N-VA afwezig van de middagzitting van het Vlaams Parlement. Na het wekelijkse regeringsberaad van 7 juni zei Dewael dat alle ministers het erover eens waren dat een aanvaring als die tussen hem en Dua "niet voor herhaling vatbaar is". Hij kondigde aan dat de regering op 21 juni de hangende milieu- en ruimtelijkeordeningskwesties zou beslechten.

Na enkele dagen van intens overleg in een werkgroep onder leiding van Jan Kerremans, de kabinetschef van Dewael, keurde de Vlaamse regering tijdens de wekelijkse reguliere vergadering van 21 juni na zeven uur discussie een 'synthesenota' goed. Het zogenaamde Zomerakkoord bepaalde dat eigenaars van zonevreemde bedrijven rechtszekerheid zouden krijgen, onder meer het basisrecht een bestaand, hoofdzakelijk vergund gebouw te verbouwen binnen het bestaande bouwvolume. De Vlaamse regering zou alles in het werk stellen om tegen 2007 7.000 ha bedrijventerreinen te realiseren en om de 'knelpunten' die de voorgaande maanden geïnventariseerd waren, bij voorrang op te lossen. De sanering van verlaten bedrijfsterreinen ("brown fields") zou worden versneld. Voor de sanering van vervuilde gronden zou een Bodemsaneringsfonds worden opgericht, dat voor de helft door de overheid en voor de helft door de bedrijven zou worden gestijfd. Het Bodemsaneringsdecreet zou worden omgevormd tot een Bodembeschermingsdecreet.

De financiering van het afvalbeleid zou nog maar op twee manieren gebeuren: volgens het beginsel 'de vervuiler betaalt' en vanuit de algemene middelen. De derde financieringsbron – de forfaitaire huisvuilbelasting die de meeste gemeenten heffen – zou verdwijnen, zoals de SP.A had voorgesteld. De Vlaamse regering maakte zich sterk de afschaffing te kunnen realiseren door afspraken te maken met de gemeenten of, zo nodig, via het administratief toezicht. In het lopende kerntakendebate (zie boven) zou de regering het standpunt verdedigen, dat de organisatie en de coördinatie van de eindverwerking van het afval een taak van de provincie is, en de gemeente enkel nog instaat voor de inzameling.

Het openbaar onderzoek over de afbakening van de eerste fase van het VEN (87.000 ha) zou in september beginnen. Nog vóór het zomerreces zou het ontwerpdecreet over het integraal waterbeleid door de Vlaamse regering goedgekeurd worden.

Ten slotte bepaalde het Zomerakkoord dat de gemeenten niet langer een tijdrovende woonbehoeftestudie zouden moeten uitvoeren om woonuitbreidingsgebieden te kunnen aansnijden. De aangesneden woonuitbreidingsgebieden zouden wel moeten aansluiten bij de woonkernen en goed ontsluitbaar zijn. De realisatie zou moeten passen in het mobiliteitsbeleid en niet mogen leiden tot lintbebouwing. Eigenaars van bouwgronden in die gebieden zouden verplicht kunnen worden een deel van hun kavels tegen sociale prijzen ter beschikking te stellen..

De Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten kantte zich tegen de opgelegde afschaffing van de forfaitaire huisvuilbelasting en ging er niet mee akkoord de provincie naar voor te schuiven als organisator van de eindverwerking van huishoudelijk afval.

In uitvoering van het Zomerakkoord keurde de Vlaamse regering op 19 juli het ontwerpdecreet over het integraal waterbeleid en het ontwerp van afbakening van 87.000 ha VEN goed, kwam een decreet over de zonevreemde bedrijven tot stand (zie verder) en verscheen in het *Belgisch Staatsblad* van 30 november een rondzendbrief dd. 25 oktober over de aansnijding van woonuitbreidingsgebieden. Voor de andere punten van het Zomerakkoord werden in het verslagjaar geen initiatieven genomen. Het kerntakendebat was eind 2002 nog niet beëindigd.

Mestbeleid – Naast de afbakening van de kwetsbare gebieden (zie hierboven) verdienen enkele andere ontwikkelingen in het mestbeleid vermelding in dit jaaroverzicht.

Een bericht in het weekblad *Landbouwleven* (11 januari) dat, volgens gegevens van de Mestbank, in 2001 driekwart van de 513.000 ton verwerkte en uitgevoerde dierlijke mest van Vlaanderen naar Wallonië was geëxporteerd, leidde tot een rel tussen de Vlaamse en de Waalse regering. Wallonië had sinds 1 januari 2001 de invoer van mest verboden. De Waalse regering sprak van illegale invoer, noemde het onaanvaardbaar dat de Vlaamse overheid de export van mest naar Wallonië toestond en kondigde een strenger toezicht aan. Minister Dua zei dat de helft van de uitgevoerde 'mest' in feite slib van voedingsbedrijven of bodemverbeteraar betrof, en een kwart verwerkte kippenmest was. Maar een vierde van de exporthoeveelheid zou betwistbaar zijn. Het parket van Dinant en dat van Doornik deden op 8 februari een huiszoeking bij de Mestbank. Het gerecht stelde op grond daarvan een grootscheeps onderzoek in naar illegale mestimport in Wallonië. In juni viel het gerecht binnen bij 48 Vlaamse mesttransporteurs. Overleg tussen de Vlaamse en de Waalse minister van Leefmilieu over een versoepeling van het Waalse invoerverbod voor verwerkte mest die door de federale overheid gecertificeerd is (zoals in bodemverbeteraar omgezette kippenmest) had geen resultaat.

Tijdens de tweede inschrijvingsperiode (3 juni-3 augustus) kreeg de overheid maar 273 aanvragen van varkenshouders die gebruik wensten te maken van de 'warme sanering' om hun varkensstapel volledig af te bouwen. Het ging om 86.451 mestvarkens en 12.714 zeugen. In 2001, het eerste jaar waarin de regeling van toepassing was, hadden 881 varkenshouders een stopzettingsvergoeding aangevraagd (voor 294.669 mestvarkens en 20.767 zeugen). Omdat het budget

daarvoor (25 miljoen euro) niet volstond en de niet-gehonoreerde aanvragen naar 2002 waren doorgeschoven, had de Vlaamse regering bij de begrotingscontrole, bovenop de voorziene 25 miljoen euro, beslist 25 miljoen euro extra vrij te maken. Dat extra budget zou, wegens de dalende belangstelling, niet aangesproken hoeven te worden. Minister Dua kondigde aan de 'warme sanering' uit te breiden tot de rundvee- en pluimveesector.

Op 18 december besliste de Vlaamse regering de bevrozing van de mestproductie met twee jaar te verlengen, tot eind 2006. De 'meststop' was in 2000 ingevoerd, als onderdeel van het tweede Mestactieplan (MAP II), en zou tot eind 2004 lopen. Tot de verlenging werd besloten omdat de maatregel wegens problemen bij de vaststelling van de nutriëntenhalte (het 'mestquotum' dat een bedrijf kreeg toegewezen) pas in 2002 was ingegaan. Nog op 18 december besliste de Vlaamse regering dat voor de vaststelling van de nutriëntenhalte ook het productiejaar 2000 in aanmerking kon komen. De nutriëntenhalte was oorspronkelijk berekend op de hoogste mestproductie van een van de referentie jaren 1995, 1996 en 1997. Enkele duizenden landbouwbedrijven vonden dat ze een te laag quotum hadden gekregen omdat ze door toevallige omstandigheden (ziekte, aanpassing stallen, ...) in de referentieperiode minder dieren hielden. De commissie voor Leefmilieu van het Vlaams Parlement, die al enkele maanden moeizaam een oplossing zocht voor de kwestie, reageerde boos op de regeringsbeslissing. Op 19 december besliste ze de oplossing te steunen die de Mestbank had voorgesteld en de nutriëntenhalte voor alle veetelers op te trekken tot 75% van de mestproductie die krachtens de milieuvergunning is toegestaan. Het meningsverschil zou begin 2003 worden opgelost bij de behandeling van het ontwerpdecreet waarin deze en andere maatregelen in verband met het mestbeleid waren opgenomen.

Uit cijfers van de Vlaamse Milieumaatschappij bleek dat het nitraatgehalte in het oppervlaktewater langzaam daalde. In de periode juli 200-juli 2002 was de norm in 41 % van de meetpunten overschreden, tegenover nog 59 % in de periode juli 1999-juli 2000.

Afvalverbranding – Het Hof van Cassatie verwierp op 14 februari het cassatieberoep dat de CV Vlbraver (met de provincie Vlaams-Brabant als coördinerende partner) had ingesteld tegen het arrest van 22 januari 2001, waarin het hof van beroep van Brussel bevestigde dat de milieuvergunning voor de exploitatie van een afvalverbrandingsoven in Drogenbos vervallen was omdat de Raad van State de bouwvergunning had geschorst. Begin april deelde Vlbraver mee het project voor de bouw van een verbrandingsoven in Drogenbos op te geven en 12,5 miljoen euro schadevergoeding te zullen eisen van de Vlaamse overheid.

Op een rondetafeloverleg met de directie van de afvalintercommunale Isvag, vertegenwoordigers van het provinciebestuur van Antwerpen en de gemeenten die lid zijn van de intercommunale, buurtbewoners en de milieubeweging, ontvouwde ministe Dua op 29 mei drie scenario's voor de vervroegde sluiting van de Isvag-afvalverbrandingsoven in Wilrijk. Dua had eind 1999 van de Vlaamse regering toestemming gekregen te onderhandelen over de vervroegde sluiting van

de oven, waarvan de milieuvergunning loopt tot 2011. In het eerste en het tweede scenario zou de vervroegde sluiting, waarvan de kostprijs 36 tot 46 miljoen euro zou bedragen, gefinancierd worden door een verhoging van de verwerkingskosten van het afval resp. door een kapitaalsverhoging. In het derde scenario zou het Isvag-terrein gebruikt worden voor de opslag of overslag van afval. Omdat de betrokken gemeenten maar van vervroegde sluiting wilden weten indien dat zonder extra kosten gepaard zou gaan, verdween de kwestie na het overleg van de politieke agenda.

Regularisatievergunning – Het decreet van 8 maart 2002 houdende wijziging van het decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening en van het decreet betreffende de ruimtelijke ordening, gecoördineerd op 22 oktober 1996 (B.S. 23 maart 2002) koppelde de procedure voor de regularisatie van een bouwovertreding weer los van de strafrechtelijke procedure. De koppeling was ingevoerd door het decreet van 18 mei 1999. Door de decreetswijziging werd het voor de gemeente of de provincie weer mogelijk een regularisatievergunning af te geven zonder dat de eigenaar voorafgaandelijk een vergelijk had gesloten met de stedenbouwkundig inspecteur over de betaling van een 'transactiesom'. Ingevolge de koppeling had de (eenmalig mogelijke) regularisatie van (per definitie) illegale werken aan zonevreemde woningen vertraging opgelopen. Om die reden werd de regularisatietermijn door het decreet van 8 maart 2002 verlengd van 12 augustus 2002 tot 31 januari 2003.

Zonevreemde bedrijven – In uitvoering van het Zomerakkoord (zie boven) en naar analogie van de regeling die in 2001 voor de zonevreemde woningen was uitgewerkt²⁷, gaf het decreet van 19 juli 2002 houdende wijziging van het decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening en van het decreet betreffende de ruimtelijke ordening, gecoördineerd op 22 oktober 1996 (B.S. 26 oktober 2002) de eigenaars van de 23.000 tot 100.000 zonevreemde bedrijven een pakket basisrechten.

Het decreet voorziet in een permanent basisrecht om een vergund zonevreemd bedrijf te onderhouden of in stand te houden, binnen het bestaande bouwvolume. Het recht geldt in alle bestemmingsgebieden, maar is niet absoluut. Indien de overheid toch een stedenbouwkundige vergunning weigert, is zij verplicht het gebouw aan te kopen.

Een hoofdzakelijk vergund zonevreemd bedrijf kan worden verbouwd of herbouwd, binnen het bestaande bouwvolume en met behoud van de verschijningsvorm. Dat recht geldt in alle bestemmingsgebieden en geeft geen aanleiding tot de betaling van planbaten. Het recht geldt in principe ook bij vernieling door storm of brand, behalve voor gebouwen in groengebieden, natuurgebieden, bosgebieden en valleigebieden, op voorwaarde dat de goede ruimtelijke ordening niet wordt geschaad.

²⁷ *Ibidem*, pp. 344-345.

Ten slotte kunnen hoofdzakelijk vergunde zonevreemde bedrijven onder bepaalde voorwaarden uitbreiden. Dat basisrecht geldt enkel in de ruimtelijk niet-kwetsbare gebieden. De uitbreiding moet ruimtelijk verantwoord zijn. Elk geval wordt afzonderlijk beoordeeld bij de aanvraag van een planologisch attest. Een dergelijk attest kan worden aangevraagd door bedrijven die ofwel milieuvergunningplichtig zijn, ofwel een volwaardig land- of tuinbouwbedrijf zijn, ofwel een omzet hebben van ten minste 250.000 euro op basis van de BTW-aangiften van het jaar dat de aanvraag voorafgaat. Bij de aanvraag moet het bedrijf zijn ruimtelijke behoeften op korte termijn (minder dan twee jaar) en lange termijn (minstens tien jaar) meedelen. Een bedrijf dat een positief planologisch attest heeft gekregen, moet binnen het jaar een stedenbouwkundige vergunning voor de uitbreiding aanvragen, anders vervalt het attest. Daarmee wil de overheid speculatie tegengaan. Als het volume en/of de verharde oppervlakte met meer dan 25% wordt uitgebreid, zijn planbaten verschuldigd.

Opgrimbie – De Raad van State verwierp op 29 maart het verzoek tot schorsing van het besluit van 13 april 2001 waarmee minister van Ruimtelijke Ordening Van Mechelen het beroep had verworpen dat de gemachtigde ambtenaar had ingesteld tegen de stedenbouwkundige vergunning voor de bouw van een klooster op het koninklijk domein in Opgrimbie²⁸. Het verzoek was ingediend door de Bond Beter Leefmilieu, de vzw Natuurrezervaten, de Vereniging voor Bos in Vlaanderen en een inwoner van Maasmechelen. De Raad van State zei dat de verzoekers niet konden aantonen een moeilijk te herstellen ernstig nadeel te lijden door de voortzetting van de bouwwerken. De betrokkenen kondigden aan vernietigingsberoep aan te tekenen tegen het besluit van Van Mechelen.

VIII. Onderwijs

Rondetafelconferentie – Op 22 februari openden minister-president Dewael en minister van Onderwijs Marleen Vanderpoorten een rondetafelconferentie over de toekomst van het leerplichtonderwijs in Vlaanderen. Dewael had in de ‘Septemberverklaring’ die hij op 1 oktober 2001 in het Vlaams Parlement had afgelegd, aangekondigd dat de Vlaamse regering de publicatie van de resultaten van een onderzoek over de objectieve kostprijsverschillen tussen de onderwijsnetten, wenste aan te grijpen om een breed debat te voeren over een beter en efficiënter gebruik van de financiële middelen voor het onderwijs, via een doorgedreven samenwerking tussen de scholen van alle netten²⁹.

In de aanloop naar de rondetafel was er een kortstondig dispuut over het onderwijspluralisme. VLD-voorzitter De Gucht zei begin januari in interviews met de openbare en de commerciële televisie dat hij rekening wilde houden met de studie over de objectiveerbare verschillen en alle scholen op gelijke wijze wilde financie-

²⁸ *Ibidem*, p. 345.

²⁹ *Ibidem*, pp. 352-354.

ren, op voorwaarde dat ook het vrije net het pluralisme zou garanderen door ook lessen niet-katholieke godsdienst en zedenleer aan te bieden. SP.A-voorzitter Patrick Janssens zei op de nieuwjaarsreceptie van zijn partij (13 januari) dat het debat niet over zedenleer in het vrij onderwijs zou moeten gaan, maar over gelijke kansen voor alle kinderen. Minister Vanderpoorten liet op 14 januari op een persconferentie verstaan dat katholieke scholen die zich tot open, pluralistische vrijekeuzescholen ontwikkelen zouden kunnen rekenen op extra middelen. CD&V noemde het op 15 januari contradictorisch aan vrije scholen pluralisme op te leggen.

Ter voorbereiding van de rondetafelconferentie spraken Dewael, Vanderpoorten en de voorzitters van de in het Vlaams Parlement vertegenwoordigde partijen, met uitzondering van het Vlaams Blok, op 24 januari af, dat een werkgroep van kabinetsmedewerkers, vertegenwoordigers van de administratie en experts van de partijen de conferentie zou voorbereiden. De werkgroep besliste op 7 februari dat, naast de partijen, de onderwijskoepels, de vakbonden, onderwijsexperts, de ouderverenigingen, de Gezinsbond, het VEV, Unizo, het Vlaams Forum Armoedebestrijding, het Forum van Organisaties van Etnisch-Culturele Minderheden en het Kinderrechtencommissariaat op de rondetafelconferentie zouden worden uitgenodigd en dat, na de openingszitting, in vijf werkgroepen overlegd zou worden over resp. het gelijkekansenbeleid, de kwaliteit van het onderwijs, de financiering, onderwijsvrijheid en pluralisme, en het onderwijspersoneel. In een centrale werkgroep zouden Dewael, Vanderpoorten en de partijvoorzitters zitting hebben. Getracht zou worden de werkzaamheden tegen de zomervakantie af te ronden.

In de eerste weken van juli dienden vier van de vijf werkgroepen een eindrapport in. De werkgroep over het gelijkekansenbeleid zou dat pas na de vakantie doen. Op een persconferentie, waarop zij een stand van zaken opmaakte, zei Vanderpoorten op 24 juli dat er in de betrokken werkgroep onvoldoende was doorgedacht en -gepraat over het pluralisme in het onderwijs, inzonderheid in het vrij onderwijs. Onduidelijkheid was er volgens haar ook over de vraag naar de verruiming van de autonomie van de scholen, meer bepaald of daarmee de scholen dan wel de schoolbesturen of de onderwijskoepels bedoeld werden. Vanderpoorten zei dat ze de partijvoorzitters zou voorstellen daarover verder te overleggen. De wens van de werkgroep financiering om ten minste 5% van het bruto regionaal product te besteden aan onderwijs, het OESO-gemiddelde, wilde ze door de administratie laten onderzoeken om een precieze vergelijking met het buitenland te kunnen maken.

Het Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (VSKO) zei op 29 augustus niet van plan te zijn deel te nemen aan een nieuwe overlegronde. De katholieke onderwijskoepel zei dat het tijd was dat Vanderpoorten werk maakte van het wegwerken van de "zwaar ongelijke financiële behandeling van leerlingen uit het

vrij gesubsidieerd onderwijs³⁰. Op 12 september kondigde CD&V-voorzitter Stefaan De Clerck aan, dat zijn partij de rondetafelconferentie zou verlaten. Volgens de christen-democraten kwam het minister Vanderpoorten niet toe conclusies van werkgroepen te verwerpen en moest het debat over de besluiten van de werkgroepen in het Vlaams Parlement worden gevoerd.

Nadat het enige tijd stil was geweest, hield het Vlaams Parlement op 27 november een actualiteitsdebat over de rondetafelconferentie. Tijdens het debat nodigde de VLD de christen-democraten uit mee te werken aan de hervorming van de financiering van het onderwijs, op basis van het principe dat elke leerling gelijk is. CD&V zei op 4 december op die uitnodiging in te gaan, maar wees het voorstel van Vanderpoorten af het debat te voeren in de centrale werkgroep van de rondetafelconferentie.

Op 19 december nam de centrale werkgroep officieel kennis van de rapporten van de vijf werkgroepen. Ze besliste de conferentie in januari 2003 te sluiten en twee nieuwe werkgroepen op te richten, over een herziening van het financieringsstelsel resp. de personeelsproblemen. CD&V zei enkel aan de financieringswerkgroep te zullen deelnemen.

Uitstapleeftijd – De vakbonden, die in 2001 met betogingen en stakingen geprotesteerd hadden tegen de verhoging van de uitstapleeftijd voor leerkrachten³¹, stelden in de eerste weken van het verslagjaar verdere acties in het vooruitzicht, maar zagen daar na een oproep van minister Vanderpoorten om de “vrij negatieve houding” tegenover de overheid te laten varen (11 januari), uiteindelijk van af. De Vlaamse regering keurde op 22 februari definitief de besluiten over de verhoging van de uitstapleeftijd goed. Op 1 september werd de leeftijd waarop leerkrachten vervroegd het onderwijs kunnen verlaten, opgetrokken van 55 naar 58 jaar (56 jaar voor kleuterleid[st]ers). Leerkrachten die op 1 september 50 tot 55 jaar waren, kregen de mogelijkheid door de toekenning van ‘kredietmaanden’, afhankelijk van hun anciënniteit, toch voor hun 58ste uit te stappen. De ‘kredietmaanden’ kunnen immers zowel voltijds als halftijds of kwarttjids opgenomen worden.

Gelijkekansendecreet – Het decreet van 28 juni 2002 betreffende gelijke onderwijskansen-I (B.S. 14 september 2002, tweede editie) gaf basisscholen met ten minste 10% regelmatige leerlingen die beantwoorden aan één of meer van de in het decreet genoemde gelijkekansindicatoren vanaf 1 september 2002 voor een periode van drie schooljaren extra ondersteuning in de vorm van aanvullende lessen. De maatregel geldt ook voor de eerste graad van het secundair onderwijs. Voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs ligt de drempel van de ‘doelgroep leerlingen’ op 25%. Vanaf september 2003 zouden alle basisscholen extra zorguren krijgen om kinderen met leerproblemen te ondersteunen.

³⁰ Op 6 november hield het vrij onderwijs, onder het motto ‘Recht op ruimte, recht op zuurstof’, een actiedag om zijn eis voor een gelijke financiële behandeling van elke leerling kracht bij te zetten.

³¹ *Ibidem*, pp. 349-352.

Het decreet bepaalt voorts dat elke leerling een recht heeft op inschrijving in de school gekozen door zijn ouders. De ouders moeten wel instemmen met het pedagogisch project en het reglement van de school. De school kan een leerling enkel weigeren als die het vorige schooljaar of het schooljaar daarvoor definitief werd uitgesloten. Scholen met een bepaald percentage anderstalige leerlingen kunnen nieuwe allochtone leerlingen doorverwijzen. Het percentage wordt per onderwijsregio vastgesteld door een lokaal overlegplatform, waarin de onderwijsverstrekkers en vertegenwoordigers van de allochtone gemeenschap, de kansarme autochtone gemeenschap en de lokale sociaal-economische partners zitting hebben. Het lokaal overlegplatform bemiddelt tussen de ouders en de scholen in zijn werkingsgebied. Klachten over inschrijvingsweigeren worden behandeld door een 'Commissie inzake leerlingenrechten'. Het inschrijvingsrecht zou aanvankelijk op 1 september 2002 ingaan, maar om tegemoet te komen aan de CD&V-fractie in het Vlaams Parlement, die zich fel tegen het ontwerpdecreet had verzet, had Vanderpoorten ermee ingestemd de invoering uit te stellen tot 1 september 2003.

Onderwijsdecreet XIV – Naar jaarlijkse gewoonte diende de Vlaamse regering in het Vlaams Parlement een ontwerp van 'verzameldecreet' in, met een lange reeks wijzigingen aan de onderwijsdecreetgeving.

In het ontwerpdecreet, dat minister Vanderpoorten op 11 april tegenover de pers toelichtte, werd de regel geschrapt die een gemeente verplicht basisonderwijs te organiseren. Het ontwerp versterkte het 'open karakter' van het officieel gesubsidieerd onderwijs door de bepaling dat de gemeente- en de provinciescholen de leerplannen moeten volgen van het Gemeenschapsonderwijs, het Onderwijssecretariaat van de Vlaamse Steden en Gemeenten (OVSG) of het Provinciaal Onderwijs Vlaanderen (POV), of daarmee verenigbare eigen leerplannen. Leerplannen van de katholieke onderwijskoepel mogen niet meer worden gebruikt. Het schoolwerkplan, het schoolreglement en de schoolboeken moeten in overeenstemming zijn met het open karakter van de school, de begeleiding moet gebeuren door de begeleidingsdienst van het Gemeenschapsonderwijs, het OVSG of het POV, en het godsdienstonderwijs of het onderwijs in de niet-confessionele zedenleer moet door een leermeester worden gegeven.

Om het 'open karakter' van een gemeenteschool bij de overdracht naar het vrije net te waarborgen, bepaalde het ontwerpdecreet dat in de voormalige gemeenteschool 'de keuze tussen een van de erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer blijvend moet worden aangeboden'. Het Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs verzette zich tegen die verplichting en zei niet bereid te zijn zedenleer aan te bieden in overgenomen gemeentescholen. In zijn advies over het ontwerpdecreet van 4 juni zei de Raad van State dat de maatregel strijdig was met de grondwettelijke vrijheid van onderwijs en dat de verplichting niet-confessionele zedenleer aan te bieden enkel kon gelden ten aanzien van de leerlingen die op het ogenblik van de overname in de school onderwijs volgden.

Vanderpoorten zei dat ze het ontwerp zou aanpassen en het aanbieden van zedenleer in een overgenomen gemeenteschool uitdovend zou maken, maar in het ontwerpdecreet dat de Vlaamse regering op 11 oktober bij het Vlaamse Parlement indiende en dat het decreet van 14 februari 2003 betreffende het onderwijs XIV (B.S. 1 juli 2003) zou worden, werd met het advies van de Raad van State geen rekening gehouden en stond dat "een openbaar bestuur de onderwijsbevoegdheid van een gesubsidieerde officiële school slechts kan overdragen aan een schoolbestuur uit het vrij onderwijs, indien het in de nodige garanties voorziet opdat de keuze wordt aangeboden tussen onderricht in één der erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer". De regel werd, zoals vele andere decreetsbepalingen, retroactief ingevoerd per 1 september 2002. Volgens de CD&V-fractie was de verplichting behouden onder druk van VLD-voorzitter De Gucht. Een van de vier per 1 september 2002 door het vrij onderwijs overgenomen gemeentescholen was die van Berlare, de gemeente waar De Gucht in de gemeenteraad in de oppositie zat.

Hoger onderwijs – De Vlaamse regering keurde op 24 mei, met het oog op advies van de Raad van State, principieel een ontwerpdecreet goed over de herstructurering van het hoger onderwijs, in uitvoering van de Bolognaverklaring (19 juni 1999) over de harmonisering van het hoger onderwijs in Europa³². Het ontwerpdecreet voorzag in de invoering, vanaf het academiejaar 2004-2005, van de bachelor/master-structuur en regelde de associatievorming tussen een universiteit en één of meer hogescholen.

De Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR) kantte zich op 5 november tegen een verlenging van de studieduur van de vierjarige universitaire opleidingen, maar pleitte er wel voor om in de faculteiten Wetenschappen en Biomedische Wetenschappen naast de vierjarige een vijfjarige, onderzoekgerichte opleiding aan te bieden. Minister Vanderpoorten had zich eerder al tegen een veralgemeende studieduurverlenging uitgesproken. De decanen van de faculteiten Letteren en Wetenschappen hadden begin november voor een verlenging van de studieduur gepleit.

De Raad van State bracht op 12 november een kritisch advies over het ontwerpdecreet uit. In het bijzonder wees de Raad van State erop, dat voor de goedkeuring van bepaalde onderdelen van het ontwerpdecreet, meer bepaald de afstand aan een associatie van bevoegdheden van autonome hogescholen en gemeenschapsuniversiteiten, een tweederde meerderheid vereist was. In het Vlaams Parlement hadden de regeringsfracties daar onvoldoende stemmen voor. Vanderpoorten kondigde aan met de CD&V-fractie te zullen overleggen over steun voor de goedkeuring van het ontwerpdecreet. De christen-democraten zeiden daartoe bereid te zijn, op voorwaarde dat de meerderheid zou ingaan op hun verzuchtingen, onder meer de uitbreiding van het hogeronderwijsaanbod in West-Vlaanderen.

³² *Ibidem*, pp. 354-355.

Op 12 december keurde de Vlaamse regering een aangepaste versie van het ontwerp van Bolognadecreet goed. De behandeling ervan in de Onderwijscommissie van het Vlaams Parlement zou eind februari 2003 beginnen..

Vooruitlopend op de goedkeuring van het ontwerpdecreet, richtten de KU Leuven, de KU Brussel en dertien (katholieke) hogescholen op 10 juli de vzw Associatie KU Leuven op.

IX. Media

VRT – De Vlaamse regering benoemde op 15 juli Tony Mary tot gedelegeerd bestuurder van de openbare omroep. Mary, die managing partner was bij KPMG Consultants België, volgde Bert De Graeve op, die op 28 mei ontslag had genomen om manager te worden bij de staal- en coatingproducent Bekaert. Hij leidde de VRT sinds begin 1996. Christina von Wackerbarth, die directeur televisie was, werd aangesteld tot adjunct gedelegeerd bestuurder, maar omdat zij ontevreden was met de titel mocht zij zich 'chief operations officer' (COO) noemen, terwijl Mary CEO (chief executive officer) zou zijn.

Particuliere radio – Het decreet van 25 oktober 2002 houdende wijziging van sommige bepalingen van de decreten betreffende de radio-omroep en de televisie, gecoördineerd op 25 januari 1995 (B.S. 14 december 2002) herschikte het particuliere radiolandschap. De belangrijkste innovatie was de invoering van regionale commerciële radio. In de FM-middenband zou een 60-tal frequenties worden vrijgehouden voor vijf regionale zenders waarvan het verzorgingsgebied (min of meer) samenvalt met een provincie. In de FM-bovenband zouden nog maar 200 tot 250, in plaats van een 300-tal, lokale radio-omroepen kunnen uitzenden. Het decreet staat ketenvorming toe, maar om te voorkomen dat lokale radio's die bij een keten zijn aangesloten, uitsluitend landelijke programma's brengen, bepaalt het dat lokale radio's dagelijks lokale informatie en ten minste driemaal per dag een journaal moeten brengen, gericht op het verzorgingsgebied. De zendvergunningen worden uitgereikt door het Vlaams Commissariaat voor de Media (VCM) voor een periode van 9 jaar.

Omdat er bij de bespreking van het ontwerpdecreet nog altijd geen akkoord was met de Franse Gemeenschap over de verdeling van de radiofrequenties³³, verlengde het de lopende vergunningen van de lokale radio's tot 1 september 2003 (in 2001 waren de vergunningen, die normaal aan het einde van dat jaar vervielen, al verlengd tot 31 december 2002).

Landelijke commerciële radio – De toekenning, op 6 september 2001, door het VCM van een licentie voor landelijke commerciële radio aan 4FM, van de mediagroep

³³ Zie daarover in dit Jaarboek: M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 2002, p. 265.

Think-Media, veroorzaakte ook in 2002 deining³⁴. Daags voor de toekenning was de waarde van het Think-Media-aandeel op de beurs van Brussel spectaculair gestegen, wat deed vermoeden dat er handel met voorkennis had plaatsgevonden. Het gerecht had daar een onderzoek naar geopen en vond aanwijzingen dat Frank Verstraeten, de voormalige eigenaar van de omstrede dancing Zillion in Antwerpen, aandelen had gekocht om zwart geld wit te wassen.

In de commissie voor Media van het Vlaams Parlement zei Carl Decaluwé (CD&V) op 24 januari dat hij "honderd procent zekerheid" had dat er een lek was geweest bij het VCM. Hij liet uitschijnen dat het vertrek van de griffier, Roland Massyn, daar mee te maken had, maar volgens minister van Media Van Mechelen had het VCM al in oktober 2000 op het ontslag aangedrongen omdat de gedetacheerde ambtenaar onvoldoende onderlegd was in mediarecht. Decaluwé maakte ook gewag van "hardnekkige geruchten" dat een van de drie VCM-commissarissen in augustus 2001 samen met Maurice De Velder, de topman van Think-Media, op vakantie was op Korfoe. Ook minister Van Mechelen verbleef in die periode op het Griekse eiland, maar had er naar eigen zeggen geen contact met De Velder.

Aan *De Morgen* (1 februari) zei Massyn dat niet hij, maar iemand anders van het VCM zijn mond had voorbijgepraat. Tijdens een hoorzitting, eveneens op 1 februari, in de commissie voor Media werden de drie commissarissen met Massyn geconfronteerd. De ex-griffier bevestigde dat een van de commissarissen al dan niet bewust gelekt had, maar hij weigerde te zeggen om wie het ging. Verwijzend naar verklaringen die ze tegenover het gerecht hadden afgelegd, ontkenden de drie commissarissen (voorzitter Henri Coremans, Dirk Aelbrecht en Johan Boone) over de toekenning van de licentie ooit te hebben gesproken met een betrokkene of met een politicus.

Eind maart werd bekend dat het Antwerpse parket een onderzoek was begonnen tegen De Velder wegens schriftvervalsing, het witten van zwart geld en koersmanipulatie. Als gevolg daarvan nam De Velder op 18 april ontslag als gedelegeerd bestuurder van Think-Media. Hij werd op 22 april aangehouden.

Op 9 april stemde het Hof van Cassatie in met het verzoek van het parket van Antwerpen, het hof van beroep van Antwerpen een gerechtelijk onderzoek te laten voeren naar de mogelijke schending van het beroepsgeheim door een of meer leden van het VCM.

Op 13 april zei CD&V-fractie leider Eric Van Rompuy aan Radio Contact, dat het een publiek geheim was dat Aelbrecht de toekenning van de licentie aan 4FM gelekt had.

De Standaard meldde op 4 mei dat het VCM in een tussentijds rapport talrijke afwijkingen vaststelde tussen het dossier op basis waarvan 4FM de licentie had gekregen en de werkelijke gang van zaken (onder meer het programmaschema en de media-ervaring van de presentatoren), maar het te vroeg achtte om daaruit conclusies te trekken.

³⁴ M. DEWEERDT, Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 2001, *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 356-357.

In het VRT-programma *Terzake* zei Frank Verstraeten op 29 mei dat hij al een week voor de toekenning van de licentie wist dat 4FM een vergunning zou krijgen, doordat hij toevallig een telefoongesprek daarover had gehoord³⁵, en dat hij meteen daarna aandelen van Think Media had gekocht. In *De Standaard* van 10 juni zei zakenman Francis Verachtert dat hij het was geweest die in september 2001 220.000 aandelen van Think-Media had gekocht omdat hij er "bijna zeker van was" dat de mediagroep de licentie zou krijgen. Verachtert was in augustus 2001 eveneens op Korfoe en sprak en met minister Van Mechelen, maar, naar hij zei, niet over landelijke commerciële radio.

Op 11 juni zei Decaluwé dat "een ernstige en betrouwbare persoon" bereid was voor een parlementaire onderzoekscommissie te getuigen dat bij de toekenning van de zendvergunning aan 4FM 250.000 euro smeergeld was betaald. Het VRT-televisiejournaal liet op 18 juni de getuige, een zekere Danny Vuylsteke, anoniem aan het woord. Hij zei dat hij zijn informatie had van Verstraeten, maar die noemde dat een "cowboyverhaal". Decaluwé sprak nadien niet meer over de getuige.

Op 3 juli verwierpen de meerderheidsfracties in het Vlaams Parlement moties van CD&V en het Vlaams Blok over de oprichting van een parlementaire onderzoekscommissie over de toekenning van de licentie aan 4FM. De kwestie was daarmee voorlopig van de politieke baan.

Begin december nam de Waalse mediaholding Déficom de participatie van Think-Media in 4FM over.

X. Varia

Minderhedenbeleid – Op 24 mei keurde de Vlaamse regering een ontwerpdecreet goed om het inburgeringsbeleid een juridische onderbouw te geven. Sinds het begin van de jaren 1990 subsidieerde de Vlaamse overheid onthaalinitiatieven voor immigranten. Het onthaalbeleid was onder de regering-Dewael in een stroomversnelling gekomen en uitgebouwd tot een inburgeringsbeleid. Op de begroting van 2002 was 6,8 miljoen euro gereserveerd waarmee 26 onthaalbureaus ruim 2.200 nieuwkomers konden begeleiden, een kwart van het totale aantal.

Volgens het ontwerpdecreet zou het inburgeringsbeleid zich richten tot buitenlanders die zich voor een langere periode wettelijk in Vlaanderen vestigen, meerderjarig en anderstalig zijn, en achterstandskenmerken vertonen die tot permanente kansarmoede kunnen leiden. Alle gemeenten en de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) in Brussel zouden een onthaalbureau moeten oprichten of tot een onthaalbureau moeten toetreden, en de nieuwkomers over het inburgeringsprogramma moeten informeren en hen naar het onthaalbureau doorverwijzen. Een

³⁵ Volgens persberichten zou het een gesprek zijn geweest tussen Christian Van Thillo, de topman van De Persgroep en de Vlaamse Mediamaatschappij (eigenaar van Q Music, dat de tweede vergunning voor landelijke commerciële radio had gekregen), en minister-president Dewael of iemand van diens kabinet. Dewael ontkende een en ander.

onthaalbureau zou de nieuwkomers een basispakket moeten aanbieden met lessen Nederlands, maatschappelijke oriëntatie en loopbaanoriëntatie. Ze zouden nadien in een vervolgtraject kunnen stappen. Over het al dan niet verplichten van het inburgeringsprogramma liet de regering de beslissing over aan het Vlaams Parlement.

Op 12 oktober, enkele dagen voor het begin van de bespreking van het ontwerpdecreet in de commissie voor Welzijn van het Vlaams Parlement, pleitte VLD-voorzitter De Gucht in *Het Laatste Nieuws* voor de verplichte inburgering van alle buitenlanders die in Vlaanderen komen wonen. De verplichting zou evenwel maar ingaan en aan sancties gekoppeld worden, zoals een schorsing van de werkloosheidsuitkering, zodra de overheid voldoende taalcursussen zou aanbieden. Agalev en de SP.A wezen de verplichting niet van de hand, maar beklemtoonden dat het budget voor inburgeringsprogramma's fors zou moeten worden verhoogd om alle nieuwkomers in een inburgeringstraject te laten stappen.

Tijdens de bespreking van het ontwerpdecreet werden de meerderheidsfracties het erover eens het volgen van een inburgeringstraject te verplichten voor alle nieuwkomers van buiten de Europese Unie, ook wanneer ze geen achterstandskenmerken vertonen. Voor nieuwkomers met achterstandskenmerken zou het inburgeringsprogramma gratis zijn, voor de anderen niet. Niet de onthaalbureaus, maar het onderwijs zou de taallessen organiseren. Nieuwkomers die weigeren een inburgeringstraject te volgen, zouden door de politierechter beboet kunnen worden. Een en ander werd door de meerderheidsfracties opgenomen in amendementen op het ontwerpdecreet, die half december voor spoedadvies naar de Raad van State werden gestuurd. De bespreking van het ontwerp van Inburgeringsdecreet zou in 2003 worden voortgezet.

Op 30 november keurde de Vlaamse regering, aansluitend bij het ontwerp van Inburgeringsdecreet, een ontwerp van 'Inwerkingsdecreet' goed, dat allochtone werkzoekenden, zowel nieuwkomers als oudkomers, het recht geeft op bijzondere opleiding en begeleiding door de VDAB, waaronder lessen Nederlands. Weigering van de begeleiding zou worden gemeld aan de RVA, met het verzoek de werkloosheidsuitkering te schrappen.

In de Kamer, waar ze door Olivier Maingain (MR) werd ondervraagd, zei federaal minister van Werkgelegenheid Onkelinx (5 december) dat het schrappen van de werkloosheidsuitkering een federale bevoegdheid is en dat werkzoekenden enkel verplicht kunnen worden een specifieke opleiding te volgen, waar lessen Nederlands niet onder vallen. Landuyt reageerde scherp op de verklaring van Onkelinx, maar gaf toe dat hij niet bevoegd was voor het schorsingsbeleid. Het ontwerpdecreet zou in 2003 door het Vlaams Parlement goedgekeurd worden.

Op 3 december sloten de Vlaamse regering en de sociale partners een akkoord waarin zij er zich toe verbonden het verschil tussen de arbeidsparticipatie van allochtonen (40%) en autochtonen (70%) tegen 2010 weg te werken. Daartoe zouden jaarlijks tot 5.000 nieuwe jobs voor allochtone werkzoekenden moeten worden gecreëerd. De Vlaamse regering zegde toe statutaire betrekkingen in de ambtenarij open te stellen voor niet-Belgen en gerichte maatregelen te nemen om

de instroom van allochtonen te bevorderen. De sociale partners gingen eveneens concrete engagementen aan om de tewerkstelling van allochtonen te bevorderen.

Vlaamse Huisvestingsmaatschappij – Op 5 februari gaf de raad van bestuur van de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij (VHM) aan de directie de opdracht een actieplan op te stellen om een “nieuwe VHM” op te bouwen en onregelmatigheden in de socialehuisvestingssector te voorkomen. De maatregel kwam er nadat de cel Interne Audit van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap fraude en misbruiken bij enkele lokale socialehuisvestingsmaatschappijen (SHM’s) bevestigd had. *De Morgen* had in april 2001, op grond van informatie van twee VHM-inspecteurs, bericht over de onregelmatigheden, waarvan de meeste van het begin van de jaren 1990 dateerden³⁶. De VHM, die de SHM’s subsidieert, zou onvoldoende toezicht hebben uitgeoefend en niet tegen de misbruiken zijn opgetreden.

Op 26 februari zegde de raad van bestuur van de VHM zijn vertrouwen in het management op. Op 1 maart deelde de Vlaamse regering mee dat de administrateur-generaal van de VHM, Hubert Lyben, en de adjunct-administrateur-generaal, Herman Rombaut, “in het belang van de dienst” geschorst werden. Later bleek dat er geen reglementaire basis was om de twee te schorsen. Daarom werd Lyben op 31 mei belast met de leiding van een tijdelijk project voor de uitbouw van het Geografisch Informatiesysteem Vlaanderen en kreeg Rombaut een andere functie in de VHM.

Op 25 juni stemde de Vlaamse regering in met het voorstel van de raad van bestuur afdelingshoofd Koen Spitaels aan te wijzen als vervanger van Lyben. Een maand later trok de Vlaamse regering Peter Deboeck, de gedelegeerd bestuurder van de Belgische bedrijven in de Fortex Holding, als ‘extern’ manager aan.

Op 28 oktober deelde minister van Huisvesting Gabriëls mee dat Paul Michel, het hoofd van de controledienst van de VHM, voor zes maanden geschorst werd. Hij was in opspraak gekomen door de onthullingen over mistoestanden bij de VHM en enkele SHM’s en had uit weerwraak de ontslagprocedure ingeleid tegen een van de ‘klokkenluiders’.

De beroering in de VHM zou in 2003 voortduren.

Feest van de Vlaamse Gemeenschap – Het jaarlijkse Feest van de Vlaamse Gemeenschap viel in 2002 samen met de 700ste verjaardag van de Guldensporenslag. Om zoveel mogelijk Vlamingen bij de jubelviering te betrekken en van de 11-juliviering een jaarlijks volksfeest te maken, zette de Vlaamse regering, in samenwerking met de vzw Vlaanderen-Europa, het project ‘Vlaanderen Feest!’ op. In 300 van de 308 gemeenten hadden in het weekeinde van 28-30 juni en in de week van 4 tot 11 juli ruim 1.700 activiteiten plaats, waarvan een 900-tal door de overheid gesubsidieerde ‘burenfeesten’. Bussen en trams reden op 11 juli gratis. Meer dan 80 musea waren tijdens de ‘Nacht van musea’ gratis toegankelijk. De officiële plechtigheid ter gelegenheid van het Feest van de Vlaamse Gemeenschap had uitzonderlijk niet op

³⁶ M. DEWEERDT, *a.w.*, p. 360.

het stadhuis van Brussel plaats, maar in 'De Lokettenzaal' van het Huis van de Vlaamse Volksvertegenwoordigers, dat op 11 juli officieel geopend werd. Het is ondergebracht in het voormalige Postchequegebouw, aan de achterzijde van het gebouw waarin het Vlaams Parlement is gevestigd. In toespraken pleitte zowel minister-president Dewael als de voorzitter van het Vlaams Parlement, De Batselier, ervoor van 11 juli een betaalde feestdag te maken. Hoogtepunt van 'Vlaanderen Feest!' was een muzikaal spektakel op de Grote Markt van Brussel.

Slovakije – Op 30 mei ondertekenden minister-president Dewael en de Slovaakse minister van Buitenlandse Zaken, Eduard Kukan, in Bratislava een samenwerkingsakkoord. Het samenwerkingsakkoord met Slovakije was het tiende en laatste in de rij akkoorden met de kandidaat-lidstaten van de Europese Unie, die in 1994 geopend was met Polen.

De samenstelling van de federale, gemeenschaps- en gewestregeringen sinds juli 1999¹

Jo NOPPE

Aspirant van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen, aan de Afdeling Politologie van de Katholieke Universiteit Leuven

I. De federale regering

Regering Verhofstadt I (12 juli 1999 – 5 mei 2003) (Belgisch Staatsblad, 13 juli 1999)

Verhofstadt, G. (VLD) : Eerste Minister

Onkelinx, L. (PS) : Vice-eerste Minister en Minister van Werkgelegenheid

Michel, L. (PRL-FDF-MCC/MR)² : Vice-eerste Minister en Minister van Buitenlandse Zaken

Vande Lanotte, J. (SP/SP.A)³ : Vice-eerste Minister en Minister van Begroting, Maatschappelijke Integratie en Sociale Economie

Durant, I. (Ecolo) : Vice-eerste Minister en Minister van Mobiliteit en Vervoer

Aelvoet, M. (Agalev) : Minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu; tot 28 augustus 2002 (B.S. 30 augustus 2002)

Duquesne, A. (PRL-FDF-MCC/MR) : Minister van Binnenlandse Zaken

Vandenbroucke, F. (SP/SP.A) : Minister van Sociale Zaken en Pensioenen

Van den Bossche L. (SP/SP.A) : Minister van Ambtenarenzaken en Modernisering van de Openbare Besturen

Flahaut, A. (PS) : Minister van Landsverdediging

Gabriëls, J. (VLD) : Minister van Landbouw en Middenstand; tot 10 juli 2001 (B.S. 11 juli 2001)

Verwiltghen, M. (VLD) : Minister van Justitie

Reynders, D. (PRL-FDF-MCC/MR) : Minister van Financiën

¹ In dit overzicht wordt van een 'regeringswissel' gesproken als aan één van volgende voorwaarden is voldaan : als er verkiezingen worden gehouden, als de politieke samenstelling van de regering wijzigt en/of als de figuur van de regeringsleider wijzigt. Zie o.a. : P. DUMONT, L. DEWINTER, en R. DANDOY, *Démissions gouvernementales et performances électorales des majorités sortantes (1946-1999)*, CRISP – *Courrier Hebdomadaire*, 2001, 1722, p. 7.

² Op 24 maart 2002 is de PRL samen met de PEF, het FDF en de MCC opgegaan in de Mouvement Réformateur (MR).

³ Op 13 oktober 2001 veranderde de SP haar naam in SP.A (Socialistische Partij Anders).

- Daems, R. (VLD) : Minister van Telecommunicatie en Overheidsbedrijven en Participaties; vanaf 10 juli 2001 Minister van Telecommunicatie en Overheidsbedrijven en Participaties, belast met Middenstand (B.S. 11 juli 2001)
- Demotte, R. (PS) : Minister van Economie en Wetenschappelijk Onderzoek; tot 4 april 2000 (B.S. 11 april 2000)
- Chevalier, P. (VLD) : Staatssecretaris voor Buitenlandse Handel, toegevoegd aan de Minister van Buitenlandse Zaken; tot 11 oktober 2000 (B.S. 13 oktober 2000)
- Boutmans, E. (Agalev) : Staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking, toegevoegd aan de Minister van Buitenlandse Zaken
- Deleuze, O. (Ecolo) : Staatssecretaris voor Energie en Duurzame Ontwikkeling, toegevoegd aan de Minister van Mobiliteit en Vervoer
- Willockx, F. (SP/SP.A) : Regeringscommissaris belast met de dioxineproblematiek, toegevoegd aan de Eerste Minister (B.S. 23 juli 1999); tot 19 januari 2001 (B.S. 23 januari 2001)
- André-Léonard, A. (PRL-FDF-MCC/MR) : Regeringscommissaris belast met de administratieve vereenvoudiging, toegevoegd aan de Minister van Ambtenarenzaken en Modernisering van de Openbare Besturen (B.S. 27 juli 1999); tot 17 oktober 2000 (B.S. 28 oktober 2000)
- Picqué, Ch. (PS) : Regeringscommissaris belast met het grootstedenbeleid, toegevoegd aan de Vice-eerste Minister en Minister van Werkgelegenheid (B.S. 27 juli 1999); vanaf 8 april 2000 Minister van Economie en Wetenschappelijk Onderzoek, belast met het Grootstedenbeleid (B.S. 11 april 2000)
- Neyts-Uyttebroeck, A. (VLD) : vanaf 11 oktober 2000 Staatssecretaris toegevoegd aan de Minister van Buitenlandse Zaken (B.S. 13 oktober 2000); vanaf 10 juli 2001 Minister toegevoegd aan de Minister van Buitenlandse Zaken, tevens belast met Landbouw (B.S. 11 juli 2001)
- Tavernier, J. (Agalev) : vanaf 28 augustus 2002 Minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu (B.S. 30 augustus 2002)
- Ylief, Y. (PS) : vanaf 8 april 2000 Regeringscommissaris belast met belast wetenschapsbeleid, en met de evaluatie en de modernisering van dit beleid en van de federale wetenschappelijke en culturele instellingen, toegevoegd aan de Minister van Wetenschappelijk Onderzoek (B.S. 11 april 2000)
- Zenner, A. (PRL-FDF-MCC/MR) : vanaf 25 oktober 2000 Regeringscommissaris belast met de vereenvoudiging van de fiscale procedures en de strijd tegen de grote fiscale fraude, toegevoegd aan de Minister van Financiën (B.S. 28 oktober 2000)
- Van Gool, G. (SP/SP.A) : vanaf 19 januari 2001 Regeringscommissaris belast de sociale zekerheid om te bouwen tot een hedendaagse en klantvriendelijke sociale bescherming voor alle burgers van dit land, en het statuut van de

vrijwilliger op punt te stellen, toegevoegd aan de Minister van Sociale Zaken en Pensioenen (B.S. 23 januari 2001)

Regering Verhofstadt II (5 mei 2003 – 12 juli 2003) (B.S. 5 mei 2003)⁴

Verhofstadt, G. (VLD) : Eerste Minister

Onkelinx, L. (PS) : Vice-eerste Minister en Minister van Werkgelegenheid, belast met Mobiliteit en Vervoer

Michel, L. (MR) : Vice-eerste Minister en Minister van Buitenlandse Zaken

Vande Lanotte, J. (SP.A) : Vice-eerste Minister en Minister van Begroting, Maatschappelijke Integratie en Sociale Economie

Duquesne, A. (MR) : Minister van Binnenlandse Zaken

Vandenbroucke, F. (SP.A) : Minister van Sociale Zaken en Pensioenen

Van den Bossche L. (SP.A) : Minister van Ambtenarenzaken en Modernisering van de Openbare Besturen

Flahaut, A. (PS) : Minister van Landsverdediging

Verwilghen, M. (VLD) : Minister van Justitie

Reynders, D. (MR) : Minister van Financiën

Daems, R. (VLD) : Minister van Telecommunicatie en Overheidsbedrijven en Participaties, belast met Middenstand

Picqué, Ch. (PS) : Minister van Economie en Wetenschappelijk Onderzoek, belast met het Grootstedenbeleid

Tavernier, J. (Agalev) : Minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu

Ylief, Y. (PS) : Minister toegevoegd aan de Minister van Wetenschappelijk Onderzoek

Neyts-Uyttebroeck, A. (VLD) : Minister toegevoegd aan de Minister van Buitenlandse Zaken, tevens belast met Landbouw

Boutmans, E. (Agalev) : Staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking, toegevoegd aan de Minister van Buitenlandse Zaken

Zenner, A. (MR) : Staatssecretaris voor Energie en Duurzame Ontwikkeling, toegevoegd aan de Minister van Financiën, tevens belast met de vereenvoudiging van de fiscale procedures en de strijd tegen de grote fiscale fraude

Van Gool, G. (SP.A) : Regeringscommissaris belast de sociale zekerheid om te bouwen tot een hedendaagse en klantvriendelijke sociale bescherming voor alle burgers van dit land, en het statuut van de vrijwilliger op punt te stellen, toegevoegd aan de Minister van Sociale Zaken en Pensioenen

⁴ Op 5 mei 2003 namen de Ecolo-leden van de federale regering (Minister Durant en Staatssecretaris Deleuze) ontslag. Na deze datum maakten enkel volgende partijen nog deel uit van de regeringscoalitie : VLD, MR, SP.A, PS en Agalev.

Regering Verhofstadt III (12 juli 2003 –) (B.S. 14 juli 2003)

Verhofstadt, G. (VLD) : Eerste Minister

Onkelinx, L. (PS) : Vice-eerste Minister en Minister van Justitie

Michel, L. (MR) : Vice-eerste Minister en Minister van Buitenlandse Zaken

Vande Lanotte, J. (SP.A) : Vice-eerste Minister en Minister van Begroting en Overheidsbedrijven

Dewael, P. (VLD) : Vice-eerste Minister en Minister van Binnenlandse Zaken

Vandenbroucke, F. (SP.A) : Minister van Werk en Pensioenen

Flahaut, A. (PS) : Minister van Landsverdediging

Verwilghen, M. (VLD) : Minister van Ontwikkelingssamenwerking

Reynders, D. (MR) : Minister van Financiën

Demotte, R. (PS) : Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid

Moerman, F. (VLD) : Minister van Economie, Energie, Buitenlandse Handel en Wetenschapsbeleid

Anciaux, B. (Spirit) : Minister van Mobiliteit en Sociale Economie

Arena, M. (PS) : Minister van Ambtenarenzaken, Maatschappelijke Integratie en Grootstedenbeleid

Laruelle, L. (MR) : Minister van Middenstand en Landbouw

Van den Bossche, F. (SP.A) : Minister van Leefmilieu, Consumentenzaken en Duurzame Ontwikkeling

Vanvelthoven, P. (SP.A) : Staatssecretaris voor Informatisering van de Staat, toegevoegd aan de Minister van Leefmilieu, Consumentenzaken en Duurzame Ontwikkeling; vanaf 12 juli 2003 Staatssecretaris voor Informatisering van de Staat, toegevoegd aan de Minister van Begroting en Overheidsbedrijven (B.S. 25 juli 2003)

Simonet, J. (MR) : Staatssecretaris voor Europese Zaken, toegevoegd aan de Minister van Buitenlandse Zaken

Jamar, H. (MR) : Staatssecretaris voor Modernisering van de Financiën en de Strijd tegen de fiscale fraude, toegevoegd aan de Minister van Financiën

Temsamani, A. (SP.A) : Staatssecretaris voor Arbeidsorganisatie en Welzijn op het werk, toegevoegd aan de Minister van Werk en Pensioenen

Simonis, I. (PS) : Staatssecretaris voor het Gezin en Personen met een handicap, toegevoegd aan de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid

Van Quickenborne, V. (VLD) : Staatssecretaris voor Administratieve Vereenvoudiging, toegevoegd aan de Eerste Minister

II. De Vlaamse regering

Regering Dewael I (13 juli 1999 – 15 september 2001) (B.S. 15 juli 1999)

Dewael, P. (VLD) : Minister-president van de Vlaamse regering en Minister van Financiën, Begroting, Buitenlands Beleid en Europese Aangelegenheden; vanaf 13 juli 2001 Minister-president van de Vlaamse regering (B.S. 26 juli 2001)

Stevaert, S. (SP/SP.A)⁵ : Minister vice-president van de Vlaamse regering en Minister van Mobiliteit, Openbare Werken en Energie

Vogels, M. (Agalev) : Minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen

Anciaux, B. (VU-ID) : Minister van Cultuur, Jeugd, Stedelijk Beleid, Huisvesting en Brusselse Aangelegenheden; vanaf 14 april 2000 Minister van Cultuur, Jeugd, Brusselse Aangelegenheden en Ontwikkelingssamenwerking (B.S. 21 april 2000)⁶; vanaf 18 mei 2001 Minister van Cultuur, Jeugd, Sport, Brusselse Aangelegenheden en Ontwikkelingssamenwerking (B.S. 22 mei 2001)

Vanderpoorten, M. (VLD) : Minister van Onderwijs en Vorming

Landuyt, R. (SP/SP.A) : Minister van Werkgelegenheid en Toerisme

Dua, V. (Agalev) : Minister van Leefmilieu en Landbouw

Sauwens, J. (VU-ID) : Minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Ambtenarenzaken en Sport; tot 10 mei 2001 (B.S. 12 mei 2001)

Van Mechelen, D. (VLD) : Minister van Economie, Ruimtelijke Ordening en Media; vanaf 13 juli 2001 Minister van Financiën en Begroting, Innovatie, Media en Ruimtelijke Ordening (B.S. 26 juli 2001)

Van Grembergen, P. (VU-ID) : vanaf 11 mei 2001 Minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Huisvesting en Ambtenarenzaken (B.S. 12 mei 2001); vanaf 13 juli 2001 Minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Ambtenarenzaken en Buitenlands Beleid (B.S. 26 juli 2001)

Gabriëls, J. (VLD) : vanaf 13 juli 2001 Minister van Economie, Buitenlandse Handel en Huisvesting (B.S. 26 juli 2001)

⁵ Op 13 oktober 2001 veranderde de SP haar naam in SP.A (Socialistische Partij Anders).

⁶ De bevoegdheden Stedelijk Beleid en Huisvesting werden overgedragen aan Minister J. Sauwens, maar werden niet opgenomen in de titulatuur van Minister Sauwens (B.S. 21 april 2000).

Regering Dewael II (15 september 2001 – 10 juni 2003)⁷

Dewael, P. (VLD) : Minister-president van de Vlaamse regering

Stevaert, S. (SP.A) : Minister vice-president van de Vlaamse regering en Minister van Mobiliteit, Openbare Werken en Energie; tot 19 maart 2003 (B.S. 24 maart 2003)

Vogels, M. (Agalev) : Minister van Welzijn, Gezondheid, Gelijke Kansen en Ontwikkelingssamenwerking; tot 26 mei 2003 (B.S. 2 juni 2003)

Anciaux, B. (Spirit) : Minister van Cultuur, Jeugd, Sport, Brusselse Aangelegenheden en Ontwikkelingssamenwerking; tot 3 juli 2002 (B.S. 6 juli 2002)

Vanderpoorten, M. (VLD) : Minister van Onderwijs en Vorming

Landuyt, R. (SP.A) : Minister van Werkgelegenheid en Toerisme; vanaf 19 maart 2003 Minister vice-president van de Vlaamse regering en Minister van Werkgelegenheid en Toerisme (B.S. 24 maart 2003)

Dua, V. (Agalev) : Minister van Leefmilieu en Landbouw; tot 26 mei 2003 (B.S. 2 juni 2003)

Van Mechelen, D. (VLD) : Minister van Financiën en Begroting, Innovatie, Media en Ruimtelijke Ordening

Van Grembergen, P. (Spirit) : Minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Ambtenarenzaken en Buitenlands Beleid; vanaf 3 juli 2002 Minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Cultuur, Jeugd en Ambtenarenzaken (B.S. 6 juli 2002)

Gabriëls, J. (VLD) : Minister van Economie, Buitenlandse Handel en Huisvesting; vanaf 3 juli 2002 Minister van Economie, Buitenlands Beleid, Buitenlandse Handel en Huisvesting (B.S. 6 juli 2002)

Vanhengel, G. (VLD) : vanaf 3 juli 2002 Minister van Sport en Brusselse Aangelegenheden (B.S. 6 juli 2002); vanaf 31 januari 2003 Minister van Sport en Hoofdstedelijke Aangelegenheden (B.S. 6 maart 2003)

Bossuyt, G. (SP.A) : vanaf 19 maart 2003 Minister van Mobiliteit, Openbare Werken en Energie (B.S. 24 maart 2003)

Sannen, L. (Agalev) : vanaf 26 mei 2003 Minister van Leefmilieu, Landbouw en Ontwikkelingssamenwerking (B.S. 2 juni 2003)

Byttebier, A. (Agalev) : vanaf 26 mei 2003 Minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen (B.S. 2 juni 2003)

⁷ Op 15 september 2001 wordt de uitslag bekend gemaakt van het door de Volksunie gehouden ledenreferendum over de toekomst van de partij. De uitslag van dat referendum zorgt ervoor dat VU-ID uiteenvalt in twee nieuwe partijen : de N-VA (13 oktober) en Spirit (10 november). In tegenstelling tot Spirit dat op zijn stichtingscongres duidelijk beslist in de Vlaamse regering te zullen blijven, doet de N-VA dat niet op dezelfde formele manier. De N-VA zal zich na de splitsing van VU-ID steeds meer gaan opstellen als oppositiepartij. Als datum voor deze wijziging in de politieke samenstelling van de Vlaamse regering wordt teruggesproken naar de datum van het ledenreferendum van de VU : 15 september 2001. Zie : J. NOPPE en B. WAUTERS, Het uiteenvallen van de Volksunie en het ontstaan van de N-VA en Spirit. Een chronologisch en morfologisch overzicht (juni 1999-juli 2002), *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 397-471.

Regering Somers (10 juni 2003 –) (B.S. 24 juni 2003)

Somers, B. (VLD) : Minister-president van de Vlaamse regering

Landuyt, R. (SP.A) : Minister vice-president van de Vlaamse regering en Minister van Werkgelegenheid en Toerisme

Byttebier, A. (Agalev) : Minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen

Vanderpoorten, M. (VLD) : Minister van Onderwijs en Vorming

Sannen, L. (Agalev) : Minister van Leefmilieu, Landbouw en Ontwikkelingssamenwerking

Van Mechelen, D. (VLD) : Minister van Financiën en Begroting, Ruimtelijke Ordening, Wetenschappen en Technologische Innovatie

Van Grembergen, P. (Spirit) : Minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Cultuur, Jeugd en Ambtenarenzaken

Keulen, M. (VLD) : Minister van Wonen, Media en Sport

Ceysens, P. (VLD) : Minister van Economie, Buitenlands Beleid en E-government

Bossuyt, G. (SP.A) : Minister van Mobiliteit, Openbare Werken en Energie

III. Le gouvernement de la Région wallonne

Gouvernement Di Rupo (15 juillet 1999 – 8 avril 2000) (Moniteur belge, 29 juillet 1999)

Di Rupo, E. (PS) : Ministre-président du Gouvernement wallon

Kubla, S. (PRL-FDF-MCC) : Ministre de l'Economie, des P.M.E., de la Recherche et des Technologies nouvelles

Daras, J. (Ecolo) : Ministre des Transports, de la Mobilité et de l'Energie

Van Cauwenberghe, J.-C. (PS) : Ministre du Budget, de l'Équipement et des Travaux publics

Foret, M. (PRL-FDF-MCC) : Ministre de l'Aménagement du Territoire, de l'Urbanisme et de l'Environnement

Daerden, M. (PS) : Ministre de l'Emploi, de la Formation et du Logement

Severin, J.-M. (PRL-FDF-MCC) : Ministre des Affaires intérieures et de la Fonction publique

Detienne, T. (Ecolo) : Ministre des Affaires sociales et de la Santé

Happart, J. (PS) : Ministre de l'Agriculture et de la Ruralité

Gouvernement Van Cauwenberghe (8 avril 2000 -) (M.B. 15 avril 2000)

Van Cauwenberghe, J.-C. (PS) : Ministre-président du Gouvernement wallon

Kubla, S. (PRL-FDF-MCC/MR) : Ministre de l'Economie, des P.M.E., de la Recherche et des Technologies nouvelles

Daras, J. (Ecolo) : Ministre des Transports, de la Mobilité et de l'Energie

Daerden, M. (PS) : Ministre du Budget, du Logement, de l'Équipement et des Travaux publics

Foret, M. (PRL-FDF-MCC/MR) : Ministre de l'Aménagement du Territoire, de l'Urbanisme et de l'Environnement

Happart, J. (PS) : Ministre de l'Agriculture et de la Ruralité

Severin, J.-M. (PRL-FDF-MCC/MR) : Ministre des Affaires intérieures et de la Fonction publique; jusqu'au 17 octobre 2000 (M.B. 24 octobre 2000)

Detienne, T. (Ecolo) : Ministre des Affaires sociales et de la Santé

Arena, M. (PS) : Ministre de l'Emploi et de la Formation; jusqu'au 12 juillet 2003 (M.B. 24 juillet 2003)

Michel, Ch. (PRL-FDF-MCC/MR) : à partir du 17 octobre 2000 Ministre des Affaires intérieures et de la Fonction publique (M.B. 24 octobre 2000)

Courard, Ph. (PS) : à partir du 17 juillet 2003 Ministre de l'Emploi et de la Formation (M.B. 24 juillet 2003)

IV. Le gouvernement de la Communauté française

Gouvernement Hasquin (22 juillet 1999 –) (M.B. 5 août 1999)

Hasquin, H. (PRL-FDF-MCC/MR) : Ministre-président du Gouvernement de la Communauté française, chargé des Relations internationales

Collignon, R. (PS) : Ministre du Budget, de la Culture et des Sports; jusqu'au 4 avril 2000 (M.B. 11 avril 2000)

Nollet, J.-M. (Ecolo) : Ministre de l'Enfance, chargé de l'Enseignement fondamental, de l'Accueil et des Missions confiées à l'O.N.E.

Hazette, P. (PRL-FDF-MCC/MR) : Ministre de l'Enseignement secondaire, des Arts et des Lettres; à partir du 17 octobre 2000 Ministre de l'Enseignement secondaire et de l'Enseignement spécial (M.B. 25 octobre 2000)

Dupuis, F. (PS) : Ministre de l'Enseignement supérieur et de la Recherche scientifique; à partir du 1 janvier 2001 Ministre de l'Enseignement supérieur, de l'Enseignement de promotion sociale et de la Recherche scientifique (M.B. 28 décembre 2000)

De Permentier, C. (PRL-FDF-MCC/MR) : Ministre de l'Audiovisuel; jusqu'au 17 octobre 2000 (M.B. 25 octobre 2000)

Ylieff, Y. (PS) : Ministre de la Jeunesse, de la Fonction publique et de l'Enseignement de promotion sociale et; jusqu'au 4 avril 2000 (M.B. 11 avril 2000)

Maréchal, N. (Ecolo) : Ministre de l'Aide à la Jeunesse et de la Santé

Demotte, R. (PS) : à partir du 4 avril 2000 Ministre du Budget, de la Culture et des Sports (M.B. 11 avril 2000); à partir du 1 janvier 2001 Ministre de la Culture, du Budget, de la Fonction publique, de la Jeunesse et des Sports (M.B. 28 décembre 2000); jusqu'au 12 juillet 2003⁸

⁸ A la date de clôture de cet article (le 31 juillet 2003), le remplacement de Rudy Demotte par Christian Dupont comme Ministre de la Culture, de la Jeunesse et des Sports et par Michel Daerden comme Ministre du Budget n'était pas encore publié dans le Moniteur belge.

- Miller, M. (PRL-FDF-MCC/MR) : à partir du 17 octobre 2000 Ministre des Arts et des Lettres et de l'Audiovisuel (M.B. 25 octobre 2000); jusqu'au 6 juin 2003.⁹
- Taminiaux, W. (PS) : à partir du 4 avril 2000 Ministre de la Jeunesse, de la Fonction publique et de l'Enseignement de promotion sociale (M.B. 11 avril 2000); jusqu'au 1 janvier 2001 (M.B. 28 décembre 2000)
- Ducarme, D. (PRL-FDF-MCC/MR) : à partir du 6 juin 2003 Ministre des Arts, des Lettres et de l'Audiovisuel.¹⁰
- Dupont, Ch. (PS) : à partir du 12 juillet 2003 Ministre de la Culture, de la Fonction publique, de la Jeunesse et des Sports¹¹
- Daerden, M. (PS) : à partir du 12 juillet 2003 Ministre du Budget¹²

V. De Brusselse Hoofdstedelijke Gewestregering

Regering Simonet (15 juli 1999 – 18 oktober 2000) (B.S. 27 augustus 1999)

- Simonet, J. (PRL-FDF-MCC) : Minister-Voorzitter van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, belast met Plaatselijke Besturen, Ruimtelijke Ordening, Monumenten en Landschappen, Stadsvernieuwing en Wetenschappelijk Onderzoek
- Chabert, J. (CVP) : Minister van Openbare Werken, Vervoer, Brandbestrijding en Dringende Medische Hulp
- Tomas, E. (PS) : Minister van Tewerkstelling, Economie, Energie en Huisvesting
- Gosuin, D. (PRL-FDF-MCC) : Minister van Leefmilieu en Waterbeleid, Natuurbehoud, Openbare Netheid en Buitenlandse Handel
- Neyts-Uyttebroeck, A. (VLD) : Minister van Financiën, Begroting, Openbaar Ambt en Externe Betrekkingen

André, E. (PRL-FDF-MCC) : Staatssecretaris belast met Ruimtelijke Ordening, Stadsvernieuwing, Monumenten en Landschappen en Bezoldigd Vervoer van Personen, toegevoegd aan de Minister-Voorzitter van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering (B.S. 14 oktober 1999)

Hutchinson, A. (PS) : Staatssecretaris belast met Huisvesting, toegevoegd aan de Minister van Tewerkstelling, Economie, Energie en Huisvesting (B.S. 23 oktober 1999)

⁹ Le 6 juin 2003, le Parlement de la Communauté française a pris acte de la démission des ministres Hervé Hasquin (MR), Rudy Demotte (PS), Jean-Marc Nollet (Ecolo) et Richard Miller (MR). Ils avaient prêté serment à la Chambre des Représentants afin de garder leur mandat de parlementaire en cas de démission ou de révocation de leur mandat ministériel. Ils se représentaient, le même jour, comme ministres de la Communauté française (à la Chambre ils sont représentés par leur successeur pour la durée de leur mandat ministériel à la Communauté française). Seule exception : le portefeuille de Richard Miller était repris par Daniel Ducarme. A la date de clôture de cet article (le 31 juillet 2003), le remplacement de Richard Miller par Daniel Ducarme comme Ministre des Arts et des Lettres et de l'Audiovisuel n'était pas encore publié dans le Moniteur belge.

¹⁰ Voir note 9.

¹¹ Voir note 8.

¹² Voir note 8.

Delathouwer, R. (SP !Aga)¹³ : Staatssecretaris belast met Mobiliteit, Ambtenarenzaken, Brandbestrijding en Dringende Medische Hulp, toegevoegd aan de Minister van Openbare Werken, Vervoer, Brandbestrijding en Dringende Medische Hulp (B.S. 18 november 1999) en aan de Minister van Financiën, Begroting, Openbaar Ambt en Externe Betrekkingen (B.S. 25 november 1999)

Regering de Donnée (18 oktober 2000 – 6 juni 2003) (B.S. 8 november 2000)

De Donnée, F.-X. (PRL-FDF-MCC/MR) : Minister-Voorzitter van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, belast met Plaatselijke besturen, Ruimtelijke Ordening, Monumenten en Landschappen, Stadsvernieuwing en Wetenschappelijk Onderzoek

Chabert, J. (CVP/CD&V)¹⁴ : Minister van Openbare Werken, Vervoer, Brandbestrijding en Dringende Medische Hulp

Tomas, E. (PS) : Minister van Tewerkstelling, Economie, Energie en Huisvesting

Gosuin, D. (PRL-FDF-MCC/MR) : Minister van Leefmilieu en Waterbeleid, Natuurbehoud, Openbare Netheid en Buitenlandse Handel

Vanhengel, G. (VLD) : Minister van Financiën, Begroting, Openbaar Ambt en Externe Betrekkingen

Draps, W. (PRL-FDF-MCC/MR) : Staatssecretaris belast met Ruimtelijke Ordening, Monumenten en Landschappen en Bezoldigd Vervoer van Personen, toegevoegd aan de Minister-Voorzitter van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering (B.S. 8 november 2000)

Delathouwer, R. (SP !Aga) : Staatssecretaris belast met Mobiliteit, Ambtenarenzaken, Brandbestrijding en Dringende Medische Hulp, toegevoegd aan de Minister van Openbare Werken, Vervoer, Brandbestrijding en Dringende Medische Hulp (B.S. 28 november 2000) en aan de Minister van Financiën, Begroting, Openbaar Ambt en Externe Betrekkingen (B.S. 11 mei 2001)

Hutchinson, A. (PS) : vanaf 1 februari 2002 Staatssecretaris belast met Huisvesting en Energie, toegevoegd aan de Minister van Tewerkstelling, Economie, Energie en Huisvesting (B.S. 20 en 22 februari 2002)

Regering Ducarme (6 juni 2003 –) (B.S. 20 juni 2003)

Ducarme, D. (MR) : Minister-Voorzitter van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, belast met Plaatselijke besturen, Ruimtelijke Ordening, Monumenten en Landschappen, Stadsvernieuwing en Wetenschappelijk Onderzoek

Chabert, J. (CD&V) : Minister van Openbare Werken, Vervoer, Brandbestrijding en Dringende Medische Hulp

Tomas, E. (PS) : Minister van Tewerkstelling, Economie, Energie en Huisvesting

¹³ Bij de Brusselse Gewestverkiezingen van 13 juni 1999 zijn de SP en Agalev met een gezamenlijke lijst (SP !Aga) opgekomen.

¹⁴ Op 28 en 29 september 2001 veranderde de CVP haar naam in CD&V (Christen-democratisch en Vlaams).

Gosuin, D. (MR) : Minister van Leefmilieu en Waterbeleid, Natuurbehoud, Openbare Netheid en Buitenlandse Handel

Vanhengel, G. (VLD) : Minister van Financiën, Begroting, Openbaar Ambt en Externe Betrekkingen

Draps, W. (MR) : Staatssecretaris belast met Ruimtelijke Ordening, Monumenten en Landschappen en Bezoldigd Vervoer van Personen, toegevoegd aan de Minister-Voorzitter van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering

Delathouwer, R. (SP !Aga) : Staatssecretaris belast met Mobiliteit, Ambtenarenzaken, Brandbestrijding en Dringende Medische Hulp, toegevoegd aan de Minister van Openbare Werken, Vervoer, Brandbestrijding en Dringende Medische Hulp en aan de Minister van Financiën, Begroting, Openbaar Ambt en Externe Betrekkingen

Hutchinson, A. (PS) : Staatssecretaris belast met Huisvesting en Energie, toegevoegd aan de Minister van Tewerkstelling, Economie, Energie en Huisvesting

VI. Die Regierung der Deutschsprachigen Gemeinschaft

Regierung Lambertz (14. Juli 1999 –) (B.S. 9. September 1999)

Lambertz, K.-H. (SP) : Minister-Präsident, Minister für Beschäftigung, Behindertenpolitik, Medien und Sport

Gentges, B. (PFF) : Minister für Unterricht und Ausbildung, Kultur und Tourismus

Niessen, H. (Ecolo) : Minister für Jugend und Familie, Denkmalschutz, Gesundheit und Soziales

Afgesloten op 31 juli 2003

De Europese eenmaking in de Vlaamse publieke opinie : onbekendheid, onverschilligheid, gelatenheid of machteloosheid ?

Wilfried DEWACHTER

Gewoon hoogleraar aan de Afdeling Politologie van de Katholieke Universiteit Leuven

De top van Kopenhagen, begin december 2002, besliste nagenoeg finaal over de toetreding van 10 hoofdzakelijk Oost-Europese staten tot de Europese Unie en de financiële condities waarmee dit moet gebeuren. Na afloop van de top waren grote verklaringen schering en inslag, minstens ten aanzien van en zelfs in de verzamelde Europese- en wereldpers. «Historische beslissing» «Het definitieve einde van de Koude Oorlog» «Europa vindt eindelijk zijn ware dimensie» enz. Europees Voorzitter en Deense premier, Anders Rasmussen, had het over : «Today we open a new chapter : Europe is spreading its wings in freedom, in prosperity and in peace».¹

In een polyarchie (lees democratie in termen van de officiële staatsleer en van de publieke opinie) hoort zulke belangrijke beslissing finaal beslecht te worden door de natie. Zo zullen alle kandidaat lidstaten in de loop van 2003 een volksraadpleging organiseren over hun toetreding.² En Zweden over zijn toetreding tot de euro. En Groot-Brittannië wellicht later ook... Een aantal «democratieën» die zichzelf respecteren doen dat. Maar niet België.

Reeds in 2000 wijst minister van Buitenlandse Zaken Louis Michel een referendum over de uitbreiding van de Europese Unie in België af met het argument : «Een referendum over zo'n thema als de EU-uitbreiding zou een debat openen met smerige argumenten over onder meer de islam, die alleen rechts in de kaart spelen. Onze westerse democratieën beschikken niet over voldoende middelen om een publiek debat over dergelijke onderwerpen in de hand te houden en te omkade-

¹ Inleiding bij het nemen van de groepsfoto van de Top van staatshoofden en regeringsleiders uit de 25 huidige en toekomstige lidstaten. Eerste minister G. Verhofstadt «roemde de historische beslissing als het definitieve einde van de opdeling tussen oost en west in Europa» (*De Financieel Economische Tijd*, 14 december 2002). En na de top van Athene : «De toetreding is het meest veelbelovende en moedige politieke project van onze tijd» (*Europabericht*, juni 2003, blz. 7).

² Met uitzondering vooralsnog van Grieks Cyprus. Op 14 juli 2003 heeft het parlement van Grieks Cyprus unaniem de toetreding goedgekeurd. Volgens een onderzoek van de Central European Opinion Research Group (CEORG) op de vooravond van de top in Kopenhagen zou in Hongarije 78 % deelnemen, in Tsjechië 77 % en in Polen 72 % (*De Standaard*, 14 december 2002).

ren».³ Deze argumenten zijn een fameuze kaakslag voor al wie politiek actief is in België en een onverkwikkelijk verwijt naar de opinieleiders in en buiten de massacommunicatie, om nog niet de politieke partijen nominatem met de vinger te wijzen...

Maar eigenlijk komt dit argument maar bovenop de elitaire consensus in België over het referendum en zijn beslissende inspraakcapaciteit. PS-partijvoorzitter Elio Di Rupo heeft recent nogmaals dit punt uit de elitaire consensus in niet mis te verstane woorden verkondigd. «Pas de référendums nationaux ! Non ! Ce serait le meilleur moyen de révéler des différences fondamentales de sensibilité et d'aller vers une déchirure définitive du pays. Je mets en garde ceux qui voudraient s'aventurer dans cette voie».⁴ Scherpe waarschuwing tegen elk «avontuur» in die richting, vanuit een topbesluitvormer, lid van de politieke elite!⁵ Het is syptomatisch dat het regeerakkoord van Verhofstadt III wel voorzichtig een referendum voor de gewesten voorstelt, maar niet voor het federale niveau.⁶ Zoals ook voor de regeringsvorming in België aan de «Natie, waarvan alle macht uitgaat», volgens artikel 33 van de Grondwet, nagenoeg telkens beslissende democratische inspraak wordt ontzegd.⁷

Van lieverlede hebben de kiezers dan ook nooit geleerd politiek niet mee te beslissen. De kiezers kunnen nauwelijks verantwoordelijk gesteld worden voor de partij- en beleidskeuzen die ze maken in hun parlementsverkiezingen. Zij beschikken niet over het volksinitiatief; er is geen referendum – behoudens dat van 12 maart 1950 – en de beleidskeuzen na de parlementsverkiezingen worden gemaakt door de meerderheidspartijen in de harde onderhandelingen over de regeringsvorming.⁸ Zo verliezen heel wat burgers een belangrijke stimulans om de politiek aandachtig te volgen. Dat is het gevolg van de structuur- en processocialisatie die door politici en opinieleiders nauwelijks onderkend wordt, maar zeer sterk inwerkt en diepe gedragsvoren trekt. En dat niet alleen op het niveau van de kiezers; ook in politiek geïnteresseerde segmenten en op hogere niveaus van

³ *De Standaard*, 4 september 2000. Dit in tegenspraak bijvoorbeeld met het Wetsvoorstel tot instelling van het referendum, ingediend door L. Michel en R. Henrion. Kamer van volksvertegenwoordigers, *Parlementaire Documenten*, 1982-1983, 578, nr. 1, d.d. 1 maart 1983. Artikel 1 van dit wetsvoorstel luidt: «Le Gouvernement peut organiser une consultation populaire sur toute matière relevant de la compétence de l'Etat. La ou les questions à poser aux électeurs doivent être formulées de manière à ce qu'il ne puisse y être répondu que par « oui » ou par « non ».

⁴ *Le Soir*, 29 augustus 2001.

⁵ W. DEWACHTER, E. DAS, *Politiek in België: geprofileerde machtsverhoudingen*. Leuven, Acco, 1991, 182 blz.

⁶ «Ten einde de directe democratie te versterken zal de regering voorstellen om een nieuwe bepaling in te voeren in titel III van de grondwet om de gewesten de mogelijkheid te geven volksraadplegingen in te richten in de aangelegenheden waarvoor zij bevoegd zijn; (...).» *Een creatief en solidair België*, Brussel, 2003, blz. 52.

⁷ W. DEWACHTER, *De regering rechtstreeks verkiezen*. Leuven, Afdeling Politologie, 1998, 32 blz.

⁸ W. DEWACHTER, *De mythe van de parlementaire democratie. Een Belgische analyse*. Leuven, Acco, 2001, blz. 73-143, 193-234 en 347-391.

participatie. Overigens, het conservatisme vindt in die structuur- en processocialisatie één van zijn sterkste voedingsbodems.

Naar de publieke opinie moet men er derhalve terdege rekening mee houden dat de belangstelling en de kennis voor die politieke materies heel zwak zal zijn. «Men kan en mag er toch niets aan doen». Bovendien is Europese politiek al zo moeilijk. En het verlicht elitisme van de politieke en maatschappelijke leiders «zal wel het beste voorhebben met zijn politiek».

Des te meer zo omdat de Europese integratie een onbetwiste en onbetwistbare component van de elitaire consensus in België is. Als SP vice-premier Johan Vande Lanotte nog maar even oppert dat de Europese Conventie beter tot een werkbaar project zou komen vooraleer de uitbreiding door te voeren wordt hij meteen door oud-Europees commissaris en voormalig SP-voorzitter Karel Van Miert de mond gesnoerd: «Plat populisme» «Fortuynisme».⁹ VLD-partijvoorzitter Karel De Gucht «hoonde ongemeen cynisch de bezwaren van Vande Lanotte weg».¹⁰ «Het liberalisme dijt voortdurend uit en niets is er nog veilig voor. Met de grotere gemeenschappelijke markt slaan de liberalen weer een slag. Wij willen dat niet. Vanaf nu mag je ons eurocriticasters noemen» aldus Vande Lanotte.¹¹ «Vanuit diverse hoeken was gisteren ook te horen dat premier Verhofstadt – die woest is over de demarche van Vande Lanotte en er zich van distantieerde – opnieuw redacties opbelde om de kwestie uit het nieuws te houden».¹² Over de Europese integratie kan en mag in België niet gedebatteerd worden, noch op eliteniveau, noch in de attente publieke opinie, noch in de maatschappij in haar geheel.¹³

I. De aanvaarding van de euro !

In die context is gepeild naar de opinie van de Vlamingen over de Europese integratie.

Het merendeel van de onderzoeksresultaten komen uit de jaarlijkse VTMV-bevragingen, in dit geval vooral deze van 2002 en 2001, respectievelijk bij 560 en 491 Vlamingen, strikt per toevalstrekking opgenomen uit alle Vlaamse provincies, behalve Oost-Vlaanderen dat ondervertegenwoordigd is.¹⁴ Andere onderzoeken worden telkens per naam, nl. deze van de organiserende instantie, aangegeven.

Is dit niet het werk van de Eurobarometers en van de andere peilingsopdrachten, die de Direction générale Presse et Communication van de Europese Commissie met adequate middelen geeft aan de European Opinion Research Group ? Eigenlijk

⁹ *De Standaard*, 4 oktober 2002.

¹⁰ *Het Laatste Nieuws*, 3 oktober 2002.

¹¹ *Zie P-magazine*: "Europa is ons project niet meer", 2 oktober 2002; *Het Laatste Nieuws*, 3 oktober 2002. Op het SP.A-congres van 10 juli 2002 heeft Vande Lanotte nog even naar de stelling verwezen.

¹² Bernard Bulcke in *De Standaard*, 4 oktober 2002.

¹³ De elitair ingebrachte kritische klanken in de Verklaring van Laken ten spijt.

¹⁴ Voor uitgebreide beschrijving van de werkwijze zie : W. DEWACHTER, B. WAUTERS, Y. DEJAEGERE, *De nauwelijks bereikte burger. Of een «benchmarking van de overheidscommunicatie»*. Leuven, 2002, blz. 79-82 en blz. 13.

wel. Maar al klinkt het heel pretentief, de VTMV peilingen lijden niet of veel minder aan een aantal nadelen van de Eurobarometers. Zoals veel beleidsgericht onderzoek in opdracht aarzelt de Eurobarometer meer dan eens om het rauwe beeld van onbekendheid en van het politiek niet-kunnen-volgen onverbloemd te schetsen. Eén voorbeeld. «Avez-vous déjà entendu parler du parlement européen ?» en van andere Europese instellingen evenwel zonder de top van de staatshoofden en regeringsleiders te bevragen. Met om de vijf jaar de uitnodiging, c.q. de verplichting om deel te nemen aan de Europarlementsverkiezingen is de 91 % bevroegden die «ja» antwoorden een hart onder de riem van de Europese politici en ambtenaren maar in feite een weinig zeggende score. De reële participatie aan de europarlementsverkiezingen zijn een veel betere maatstaf. Vergelijk met deze banale vraag de moeilijke VTMV vragen over het voorzitterschap van de Belgische Senaat. Soortgelijke gemakkelijke vragen zijn deze met de «eurodynamometer» of de informatiekanaalen over de Europese Unie, met steevast de televisie bovenaan. Gans anders zijn indringende kennisvragen, zoals in Eurobarometer nr. 51, die men in nr. 56 beperkt tot een summiere behandeling van de begroting van de E.U. «Les réponses des citoyens témoignent toujours d'un manque important de connaissance et de nombreuses idées fausses à ce sujet».¹⁵ Bij opiniepeilingen en surveybevragingen zijn de inhoud en de formulering van de vragen van primaire orde. Het inzichtgehalte van het onderzoek hangt vooral van die variabelen af. De VTMV-bevragingen, omdat ze zonder opdrachtgever georganiseerd worden, met het inzicht maximaal kennis op te doen, behoeven geen flatterende bevraging : moeilijke of ontluisterende vragen worden zeker niet geweerd. Het indringend inzicht staat voorop, in een vragenlijst die niet primair of exclusief Europees is, wel volledig politiek, zoals de politiek ook in vermenging van niveau en hoge agendacirculatie bij de mensen komt. Wij zullen, waar bruikbaar, graag naar de Eurobarometers verwijzen.

Elf maanden na de verplichte betaling met eurobiljetten en muntstukken¹⁶, in november 2002, rijst de vraag naar hoe sterk is men al vertrouwd met dit typisch vehikel van Europese integratie, dat diep in het dagdagelijkse leven van de «man en vrouw in de straat» zit. Het is niet alleen een betaalmiddel maar ook een maatstaf van de duurte van de producten en diensten en een beoordelingsmoment ten aanzien van zijn totale koopkracht. De eerste vraag wijst zich dus aan : in hoever rekent men de prijzen in euro nog om naar de Belgische frank. Zie tabel 1.

¹⁵ Eurobarometer nr. 56 : Rapport Numéro 56, blz. 94.

¹⁶ Met nog in de maanden januari en februari 2002 zowel de BEF als de euro als betaalmiddel en dus in omloop.

Tabel 1. Al dan niet de euro nog omrekenen naar Belgische frank

	Fi	%
kan euro al goed inschatten	91	16,25
rekent nog terug naar BEF	467	83,39
weet niet	1	0,18
geen antwoord	1	0,18

Het onderzoek van TNS Media bij 1.015 Belgen dat enkele maanden vroeger is verricht wijst uit dat 81 % van de Belgen de euro nog terugrekenen naar BEF.¹⁷ Beide onderzoeken wijzen consistent in dezelfde richting. Zowat 80 % van de Belgen rekenen de euro nog altijd om naar de Belgische frank. Slechts voor een 16 % is de euro al een maatstaf. Op een doorgedreven integratie wijst deze score dus zeker niet. Van 20 februari tot 12 maart 2003 stelt het onderzoeksbureau Ipsos in opdracht van Thalys International Explorer nogmaals die vraag aan 261 Vlamingen, in het kader van een bredere Europese bevraging.¹⁸ 49 % van de respondenten rekenen om «zelfs voor kleine bedragen» en 41 % «enkel voor grote bedragen», samen 90 %. (De 232 Franstalige bevrageden antwoorden resp. met 56 % en 36 %, samen 92 %.) De beperkt hogere omrekeningsscore in het voorjaar 2003 kan te wijten zijn aan de vrij algemene en meer en meer bekende ervaring dat nog heel veel mensen naar de nationale munt terug rekenen : in Frankrijk 93 %, in Duitsland en Nederland, met toch relatief gemakkelijke omzettingberekeningen : 86 % en 85 % bij 75 % in de zeer moeilijke omrekeningen van Italië en Spanje.¹⁹ Het wordt dan wel opmerkelijk bij de volgende vraag. Logisch vraagt men dan of men terug wil naar de BEF ? Neen hoor ! Zie tabel 2.

Tabel 2. Al dan niet terugwillen naar de Belgische frank

	Fi	%
goed dat euro er is	435	77,68
liever terug naar BEF	107	19,11
weet niet	14	2,50
geen antwoord	4	0,71

¹⁷ Een besmetting van dit onderzoeksresultaat op de respondenten in VTMV 2002 lijkt heel onwaarschijnlijk.

¹⁸ *De premissen van een meer concrete Europese identiteit*. Persbericht van Thalys International Explorer. Brussel, 2003. <http://www.thalysexplorer.com>. Bijlagen. De bevrageerde landen zijn : België, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Italië, Nederland en Spanje.

¹⁹ Thalys International Explorer, a.w., vraag 3.

Haast 80 % van de ondervraagden houdt het bij de euro. Slechts 20 % wil terug naar de Belgische frank. In het onderzoek van TMS Medio bij 1.015 Belgen wil nog 1 op 3 terug naar het vroegere muntstelsel. Dus ook daar een grote meerderheid : twee-derden voor de euro.

Hier stoot men op een grote interpretatiemoeilijkheid. Waarom wil men behouden, wat op zijn minst een zekere hinder teweeg brengt ? Is het het gevoel aan een grootse vernieuwing, op Europese schaal, deelgenoot te zijn ? Is het de optie dat men niet opnieuw wil veranderen ? Is het de gelatenheid van «het overspoelt ons zonder dat wij er toch iets kunnen aan veranderen» ? Is het het gevoel modisch mee te zijn ? Is het het besef of de intuïtie dat Vlaanderen 70 % van zijn productie uitvoert en dat de euro dan ook een must is, m.a.w. de Dehaene-stelling ? In welke mate is het de ervaring in het «Europese buitenland» gemakkelijk te kunnen betalen, zonder wisselproblemen en muntvoorraden te moeten opslaan ? Is het door de toename van de tewerkstelling ingevolge de lagere verhouding met de dollar en dus meer exportmogelijkheden ? Maar wat dan vanaf 15 juli 2002 als de euro voor het eerst in twee jaar meer waard is dan de dollar ?²⁰ Het antwoord op deze vragen is stukken moeilijker te verkrijgen dan op de voorgaande. Hier blijft het onderzoek het antwoord vooralsnog schuldig. Verderop bespreken wij de kennis bij de ondervraagden van het letterwoord ECB. Uit de 85 % "weet niet"-antwoorden moet afgeleid worden dat het grote publiek niet bekend is, laat staan vertrouwd, met de technocratie van de Europese Centrale Bank en haar voorzitter Wim Duisenberg.

Vóór de invoering van de euro werd in VTMV 2001 de vraag gesteld of men opzag tegen de invoering ervan. Zie tabel 3.

Tabel 3. Houding tegenover de invoering van de euro (in 2001) (N=491)

	Fi	%
Ziet er tegen op	134	27,3
Laat onverschillig	73	14,9
Zal vlot verlopen	279	56,8
Weet niet	5	1,0

Ruim de helft van de ondervraagden vertrok met een positieve ingesteldheid : het zal wel los lopen; 1 op 4 zagen er tegen op. In diezelfde maanden vindt de Eurobarometer 56 volgende houdingen t.a.v. de invoering bij de Belgen : zie tabel 4.

²⁰ De Financieel Economische Tijd. Dit was 2002. Bijlage van 28 december 2002, blz. 59-61.

Tabel 4. Op 1 januari 2002 wordt de Belgische frank vervangen door de euro. Hoe vindt u dit ?

	België %	EU 12 %
Een zeer goede zaak	17	13
Eerder een goede zaak	36	33
Noch het een noch het ander	25	29
Eerder een slechte zaak	10	12
Een zeer slechte zaak	7	8
Weet niet	5	5

Alhoewel minder gedragsgericht als vraag komt men tot een 53 % positieve instelling, meer dan in het geheel van de euro-zone, waar vooral Finland, maar ook Duitsland en Frankrijk meer negatief ingestelden telt dan bij ons.²¹

Op hetzelfde tijdstip als de VTMV 2002 oefening bevraagt het NRC-Handelsblad 1027 Nederlanders, o.m. met de vraag «Hebben de volgende kabinetsbesluiten uw leven in gunstige of ongunstige zin beïnvloed?». 60 % van de ondervraagden zeggen dat de invoering van de euro hun leven «zeer ongunstig» of «ongunstig» heeft beïnvloed, bij 15 % gunstig tot zeer gunstig, met 25 % neutraal.²² Dit is uitgesproken meer negatief. Maar ook hier blijft de interpretatie naar houding en gedrag bv. bij de verkiezingen van 15 mei 2002 en 22 januari 2003, moeilijk.

II. Europese integratie en identiteit via betrokkenheid op de lidstaten

In de steekproef 2001 VTMV is gepeild naar de West-Europese betrokkenheid in het dagdagelijkse leven. In hoeverre is het reële Europa voor de burgers een feit. Dit hebben we trachten te achterhalen via de vraag hoe dikwijls men reeds in de verschillende Europese landen is geweest. Om de vragenlijst niet nodeloos te overladen wordt de vraag beperkt tot 6 landen, de meest nabije voor Vlaanderen, met uitzondering voor twee toppers qua vakantie : Spanje en Italië. Zie tabellen 5 en 6.

²¹ Eurobarometer 56, blz. 59-63 en B50-B62. Vragen als : Quelle est votre opinion sur la proposition suivante ? Une Union monétaire européenne avec une seule monnaie, l'euro. Veuillez me dire si vous êtes pour ou si vous êtes contre.

How comfortable do you feel about using the euro ? Would you say you are very – fairly – not very – not at all comfortable (als de invoering pas 2 maand later is).

Avez-vous reçu des informations sur la monnaie unique, l'euro ? Si oui, de quelles sources ? worden om evidente redenen hier niet verwerkt.

²² NRC Handelsblad, 21 december 2002, «Thema Kiezers».

Tabel 5. Landen waarin men nog nooit geweest is

Italië	64,4
Groot-Brittannië	55,8
Spanje	49,7
Duitsland	35,6
Frankrijk	31,0
Nederland	26,5

Voor «young, urban, possessive... people» zijn dit verrassende resultaten. Twee derden van de ondervraagde Vlamingen is nog nooit in Italië geweest. En de helft is nog nooit in Groot-Brittannië of in Spanje geweest. Met Duitsland, Frankrijk zitten we rond de 1 op 3 en voor Nederland 1 op 4. Eén op 5, 20 % is maar in één of in geen van deze landen geweest (19,8 % om precies te zijn). Een aanzienlijk segment van de bevolking komt ofwel niet ofwel niet veel of zeer eenzijdig naar één land buiten het eigen land.

Als men hiertegen de Europese gezindheid via de massacommunicatie, vooral de televisie zou opwerpen, moet men wel vaststellen dat het gros van de kijkers in de eerste plaats, en zelfs bijna exclusief de eigen-taal zenders bekijkt. België is daarvoor een uitstekend observatieland met zijn tweetaligheid : verkiest men de anderstalige Belgische zenders boven de eigentalige buitenlandse zenders ?

Het overgrote deel van de Belgen kijkt naar de eigen zenders in de eigen taal. De niet-Nederlandstalige zenders lopen in Vlaanderen achteruit van 22,8 % «markt-aandeel» in 1989 naar 15,6 % in 1991, om op dat niveau te stabiliseren. De zenders uit Nederland dalen van 17,1 % in 1989 naar 9,0 % begin van de jaren 90 om nu nog amper 5,0 % te halen. Het overgrote deel kijkt dus «Vlaams». ²³ Langs Franstalige zijde heeft men een spiegelbeeld. Een peiling van La Libre Belgique in het voorjaar 2001 met de vraag : «Si vous n'aviez plus qu'une seule chaîne de télévision, laquelle voudriez-vous conserver » geeft als uitslag allemaal Franstalige zenders : 34 % RTBf1, 27 % RTL-TV1, 13 % TV5, 11 % TF1, 4 % France 2, 2 % Club RTL en 1 % RTBf2. ²⁴

Terugkerend naar de reizen naar het buitenland, als men «éénmaal» een gewicht 1 geeft, «enkele malen» een gewicht 3 en «zeer veel» buitenland-reizen een gewicht 6 dan is de betrokkenheid van de ondervraagde Vlamingen op die maatschappijen de volgende.

²³ VRIND, *Vlaamse Regionale Indicatoren 99*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2000, blz. 122 en VRIND 2001, blz. 345.

²⁴ *La Libre Belgique*, 3 mei 2001.

Tabel 6. Betrokkenheid op zes West- en Zuid-Europese landen

	Eenmaal		Enkele		Veel		Totaal	%
Groot-Brittannië	103	+	285	+	114	=	502	9,65
Nederland	192	+	534	+	726	=	1.452	27,92
Duitsland	85	+	525	+	336	=	946	18,18
Frankrijk	71	+	510	+	588	=	1.169	22,47
Spanje	78	+	360	+	294	=	732	14,07
Italië	85	+	225	+	90	=	400	7,69

Nederland is het meest bezochte land; voor Vlamingen niet meteen verwonderlijk. Globaal geteld komt men tot een betrokkenheidsscore van 28 %. Dan volgt Frankrijk met 22 %. Ook dat is voor Belgen niet echt verrassend. Duitsland komt als derde : speelt hier vooral de sterke economie ? Spanje – vooral als vakantie-land – komt op de vierde plaats, ruim voor Groot-Brittannië dat Italië nog wat achter zich laat. De maatschappelijke betrokkenheid op de West-Europese landen en maatschappijen is lang niet volledig congruent met de aardrijkskundige afstand. (Andere landen bevrage was dus inderdaad niet aangewezen.) De Europese ruimte is voor het gros van de burgers, duidelijk beperkt tot het eigen land, of tot enkele landen waarin taal, economie, vrije tijd minstens een even sterke structure-ring teweeg brengen als de ruimtelijke afstand. Het volstaat dus niet om landen bij de E.G. of de E.U. te voegen om ze in het leven van de mensen te integreren.

Dat ziet men overduidelijk in een vraag over de uitbreiding van de E.U. met de 10 kandidaatlanden. Hoe kan men de betrokkenheid nagaan ? Na de ervaring in 2001 met het bezoeken van nabuurlanden, was het uitgesloten die vraag te herhalen voor de 10 uitbreidingskandidaten. De score zou al te laag uitvallen en terecht op de kritiek lopen dat de auteurs een te moeilijke vraag voorschotelden. Daarom werd geopteerd voor een dubbele kennisvraag : de hoofdsteden en het aantal inwoners. Maar ook dat laatste bleek, op een enkel land na, al te moeilijk. Dus, dan maar met de hoofdsteden alleen. Zie tabel 9. De vraag wordt voorafgegaan door een vraag naar de zelfinschatting van de kennis «In welke mate kent u de nieuwe lidstaten van de Europese Unie» : zo goed als niet kennen; een beetje kennen; half en half kennen; goed kennen of zeer goed kennen ?²⁵

Op 1 mei 2004 worden 10 landen lid van de Europese Unie : de «Big Bang» of de «grote slag». Anderhalf jaar voordien is de kennis van die landen bij de Vlaamse publieke opinie een «ramp», als wij tenminste de steekproef van VTMV 2002 mogen veralgemenen. Een zelfinschatting levert bij opiniepeilingen door de band een niet zo negatief beeld op. Maar hier leidt die vraag tot zeer open, maar even sterk ontnuchterende uitkomsten. Volgend staatje kan dat duidelijk maken. Zie tabel 7.

²⁵ De volgorde van bevrage van de 10 staten was als volgt : Polen, Estland, Cyprus, Hongarije, Litouwen, Malta, Letland, Slovaakije, Tsjechië, Slovenië. Polen werd als «aanmoedigingspremie bij de bevrage» eerst geplaatst.

Tabel 7. Nieuwe lidstaten volgens de kennisgraad bij Vlamingen

	goed + zeer goede kennis (%)	zo goed als niet + een beetje kennen (%)
Polen	13,57	68,39
Tsjechië	10,18	71,25
Cyprus	9,11	79,65
Hongarije	8,75	73,40
Slovakije	7,50	78,57
Malta	7,14	76,60
Slovenië	5,89	81,07
Estland	2,32	89,11
Litouwen	2,32	88,40
Letland	1,97	87,50

Slechts één land, Polen, is door meer dan 10 % ondervraagden goed tot zeer goed gekend : een 13,6 % is ook niet bepaald denderend. Tsjechië volgt met 10 %, dan Cyprus, Hongarije enz. tot helemaal onderaan, zo goed als niet gekend de drie Baltische staten. Het spiegelbeeld : het niet of nauwelijks kennen bevestigt dit; zij het dat Hongarije hier iets minder slecht scoort dan Cyprus. Maar voor alle landen bedraagt de score «niet kennen» minimaal twee-derden. Wat voor Unie wordt dit dan vanaf mei 2004 ? Alleszins veraf van de burgers ! Of zelfs zonder de burgers ? De vraag met een beetje politieke inhoud : de hoofdsteden, bevestigt dit dramatisch resultaat. Zie tabel 8.

Tabel 8. Wat zijn de hoofdsteden van de nieuwe Europese lidstaten ?

Land	correcte hoofd- stad		foute hoofd- stad		weet niet		geen antwoord	
	Fi	%	Fi	%	Fi	%	Fi	%
Polen	317	56,61	32	5,71	209	37,32	2	0,36
Estland	52	9,29	34	6,07	471	84,11	3	0,54
Cyprus	58	10,36	21	3,75	478	85,36	3	0,54
Hongarije	217	38,75	33	5,89	308	55,00	2	0,36
Litouwen	19	3,39	14	2,50	522	93,21	5	0,89
Malta	30	5,36	22	3,93	503	89,82	5	0,89
Letland	26	4,64	12	2,14	516	92,14	6	1,07
Slovakije	29	5,18	26	4,64	501	89,46	4	0,71
Tsjechië	230	41,07	9	1,61	316	56,43	5	0,89
Slovenië	21	3,75	12	2,14	520	92,86	7	1,25

Vanuit de Vlaamse bevolking zijn drie staten «rijp» voor toetreding : Polen, Tsjechië en Hongarije. Of beter gezegd voor de Vlamingen – zonder kans op een referendum en dus zonder de verkiezingsgestalte van een referendum – komen drie staten in aanmerking voor toetreding, althans voortgaand op een minimale politieke kennis of toegankelijkheid. 56,6 % kennen Warschau als hoofdstad van Polen, 41,1 % kunnen Praag aanduiden voor Tsjechië en 38,8 % Budapest voor Hongarije. De rest scoort onder de 10 % juiste antwoorden; Nicosia haalt het nipt. Deze drie staten steken erboven uit. Wat hierbij speelt moet nader onderzocht worden. In welke mate is het hun verleden in het Sovjetblok, met de vrijheidstrijd van Poznan, Gdansk, Solidarnosc, de Praagse lente, Charta 77, de opstand in Budapest en elders van 1956 en de «hervorragende» rol – o.m. van ambassades – in de val van de «muren» ? In welke mate is het de implosie van het communisme ? Of is het de openheid en het toerisme voordien en nadien ? Of zijn het de handelsbetrekkingen ? Of de kunst- en cultuuruitstraling en uitwisseling ? Of is het de paus uit Polen ? In welke mate speelt de sport, met o.m. de Europese voetbalkampioenschappen ? Of andere competities, zoals het Eurosong festival ? Een mengeling van een en ander via de massacommunicatie is wellicht de meest plausibele hypothese. Zij het dat politiek Europa zou moeten hopen dat Poznan, Gdansk, Solidarnosc, Praagse lente, Charta 77, Budapest 1956 in het collectief geheugen van de Europese Unie blijft ingebrand, zoals ook Dresden en Leipzig en andere «Wir sind das Volk»...

Voor de overige staten blijven enorme problemen van legitimiteit en van integratie zich stellen. En fundamenteel voor de «Unie» : wat voor «Unie» is men aan het maken ? En wat betekent Europa als politieke entiteit tot pakweg het jaar 2010 of 2020 ? Het volstaat niet op niveau van Raden en administratie «eurocratiestaten» toe te voegen, om op niveau van de «mensen» een Europese identiteit en een Europese integratie te maken. Het Europees Parlement speelt hoe dan ook (vooral nog ?) nauwelijks mee ! «Als dit een echt parlement was, dan zou het 'nee' gezegd hebben tegen deze uitbreiding».²⁶

Van 13 november 2002 zien de West-Europeanen dagenlang op hun scherm de ramp met de Prestige en zijn 73.000 ton olie, en nadien de «begrijpbare» dingen als vogels onder de olie en vrijwilligers die een hopeloos gevecht op de stranden tegen de zwarte smurrie leveren. Maar niets of nauwelijks iets over de enkelwandige supertankers, zoals ook de Erika in 1999 voor Bretagne, noch over de duizenden supermastodonten die over de wereldzeeën varen.²⁷ De Europese Commissie komt niet verder dan een verbod begin 2008, door de Europese ministers vervroegd, gelukkig ! Zolang «human interest» en «drama» dicht bij de deur worden aangevent, om het «marktaandeel» van T.V. en radio en krant en weekblad aan te scherpen, zal het Europa van de 25 zeer moeizaam totstandkomen, als het al tot

²⁶ P.S. Europarlementslid J. M. Dehousse in *Europabericht*, juni 2003, blz. 8.

²⁷ Greenpeace heeft een lijst van 3.620 tankschepen zonder dubbele wand. De 15 grootste hiervan hebben een tonnage van 356.000 tot 488.000 ton (dus 4,8 maal of meer groter dan de Prestige). Deze 15 schepen zijn allen meer dan 25 jaar oud. *Der Spiegel. Jahres – Chronik 2002. Der Rückblick*, blz. 266.

stand komt, in een ruimere kring dan de Europese instellingen, de grote bedrijven, de manna-eters en degenen die professioneel bezig zijn met de onvoorstelbaar ingewikkelde Europese Unie, van 15 al, van 25 vanaf mei 2004. Nu al telt het Europees Publicatieblad, L-sectie, meer dan 220.000 blz. jaarlijks !!

Hoe moet men dan de instemming van de Vlamingen met die uitbreiding inschatten ? Want volgens de VTMM bevraging 2002 en de Eurobarometers stemt men in met die uitbreiding. Zie tabellen 9, 10 en 11.

Tabel 9. Al dan niet voorstander van deze uitbreiding ?

	Fi	%
Voorstander	264	47,14
Tegenstander	92	16,43
Onverschillig	177	31,61
Weet niet	20	3,57
Geen antwoord	7	1,25

Tabel 10. Zou u soms bepaalde landen willen uitsluiten ?

	Fi	%
Ja	92	16,43
Neen	414	73,93
Weet niet	42	7,50
Geen antwoord	12	2,14

Twee manifeste uitspraken komen uit deze cijfers. Haast 50 % van de ondervraagde Vlamingen is voorstander van de uitbreiding, bij slechts 16 % die tegenstander is. Bijna 1 op 3 van de respondenten staat onverschillig tegenover de uitbreiding, met nog een 5 % zonder duidelijk antwoord. Vanuit de geringe kennis zou men én meer tegenstanders én meer onverschilligheid verwachten. Doch de 47 % scoort dus opvallend hoog.

Nog treffender, gezien vanuit die geringe kennis en betrokkenheid is de haast 75 % die de ganse vloot van 10 staten er meteen bij wil. Slechts 16 % keert zich tegen bepaalde landen. Minister L. Michel wordt dus manifest ontkend – althans in de huidige stand van zaken -. Zonder referendumgestalte bevraged, neigen de mensen niet «naar smerige argumenten», ook niet tegen de Islam. Het debat zou wel eens best «in de hand gehouden kunnen worden». De meesten aanvaarden zonder meer de 10 landen. De 92 ondervraagden die dat niet doen verzetten zich gemiddeld tegen de toetreding van 4,4 staten. Opmerkelijk de «beste leerling van de toetredingsklas» Slovenië krijgt het meest afwijzing, meer dan het dubbel van Malta (92 ondervraagden is evenwel een te klein aantal om hier diep op in te gaan).

Tabel 11. Welke landen zou men dan willen uitsluiten ? (N = 92)

Landen	Fi	%
Malta	23	25,00
Hongarije	29	31,52
Cyprus	33	35,87
Polen	38	41,30
Estland	42	45,65
Letland	43	46,74
Slovakije	46	50,00
Tsjechië	46	50,00
Litouwen	47	51,09
Slovenië	56	60,87
Weet niet	8	8,70

Wat wel opvalt is dat de «mensen», als zij erover ondervraagd worden, een referendum over de uitbreiding willen. Zie tabel 12.

Tabel 12. Al dan niet voorstander om deze uitbreiding voor te leggen aan de bevolking onder vorm van een referendum

	Fi	%
Voorstander	262	46,79
Tegenstander	140	25,00
Onverschillig	150	26,79
Weet niet	7	1,25
Geen antwoord	1	0,18

Bijna een absolute meerderheid van de ondervraagden is voorstander van een referendum over de uitbreiding. Eén op vier is tegenstander en één op vier staat er onverschillig tegenover.

Van 1972 tot en met 2002 zijn reeds 24 referenda over Europese integratie-aangelegenheden georganiseerd : onder meer 6 in Denemarken en 6 in Ierland – beide landen van een formaat zowat vergelijkbaar met België; maar er is ook het spannende referendum over het Verdrag van Maastricht in Frankrijk. Zodoende verwerft het referendum zichtbaarheid en legitimiteit, niet als het over koetjes en kalfjes gaat van onze gemeentelijke referenda (8 in Vlaanderen en 8 in Wallonië, met respectievelijk 10 en 15 vragen) maar vooral over cruciale Europese aangelegenheden.²⁸

²⁸ W. DEWACHTER, B. WAUTERS, Y. DEJAEGHERE, *De nauwelijks bereikte burger*. Leuven, Afdeling Politologie, 2002, blz. 49-55 en 83-86.

De Noren verwerpen op 25 september 1972 en nogmaals op 28 november 1994 hun lidmaatschap van de Europese Unie. Diametraal daartegenover staan de beslissingen van de Oostenrijkers op 12 juni 1994 en van de Finnen op 16 oktober van dat jaar om toe te treden tot de Unie, net zoals de Zweden een maand later (op 13 november) met als respectievelijke ja-meerderheden : 67 %, 57 % en 52 %. Als antipode moet verwezen worden naar de dramatisch lage opkomst in Nederland voor de Europarlementsverkiezingen van juni 1999 : niet eens 30 % (29,9 % om precies te zijn). Mocht België vrij stemrecht hebben zoals Nederland sinds 1970 zou de opkomst voor de Europarlementsverkiezingen ook dalen. Reeds in 1978, een jaar vóór de eerste Europarlementsverkiezingen verklaart 52 % van de ondervraagde Vlamingen niet te zullen deelnemen aan die verkiezingen indien het stemmen niet verplicht was; bij 44 % van de Walen en 39 % in Brussel.²⁹ (Over de wet van de zwakke parlementen zie verder.) Maar daarmee zijn we in het institutionele deel aanbeland. Ondertussen zijn 9 van de 10 toetredende landen aan hun referenda over de toetreding begonnen : van 6 maart 2003 in Malta tot 20 september in Letland.

Een vraag voor verder onderzoek betreft de instelling waarover men het meest over Europa verneemt, waarbij niet alleen de Europese Raden, Toppen, Commissie, Administratie, het Hof in Luxemburg en het Parlement op een rijtje worden gezet maar ook de nationale staatshoofden en regeringsleiders en de nationale instellingen als zij het over Europa hebben, instellingen waarbij het referendum op nationaal niveau wel zeer prominent kan zijn. In Denemarken, Ierland, Noorwegen, Oostenrijk, Finland, Zweden op evidente manier ! Maar in België op even evidente manier niet !

III. De Europese instellingen

Het is een gekend verschijnsel dat politieke instellingen waarop de burgers niet direct betrokken zijn, via verkiezingen, via repercussies in het concrete leven en/of via de massamedia bij slechts een beperkt deel van de burgers interesse en betrokkenheid teweeg brengen. De kennis van die instellingen is daartoe een scherpe maatstaf, onverbiddelijk onthullend.

In de VTMV onderzoeken is in 2000, 2001 en 2002 de vraag gesteld naar : Wie is er nu voorzitter van de Senaat ? Toegegeven dit is een moeilijke vraag, aangezien Armand De Decker een Franstalig politicus is, die als zodanig al minder bekend is in Vlaanderen. Maar de uitslagen slaan toch met verstomming. Zie tabel 13.

---

²⁹ *Het Laatste Nieuws*, 13 juni 1978. Peiling van het Interuniversitair Instituut voor Advies inzake Opiniepeilingen (I.A.O.) bij 1.817 personen.

Tabel 13. Wie is er nu voorzitter van de Senaat ?

	Fi	%	academiejaar 2001-02 (%)	academiejaar 2000-01 (%)
Armand De Decker	25	4,46	4,48	1,7
Herman De Croo	94	16,79	13,65	—
Norbert De Batselier	11	1,96	—	—
Andere	36	6,43	7,74	—
Weet niet	390	69,64	73,32	86,3
Geen antwoord	4	0,71	0,81	0,2

Alhoewel in functie zijnde vanaf midden 1999, toch kan geen 5 % van de onder-vraagden de juiste naam opgeven. Integendeel, de voorzitter van de Kamer van volksvertegenwoordigers, die vrij frequent op televisie tracht te komen en daar ook in slaagt, wordt haast viermaal meer aangegeven. Het tweekamerstelsel lijkt bij een groot deel van de bevolking een vrij afstandelijk, zoniet ongekeerde institutionele vormgeving te zijn. Nochtans stemmen de kiezers apart voor Kamer en Senaat, onder het beding van verplichte opkomst. En wat evenzeer belangrijk is : de verkiezing van het parlement is de enige nationale verkiezing en dan ook de meest ver reikende...³⁰ De vraag naar de voorzitter van de Senaat is slechts één waarneming, te midden van vele andere.³¹

Hoeveel te meer dreigen dan de Europese instellingen onbekend en dus subjectief onbestaande te zijn ? Voor meerdere instellingen en voor enkele jaren geven de VTMV onderzoeken een reeks antwoorden die, in tegenstelling tot de Eurobarometers, wel negatieve scores mogen opleveren als zij een verklanking van de werkelijkheid zijn. Zie om te beginnen de tabellen 14 en 15 over het land dat voorzitter is van de Raden en de voorzitter van de Europese Commissie.

Tabel 14. Welk land is op dit ogenblik voorzitter van de Europese Unie ?

Land	2002		2001	
	Fi	%	Fi	%
Denemarken	83	14,82	—	—
België	69	12,32	414	84,32
Spanje	45	8,04	—	—
Weet niet	293	52,32	75	15,27

³⁰ W. DEWACHTER, *De wetgevende verkiezingen als proces van machtsverwerving in het Belgisch politiek bestel*. Antwerpen, 1967.

³¹ Zie o.m. W. DEWACHTER, B. WAUTERS, Y. DEJAEGHERE, *De nauwelijks bereikte burger, a.w.*, blz. 25-35.

Toen België voorzitter was, in de tweede helft van 2001, wist de overgrote meerderheid van de ondervraagden dit. Daar ging evenwel een uitgebreide campagne mee gepaard. Maar vooral, naarmate de top van Laken naderde, waren de berichten over een en ander niet uit de media, vooral televisie, weg te branden. Wanneer Denemarken de fakkel overneemt, met de belangrijke top van Kopenhagen vlak in het verschiet, daalt de kennis van de grote inspanningen van premier Anders Rasmussen en zijn land tot een schamele 15 %. Een 8 % blijft hangen bij het voorzitterschap in de eerste helft van 2002 : Spanje. Een 12 % meent dat België nog steeds voorzitter is. Dicht bij huis, het eigen land, is gekend mits overvloedige communicatie. Zit het voorzitterschap buiten het eigen land dan schrompelt de kennis in mekaar, tot bij een beperkt segment van de publieke opinie. (Bij de Europese presidentsverkiezing zullen we hetzelfde dicht-bij-het-eigen-huis verschijnsel tegenkomen. Daarover later.)

Op algemeen Europees niveau is er het voorzitterschap van de Commissie.

Tabel 15. Wie is de voorzitter van de Europese Commissie ? (Enkel de politici die meer dan 3 keer vermeld werden)

Persoon	2002		2001	
	Fi	%	Fi	%
Romano Prodi	111	19,82	92	18,74
Guy Verhofstadt	13	2,32	126	25,66
Andere	19	3,39	Michel 7	1,43
Weet niet	401	71,61	249	50,71
Geen antwoord	3	0,54		

Het aandeel Vlamingen dat Europees volgt zou zowat tussen de 15 a 20 % kunnen liggen. In 2002 duiden 19,8 % van de ondervraagden terecht Romano Prodi aan; het jaar voordien bedroeg dat 18,7 %. Opvallend is de hoge score van Guy Verhofstadt in het jaar van het Belgisch voorzitterschap : 1 op 4 ondervraagden geven hun eerste minister meer functie en macht dan hem toekomt. L. Michel, de Belgische minister van Buitenlandse Zaken, werd toen zelfs vermeld als Commissievoorzitter. Zowel in 2001 als in 2002 blijft 80 % van de respondenten het juiste antwoord schuldig...

Vergelijk deze resultaten met soortgelijke vragen over de politiek van de V.S.A. en het soortelijk verschil springt ter ogen uit.

Tabel 16. Kennis van de president van de V.S.A.

Wie is er op dit ogenblik president van de Verenigde Staten van Amerika ?

	Fi	%
George Bush	533	95,18
Bill Clinton	6	1,07
Andere	4	0,71
Weet niet	17	3,04

Wie is volgens u de beste president ?

	Fi	%
George Bush	57	10,18
Bill Clinton	412	73,57
Weet niet	74	13,21
Geen antwoord	99	3,04

Tot welke partij behoort George Bush ?

	Fi	%
Republikeinen	245	43,75
Democraten	42	7,50
Andere	19	3,39
Weet niet	253	45,18
Geen antwoord	1	0,18

Tot welke partij behoort Bill Clinton ?

	Fi	%
Republikeinen	34	6,07
Democraten	225	40,36
Andere	12	2,14
Weet niet	288	51,43
Geen antwoord	1	0,18

Stukken beter gekend ! De V.S.A.-president is weliswaar de machtigste man ter wereld.³² En sinds 11 september 2001 en het drama van de WTC tot en met de oorlogsdreiging ten aanzien van Irak is de V.S.A.-politiek niet uit de wereldactualiteit te branden. Maar dat was voordien ook nauwelijks anders. De Europese Unie is een ver, braaf en schamel neefje van de grote wereldpolitieman V.S.A., die een grote machtsaccumulatie heeft doorgevoerd. De betrokkenheid van de burgers op de respectievelijke beleidsvoering en –implicaties is navenant.

Een analoge test levert de kennis van de letterwoorden ECB en IMF op. Zie tabel 17.

Tabel 17. Kennis van economische instellingen via hun letterwoord

ECB	2002		2001	IMF	2002	
	Fi	%	%		Fi	%
Europese Centrale Bank	55	9,82	7,13	Internationaal Muntfonds	142	25,36
European Central Bank	1	0,18	—	International Monetary	19	3,39
Andere	26	4,64	6,31	Fund		
Weet niet	477	85,18	86,35	Andere	48	8,57
Geen antwoord	1	0,18	0,20	Weet niet	351	62,68

Voor het IMF blijft bijna 2 op 3 ondervraagden enig antwoord schuldig; slechts 28,7 % geeft het juiste antwoord. Voor de ECB zijn die aantallen 85,2 % en 10,0. Ook hier is er een duidelijk verschil. Dit is des te opvallender omdat de monetaire politiek van de ECB effect heeft op de koopkracht en de tewerkstelling, dus in het leven van elke dag. Zij het dat de ECB jong is. Zonder foutenmarges en betrouwbaarheid in rekening te brengen ziet men een toename van juiste antwoorden van 7,1 % naar 10 %. Na meer dan 10 maanden euro misschien toch wel wat schamel. Een vergelijking met Alan Greenspan en zijn Federal Reserve is spijtig genoeg niet bevroegd. Maar het valt niet te ontkennen dat ook deze belangrijke Europese instelling, waaraan België ten volle deelneemt en het beleid ten goede en/of ten nadele ondergaat, nauwelijks gekend is. [Een soortgelijke bevraging in Nederland, met Wim Duisenberg als de man uit het-eigen-land is ons spijtig genoeg niet bekend. De vergelijking dringt zich wel op.]

In de Europese Conventie is er ruim sprake geweest van een Europese president. Zie bijvoorbeeld de voorstellen van Conventievoorzitter V. Giscard d'Estaing en van de Britse premier Tony Blair. Gegeven de bekendheid met het presidentschap in de V.S.A., kan de vraag aan het publiek voorgelegd worden, wat via VTMV 2000, 2001 en 2002 is doorgevoerd.

³² Zie de 12 onderzoeken ter zake van het weekblad *U.S. News and World Report* van 1974 tot 1986.

Tabel 18. Al dan niet voorstander van de rechtstreekse verkiezing van een Europese president

	Fi 2002	% 2002	% 2001	% 2000
Voorstander	175	31,25	25,66	28,7
Tegenstander	163	29,11	28,51	30,2
Onverschillig	195	34,82	41,34	36,1
Weet niet	22	3,93	3,67	5,0
Geen antwoord	5	0,89	0,81	

De drie opties : voor, tegen en onverschillig houden mekaar ongeveer in evenwicht : 1/3 voor, 1/3 tegen en 1/3 onverschillig, met heel weinig «weet-nieters». Opvallend is tevens dat in de drie onafhankelijke steekproeven de kwantitatieve verhoudingen ongeveer gelijk blijven : rond de 1/3.

Als men dan vraagt voor wie zij zouden stemmen, als Europees president, stoot men op een opvallend gegeven. Zie tabel 19. Het betreft hier wel een open vraag, waarop de respondent zelf het antwoord moet bedenken, zonder een lijst van namen voor zich te krijgen om tussen te kiezen !

Tabel 19. Voor welke politicus zou men stemmen als men de Europese president rechtstreeks zou kunnen verkiezen ? (Enkel degenen met meer dan 5 vermeldingen)

	Fi 2002	% 2002	% 2001
Jean-Luc Dehaene	112	20,00	10,59
Guy Verhofstadt	60	10,71	13,24
Tony Blair	22	3,93	9,16
Jacques Chirac	14	2,50	2,24
Steve Stevaert	13	2,32	1,22
Louis Michel	11	1,96	1,63
Gerhard Schröder	9	1,61	1,22
Andere	37	6,61	5,50
Weet niet	225	40,18	41,96
Geen antwoord	24	4,29	4,07

Niet de grote Europese namen komen naar voren, wel de Belgische politici. In de eerste 7 is de verhouding Belgen – niet Belgen, percentages samengeteld : 35 tegenover 8 in 2002 en 27 tegenover 13 in 2001. De Belgische politici overwegen ruim. En eigenlijk moet er staan : de Vlaamse politici overwegen ruim in de eerste

7 met 33 tegenover 2 in 2002 en met 25 tegenover 2 het jaar voordien. Niet «Eigen politici eerst», maar gewoon het bekende wordt aangesproken.

Het is belangrijk hier voor ogen te houden dat de structuur- en processocialisatie in de jongste jaren en zelfs in de jongste decennia nauwelijks werkt op Europees vlak. Structuren en processen, zeker als zij lang onveranderd blijven bestaan, ev. zich doorzetten, hebben een grote kracht van vorming en overdracht van normen en waarden, ook al wordt die socialisatie nog al te weinig in haar bepalende capaciteit onderkend. De Europese presidentsverkiezingen staan nog (lang ?) niet in het verschiet. Hier kan van processocialisatie dan ook nog geen sprake zijn. Als het wel eens hooghartige VRT-TV programma Villa Politica in zijn rubriek «Wetstraatees» van 14 februari 2003 de betrokken parlementsleden niet verrast heeft, maar in een goede bevragsingsconditie heeft geplaatst, dan is het resultaat verbijsterend. Aan 8 parlementsleden uit Vlaanderen, onder wie een oud-fractieleider en een oud-partijvoorzitter, werd gevraagd wat het «Verdrag van Nice» is.³³ Op een vage omschrijving na, bleven die 8 parlementsleden het antwoord schuldig. Pas een negende, Mia De Schamphelaere (CD&V) gaf een prima uitleg op die vraag. Zelfs op dit hoog niveau van politiek voeren, nadat het Verdrag van Nice was goedgekeurd in het Belgisch parlement, komt zulke hoge mate van gebrek aan kennis en zo'n geringe betrokkenheid aan de oppervlakte...

Als men ondervraagden verplicht om met hun keuze inzake een Europees president buiten België te gaan bekomt men volgend resultaat : zie tabel 20.

Tabel 20. Voor welke politicus zou men stemmen als men de Europese president rechtstreeks zou kunnen verkiezen en als deze geen Belg zou mogen zijn ? (Enkel degenen met meer dan 5 vermeldingen)

	2002 Fi	2002 %	2001 %
Tony Blair	49	8,75	14,87
Jacques Chirac	30	5,36	3,05
Gerhard Schröder	24	4,29	2,44
Wim Kok	13	2,32	4,68
Jan-Peter Balkenende	8	1,43	—
Joshka Fischer	7	1,25	—
Helmut Kohl	6	1,07	1,02
Andere	34	6,07	4,68
Weet niet	342	61,07	59,88
Geen antwoord	30	5,36	5,09

³³ VRT-CANVAS, 14 februari 2003. De scheve steekproeftrekking : 5 CD&V, 1 SP.A, 1 VLD, 1 Agalev en 1 Spirit wijst niet meteen op een zeer correcte bevragsingswijze.

Het weet-niet en geen-antwoord lopen nu op tot 66,4 % in 2002 en 65,0 % in 2001, waar zij met de Vlaamse politici erbij respectievelijk 44,5 % en 46,0 % bedragen. Twee derden kunnen vooralsnog niet buiten België gaan, ook niet om een belangrijk Duits, Frans, Nederlands of Brits politicus op te noemen waarachter zij zich kunnen scharen. Merk op dat bij de eerste 7 alleen eerste-ministers, kanseliers en presidenten staan – op de Duitse minister van Buitenlandse Zaken Joshka Fischer na. Geen enkel lid van het Europees Parlement, evenmin als in de eerste 7 van tabel 20 een Vlaams Europarlementslid staat. Hoeft er nog zand te zijn ? !

Dit zijn ons inziens dramatische cijfers voor de Europese integratie. Wil die Europese integratie en het bouwen van een identiteit verder gaan, dan moet dringend beslissingscapaciteit gegeven worden aan de Europese burgers, tot op het hoogste niveau.³⁴ Zoniet zal men de pretentie van de Europese Unie drastisch moeten terugschroeven. De Europese integratie is het aan het Europese cultureel erfgoed verplicht door en door democratisch te zijn. Het democratisch deficit van het Europees parlement toont aan dat men niet altijd de problemen oplost wanneer zij zich aandienen. Het drama van de ontkrachting van «het parlement» op Europees niveau, kort na 1979, als de wet van de zwakke parlementen zich volop op gang trekt³⁵, toont aan dat de constructie van een politieke entiteit best van in den beginne zo democratisch mogelijk wordt gemaakt, en alleszins een beslissend aandeel bij de burgers moet leggen wil het aanspraak kunnen maken op een democratisch etiket. «Het Europees project put ook zijn legitimiteit uit democratische, transparante en efficiënte instellingen» aldus de Verklaring van Laken (15 december 2001). Of in de versie van eerste minister G. Verhofstadt : «Democratische legitimiteit betekent tenslotte een andere Commissie die haar macht (...) put uit een nieuwe verhouding met andere instellingen en vooral uit een democratisch, rechtstreeks verkozen voorzitter. Het Belgisch voorzitterschap zou o.a. daaraan willen werken».³⁶ «Avec ses partenaires, le Gouvernement belge œuvrera en faveur : (...) de l'organisation d'un référendum européen unique afin d'approuver les futures modifications des Traités», zoals de regeringsverklaring Verhofstadt III voorstelt, is door zijn voorzichtigheid en zijn algemeenheid al niet veel meer dan een schijnvoorstel.³⁷

³⁴ Zie het voorstel van de Franse president Valéry Giscard d'Estaing en de Duitse kanselier Helmut Schmidt tot rechtstreekse verkiezing van de Europese president. *Antenne 2, L'Heure de vérité*, 11 februari 1987. Voorstel ook geformuleerd in : Conférence au Center for European Policy, Brussel, 23 november 1984. Opiniepeilingen hierover onder meer *Antenne 2*, 11 februari 1987, *The European*, 11 mei 1990, *Le Soir*, 2 juni 1999.

³⁵ M. VERMINCK, Le Parlement européen de 1979 à 1984. La perte en potentiel de pouvoir d'une institution faible. *Res Publica*, 1985, nr. 2-3, blz. 287-296. Gegevens geactualiseerd door S. DEPAUW in : *De werking van een democratisch bestel*. Leuven, Afdeling Politologie, 2002, blz. 30.

³⁶ G. VERHOFSTADT, *Toespraak voor het European Policy Center. Een visie op Europa*. Brussel, 21 september 2000, blz. 7.

³⁷ *Une Belgique créative et solidaires. Du souffle pour les pays*. Brussel, 2003, blz. 54-55. De Franse tekst heeft het over : «futures modifications», waar de Nederlandse tekst het alleen over «wijziingen» heeft.

IV. Via België of Vlaanderen in Europa ?

«Vlaanderen streeft ernaar de deelstaten, voor wat hun bevoegdheden betreft, een rechtstreekse vertegenwoordiging in de instellingen van de Europese Unie te geven middels het invoeren van het gedeeld stemmen in de ministerraad voor exclusieve gemeenschaps- of gewestmateries» aldus het Vlaams regeerakkoord van 8 juli 1999. Minister-president P. Dewael herneemt in zijn Vlaams manifest : «België moet de mogelijkheid krijgen om zijn stemmenaantal in de Raad, nu vijf en na uitbreiding twaalf, op te splitsen».³⁸ Zo klinkt het opdelen van België in Europees verband regeringsofficieel.

Op het middenveld gaan sommige politieke partijen duidelijk verder. De VLD heeft recent het confederalisme in haar partijprogramma geschreven. De CD&V heeft dat op haar congres in Kortrijk in 2001 gedaan. De N-VA wenst een Vlaamse staat als lidstaat van de Europese Unie. En het Vlaams Blok streeft de onafhankelijkheid van Vlaanderen na. Alleen SP.A met Spirit en Agalev gaan duidelijk niet zo ver.

Voldoende grond om na te gaan hoe de burgers daartegen aankijken, te meer daar de Verklaring van Laken stelt : «Moeten het dagelijks beheer en de uitvoering van het beleid van de Unie niet nadrukkelijker overgelaten worden aan de lidstaten en, waar hun grondwet dit zo regelt, aan de regio's ?» En nog : «Ook de nationale parlementen dragen bij tot de legitimering van het Europees project».

De vraag naar hoe België en Vlaanderen en Wallonië in het Europa van de 25 zullen staan is in VTMV-onderzoeken via een vrij ver gaande vraag gesteld. Zie tabel 21.

Tabel 21. Al dan niet kunnen voorstellen dat Vlaanderen een aparte lidstaat wordt van de Europese Unie

	Fi	%
Kan me dit goed voorstellen	134	23,93
Kan me dit maar moeilijk voorstellen	169	30,18
Kan me dit helemaal niet voorstellen	235	41,96
Weet niet	18	3,21
Geen antwoord	4	0,71

Een 24 % kunnen zich Vlaanderen als aparte lidstaat van de E.U. goed voorstellen. Een 30 % hebben het daar moeilijk mee en 42 % kunnen zich dat helemaal niet voorstellen. Merk op dat het «weet-niet» niet meer dan 4 % bedraagt, wat bijzonder laag is, aangezien er hier nauwelijks structuur- en processocialisatie werkt. Om

³⁸ P. DEWAELE, *Het Vlaams manifest. Meer ruimte voor regio's*. Leuven, 2002, blz. 54.

diezelfde reden is de 24 % die zich Vlaanderen als lidstaat van de Europese Unie goed kunnen voorstellen relatief hoog. Tenslotte gaat het hier ook over vrij abstracte institutionele problemen.

Deze uitkomsten liggen opvallend dicht bij de spreiding, via dezelfde antwoordcategorieën, op een vraag in 2001 : of men het zich al dan niet kan voorstellen dat Vlaanderen en Wallonië aparte staten worden, met resp. 21,6 % voor «goed», 36,5 % voor «moeilijk» en 39,7 % voor «helemaal niet kunnen voorstellen», met 2,2 % weet niet.

Dit voorstellen van apart aantreden gaat verder dan de percentages die een rechttoe rechtaan vraag naar het separatisme oplevert. Volgens VTMV 2001 is 40,5 % tegenstander van het uit mekaar gaan van Vlaanderen en Wallonië, 16,5 % is daar voorstander van en 31,0 % staat daar onverschillig tegenover. Wat de laatste vraag betreft, is uit vroeger onderzoek gebleken dat hogere strata sterker neigen naar een aparte staatsopstelling in Vlaanderen.³⁹

Een bevraging bij 600 Waalse kiezers in april 2003 geeft 75 % ja-antwoorden op de (suggestieve) vraag : «L'avenir de la Wallonie ne peut-il s'envisager qu'au sein de la Belgique ?» tegenover 25 % neen. Het onderzoek gaat verder. «Le cas échéant, quel avenir envisagez-vous pour la Wallonie hors du cadre belge ?» leidt tot : 36 % «rattachement à la France», 28 % kiest voor fusie met het Groothertogdom Luxemburg, 14 % opteert voor onafhankelijkheid en 22 % geeft andere antwoorden.⁴⁰

Men kan de score van 23,9 % die zich «Vlaanderen als aparte lidstaat» goed kunnen voorstellen ook anders taxeren, namelijk dat de concrete Europese realiteit nog al te weinig is doorgedrongen bij de Vlamingen. Met 438.000 inwoners heeft het Groothertogdom Luxemburg reeds tweemaal het voorzitterschap van de Europese Commissie «ingehabt» : van 1981 tot 1985 met Gaston Thorn en van 1995 tot 1999 met Jacques Santer of samen 8 jaar. Vlaanderen met 6 miljoen inwoners, of meer dan het tienvoud, nog nooit. Franstalig België wel met Jean Rey van 1967 tot 1970. Luxemburg slaagt erin de fiscale harmonisatie, of op zijn minst transparantie, te vertragen. Malta, met 390.000 inwoners is erin geslaagd uit de onderhandelingen van de top van Kopenhagen het Maltees als officiële taal van de uitgebreide E.U. te slepen.⁴¹ Die structuur- en processocialisatie van de E.U. is nog niet ver doorgedrongen in Vlaanderen met 23,9 % «wakkere burgers». «De EU-verdragen kennen enkel staten en wie wil meetellen moet staat worden».⁴² Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland zijn dat kort voor de top van Laken in Gent even komen demonstreren.

³⁹ Peiling van ITC-Plus. *Humo*, 20 oktober 1983. Zie ook *Trends* rond de regeringscrisis van 1989.

⁴⁰ *Vers l'Avenir*, 29 april 2003. Bevraging INRA.

⁴¹ *De Financieel Economische Tijd*, Dit was 2002, blz. 121.

⁴² Voormalig perschef van het Europees Parlement Guido Naets in : *De Financieel Economische Tijd*, 10 april 2002. Zie verder G. NAETS, Vlaanderen als EU-lidstaat. *Secessie*, 2002, nr. 6, blz. 3-12.

Besluit

De Europese integratie wordt in België doorgevoerd volgens de werkwijze van het verlicht elitisme.⁴³ Over de hoofden van het gros van de natie heen wordt de Europese integratie beslist en geïmplementeerd door een elite die die integratie noch wil, noch mag in vraag stellen, overtuigd als deze elite is door de toekomstgerichtheid van die ontwikkeling, ook al zijn de doelstellingen van de integratie in de loop der decennia al verschoven en verschuiven ze nog verder. De democratische fundering van die integratie is niet de grootste zorg geweest, noch bij het begin, met de EGKS, noch bij de Verdragen van Rome en de opeenvolgende grote stappen.

De Belgische «goedkeuring» van het Verdrag van Maastricht is daarvan wel het schoolvoorbeeld : midden in de lopende zaken van de ontslagnemende regering Martens VIII en IX en na een verkiezingsuitslag die in Vlaanderen als «zwarte zondag» wordt geëtiketeerd door de terzake toegespitste opinie. De gedrevenheid van het verlicht elitisme was – en is – zo sterk dat men twintig jaar de Belgische Grondwet heeft veronachtzaamd, meer bepaald artikel 25.⁴⁴ De legitimiteit volgt naderhand uit het gevoerde beleid.

Door zoveel en zo lange bevoogding verleert de publieke opinie alert te zijn. Pas als zij door structuren en processen opgeroepen wordt tot stellingnames leert zij standpunten innemen. Volgens de kwaliteit van het debat en van de voorafgaande vorming kunnen die standpunten meer of minder steekhoudend en adequaat zijn. Democratie is een «werkwoord» en moet geleerd worden. Het staat ook nergens geschreven dat de democratie gemakkelijk is, noch dat zij gegarandeerd steeds de beste oplossingen kiest. Wel is het de uitspraak van de Natie, waarvan, zoals grondwets art. 33 (vroeger art. 25) stelt, alle macht uitgaat.

Denderend is de betrokkenheid van de Vlamingen op de Europese zaak niet. Niet te verwonderen : de natie heeft er eigenmachtig niets in te beslissen. Het wordt voor haar gedaan, op een verlichte en elitaire wijze. Vandaar onbekendheid, onverschilligheid, gelatenheid en verwerking waar nodig van de verlicht elitaire beslissingen.

En op het Europees niveau zelf is het een ingewikkeld kluwen van bureaucratie, nationale ministers, diplomaten, COREPERs, Europese toppen, nationale belangen, de drie leidende staten, coalities, verdragen, richtlijnen, bergen papier, elektronische communicaties, lobbying door grote bedrijven, holdings, vakverbonden, handelskamers, staten en regio's, niet te volgen, zelfs nauwelijks door de professionelen...

⁴³ W. DEWACHTER, *De mythe van de parlementaire democratie. Een Belgische analyse*. Leuven, 2001, blz. 393-431.

⁴⁴ Pas op 20 juli 1970 werd art. 25 bis toegevoegd : «De uitoefening van bepaalde machten kan door een verdrag of door een wet worden opgedragen aan volkenrechtelijke instellingen.

Dat Europa onder die werkvoorwaarden nauwelijks tot identiteit en integratie komt in de maatschappij mag dan ook niet echt verwondering wekken. De leiders van de Europese politiek in België willen het zo. Ook voor de belangrijke, de historische beslissingen, zoals de uitbreiding van 15 tot 25 staten, de uitbreiding van 376 miljoen inwoners naar 450 miljoen «burgers». Zelfs de Eurobarometers wijzen uit dat, een half jaar⁴⁵ voor de definitieve uitbreidingsbeslissingen vallen, Europees-wijd de gemiddelde Europese burger zich nog nauwelijks betrokken voelt bij de uitbreiding. Drie kwart van de inwoners van de EU verklaart niet of nauwelijks geïnformeerd te zijn over de uitbreiding. België «pronkt» met dezelfde score... Hier kan geen informatie- of propaganda-campagne helpen. Hier ontbreekt de sociologische onderbouw. Hier telt men 450 miljoen inwoners samen in een verzameling die men dan «Unie» meent te mogen of te moeten noemen...

Summary : Flemish Public Opinion on European Integration

Unlike France, Denmark, Sweden, Austria and other E.U. countries Belgium has not yet organised a referendum on European policy matters, however important these may be. So one is constrained to opinion polls and survey data to grasp the attitude of the Flemish community towards European integration. Five important policy matters are examined : the introduction of the euro, the involvement in E.U. countries, the enlargement of the E.U., the institutional design and the position of the Flemish community in the E.U. At the end, with about 20 % of the electorate trying to follow the intricate European politics, on the whole public opinion on Europe in Flanders seem to be a mixture of unfamiliarity, indifference, resignation and acceptance of the policy advocated by the elitist consensus in Belgium on these matters. The missing impetus is the incentives provided by a referendum to become concerned with the complex policy-making and policies in Europe.

⁴⁵ Eurobarometer nr. 56 : veldwerk oktober-november 2001. Publicatiedatum : april 2002. *Rapport Numéro 56*, blz. B.77.

* Artikel afgesloten op 31 juli 2003.

BASIC INFORMATION ON BELGIAN POLITICAL PARTIES

Series: Morphology of Belgian Political Parties

LIST OF ENTRIES

1. *Party Congress, see : Congres*
Place – Date – Theme – Number of participants
2. *General Council, see : Algemene Raad/Partijraad*
2.1. Composition – 2.2. Frequency of meeting – 2.3. Areas of authority
3. *Party Bureau, see : Partijbureau/Partijbestuur*
3.1. Composition – 3.2. Frequency of meeting – 3.3. Areas of authority
4. *Executive Board, see : Uitvoerend bestuur/Dagelijks bestuur*
4.1. Composition – 4.2. Frequency of meeting – 4.3. Areas of authority
5. *Arbitration Board, see : Arbitrageraad/Geschillenraad*
5.1. Composition – 5.2. Frequency of meeting – 5.3. Areas of authority
6. *Internal Elections, see : Interne verkiezingen*
Date – Number of candidates – Elections of party president or other important officers
7. *Mandates, see : Kader*
7.1. External executives – 7.2. Internal executives
8. *Number of Staff, see : Personeelsbestand*
Cabinet of the party president – Study service – Press and communication services – Pressure groups – Number of staff in parliament – Number of employees
9. *Number of Members, see : Ledenbestand*
Internized for federation, gender and age if available
10. *Publications, see : Publicaties*
11. *Party Finances, see : Partijfinanciën*
12. *Organization Chart, see : Organogram*

Parties discussed:

- **CVP/CD&V** : Christelijke Volkspartij/Christen-democratisch en Vlaams – Flemish Christian-Democratic Party 507
- **SP/SP.A** : Socialistische Partij/Socialistische Partij Anders – Flemish Socialist Party 525
- **VLD** : Vlaamse Liberalen en Democraten – Flemish Liberals and Democrats 537
- **Agalev** : Anders Gaan Leven – Flemish Ecological Party 548
- **Vlaams Blok** : Radical Flemish Nationalist Party 561

Overview in this issue:

- Evolution of the membership in the Flemish parties 1980-2002 572

Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 2001 en 2002¹

Jo NOPPE

Aspirant van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen, aan de Afdeling Politologie van de Katholieke Universiteit Leuven, in samenwerking met de secretariaten van de politieke partijen.²

CHRISTELIJKE VOLKSPARTIJ (CVP) – CHRISTEN-DEMOCRATISCH EN VLAAMS (CD&V)³

1. Het congres

In 2001 en 2002 werden 2 congressen georganiseerd :

- Kortrijk, Xpo-hallen, 28 en 29 september 2001. Vernieuwingscongres. Statutair gedeelte : naamsverandering CVP naar CD&V – wijziging statuten wat betreft het nationaal niveau. Thematisch gedeelte : goedkeuring opdrachtverklaring en bespreking van verschillende thema's rond verbondenheid en zekerheid. Open voor alle partijleden, pers en sympathisanten. Aantal aanwezigen : 1600, stemgerechtigden : de gekozen congresafgevaardigden.
- Antwerpen, Waagnatie, 20 en 21 september 2002. Sociaal-economisch congres : 'Het roer omgooien'. Goedkeuring van 23 sociaal-economische stellingen. Twee kleine statutaire wijzigingen, waaronder het overgangsartikel in de statuten dat de mogelijkheid biedt aan alle congresdeelnemers stemrecht te geven. Open voor alle partijleden, pers en sympathisanten. Aantal aanwezigen : 1200.

¹ De Volksunie (VU), de Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA) en Spirit worden in deze bijdrage niet besproken. Voor een uitgebreid en gedetailleerd overzicht van de morfologische aspecten van deze drie partijen in 2001 en 2002, zie : J. NOPPE en B. WAUTERS, Het uiteenvallen van de Volksunie en het ontstaan van de N-VA en Spirit : een chronologisch en morfologisch overzicht (juni 1999 – juli 2002), *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 397-471.

² In het bijzonder danken wij : Jan Bresseleers (CVP/CD&V), Guy Van den Boer (SP/SP.A), Maria Van Zele (VLD), Stefan Colaes (Agalev), Nele Jansegers en Peter Lemmens (Vlaams Blok).

³ De CVP werd op het Vernieuwingscongres van 28 en 29 september 2001 in Kortrijk omgevormd tot CD&V. Dat ging gepaard met een ingrijpende statutenwijziging. Voor de partijorganen besproken onder de punten 2, 3, 4 en 5 wordt de situatie weergegeven zoals ze tot stand gekomen is ná de omvorming van de CVP tot CD&V. Voor de situatie tot 28 september 2001 van de organen besproken onder de punten 2, 3, 4 en 5 verwijzen we naar : J. NOPPE, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1999 en 2000, *Res Publica*, 2001, 2-3, pp. 429-501.

2. De algemene vergadering (na 29 september 2001)

2.1. Samenstelling

Art. 42.1.1 van de statuten⁴: «De algemene vergadering wordt om de drie jaar opnieuw samengesteld. Dit gebeurt in principe op het eerste congres na de vernieuwing van de arrondissementele besturen.»

Art. 42.1.2: «De algemene vergadering bestaat uit :

1. Leden met stemrecht :

- a. – de partijvoorzitter De Clerck Stefaan
- de ondervoorzitter(s) Bogaert Hendrik, Lanjri Nahima
- de provinciale voorzitters met inbegrip van de voorzitter van de hoofdstedelijke partijraad :
Antwerpen	(niet ingevuld)
Limburg	Withofs Vera
Oost-Vlaanderen	Degadt Peter
Vlaams-Brabant	Dooms Michel
West-Vlaanderen	Olivier Marc
Hoofdstedelijke partijraad	Van Steenkiste Karin (vanaf sept. 2002 opgevolgd door Vanhaerents Koen)
- de arrondissementele voorzitters :
Aalst-Oudenaarde	Roman Marc
Antwerpen	Vuylsteke Luc
Brugge	Demuynck Dirk
Brussel-Halle-Vilvoorde	Doomst Michel
Dendermonde-Sint-Niklaas	Deckers Miet
Gent-Eeklo	De Winne Etienne (vanaf 2 juli 2002 opgevolgd door D'Hooghe Daan)
Hoofdstedelijk Gewest	Van Steenkiste Karin (vanaf sept. 2002 opgevolgd door Vanhaerents Koen)
Kortrijk-Roeselare-Tielt	Defreyne Peter
Leuven	Devlies Carl
Limburg	Withofs Vera
Mechelen-Turnhout	Bellens Peter

⁴ De CD&V-statuten zoals die goedgekeurd werden op het Vernieuwingscongres van 28 en 29 september 2001.

Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	Morlion Koen
- b. – de voorzitter en 5 leden van de kamerfractie
- de voorzitter en 2 leden van de senaatsfractie
- de voorzitter en 5 leden van de Vlaamse parlamentsfractie
- de voorzitter en 1 lid van de Brusselse parlamentsfractie
- de voorzitter en 1 lid van de Europese parlamentsfractie
- c. per provincie één afgevaardigde van de provincieraadsleden, aangewezen door de fractie :
Antwerpen Limburg Oost-Vlaanderen Vlaams-Brabant West-Vlaanderen	Helsen Ludo Vandeput Marc Willems Annick Swinnen Monique Durnez Jan
- d. per provincie 4 gekozen gemeenteraadsleden, daar inbegrepen de OCMW-leden die als gemeenteraadslid werden verkozen en voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, twee verkozenen, daarin begrepen de OCMW-leden die als gemeenteraadsleden werden verkozen, te verkiezen door de verkozen gemeenteraadsleden, daarin begrepen de OCMW-leden die als gemeenteraadslid werden verkozen :
Antwerpen Limburg Oost-Vlaanderen	Lanjri Nahima^{*5} (Pycke Ann), De Boeck Luc, Verhoeven Suzette, Jacobs Lucas Beke Wouter* (Ramaekers Mieke), Moors Carine, Terwingen Wim, Van der Auwera Liesbeth Van Eetvelde Ilse* (Buyse Piet), Foubert Jef, Bothuyne Robrecht, De Clercq Isabelle

⁵ De personen aangeduid met * zetelen in een andere hoedanigheid als lid van de algemene vergadering. De persoon tussen haakjes is de opvolger die hen vervangt.

Vlaams-Brabant	Brouwers Karin* (Hendrickx Marie-Jeanne), Taes Chris, Goossens Jenny, Casaer Hugo
West-Vlaanderen	Bogaert Hendrik* (Dochy Bart), d'Udekem d'Acoz Henri, Cloet Marieke, Van Walleggem Roos
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	Boelaert Lieven, Haelvoet Ingrid
e. 25 leden te kiezen door het algemeen partijcongres	Lanjri Nahima* (Belmans Lieve), Bogaert Hendrik* (Antonis Eric), Helsen Kathleen, Gabriels Jef, Van Eetvelde Ilse, Beke Wouter, Van Hoof Els, Van Eykeren Trees, Pelssers Ingrid, Roelof Els, Van de Sande Ilse, Imre Nathalie, Lammens Cindy* (Desmet Gunther), Muylle Nathalie (Bogaert Stijn), Pots Jennifer, Geukens Petra, Delvou Moniek, Voordeckers Michael, Tessier Brecht, Deiteren Caroline, Van Outryve Jacques, Verlee Matthias, Knop Hans* (Vervecken Gerda), Brouwers Karin, Ronse Steven
f. 25 leden aangewezen door de arrondissementale besturen; het aantal mandaten per arrondissement wordt bepaald in functie van het ledenaantal :	
Aalst-Oudenaarde	Roman Marc (v) ⁶ , Larmuseau David, De Lange Daniëlle
Antwerpen	Vuylsteke Luc (v), Mutts Boudewijn, Verlinden Annelies
Brugge	Demuyneck Dirk (v), Stockman Hilde
Brussel-Halle-Vilvoorde	Doomst Michel (v), Basteleurs Dirk, Ghysels Jan, Verhaegen Chris
Dendermonde-Sint-Niklaas	Deckers Miet (v), Lammens Cindy, Knop Hans
Gent-Eeklo	De Winne Etienne (v) (vanaf 2 juli 2002 opgevolgd door D'Hooghe Daan), Willems Annick*, Vermeulen Jan
Kortrijk-Roeselare-Tielt	Defreyne Peter (v), Muylle Nathalie, Verhelst Peter

⁶ De personen aangeduid met (v) zijn de arrondissementale voorzitters.

Leuven	Devlies Carl (v), Van Hoof Els* (Haegeman Luc), Verbeylen Dirk
Limburg	Withofs Vera (v), Verheyen Inge, Vrijsen Jean, Broers Huub
Mechelen-Turnhout	Bellens Peter (v), Windelen Maria, Van de Werf Hilde, Smet Ben, Meeus Michel
Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	Morlion Koen (v), Seys Hugo, Vanderstichele Kristien
- g. 5 afgevaardigden per erkende geleding waaronder de voorzitter :
Jong-CD&V	Cardoen Jonathan (v), De Brabandere Bert, Byttebier Vincent, Van Dooren Ariane, Van Vinckt Veerle
Vrouw en Maatschappij	de Bethune Sabine (v), Van Vaerenbergh Myriam, Dehaese Lieve, Bradt Sofie (vanaf sept. 2002 opgevolgd door Gysen Tine), Vileyn Chris
CD&V-senioren	Devos Godelieve (v), Van Houtte André, Van den Bulcke Cécile, Van Brussen Simonne, Motmans Frans
- h. 10 leden gecoöpteerd door de leden met stemrecht, men kan geen tweemaal opeenvolgend gecoöpteerd worden»
- Lostrie Truus, Malfliet Katlijn, Renders Jan (tot oktober 2002), Stivigny Christian, Van Assche Danny, Vanden berghe Ingrid, Vandenbussche Freddy, Van den Eynde Karel, Ver-votte Inge
- «Maximaal twee derde van het totaal aantal leden met stemrecht mag tot hetzelfde geslacht behoren. De leden van de algemene vergadering, bedoeld in lid c. t/m h, zetelen niet in één van de parlementen en worden niet door de partij tewerkgesteld.»
2. «Leden met raadgevende stem :
- a. De algemeen secretaris en de directieleden van de partij
- Suys Raf (vanaf 30 sept. 2001 opgevolgd door Vandeurzen Jo), Bresseleers Jan, Vanden Berghe Ingrid (vanaf 1 jan. 2002 opgevolgd door Algoed Koen), Vanderheiden Erik, Vanmaercke Luk
- b. In voorkomend geval de regeringsleden en voorzitters van parlementaire vergaderingen die behoren tot de CD&V
- Chabert Jos, Beghin Jan

- c. *De leden van de toezichtsraad* Bouckaert Geert, Coens Joachim, De Gadt Peter, Geens Koen, Merckx-Van Goey Trees, Thijs Erika, Van Nuland Mieke
- d. *De gewezen regeringsleiders en partijvoorzitters* Dehaene Jean-Luc, Swaelen Frank, Tindemans Leo, Vanden Brande Luc, Martens Wilfried, Eyskens Mark, Van Rompuy Herman, Van Peel Marc, Geens Gaston
- e. *De secretarissen van CD&V-kamerfractie, CD&V-senaatsfractie, CD&V-Vlaamse fractie en CD&V-fractie in de Brusselse Hoofdstedelijke Raad* Suys Raf, Declercq Kris, Kennes Ward, Naets Gunter
- f. *De personeelsleden-secretarissen van Jong-CD&V, Vrouw en Maatschappij en CD&V-senioren»* Vervloessem Jeroen (vanaf 15 juli 2002 opgevolgd door Bogaert Stijn), Cobbaert Erna, Loete Koen

«De algemene vergadering zal vaststellen dat de externe deskundigen lid zijn van de partij en terzake toetreden tot een engagementsverklaring die de loyaliteit en confidentialiteit van hun functie waarborgen.»

Art. 42.1.3 : «De algemene vergadering kan alle personen die zij wenst te raadplegen uitnodigen en horen.»

2.2. Frequentie van samenkomst

Art. 42.3 van de statuten : «De algemene vergadering komt minstens 6 maal per jaar samen. De voorzitter roept de vergadering samen telkens punten van politiek belang aan de orde zijn en zit de vergadering voor. Hij bepaalt plaats, tijdstip en agenda. De algemene vergadering wordt opgebouwd rond politiek belangrijke beslissingsmomenten. De algemene vergadering komt voorts samen wanneer ten minste 1/5 van de leden en/of 3 arrondissementele besturen, met opgave van redenen, dit verzoeken. De vergadering moet binnen de vier weken na de betekening van het verzoek samenkomen. Voldoet de voorzitter niet aan dit verzoek dan hebben de bedoelde leden en/of arrondissementen de bevoegdheid zelf voor de bijeenroeping te zorgen.»

De Algemene Vergadering komt maandelijks samen, uitgezonderd in de vakantie maanden.

2.3. Bevoegdheden

Art. 42.2 van de statuten : «De algemene vergadering bepaalt de politieke partijlijn in periodes tussen de partijcongressen in. Zij dient daarbij rekening te houden met de congresbesluiten.

Onoerminderd de bevoegdheden van het partijcongres heeft de algemene vergadering tot taak :

- politiek belangrijke standpunten in te nemen;
- het evalueren, beoordelen en desgevallend bijsturen van de politieke stellingnamen die ingenomen werden op het politiek bestuur;
- het opstellen van ontwerpprogramma's voor de verkiezing op elk bestuursniveau;
- het continu stimuleren van de beweging binnen de partij;
- het verkiezen van twee ondervoorzitters – waaronder 1 vrouw respectievelijk man – en van zijn afgevaardigden in het politiek bestuur;
- het aanduiden van CD&V – afgevaardigden in de organen van de Europese volkspartij, zoals voorzien in de artikelen 6 en 7 van de statuten van de EVP;
- aanstelling van de leden van de toezichtsraad;
- aanstelling en ontslag van de algemeen secretaris;
- goedkeuring van de partijbegroting en van de jaarrekening;
- bespreking van het jaarverslag;
- het samenstellen van de kieslijsten met Vlaanderen als kiespubliek;
- het verlenen van een advies aan CD&V – fractie in de Senaat met betrekking tot de kandidaturen voor het mandaat van gecoöpteerd senator;
- het verlenen van een advies aan CD&V – fractie in het Vlaams parlement m.b.t. de kandidaturen voor de Vlaamse regering en aan CD&V – fractie in het Brussels parlement m.b.t. de kandidaturen voor de Brusselse regering;
- bij de verkiezing van de fractievoorzitters kan de Algemene Vergadering een advies geven;
- de goedkeuring van de reglementen ter uitvoering van de statutaire bepalingen; de zorg voor de handhaving van de statuten en reglementen en het uitoefenen van de partijtucht.»

3. Het politiek bestuur (na 29 september 2001)

3.1. Samenstelling

Art. 43.1.1 van de statuten : «Het politiek bestuur is samengesteld uit :

1. Leden met stemrecht :

- a. De partijvoorzitter en de ondervoorzitter(s) waaronder minstens één man of vrouw
Declerck Stefaan, Bogaert Hendrik,
Lanjri Nahima

- b. – de voorzitter en 5 leden van de kamerfractie Leterme Yves, De Crem Pieter, D'Hondt Greta, Pieters Trees, Van Parys Tony, Verherstraeten Servais
- de voorzitter en 2 leden van de senaatsfractie Vandenberghe Hugo, De Schamphe-laere Mia, Kelchtermans Theo
- de voorzitter en 5 leden van de Vlaamse parlementsfractie Van Rompuy Eric, Decaluwe Carl, Van Hecke Mieke, Martens Luc, Laurys Jan, Caluwé Ludwig
- de voorzitter en 1 lid van de Brusselse parlementsfractie Grouwels Brigitte, Vandenbossche Walter
- de voorzitter en 1 lid van de CD&V-groep in het Europees parlement Thyssen Marianne, Smet Miet
- c. De voorzitters en één bijkomende afgevaardigde van de erkende geledingen :
Jong-CD&V	Cardoen Jonathan, Verlee Mathias
Vrouw en Maatschappij	de Bethune Sabine, Verhaegen Chris
CD&V-senioren	Devos Godelieve, Van Houtte André
- d. Eén afgevaardigde van de provincieraadsleden en 3 afgevaardigden van de gemeenten, in de zin van artikel 42.1.2.d, op voordracht van hun groep in de Algemene Vergadering Durnez Jan
- e. De arro – voorzitters of hun afgevaardigde :⁷
Aalst-Oudenaarde	Larmuseau David*
Antwerpen	Vuylsteke Luc
Brugge	Demuyneck Dirk
Brussel-Halle-Vilvoorde	Doomst Michel
Dendermonde-Sint-Niklaas	Deckers Miet
Gent-Eeklo	De Wilde Guido*
Hoofdstedelijk Gewest	Van Steenkiste Karin (vanaf sept. 2002 opgevolgd door Vanhaerents Koen)
Kortrijk-Roeselare-Tielt	Defreyne Peter
Leuven	Devlies Carl
Limburg	Beke Wouter*
Mechelen-Turnhout	De Vooght Dirk*
Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	Morlion Koen

⁷ De personen aangeduid met * zetelen als afgevaardigde van de arro-voorzitter in het politiek bestuur.

- f. 6 leden te kiezen door de algemene vergadering uit zijn leden
- Van Eykeren Trees, Swinnen Monique, Helsen Kathleen, Renders Jan (vanaf sept. 2002 opgevolgd door Voordeckers Michael), Vermeulen Jan, Bogaert Stijn (vanaf sept. 2002 opgevolgd door Verlee Mathias)
2. Leden met raadgevende stem :
- a. In voorkomend geval de regeringsleden en voorzitter van de parlementaire vergaderingen die behoren tot de CD&V
- Chabert Jos, Beghin Jan
- b. De algemeen secretaris en de directieleden van de partij daartoe uitgenodigd door de partijvoorzitter
- Suys Raf (vanaf 30 sept. 2001 opgevolgd door Vandeurzen Jo), Vanden Berghe Ingrid (opgevolgd vanaf 1 jan. 2002 door Algoed Koen), Vanmaercke Luk
- c. De gewezen regeringsleiders en partijvoorzitters»
- Dehaene Jean-Luc, Swaelen Frank, Tindemans Leo, Vanden Brande Luc, Martens Wilfried, Eyskens Mark, Van Rompuy Herman, Van Peel Marc, Geens Gaston

Art. 43.1.2 : «Het politiek bestuur kan ook in functie van de agenda andere personen uitnodigen om de vergadering bij te wonen en/of toe te spreken».

In de periode 2001-2002 woonden volgende personen het politiek bestuur bij : Gabriëls Jef, Stivigny Christian, Swerts Piet, Verschueren Luk

Art. 43.1.3 : «Personeelsleden van de partij en haar bijzondere organen en organisaties, personeelsleden van parlamentsleden of kabinetsmedewerkers, die werkzaam zijn op het kabinet van een Minister, Staatssecretaris of die als medewerk(st)er verbonden zijn aan één van de parlementaire fracties kunnen niet als lid van het Politiek Bestuur worden gekozen. Leden van het Politiek Bestuur krijgen ambtshalve ontslag indien zij één van de eerder vermelde functies opnemen. De Algemene Vergadering kan hierop met een 2/3 meerderheid een uitzondering toestaan.»

3.2. Frequentie van samenkomst

Art. 43.3.1 van de statuten : «Het politiek bestuur komt behoudens de vakantieperiodes minstens wekelijks samen.»

3.3. Bevoegdheden

Art. 43.2 van de statuten : «Het politiek bestuur staat in voor het opvolgen van de politieke actualiteit en voor het uittekenen van de dagelijkse politieke lijn van de partij onverminderd de bevoegdheden van de algemene vergadering en het congres. In dit licht legt het politiek bestuur politieke standpunten van de partij vast. Het is daarbij verantwoordelijk verschuldigd aan de algemene vergadering en aan het partijcongres. Het politiek bestuur zorgt voor de samenhang van de initiatieven en stellingnamen van CD&V – mandatarissen en fracties.»

4. Het directiecomité (na 29 september 2001)

4.1. Samenstelling

Art. 43bis, eerste lid van de statuten : «Het management van de partij wordt ter harte genomen door een directiecomité onder leiding van de partijvoorzitter. Naast de partijvoorzitter maken de voorzitters van CD&V – kamerfractie, CD&V – senaatsfractie, CD&V – fractie in het Vlaams parlement, CD&V – fractieleider in het Brussels parlement en CD&V – delegatieleider in het Europees parlement, de algemeen secretaris en de directeur van de studiedienst deel uit van het directiecomité.»

– de partijvoorzitter	De Clerck Stefaan
– fractieleider in de Kamer	Leterme Yves
– fractieleider in de Senaat	Vandenbergh Hugo
– fractieleider in het Vlaams parlement	Van Rompuy Eric
– fractieleider in het Brussels parlement	Grouwels Brigitte
– delegatieleider in het Europees parlement	Thyssen Marianne
– algemeen secretaris	Suys Raf (vanaf 30 sept. 2001 opgevolgd door Vandeurzen Jo)
– directeur van de studiedienst	Vanden Berghe Ingrid (vanaf 1 jan. 2002 opgevolgd door Algoed Koen)

4.2. Frequentie van samenkomst

Het directiecomité komt tweemaal per week samen (behalve in de vakantieperiode) : elke maandagochtend voor de vergadering van het politiek bestuur, elke donderdagochtend voor de bijeenkomst van de kamerfractie.

4.3. Bevoegdheden

Art. 43bis, tweede lid van de statuten : «Dit directiecomité verdeelt intern de taken en neemt de opdrachten van dagelijks bestuur op zich. Zij sturen de professionele medewerkers van de partij aan. Het directiecomité legt verantwoording af aan het politiek bestuur en aan de algemene vergadering.»

5. De commissie van beroep (na 29 september 2001)

5.1. Samenstelling

Art. 58.2 van de statuten : «De commissie bestaat uit zeven leden waarvan minstens twee leden voorzitter zijn van een arrondissementale afdeling en twee leden voorzitter van een gemeentelijke afdeling. Indien de klacht afkomstig is uit de gemeentelijke of arrondissementale afdeling waartoe een commissielid behoort, moet hij/zij zich laten vervangen.»

- de voorzitter   Bevernage Carl
- de secretaris   Suys Raf
- de leden   Deckers Miet, Roman Marc, Ronsse Steve, Stockman Hilde, Van Butsel Karel

5.2. Frequentie van samenkomst

Art. 58.4 van de statuten : «De commissie komt samen telkens haar een geschil wordt voorgelegd.»

De commissie kwam in de periode 2001-2002 enkele malen samen betreffende beroepsprocedures in de afdelingen Buggenhout en Kortemark.

5.3. Bevoegdheden

Art. 58.1 van de statuten : «De commissie van beroep beslist over geschillen, welke voortvloeien uit de toepassing van de bepalingen van deze statuten en de daarbij aansluitende reglementen. De commissie brengt haar advies steeds binnen de in de statuten en reglementen voorziene termijn uit bij de algemene vergadering die dan een beslissing neemt die bindend is voor alle betrokkenen.»

6. Interne verkiezingen

Partijvoorzitter

Op 9 november 2002 werd de uitslag van de rechtstreekse verkiezing van de nieuwe CD&V-partijvoorzitter bekend gemaakt. Stefaan De Clerck was de enige

kandidaat om zichzelf op te volgen. Hij werd verkozen met 91,2 % van de geldige stemmen.

- aantal ontvangen stembiljetten : 22.022
- blanco, ongeldig en onthoudingen : 152
- aantal geldige stemmen : 21.870
- neen-stemmen : 1.928 (8,82 %)
- ja-stemmen : 19.942 (91,18 %)

Voorzitter CVP-Jongeren

Op het CVP-Jongeren-congres van 27 en 28 januari 2001 in Blankenberge werd Jonathan Cardoen verkozen tot voorzitter. Hij haalde het met 54,0 % van de stemmen van uittreidend voorzitter Koert Debeuf.

- stemgerechtigden : alle leden van de CVP-Jongeren
- totaal aantal uitgebrachte stemmen : 550
- aantal stemmen voor Cardoen : 297 (54,0 %)
- aantal stemmen voor Debeuf : 253 (46,0 %)

7. Kaderleden

7.1. Mandatarissen

Volksvertegenwoordigers	22 (21 vanaf nov. 2001) ⁸
Senatoren	10
Vlaamse volksvertegenwoordigers	30 (31 vanaf dec. 2001) ⁹
Leden Brusselse Hoofdstedelijke Raad	3
Federale Ministers	—
Vlaamse Ministers	—
Ministers Brusselse Gewestregering	1

⁸ Na de verkiezingen van 13 juni 1999 had de CVP 22 kamerleden. In februari 2001 werd door CVP-europarlementslid Johan Van Hecke binnen de CVP de groep CDV ('Christen-Democratische Vernieuwing') opgericht. Volgens Van Hecke zelf wou deze groep optreden «als think-tank én als waakhond» van de partij (*De Standaard*, 27 februari 2001). Na de omvorming van de CVP in CD&V werd de CDV-groep eind oktober 2001 omgevormd tot NCD ('Nieuwe Christen-Democratie'). Na vermeende banden met de VLD nam Johan Van Hecke ontslag uit CD&V en scheurde ook de NCD zich af van CD&V. Begin november 2001 nam kamerlid Karel Pinxten ontslag uit de CD&V-kamerfractie en sloot zich aan bij de NCD van Van Hecke. Daardoor viel het aantal CD&V-kamerleden terug tot 21. Uiteindelijk zou de NCD zich in november 2002 aansluiten bij de VLD.

⁹ Na de verkiezingen van 13 juni heeft de CVP 30 Vlaamse parlementsliden. Op 20 december 2001 kondigde Vlaams parlementslid Johan Sauwens (ex-VU) aan dat hij zich zou aansluiten bij CD&V.

Leden Europees Parlement	3 (2 vanaf nov. 2001) ¹⁰
Provincieraadsleden	126
Bestendig Afgevaardigden	13
Gemeenteraadsleden	2.603
Burgemeesters	149
Schepenen	709
OCMW-raadsleden	1.133
OCMW-voorzitters	145

7.2. Bestuursleden 12.418

8. Personeelsbestand

8.1. Belangrijke functies

- Algemeen secretaris	Suys Raf (vanaf 30 sept. 2001 opgevolgd door Van Deurzen Jo)
- Directeur Cepess/Ceder ¹¹	Vanden Berghe Ingrid (vanaf 1 jan. 2002 opgevolgd door Algoed Koen)
- Directeur Communicatie	Vanmaercke Luc
- Directeur Beweging en Vorming	Vanderheiden Erik
- Administratief secretaris	Bresseleers Jan

8.2. Diensten en groepen

- Verantwoordelijke IPOVO ¹²	Deckers Miet (tot 27 feb. 2002), Vanderheiden Erik
- Voorzitter CDE ¹³	Van Outryve Jacques (*) ¹⁴
- Secretaris CDE	Loete Koen
- Voorzitter CVP/CD&V-Senioren	Devos Godelieve (*)
- Secretaris CVP/CD&V-Senioren	Loete Koen

¹⁰ Na het ontslag van Europarlementslid Johan Van Hecke uit de partij (eind okt. 2001), behield CD&V nog 2 Europarlementsliden.

¹¹ De studiedienst van de CVP/CD&V.

¹² Instituut voor Politieke Vorming.

¹³ Christen-Democraten voor Europa.

¹⁴ Personen aangeduid met (*) behoren niet tot het personeelsbestand, maar zijn verkozen in deze functie.

- Voorzitter Vereniging CVP/CD&V- Raadsleden   Doomst Michel
- Secretaris Vereniging CVP/CD&V- Raadsleden   Schiettecatte Jean-Paul
- Voorzitter Vrouw en Maatschappij   de Bethune Sabine (*)
- Secretaris Vrouw en Maatschappij   Cobbaert Erna
- Voorzitter CVP-Jongeren/Jong-CD&V   Debeuf Koert (tot 31 jan. 2001),
Cardoen Jonathan (*)
- Secretaris CVP-Jongeren/Jong-CD&V   Vervloessem Jeroen (tot 3 juli
2002), Bogaert Stijn
- Voorzitter Commissie Buitenland   Eyskens Mark (*)
- Voorzitter Commissie Beroep   Bevernage Carl (*)

8.3. Parlementaire medewerkers

Kamer : 14 universitaire en 2,5 administratieve medewerkers (en 1 ICT-medewerker)

Senaat : 8 universitaire en 2 administratieve medewerkers

Vlaams Parlement : 10 universitaire en 2,5 administratieve medewerkers

8.4. Globaal aantal tewerkgestelden

Er zijn in totaal 71 personen in vast verband tewerkgesteld.

9. Ledenaantallen

9.1. Indeling naar arrondissement

Arrondissement	2001	2002	Toe- of afname
Aalst-Oudenaarde	8.210	7.414	- 796
Antwerpen	8.848	8.002	- 846
Brugge	3.455	2.955	- 500
Brussel-Halle-Vilvoorde	13.343	12.276	- 1.067
Dendermonde-Sint-Niklaas	7.424	6.566	- 858
Gent-Eeklo	7.430	6.563	- 867
Kortrijk-Roeselare-Tielt	7.957	7.426	- 531
Leuven	6.802	6.071	- 731
Limburg	13.023	11.614	- 1.409
Mechelen-Turnhout	15.803	14.559	- 1.244

<i>Arrondissement</i>	2001	2002	<i>Toe- of afname</i>
Oostende-Veurne-Diksmuide-Ieper	5.701	5.438	- 263
Overzee	19	6	- 13
Totaal	98.015	88.890	- 9.125

9.2. *Indeling naar geslacht*

	<i>man</i>	<i>vrouw</i>	<i>Totaal</i>
2001	55.271	42.744	98.015
2002	51.474	37.416	88.890

9.3. *Indeling naar leeftijdscategorie*

	2001	2002
- 35 jaar	9.042	8.587
36-50	24.950	21.386
51-64	26.870	24.879
+ 65	31.961	29.744
onbekend	5.192	4.294
Totaal	98.015	88.890

9.4. *Lidgelden*

- Individuele aansluiting : 12 euro
- Inschrijvingsgeld eerste jaar : 3 euro
- Bijkomend lid uit hetzelfde gezin : 3 euro
- Werkloze, invalide, gepensioneerde of -25-jarige : 6 euro

10. **Publicaties**

IPOVO

- *Wegwijs in gemeente en provincie*. Brussel, 2001, 16 p.
- Infobrochures :
  - *De lokale politie*, 2001, 7 p.
  - *Intercommunales*, 2001, 14 p.
  - *Ruimtelijke ordening in Vlaanderen*, 2001, 7 p.

CEPESS/CEDER

- *Nieuw Tijdschrift voor Politiek* : tweemaandelijks.

- *Cepess-kronieken / Ceder-nieuwsbrieven* : maandelijks. Geven een overzicht van de gebeurtenissen van de voorbije maand(en). Handelen over de sociale toestand, de economische en financiële toestand, de internationale toestand en de binnenlandse politiek.
- *Cepess-dossiers / Ceder-dossiers* : 10 nummers per jaargang.
- *Proefnummer Ceder-Tijdschrift Persoon en Gemeenschap*, december 2002.

CVP/CD&V-werkgroep 'Vrouw en Maatschappij'

- *Meer vrouwen als ondernemers voor de toekomst : actieplan voor vrouwelijk ondernemerschap*, 2002, 76 p.
- *Jaarverslag Vrouw en Maatschappij 2000-2001*, 285 p.
- *Jaarverslag Vrouw en Maatschappij 2001-2002*, 221 p.
- *Stroomlijn*, maandelijks e-brief.

Internetadres : <http://www.cdenv.be/vrouw>

CVP-Jongeren / Jong-CD&V

- *Radikaal* (tijdschrift van de CVP-Jongeren), 10 nummers per jaar. Oplage : 7.000.
- *In touch with you* (nieuwsbrief van de CVP-Jongeren), wekelijks, per e-mail en fax.
- *Radikaal* (Tijdschrift van Jong-CD&V), 8 nummers per jaar. Oplage : 5.000.
- *Radikaal n°0*, voor nieuwe leden en geïnteresseerden.
- *Nieuwsbrief*, wekelijks, per email.
- *Baxter*, nieuwsbrief voor plaatselijke Jong-CD&V-voorzitters.
- W. Beke, *50 jaar CVP-Jongeren. Tussen politiek en beweging*, 2002, 31 p.

Internetadres : <http://www.jong-cdenv.be>

Vereniging van CVP/CD&V-raadsleden

- *Zonevreemde woningen : 12 vragen en antwoorden*, september 2001, 8 p.

CVP/CD&V

- *Keerpunt* (CVP-ledenblad), maandblad. Oplage : 80.000.
- *Ampersand* (CD&V-ledenblad), maandblad. Oplage : 75.000.
- *CD&V-direct*, huis-aan-huis-blad. Oplage in december 2001 : 2.400.000.
- Brochures :
  - *Klik met je tijd, klik op oranje*, 2002.
  - *CD&V geeft u de vijf*, 2002.
  - *Jonge gezinnen in het spitsuur van hun leven*, 2002.
  - *Politiek, (n)iets voor mij*, 2002.

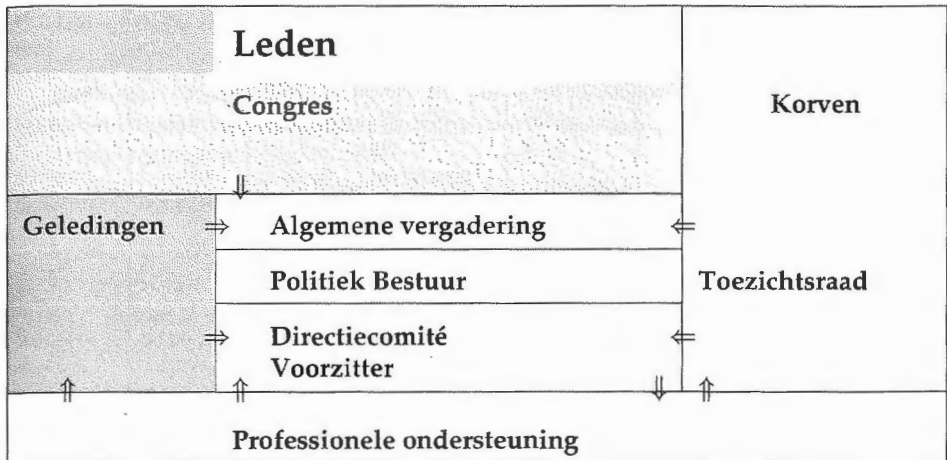
Internetadres : <http://www.cdenv.be>

12. Organogram

Voor de situatie tot 29 september 2001 wordt verwezen naar : P. BIONDI, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1995 en 1996, *Res Publica*, 1997, 4, pp. 629-691.

Vanaf 29 september 2001 :

11. Partijfinanciën (in euro)¹⁵

	1999	2000	2001	2002
Opbrengsten uit de gewone werking	7.807.250,29	7.128.319,68	7.674.438,66	8.259.494,17
- Belgische overheidsbijdragen	5.849.482,99	5.457.736,78	6.299.410,61	6.826.380,97
- Andere bijdragen	159.859,92	242.517,38	245.946,67	422.796,92
Niet geconsolideerde verbonden entiteiten	-	-	-	161.230,22
Mandatarissen	159.859,92	242.517,38	245.946,67	261.566,7
Andere	-	-	-	-
- Lidgelden	563.286,77	559.662,10	540.381,73	526.701,75
- Opbrengsten uit het onroerend vermogen	-	3.222,62	12.493,83	- 11.492,00
- Opbrengsten van manifestaties, publicaties en reclame	208.291,02	113.270,88	79.767,30	76.200,11
- Giften, schenkingen of legaten van natuurlijke personen	23.731,69	7.156,19	4.447,33	7.938,59
- Diverse opbrengsten	1.002.597,90	744.753,73	491.991,18	410.967,83
Kosten voor de gewone werking	7.538.369,6	7.277.228,80	7.253.314,93	7.891.930,92
- Voorraden en werken in uitvoering	-	-	-	-
Inkopen	-	-	-	-
Wijziging in de voorraad en bestellingen in uitvoering	-	-	-	-
- Dotaties	439.831,16	928.317,05	443.812,45	549.414,96
Niet geconsolideerde verbonden entiteiten	405.126,07	818.747,02	441.711,23	549.164,96
Mandatarissen	-	829,38	74,37	-
Andere	34.705,09	108.740,65	2.026,85	250,00
- Diensten en diverse goederen	6.233.643,14	3.666.514,00	3.489.446,06	3.279.505,36
Huisvestingskosten	320.667,63	302.864,51	295.128,07	244.270,51
Administratie en beheer	1.751.901,22	1.581.179,73	1.696.135,46	1.547.447,85
Publicaties	387.991,96	375.243,96	463.013,69	793.865,96
Reclame, propaganda en vergaderingen, inbegrepen de verkiezingskosten	3.772.544,26	1.382.955,01	1.029.845,04	693.552,51
Diverse kosten	538,08	24.270,78	5.323,79	368,53
- Personeelskosten	2.874.752,27	2.048.411,15	2.198.756,69	2.261.056,07
- Afschrijvingen en waardeverminderingen op oprichtingskosten, immateriële en materiële vaste activa	321.525,26	339.004,04	354.445,90	343.485,04
- Waardeverminderingen op voorraden en voorde- ringen uit de gewone werking	25,41	698,04	1.300,38	53.133,02
- Voorzieningen voor risico's en kosten	- 2.404.567,19	260.288,20	721.037,46	1.247.140,34
- Andere kosten voor de gewone werking	73.159,55	33.996,32	44.516,00	158.196,13
- Geactiveerde kosten	-	-	-	-
Resultaat uit de gewone werking vóór financieel resultaat	268.880,69	-148.909,12	421.123,73	367.563,25
Financieel resultaat	26.285,07	- 57.431,65	- 65.442,58	- 31.304,54
Uitzonderlijk resultaat	156.122,38	- 5.248,45	- 58.963,85	- 8.735,38
Belastingen op het resultaat	- 7.015,68	- 352,28	-	- 720,16
Resultaat van het boekjaar	444.272,44	-211.941,50	296.717,29	326.803,17

¹⁵ Zie : Verslag van de Controlegeschiedenis betreffende de Verkiezingsuitgaven en de Boekhouding van de Politieke Partijen. *Parlementaire Documenten*. 671/1-2 (BZ 1999-2000) (Kamer), 1246/1-2 (GZ 2000-2001) (Kamer), 1785/1-2 (GZ 2001-2002) (Kamer), 21/1-2 (BZ 2003) (Kamer).

SOCIALISTISCHE PARTIJ (SP) – SOCIALISTISCHE PARTIJ ANDERS (SP.A)¹⁶

1. Het congres

In de periode 2001-2002 werden twee congressen gehouden :

- Gent, Vooruit, 13 oktober 2001. Administratief en Actualiteitscongres. Agenda : bekendmaking van de uitslag van de rechtstreekse verkiezing van de partijvoorzitter, de verkiezing van het partijbureau, de deontologische commissie, de financiële commissie en de PES-delegatie. Patrick Janssens wordt met 82,5 % van de stemmen verkozen tot nieuwe partijvoorzitter. Stemming over het werkingsverslag 2000-2001 en de samenwerkingsovereenkomsten met de nevenorganisaties. Naamswijziging van SP in SP.A. Aantal aanwezigen : 700, aantal stemgerechtigden : 440.
- Brussel, BEB – De Bottelarij, 22 en 23 november 2002, Nationaal Congres. Agenda 22 november : statutenwijzigingen en hervorming ledenbijdragen, agenda 23 november : resolutieteksten «Het Groot Onderhoud» en samenwerkingsverband met Spirit. Het samenwerkingsverband met Spirit wordt met 84,5 % van de stemmen goedgekeurd. Aantal aanwezigen 22 november : 300, aantal aanwezigen 23 november : 600, aantal stemgerechtigden : 440.

2. De raad van voorzitters en secretarissen

2.1. Samenstelling

Art. 22 van de statuten¹⁷ : *«De stemgerechtigde leden van de raad van voorzitters en secretarissen zijn : 1. De stemgerechtigde leden van het partijbureau en de leden van de administratieve commissie; 2. De leden van het Europees parlement, de fracties van het federale parlement, van het Vlaamse parlement, van de Brusselse hoofdstedelijke raad en de bestendige deputaties; 3. De voorzitters en de secretarissen van de federaties [vanaf 22 nov. 2002 : De voorzitters en de secretarissen van de provinciale federaties]; 4. De voorzitters en de secretarissen van de afdelingen van de SP, die ten minste vijftig leden tellen [vanaf 22 nov. 2002 : De voorzitters en de secretarissen van de afdelingen van de SP.A]; 5. Elke SP-afdeling die meer dan vijfhonderd leden telt heeft recht op één bijkomende afgevaardigde per begonnen schijf van vijfhonderd leden boven de vijfhonderd leden. Streefdoel is dat deze bijkomende afgevaardigden komen uit verschillende SP-deelstructuren waar zij het mandaat van voorzitter of secretaris waarnemen. De raadgevende leden van de raad van voorzitters en secretarissen zijn : 1. De leden van het partijbureau met raadgevende stem; 2. Een afgevaardigde van iedere nevenorganisatie [vanaf 22 nov. 2002 : Een afgevaardigde van iedere erkende nevenorganisatie].»*

¹⁶ Op het actualiteitscongres van 13 oktober 2001 in Gent wijzigde de SP haar naam in 'Socialistische Partij Anders' (SP.A).

¹⁷ De SP-statuten zoals die aangenomen werden door het congres van 9 en 10 december 1995. De wijzigingen die op 22 november 2002 aan de statuten werden aangebracht, zijn vermeld in de tekst.

2.2. Frequentie van samenkomst

Art. 23 van de statuten : «*De raad van voorzitters en secretarissen vergadert op initiatief van het partijbureau of van de administratieve commissie. De raad van voorzitters wordt bijeengeroepen op verzoek van minstens vijftieng afdelingen uit tenminste vier provincies of op verzoek van de fracties van het federale parlement, van het Vlaamse parlement of van de Brusselse hoofdstedelijke raad.*»

De Raad van Voorzitters en Secretarissen vergaderde in de periode 2001-2002 éénmaal : op 13 januari 2001 in de Arenbergschouwburg te Antwerpen.

Agenda : Toelichting bij de nota «De nieuwe SP : een strategie voor partijvernieuwing» en stemming over de aanpassing van het bijdragereglement, de nationale secretaris en de vervanging van Kathy Lindekens door Fatma Pehlivan als geëcoopteerd senator. Aantal aanwezigen : 900, aantal stemgerechtigden : 605.

2.3. Bevoegdheden

Art. 21 van de statuten : «*De raad van voorzitters en secretarissen is het hoogste orgaan tussen twee congressen. Hij heeft als opdracht, op voorstel van het partijbureau : 1. Het benoemen van de nationaal secretaris en de adjunct-secretaris(sen); 2. Het behandelen tussen twee congressen in, van politieke problemen in het algemeen; 3. Zich bij hoogdringendheid uit te spreken over het beheer gevoerd door het partijbureau of de administratieve commissie.*»

3. Het partijbureau

3.1. Samenstelling

Art. 29 van de statuten : «*Het partijbureau bestaat uit :*

- *de partijvoorzitter* Janssens Patrick
- *de nationale secretaris* André Alain
- *de adjunct-secretaris(sen)* niet meer ingevuld sinds december 1998
- *16 verkozen leden.*» Bonte Hans, Casaer Dylan, Cuyt Rony, Daelman Carlo (vanaf 13 okt. 2001), De Batselier Norbert, De Coene Philippe (vanaf 13 okt. 2001), De Meyer Magda, De Ridder Peter, Derycke Erik (tot 13 okt. 2001), Detiège Léona (tot 13 okt. 2001), Douifi Dalila, Jiroflée Karin (vanaf 13 okt. 2001), Maes Jacky, Schotte Tamara (tot 13 okt. 2001), Stroobant René, Swennen Guy, Swinnen René (tot 13 okt. 2001),

Termont Daniël, Van Asbroeck Anne, Van Nieuwerkerke André (vanaf 13 okt. 2001), Vanvelthoven Peter, Voorhamme Robert (vanaf 13 okt. 2001)

Art. 30 van de statuten : «Wonen de vergadering van het partijbureau bij met raadgeven-
de stem :

- de voorzitters van de fracties van het federale parlement, het Vlaamse parlement en de Brusselse hoofdstedelijke raad, de voorzitter van de partijdelegatie in het Europees parlement Bossuyt Gilbert (tot 23 sept. 2001), Grijp Rufin, Tobback Bruno (vanaf 23 sept. 2001), Van Der Maelen Dirk, Van Lancker Anne, Vanlerberghe Myriam
- de ministers van staat Claes Willy, Tobback Louis, Willockx Freddy, Van Miert Karel, Gilbert Temmerman
- elk lid van de federale en Vlaamse regering, van de Brusselse gewestregering en van de Europese commissie Delathouwer Robert, Landuyt Renaat, Stevaert Steve, Van den Bossche Luc, Vandenbroucke Frank, Vande Lanotte Johan, Van Gool Greet (vanaf 22 jan. 2001)
- de internationale secretaris Thijs Stefaan
- de afgevaardigden van de andere takken van de socialistische gemeenschappelijke actie De Vits Mia, Xavier Verboven, Guy Peeters, William Janssens
- een afgevaardigde van de socialistische vrouwen/zijkant Monica De Coninck
- een afgevaardigde van de jongsocialisten/animo Gennez Caroline
- een afgevaardigde van de VFSG Martine Lemonnier
- de directeur van het SEVI [vanaf 22 nov. 2002 : de directeur van de studiedienst] Colpaert Toon (tot 25 juni 2001), Van-
neste Luc (vanaf 3 sept. 2001)

Art. 30 : «De voorzitter kan iedereen uitnodigen wiens aanwezigheid nuttig wordt geacht.»

Volgende personen maken eveneens deel uit van het partijbureau : Beke Frank (voor de problematiek inzake steden en gemeenten), D'Havé Marc (verslaggever), Geuens Jos (voor het provinciaal beleid), Lombaerts Vivi, Rutten Milan, Santermans Koen (vanaf 22 april 2002).

3.2. Frequentie van samenkomst

Het partijbureau komt wekelijks samen op maandag, uitgezonderd tijdens de vakantieperiodes.

3.3. Bevoegdheden

Art. 27 van de statuten : «Het partijbureau leidt en vertegenwoordigt de partij. Het voert de beslissingen van het congres en van de raad van voorzitters en secretarissen uit. Het is bovendien bevoegd voor alles wat niet uitdrukkelijk aan het congres en aan de raad van voorzitters en secretarissen is voorbehouden. Het benoemt de delegaties die de partij vertegenwoordigen. Om de samenwerking met de andere socialistische partijen in Europa en in de wereld, zoals voorzien in artikel 3, voor te bereiden en te coördineren, wijst het partijbureau tijdens de eerste zitting na het administratief congres een internationaal secretaris aan. Deze internationaal secretaris wordt aangewezen voor een periode van twee jaar [vanaf 22 nov. 2002 : voor een periode van vier jaar]. De internationaal secretaris maakt met raadgevende stem deel uit van het partijbureau en is lid van het uitvoerend bestuur. Het partijbureau neemt alle nodige beslissingen en vraagt desgewenst de mening van elke statutaire geleding van de partij. Het kan voor het één of het ander punt van de agenda raad inwinnen van een partijlid, dat hierover inlichtingen kan verschaffen. Het partijbureau moet aan het nationaal congres een verslag over het voorbije politieke jaar voorleggen. Het stelt politieke beslissingen op halflange of lange termijn voor, evenals de ontwerpresoluties. Wordt het verslag, dat het partijbureau aan het congres voorlegt, niet éénparig door de leden van het partijbureau goedgekeurd en verzet zich minstens één derde ertegen, dan heeft deze oppositie het recht een minderheidsnota bij het verslag te voegen. Alle stemmingen van het partijbureau, die niet bij éénparigheid geschieden, gebeuren bij afroepen van de naam. Zij worden in de notulen van de vergadering opgetekend. De genomen beslissingen en de stemverdeling worden in het schriftelijk verslag aan het congres opgenomen.»

4. Het uitvoerend bestuur

4.1. Samenstelling

Art. 42 van de SP(.A)-statuten : «Het uitvoerend bestuur van de partij is samengesteld uit :

1. de partijvoorzitter	Janssens Patrick
2. de voorzitters van de SP(.A)-fracties in de federale parlementen en het Vlaamse parlement	Bossuyt Gilbert (tot 23 sept. 2001), Grijp Rufin, Tobback Bruno (vanaf 23 sept. 2001), Van Der Maelen Dirk, Vanlerberghe Myriam

3. *de voorzitter van de SP(.A)-delegatie in het Europees Parlement* Van Lancker Anne
4. *de nationaal secretaris en de adjunct-secretaris(sen)* André Alain
De functie van adjunct-secretaris werd niet meer ingevuld sinds december 1998.
5. *de internationale secretaris* Thijs Stefaan
6. *de voorzitter van de administratieve commissie* Guy Swennen
7. *de directeur van het SEVI [vanaf 22 nov. 2002 : de directeur van de studiedienst]* Colpaert Toon (tot 25 juni 2001),
Vanneste Luc (vanaf 3 sept. 2001)

«De voorzitter kan iedereen, wiens aanwezigheid nuttig is, uitnodigen om de vergaderingen van het uitvoerend bestuur bij te wonen met raadgevende stem.»

4.2. Frequentie van samenkomst

Het uitvoerend bestuur komt maandelijks samen.

4.3. Bevoegdheden

Art. 42 van de statuten : *«Het uitvoerend bestuur is verantwoordelijk voor het dagelijks beheer en beleidsvoorbereidend werk van de partij en haar componenten en voor de praktische en dagelijkse leiding van verkiezingscampagnes, volgens de richtlijnen van het partijbureau.»*

5. De administratieve commissie

5.1. Samenstelling

Art. 36 van de statuten : *«De administratieve commissie telt negen leden.*

- *Daarvan duidt het partijbureau vier leden aan uit haar stemgerechtigde leden. Dit gebeurt tijdens de zitting volgend op het administratief congres.* Dylan Casaer, Peter De Ridder, Karin Jiroflee, Anne Van Asbroeck
- *Het partijbureau verkiest tevens de voorzitter van de administratieve commissie onder haar stemgerechtigde leden.* Guy Swennen

- *Het Korps van secretarissen van de federaties [vanaf 22 nov. 2002 : het Korps van secretarissen van de provinciale federaties] duidt in haar midden vier leden van de administratieve commissie aan tijdens de eerste zitting na het administratief congres.»* Stef Debusschere, Fons De Geest, Peter Vanaken, Dirk Wagemans

5.2. Frequentie van samenkomst

Art. 36 van de statuten : *«De administratieve commissie vergadert op uitnodiging van haar voorzitter of op verzoek van tenminste drie leden.»*

De administratieve commissie kwam in de periode 2001-2002 zes maal samen.

5.3. Bevoegdheden

Luidens artikel 35 van de statuten bestaat de opdracht van de administratieve commissie uit : *«1. toezicht houden op de naleving van de statuten en zo nodig elke inbreuk beteugelen; 2. voorleggen aan het tweejaarlijks [vanaf 22 nov. 2002 : vierjaarlijks] administratief congres van een voorstel van samenstelling van de financiële commissie; 3. zich uitspreken over de toepassing van de statuten; 4. nader aangeven van de werkmethode.»*

6. Interne verkiezingen

Partijvoorzitter en partijbureau

Tussen 17 september en 5 oktober 2001 verkozen de SP-leden schriftelijk een nieuwe partijvoorzitter. Patrick Janssens was daarbij de enige kandidaat om zichzelf op te volgen. De uitslag werd bekendgemaakt op het congres van 13 oktober 2001 in Gent.

- aantal ontvangen stembiljetten : 36.015
- blanco, ongeldig en onthoudingen : 1.660
- neen-stemmen : 6.027 (17,5 %)
- ja-stemmen : 28.328 (82,5 %)

Op het congres van 13 oktober 2001 werd daarnaast ook de uitslag van de verkiezing van de leden van het partijbureau bekend gemaakt. Voor de verkozenen zie : punt 3.1.

Algemene partijsecretaris

Op de Raad van Voorzitters en Secretarissen van 13 januari 2001 werd Alain André officieel aangesteld als nieuwe algemene secretaris van de partij. André bekleedde de functie al sinds mei 2000 in opvolging van Hedwig Van Roost.

Uitslag van de stemming :

- onthoudingen : 14
- neen-stemmen : 21
- ja-stemmen : 295

Gecoöpteerd senator

Op diezelfde Raad van Voorzitters en Secretarissen werd Fatma Pehlivan aangeduid gecoöpteerd senator in opvolging van Kathy Lindekens.

Uitslag van de stemming :

- onthoudingen : 20
- neen-stemmen : 39
- ja-stemmen : 285

Voorzitter Animo

Op het congres van 26 januari 2002 in Brussel van Animo, de jongerenbeweging van de SP.A, werd Caroline Gennez herkozen tot voorzitter. Zij haalde het van tegenkandidaat Jan Flament.

Uitslag van de stemming :

- stemmen voor Gennez : 66 %
- stemmen voor Flament : 34 %

7. Kaderleden

7.1. Mandatarissen

Volksvertegenwoordigers	14
Vlaamse volksvertegenwoordigers	20
Senatoren	6
Leden Brusselse Hoofdstedelijke Raad	1
Federale ministers	3 + 1 regeringscommissaris
Vlaamse ministers	2
Ministers Brusselse Gewestregering	1 staatssecretaris
Leden Europees Parlement	2
Provincieraadsleden	76

Bestendig Afgevaardigden	9
Gemeenteraadsleden	803 (excl. burg. en schepenen)
Burgemeesters	36
Schepenen	247

7.2. Bestuursleden 5.166

7.3. Aard coalities

In 131 van de 327 Vlaamse gemeenten zit de SP(.A) in de meerderheid, in 132 in de oppositie en in 25 gemeenten is de SP(.A) niet opgekomen bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen :

Homogeen SP(.A)-bestuur	2
SP(.A)-CVP	44
SP(.A)-VLD	20
SP(.A)-CVP-VU	2
SP(.A)-VLD-VU	5
SP(.A)-CVP-VLD	5
Coalitie met meerdere/andere partij(en)	25
SP(.A) in meerderheid op kartellijsten	28

8. Personeelsbestand

8.1. Belangrijke functies of diensten

- Nationaal Secretaris	André Alain
- Directeur communicatie	Peter Renard (tot 31 dec. 2001), Rutten Milan (vanaf 1 jan. 2002)
- Voorzitter vormingscentrum ¹⁸	Afgeschaft op 31 december 2001
- Directeur vormingscentrum	Afgeschaft op 31 december 2001
- Voorzitter Jongsocialisten/Animo ¹⁹	Gennez Caroline
- Secretaris Jongsocialisten/Animo	Jurgen Theunissen

¹⁸ Het gaat om het vormingscentrum Herman Vos.

¹⁹ Op 7 oktober 2001 wijzigden de Jongsocialisten hun naam in 'Animo'.

- Voorzitter Socialistische Vrouwen/
Zij-kant²⁰ Van Lancker Anne
- Secretaris Socialistische Vrouwen/
Zij-kant Claes Vera
- Voorzitter CSC-Vormingswerk²¹ Dany Vandenbossche
- Secretaris CSC-Vormingswerk Bert Carleer
- Voorzitter SCS²² André Van Nieuwerkerke
- Secretaris SCS Freddy Dupaix

8.2. Parlementaire medewerkers

Kamer	15
Senaat	3
Vlaams Parlement	6

8.3. Globaal aantal tewerkgestelden (toestand op 31 december 2002)

	<i>vast</i>	<i>gesco</i>	<i>dac</i>
O.S.P. (*)	19 + 5 HT/DT	20	23 + 3 HT/DT

(*) O.S.P. vzw (Organisatie Socialistische Partij) is de fusie van :

- vzw SEVI
- vzw Vormingscentrum Herman Vos
- vzw Socialistische Omroepstichting
- vzw SOCFIN

²⁰ Op 15 november 2002 wijzigden de Socialistische Vrouwen hun naam in 'Zij-kant'.

²¹ CSC-Vormingswerk staat voor Centrale voor Socialistisch Cultuurbeleid-Vormingswerk.

²² SCS staat voor Socialistische Centrale voor Sportbeleid.

9. Ledenaantallen

9.1. Indeling per federatie

<i>Federatie</i>	2001	2002
Aalst-Oudenaarde-Ronse	6.069	niet bekend
Antwerpen	8.588	
Brussel	1.940	
Gent-Eeklo	4.758	
Halle-Vilvoorde	2.859	
Leuven	6.303	
Limburg	11.745	
Mechelen-Turnhout	7.698	
Waas en Dender	2.985	
West-Vlaanderen	10.953	
Totaal	63.898	niet bekend

Het totale aantal leden op 18 juni 2003 : 66.411.

9.2. Indeling naar geslacht (toestand op 18 juni 2003)

	<i>man</i>	<i>vrouw</i>	<i>Totaal</i>
18 juni 2003	38.159	28.252	66.411

9.3. Indeling naar leeftijdscategorie (toestand op 18 juni 2003)

	18 juni 2003
- 35 jaar	7.512
36-50	17.097
51-64	17.531
+ 65	19.023
Onbekend	5.248
Totaal	66.411

9.3. Lidgelden

- Gewoon lidmaatschap : 17,85 euro
- Studenten, jongeren, gepensioneerden, mensen met vervangingsinkomen : 11,90 euro
- Steunende leden : 29,75 euro

10. Publicaties

Periodieken

- *Doèn* (ledenblad), maandelijks, oplage : 62.000 exemplaren.

Losse uitgaven

- P. Janssens, *Over de grenzen – Open brief aan de Vlamingen*, Houtekiet, 2001.
- F. Vandenbroucke, *Tien kleine Belgen*, Davidsfonds, 2002.
- *Werkboek – Het Groot Onderhoud*, 2002.
- F. Vandenbroucke, G. Van Gool en J. Vande Lanotte, *3 jaar sociale zaken*, 2002.

Internetadres : <http://www.s-p-a.be>

12. Organogram

Aangezien er zich geen wijzigingen hebben voorgedaan ten aanzien van de situatie in 1995 en 1996 wordt verwezen naar : P. BIONDI, *Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1995 en 1996*, *Res Publica*, 1997, 4, pp. 629-691.

11. Partijfinanciën (in euro)²³

	1999	2000	2001	2002
Opbrengsten uit de gewone werking	6.759.679,67	6.217.691,96	6.698.480,49	7.377.846,74
- Belgische overheidsbijdragen	3.958.328,31	3.489.384,90	4.076.308,62	4.635.534,62
- Andere bijdragen	719.981,85	625.372,57	816.841,89	912.424,25
Niet geconsolideerde verbonden entiteiten	24.630,70	-	-	-
Mandatarissen	695.351,15	625.372,57	816.841,89	912.424,25
Andere	-	-	-	-
- Lidgelden	767.542,71	763.678,79	711.018,67	691.371,69
- Opbrengsten uit het onroerend vermogen	15.073,51	58.977,51	82.843,59	62.636,72
- Opbrengsten van manifestaties, publicaties en reclame	243.970,19	191.103,75	210.180,76	199.129,04
- Giften, schenkingen of legaten van natuurlijke personen	5.894,91	247,89	19,76	100,00
- Diverse opbrengsten	1.048.888,20	1.088.926,55	801.267,21	876.650,42
Kosten voor de gewone werking	8.524.200,90	6.209.495,91	7.694.215,28	7.439.345,15
- Voorraden en werken in uitvoering	25.585,02	16.517,69	12.012,52	26.961,87
Inkopen	25.585,02	16.517,69	12.012,52	26.961,87
Wijziging in de voorraad en bestellingen in uitvoering	-	-	-	-
- Dotaties	169.553,44	165.599,07	164.539,35	277.860,71
Niet geconsolideerde verbonden entiteiten	109.965,57	133.555,66	122.799,39	227.545,48
Mandatarissen	21.783,72	-	-	-
Andere	37.804,16	32.043,41	41.739,96	50.315,23
- Diensten en diverse goederen	5.172.818,57	3.017.437,50	2.364.764,61	2.968.308,54
Huisvestingskosten	393.087,29	327.317,54	248.994,89	289.473,01
Administratie en beheer	1.215.268,61	1.217.650,44	1.175.910,87	1.336.261,81
Publicaties	383.327,05	385.463,55	537.896,77	927.790,98
Reclame, propaganda en vergaderingen, inbegrepen de verkiezingskosten	3.178.546,85	1.073.421,38	385.015,11	400.711,88
Diverse kosten	2.588,78	13.584,59	16.946,97	14.070,86
- Personeelskosten	3.753.494,46	2.416.082,44	2.166.425,97	2.240.902,25
- Afschrijvingen en waardeverminderingen op oprichtingskosten, immateriële en materiële vaste activa	229.770,35	333.663,97	320.332,72	349.301,89
- Waardeverminderingen op voorraden en vorderingen uit de gewone werking	25.126,07	68.538,00	11.274,72	133.224,20
- Voorzieningen voor risico's en kosten	-945.874,53	137.903,91	2.584.293,54	1.367.571,55
- Andere kosten voor de gewone werking	93.727,53	53.753,33	70.571,84	75.214,14
- Geactiveerde kosten	-	-	-	-
Resultaat uit de gewone werking vóór financieel resultaat	-1.764.521,23	8.196,05	-995.734,79	-61.498,41
Financieel resultaat	348.054,88	148.203,81	80.613,91	127.795,82
Uitzonderlijk resultaat	-2.638.491,77	-61.004,96	8.355,92	-18.698,08
Belastingen op het resultaat	-	-	-	-
Resultaat van het boekjaar	-4.054.958,12	95.394,91	-906.764,96	47.599,33

²³ Zie : Verslag van de Controlecommissie betreffende de Verkiezingsuitgaven en de Boekhouding van de Politieke Partijen. *Parlementaire Documenten*. 671/1-2 (BZ 1999-2000) (Kamer), 1246/1-2 (GZ 2000-2001) (Kamer), 1785/1-2 (GZ 2000-2001) (Kamer), 21/1-2 (BZ 2003) (Kamer).

VLAAMSE LIBERALEN EN DEMOCRATEN (VLD)

1. Het congres

In de periode 2001-2002 werden 2 congressen en 5 'open studiedagen' georganiseerd :

- Blankenberge, 8-10 juni 2001. Europacongres. Thema : naar aanleiding van het Belgisch voorzitterschap van de Europese Unie wordt de visie van de partij op een aantal belangrijke Europese thema's geactualiseerd (de toekomst van Europa in de 'Verklaring van Laken', het Europees landbouwbeleid, het Europees asiel- en migratiebeleid, Economie en Ondernemerschap). Aantal aanwezigen en stemgerechtigden : 500.
- Brussel, februari - juni 2002. Reeks van studiedagen waarop gedebatteerd wordt over een aantal belangrijke maatschappelijke thema's. De studiedagen staan open voor zowel VLD-leden als sympathisanten :²⁴ 23 februari, open studiedag 'Onderwijs'; 23 maart, open studiedag 'Noord-Zuid'; 20 april, open studiedag 'Werken'; 25 mei, open studiedag 'Gezondheidszorg'; 22 juni, open studiedag 'Democratie'.
- Brussel, Heizel, 16 en 17 november 2002. Jubileumcongres '10 jaar VLD'. Agenda : viering 10 jaar VLD, goedkeuring van de 'Novemberverklaring'. Statutair congres : statutenwijziging, coöptatie bestuursleden. Om de agenda volledig af te werken werd het congres verder gezet op 7 december 2002. Aanwezigen en stemgerechtigden : 800.

2. Het bestuur²⁵

2.1. Samenstelling

Art. 7 van de statuten :²⁶ «Het bestuur is samengesteld uit door en onder de leden verkozen leden, van wie, op elk ogenblik, ten minste de helft niet-mandatarissen. Te dien einde worden minstens zoveel niet-mandatarissen als mandatarissen op afzonderlijke lijsten verkozen. Voor de samenstelling van het nationaal partijbestuur wordt onder mandatarissen verstaan de verkozenen in het Europees, Belgisch, Vlaams en Brussels parlement en leden van de bestendige deputaties. Naast de door en onder de leden verkozen bestuursleden bestaat het bestuur uit de voorzitter en de fractieleiders van het overeenstemmend niveau. De secretaris, de penningmeester en eventueel de politiek secretaris worden door het bestuur verkozen uit de door en onder de leden verkozen bestuursleden bij gewone meerderheid. (...) Het nationaal bestuur bestaat, naast de voorzitter en de fractieleiders, uit

²⁴ In de praktijk zijn de studiedagen vooral gericht op NCD-leden. NCD staat voor 'Nieuwe Christen-Democraten', de politieke beweging opgericht door ex-CVP-voorzitter Johan Van Hecke.

²⁵ Bij de VLD is er in tegenstelling tot de andere partijen statutair noch een algemene raad of partijraad, noch een uitvoerend of dagelijks bestuur voorzien.

²⁶ De VLD-statuten zoals goedgekeurd op de algemene vergadering van 27 maart 1993 en gewijzigd op de algemene vergaderingen van 9 november 1996, 14 december 1996 en 25 februari 2000 en 13 februari 2001.

30 door en onder de leden verkozen leden. (...) Elk kiesarrondissement is door ten minste één lid-afgevaardigde vertegenwoordigd in het nationaal bestuur. (...) Het bestuur kan elkeen met raadgevende stem uitnodigen.»

De samenstelling van het bestuur, na de bestuursverkiezingen van 21 april 2001 :²⁷

- a. de voorzitter De Gucht Karel
- b. verkozen bestuursleden :²⁸
- de mandatarissen Antheunis Filip, Chevalier Pierre, Cortois Willy, Coveliers Hugo**, Daems Rik*, Denys André, Dewael Patrick*, De Croo Herman, Dedecker Jean-Marie, Gabriëls Jaak*, Keulen Marino, Leduc Jeannine**, Neyts Annemie*, Somers Bart, Sterckx Dirk**, Vanderpoorten Marleen*, Verhofstadt Guy*, Versnick Geert, Verwilghen Marc*
  - de niet-mandatarissen Bergen Karine, Bulens Katrien, Claes-Van Waes Simonne, Coolsaet Ann, Daenen Veerle, Devriendt Erwin, Dewyngaert Patricia, Dubois Pascal, Poppe Patrick, Quintin Hilde, Somers Ann, Van der Hooft Kathleen, Van Rouveroij Sas, Vautmans Hilde, Ysebaert Clair
- c. de fractieleiders Coveliers Hugo** (Kamer), Leduc Jeannine** (Senaat), Vermeiren Francis (Vlaams Parlement), Sterckx Dirk** (Europa), Vanraes Jean-Luc (Brusselse Hoofdstedelijke Raad)
- d. de ministers Daems Rik*, Dewael Patrick*, Gabriëls Jaak*, Neyts Annemie*, Vanderpoorten Marleen*, Vanhengel Guy, Verhofstadt Guy*, Verwilghen Marc*, Van Mechelen Dirk

²⁷ De bestuursverkiezingen vinden om de vier jaar plaats. Voor de samenstelling in de periode voorafgaand aan 21 april 2001, zie : J. NOPPE, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1999 en 2000, *Res Publica*, 2001, 2-3, pp. 429-501.

²⁸ Alle VLD-ministers zetelen met raadgevende stem in het partijbestuur. Op het eerste partijbestuur na de bestuursverkiezingen van 21 april 2001 werd beslist dat de in het bestuur verkozen VLD-ministers (aangeduid met *) voor de duur van hun mandaat ontslag zouden nemen als vaste bestuursleden. Zij werden vervangen door : Bart Somers, Willy Cortois, Marino Keulen en Filip Antheunis.

De personen aangegeven met ** zetelen als fractieleider én als rechtsreeks gekozen lid in het partijbestuur.

- e. *gecoöpteerde bestuursleden*²⁹ Borginon Fons, Pinxten Karel, Vankrunkel-
ven Patrik, Van Hecke Johan, Van Quicken-
borne Vincent, Vermeire Raf
- f. *buiten het partijbestuur verkozen leden :*
- penningmeester Bril Louis
  - Secretaris Moerman Fientje
  - Politiek secretaris Van Baelen Gilbert
- g. *erevoorzitter* De Clercq Willy

2.2. Frequentie van samenkomst

Het bestuur komt wekelijks samen, op maandagmorgen.

2.3. Bevoegdheden

De bevoegdheden worden geregeld in artikel 9, § 1 en § 2 van de statuten : «§ 1 : *Het bestuur is verantwoordelijk voor de politieke standpuntbepaling overeenkomstig de besluiten van het congres, voor de organisatie van de bestuursverkiezingen en de voorverkiezingen, overeenkomstig de procedure voorzien in de artikelen 14, 18, 19 en 20 van deze statuten, en voor de deelname van de partij aan de verkiezingen. § 2 : Elk bestuur organiseert, op zijn niveau, het overleg met de VLD-fractie(s) en -mandatarissen evenals met de VLD-afgevaardigden in instanties en raden.*»

3. De statutaire tuchtorganen

3.1. Samenstelling

Art. 22 van de statuten : «§ 1 : *Er zijn twee statutaire tuchtorganen : de nationale statutaire commissie en de beroepskamer. Zij zijn belast met het toezicht op de naleving van de statuten en de sanctionering ervan. § 2 : De nationale statutaire commissie is samengesteld uit een gewezen nationale voorzitter en 14 leden. Deze 14 leden worden overeenkomstig de procedure voorzien in artikel 14 van deze statuten verkozen door en onder de leden, met dien verstande dat uit elk arrondissement ten minste één kandidaat moet verkozen zijn. (...) De drie resterende mandaten worde toegekend aan de overige kandidaten die het lmeeste aantal stemmen behaalden. Zij worden verkozen voor een termijn van vier jaar. § 3 : De beroepskamer is samengesteld uit elf leden. Deze leden worden overeenkomstig de*

²⁹ Op het congres van 7 december 2002 werd volgende aanvulling op art. 7 van de statuten aangenomen : «*Het bestuur kan met een tweederde meerderheid beslissen om een aantal bestuursleden onder de leden te coöpteren. Dit aantal kan in het totaal nooit meer bedragen dan 15 % van het aantal door de leden verkozen bestuursleden.*» Op basis hiervan duidde het partijbestuur op 16 december 2002 de hier vermelde personen aan als volwaardig lid van het bestuur. Reeds voor deze statutenwijziging mochten bepaalde 'verruimers' zonder stemrecht aan de vergaderingen van het partijbestuur deelnemen.

procedure voorzien in artikel 14 van deze statuten, verkozen door en onder de leden. Zij worden verkozen voor een termijn van vier jaar.»

Effectieve samenstelling in de periode 2001-2002 :

<i>Nationale statutaire commissie</i>	<i>Beroepskamer</i>
Poma Karel (voorzitter)	Monsaert Paul (voorzitter)
De Clercq Willy (gewezen partijvoorzitter)	Cloquet Jean-Paul
Blijweert Jurgen	Cools Marc
Claessens Wim	De Cock Philippe
Decock Lieven	De Stoop Christian
Demets Raph	Jacobs Luc
Dierckx Aviva	Naulaerts Jos
Michiels Hugo	Smeets Valentin
Peeters Ivo	Vanden Broucke Wim
Vanderhasselt-Rombaut Mia	Van De Perre Ben
Van Brabant Piet	Van Nuffel René
Van De Velde Gaston	
Van Den Vonder Peter	
Van Snick Luc	
Van Wichelen Gustaaf	

3.2. Frequentie van samenkomst

De Nationale Statutaire Commissie is in de periode 2001-2002 27 maal samengekomen ter behandeling van klachten.

De Beroepskamer is in diezelfde periode 20 maal samengekomen ter behandeling van beroepen.

3.3. Bevoegdheden

Art. 23 van de statuten : «§ 1 : De nationale statutaire commissies is bevoegd voor het, in eerste aanleg, onderzoeken en beslechten van klachten en geschillen waarbij één of meerdere belanghebbende leden of partij-organen betrokken zijn. §2 : De nationale statutaire commissie is, als enig orgaan, belast met de interpretatie van de statuten. Zij ontvangt en behandelt klachten, in eerste aanleg, over de werking van de partij en over de deontologie van de VLD-mandatarissen. Zij geeft jaarlijks haar visum aan de begroting en de rekeningen van de VLD – Partij van de Burger en van de VLD-fracties en doet uitspraak over de klachten die zij hieromtrent heeft onderzocht. (...) § 4 : De beroepskamer doet in beroep uitspraak over beslissingen die de nationale statutaire commissie in eerste aanleg heeft genomen.»

4. Interne verkiezingen

Partijvoorzitter

Op 21 april 2001 werden voorzittersverkiezingen gehouden. Karel De Gucht haalde in de eerste ronde meer dan 'de helft van de stemmen + 1' en volgde zo zichzelf op als partijvoorzitter. De Gucht had bij deze verkiezingen slechts één tegenkandidaat : Cristiaan De Stoop.

- aantal uitgebrachte stemmen : 24.666
- aantal ongeldige stemmen : 502
- aantal geldige stemmen : 24.164
- stemmen voor De Gucht : 20.814 (86,14 %)
- stemmen voor De Stoop : 3.350 (13,86 %)

Partijbestuur

Op 21 april 2001 werden eveneens bestuursverkiezingen gehouden op het nationale, arrondissementele en lokale niveau.

Overzicht van de geldige stemmen voor de verkozen leden van het nationale partijbestuur (in totaal 153 kandidaten waarvan 33 mandatarissen en 120 niet-mandatarissen).³⁰

- uitgebrachte stemmen : 24.703
- ongeldige stemmen : 3.828
- geldige stemmen : 20.875

³⁰ De VLD-leden mogen bij de verkiezing van het nationaal partijbestuur tussen 15 en 30 voorkeurstemmen uitbrengen.

<i>Mandatarissen</i>	<i>Aantal stemmen</i>	<i>Niet-mandatarissen</i>	<i>Aantal stemmen</i>
Verhofstadt Guy	15.783	Ysebaert Clair	5.057
De Croo Herman	14.934	Somers Ann	3.623
Dewael Patrick	14.173	Vautmans Hilde	3.305
Daems Rik	13.231	Dewyngaert Patricia	2.917
Verwilghen Marc	13.222	Coolsaet Ann	2.887
Vanderpoorten Marleen	12.580	Bulens Katrien	2.867
Gabriëls Jaak	10.595	Quintin Hilde	2.842
Neyts Annemie	10.216	Van Rouveroijs Sas	2.756
Dedecker Jean-Marie	9.924	Daenen Veerle	2.682
Sterckx Dirk	9.223	Van der Hoof Kathleen	2.451
Coverliers Hugo	7.915	Bergen Karine	2.407
Chevalier Pierre	7.767	Devriendt Erwin	2.371
Denys André	7.682	Dubois Pascal	2.364
Versnick Geert	7.512	Poppe Patrick	2.345
Leduc Jeanine	7.441	Claes-Van Waes Simonne	2.284

7. De kaderleden

7.1. Mandatarissen

Volksvertegenwoordigers	23 + 2 ³¹
Senatoren	11 + 2 ³²
Vlaamse volksvertegenwoordigers	27 + 2 ³³
Leden Brusselse Hoofdstedelijke Raad	1 + 1 ³⁴

³¹ Na de verkiezingen van 13 juni 1999 had de VLD 23 gekozenen in de Kamer. Begin november 2001 nam kamerlid Karel Pinxten ontslag uit CD&V. Als NCD-lid (de 'Nieuwe Christen-Democraten' van Johan Van Hecke) zocht hij daarop toenadering tot de VLD. In de loop van oktober 2002 sloot hij zich definitief aan bij de VLD.

Ook kamerlid Fons Borgrinon (ex-Spirit) stapte op 28 mei 2002 over naar de VLD.

³² Na de verkiezingen van 13 juni 1999 had de VLD 11 senatoren. Op 28 mei 2002 stapten de senatoren Patrik Vankrunkelsven en Vincent Van Quickenborne (beiden ex-Spirit) over naar de VLD.

³³ Na de verkiezingen van 13 juni 1999 had de VLD 27 gekozenen in het Vlaams Parlement. Op 28 mei 2002 stapte Vlaams parlamentslid Margriet Hermans (ex-Spirit) over naar de VLD. Enkele dagen later, op 1 juli 2002, volgde Vlaams volksvertegenwoordiger Sven Gatz (ex-Spirit) haar voorbeeld.

³⁴ Na de verkiezingen van 13 juni 1999 had de VLD 1 gekozene in de Brusselse Hoofdstedelijke Raad. Op 1 juli 2002 stapte Brussels parlamentslid Sven Gatz (ex-Spirit) over naar de VLD.

Federale ministers	4 ³⁵
Vlaamse ministers	5 ³⁶
Ministers Brusselse Gewestregering	1
Leden Europees Parlement	3 + 1 ³⁷
Provincieraadsleden	104
Bestendig afgevaardigden	8
Gemeenteraadsleden	1.279
Burgemeesters	82
Schepenen	386
OCMW-raadsleden	732
OCMW-voorzitters	73
<i>7.2. Bestuursleden</i>	6.606

8. Personeelsbestand

8.1. Belangrijke functies :

– Partijvoorzitter	Karel De Gucht
– Ondervoorzitter ³⁸	Verhofstadt Guy
– Secretaris	Moerman Fientje
– Penningmeester	Bril Louis
– Algemeen partijsecretaris	Ysebaert Clair (vanaf 18 feb. 2002 opgevolgd door De Cock Lieve)
– Politiek directeur	Achten Dirk (vanaf 18 feb. 2002)
– Directeur VLD-Studiedienst	De Koker Hedwig

³⁵ Begin 2001 beschikte de VLD over 4 federale ministers en 1 staatssecretaris. Op 10 juli 2001 nam federaal landbouwminister Jaak Gabriëls (VLD) ontslag om Vlaams minister van Economie te worden. Op dezelfde dag werd VLD-staatssecretaris Annemie Neyts benoemd tot federaal minister 'toegevoegd aan de minister van Buitenlands Zaken'.

³⁶ Begin 2001 beschikte de VLD over 3 Vlaamse ministers. Door de regionalisering van het landbouwbeleid nam Jaak Gabriëls (VLD) op 10 juli 2001 ontslag als federaal landbouwminister en werd op 13 juli 2001 Vlaams minister van Economie.

Op 3 juli 2002 legde Brussels VLD-minister Guy Vanhengel de eed af als Vlaams minister in opvolging van Bert AnCIAUX (Spirit).

³⁷ Na de verkiezingen van 13 juni 1999 had de VLD 3 gekozenen in het Europees parlement. Begin november 2001 nam parlementslid Johan Van Hecke ontslag uit CD&V. Als voorzitter van NCD (de 'Nieuwe Christen-Democraten') zocht hij daarop toenadering tot de VLD. In de loop van oktober 2002 sloot hij zich definitief aan bij de VLD.

³⁸ Statutair is de ondervoorzitter diegene die bij de verkiezing van het partijbestuur de meeste voorkeurstemmen heeft behaald.

- Instituut voor Kadervorming (IVK) :³⁹
  - Voorzitter   Vandenborre Georges
  - Directeur   Poppe Patrick
- Woordvoerder   Cornelis Bert (vanaf 1 maart 2001
opgevolgd door De Cock Lieve)
- Fractiesecretarissen
  - Kamer   De Koker Hedwig
  - Senaat   Herpelinck Herman
  - Vlaams Parlement   De Vos Herman
- Voorzitters Tuchtorganen
  - Nationale Statutaire Commissie   Poma Karel
  - Beroepskamer   Monsaert Paul
- Voorzitter VLD-vrouwen   Van Riet Iris
- Voorzitter Jong VLD   Slootmans Ronny (vanaf 2 feb. 2002
opgevolgd door Noreilde Stefaan)

8.2. Parlementaire Medewerkers :

Federaal Parlement : 28

Vlaams Parlement : 8

8.3. Globaal aantal tewerkgestelden

In totaal 17 waarvan 12 in vast verband.

9. Ledenaantallen

9.1. Indeling naar arrondissement

<i>Arrondissement</i>	2001	2002	<i>Toe- of afname</i>
Aalst-Oudenaarde	7.294	7.323	29
Antwerpen	7.503	7.001	- 502
Brugge	3.184	2.971	- 213
Brussel-Halle-Vilvoorde	9.368	9.421	53
Dendermonde-Sint-Niklaas	4.862	4.957	95
Gent-Eeklo	9.324	9.120	- 204

³⁹ Per 1 januari 2002 is het IVK als aparte instelling opgeheven. De werking is overgenomen door de VLD.

<i>Arrondissement</i>	2001	2002	<i>Toe- of afname</i>
Limburg	10.209	9.082	- 1.127
Kortrijk-Roeselare-Tielt	6.485	5.108	- 377
Leuven	6.510	6.188	- 322
Mechelen-Turnhout	7.792	7.215	- 577
Oostende-Veurne-Diksmuide-Ieper	6.425	6.057	- 368
Nationaal	1.093	809	- 284
Totaal	79.049	75.252	- 3.797

9.2. Indeling naar leeftijd en geslacht

geen informatie beschikbaar

9.3. Lidgelden

- Individuele aansluiting via het nationaal VLD-secretariaat : 12,5 euro
- Individuele aansluiting via een lokale afdeling die de prijs zelf bepaalt : prijs schommelt tussen 10 en 15 euro.

10. Publicaties

Boeken

- P. Dewael, *Het Vlaams manifest. Meer ruimte voor regio's*, Houtekiet, 2001.
- K. De Gucht en J. Van Hecke, *Het einde der pilaren. Een Toscaans gesprek opgetekend door Dirk Achten en Yves Desmet*, Houtekiet, 2001.
- K. De Gucht, *De toekomst is vrij*, Houtekiet, 2002.
- G. Verhofstadt, *De vierde golf*, Houtekiet, 2002.
- A. Neyts, *Annemie in Wonderland*, Lannoo, 2002.
- M. Vanderpoorten, *Een bank vooruit, onderwijsbeleid in Vlaanderen*, Houtekiet, 2002.
- J. Gabriëls, *Ruimte voor ambitie*, Van Haelewyck, 2002.

Congresteksten

- *Novemberverklaring*, novembercongres, november 2002
- *Verklaring van Laken*, Europacongres, juni 2001.
- *Europees Landbouwbeleid*, Europacongres, juni 2001.
- *Europees Asiel- en Migratiebeleid*, Europacongres, juni 2001.
- *Economie en Ondernemerschap*, Europacongres, juni 2001.

Periodieken

- *De Burgerkrant* (ledenblad), maandelijks verstuurd aan alle leden.
- *De Lokale Burgerkrant*, periodiek blad, bedeed aan alle inwoners per gemeente.

Internetadres : <http://www.vld.be>

12. Organogram

Aangezien er zich geen wijzigingen hebben voorgedaan ten aanzien van de situatie in 1997 en 1998 wordt verwezen naar : P. BIONDI, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1997 en 1998, *Res Publica*, 1999, 2-3, pp. 313-374.

11. Partijfinanciën (in euro)⁴⁰

	1999	2000	2001	2002
Opbrengsten uit de gewone werking	5.678.138,34	5.909.053,05	6.592.694,13	7.145.569,59
- Belgische overheidsbijdragen	4.759.669,81	5.103.171,15	5.830.115,89	6.350.246,96
- Andere bijdragen	239.762,49	190.477,22	157.515,64	196.097,37
Niet geconsolideerde verbonden entiteiten	43.272,17	59.344,62	43.701,42	52.393,28
Mandatarissen	196.490,32	131.132,60	113.814,21	143.704,09
Andere	-	-	-	-
- Lidgelden	316.844,61	295.646,72	299.021,47	448.092,12
- Opbrengsten uit het onroerend vermogen	15.543,77	15.704,13	33.386,25	17.243,26
- Opbrengsten van manifestaties, publicaties en reclame	218.269,73	170.410,51	150.264,87	77.936,42
- Giften, schenkingen of legaten van natuurlijke personen	247,89	173,53	-	-
- Diverse opbrengsten	127.800,04	133.469,79	122.390,02	55.953,46
Kosten voor de gewone werking	6.160.169,01	4.951.622,71	5.687.933,01	5.995.394,78
- Voorraden en werken in uitvoering	2.082,63	-	-	-
Inkopen	2.082,63	-	-	-
Wijziging in de voorraad en bestellingen in uitvoering	-	-	-	-
- Dotaties	270.857,31	508.595,48	257.477,66	258.339,12
Niet geconsolideerde verbonden entiteiten	258.886,09	504.839,90	257.477,66	258.339,12
Mandatarissen	11.971,22	3.755,59	-	-
Andere	-	-	-	-
- Diensten en diverse goederen	4.230.818,84	2.353.306,65	2.059.164,40	2.647.867,63
Huisvestingskosten	121.535,97	104.768,70	122.042,62	161.874,18
Administratie en beheer	1.346.719,87	866.345,98	974.582,04	1.179.753,49
Publicaties	393.433,08	431.863,39	257.181,67	655.670,91
Reclame, propaganda en vergaderingen, inbegrepen de verkiezingskosten	2.296.235,81	873.394,55	624.093,12	570.243,52
Diverse kosten	72.894,11	76.934,03	81.264,95	80.325,53
- Personeelskosten	1.703.279,36	1.615.087,57	1.569.496,03	1.790.898,76
- Afschrijvingen en waardeverminderingen op oprichtingskosten, immateriële en materiële vaste activa	131.029,82	126.212,63	147.992,38	173.977,01
- Waardeverminderingen op voorraden en vorderingen uit de gewone werking	12.127,00	-	-	-
- Voorzieningen voor risico's en kosten	-222.980,32	314.188,95	-1.605.987,97	1.093.636,93
- Andere kosten voor de gewone werking	32.954,37	34.231,42	47.814,57	30.675,33
- Geactiveerde kosten	-	-	-	-
Resultaat uit de gewone werking vóór financieel resultaat	-482.030,67	957.430,34	904.761,12	1.150.174,81
Financieel resultaat	13.562,28	38.638,49	64.862,16	84.561,56
Uitzonderlijk resultaat	348,49	-22,11	80.282,05	-44.213,79
Belastingen op het resultaat	-	-	-	-
Resultaat van het boekjaar	-468.119,90	996.046,72	1.049.905,33	1.190.522,58

⁴⁰ Zie : Verslag van de Controlegescommissie betreffende de Verkiezingsuitgaven en de Boekhouding van de Politieke Partijen. *Parlementaire Documenten*. 671/1-2 (BZ 1999-2000) (Kamer), 1246/1-2 (GZ 2000-2001) (Kamer), 1785/1-2 (GZ 2000-2001) (Kamer), 21/1-2 (BZ 2003) (Kamer).

AGALEV

1. Het congres

In de periode 2001-2002 werden 5 congressen georganiseerd :

- Brussel, VLEKHO, 20 januari 2001. Planningscongres. Agenda : bespreking beleidsnota. Open voor alle leden, maar in hoofdzaak voor kaders bedoeld. Aantal aanwezigen en stemgerechtigden : 170.
- Brussel, Passage 44, 19 mei 2001. Statutair congres. Agenda : verkiezing openstaand mandaat van het Partijbestuur; Arbitrageraad; aanpassing statuten. Open voor alle leden. Aantal aanwezigen en stemgerechtigden : 223.
- Genk, Limburghal, 1 december 2001. Actualiteitscongres en statutair congres. Agenda : evaluatie regeringsdeelname en partijwerking; verkiezing Arbitrageraad; vervolg aanpassing statuten. Open voor alle leden. Aantal aanwezigen en stemgerechtigden : 348.
- Gent, ICC, 25 mei 2002. Politiek-inhoudelijk congres. Agenda : bespreking van politiek-inhoudelijke resoluties rond de thema's ecologie, sociaal, democratie en internationaal. Open voor alle leden, ook toegankelijk voor sympathisanten en pers. Aantal aanwezigen : 398.
- Brussel, VLEKHO, 19 oktober 2002. Congres Senaatslijst. Agenda : aanvaardingsstemming over de Agalev-kandidaten voor de Senaat (conform art. 17.2 van de statuten). Open voor alle leden. Aantal aanwezigen en stemgerechtigden : 336.

2. De Politieke Raad

2.1. Samenstelling

Art. 6.1 van de statuten. «Maken deel uit van de Politieke Raad»⁴¹

a. de regionale politieke secretarissen :

Aalst-Oudenaarde	Cuyvers Jo (vanaf 1 feb. 2002 opgevolgd door Nachtergaele Peter)
Antwerpen	Luyten Peter
Brugge	Croekaert An
Brussel	De Nys Kris (vanaf 9 jan. 2001 opgevolgd door Van Hellem Henk)
Gent-Eeklo	Vermaere Jef (vanaf 18 april 2001 opgevolgd door Van Lerberge Raf)
Halle-Vilvoorde	Vanderstappen Willy
Kortrijk-Roeselaere-Tielt	Van Dierdonck Bert
Leuven	Jaspers Jan (vanaf 17 mei 2001, voordien niet ingevuld)
Limburg	Spreeuwens Fabian
Mechelen-Turnhout	Mertens Marc
Sint-Niklaas-Dendermonde	Noens Walter (vanaf 30 jan. 2002 opgevolgd door Onghena Agnes)
Westhoek	Bevernage Kathleen

b. één vertegenwoordiger per schijf of begonnen schijf van 250 leden van elke regionale groep. Kandidaten moeten minstens één jaar lid zijn van de regionale groep. De grootte van de schijf moet regelmatig worden berekend.

Aalst-Oudenaarde	Raes Veerle (ondervoorzitter van de Politieke Raad; vanaf 30 jan. 2002 als gewoon lid van de Raad opgevolgd door Cuyvers Jo)
Antwerpen	Bosmans Ward (voorzitter van de Politieke Raad), Brangers Marjet, De Visser Veroniek (vanaf 19 jan. 2002), Nauwelaerts Katia, Van Dyck Paul (vanaf 19 jan. 2002 opgevolgd door De Weerd Gio), Van Dienderen Hugo (tot 27 nov. 2002), Verhelst Luc

⁴¹ De Agalev-statuten, gewijzigd en/of aangevuld op het partijcongres van 18 november 1995, 27-28 april 1996 en 21 september 1996. Tijdens de periode 2001-2002 werden de statuten gewijzigd en/of aangevuld op de congressen van 21 mei en 1 december 2001.

Brugge	De Smidt Liesbeth, Naessens Hilde
Brussel	Jacobs Dirk
Gent-Eeklo	's Jongers Jenny (vanaf 26 februari 2002 opgevolgd door Denys Liesbet), Van Rompaey Paul, Watteeuw Filip (vanaf 26 feb. 2002 opgevolgd door De Cock Liliane, op haar beurt vanaf 2 dec. 2002 opgevolgd door De Sutter Wouter)
Halle-Vilvoorde	De Ridder Karel (vanaf 29 jan. 2002 opgevolgd door Lamotte Mark), Van Stevens Magda
Kortrijk-Roeselaere-Tielt	Puype Geert (ondervoorzitter van de Politieke Raad vanaf 16 juni 2001), Viaene Jean-Marie (vanaf 7 nov. 2002 opgevolgd door Dierickx Marleen)
Leuven	Govaerts Ward (vanaf 15 mei 2002 opgevolgd door Verhaeghe Peter), Salen Liebrecht (vanaf 2 dec. 2002 opgevolgd door Valgaeren Elke)
Limburg	Dönmez Husseyin (vanaf 29 jan. 2001 opgevolgd door Ghaye Lut), Dupont Yves (vanaf 29 jan. 2001 opgevolgd door Janssen Theo)
Mechelen-Turnhout	Bastyns Gerd (vanaf 21 feb. 2002), Cuyt Björn, Vandenberghe Martine (vanaf 29 jan. 2001 opgevolgd door Gesquière Els), Vandervoort Chris (vanaf 29 jan. 2001 opgevolgd door Paraskevopoulos Hélène), Verrydt Vincent
Sint-Niklaas-Dendermonde	Ketels Luc, Onghena Agnes (vanaf 30 jan. 2002 opgevolgd door Lockefeer Sylvain)
Westhoek	Lodewyckx Herman

c. zes afgevaardigden uit de gemeente-, districts- en OCMW-raadsleden, waarvan minstens één van elk. De afgevaardigden worden aangeduid door de groep van lokale mandatarissen.

Gemeenteraadsleden	Bertin Gino, Declerck Guy, Devos Rudy, De Ridder Karel (allen vanaf 29 jan. 2001 als opvolgers van De Brouwer Walter)
Districtsraadslid	Lauwers Stef
OCMW-raadslid	Van den Bossche Nadine (vanaf 29 jan. 2001 opgevolgd door Vandenberghe Martine)

d. vijf gemandateerde provincieraadsleden :

Antwerpen	Gys Mia (vanaf 29 jan. 2001 opgevolgd door Van Der Voort Chris)
Limburg	(geen provincieraadslid)
Oost-Vlaanderen	Lockefer Sylvain (vanaf 21 jan. 2001 opgevolgd door Van Hecke Stefaan)
Vlaams-Brabant	De Braekeleer Luc
West-Vlaanderen	De Gryse Livia (tot 2 dec. 2002), Lievyns Maur-een

e. twee vertegenwoordigers van Jong Agalev :

Cappaert Wim (vanaf 29 jan. 2002 opgevolgd door Smets Erik), Evenepoel Veerle (vanaf 29 jan. 2002 opgevolgd door Kempeneers Kristien, op haar beurt vanaf 6 feb. 2002 opgevolgd door Lesage Dries)

f. Niet stemgerechtigde leden : de ministers en parlementsleden, de leden van het partijbestuur, de leden van het federale bureau.»

2.2. Frequentie van samenkomst

In principe driemaandelijks. De Politieke Raad kan echter vaker vergaderen indien zij dit nodig acht. Vergaderingen gaan door op zaterdag, telkens van 10u tot 17 u. Zij zijn open voor alle leden.

De politieke raad vergaderde 5 keer in 2001, 7 keer in 2002.

2.3. Bevoegdheden

Art. 6.2-6.8 van de statuten : «6.2 : De Politieke Raad is bevoegd voor de inhoudelijke politieke lijn van de partij. Dit slaat op de uitwerking van de ideologie, de politieke doelstellingen en krachtlijnen, en de prioriteitsbepaling. De Politieke Raad kan aan het Congres voorstellen doen. De timing ligt in handen van het landelijk Partijbestuur. De Politieke raad duidt de kandidaten , voorgedragen door de regionale groepen of het Partijbestuur, aan voor de coöptatie tot senator. 6.3 : Als er onvoldoende tijd is om een Congres te organiseren over politieke onderwerpen waarbij de identiteit van de partij betrokken is, dan beslist de Politieke Raad over deze materie tussen twee bijeenkomsten van het Congres in. 6.4 : De leden van de Politieke Raad hebben een algemeen evocatie- en interpellatierecht tegenover de Politiek Secretaris en de leden van het landelijk Partijbestuur. Zij kunnen leden van de Fractie, de ministers/staatssecretarissen en alle andere politieke mandatarissen van de partij interpellieren over hun publieke handelingen en de standpunten die ze publiek innemen. Met een tweederde meerderheid kan de Politieke Raad bindende richtlijnen geven aan het landelijk Partijbestuur en besluiten vernietigen van het landelijk Partijbestuur. De regionale politieke secretaris en de regionaal verkozen leden van

de Politieke Raad zijn verantwoordelijk voor de doorstroming van de politieke discussie tussen het regionaal en het landelijk niveau en omgekeerd. De leden van de Politieke Raad brengen verslag uit en vragen feedback over de werking van de Raad in de Regionale Groepen. 6.5 : De Politieke Raad neemt de eindbeslissing inzake rekening en begroting. Hij bekrachtigt of overwerpt het beleidsvoorstel van het landelijk Partijbestuur. 6.6 : De Politieke Raad bepaalt in een basispollreglement de algemene voorwaarden waaraan de kandidatenlijsten moeten voldoen en de procedures waardoor zij tot stand komen. 6.7 : De Politieke Raad is bevoegd voor de politiek-inhoudelijk residuaire aangelegenheden die door de statuten en hun uitvoeringsbesluiten niet werden toegekend aan een groep en die het lokale overstijgen. 6.8 : De Politieke Raad kan (project)werkgroepen installeren.»

3. Het partijbestuur

3.1. Samenstelling

Art. 7.1 van de statuten. «Het partijbestuur wordt samengesteld uit de volgende leden :

a. minimaal zes en maximaal negen vrijwilligers	De Cruynaere Elke (vanaf 19 mei 2001), De Nys Kris, De Vroey Claudine, Lamote Luc, Libbrecht Jo, Maertens Guido (voorzitter van het partijbestuur), Orij Flor, Symoens Tine, Van Durme Wilfried
b. de fractieleiders van de Kamer en het Vlaams Parlement en een derde lid uit één van de andere drie fracties, met name de Senaat, het Europees Parlement en de Brusselse Hoofdstedelijke Raad, dat wordt aangeduid door de Fractie.	Lozie Frans (Senaat), Sannen Ludo (Vlaams Parlement), Tavernier Jef (tot eind aug. 2002, Kamer), Wauters Joos (vanaf eind aug. 2002, Kamer)
c. de Politiek Secretaris en de Partijsecretaris van het landelijk niveau	Geysels Jos (Politiek Secretaris) Lemiengre Luc (Partijsecretaris)
d. de voorzitter van de Politieke Raad	Bosmans Ward

- e. *ministers en staatssecretarissen van het federaal, Vlaams en Brussels niveau. Eén minister van het federaal en één minister van het Vlaams niveau hebben stemrecht.*⁴² Aelvoet Magda (federaal minister tot 28 aug. 2002), Boutmans Eddy (federaal staatssecretaris), Dua Vera (Vlaams minister), Tavernier Jef (federaal minister vanaf 28 aug. 2002), Vogels Mieke (Vlaams minister)⁴³

3.2. Frequentie van samenkomst

Het partijbestuur vergadert wekelijks op maandag.

3.3. Bevoegdheden

Art. 7.2 – 7.5 van de statuten : «7.2 : *Het Partijbestuur neemt het beheer van Agalev op landelijk niveau waar. Hiertoe neemt het onder meer verantwoordelijkheid op voor de partij-uitbouw, de partijstrategie en het volgen van de politieke actualiteit.*

7.3 : *Het Partijbestuur heeft tegenover de Fractie de volgende bevoegdheden : een interpellatierecht tegenover [op het congres van 1 dec. 2001 aangevuld met : het landelijk Dagelijks Bestuur, de minister/staatssecretarissen,] de Fractie en de individuele fractieleiden; de verantwoordelijkheid voor de evaluatie van de fractiewerking en de fractieleiders. Deze evaluatie moet jaarlijks gebeuren. (...) [op het congres van 1 dec. 2001 gewijzigd in : een evaluatierecht tegenover het landelijk Dagelijks Bestuur, de ministers/staatssecretarissen, de fractievoorzitters en de fractieleiden].*

7.4 : *Het Partijbestuur heeft de bevoegdheid over de organisatorische residuaire aangelegenheden die door de statuten en hun uitvoeringsbesluiten niet werden toegekend aan een groep en die het lokale overstijgen.*

7.5 : *Het partijbestuur moet de volgende taken opnemen : het besturen van de partij op basis van beslissingen die door het Congres en de Politieke Raad worden genomen; beslissingen nemen over de structuur van het secretariaat en hiertoe het Dagelijks Bestuur de nodige richtlijnen geven; de opvolging van de partijstrategie, de partij-uitbouw, de fractiewerking, de politieke actualiteit en eventuele onderhandelingen tussen twee bijeenkomsten van het Congres in; de organisatie van de interne en externe communicatie (o.m. contacten met de pers en de media); de organisatie van Congresbijeenkomsten, verkiezingscampagnes en verkiezingsadministratie. Het Partijbestuur staat in voor de voorbereiding van het Congres. Het Partijbestuur stelt de voor elke verkiezing toepasselijke pollreglementen op, op basis van het door de Politieke Raad opgemaakte basispollreglement; de organisatie van de internationale vertegenwoordiging van Agalev.»*

⁴² Bij protocol voorlopig toegevoegd aan de statuten op het planningscongres van 23 oktober 1999. Ingeschreven in de statuten zelf op het statutair congres van 1 december 2001 in Genk.

⁴³ Deze vier zijn minister of staatssecretaris sinds juli 1999. Aelvoet en Boutmans hadden voordien al zitting in het partijbestuur respectievelijk als Europees parlementslid en senator. Aelvoet en Vogels hebben stemrecht in het partijbestuur, Boutmans en Dua niet.

4. Het dagelijks bestuur

4.1. Samenstelling

Art. 8.1 van de statuten : «*Het Dagelijks Bestuur wordt waargenomen door de volgende personen [op het congres van 1 dec. 2001 vervangen door : volgende twee secretarissen] :*
1. De Politiek Secretaris, die in zijn/haar functie bevestigd wordt door het Congres op voorstel van het landelijk Partijbestuur en na advies van de Politieke Raad. Hij/zij draagt de eindverantwoordelijkheid van de partij. Als zodanig volgt hij/zij de werking van [op het congres van 1 dec. 2001 aangevuld met : de ministers/staatssecretarissen en] de Fractie op.
2. De Partijsecretaris, die in zijn/haar functie bevestigd wordt door het Congres op voorstel van het Partijbestuur en na advies van de Politieke Raad. Hij/zij staat in voor het management van de partij. Alle directiefuncties binnen het nationaal secretariaat vallen onder zijn/haar verantwoordelijkheid.»

Politiek Secretaris : Geysels Jos

Partijsecretaris : Lemiengre Luc

4.2. Bevoegdheden

Art. 8.2 – 8.3 van de statuten : «8.2 : *Het Dagelijks Bestuur is bevoegd voor de dagelijkse werking van de partij en heeft een beleidsvoorbereidende verantwoordelijkheid.* 8.3 : *Het Dagelijks Bestuur moet de volgende taken opnemen : aanwerving, begeleiding en evaluatie van het personeel binnen het voorziene kader; ondersteuning van de werking van de Politieke Raad en van het Partijbestuur; coördinatie van het geheel van politieke activiteiten, het partijmanagement en de campagnes; uitvoeren van de opdrachten van het Partijbestuur; organisatie van de dienstverlening aan de mandatarissen (gemeente, provincie, nationaal); leiding geven aan en coördinatie van de diensten.»*

5. De Arbitrageraad – Het Arbitragecollege

5.1. Samenstelling

Tot 1 december 2001 : Art. 11.1 van de statuten : «*De Arbitrageraad bestaat uit vijf leden. Zij worden verkozen voor drie jaar, uit leden die minstens twee jaar lid zijn van Agalev. Een lid van de Arbitrageraad kan dit mandaat slechts twee opeenvolgende termijnen uitoefenen. De vrijgekomen mandaten worden ingevuld door leden die verkozen worden op de eerstvolgende bijeenkomst van het Congres.*»

Door de statutenwijziging van 1 december 2001 werd de Arbitrageraad vervangen door het Arbitragecollege. De samenstelling van het Arbitragecollege staat bepaald in een nieuw art. 11.1 : «*Het arbitragecollege bestaat uit vijf leden, met een maximum van drie leden van hetzelfde geslacht. De leden van het Arbitragecollege worden verkozen door*

een Congres met een absolute meerderheid van de geldig uitgebrachte stemmen. De kandidaten moeten twee jaar lid zijn en worden voorgedragen door de Regionale Groepen.»

Effectieve samenstelling in de periode 2001-2002 :

- Tot 1 december 2001 : Cauwelier Dolf, De Backer Marc, Dierens Paul, Goris Chris, Lodewyckx Herman.
- Sinds 1 december 2001 : De Cock Liliane (tot 15 april 2002), Dziegwa Jean-Pierre, Roelant Sammy, Rombouts Marijke.

5.2. Frequentie van samenkomst

De Arbitrageraad – het Arbitragecollege is niet samengekomen in de periode 2001-2002.

5.3. Bevoegdheden

Tot 1 december 2001 : Art. 11.5 – 11.6 van de statuten : «11.5 : In de regel treedt de Arbitrageraad enkel op na een gemotiveerde schriftelijke klacht van een groep of een lid, dat daarbij gesteund wordt door minstens vier leden. In dringende omstandigheden volstaat een mondelinge klacht die nadien schriftelijk bevestigd wordt. De Arbitrageraad geeft geen adviezen vooraf. De Arbitrageraad heeft geen eigen meldingsplicht of –recht over niet-statutaire beslissingen binnen de partij. 11.6 : Voor het vervullen van haar opdracht beschikt de Arbitrageraad over de beginselverklaring, de statuten en de Congresbeslissingen.»

Na 1 december 2001 staan de bevoegdheden van het Arbitragecollege bepaald in de nieuwe art. 11.2 – 11.5 : «11.2 : De bevoegdheden van het Arbitragecollege : beslechten van conflicten tussen groepen, tussen leden en/of tussen groepen en leden, volgens de procedure beschreven in 11.3; het interpreteren van statutaire bepalingen tussen twee statutaire congressen in en dit op vraag van het landelijk Partijbestuur of de Politieke Raad; als beroepsorgaan bij uitsluiting van leden; op vraag van het landelijk Partijbestuur, de Politieke Raad of het Congres kan het Arbitragecollege een hoogdringendheidsprocedure in werking stellen. Deze procedure moet conflicten regelen waarvan de gevolgen op korte termijn belangrijk zijn voor Agalev. 11.4 : Voor het vervullen van haar opdracht beschikt het Arbitragecollege over de beginselverklaring, de statuten en de Congresbeslissingen. 11.5 : de beslissingen van het Arbitragecollege zijn bindend.»

6. Interne verkiezingen

Partijbestuur

Op het congres van 19 mei 2001 werd het openstaande mandaat in het partijbestuur ingevuld. Er waren drie kandidaten : Cecile Sillis, Elke Decruynaere en Ria Geerts. Alle 223 congresaanwezigen konden deelnemen aan de stemming. Elke

Decruynaere haalde het hoogste aantal stemmen en werd verkozen tot lid van het partijbestuur. Het juiste aantal stemmen werd niet meegedeeld.

Arbitrageraad – Arbitragecollege

Op het congres van 1 december 2001 werd de Arbitrageraad omgevormd tot het Arbitragecollege. Dat ging gepaard met een wijziging van de samenstelling van het orgaan. Voor de verkozenen : zie punt 5.1.

7. Kaderleden

7.1. Mandatarissen

Volksvertegenwoordigers	9 (10 vanaf 29 juni 2002) ⁴⁴
Senatoren	5
Vlaamse volksvertegenwoordigers	12 ⁴⁵
Leden Europees Parlement	2
Provincieraadsleden	24
Gemeenteraadsleden	308
Burgemeesters	2
Schepenen	43
OCMW-raadsleden	121
OCMW-voorzitters	2

7.2. Bestuursleden ± 400

7.3. Overzicht van de coalities

In de volgende gemeenten maakt Agalev deel uit van de bestuurscoalitie :

- Antwerpen : Agalev + VLD + SP(.A) + CVP/CD&V
- Assenede : Agalev in de meerderheid, zonder schepenzetel
- Beerse : Agalev + Inzet + VLD + Vlim.be
- Beveren : Kartel VLD-VU-Agalev + CVP/CD&V
- Brasschaat : Agalev + CVP/CD&V + VU
- Brussel : Agalev + Ecolo + PS-SP(.A) + PSC-CVP/CD&V

⁴⁴ Na de verkiezingen van 13 juni 1999 had Agalev 9 kamerleden. Op 29 juni 2002 stapte kamerlid Ferdy Willems (ex-Spirit) over naar Agalev.

⁴⁵ Na de verkiezingen van 13 juni 1999 had Agalev 2 Europarlementsleden. Na de gemeenteraadverkiezingen van 8 oktober 2000 nam Patsy Sörensen ontslag uit Agalev omdat zij in Antwerpen was opgekomen op een Vivant-lijst. Op 2 juli 2002 nam Europarlementslid Bart Staes ontslag uit Spirit en sloot zich aan bij Agalev.

- Evergem : Agalev + VLD + PVG-SP
- Ganshoren : Ecolo (+Agalev) + CARTHE (PS + VLD) + PRL-FDF-MCC/MR
- Haacht : DNA (kartel) + VLD + SP(.A)
- Ham : Agalev + CVP/CD&V + SP(.A)
- Hasselt : SPA + VLD + CVP/CD&V
- Herentals : Agalev + SP(.A) + VLD
- Hoeilaart : PW (kartel) + CVP/CD&V
- Holsbeek : NIEUW + CVP/CD&V + SP(.A)
- Kaprijke : SAMEN (kartel)
- Kortenberg : Agalev + SP(.A) + VLD
- Malle : GRIM + DBM + CVP/CD&V
- Mechelen : Agalev + VLD-VU + CVP/CD&V
- Mortsel : Agalev + CVP/CD&V + VU (+ 1VLD-schepen)
- Oosterzele : Agalev + CVP/CD&V-SP(.A)
- Oud-Turnhout : Agalev + CVP/CD&V + VLD
- Overijse : Agalev + VLD-SP(.A) + OV2002
- Ranst : Agalev + VLD + RANST 2000 (VU-ID)
- Schaarbeek : Ecolo + PRL + FDF + PS
- Stabroek : Agalev + CVP/CD&V + VLD + Idee
- Tervuren : Agalev + GT/VLD + VU
- Vilvoorde : Agalev + CVP/CD&V + SP(.A) + onafh.
- Watermaal-Bosvoorde : sinds 19 feb. 2002 toegevoegde Vlaamse schepen binnen coalitie met Ecolo⁴⁶
- Wetteren : Kartel SP(.A)-Agalev + CVP/CD&V
- Wijnegem : Agalev + CVP/CD&V
- Zoersel : Agalev + CVP/CD&V + SP(.A) + VU
- Zwijndrecht : Agalev + VLD + SP(.A)

8. Personeelsbestand⁴⁷

8.1. Belangrijke functies

- adjunct van de Politiek Secretaris	Jan Mertens
- adjunct van de Partijsecretaris	Louis Debruyne
- hoofd cel 'beleid'	Dirk Geldof
- coördinator van de vormingsdienst (Ploeg)	Robert Crivit
- coördinator raadsledendienst (Landweg)	Michel Debruyne
- persverantwoordelijke	Paskal Deboosere
- medewerker jongeren	Hannelore Haeghebaert
- medewerkster diversiteit	Siska Bruyneel

⁴⁶ In uitvoering van het Lombardakkoord.

⁴⁷ VTE staat voor 'voltijdse equivalenten'.

8.2. *Parlementaire medewerkers*

Federaal Parlement	31,5 VTE
Vlaams Parlement	20,5 VTE

8.3. *Globaal aantal tewerkgestelden*

Er zijn in totaal 84 (69,5 VTE) personen in vast verband tewerkgesteld.

9. **Ledenaantallen**9.1. *Indeling naar arrondissement*

<i>Arrondissement</i>	2001	2002	<i>Toe- of afname</i>
Aalst-Oudenaarde	1.400	1.224	- 176
Antwerpen	368	324	- 44
Brugge	170	150	- 20
Brussel	740	645	- 95
Gent-Eeklo	434	385	- 49
Halle-Vilvoorde	384	352	- 32
Kortrijk-Roeselare-Tielt	496	413	- 83
Leuven	324	264	- 60
Limburg	1.080	953	- 127
Mechelen-Turnhout	238	212	- 26
Sint-Niklaas-Dendermonde	358	295	- 63
Westhoek	147	124	- 26
Andere	19	13	- 6
Totaal	6.158	5.354	- 803

9.2. *Indeling naar geslacht*

	<i>Man</i>	<i>Vrouw</i>	<i>Onbekend</i>	<i>Totaal</i>
2001	3.358	2.659	141	6.158
2002	2.933	2.304	117	5.354

9.3. Indeling naar leeftijdscategorie

	2001	2002
- 35 jaar	1.563	1.178
35-50	3.133	2.767
51-64	890	913
+ 65	241	246
onbekend	331	250
Totaal	6.158	5.354

9.4. Lidgelden

- Individuele aansluiting : 15 euro
- Partnerformule (2 personen op 1 adres) : 20 euro
- Gezinsformule (meer dan 2 personen op 1 adres) : 25 euro
- Jongeren tussen 18 en 31 jaar : 9 euro
- Jongeren tussen 15 en 18 jaar : gratis

10. Publicaties

Algemeen

- J. Geysels, *Curieuze gedachten*, Antwerpen, Houtekiet, 2001.
- J. Mertens (red.), *De groei van groen : 20 jaar ecologische politiek in Europa*, Antwerpen, Houtekiet, 2001.
- D. Geldof, *Onthaasting*, Antwerpen, Houtekiet, 2001.

Periodieken

- *Bladgroen*, maandblad van de Vlaamse groenen. Oplage : 6.500.
- *Oikos* (politiek-theoretisch tijdschrift), verschijnt vier keer per jaar. Oplage : 600.
- *Peper* (Jong Agalev, leden en sympathisanten), verschijnt vier keer per jaar. Oplage : 5.000.
- *Zin* (sympathisantenblad), verschijnt zes keer per jaar. Oplage : 45.000.

Internetadres : <http://www.agalev.be>

12. Organogram

Aangezien er zich geen wijzigingen hebben voorgedaan ten aanzien van de situatie in 1997 en 1998 wordt verwezen naar : P. BIONDI, *Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1997 en 1998*, *Res Publica*, 1999, 2-3, pp. 313-374.

11. Partijfinanciën (in euro)⁴⁸

	1999	2000	2001	2002
Opbrengsten uit de gewone werking	2.749.103,54	3.599.681,61	3.807.739,36	4.188.126,11
- Belgische overheidsbijdragen	2.024.327,35	2.558.143,35	2.912.667,85	3.249.608,63
- Andere bijdragen	608.095,24	786.175,52	760.430,79	759.170,03
Niet geconsolideerde verbonden entiteiten	167.701,93	186.774,56	173.546,07	144.624,00
Mandatarissen	429.793,85	570.256,02	555.779,71	564.737,03
Andere	10.599,46	29.144,94	31.105,01	49.809,00
- Lidgeden	44.893,96	56.216,43	66.125,08	64.245,29
- Opbrengsten uit het onroerend vermogen	-	-	-	2.207,85
- Opbrengsten van manifestaties, publicaties en reclame	4.584,42	3.796,91	6.004,48	36.639,27
- Giften, schenkingen of legaten van natuurlijke personen	6.808,30	2.021,35	2.584,29	2.118,71
- Diverse opbrengsten	60.394,27	193.328,04	59.926,87	74.136,33
Kosten voor de gewone werking	2.716.522,05	3.728.292,24	3.497.219,25	4.342.222,14
- Voorraden en werken in uitvoering	-	-	-	-
Inkopen	-	-	-	-
Wijziging in de voorraad en bestellingen in uitvoering	-	-	-	-
- Dotaties	91.848,24	595.767,59	120.918,94	154.092,10
Niet geconsolideerde verbonden entiteiten	83.585,14	595.767,59	120.918,94	154.092,10
Mandatarissen	-	-	-	-
Andere	8.263,11	-	-	-
- Diensten en diverse goederen	1.677.782,39	1.768.036,86	1.391.547,31	1.989.334,81
Huisvestingskosten	167.210,08	186.939,38	179.734,98	197.142,90
Administratie en beheer	469.327,12	706.713,38	659.818,37	792.931,39
Publicaties	79.083,02	148.635,84	176.245,60	240.510,91
Reclame, propaganda en vergaderingen, inbegrepen de verkiezingskosten	879.746,53	600.736,10	322.416,57	697.116,66
Diverse kosten	82.415,65	125.012,16	53.331,79	61.632,95
- Personeelskosten	818.106,91	1.031.994,63	1.016.249,30	1.387.571,46
- Afschrijvingen en waardeverminderingen op oprichtingskosten, immateriële en materiële vaste activa	38.020,99	227.939,01	238.562,66	286.154,88
- Waardeverminderingen op voorraden en vorderingen uit de gewone werking	-	-	-	-
- Voorzieningen voor risico's en kosten	86.714,52	99.157,41	717.699,45	506.516,37
- Andere kosten voor de gewone werking	4.048,99	5.396,74	12.241,6	18.555,53
- Geactiveerde kosten	-	-	-	-
Resultaat uit de gewone werking vóór financieel resultaat	32.581,49	-128.610,63	310.520,11	-154.096,03
Financieel resultaat	22.960,96	23.868,87	32.969,49	31.854,40
Uitzonderlijk resultaat	5.206,46	-6.574,33	67.181,6	-4.939,82
Belastingen op het resultaat	-	-	-	-
Resultaat van het boekjaar	60.748,91	-111.316,09	410.671,2	-127.181,44

⁴⁸ Zie : Verslag van de Controlecommissie betreffende de Verkiezingsuitgaven en de Boekhouding van de Politieke Partijen. *Parlementaire Documenten*. 671/1-2 (BZ 1999-2000) (Kamer), 1246/1-2 (GZ 2000-2001) (Kamer), 1785/1-2 (GZ 2000-2001) (Kamer), 21/1-2 (BZ 2003) (Kamer).

VLAAMS BLOK

1. Het congres⁴⁹

In 2001 en 2002 werden vijf congressen georganiseerd :

- Hasselt, 4 februari 2001. Statutair congres : 'De kracht van een overtuiging'. Aanstelling van de partijvoorzitter en aanzet tot de hernieuwing van de besturen van alle geledingen van de partij. Agenda. Voormiddag : partijraad. Aantal aanwezigen : ca. 80. Namiddag : plenaire vergadering met als sprekers : Bert Schoofs, Marijke Dillen, Luk Van Nieuwenhuysen en Frank Vanhecke. Aantal aanwezigen : ca. 1100.
- Gent, 15 december 2001. Thema- en programmacongres : 'Vlaanderen onafhankelijk'. Afsluiting van een campagne rond Vlaamse onafhankelijkheid en uitvaardiging van een 'Proeve van Grondwet van de republiek Vlaanderen'. Agenda. Voormiddag : bespreking, amendering en stemming in 5 werkgroepen van en over de ontwerp-congresteksten. Aantal aanwezigen en stemgerechtigden : 108. Namiddagzitting : plenaire vergadering. Verslaggeving door de werkgroepvoorzitters over de werkzaamheden van de congreswerkgroepen, toespraken door Bart Laeremans, Karim Van Overmeire en Frank Vanhecke. Aantal aanwezigen : ca. 1400.
- Bornem, 23 februari 2002. Themacongres van de Vereniging van Vlaams Blok-Mandatarissen (VVBM) : 'Zelfbewuste gemeenten in een vrij Vlaanderen'. Agenda. Voormiddag : zes vormingssessies in werkgroepen voor de mandatarissen en kaderleden. Namiddag : plenaire vergadering toegankelijk voor mandatarissen en leden met toespraken van Johan Demol, Karim Van Overmeire en Francis Van den Eynde.
- Aartselaar, 3 maart 2002. Tweejaarlijks statutair congres en themacongres van de Vlaams Blok Jongeren : 'Naar een ander Europa'. Agenda. Voormiddag : bespreking in 2 werkgroepen van de congresteksten en vervolgens in plenaire vergadering verkiezing van Frederic Erens tot voorzitter van de Vlaams Blok Jongeren en verkiezing van het Dagelijks Bestuur. Namiddag : plenaire zitting met toespraken van Wim Wienen, Werner Somers, Wim Van Osselaer, Tanguy Veys, Jurgen Ceder en Frederic Erens. Aantal aanwezigen en stemgerechtigden : 326.
- Hasselt, 8 december 2002. Thematisch congres : 'Zwartboek Verhofstadt'. Voorbereiding van de parlementsverkiezingen via een evaluatie van vier jaar paars-groene regering. Agenda. Voormiddag : bespreking, amendering en stemming in 7 werkgroepen van en over de ontwerp-congresteksten. Aantal aanwezigen en stemgerechtigden : 144. Namiddag : plenaire vergadering. Verslaggeving door de werkgroepvoorzitters over de werkzaamheden van de

⁴⁹ Er wordt tijdens de congressen over de congresteksten gestemd in de werkgroepen. De werkgroepen zijn enkel toegankelijk voor leden. De plenaire zittingen zijn toegankelijk voor leden, sympathisanten en pers. Er wordt tijdens de plenaire zittingen niet meer gestemd.

congreswerkgroepen, toespraken van Anke Van Dermeersch, Jurgen Ceder en Frank Vanhecke. Aantal aanwezigen : ca. 1300.

2. De partijraad

2.1. Samenstelling

Art. 1.1.2 van de statuten : «*De partijraad bestaat uit :*

a. De voorzitter van de raad	Van Nieuwenhuysen Luk
b. De leden van het partijbestuur	Annemans Gerolf, Branckaert Jurgen (opgevolgd door Erens Frederic in september 2001), Ceder Jurgen, Claeys Philip, Dewinter Filip, Dillen Karel, Raes Roeland (tot maart 2001), Schoofs Bert (vanaf april 2001), Van den Eynde Francis, Van Hauthem Joris, Vanhecke Frank, Van Overmeire Karim, Vatlet Patsy, Verreycken Wim
c. Twee afgevaardigden per arrondissement :	
Aalst	Librecht Julien, Somers Werner
Antwerpen	Verrept Marc, Neel Staf
Brugge	Masyn Luc, De Waele Leo
Brussel-Halle-Vilvoorde	Monballiu Ludo, Daelman Johan
Gent	Aers Wilfried (in maart 2002 opgevolgd door Deckmyn Johan), Heyndrickx Mark
Kortrijk	Sintobin Stefaan, Vandenberghe Herman
Leuven	Smout Willy, Herckens Gust
Limburg	Vrancken John, Vleghele Eric
Mechelen	Van Noten Annemie, Creyelman Steven
Oostende	Devynck Wim (in mei 2002 opgevolgd door Veroughstraete Chris), Deraedt Jean
Sint-Niklaas	Marginet Werner, Schelfhout Jozef
Turnhout	Somers Guido, Liedts Raf

d. De volksvertegenwoordigers, senatoren, Vlaamse volksvertegenwoordigers, Brusselse volksvertegenwoordigers en Europarlementsleden (die niet al in een andere hoedanigheid in de partijraad zetelen)	Aers Wilfried, Arckens Erik, Bouteca Roger, Boutsen Thieu, Bultinck Koen, Buysse Yves (vanaf maart 2001), Colen Alexandra, Creyelman Frank, De Gryze Niki, De Lobel Hilde, De Man Filip, Demol Johan, De Reuse Herman, D'Haeseleer Guy, Dillen Marijke, Geraerts Jean, Govaerts Hagen, Huybrechts Pieter, Laeremans Bart, Librecht Julien, Lootens-Stael Dominiek, Mortelmans Jan, Penris Jan, Schoofs Bert, Sevenhans Luc, Spinnewyn John, Strackx Felix, Tastenhoye Guido, Van Assche Jos, Van Den Broeck Jaak, Van den Eynde Marleen, Van Goethem Roland, Van Steenberghe Gerda, Verougstraete Christiaan, Verrijken Wim, Verrijken Emile, Wymeersch Frans
e. Eén afgevaardigde per provincie van de provincieraadsleden	Laeremans Jan, Lespoix Ludo, Ravyts Kurt, Van der Sande Philip, Van Vooren Joris
f. Een bijzonder vertegenwoordiger voor Brussel	De Roover Raymond
g. Met een opdracht belaste leden, voorgedragen door het partijbestuur	–
h. Een afgevaardigde van de Vlaams Blok Jongeren.»	Veys Tanguy

2.2. Frequentie van samenkomst

De partijraad komt maandelijks samen.

2.3. Bevoegdheden

De bevoegdheden van de partijraad worden geregeld in art. 1.1 van de statuten : «De partijraad is het hoogste beslissingsorgaan van de partij (...) 1. De partijraad bespreekt alle politieke materies en treft beslissingen van fundamentele aard inzake strategie en politieke koers. 2. Hij verstrekt algemene richtlijnen voor de ondergeschikte besturen of organen en beoordeelt hun algemene werking en koers. 3. Hij bespreekt de voorstellen en handelingen van de besturen en organen en spreekt er al dan niet zijn goedkeuring over uit. 4. Hij behandelt en beslecht klachten en tuchtaangelegenheden na advies van het partijbestuur. 5. Hij bepaalt de inhoud van congressen en kaderdagen. 6. Hij heeft controlerecht op alle publicaties, ook die van lagere organen; hij kan publicatie van een tekst verbieden of inhoud en opmaak wijzigen. 7. Hij is verantwoordelijk voor aanstelling en ontslag van

bestuursleden in hoofde van hun functie en als lid van de partij en voor uitsluiting uit de partij van mandatarissen. 8. Hij beslist over elke wijziging van het huishoudelijke reglement, eventueel na advies door het partijbestuur en ziet toe op de naleving ervan.»

3. Het partijbestuur

3.1. Samenstelling

Het partijbestuur bestaat uit :⁵⁰

- de partijvoorzitter	Frank Vanhecke
- de ere-voorzitter	Karel Dillen
- de ondervoorzitter	Raes Roeland (tot maart 2001)
- de voorzitter van de partijraad (vanaf april 2001 ook ondervoorzitter)	Van Nieuwenhuysen Luk
- de verslaggever	Buyse Yves
- de penningmeester	Vatlet Patsy
- diensthoofd van de juridische dienst	Ceder Jurgen
- fractieleider Vlaams Parlement / diensthoofd organisatie	Dewinter Filip
- fractieleider Senaat / diensthoofd informatica	Verreycken Wim
- fractieleider Kamer / diensthoofd studiedienst	Annemans Gerolf
- de woordvoerder	Van Hauthem Joris
- diensthoofd dienst vorming en 'Vlaams belang'	Van Overmeire Karim
- diensthoofd Vereniging Vlaams Blok Mandatarissen	Van den Eynde Francis
- de hoofdredacteur van het Vlaams Blok-magazine	Claeys Philip
- verantwoordelijke statutaire hervorming	Schoofs Bert (sinds april 2001)
- de voorzitter van de Vlaams Blok Jongeren	Branckaert Jürgen (in september 2001 opgevolgd door Erens Frederic)

⁵⁰ Deze samenstelling wijkt enigszins af van de samenstelling zoals deze in art. 1.2.2 van de statuten is geregeld.

3.2. Frequentie van samenkomst

Het partijbestuur komt elke maandagvoormiddag samen.

3.3. Bevoegdheden

Art. 1.2.1 van de statuten : «*Het partijbestuur beslist in alle zaken van dagelijks beheer van de partij en heeft residuaire bevoegdheid. Het neemt standpunten in en verspreidt mededelingen. Het partijbestuur brengt verslag uit over zijn werking aan de partijraad. Het bepaalt de te volgen tactieken, werkt in overleg met de partijraad de partijstrategie uit en geeft richtlijnen aan de ondergeschikte besturen.*»

4. Het dagelijks bestuur

4.1. Samenstelling

Dit is formeel geen ander orgaan, vermits alle partijbestuurleden op het dagelijks bestuur verwacht worden. De samenstelling is gelijk aan die van het partijbestuur.

4.2. Frequentie van samenkomst

Het dagelijks bestuur komt wekelijks samen. Het wordt voorgezeten door de ondervoorzitter die ook de dagelijkse leiding van het nationaal secretariaat heeft.

4.3. Bevoegdheden

Het dagelijks bestuur is belast met het dagelijks beheer en neemt geen politieke beslissingen. Het orgaan heeft o.m. als taak :

- het aankopen van materiaal, drukwerken;
- de praktische regeling rond congressen, meetings en dergelijke;
- alle problemen rond personeelsbeleid.

6. Interne verkiezingen

Partijvoorzitter

Op de partijraad van 4 februari 2001 werd Frank Van Hecke aangesteld als partijvoorzitter voor een nieuwe ambtstermijn van drie jaar. Van Hecke was de enige kandidaat. De aanduiding gebeurde «bij consensus».

Voorzitter Vlaams Blok Jongeren

Op het statutair congres van de Vlaams Blok Jongeren van 3 maart 2002 werd Frederic Erens voor een periode van tweejaar unaniem verkozen tot voorzitter van de Vlaams Blok Jongeren. Erens was de enige kandidaat.

7. Kaderleden

7.1. Mandatarissen

Volksvertegenwoordigers	15
Senatoren	6
Vlaamse volksvertegenwoordigers	22
Leden Brusselse Hoofdstedelijke Raad	4
Leden Europees Parlement	2
Provincieraadsleden	53
Gemeenteraadsleden	459
Districtsraadsleden	71
OCMW-raadsleden	104
7.2. Bestuursleden	1.757

8. Personeelsbestand

8.1. Belangrijke functies

- politiek adviseur van de partijvoorzitter Lemmens Peter (vanaf september 2002)
- fractiesecretaris Vlaams Parlement Claeys Philip
- fractiesecretaris Kamer van Volksvertegenwoordigers Wouters Francis
- fractiesecretaris Senaat Depoortere Ortwin
- fractiesecretaris Brusselse Hoofdstedelijke Raad Hiers Stijn
- coördinator studiedienst Lemmens Peter (vanaf september 2002 opgevolgd door Van Cleemput Geert)
- coördinator Juridische Dienst Verreycken Rob
- coördinator Dienst Vorming Erens Frederic

- coördinator VVBM⁵¹ Aras Dirk
- coördinator Dienst Organisatie Van Brusselen Johan
- coördinator Dienst grafische vormgeving Calewaert Marc
- coördinator Vlaams Blok-Magazine De Smedt Dirk (vanaf september 2002 opgevolgd door Van Dyck Wim)
- hoofdredacteur internettoepassingen Leen Ludo
- pers en communicatie Wienen Wim
- secretaris Vlaams Blok Jongeren Veys Tanguy

8.2. Parlementaire medewerkers

- Kamer 8
- Senaat 3
- Vlaams Parlement 7
- Brusselse Hoofdstedelijke Raad 3
- Europees Parlement 1

8.3. Globaal aantal tewerkgestelden

Binnen het Vlaams Blok zijn er in totaal 103 personen tewerkgesteld.

9. Ledenaantallen⁵²

9.1. Indeling naar arrondissement

Arrondissement	2001	2002
Brugge	niet bekend	704
Oostende		594
Kortrijk-Roeselare-Tielt		981
Gent-Eeklo		1.322
Aalst-Oudenaarde		1.431
Dendermonde-Sint-Niklaas		1.387

⁵¹ VVBM staat voor Vereniging Vlaams Blok Mandatarissen.

⁵² Het Vlaams Blok deelde mee dat «het ledenbestand in 2001 en 2002 grondig werd nagekeken. Alleen effectief betalende leden werden als lid weerhouden in de bestanden en de statistieken.»

<i>Arrondissement</i>	2001	2002
Antwerpen		4.630
Mechelen		1.190
Turnhout		735
Limburg		1.471
Leuven		715
Halle-Vilvoorde		1.565
Brussel		654
Buitenland/Wallonië		165
Totaal	niet bekend	17.544

9.2. Indeling naar geslacht

	<i>man</i>	<i>vrouw</i>	<i>onbekend</i>	<i>Totaal</i>
2001	niet bekend			niet bekend
2002	13.350	4.056	138	17.544

9.3. Indeling naar leeftijdscategorie

	2001	2001
- 35 jaar	niet bekend	3.936
36-50		4.409
51-64		3.559
+ 65		2.771
onbekend		2.869
Totaal	niet bekend	17.544

9.4. Lidgelden

- Individuele aansluiting als hoofdlid : 12,5 euro
- Aansluiting bijlid : 4 euro
- Studenten en scholieren : 6,5 euro

10. Publicaties

Boeken

- K. Van Overmeire, *De Guldensporenslag*, 2001.

Brochures

- F. De Man, *Het begon met een jointje. Aanklacht tegen de drugsprofeten*, 2001.
- *Vlaams Blok in de Kamer van Volksvertegenwoordigers*, 2001.
- *Aanpassen of terugkeren*, 2001.
- *Welkom bij het Vlaams Blok*, 2001.
- *Proeve van Grondwet van de Republiek Vlaanderen*, 2001.
- P. Lemmens, *Van België naar Vlaanderen*, 2001.
- B. Joseph en L. Leen, *De kostprijs van België*, 2001.
- J. Penris, *ATAC. Aanvalsplan tegen agressie en criminaliteit*, 2002.
- P. Lemmens, *Van België naar Vlaanderen*, 2002.
- G. Van Steenberge en D. Crols, *Proeve van Grondwet van de Republiek Vlaanderen*, 2002.
- *De kracht van een overtuiging (kennismakingsbrochure)*, 2002.
- *Vlaams parlement hefboom tot een Vlaamse staat*, 2002.
- A. Wittouck en W. Marginet, *De Leeuw van Vlaanderen*, 2002.
- G. Van Cleemput, *De leugens over het Vlaams Blok. Wat Marc Spruyt verzwijgt*, 2002.
- T. Van Den Troost en P. Lemmens, *Kroniek van vier jaar paarsgroen*, 2002.
- G. Annemans, F. De Man, B. Laeremans en F. Wouters, *Veiligheidsactieplan 2002*, 2002.

Periodieken

- *Vlaams Blok-magazine*, verschijnt maandelijks. Oplage : 26.000 ex.
- *Vrij Vlaanderen en Breuklijn*, driemaandelijkse bladen van de Vlaams Blok Jongeren, toegestuurd aan alle partijleden jonger dan 36 jaar. Oplage : 6.000 ex.
- *Richtlijn*, maandelijkse nieuwsbrief van de Vereniging van Vlaams-Blokmandatarissen. Oplage : 850 ex.
- *Kaderblad*, tweemaandelijks tijdschrift voor de Vlaams Blok-kaderleden. Oplage : 1.600 ex.
- *Vlaams Belang*, maandelijks informatieblad voor een onafhankelijk Vlaanderen. Oplage : 12.000 ex.
- *Eigen Volk Eerst-krant*, huis-aan-huis blad. Oplage : 2.400.000 ex.
- *E-magazine*, elektronische nieuwsbrief van het Vlaams Blok.

Internetadres : <http://www.vlaamsblok.be>

12. Organogram

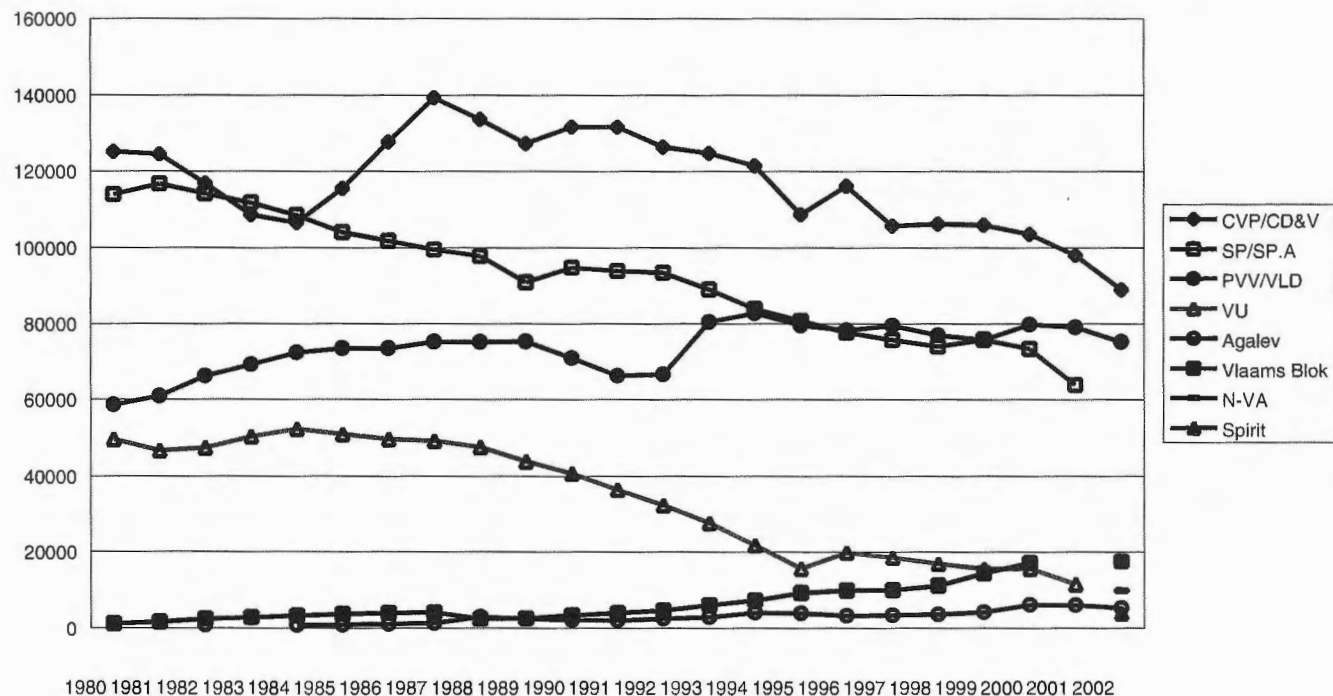
Aangezien er zich geen wijzigingen hebben voorgedaan ten aanzien van de situatie in 1995 en 1996 wordt verwezen naar : P. BIONDI, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1995 en 1996, *Res Publica*, 1997, 4, pp. 629-691.

11. Partijfinanciën (in euro)⁵³

	1999	2000	2001	2002
Opbrengsten uit de gewone werking	3.718.089,34	4.144.660,08	4.225.350,26	5.042.279,42
- Belgische overheidsbijdragen	3.008.971,46	3.413.035,53	4.029.717,77	4.762.953,61
- Andere bijdragen	554.108,27	510.294,92	21.668,35	27.039,82
Niet geconsolideerde verbonden entiteiten	155.167,94	-	-	-
Mandatarissen	398.940,33	510.294,92	21.668,35	27.039,82
Andere	-	-	-	-
- Lidgeden	55.970,17	38.589,54	72.205,09	101.638,92
- Opbrengsten uit het onroerend vermogen	-	-	9.345,59	5.737,22
- Opbrengsten van manifestaties, publicaties en reclame	73.421,95	107.936,36	78.994,32	127.582,16
- Giften, schenkingen of legaten van natuurlijke personen	24.427,60	11.820,51	6.598,26	8.300,44
- Diverse opbrengsten	1.189,89	62.983,23	6.820,89	9.027,25
Kosten voor de gewone werking	3.819.452,30	4.524.808,49	4.328.340,35	5.046.977,50
- Voorraden en werken in uitvoering	-	-	-	-
Inkopen	-	-	-	-
Wijziging in de voorraad en bestellingen in uitvoering	-	-	-	-
- Dotaties	90.975,58	151.338,20	82.272,51	110.503,28
Niet geconsolideerde verbonden entiteiten	90.975,58	151.338,20	82.272,51	110.503,28
Mandatarissen	-	-	-	-
Andere	-	-	-	-
- Diensten en diverse goederen	4.155.724,61	4.092.685,16	3.473.431,19	4.250.645,59
Huisvestingskosten	209.798,91	261.317,95	274.286,23	279.281,35
Administratie en beheer	456.367,10	563.057,00	688.307,06	719.283,17
Publicaties	178.481,21	160.631,66	243.585,16	183.908,77
Reclame, propaganda en vergaderingen, inbegrepen de verkiezingskosten	3.311.077,39	3.107.678,55	2.267.252,74	3.068.172,30
Diverse kosten	-	-	-	-
- Personeelskosten	99.674,07	18.981,73	37.528,28	37.413,89
- Afschrijvingen en waardeverminderingen op oprichtingskosten, immateriële en materiële vaste activa	191.781,83	168.664,70	169.345,64	175.948,67
- Waardeverminderingen op voorraden en vorderingen uit de gewone werking	4.546,39	30,91	7.175,85	2.952,49
- Voorzieningen voor risico's en kosten	- 740.581,91	77.466,73	542.267,09	440.351,81
- Andere kosten voor de gewone werking	17.331,72	15.641,07	16.319,80	29.161,77
- Geactiveerde kosten	-	-	-	-
Resultaat uit de gewone werking vóór financieel resultaat	- 101.362,97	- 380.148,41	- 102.990,09	- 4.698,08
Financieel resultaat	183.906,73	56.468,91	112.893,46	93.544,75
Uitzonderlijk resultaat	4.824,63	27.770,12	2.034,93	3.997,66
Belastingen op het resultaat	-	-	-	-
Resultaat van het boekjaar	87.368,39	- 295.909,39	11.938,30	92.844,33

⁵³ Zie: Verslag van de Controlegeschiedenis betreffende de Verkiezingsuitgaven en de Boekhouding van de Politieke Partijen. *Parlementaire Documenten*. 671/1-2 (BZ 1999-2000) (Kamer), 1246/1-2 (GZ 2000-2001) (Kamer), 1785/1-2 (GZ 2000-2001) (Kamer), 21/1-2 (BZ 2003) (Kamer).

EVOLUTIE VAN DE LEDENAANTALLEN VAN DE VLAAMSE POLITIEKE PARTIJEN 1980-2002

Bronnen: M. MAES, *De ledenaantallen van de politieke partijen in België*, Leuven, Afdeling Politologie KULeuven, 1988, 171 p.; S. FIERS, *Partijvoorzitters in België, of 'Le parti, c'est moi' ?*, Leuven, Afdeling Politologie KULeuven, 1998, p. 40; P. DELWIT & J.M. DEWAELE (éd.), *Les partis politiques en Belgique*, Bruxelles, Editions de l'Université de Bruxelles, 1996, 279 p.; I. VANPOL, M. VERMINCK, M. VOS, P. JANSSENS, P. BIONDI, J. NOPPE, *Morfologie van de Vlaamse politieke partijen*, *Res Publica*, Politiek Jaarboek – Année politique – Political Yearbook 1985-2001; J. NOPPE en B. WAUTERS, *Het uiteenvallen van de Volksunie en het ontstaan van de N-VA en Spirit : een chronologisch en morfologisch overzicht (juni 1999 – juli 2002)*, *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 397-471.

Survey 1970-2002 of the Belgian political parties

1970-1983 :

W. DEWACHTER, M. VERMINCK, M. MAES, E. DAS en I. VANHOREN, Morfologie van de Belgische politieke partijen 1970-1985, Morphologie des partis politiques belges 1970-1985, *Res Publica*, 1988, 4, pp. 481-698.

Since 1983 :

Flemish Political Parties

- I. VANPOL, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1983 en 1984, *Res Publica*, 1985, 2-3, pp. 311-367.
- M. VERMINCK, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1985 en 1986, *Res Publica*, 1987, 3, pp. 449-508.
- M. VERMINCK, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1987 en 1988, *Res Publica*, 1989, 3, pp. 385-440.
- M. VERMINCK, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1989 en 1990, *Res Publica*, 1991, 3-4, pp. 523-584.
- M. VOS, P. JANSSENS en S. FIERS, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1991 en 1992, *Res Publica*, 1993, 3-4, pp. 503-559.
- P. JANSSENS, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1993 en 1994, *Res Publica*, 1995, 3-4, pp. 389-426.
- P. BIONDI, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1995 en 1996, *Res Publica*, 1997, 4, pp. 629-691.
- P. BIONDI, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1997 en 1998, *Res Publica*, 1999, 2-3, pp. 313-374.
- J. NOPPE, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1999 en 2000, *Res Publica*, 2001, 2-3, pp. 429-501.
- J. NOPPE, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 2001 en 2002, *Res Publica*, 2002, 2-3, pp. 507-572.

Francophone Political Parties

- I. VANPOL, Morphologie des partis politiques francophones en 1983, *Res Publica*, 1984, 4, pp. 503-540.
- I. VANPOL, Morphologie des partis politiques francophones en 1984 et 1985, *Res Publica*, 1986, 3, pp. 503-541.
- M. VERMINCK, Morphologie des partis politiques francophones en 1986 et 1987, *Res Publica*, 1988, 2-3, pp. 311-343.
- M. VERMINCK, Morphologie des partis politiques francophones en 1988 et 1989, *Res Publica*, 1990, 2-3, pp. 313-348.
- M. VOS, Morphologie des partis politiques francophones en 1990 et 1991, *Res Publica*, 1992, 3-4, pp. 453-490.
- P. JANSSENS, Morphologie des partis politiques francophones en 1992 et 1993, *Res Publica*, 1994, 3-4, pp. 319-341.
- P. JANSSENS, Morphologie des partis politiques francophones en 1994 et 1995, *Res Publica*, 1996, 3-4, pp. 575-606.
- P. BIONDI, Morphologie des partis politiques francophones en 1996 et 1997, *Res Publica*, 1998, 3-4, pp. 463-495.
- P. BIONDI, Morphologie des partis politiques francophones en 1998 et 1999, *Res Publica*, 2000, 2-3, pp. 335-378.
- J. NOPPE, Morphologie des partis politiques francophones en 2000 et 2001, *Res Publica*, 2001, 2-3, pp. 473-516.

POLITOLOGISCH INSTITUUT v.z.w.

Raad van Bestuur

Johan ACKAERT, Limburgs Universitair Centrum
Peter BURSENS, docent aan de Universiteit Antwerpen
Rik COOLSAET, hoofddocent aan de Universiteit Gent
Kris DESCHOUWER, gewoon hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel
Carl DEVOS, docent aan de Universiteit Gent
Wilfried DEWACHTER, gewoon hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Leuven
Guido DIERICKX, gewoon hoogleraar aan de Universiteit Antwerpen
Stefaan FIERS, docent aan de Katholieke Universiteit Leuven
Helmut GAUS, gewoon hoogleraar aan de Universiteit Gent
Emmanuel GERARD, gewoon hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Leuven
Mark HOOGHE, docent aan de Katholieke Universiteit Leuven
Bart KERREMANS, hoofddocent aan de Katholieke Universiteit Leuven
Bart MADDENS, docent aan de Katholieke Universiteit Leuven
Herwig REYNAERT, docent aan de Universiteit Gent
Dirk ROCHTUS, docent aan de Lessius Hogeschool, Antwerpen
Patrick STOUTHUYSEN, hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel
Mieke VAN HAEGENDOREN, gewoon hoogleraar aan het Limburgs Universitair Centrum
Hendrik VOS, docent aan de Universiteit Gent
Stefaan WALGRAVE, hoofddocent aan de Universiteit Antwerpen
Els WITTE, gewoon hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel

Bureau

Kris DESCHOUWER, *voorzitter*
Emmanuel GERARD, *thesaurier*
Carl DEVOS, *secretaris*
Mark HOOGHE, *hoofddirecteur Res Publica*
Helmut GAUS, *uittredend voorzitter*

Meer info op: www.politologischinstituut.be